

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Ε. ΚΟΛΟΚΟΤΣΑ

πρώτη Γραμματέως Από τάξεως ἐν τῷ ‘Ψηφιγγείῳ εῆς Παιδείας

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΝΤΑ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ
ΜΕΤΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΩΝ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

ΤΟΜΟΣ Β'

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ Β' ΤΑΞΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΒΔΟΜΗ

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ “ΑΙ ΜΟΥΣΑΙ”, ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ

15—ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ—15

1904

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Ε. ΚΟΥΚΟΤΣΑ

Εργασία Λευκόβιτσας Ανθεμίου στην Σπλαντζία της Ηλιούπολης

ΑΝΑΠΛΩΜΑΤΑ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΙΠΠΟΣ ΧΡΙΣΤΙ

ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΞΟΥΜΙΟΝ

ΕΛΚΡΙΘΕΝΤΑ

ΤΟ ΤΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΣ ΕΚΠΙΤΕΡΑΣΣΟΣ ΔΙΟΤΙΛΕΙΟΥ

ΜΕΤΑ ΡΙΟΤΑΦΙΩΝ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

ΤΟΜΟΣ Β

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΔΗΜΑΤΑΣ ΤΗΣ Ε. ΤΑΞΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΒΔΟΜΗ

ΕΚΤΟΗΣ

ΔΙΑΖΗΣ Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΕΙΟΝ "Η ΗΛΙΟΥΠΑΛΑΙΑ ΙΩΑΝΝΙΤΟΥ Ζ ΣΙΔΕΡΗ

ΕΛΛΗΝΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

1904

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Ε. ΚΟΛΟΚΟΤΣΑ

πρόφον Γραμματέως Από τάξεως ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΝΤΑ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ

ΜΕΤΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΩΝ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ

ΤΟΜΟΣ Β'

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ Β' ΤΑΞΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΛΕΙΟΝ "ΑΙ ΜΟΥΣΑΙ", ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ
15—ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ—15
1904

18498

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αριθ. πρωτ. 12307
Διεκπ. 11531

Ἐν Ἀθήναις τῇ 13 Αὐγούστου 1903

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Δεον. Ε. Κολοκοτσᾶν.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ Β. Διάταγμα τῆς 4ης Ἰουλίου 1884 περὶ διδακτικῶν βιβλίων καὶ τὴν συμφώνως τούτῳ, ὑποβληθεῖσαν ὑμῖν ἔκθεσιν τῆς ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσεως, γνωρίζομεν ὑμῖν, διτὶ ἐγκρίνομεν τοὺς ὑψ' ὑμῶν ἐκδοθέντας Α' Β' καὶ Γ' τόμους Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων τῆς Α', Β' καὶ Γ' τάξεως τοῦ Ἐλληνικοῦ Σχολείου, ως συναδούστης τῆς ἐκλογῆς τῷ, διὰ Β. Διατάγματος τῆς 23 Ἰουλίου 1884, κάνοντισθέντι προγράμματι καὶ τῶν τόμων καλῶς τε καὶ κατὰ τὸν νόμον τετυπωμένων, δρίζομεν τιμὴν τοῦ **Β.** τόμου εἰς δραχμὴν **1, 75.**

Ο 'Υπουργός

Θ. Κ ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Στέφ. Μ. Παρίσης

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουσι τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αντί παντὸς προλόγου ποιούμενα γνωστὸν τοῖς κ. κ. διδασκάλοις ὅτι
ἐν τῇ συντάξῃ τοῦ ἀνὰ χεῖρας βιβλίου εἴχομεν ὑπ' ὅψιν τὴν ἐγκύκλιον τοῦ
ἐπὶ τῶν Ἑκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως 'Τπουργείου δι'
ἥς ἐκανονίσθη ἡ σειρὰ τῶν ἐπὶ τριετῇ περίοδον διδαχθησομένων τεμαχίων
τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ λογογράφων. Τὴν ἐγκύκλιον ταῦτην,
ἥν πιστῶς καὶ ἀνελλιπῶς ἡκολουθήσαμεν ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν τῶν περιε-
χομένων, ἐκρίναμεν καλόν, πρὸς εὐκολίαν τῶν τε διδασκόντων καὶ τῶν δι-
δασκομένων, νὰ ανθημοσιεύσωμεν κατωτέρω.

Περίονψις

Περὶ τῶν διδακτέων τεμαχίων νεωτέρων Ἑλλήνων λογογράφων καὶ ποιητῶν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς σχολιάρχας καὶ διευθυντὰς τῶν ἑλλ. Σχολείων.

Ἱρίς ἀποφυγὴν τῶν ἀνωμαλιῶν, αἵτινες δύνανται νὰ ἐπέλθωσιν ἐκ
τῆς διαφόρου ὑφ' ἐκάστου τῶν διδασκόντων ἐκλογῆς τῶν διὰ Β. Δια-
τάγματος τῆς 23 Ἰουνίου ἐ. ἔ. ὡρισμένων πρὸς ἀνάγνωσιν τεμαχίων
νεωτέρων Ἑλλήνων λογογράφων καὶ ποιητῶν, ἔγνωμεν νὰ πανονισώμεν
τὴν σειρὰν τῶν διδακτέων ἐπὶ τριετῇ περίοδον, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ
ἐνεστῶτος χειμερινοῦ ἔχιμηνου. 'Εντελλόμεθα δ' ὑμῖν ἴνα ἐν τῷ μη-
θύμητε τῆς ἀναγνώσεως τηρήστε μὲν τὴν ἀμέσως κατωτέρω δοϊζομένην
τάξιν τῆς κατ' ἔτος διδασκαλίας, ἀνελλιπῶς δε διδάσκητε πάντα τὰ
σημειώμενα. Κατ' ἔξαρσειν δε ἐν τῷ παρόντι σχελικῷ ἔτει, οἱ μέχρι
τοῦδε διδάξαντες καὶ ἀλλα τεμαχία, πλὴν τῶν ἡδη ὄριζομένων πρὸς
διδασκαλίαν κατὰ τὸ Α' ἔτος, δύνανται νὰ παρακλίπωσιν ἐκ τῶν λοι-
πῶν ὅσκα ἀν ἐγκρίνωσιν, οὐχὶ ὅμως πλείονα κατὰ ποσὸν σελίδων τῶν
ὑπ' αὐτῶν μέρει τοῦδε δεδιδαχμένων.

'Ἐν τῇ Α' τάξει θὰ διδάσκωνται: Κατὰ μὲν τὸ Α'
ἔτος: 1) Κ. Παπαρρηγοπούλου, 'Ηθικὴ ἐνότης τοῦ Ἑλληνισμοῦ.
2) Ι. Καρασούσα, Εἰς τὴν Ἰωνίαν. 3) Κ, Οἰκονόμου, 'Η Ηετρίς. 4)
Σ. Ν. Βασιλειάδου, 'Η Ἀκρόπολις 5) Κ. Παπαρρηγοπούλου 'Ολυμπιακοὶ
ἀγῶνες. 6) Σ. Ν. Βασιλειάδου, Τὸ δάκρυ τοῦ Ξέρζου. 7) Κ. Παπαρ-
ρηγοπούλου, 'Ο λοιμὸς τῶν Ἀθηνῶν. 8) 'Αλ. Βιζυντίου. Σωκράτης
καὶ Ἀριστοφάνης. 9) Κ. Παπαρρηγοπούλου. Βασιλειος δ μέγκε. 10)
'Αλ. Σούτσου, ἡ Ἀγία Στρίχ. 11) Κ. Παπαρρηγοπούλου, 'Ανά-
κτησις τῆς Κορήτης ὑπὸ Φωκᾶ. 12) Α. Ρ. Ρεγκαθή, 'Ιπποτικὸς ἀγών.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΗΘΙΚΗ ΕΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ακατά τὴν δευτέραν τοῦ βίου αὐτοῦ ἡλικίαν, τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἥρ-
χισε νὰ ἔκπαιδεύῃται, νὰ ἔξαπλοῦται καὶ νὰ κρατοῦῃ τοὺς συνά-
πτοντας αὐτὸ δεσμούς. Τὰς αὔτεψην καὶ ἀόριστα πολιτεύματα τῆς
ἡρωϊκῆς ἐποχῆς ἐρρυθμίσθησαν ἡδη διὰ νόμων γραπτῶν καὶ θεσμῶν
ὅρισμένων. Αἱ φυσικαὶ καὶ ἀπλασταὶ ἀρεταὶ τῶν προτέρων χρόνων
ἐκχρονίσθησαν ἡδη διὰ τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λόγου. Καὶ ἐνῷ τὸ ἀνη-
συχον καὶ μεγαλεπήδοιν τοῦ ἔθνους πνεῦμα φέρει αὐτὸ ἀκαταπάύ-
στως εἰς καταληγόν νέων γωρᾶν καὶ ὕδρυσιν νέων πόλεων ἀποχνταχοῦ.
τῆς γῆς, οἱ συνάπτοντες αὐτὸ δεσμοί, ἀντὶ νὰ χαλαρώθησιν ἐκ τούτου,
ἔξ ἐναντίας κρατοῦνται. Ναὶ μὲν, καθὼς ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων,
οὕτω καὶ ἡδη, τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος δὲν ὑπόκειται εἰς μίαν τινὰ πο-
λιτικὴν κυβέρνησιν διεσπαρμένον ἀπὸ Ὀλύμπου μέχρι Κυρονῆς, καὶ
ἀπὸ Μασσαλίας καὶ κάτω Ιταλίας καὶ Σικελίας μέχρι τῆς Μικρᾶς.
Ασίας καὶ συμποσούμενον, ως εἰκάζεται, εἰς 20 περιπον ἐκατομύ-
ριξ, διατελεῖ διηρημένον ὅχι εἰς πολλὰς βασιλείας, ως ἄλλοτε, ἀλλ'
εἰς ἀπειροχρήματος αὐτοτελεῖς πολιτείας, τροπολόγουμένας ἀπὸ τῆς
στενῆς ὀλιγαρχίας τῆς Σπάρτης μέχρι τῆς πρὸς την ἔκραν δημοκρα-
τικῶν ρεπούστης ἡδη πολιτείας τῶν Ἀθηνῶν· οὐ μόνον δε αἱ πολιτείαι
αὐταὶ διὰ συνδέονται διὰ κοινοῦ τίνος πολιτικοῦ δεσμοῦ, ἀλλὰ καὶ
ὅπου κατὰ χώρας ὑπάρχουσι τοπικοὶ διαφόρων πόλεων ὅμοισπονδίαι,
αἱ τοικῦται ἐνώσεις εἰναι μαζίλον θρησκευτικαὶ ἢ πολιτικαί. Καὶ ἔξ
αὐτῶν τῶν ἀποικιῶν ὀλιγισταὶ ὑποτάσσονται εἰς τὰς μητροπόλεις· αἱ
πλεισταὶ εἰναι ὅλως ἡπ' αὐτῶν ἀνεξάρτητοι, αἱ δὲ σωζόμεναι μεταξὺ^{τῶν}
τῶν μητροπόλεων καὶ τινῶν ἀποικιῶν σχέσεις συνιστανται εἰς τιμη-
τικὰ τινα καὶ θρησκευτικὰ προσόμια, τὰ ὄπιστα αἱ πρώται διατηροῦ-
σιν εἰς τελετὰς καὶ πανηγύρεις τῶν δευτέρων. *Ἐνὶ λόγῳ τὸ ἐλ-
ληνικὸν ἔθνος ἦτο διηρημένον εἰς ἀπείρους πόλεις, ὧν ἐκάστη εἶχε
τὸ ἴδιον πολιτεύματα, τὴν ἴδιαν χώραν, τὰ ἴδια συμφέροντα καὶ τὴν

- 13) Θ. Ορφανίδου, 'Ο πύργος της Ηέτρας. 14) Κ. Οίκονόμου, Προτροπάτι πρός τους Έλληνας. 15) Α. Μουστοζίδου Σόρβολος ὁ Κρής. 16) Π. Αργυροπούλου, 'Ο Κορχῆς. 17) Άλ. Σούτσου, 'Η καταστροφὴ τῆς Χίου καὶ ἡ πυρπόλησις τῆς υψηληίδος. 18) Κ. Οίκονόμου, Οἱ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες. 19) Κ. Παπαρηγοπούλου, 'Ο Κολοκοτρώνης. 20) Ν. Δραγούμη, 'Η χολέρα ἐν Ἀθήναις. 21. Α. Ρ. Ραγκαβῆ, Τὸ βόδον.

Κατὰ τὸ δέκατος : 1) Κ. Οίκονόμου, 'Η πατρίς. 2) Άλ. Σούτσου, 'Ελλάς. 3) Κ. Παπαρηγοπούλου, 'Επανάστασις τῆς Σάμου. Πρᾶτος ἐπιτάφιος Περικλέους. 4) Δ. Παπαρηγοπούλου, Τὸ ἀγαλμα τῆς Ήπειρένου. 'Ρωμαϊκὸν δεῖπνον. 5) Ι. Καρασούτσα, Μωάμεθ. 6) Κ. Παπαρηγοπούλου, ἐπίδρομὴ τῶν Νομαννῶν κατὰ τῆς Ἑλλαδὸς. 7) Σ. Ζαμπελίου, Τελευταία ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ τελετῇ. 8) Α. 'Ρ. Ραγκαβῆ, Κωνσταντινούπολις. 9) Σ. Βυζαντίου, Αἱ πυρκαϊκὲς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. 10) Ά. Βλάχορίτου, 'Αλῆς Τεπελενλῆς. 11) Κ. Οίκονόμου, Κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες. 12) Α. Ηπαράσκου, Τὸ λείψανον τοῦ Ηπτριάρχου. 13) Κ. Παπαρηγοπούλου, 'Εναρξὶς τῆς Ἑλληνικῆς 'Επαναστάσεως. 14) Α. Σούτσου, 'Εκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη. 15) Ν. Δραγούμη, Τὸ Ναύπλιον. 16) Α. 'Ρ. Ραγκαβῆ, 'Επιστολὴ ἐν Βερολίνῳ. 17) Ι. Καρασούτσα, 'Η Παντεχνία τοῦ ἀνθρώπου.

Κατὰ τὸ Γ' ἔτος : 1) Κ. Οίκονόμου, 'Η Πατρίς. 2) Δ. Ηπαρηγοπούλου, 'Ο Λίνος. 3) Κ. Παπαρηγοπούλου, 'Η ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία. 4) Ά. Βλάχου, Φειδίας καὶ Περικλῆς. 5) Δ. Παπαρηγοπούλου, Κλεάνθης ὁ Στωϊκός. 6) Ι. Καρασούτσα. Εἰς ἐν ἀστρον. 7) Κ. Παπαρηγοπούλου, Μεγχλοφύλξ 'Αλεξανδρου. 'Η Ἀγία Σοφία. 8) Α. 'Ρ. Ραγκαβῆ, Μάνη. 9) Κ. Παπαρηγοπούλου, 'Αλωσίς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων. 10) Σ. Ζαμπελίου, 'Ανακτησὶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. 11) Α. Σούτσου, 'Ελλάς. 12) Κ. Οίκονόμου, Προτροπάτι πρὸς τοὺς Έλληνας. 13) Ά. Σούτσου, 'Η θάλασσα. 14) Κ. Οίκονόμου, Κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες. 15) Ι. Καρασούτσα, 'Ολυμπος. 16) Ά. Σούτσου 'Αθ. Διάσκος. 'Οδυσσεὺς 'Ανδρούτσου. 17) Γ. Ζαλοκώστα, 'Ο Βότσαρης. 18) Ν. Δραγούμη, 'Η ἐν Τροιζήνι συνέλευσις. 19) Φ. 'Ιωάννου Γρηγ. Κωνσταντίδης. 20) Α. Σούτσου, Εἰς τὸν Βύρωνα.

'Εν Ἀθήναις τῇ 24 Νοεμβρίου 1884.

'Ο 'Υπουργός

Δ. Σ. ΒΟΥΛΑΠΙΩΤΗΣ

Σ. Μ. ΠΑΡΙΣΗΣ

ιδίαν πολιτικήν. 'Αλλ' αἱ πόλεις αὔται, εἰ καὶ πολιτικῶς ἀπ' ἀλλήλων διακεχωρισμέναι, συνεδέοντο ἀπασταὶ διὰ ποικίλων καὶ ισχυροτάτων ἡθικῶν καὶ κοινωνικῶν δεσμῶν.

Ο 'Ηρόδοτος συγκεφαλιοὶ τοὺς δεσμοὺς τούτους εἰς τέσσαρας· τὰ ὄμακμον, τὸ ὄμβργλωσσον, τὰ κοινὰ θεῶν ἰδρύματα καὶ τὰς κοινὰς θυσίας, τὰ ὄμοπάτρια ἔθη· ὁ Ζεὺς ὁ Ἑλλήνιος ἐπετήρει καὶ συνετήρει τὴν τοιουτοτρόπως ἀπεκριτιζομένην ἑλληνικὴν ἀδελφότητα. 'Απαντεῖς οἱ ἡθικοὶ οὗτοι δεσμοὶ ὑπῆρχον καὶ ἐπὶ τῆς προνγουμένης ἡρωϊκῆς ἐποχῆς.' Αλλὰ τινὲς ἔξ αὐτῶν, καὶ ίδιας τὰ κοινὰ τῶν θεῶν ἰδρύματα, καὶ αἱ κοιναὶ θυσίαι ἀπέβησαν κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην τοῦ ἔνους ἡλικίαν πολὺ ισχυρότεροι καὶ ὅντως πανελλήνιοι. 'Η γλώσσα ἀναφρίνεται μὲν ἡδη διηρημένη εἰς διαφόρους διαλέκτους, αἵτινες ὑπὸ μὲν τῶν μεταγενεστέρων γραμματικῶν συνεκεφαλαιώθησαν εἰς τέσσαρας, τὴν ιωνικὴν, τὴν δωρικὴν, τὴν αἰολικὴν καὶ τὴν ἀττικὴν, πράγματι δὲ ἡσαν ποικιλώτεροι καθ' ἑκάστην φυλὴν καὶ ἐνίστε καθ' ἑκάστην πόλιν· ἀλλ' αἱ διαλεκτικὴ αὐται διαφραστὶ δὲν ἡσαν τοιαῦται, ὥστε ἔκτις σπανιωτάτων ἔξαιρέσεων, πᾶς 'Ελλην νὰ μὴ ἐννοῇ πάντας ἄλλον 'Ελληνα καὶ νὰ μὴ γίνεται καταληπτὸς εἰς αὐτόν. 'Η δὲ γλώσσα αὐτὴν, ἡτις μόδις περὶ τὰ τέλη τῆς παρούσης περιόδου ἥχιστε σχηματιζομένη εἰς πεζὸν λόγον, ἔξηκολούθει παράγουσα θυμασία ποιητικὰ ἔργα, ὅχι ὄμως μόνον εἰς τὸ ἐπικόν εἶδος τῆς ποιήσεως. 'Η ἐπικὴ ποίησις μαρκίνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατόπιν τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, τῆς ὅποιας ἔξυμνει τὰ κατοφθιώματα· νέον δὲ ἡδη παράγεται ποιήσεως εἶδος, δι' οὐ αὕτη ἐπεχείρησε νὰ ἔξιμνησῃ τὰ ἀτομικὰ τοῦ ἀνθρώπου αἰσθήματα, φρονήματα, δόγματα, καὶ, ὑπὸ τὰ ποικίλα ὄνόματα τῆς ιαμβικῆς, τῆς γνωμικῆς καὶ πρὸ πάντων τῆς λυρικῆς ποιήσεως, παρήγαγεν ἀμίμητα πολλάκις ἀριστουργήματα· ἀπαραλλάκτως καθὼς εἰς τὴν ἐπομένην, τὴν πέμπτην ἐκατονταετηρίδα συμπληροῦσσα τὸ στάδιον τῆς ἐν 'Ελλάσδι ἔξαιρέτου αὐτῆς ἀναπτύξεως, ἐπενόησε τὸ τελειότερον τῆς ποιητικῆς τέχνης εἶδος, τὸ δράμα, τὸ τε σπουδαῖον καὶ τὸ ἀστεῖον, τὸν τε τραγῳδιαν δῆλα δὴ καὶ τὴν κωμῳδίαν. Καὶ οἱ μὲν ἀριστοὶ τῶν λυρικῶν ποιητῶν ὁ Ηίν δαρος καὶ ὁ Σιμωνίδης, οἱ ἀγέρωχοι καὶ ὑψκύχενες, ὡς ἔλεγον αὐτοὺς οἱ 'Ελληνες διὰ τὸ ψύχος τῶν ιδεῶν καὶ τὴν ἐμβρίθειαν τοῦ φρονήματος αὐτῶν, ἦκμασαν περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου ταύτης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπομένης, διατελέσαντες σύγχρονοι τοῦ ἀρχικούτερού τῶν τραγικῶν, τοῦ Αἰσχύλου· ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν ἔκτην καὶ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔθδομην, πλειστοὶ ὅσοι ἀνεφάνησαν ιαμβικοί, γνωμικοί, λυρικοί ποιηταί, ὁ Ἀρχιλόχος, ὁ Καλλίνος, ὁ Τυρταῖος, ὁ Ἀλκμάν, ὁ Ἀρίων, ὁ Στησίχορος, ὁ Ἀλκατίος, ἡ Σαφώ, ὁ Σόλων, ὁ Θεογνίς, ὁ Ἀνακρέων. Οἱ δὲ ποιηταὶ οὖ-

τοι εἰς οἰανδήποτε διάλεκτον γράφοντες, ἔθαυμαζοντο καὶ ὑγαπῶντο
ἔξισου εἰς τε τὰς Ἀθηναῖς καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, εἰς τε τοὺς Δελφοὺς
καὶ εἰς τὴν Ολυμπίαν, εἰς τε τὰς θεσσαλικὰς πόλεις καὶ εἰς τὰς ἄρ-
γολικάς, εἰς τε τὴν Τρακεζοῦντα, χρησιμεύοντες τοιούτοτρόπως ὡς
τεκμήριον ἀμφὶ καὶ ὅργανον τῆς μεγάλης ἑθνικῆς ἐνότητος.

Ἔπρὸς τούτοις ἡ γλῶσσα ἦτο καὶ τὸ κυριώτατον χαρακτηριστικὸν, δι'
οὐ τὸ σὸν ἔθνος διεκρίνετο ἀπὸ τῶν περὶ αὐτὸν οἰκουμένων ἀλλοδαπῶν
φυλῶν, διότι οὐδὲ εἰς ταύτην τὴν περίοδον εἶχεν ἔτι παραχθῆ ὡς βαθεῖα
ἐκείνη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πεποιθησίς περὶ τῆς ὑπερβαλλούσης αὐτοῦ
ἡθικῆς καὶ διανοητικῆς ὑπεροχῆς, ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη, τοὺς λεγομέ-
νους βαρβάρους, ἔτι δὲ ἡ μετὰ τῆς πεποιθησεως ταύτης συνδεδεμένη περι-
φρόνησίς πρὸς πᾶν τὸν βαρβάρον, ὡς ἔστι τὸ μὴ Ἑλληνικόν, καὶ ἡ ἔξ-
ιλων τούτων προκύψασα ἀπότομος ἀντίθεσις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ βαρ-
βάρων . . . Ἡ ἀντίθεσις αὐτῇ διν ἀπηρτίσθη εἰμὶ κατὰ τὴν ἐπομένην
ἐκκεντητηρίδα, μετὰ τὰ κατὰ τῶν Περσῶν κατορθώματα. Κατὰ δὲ
τὴν παροῦσαν περίοδον, ἡ περὶ τοῦ βαρβάρου ίδεα εἴνε πολὺ οἰκειότερχ
καὶ ἐμφανίνεσσα μᾶλιστα ἡθικήν τινα ἴσοτητα βραδύτερον ἐκλιπεῖσαν. Ὁ
βασιλεὺς τῆς Αίγυπτου Ἀμασίς, καίπερ κυριεύσας τὴν Κύπρον, συντε-
λεῖ γενναιῶς εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ, λαμβάνει σύζυγον
Κυρηναίαν, ἀνατίθησι πολλὰ ἀγάλματα εἰς διαφάρους Ἑλληνικὰς πόλεις
καὶ συνάπτει δεσμὸν ἔνειξις, ἥτοι φιλοξενίας πρὸς τὸν Σάμιον τύραννον
Πολυκράτην. Οἱ Μιλήσιοι συνομολογοῦσι διαλλαγὰς ἔνειξας καὶ συμμαχίας
πρὸς Ἀλυάτην τὸν προκάτοχον τοῦ Κροίσου, βασιλέα τῶν Λυδῶν, ὅστις
ῆγειρε δύο ναοὺς τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ ἐνός τὸν
ὅποιον ἐνέπρησεν. Ἡ Κροίσου φιλόφρων ἀρετὴ ὑμνήθη ὑπὸ τοῦ Πινδά-
ρου· ἡ δὲ εὔνοια, ἥν ὁ βασιλεὺς ούτος τῶν Λυδῶν ἔδειξε πρὸς τὸν Ἑλ-
ληνικὸν βίον καὶ τὴν τέχνην τὴν Ἑλληνικὴν, ἡ φιλόξενος αὐτοῦ αὐλὴ, τὰ
πλούσια δέρα, συνεκάλεσαν περὶ αὐτὸν τοὺς ἐπιφρενεστέρους τῶν Ἑλλή-
νων, τὸν Ἀλκμασίονα, ὅστις ἐστρατήγησε τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν
πρῶτον Ιερὸν πόλεμον, τὸν Μιλτιαδῆν, τὸν Κυψέλου, ὅστις πρῶτος
κατέλαβεν τὴν Θρακικὴν χερσόνησον· καὶ ἂν δὲν εἴναι βέβαιον ὅτι
ἐπεικέφθη αὐτὸν ὁ Σόλων, τούλαχιστον τὸ περὶ τούτου θυρηλθέντα
μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ Κροίσος δὲν ἔθεωρήθη ἀνάξιος τῆς πρὸς τὸν
σο-
φωτακὸν τῶν Ἑλλήνων οἰκειότητος καὶ προσομιλίας. Οἱ Δελφοὶ «ἔ-
δοσαν Κροίσῳ καὶ Λυδοῖσι προμαντηίην (δηλαδὴ τὸ δικαιώμα τοῦ
νὸς προτιμῶνται παντὸς ἄλλου κατὰ τὴν ἐπερώτησιν τοῦ ἐν Δελφοῖς
μνητείου) καὶ ἀτελείην (ἀπειλαγγὴν φόρων) καὶ προεδρίην (ἥτοι προ-
χουσάν τινα θέσιν πρὸς θεωρίαν τῶν ἀγώνων), καὶ ἔζειναι τῷ βευ-
λευσμένῳ αὐτῶν γενέσθαι Δελφὸν ἐς τὸν ἀεὶ χρόνον». Μόνον τῶν Ὀ-
λυμπίων καὶ τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν, τῶν καλουμένων μυστη-
ριών, δὲν μετεῖχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ βαρβάροι, ἐν ᾧ

μετ' ὄλιγον ἀπεκλείσθησαν πρὸς τοὺς ἀλλοις ὅλων τῶν πανελληνίων ἀγώνων.

Ὅι τέσσαρες οὗτοι ἀγώνες, ἦτοι τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Νέμεα, τὰ Ἰσθμια, καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς χρηστήριον, ἥσαν, ὡς προείπομεν, ὁ ἴσχυρότερος ἡθικὸς καὶ κοινωνικὸς δεσμός, ὅστις συνήπτεν ἥδη τὸ ὅλον ἑλληνικὸν ἔθνος. Εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς χρηστήριον δὲν ἔπεισον προσερχόμενοι ἀπὸ πάσης ἑλληνικῆς γῆς, καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν ἀπωτάτων ἀποικιῶν, ἀνθρώποις ἐπερωτῶντες περὶ πλείστων ὅσων δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν συμφερόντων· καὶ ἐπειδὴ οἱ χρησμοὶ τοῦ θεοῦ ἔθεωροῦντο ἵεροι καὶ ἀπαράβατοι, πρόδηλον ὅτι τὸ μαντεῖον ἐπενήργει ἀδιακόπως εἰς τὸν ὅλον δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν τοῦ ἔθνους βίον. Ἄλλα καὶ αἱ πανηγύρεις ἥσαν τοιουτορόπως κεκανονισμέναι, ὡστε ἡ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ ὅλου ἔθνους σχέσις ὑπῆρχε σχεδὸν ἀδιαίσθειτος. Πᾶσα τετραετία ἀπετέλει τὴν περίοδον ἢ τὸν κύκλον τῶν ἱερῶν τούτων ἀγώνων· καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος ἐτελοῦντο δύο ἔξ αὐτῶν, ὁ ὄλυμπιακὸς καὶ ἴσθμικὸς, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον, ὁ νεμεακός· κατὰ δὲ τὸ τρίτον, πάλιν δύο, ὁ ἴσθμικὸς καὶ ὁ πυθικός· κατὰ δὲ τὸ τέταρτον ὁ νεμεακός· καὶ οὕτω καθεξῆς. Οἱ ἀξιωθέντες νὰ βραχεύθωσιν ἀπαξ τούλαχιστον καθ' ἔκαστον τῶν τεσάρων τούτων πανελληνίων ἀγώνων ἐτιμῶντο διὰ τοῦ ἐπιφθόνου ἐπωνύμου τοῦ περιοδονίκου. Καὶ τοιούτοι μὲν ἥσαν φυσικῷ τῷ λόγῳ ὀλίγιστοι, εὐάριθμοι δὲ σχετικῶς καὶ οἱ ἐν γένει νικηταὶ ἀναδεικνύμενοι· πολυάριθμοι δύμως ἥσαν οἱ συναγωνίζομενοι καὶ ἀπειράθημοι οἱ συντρέχοντες ἐνταῦθα ὡς θεαταὶ καὶ ὡς ἔμποροι, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσον διὰ τῆς λεγομένης ἐκεχειρίχες, ἦτοι τῆς προσωρινῆς διακοπῆς πάσης ἔχθροπραξίας, ἐξησφαλίζετο ἢ ἐν εἰρήνῃ ἀπανταχθεν διάδοσις τῶν θεωριῶν, δηλαδὴ τῶν ἱερῶν πρεσβειῶν τῶν πόλεων, καὶ πρὸ πάντων διετηρεῖτο ἢ εἰρήνη ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐτελοῦντο αἱ πανηγύρεις, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς Ἱερομηνίκης, ἦτοι τοῦ μηνὸς τῆς πανηγύρεως. Ἀπαντες οἱ προσερχόμενοι ἔθυον εἰς τὸν αὐτὸν θεόν καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βαμοῦ ἔθεωρουν τοὺς αὐτοὺς ἀγώνας, καὶ διὰ τῶν ἀναθημάτων αὐτῶν, συνετέλουν εἰς τὸ νὰ πληυτίσωσι καὶ νὰ κοσμήσωσι τὸν αὐτὸν Ἱερὸν χώρον. Ἀπατες, μεγάλοι καὶ μικροὶ ἀκοιλεῖς, στρατηγοὶ ἢ ἀπλοὶ πολεῖται ὑπεβάλλοντο εἰς τοὺς αὐτοὺς ἀγώναςτικοὺς νόμους, ἐτιμωροῦντο ὅσακις παρέβανον τοὺς νόμους τούτους, διὰ τῶν αὐτῶν ποιεῶν, καὶ νικήσαντες ἤξιοῦντο τῶν αὐτῶν τιμῶν. Δὲν συνέρρεον δὲ ἐνταῦθα τὰ πλήθη ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τῶν σωματικῶν ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ ποιηταὶ, καὶ φιλόσοφοι καὶ ἴστορικοὶ προσήρχοντο ἵνα ὑποβάλλωσι τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων. Πάλιν δὲ αἱ ἐνταῦθα γινόμεναι ἀποράσεις καὶ ἀπονεμόμεναι τιμαὶ ἀντάχουν καθ' ὅλην την Ἑλλάδα· αἱ πόλεις ὑπεδέχοντο ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει τοὺς στεφανωθέντας συμπολίτας· οἱ

τεχνήται κατεσκευάζον τοὺς ἀνδριάντας αὐτῶν· οἱ ποιηταὶ ἔγραφον εἰς τιμὴν αὐτῶν ψόδους· οἱ ἴστορικοι ἐμνημόνευον τοῦ κατορθώματος, ὡς γεγονότος πλείστου λόγου ἀξίου· νέοι δὲ ἡγωνισταὶ παρεσκευάζοντο ἵνα ἀξιωθῶσι τοῦ αὐτοῦ περιμαχήτου βραχείου· διό, ὅταν ἀναλογία σθῶμεν ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰ κέντρα καὶ ἀπὸ τῶν κέντρων πρὸς τὰ ἄκρα κίνησις ἐγίνετο ἀδιακόπως, διὸ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡ τοιλάχυστον ἔπαξ, ἀνάγκη νὰ ὁμοιογήσωμεν ὅτι, ἂν τότε ἔλειπεν ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μία τις κοινὴ πολιτικὴ κυβέρνησις, οἱ ἡθικοὶ ὅμως καὶ κοινωνικοὶ δεσμοί, δι' ὧν συνεδέετο, ἦσαν τοσοῦτον ἰσχυροί ὥστε, ἐκ τῶν νέωτέρων ἐπικρατεῖων μόνη ἡ Γαλλία ἵσως δύνατοι νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἔχει τὴν ἡθικὴν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐνότητα.

Δὲν ἐστερεῖτο δὲ τὸ ἑλληνικὸν "Εθνος" ἔκτοτε καὶ πολιτικῶν ἔρεις μάτων. Δύο αὐτοῦ πόλεις, ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθηναὶ, μάλιστα ἡ Σπάρτη, εἶχον ἥδη ἀποδῆ πολὺ τῶν λαϊκῶν ἰσχυρότεροι καὶ εἶχον συγκροτήσει κράτη ὄπωσοῦν λόγου ἀξία, ὥστε αἱ ἀλλαχι τοῦ ἔθνους δυνάμεις, συμπυκνούμεναι περὶ ταῦτα, ἦσαν ικανοὶ νὰ ἀποκρύψωσι πάντα ἔξωτερικὸν πολέμιον. Καὶ ἔμελλε μετ' ὅλιγον νὰ ἔκτεινῃ ἡ "Ἑλλὰς εἰς φοβερὸν κατὰ τοῦτο δοκιμασίαν" διότι τὸ περσικὸν κράτος ἐπετέθη κατ' αὐτῆς ἐν ἀρχῇ τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος. Τὸ περσικὸν τοῦτο κράτος, τὸ ὄποιον ἐν τῷ διαστήματι τῶν τελευταίων πεντάκοντα ἐνιαυτῶν, εἶχε κυριαρχήσει, ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς Κῦρον, Καρθύσην καὶ Δαρεῖον τὸν Σταύρους, ἀπάσης τῆς δυτικομεσημερινῆς Ἀσίας ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς μεσογείου θαλάσσης, καὶ πρὸς τούτοις τῆς Αἰγύπτου, διέφερε τοῦ ἑλληνικοῦ τοσοῦτον, ὥστε, ἐν φυσικούν πρὸς ἀλληλα, ἐνόμιζε τις ὅτι κείνται εἰς τοὺς δύο ἀντιθέτους τῆς γῆς πόλους. Ἐν Ἀσίᾳ μέν, ἀπασαὶ ἡ κυβερνητικὴ ἔξουσία ἦτο συμπεπυκνωμένη εἰς χειραρχίας ἀνδρίς ἐνός, ἀλλὰ τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν ἐπικράτειαν διάφορα φῦλα καὶ τμῆματα δὲν συνεδέοντο πρὸς ἀλληλα δι' οὐδενὸς ἡθικοῦ δεσμοῦ· ἐν Ἑλλάδι ἔξεναντίας οὐδεμία μὲν ὑπῆρχε κυβερνητικὴ ἐνότης, ἀλλ' αἱ ἀπαρτίζουσαι αὐτῆς φυλαὶ καὶ πόλεις δι' ἰσχυροτάτων συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλας ἡθικῶν δεσμῶν. Ἐν Ἀσίᾳ ἡ ἀνεξέλεγκτος τοῦ μονάρχου δεσποτεία παρήγαγε φυσικῷ τῷ λόγῳ τὴν τυφλὴν ὑπακοήν, ἡ τυφλὴ ὑπακοὴ τὴν ταπείνωσιν του ἀτομικοῦ αἰσθήματος, ἡ δὲ ταπείνωσις τοῦ ἀτομικοῦ αἰσθήματος τὰ ἀτελέστερα καὶ σχεγενέστερα τῶν φρονημάτων· ἐν Ἑλλάδι ἔξεναντίας, τὰ κοινοῖς διυλευτικὰ πολιτεύματα παρήγαγον τὸ ἔθνος αἰσθήμα, τὴν φιλοπατρίαν, ἡ δὲ φιλοπατρία πάλιν, τὰ ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα τῶν φρονημάτων. Ὡστε ὁ ἐπελθὼν ἀγώνων ὑπῆρχεν ἀγώνων ὅχι δύο ἐπικρατεῖων, ἀλλὰ δύο ἀντιθέτων κόσμων· διὰ τοῦτο ἀπέθη μὲν τὰ μαλισταὶ ἀξιομημόνευτος, ἀπέθη δὲ καὶ τὰ μαλισταὶ διαρκῆς. Τῷοντι ἐν τῇ πέμπτῃ

έπεκτον ταχετηριδί μετὰ Χριστὸν ὁ Ἡράκλειος¹⁾ κακτέλαθεν ὅλοσχερῶς τὸ δεύτερον τοῦτο περσικὸν κράτος, ὅπως ἀλλοτε ὁ Ἀλεξανδρὸς τὸ πρῶτον· ἀλλ' αὐτὸς μετ' οὐ πολύ, διεμορφώθη ἐν Ἀσίᾳ ἔτερον διὰ τοῦ μωχαιεθκνισμοῦ κράτος, καὶ ἐπῆλθεν ἔτερος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ ἀγών, σταὶς ποικιλας λαθῶν τύχας καὶ τροπάς, ἔξακολουθεῖται μέχρι τῆς παρούστης ὥρας. Οἱ πόλεις δὲ τοῦ ὄποιου θέλομεν ἀρχίσει τὴν ἔξιτάρησιν... οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ προοίμιον πάλινς μακρὸς μεταξύ τῆς ὑλικῆς βίκης καὶ τῆς ἡθικῆς δυνάμεως, πάλινς ἡτοι διαφορεῖ δισχίλιας καὶ τετρακότικ ἥδη ἔτη καὶ ἀποτελεῖ ἔνα τῶν κυριωτάτων εἰρημῶν τὴν θιγυικής ιστορικῆς τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἐνότητος.

K. Παπαρηγόπουλος

ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΩΝΙΑΝ

Τίς τὴν ψυχήν μου θὰ κατερώσῃ;
Τίς εἰς τὸν πόθον μου θέλει δώσει
    Πτεροὰ ζεφύρου;
Τίς εἰς τοὺς τόπους θέλει μὲ φέρει
    "Οπου δέ Μέλης στιλπνὸς μαρυμίζει
        Ως πλάξις ἀργύρου;
    Ἐκεῖ γλυκεῖαι πνέουσιν αὔραι
Καὶ εἰς τὸ κῦμα δούονται γαύρι
        Σκιαὶ πλωτάνων.
    Ἐκεῖ εύώδης θάλλει μυρσίνη,
    Ἐκεῖ τὰ πάντα τέρψις, γαλήνη,
        Πλὴν τῶν τυριννῶν!
    Ἡ τυραννία τὴν φρίκην σπείρει.
Καὶ τῆς ὠραίας φύσεως φθείρει
        Τὴν ἀρμονίαν,
    Αὐτὴν μαραίνει τὰ κάλλιστα ἄνθη,
    Καὶ ή πνοή της κατελυμάνθη
        Τὴν Ἰωνίαν.

1) Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, κατανικήσας ὡς γνωστὸν, τὸν κατὰ τοῦ Βυζαντίου μετὰ φοβερᾶς δυνάμεως ἐπερχόμενον Χοσρόην τῆς Περσίας. Εἴτα ὁ Ἡράκλειος, ἐκκινήσας ἐκ Κωνσταντίνουπόλεως, ἅμα τῷ ἔαρι τοῦ 628 μ.Χ. μετέβη ἐν θριάμβῳ εἰς Ιεροσόλυμα ἀγῶν τὸν τίμιον Σταυρόν, ὅπως ἀποδώσῃ αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγίους τόπους, ὅπου ἐπιστεύετο εὐροῦσα αὐτὸν ἡ ἀγία Ἐλένη. Τὴν ἔξιομνημόνευτον ἐκείνην ἡμέραν, 14 Σεπτεμβρίου 628, καθιέρωσεν εὐγνῶμων ἡ ἐκκλησία, ἐν αὐτῇ πανηγυρίζουσα κατ' ἔτος τὴν ὑψώσιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ εὐλαβῶς μνημονεύουσα τοῦ ὄνδρας τοῦ αὐτοκράτορος.

Αλλ' ἀν τὰ κάλλην της λαῖλαψ τύπτει,

Τὸ δὲ βάρος της ἀνακύπτει,

Πλέον ὁραία,

Καὶ εἰς τὴν γλυκεῖαν μορφήν της ἔτι,

Τὸ δουλικόν της πένθος προσθέτει,

Θέλγητρα νέα.

Οὔτως εἰς δόδον πίπτει βαρεῖο,

καὶ δόλολύζουσα τρικυμία,

Μὲ δυρδού σάλον.

Πλὴν εἰς τὴν τόσην ἀνεμοζάλην,

Τηρητάνως ἐγείρει πάλιν,

Μέτωπον θάλλουν!

Ίω. Καραδούτδας.

Η ΠΑΤΡΙΣ

ΑΗ πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ιερώτερον στάδιον, εἰς τὸ ὅπιον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας· τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλονθρωπίας. Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου· ἐτράφη, καθὼς χρυστιανός, τὸ ἄδυτον γαλλα τῆς εὐσεβίας· ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἡλικῆς ἀνατροφῆς. Χρεωστεῖ λοιπένι νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα καθὼς τιμᾷ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ μητρίδος, καὶ πατρογόνου βίζης ὅλης τῆς αὐτῆς γενεᾶς. Χρεωστεῖ νὰ φρονῇ σταθερᾶς ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τίν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Η πατρίς ἔχει δικαιώματα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχὰς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλούτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δινάρια. Επως ἂν ἔχῃ καὶ ὅπου πότε ἂν τύχῃ νὰ διατριβῇ. Καθὼς τὰ εὖκαρπα δένδρα ὄσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραβέτυσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περιττεύοντας χεριζούσιν ἀδειαν ἀπόλαυσιν εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστεῖ τὴν ἐπικαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρώτιστα καὶ μαλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ θρέψασαν αὐτὸν γῆν. Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουσιν ως πατροχοίαν τὸν παραβάτην τῶν πατριώτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦτο προστατεύονται καὶ ἔνα ὑπέρ

μαχῇ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὸ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεύτερον ὑπὸ τῆς πατρίδος· «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Διὸ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις, μᾶς ἔχει τοιουτοτρόπως προσκολλημένοις εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲ συγχωρεῖται συνήθιστας εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναστήντους, ἢ παντάπαιοι τὰ ἡθὴ σαπροὺς καὶ διεφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσιόδωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. «Ως καὶ αὐτὸς τὰ κατ’ αὐτὴν ἀψύχα συγνάκις κατακελγυσσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημόνικόν μας. Οἱ ἥλιοις τῆς πατρίδος μᾶς φαίνοται γλυκύτερος· ὁ ἄλλος εὐπνούστερος καὶ ζωγρότερος· τὰ προϊόντα τροφιμώτερα καὶ ποικιλώτερα καὶ ὕδιστερα. τὰ καλὰ λειτουργία, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλάκις καὶ ἐν δένδρον, ἐν ρύακιν, καὶ βράχος τις πολλάκις ἀπότομος τῆς πατρίδος κυριεύει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιουτοτρόπως, ὥστε ἀνείναι μικρός ὁ τόπος ὁ τῆς γεννήσεως ἑκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλωπίζεται, καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ζενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει, καὶ τοῦτον ὅχι ἀπαξέπροτιμησε πάρετα τῆς εὐδαιμονεστάτας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης.

κ. Οἰκονόμος.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

“Οω! ή ‘Ακρόπολις αὗτη ἐν θεῖον
Ναῶν ὑπῆρχε πολλῶν μουσείον,
Στοὰ ποικίλη ἦτο θεῶν.
Καὶ δυμως δῶν τὸ μεγαλεῖον.
Αὔτὸ δὲν ἦτο μάρμαρον κρῦνον,
‘Αλλὰ ἐκπλῆττον καὶ μειδιῶν.
Τῶν Προπυλαίων τῶν πενταπύλων,
Τῶν Προπυλαίων τῶν πολυστύλων,
Χαίρε ὡς κόσμος πολυτελῆς!
Στλεγγίς¹ τῶν δῶν ἐδῶ μηνημείων,
Τοῦ Μνησικλέους², ποίημα θεῖον,
Μὲ στίχους στήλας περικαλλεῖς!

1) Στλεγγίς—ίδος ἔλασμά τι ἔκ μετάλλου κεχρυσωμένον, ὁ ἐφύουν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, πιθανῶς ὡς εἶδος κτενίου, σὶ γυναικές καὶ οἱ πρέσβεις οἱ εἰς τοὺς χρησμούς ἢ εἰς δημοσίαν τινὰ θυσίαν ὡς θεῷροι ὑπὸ τῆς πόλεως πεμπόμενοι. Ἐνταῦθα μεταφορικῶς παριστᾶ ὁ ποιητὴς τὰ προπύλαια τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ὡς στλεγγίδα τῶν ὅλων μηνημείων.

2) Ο Μνησικλῆς εἴναι εἰς ἐκ τῶν περιγήμων ἀρχιτεκτόνων, τῶν ἐργασθέντων ἐν τῇ Ἀκροπόλει τοῦ Περικλέους.

Ίδού τὸ τέθριππον τὸ ὀραῖον.

Οἱ ἀνδριάτες ίδού γενναῖον
Τυραννοκτόνων¹, τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐκεῖ ναΐσκος Ἀπτέρου Νίκης,
Εἰς τὰς ἄγκάλας τῆς ἀυφιλύκης
Λάμπει ὡς ἄστρον ἐωθινόν.

Ίδού αἱ χάριτες² τοῦ Σωκράτους.
Μὲ δον τέχνην τοὺς ἀθανάτους

Λόγυς ὡς ὠμίδει, καλλιτεχνεῖ.
Τοῦ Διοδώρου, νά, καὶ τοῦ Γρύλλου³
Οἱ ἀνδριάντες καὶ τοῦ Κροσίλου⁴
Οἱ πρως, δυτικοὶ θυνίοκων ὄκνει.

Νὰ τῆς Προμάχου τὸ κοὶ οσσαῖον
Ἄγαλμα. Τούτου ἔβλεπες πλέων
Ἐκ τοῦ Σουνίου τὴν λοφιάν,
Κι' δτ' ὁ Ἀλάριχος⁵ εἶδεν δρυπήσας
Ἐμφόδος ἔστη μακρόθεν, δείσας
Μὲ δλην βέρβαρον στρατιάν.

1) Τοῦ Ἀριοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, ὡς οἱ ἐνδειάντες ἰσταντο κατὰ τὴν εἰσοδον τῶν προπυλαίων· σώζεται δὲ ἔτι τὸ ὑπέρτατον.

2) Οἱ Σωκράτης πρὶν ἐπιδοθῇ εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἐπούδασε τὴν γλυπτικήν, ἐκ τῶν ἔργων δὲ αὐτοῦ δύο ἀνέκειντο κατά τὴν εἰσοδον τῆς Ἀκροπόλεως, τό μὲν εἰκονίζον τὰς Χάριτας, τὸ δὲ τὸν Ἐρυζὸν τὸν Πρωπύλαιον καλούμενον.

3) Οἱ Γρύλλοι, οἱ νιὸς τοῦ Ξενοφῶντος, ἐτιμάθη δὲ διὸ ἀνδριάντος διέτε ἔπεισε κατὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην μαχηθενος ὑπέρ τῶν Λακεδαιμονίων μετά τῶν ἐξ Ἀθηνῶν ἀποσταλεντων ἐπικούρων.

4) Οἱ Κρησίλας οὗτοι η Κτησίλας ονταρεσται ὑπὸ τοῦ Πλινίου ὡς ποιήσας ἔξοχα ἐρ α. Ἐνταῦθα δὲ ποιήηταις ἀποδίδει τῷ ἀγαλματοποιῷ τούτῳ τὴν κατασκεψήν τοῦ Διμήτρεφους, στρατηγοῦ Ἀθηναίου, πεσόντος κατὰ τὸν Ηλειοποννησιακὸν πόλεμον.

5) Οἱ Ἀλάριχος οἱ νισταίλεις τῶν Οὐεστγύθων [382—412]. Εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἀττικὴν τῷ 396 μ. Χρ. καὶ πολιορκήσας τὰς Ἀθήνας, ἀπῆλθε μετά τινα χρόνου συνθηκολογήσας, χωρὶς νὰ βλάψῃ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἔπραξαν ἄλλοτε ἄλλοι βάρβαροι ἐπιδρομεῖς. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς παραδόσεως, καθ' ἣν ὁ Ἀλάριχος κατεποιήθη καὶ ἔψυγεν, ιδών τὴν Πρόμαχον περιερχομένην τὰ τείχη τῆς Ἀκροπόλεως καὶ οἰονεὶ ἔτοιμον ν' ἀντικρούσῃ αὐτὸν διὰ τοῦ δόρατος.

Εἰς τὴν μορφήν σου ἀπετυπώθη,
Ὦραιον ἄγαλμα κ' ἐνσαρκώθη
Ἡ πολεμόφρων πάλαι Ἐλλάς
Ἀμαζών, οἵτις ὅμοι καὶ Μοῦσα
Τὸ φῶς τῆς ἔργων εἰς τὰ Σοῦσα,
Καὶ εἰς τὸ σύμπαν κλέους βολάς.

Νίκης τε κυμήτιον λαμπροτάτης,
Ἡτις ἔχασε τὰ πτερά της
Ἐις ἔργον ἀριστον ποιητοῦ
Ἐκ τοῦ δουρείου ἑκείνου ἵπποι
Βλέπω προσβάλλουσαν ἄνευ κτύπου
Μορφήν ἀστράπτουσαν μαχιτοῦ.

Ω, τὸ πολύμυθον Ἐρεχθεῖον !
Τοῦ Καλλιμάχου λύχνον² ἔγκλειον
Καὶ τὴν ἐλαίαν καὶ τὸ ἀλμυρόν
Φυέαρ ιαὶ ἄμα τριάσης βημα,³
Ἐδος Παλλάδος, Κέκροπος μνῆμα,
Καὶ ἄγαλμάτων θείων σωρόν.

Τὸ ἐνθεν μέρος ἀβρὰ στηρίζει
Ἐξάς παρθένων καὶ ἀντικρύζει
Τοῦ Παρθενῶνος τὰς καλλονάς,
Ὡς νὰ θαυμάζωσιν αἱ παρθένοι
Τὰ ἀντιρύ των λαμπρὰ τεμένη
Καὶ τὰς λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς.

Τὰς Καρυατίδας μιμηθῶμεν,
Τὸν Παρθενῶνα ἀς θεαθῶμεν,
Τὴν Ἰλιάδα τῆς γλυπτικῆς.
Χαῖρε Καλλίκρατες καὶ Ἰκτῖνε !
Τὸ ἀπαστράπτον ἔργον σας εἶγε
Ἀπάτης ἴνδαλμα ὁπτικῆς

1) Χαλκοῦ ὄμοιώμα τοῦ δουρείου ἵππου ἀνέκειτο ἐν τῇ Ἀκροπόλει.

2) Ο Καλλίμαχος οὗτος ήτο τεχνίτης ἔξοχος, ποιήσας χρυσοῦν λύχνον, ὃς εἶχε τοῦτο τὸ θαυμάσιον προσόν, κατὰ Παυσανίαν, ὅτι ἀπαξ τοῦ ἔτους πληρούμενος ἐλα οὐ ἔκαιε νυχθημερόν.

3) Ὁτε δὲ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἥριζον περὶ τῆς κυριότητος τῆς Ἀττικῆς, ὃ μὲν ἐπλήξε διὰ τῆς Τριαλήνης τὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἀνέβλυσεν ὑδωρ ἀλμυρόν, ἡ δὲ ἐφύτευσε δένδρον ἐλαίας.

Ν Όποια χάρις, κάλλος λαμπρότης !
Οντως μεγάλη φέτη θεότης

Καὶ ὅντως ἦτο θεοῦ σκηνή.
Κ' ἐάν τὸν κόσμον ἔδω θελήσῃ
Ποτὲ ἐν ἀστρον νὰ κατοικήσῃ
Ἐκεῖ τῷ εἶνε θέσις κενή,

Κ' ἵς τὸν Κιυώνειον προμοχῶνα
Βλέπω τὴν νίκην εἰς Μαραθῶνα,
Γιγαντομάχοντς βέπω σκηνὰς
Λαμπρὰ δωρῆματα τοῦ Ἀττάλου,
Κάτωθεν κλίνων μάλπας παγκάλου
Θεάτρου ἔχεις, θεᾶς πτηνάς.

Πᾶν δὲν κρατοῦμαι νὰ εἰκονίσω
Οταν δὲν φθάνω νὰ ἀτενίσω . . .
Μὲ παραφέρει μέθη χρυσῆ,
Καὶ ύπὸ πρίσμα γλυκείας πλάνης
Μορφὴν καὶ πάλιν ἀναλαμβάνεις,
Ω τῆς Παλλαδίους ἀγαλμα σύ !

Πρὸ τῶν δύματῶν τῆς Ἀσπασίας
Σ' ἔκαλλιτέχνησεν ὁ Φειδίας
Κ' ἔκεινης ἥσο λαμπρὰ εἰκῶν·
Ἐκείνης, ἡτις τοῦ Ηερούλεον
Τόσους ἐμπνέει κόσμους ἐνθέους
Μὲ ἐν μειδίᾳ μαγικόν.

Χρυσελεφάντινος ἦτο ὅλη
Κροτοῦσα νίκην, ἡκτινοβόλει
Καὶ ἦτε ρόδον ἐν ἡ Παλλὰς
Ως εἰς δεσμίδα ἴου καὶ κρίνου
Ναοῦ ἐπάνωθεν μαρμαρίνου
Ἐπεσε, κ' ἐπεσεν ἡ Ἑλλάς.

Ως προϊδοῦσα μαύρας ἡμέρας
Εἰς χώρας ἔφυγ' εύτυχεστέρας
Διποθυμήσασα ἡ θεά,
Κ' ἐμειναν ἄχροα τὰ τεμένη,
Καθὼς ἡ δύσις ὀπόταν μένη
Δίχως ὁ Φοῖβος νὰ μειδιᾷ.

Καὶ οὕτω δύμως πάλιν ὡραῖος
Πάλιν ἐγείρεται κολοσσαῖος
Καὶ παλυθέλγητρος ὁ ναὸς,
Καὶ μετὰ τόσων αἰώνων πλήθη
Φέρει αὐγάζοντα ἔτι στήθη...
Τοιαύτη εἶνε καὶ ἡ Ἡώς!

Σ. Βασιλειάδης.

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

Πότε ἥρχισε νὴ τελεῖται ἡ πανήγυρις αὔτη, ἡτις ἀπέβη κατὰ μικρὸν ἐπισημοτέρχι ὅλων τῶν ἀλλων, ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν. Ὁ Γεωργίος Γρότε¹ λέγει εὐρὺςτεκτα, ὅτι καθὼς πολλῶν ποτεμῶν τῆς Ἑλλάδος μέχρι τινὸς μόνον δυνάμεθον νὴ ἀναβῶμεν τὸν ῥοῦν, διότι αἰφνίης κατακλυσμενού εἰς τὰ φυσικὰ τῶν ὄρέων χάσματα, κρύπτουσιν ἀπὸ τῶν ὄφειχλυμῶν ἡμῶν τὸ τε προηγούμενον φέῦμα καὶ τὴν κυρίαν πηγήν, οὕτω καὶ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος τὴν ιστορίαν μέχρι τινὸς μόνον δυνάμεθον νὰ προκολούθησαμεν, πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἀνατρέχοντες, διότι ἡ προηγούμενη αὔτου τύχη κρύπτεται ὑπὸ ὅρη μυθευμάτων καὶ ἀνεπιδέκτων ιστορικῆς ἐπεξεργασίας. Ἡ πρώτη Ἰδρυσις τοῦ ἀγῶνος τούτου ἀπεδίδετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἡρκαλέα ἐπειδὴ δὲ ἀνέκαθεν ἐτελείτο ἐν Ὀλυμπίᾳ τῇ Πισσάτιδος, οἱ κάτοικοι τῆς μικρᾶς τκύτης χώρας, εὐλόγως, ὡς φρίνεται, ἡδίουν ὅτι αὐτοὶ ἡσαν οἱ ἀρχικοὶ αὐτοῦ ἀγωνοθέται· ἀλλὰ διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Αἰτωλῶν εἰς τὴν Ἡλιδίκη, μετεβλήθησαν τὰ περὶ τούτου, διότι οἱ Αἰτωλογλεῖοι, γενόμενοι κύριοι τῆς παρακειμένης Πισσάτιδος, συμπαρέλαχον καὶ τὴν τοῦ ἀγῶνος προεδρείαν. Ὁ ἔγων ἐτελείτο ὡς καὶ τὰ Πύθια, ἀπαξί κατὰ πᾶσαν τετρακτίνη, ἐν τῇ πρώτῃ μετὰ τὰς θερινὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς πανσελήνω φέλλ' ὅχι καθ' ὃ καὶ τὰ Πύθια ἔτος, διότι ταῦτα ἐπανηγυρίζοντο κατὰ πᾶν τρίτον ὀλυμπιακόν. Κατ' ἀρχὰς ὁ ἔγων συνίστατο ἀπλῶς εἰς δρόμον, ἀπαξί γινόμενον, ἐντὸς ὡρισμένου σταδίου· καὶ ἐπὶ τοῦ 776 π. Χ. ἔτους, οἱ εἰς τὸν δρόμον τούτον καθ' ἔκαστον ἀγῶνα πρωτεύσαντες ἥρχισαν νὰ ἀναγράφωνται εἰς κατάλογον ἐπίσημον, διατηρούμενον ἔκτοτε τακτικῶς ὑπὸ τῶν Ἡλείων. Πρῶτον ὄνομα ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἐγγεγραμμένον τὸ τοῦ Ἡλείου Κοροίθου· καὶ ὁ κατάλογος αὐτοῦ ἀπέβη πλείστου λόγου ἀξιος, ὅχι μόνον διότι ἦτο, ὡς προειπούμεν, τὸ πρῶτον ἐξ ὑπαρχῆς ἀσφαλές ἔγγραφον μνημεῖον τῆς ἀρ-

1) Διάσημος Ἀγγλος ιστορικός, συγγράψας ιστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἐλλαδὸς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἔξης ἔτερον λόγον. Οἱ ἀρχαῖοι Ἐλλῆνες δὲν εἶχον ἐπὶ πολὺν χρόνον, καὶ νόμον τι χρονολογικὸν σύστημα, οἷον ἔχουμεν σήμερον ἡμεῖς καὶ ὅλοι οἱ χριστιανοί, λογαριάζοντες, πάντες κατὰ τὰ ἀπὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἡ κατὰ τὰ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἔτη, ἀλλὰ πᾶσα πόλις εἶχε τὸ ἵδιον αὐτῆς ἔτος καὶ ἐπειδὴ τὰ ἔτη ταῦτα δὲν ἤρχιζον συγχρόνως, συνέβαινεν ἐκ τούτου πολλὴ σύγχυσις περὶ τὸν χρονολογικὸν προσδιορισμὸν τῶν γεγονότων· ἡ σύγχυσις ὅμως αὕτη ἔπεισεν ἀφ' οὐ ἀπὸ τῆς πέμπτης καὶ τῆς τετάρτης, μᾶλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρίτης ἐκατονταετηρίδος, οἱ Ἐλλῆνες ἱστορικοὶ ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζωνται ὡς κοινὸν χρονολογικὸν σύστημα τὰς ὀλυμπιαδὰς, ὥριζοντες λ. χ. τὸ δεῖνα γεγονός συνέβη κατὰ τὸ 1, ἡ 2, ἡ 3, ἡ 4 ἔτος τῆς δεῖνος ὀλυμπιαδὸς. Ἀλλ' ὁ ὀλυμπιακὸς ἀγών ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ καὶ ἄλλα σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Μέχρι τῆς ἑβδόμης Ὀλυμπιαδὸς, δὲ ἀγών τὸ χρηματίτης, δηλαδὴ οἱ νικήσαντες εἰς τὸ στάδιον ἐλάμβανον χρηματικήν τινα ἀμοιβήν· ἀπὸ τῆς ἑβδόμης ὥμως, καθ' ἣν ἐνίκησεν δὲν ἐλάμβανον εἰμὴ ἀπλοῦν ἐξ ἐλαίων στέφανον. “Οτι δὲ ἀποδεικνύει πρὸς τοὺς διλοις πολλοῖς. ὅπόσον εὔγενής ἦτο φύσει ὁ ἔλληνικὸς λαός, εἶναι ἡ μεγίστη ἀξία, ἣν ἀπέδιδεν εἰς τὸ ἀπλοῦν τοῦτο τιμητικὸν σημεῖον. Τὸ γενναιόν τοῦτο φρόνημα παρέστησε ζωηρότατα ὁ Ἡρόδοτος ἐν τῷ ἀκολούθῳ διηγήματι. “Οτε ἐν ἀρχῇ τῆς πέμπτης ἐκατονταετηρίδος ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἐλλαδὸς, μετὰ στρατεῦ φιλέρου, δὲ μέγας τῆς Ἀσίας βασιλεὺς Εέρεζης, ηύτομόλησαν πρὸς αὐτόν, ἔτι περὶ τὸν Ξέρξην, τί πράττουσιν οἱ Ἐλλῆνες· αὐτοὶ δὲ ἀπίντησαν, ὅτι Ὁλύμπια ἀγουσι καὶ θεωροῦσιν ἀγῶνας γυμνικὸν καὶ ιππικόν· πάλιν δὲ εἰς οἵρωτησαν, καὶ τί εἴναι τὸ ἔθλον περὶ οὗ ἀγωνίζονται, οἱ δὲ αὐτόμολοι ἀπεκρίθησαν, ἐλαίων στέφανος. Τότε εἰς τῶν περὶ τὸν βασιλέα, ἀκούσας ὅτι τὸ ἔθλον εἴναι στέφανος καὶ ὅχι χρήματα ἐστρέψη πρὸς τὸν Μαρδόνιον, τὸν κύριον τοῦ πολέμου αἴτιον, καὶ «παπαί, Μαρδόνιε, ἀνέκραξε, ποίους ἐπ' ἀνδρας ἥγαγες μαχησομένους ἡμέας, οἱ οὐ περὶ χρημάτων τὸν ἀγῶνα ποιοῦνται, ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς¹⁾. Η πανήγυρις αὕτη ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ πολλὴν ἐπίδοσιν ἀπὸ τῆς 14ης ὀλυμπιαδὸς. Μέχρι τῆς ὀλυμπιαδὸς ταύτης εἰς καὶ μόνος ἐτελείτο ἀγών, τὸ προσαναφερθὲν ἀπλοῦν στάδιον, τότε δὲ κατὰ πρώτον εἰσῆχθη καὶ δεύτερος ἀγών, τὸ διπλοῦν στάδιον ὁ λεγόμενος δίσυλος,

1) Ἡ μετάφρασις τούτων τῶν λόγων, ἐκ τοῦ Ἡροδότου εἰλημένων, ἔχει ὡς ἔξης: «Ἀλλοί μονον, Μαρδόνιε, δυνατὰ ἐφώναξε, ἐναντίον ποίων ἀνδρῶν μᾶς ἔφερες νὰ πολεμήσωμεν, οἵτινες δὲν ἀγωνίζονται περὶ χρημάτων, ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς».

δηλαδὴ δρόμος; ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τοῦ τέλους τοῦ σταδίου καὶ πάλιν πρὸς τὰ ὄπίσω ἀπὸ τοῦ τέλους μέχρι τῆς ἀρχῆς.

Ἐπειτα κατὰ τὴν ἀκάλουθον ὀλυμπιαδα, 720 π.Χ. προσετέθη καὶ τρίτον εἶδος δρόμου, ὁ δόλιχος, ἦτοι δρόμος ἀπ' ἀρχῆς τοῦ σταδίου μέχρι τέλους καὶ τάνσπαλιν, ἀλλὰ πολλάκις ἐπαναλαμβανόμενος.³ Αξιοσημείωτον δὲ ὅτι ἡ πολλαπλασίας αὐτῇ τῶν ἀγωνισμάτων συμπίπτει μὲ τὴν αὔξησιν τῆς φήμης καὶ τῆς ὑπολήψεως τῆς πανηγύρεως· διότι μέχρι τοῦ 720 ἔτους δὲν θέλεπομεν μετέχοντας αὐτῆς εἰμὴ τοὺς πάρακειμένους κατοίκους τῆς μέσης καὶ δυτικῆς Ηελοποννήσου· Σπαρτιάτας, Μεσσηνίους, Ἀρκαδίας, Τριφυλίους, Πισάτας, Ἡλείους, καὶ Ἀχαιούς· ἀπὸ δὲ τοῦ 720 καὶ ἕφεζῆς, συρρέουσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐγταῦθα ἐξ ἀπωτέρων ἐλληνικῶν χωρῶν ἀθληταὶ Κορίνθιοι, Μεγαρεῖς, Βοιωτοί, Ἀθηναῖοι καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Ἀσίας Συριαῖοι, ὥστε ὁ ἀγώνας ἀποθίνει γενικώτερος καὶ χρησιμεύει εἰς τὸ νὰ συνδέῃ μέχρι τινὸς τὰς τοσοῦτον ἀλλώς διεσπαρμένας ἐλληνικὰς πολιτείας.⁴ Οσῳ δὲ πάλιν αὔξενουσιν οἱ συναγωνισταὶ, πολλαπλασιάζονται τὰ εἰδη τῶν ἀγωνισμάτων. Κατὰ τὴν 18 ὀλυμπιαδα προσετέθησαν ἡ πάλη καὶ τὸ πένταθλον, τὸ ὄποιον περιελάμβανε συνάμμα τοὺς ἑξῆς πέντε ἀγῶνας, ἀλλα ἦτοι πήδημα, δίσκος, ἦτοι βολὴν διὰ στρογγύλου καὶ ὁμαλοῦ λίθου, δρόμος, πάλην, ἀκόρτιον. Ἐτερος νεωτερισμὸς ἐγένετο κατὰ τὴν 23 ὀλυμπιαδα, τῷ 688 π.Χ. εἰσαγήθεισης τῆς πυγμῆς καὶ καὶ ἀλλος ἔτι σπουδαιότερος, κατὰ τὴν 25, τῷ 680 π.Χ. εἰσαγθέντος τοῦ δρματος ἵππων τελείων, δηλαδὴ τοῦ δρόμου δι' ἀμαξῆς συρρομένης ὑπὸ τεσσάρων τελείων ἵππων. Τὸ τελευταίον τοῦτο ἀγώνισμα συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὸ νὰ διαποιηθῇ καὶ νὰ λαμπρύνῃ τὸ θέαμπα, διότι κατῆλθον ἦδη εἰς τὸν ἀγῶνα οἱ πλουσιώτατοι τῶν Ἑλλήνων, οἱ δυνάμεινοι νὰ τρέφωσι μὲν τοὺς ἀρίστους τῶν ἵππων, νὰ μισθῶσι δὲ τοὺς ἐπιτηδειοτάτους ἀριατηλάτας· ἢ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀγωνισμάτος τούτου φήμη ἦτο τοσαύτη κατὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλαδα, ὥστε ὁ Ἡρόδοτος ὅχι μόνον περὶ πολλῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἵνα καταδείξῃ τὴν ἐπισημότητα αὐτῶν, λέγει ὅτι ἐνίκησαν τεθρίππων εἰς τὰ Ὀλύμπια ἢ ἀπλῶς ὅτι ἀνῆκον εἰς οἰκίαν τεθριπποτρόφον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Δημάρχατον ἐγκωμιάζων, ἀναφέρει ὅτι, πρὸς τοὺς ἀλλοὺς λαμπροὺς αὐτοῦ ἔργοις, τεθρίππων εἰς τὰ Ὀλύμπια ἐνίκησεν. Κατὰ τὴν 33ην ὀλυμπιαδα, τῷ 648 π.Χ. προσετέθησαν δύο ἔτι εἰδη ἀγωνισμάτων, τὸ παγκράτιον(ἦτοι ἀγών πυγμῆς καὶ πόλης συνάμμα) καὶ ὁ ἵππος κέλης, δηλα δὴ ἡ ἀπλὴ ἵπποδρομία.⁵ Επὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον δὲ νέα προσετέθησαν ἀγωνισμάτα, οἷον δρόμος ὄπλιτῶν, ποικιλα παιδῶν ἀγωνισμάτα, καὶ πώλων δρόμοι· ἦτοι νέων ἵππων.⁶ Άλλῃ ἀκοινοεστέρᾳ

νύτων ἐπαρθύμησις καὶ ἔξήγησις ἥθελε παρκτείνει πολὺ τὸν λόγον· εν ὀρκούμεθα ταῦτο μόνον νὰ ἐπιφέρωμεν ἐνταῦθα, δτι, ἀν καὶ πάντας οἱ νικηταὶ ἀνεγράφουτο μὲν εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ὄλυμπιοντοῦν, ἐδικαιοῦντο δὲ νὰ ἐγείρωσι τὸν ἀνδράντα αὐτῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ, οἱ δὲ ἀρχικοῦ ὅμως ἀγωνίσματος, τοῦ ἀπλοῦ δρόμου, νικηταὶ διετέλησαν τὸ προνόμιον δτι ἀπὸ αὐτῶν συνήθως ἐπωνομάζετο ἡ ὄλυμπιάς. Καίτοι δὲ ἐπὶ τοσοῦτον πολλαπλασιασθέντων τῶν ἀγωνισμάτων, μέχρι τῆς 7ης ὄλυμπιάδος ἀπαντοῦ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐτελοῦντο· ἀλλ' ἀπὸ τῆς λαμπτιάδος ταύτης, ήτις ἐπανηγυρίσθη τῷ 472 ἔτει π. Χ., ἀμέσως εταὶ τὸν δριστικὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν θρίαμβον, τὸ ζεφύεν πανελλήνιον φρόνημα ἀπήγτησε τὴν ἔτι μεγαλοπρεπεστέρων ἑλεσιν τῆς μεγάλης ἐκείνης ἑθνικῆς ἐօρτῆς, ὥστε ἔκτοτε ἐπὶ πεντε μέρας διήρκουν οἱ ἀγώνες. Καὶ εἰναὶ ἐν γένει ἡ ἐποχὴ αὕτη, ἡ μεταξὺ οὐ τέλους τῆς πρώτης ἴστορικῆς περιόδου, περὶ τῆς πρόκειται ἐντοῦ· καὶ τοῦ τέλους τῆς ἐπομένης, ιδίως δὲ ἡ μεταξὺ τῆς 60ῆς καὶ τῆς 10ῆς ὄλυμπιάδος, ἀπὸ τοῦ 540 μέχρι τοῦ 420 π. Χ., ἡ λαμπροτάτη οὐ ὄλυμπιακοῦ ἀγῶνος γέποντος.¹ Ναὶ μὲν πολὺ πρὸ τοῦ 540 εἶχεν ἀσθῆτη πανελλήνιος ἡ πανήγυρις αὕτη, καὶ κοινός τις δεσμὸς τοῦ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἐσπαρμένου ἐλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἀπὸ τοῦ 648 βιλέτομεν νικήσαντα ἐνταῦθη Λύγδαμιν, τὸν ἐκ Συρακουσῶν, ἐλληνικῆς τολεως ἐν Σικελίᾳ, καὶ ἀπὸ τοῦ 616, Φιλάνταν τὸν ἐκ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ λληνικῆς πόλεως Συβάριδος, οἱ δὲ κριταὶ τοῦ ἀγῶνος, πρὸ καιροῦ, ἢν γηι ἀνέκαθεν, ἔφερον τὸ μέγχ τῶν ἐλλανοδικῶν² ὄνομα· ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ 540 καὶ τοῦ 420 ἔτους ἀνεδείχθησαν οἱ ἐπισημότεροι ὄλυμπιοι· καὶ τότε τίμεσαν οἱ περίφημοι Κροτωνισταὶ ἀθληταί, δηλαδὴ οἱ ἐκ τῆς ἐν Ιταλίᾳ ἐλληνιδὸς πόλεως Κρότωνος, διὰ Μίλων, διὰ Ισχόμαχος, διὰ Τισικράτης, διὰ Αστυλος, διὰ Φύλλος.³ Εκ τούτων ὄνοματάτας ἦτο Μίλων διατίμου. Ηαῖς ἔτι ὅν, ἐνίκησεν οὗτος τῷ 540 π. Χ. καὶ ἐπειταχεὶς ἀνδρῶθες ἔξαντος ἡρίστευσεν ἐπὶ παλῆν ἐν Ὀλυμπίᾳ, ωδὴ ἔσχεν ἐκταγωνιστὴν ἄλλον ἀξιόμαχον αὐτοῦ, εἰμὴ τὸν ἐν τῆς αὐτῆς πόλεως κτεταγόμενον Τιμασίθεον. Καὶ ἔλαθεν διὰ Μίλων πλείονας παντός ἄλλου ἀλλητοῦ στεφάνους, διότι ἐνίκησεν δῆ μόνον ἐν Ὀλυμπίᾳ πολλάκις, ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἔξαντος μὲν εἰς τὰ Πύθια, ἐννεάκις δὲ εἰς τὰ Νέμεα καὶ δεκάκις εἰς τὰ Ισθμια.⁴ Ήρό μικροῦ τότε εἰχέν εἰσαχθῆ τὸ ἔθος τοῦ νὰ ἐγείρωνται ἐν Ὀλυμπίᾳ οἱ ἀνδριάντες τῶν νικητῶν· τὸν ἀνδριάν-

1) Ἐλλανοδίκαιοι (ἐκ τοῦ "Ἐλλανοῦ, δικηγοροὶ ποιῶταιτο: ἐννέα κριταὶ ἐν τοῖς ὄλυμπιακοῖς ἀγῶσιν, οἵτινες ἐκκαθέζοντο προφύρων περιβεβλημένοι, ἵνα κρίνοσται τὰ τῶν ἀθλητῶν (Παπαν. Δ.).

2) Τὰ Πύθια ἐτελοῦντο ἐν Δελφοῖς, τὰ Νέμεα ἐν Νεμέᾳ καὶ τὰ Ισθμια ἐν τῷ Ισθμῷ τῆς Κορινθίου.

τα τοῦ Μίλωνος, κακτακευασθέντα ὑπὸ τοῦ Κροτωνιάτου Δαμέου, αὐτὸς ὁ ἀβίητής ἐκόμισεν ἐπὶ τῶν ὄμρων αὐτοῦ εἰς τὸν ὥρισμένον σύνῳ τόπον.

Περὶ τοὺς ἀντόνους γράφουσις ἡρίστευσαν καὶ οἱ γενναῖοι Ῥόδιοι Διαγορίδαι, μᾶλιστα δὲ ὁ πατέρων Διαγοράς ὁ πύκτης, ὃν νικήσαντα δίξ μὲν εἰς τὰ Ὀλύμπια, τετράκις εἰς τὰ Ἱερεῖα, δίς εἰς τὰ Νέμεα, καὶ ἄγνωστον ποσάκις εἰς τὰ Ἰεθνικά, ἀπηθανάτησεν ὁ Πινδαρός εἰς τὸν ἔβδομον αὐτοῦ ὑπέρ τῶν ὀλυμπιονικῶν ὅμονον. Τότε ἐνίκησαν πολλοὶ Αἰγινῆται, ὑπὸ τοῦ Ηινδάρου ὀσαύτως ὑμνηθέντες, καὶ πλειστοὶ περιώνυμοι ἐν τῷ ἱστορίᾳ πολιτικοὶ ἀνδρες, οἱ ἐξ Ἀθηνῶν Ἀλκμαῖονίδαι, ὁ βασιλεὺς τῶν Συρακουσῶν Ἰέρων, ὁ δεσπότης Ἀκράγαντος, τῆς ἐν Σικελίᾳ ἐλληνιδὸς πόλεως, Θήρων· τότε πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐστεφανώθη ὁ Ἀκραγαντίνος ὄμοιος Ἐξαίνετος, τὸν ὄποιον, ἐπανερχόμενον ἀπὸ τοῦ κατοφθώματος, κατέγαγον οἱ συμπολῖται εἰς τὴν πόλιν, αὐτῷ ἐφ' ἀρματος, καὶ συνεπόμπευσαν αὐτῷ κατὰ τὴν λαμπρὸν ταῦτην εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, συνωρίδες, ἥτοι ὄρματα ἀπὸ δύο ἵππων συρόμενα, τριακόσιαι λευκῶν ἵππων, ἐξ οὗ δῆλον γίνεται οὐ μόνον ὅποια τιμὴ ἀπεδίδετο εἰς τοὺς ὀλυμπιονίκας ἀπανταχοῦ τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ ὅποιον μέγας ἦτο ὁ πλοῦτος τῆς ἐλληνιδὸς ἐκείνης πόλεως. Τότε ἐπὶ πᾶσι καὶ ἰδιώς ἀπὸ τῆς 59ης Ὀλυμπιονίδος, ἥργισαν ἐγειρόμενοι οἱ τῶν νικητῶν ἀνδρισάντες, οἵτινες ἀδικούπως κατὰ πᾶσαν τετραχίαν πολλαπλασιαζόμενοι συνετέλεσαν παραδέξως εἰς τὸν οὐκλαπτισμὸν τοῦ πεδίου τῆς Ὀλυμπίας ἐπειδὴ διπήργυον ἔκει καὶ ἀλλὰ ἀπειριχταὶ ἀριστοτεχνῆματα ιερὰ, βαροῖ, ἀγαλμάτα, ἐν πολλὰ πεπινημένα ἐκ χαλκοῦ, ἀργύρου, χουσοῦ καὶ ἐλεφαντοῦ, τὸ πεδίον ἔκεινο, τὸ ὅποιον ἦτο καὶ φύσει μαργαριτωτατον, εἰχε κατατηῆσει ἐν ἐκ τῶν θαυμάτων τῆς οἰκουμένης καὶ ἀξίον τῇ ἀληθείᾳ τῆς χρήστος, τῆς εὐφρίνιας καὶ τῆς μεγαλοπρεπείκης τοῦ ἔλιου; τοῦ συνερχούμενου ἐντοῦτοι ἴντο τελέσῃ τὴν ἐπιφρενεστάτην τῶν πανηγυρίων αὐτοῦ. Μάλιστα δὲ κατέπληξτε τὸν προσερχόμενον ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός, καὶ τὸ ἀνακινέμενον ἐν αὐτῷ ἀγαλμάτος τοῦ ὑπερτάτου τῶν θεῶν. Τὸ ἀγαλματοῦ ἦτο ἔργον τοῦ περιφημοτέρου τῆς ἀρχαιότητος ἀνδριαντοποιοῦ, τοῦ Ἀθηναίου Φειδίου, οὗτοις ἐποίησεν αὐτὸν ἐξ ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ κατὰ τὴν 86 ὀλυμπιαδίκην. "Ελεγον δὲ οἱ ὄρχαῖοι περὶ τοῦ ἀριστοτεχνῆματος τούτου:

"Ἡ θεος ἥλθε ἐπὶ τὸν ἦραν εἰκόνα δεῖξων
Φειδία, ἡ σὺ τὸν ὄψης. τὸν θεὸν ὀψόμενοι¹.

Ταῦτον ἔξαισις εἶχε παρακατάσει τὴν θεῖαν μεγαλείητηα!
Κ. Παπαδημητρίου

Τοιούς θέλειν είς τὴν γῆν ἐξ αὐτοῦ οὐ νὰ δεῖξῃ σίς τὸν Φειδίου τὴν εἰκόνα του τῇ οὐ, Φειδία, Βενεζίως μετέβης νὰ ίσχη τὸν Θεόν.

ΤΟ ΔΑΚΡΥ ΤΟΥ ΞΕΡΞΟΥ

τρέφεται ὄργιλος πρὸς τοὺς ὡχοιῶντας ἐμπρός του ἀγγέλους,
ἵτινες ἔγγειλμα τέθερον, ὅτι τοῦ κύματος λύσσα
οὐ 'Ελλησπόντου τὸ ζεῦγμα διελυσε, ταῦτα φωνήσας.
— Τριακοσίας μετρήσατε εἰς τῆς θαλάσσης τὰ νῦτζα
Ἀνηλεεῖς μαστιγώσεις· καὶ δύο ἀλύσεις ριψεῖσαι
έσμιον εἰς τὰς βουλάς μας τὸ σύγρονον κῦμα' ἀς κρατᾶσιν.

Εἶπεν. Οἱ ἔγγειλοι σώζονται. Γίνεται ἔργον τὸ ὄμρυκ,
Φθάνει εἰς Σάρδεις. Ἐκεῖθεν χωρεῖ εἰς τὰ ἐμπροσθεῖν, ἔγων
Ιέντε περίπου ἑκατομμυρίων πεζῶν καὶ ἵππεis του!
Ἄρμα Διός, λευκῶν ἵππων ὄκτω, κενὸν πάντη ἥγεῖται,
Εἴτε τὸ ὄμρυκ τοῦ Ξέρξου, ἐν μέσῳ μυρίων ἵππων,
Εἴτε μυρίων πεζῶν, μὲν χρυσῷ εἰς τὰς λόγχας των μῆλων.

'Οκεανὸς κακλὸντις καὶ λογγῶν πανταχοῦ ἀπαστράπτει!
Φθάνει τὸ χάσις εἰς Σκάρμανδρον, τὸν ποταμὸν τοῦ 'Ιλίου,
Τὸν ποταμὸν τοῦ 'Ομήρου· καὶ ίδοις ἐν τῷ ὄμρυκ ἔκλείπει:
'Υπὸ τὸ ἀνάριθμον χειλὶ τὸ ὄδωρο αὐτοῦ. Προχωροῦσι;
Καὶ εἰς τὴν "Αβύδον" ἥδη ἀνέβησαν, ὅθεν εὑρεῖται
Κ' ἐν πανοράματι φίνεται κάτωθι ἔκτασις πᾶσα.

Εἶχον εἰς λόφον ἐδῶ καὶ ἐκ λίθου λευκοῦ ἀνέγειρη
Θρόνον, ἐν φόντασί ὁ μονάρχης ἤτενεις κύκλῳ,
Ἐνθεν τὸ μνήμρυκ τῆς "Ελλῆς καὶ ἔκτασιν πάσης θαλάσσης
·Ως χιλιεύδων τεσσάρων τριάρχεων πληθύος κακλύπτει:
Κάτωθι, πέρχεν, ἐκεῖθεν καὶ ὅπου ἀν ἕδρας, ἀπλοῦται
Μυρμηκιὰ στρατευμάτων καὶ σβέννυται βλέπον τὸ ὄμρυκ.

«Είμας εὐδαιμων!» ·Ως εἰδεν δὲ Ξέρξης ἐφώνησε χαίρων.
Εἴτε μειδίαμα μόλις ἀνθεοῦν εἰς τὰ χειλην ἐφάνη
Καὶ εἰς τὸ ὄμρυκ του δάκρυ ἀγέβη, — ἐν ἀγιον δάκρυ!
«Χρόνους μετὰ ἔκτατὸν οὐδὲ εἰς θέλει ζῆ τούτων ὅλων!»
Εἶπε καὶ ἔκλινε τὸ μέτωπον σύννους.

K' ἥγεσες ἀκόμη

Δάκρυκ, πόσα, 'Ελλάς μου, αὐτῷ ἐτομαζεις.

Δάκρυ σεμνὸν καὶ τεκμήριον ἀμφ Θεοῦ ὑπερτάτου,
"Οστις τὰ στέμματα ὅλα ώς ἔγγη¹ λεπτὰ θρυμματίζει,
Πόσον σὺ εἶται βροῦ, ἀληθὲς καὶ ἐπώδυνον δάκρυ !
"Ολ" οἱ αἰῶνες τὸ δάκρυ αὐτὸς ώς ἀράν των ἀφῆκεν,
Τοῦτο τὸ δάκρυ ἡ μήτηρ ἐπάνω τοῦ τέκνου της χύνει,
Τοῦτο καὶ μόνον τὸ δάκρυ ὃ θάνατος ἔχει ὡς νέκταρ.

Τοῦ ἀλαζόνος τυράννου ὅπότε τὰ βλέφαρα τοῦτο
"Τγρονε, ποίκιλη σφυγὴν τῆς καρδίας αὐτὸς νὰ ἡσθάνῃ !
Ποίκιλος του σκηνὴ νὰ παρέστη σιγῆς καὶ μνημάτων,
Ηρὸς τῶν ἀπείρων ἔκεινων στρατῶν, ἐν οἵς θνατοῖς μόνος !
Ποίκιλος τὸ πρῶτον νὰ ἥλθῃ εἰς τὰ χεῖλη του βλάσφημος ὕδρις,
"Οταν ἐσκεφθῇ πῶς ἀλλοὶ τῶν πλούτων του ὅλων δεσπότης !

Κλεῦτε, μονάρχα, τὴν τύχην αὐτῶν καὶ τὴν τύχην σου ἔτι !
Θρήνησον ἁνθι τόσου λαοῦ καὶ τοσαύτης ἴσχυος !
Σκέψθητι πόσον ὁ βίος ταχὺς καὶ τοῦ χρόνου τὸ κράτος !
Οἴκτειρον τόσους λαοὺς, οὓς εἰς θάνατον βίᾳσον ἄγεις,
Δός δ' εἰς αὐτοὺς εὐφροσύνην ζωῆς ἐλευθερίας, πιστεύων
"Οτι μακρὰν ἀρετῆς, φρούδον πάνταν ἐν τῇ γῇ μεγαλεῖον.

"Ποῦ τρέχεις, Ξέρεη ;" «Ο θεῖός του εἶπε τὸ δάκρυ του βλέπων»
«Τρέχω ἐμπρός !» — «Οἴμοι, Ξέρεη, φοβοῦμαι μὴ σπεύδης ὅπίσω
"Αν ἀληθῶς τοὺς λαοὺς σου ἡγάπας, ἐμπρὸς θὰ ὠδηγεῖς
Μένων ἀπλῶς καὶ ἐντὸς τοῦ κοιτῶνός σου, κοῦφε μονάρχα,
Καὶ δις ὁ ἥλιος φῶς καὶ ζωὴν εἰς τὰ ἔθνη σου χέωνν.

Μάτην τὸ δάκρυ του ἔρρευσε, τόσον λαλησαν εὐγλώττως,
Γέλωτ' ἀρίνει εἰς τοῦ Δημαράτου τοὺς "Ἐλληνας λόγους . . .
Θραῦσον, Ἐλλάς μου, λοιπὸν τοῦ αὐθαδούς τυράννου τὸν τύφων,
Φρούρει, κλεινὲ Λεωνίδη, καὶ πίπτε εἰς τὰς Θερμοπύλας !
Πνιξῶν τοὺς στόλους του, Ἐλλην μεγάθυμες ὁ Θεμιστόκλεις !
Καὶ μετ' ὄλιγον...μ' ἐν σκάφος περᾶτε εἰς Ἀσίαν ὁ Ξέρεης. +

Σπυρίδων Ν. Βασιλειάδης

Ο ΛΟΙΜΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἔπος κακιοῦ ἐφημιζετο ὅτι νόσος ἐπιδημική, ἀπὸ Αιθιοπίας ἀρξαμένη,
ἐμάστιζε τὴν Αἴγυπτον, τὴν Λιβύην καὶ τὰς ἐν Ἀσίᾳ χώρας τοῦ μεγά-

(1) Τὸ ἄγγος—ἄγγεῖον.

λου βικοίλεως. Πρὸ 16 ἑτῶν ὁμοίαν τινὰ συμφορὰν εἶχον πάθει ἡ τε
Πώμη καὶ πολλὰ τῆς Ἰταλίας μέρη, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τὸ νόσημα ἀνε-
φάνη εἰς Λήμνον καὶ εἰς ἄλλας τινὰς τοῦ Αἴγαστον νήσους, ἀλλ' ὅχι μετὰ
τοσαύτης ὁξύτητος, ὥστε νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν ὅλου τοῦ ἐλληνικοῦ
κόσμου. Τελευταῖνον, ἐν ἔστρι τοῦ 430, ἐνέσκηψεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς
Ἀθήνας, ὅπου εὗρε τὰ πάντα προπαρεσκευασμένα εἰς τὴν δεινοτέραν
αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. "Ολοὶ τῆς χώρας οἱ κατοίκοι εἶχον καταφύγει πρὸ μι-
κροῦ ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Τὸ δὲ μέγα τοῦτο πλῆθος τῶν ἀν-
θρώπων ἢ συνετσωρεύθη εἰς φίλων οἰκίες, ἢ κατέκει εἰς καλύβας πνιγη-
ράς, ἀπεστερημένον πάστης βίου ἀνέσεως· διετέλει δὲ καὶ ἡθικῶς καταθε-
θλημένον, ὥστε ἦτο καθ' ὅλος δεκτικώτατον νὰ προσβληθῇ. Καὶ τῷντι
ἡ ἐπιδημία διεδόθη ἐν ἀκρεῖ πρῶτον εἰς τὸν Πειραιᾶ, μετ' ὅλίγον εἰς
τὴν οὖν πόλιν, καὶ ἔπαθον πάντες ὑπὸ αὐτῆς ἀνευ δικρίσεως τάξεως,
φύλου ἢ ἡλικίας. 'Ο Θουκυδίδης, αὐτός τε νοσήσας καὶ αὐτὸς ἰδὼν ἄλ-
λους πάσχοντας, περιέγραψε τὸ νόσημα μετ' ἀκριβείας ἢν ἔθαψισεν
ἡ νεωτέρας ιστρικὴ ἐπιστήμη. Ἡτο δέ, ὡς φαίνεται, τυφώδης πυρε-
τός, ὁμοιότατος τῶν πυρετῶν, οὓς συνήθως παράγουσιν τὰ στρεπτό-
πεδα καὶ εἰς τὰς πόλεις αἱ ἀπὸ τοῦ πολέμου ταλαιπωρίαι. 'Η νέ-
σος κατελάμβανε τὸν ἀνθρωπὸν ἔξαιργυρης, ὑγιῆ ὄντα· καὶ πρῶτα μὲν
αὐτῆς σημεῖα ἡσαν θέρμαι τῆς κεφαλῆς ἴσχυραί, καὶ τῶν ὄφθαλμῶν
ἐρυθραῖτε καὶ φλόγωσις. "Επειτα προσεβάλλοντο τὰ ἐσωτερικὰ ὅρ-
γανα· ὁ φάρυγξ καὶ ἡ γλασσα ἐγίνεντε αἰματώδεις, ἐπήρχετο δὲ βῆτς
δυνατός, καὶ ἀποκκέρσεις χολῆς, ἢ καὶ ἀπλῶς λύγξ κενή, προξε-
νοῦσα σπασμὸν ἴσχυρόν. Τὸ δέρμα ἀπέβανεν ὑπέρυθρον, πελιδνὸν καὶ
ἐκαλύπτετο ἀπὸ φλυκταίνας μικρᾶς καὶ ἔλκη. Καὶ ἐξωτερικῶς μὲν τὸ
σῶμα δὲν ἦτο πολλὰ θερμόν· ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ καῦσις ἦτο τοσαύτη,
ὥστε οἱ πάσχοντες δὲν ἤδυναντο νὰ ὑποφέρωσι τὸ ἐλεφρότερον ἱμά-
τιον, καὶ πολλοὶ ὡς μακρόμενοι ἕρριπτον ἑαυτοὺς εἰς ὅδωρ ψυχρόν. 'Ἐκ
τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ καύματος κατεβάλλοντο οἱ πλεῖστοι τὴν Τηνὴ
τὴν θηνάραν, ἀνευ ἐξωτερικῆς τινος τοῦ σώματος ἀλλοιώσεως. "Αλλοι,
δυνηθέντες ν' ἀνεξώσιν εἰς τὸ πρῶτον τοῦτο τῆς νόσου σταδίον, ἀπέ-
θνησκον ἔπειτα ἐκ διαρροίας καὶ ἀτονίας. "Αλλοι τέλος ἐπέζων μὲν,
ἀλλ' ἡ ἀποβάλλοντες τὴν χρῆσιν. μελῶν τινῶν τοῦ σώματος, ὄφθαλ-
μῶν, χειρῶν, ποδῶν, ἢ περιπεσόντες εἰς ἀλλόκοτόν τινα πάντων λόθιην,
ὥστε δὲν ἐγνώριζον πλέον οὔτε ἑαυτοὺς οὔτε τοὺς φίλους αὐτῶν. 'Αξιο-
σημείωτον δὲ ὅτι τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑπῆρχε κατ' ἔξοχὴν ἀνοσον ὡς πρὸς
τὰς ἄλλας ἀσθενείας, εἰ δέ τις ἔπασχε τυχὸν ἀπὸ ἄλλο τι, τὸ πάθημα
αὐτοῦ κατέληγεν εἰς τὸ ἐπικρατοῦν νόσημα. Καὶ τὸ μίασμα μετε-
δόθη μὲν ἐντεῦθεν εἰς τινὰς τῶν πολυανθρωποτέρων νήσων, ἀλλὰ
πανταχοὶ δὲν προσέβαλε τὴν Πελοπόννησον.

Στην ιατρική έπιστήμη δὲν έμεινεν άργη· ό περι τοὺς χρόνους τούτους ἀκμάσσεις 'Ιπποκράτης ὁ Κῷος, ὁ τῆς ἐπιστήμης ταύτης δημιουργύς, ἔμελέτησεν αὐτὸς τὸ νόσημα, καὶ, τούλαχιστον βραδύτερον, ἐβοήθησε τοὺς Ἀθηναῖς, συμβουλεύσας τὴν διὰ πυρὸς καθαρσίν τῆς ἀτμοσφαίρας, εἰς ὁ προηῆθεν ἐκ τῆς παρκτηρήσεως, διὰ οἱ σιδηρουργοὶ σπανιώτατα ἔκρουντο. Ἀλλὰ κατ' ἄρχας πάντα τὰ θεραπευτικὰ μέσα, ὅσα οἱ ἀνθρώποι ἐζήτησαν παρὰ ιερέων καὶ ιατρῶν ἀπεβησαν μάταιοι, ὅθεν ἐπεκράτησεν ἀκαταμάχητος καθ' ὅλην τὴν πόλιν ἀπελπισία. Φίλοι καὶ συγγενεῖς κατήντησαν νὰ ἐγκαταλείπωσι τοὺς ἀσθενεῖς αὐτῶν ἐρήμους πάσης ἐπιμελείας καὶ παραμυθίας· οἱ περὶ τὰς ταφὰς νύμοι δὲν ἐτηροῦντο, καὶ οὐ μόνον ἔθαπτον ὅπως ἔκαστος ἡδύνατο, ἀλλὰ καὶ ἀτάφων νεκρῶν σωροὶ ἔκειντο τῇδε κάκεισε· ἡμιθυῆτες ἐκυλίοντο εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ περὶ τὰς κρήνας ἀπέσας, διὰ τὴν τοῦ ὑδατος ἐπιθυμίαν· καὶ αὐτὰ τὰ ιερὰ, ἐν οἷς διετέλουν ἐσκηνωμένοι πολλοὶ ἀνθρώποι, ἤσαν νεκρῶν πλήρει. Εἰς δὲ τὸ τραγικὸν τοῦτο θέαμα τῶν φυσικῶν παθημάτων, προσετέθη καὶ τὸ ἔπι φοβερῶτερον ἵσως δεινὸν τῆς ἡθικῆς παραλυσίας. Ἐπειδὴ οὐδεὶς ἦτο βέβαιος ἂν ζήσῃ αὔριον, ἐπειδὴ οἱ ἀνθρώποι ἔβλεπον τοὺς μὲν πλουσίους αἰρνιδίως ἀποθνήσκοντας τοὺς δὲ οὐδὲν πρότερον κεκτημένους, εὐθὺς τὰ ἔκειναν ἔχοντας, ἐπειδὴ ἐνι λόγῳ ἐφήμερα ἥδη ἐλογίζοντο τὰ τε σώματα καὶ τὰ χρήματα, πάντες ἔσπευδον νὰ εὐχαριστήσωσι τὰς ὄρεξεis αὐτῶν καὶ ἔξετραχηλίζοντο εἰς τὴν ἐσχάτην ἀσωτείαν καὶ ἀκολασίαν. Οὐδεὶς ἦτο πρόθυμος νὰ ἐργασθῇ, διότι δὲν ἤξευρεν ἂν προφθάσῃ, πρὶν ἀποθένη, νὰ δρέψῃ τὸν καρπὸν τῆς ἐργασίας του· ὅθεν μόνον τὸ ἥδη καὶ μόνον τὸ ἀμέσως κερδαλέον κατέστη καλὸν καὶ χρήσιμον. Θεῶν δὲ φόρος ἦ ἀνθρώπων νόμος οὐδεὶς ἀπέτρεπεν ἀπὸ τῆς ἀνομίας· τὸ μὲν διότι ἵσον ἔκρινον καὶ εὐσέβειαν καὶ ἀσέβειαν, ἐξ ἵσου βλέποντες πάντας ἀπολλυμένους, τὸ δὲ διότι οὐδεὶς τῶν παρανομούντων ἥλπιζε νὰ ζήσῃ μέχρι τῆς δίκης, δι' ἣς ἡδύνατο νὰ τιμωρηθῇ· καὶ ἐπειτα πολὺ μείζωνα θεωροῦντες τὴν τιμωρίαν, τὴν ἥδη κατεψηφισμένην καὶ ἐπικρεμαμένην, εὔλογον ἐνδιμίζον, πρὶν αὐτὴν ἐπιπέσῃ ν' ἀπολαύσωσι τοῦ βίου.

Μηδεὶς δέ δυσπιστήσῃ πρὸς ταύτην τὴν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου διαγραφομένην εἰκόνα, μηδὲ ἀπορήσῃ πῶς οἱ Ἀθηναῖοι ἐξώκειλχν, ἔνεκα τῆς ἐπιδημίας, εἰς τοιαύτην ἡθικὴν παραλυσίαν, ἐνῷ, ἐν τοῖς καθ' ἡμῖσι, χρόνοις, ἐπιδημίᾳ οὐδὲν ἥττον φοβερό, ἡ ἀσιανὴ χολέρα, ἐνσκήψεα εἰς τὴν Εὐρώπην, οὕτε εἰς τὴν Ἀγγλίαν, οὕτε εἰς τὴν Γαλλίαν ἢ τὴν Γερμανίαν ἢ τὴν Ἑλλάδα, οὕτε εἰς τὴν Ρωσίαν αὐτὴν ἐπήνεγκε τοσοῦτον ἀπαίσια ἀποτελέσματα. Ἡ κυριωτάτη αἰτία τῆς περὶ τοῦτο διαφορᾶς, ὡς καὶ περὶ πολλὰ ἄλλα, μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν

πολιτειῶν καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου, ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι αἱ ἀρχαῖαι
ἡμῶν πολιτεῖαι συνέκροτοῦντο ἀπὸ μιᾶς πόλεως, ἐνῷ αἱ νεώτεραι συγ-
κροτοῦνται ἀπὸ ὄλοκλήρων ἔθνων. Ἐντεῦθεν ὁσάκις σήμερον ἐπιδημίᾳ
ἐνσκήψῃ εἰς μίαν ἡ καὶ πλείονας πόλεις ἐπικρατείας τινός, δὲν νοσεῖ
φυσικῶς καὶ ἡθικῶς ὄλοκληρος ἡ ἐπικράτεια, ἀλλὰ μέρος τι αὐτῆς,
ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐλάχιστον, τὸ δὲ λοιπὸν οὐ μόνον καθ' ἐσυτὸ ὑγιαίνει,
ἀλλὰ καὶ ἐπερχόμενον εἰς βοήθειαν καὶ παρχρυσθίαν τῆς πασχούσης
μοίρας, προλαμβάνει ἡ περιστέλλει τὴν ἡθικὴν ἔκλυσιν. Ἐνῷ, ἐπειδὴ
αἱ Ἀθηναὶ ἀπετέλουν, κυρίως εἶπεν, τὸ ὅλον τῶν Ἀθηναίων κράτος,
ἡ ἐπιδημίᾳ εἰσβαλοῦσα εἰς αὐτὰς, δὲν ἐμάστιζεν ἀπλῶς μίαν μόνον
πόλιν, ἀλλὰ ὄλοκληρον τὸ κράτος τοῦτο, φυσικῶς τε καὶ ἡθικῶς περιέπεσεν
εἰς τὴν δεινοτέραν ἀμηχανίαν καὶ παραλυσίαν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ
οὐδαμόθεν εἶχε νὰ ἐλπίσῃ βοήθειαν ἡ φοβηθῆ περιστολήν. Ἰναὶ δὲ
κατανοήσωμεν ἔτι καλλιτερον τὴν κατὰ τοῦτο διαφορὰν μεταξὺ τοῦ
ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου ἐξ ἀναλογίας τινὸς, ἀντιπαραβάλω-
μεν τὰ ὄλικὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἐπήνεγκεν ἡ ἐπιδημίᾳ εἰς
τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων, καὶ τὰ ὄλικὰ ἀποτελέσματα τὰ ὅποια
ἐπήνεγκεν ἡ ἀσιανὴ χολέρη εἰς οἰκενόποτε νεωτέρων εὔωπατεῖὴν
ἐπικράτειαν. Ἡ νόσος παρέμεινεν ἐν Ἀθήναις καθ' ὅλον τὸ δεύτερον
καὶ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου· ἔπειτα, ἐν διαστήματι ἐνός καὶ
ἡμίσεος ἔτους, συνέβη ἐλάττωσις αὐτῆς, μισθὸν δὲ πῆλθε δεύτερος
παροξυσμὸς, διαφορέσσεις ἐπὶ ἐτοῖς πάλιν ἔτοις, μετὰ τῆς αὐτῆς, ὡς τὸ
πρώτον, ὄρμης. Ἀπέθανον δὲ ἐν ὅλοις ἵππεις 300, ὀπλίται 4440
καὶ τῶν πεντεστέρων πολιτῶν τοσοῦτον πλῆθος ὥστε ἡ ἐξχριθμησίς
αὐτῶν ἀπέθη ἀδύνατος. □

Κωνσταντίνος Παπαθρηγόπουλος

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

“Οταν πλανῶμ’ ἐνίστε φρεάτζων κατὰ μόνας,
Συγνὰ μὲ μεταφέρουσιν εἰς εὐκλεεῖς αἰῶνας
Τῆς φαντασίας τὰ πτερά,

Καὶ τῶν μικρῶν μας Ἀθηνῶν¹ ἀφεῖς τὴν τύρσην μόλις.
Βλέπω εὐδαιμόνων ἡ λαμπρὰ τοῦ Περικλέους πόλις
Ἐγώπιόν μου νὺν περδῷ.

Καταλιπὼν ἐπὶ στιγμὴν τὸν ἔστημόν μας χρόνον,
Τὴν δόξαν συμμερίζομαι πολλάκις τῶν προγόνων.
Καὶ ζῷ μαζί τῶν εὐτυχῆς.
Ἐνῷ σεμνὸν ἐρείπιον τὸ βλέμμα μου προσβάλλει,
Τὸ ἀναπλάττω, κ' ἔκθαμβος τὰ νεαρά του καλλην
Βλέπω μὲ τ' ὄμμα τῆς ψυχῆς.

Τοῦ Περθενῶνος θεωρῶν τὰς στήλας πεπτωκύας,
Τὸν πλάττω ώς τὸν ἔπλαστρον ἀκματὸν δὲ Φειδίκες
Ο πλάστης αὗτος τῶν θεῶν.
Καὶ πᾶν ἐκπλύνων λείψκυν τῶν δουλικῶν κηλίδων,
Κοσμῶ καὶ μὲ τὴν λείπουσαν ἐκ τῶν Κερυκτίδων²,
Τοῦ Ἐρεγχέως τὸν ναόν.

Οὕτως ἐρέμειχόν ἐνῷ, σιωπηλῶς δικρύων,
Μίαν ἡμέραν ἔθλεπον σωρείαν ἐρειπίων
Τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν³,
Καὶ εἰς τῆς φυντασίας μου παρκδοθεὶς τὴν μέθην,
Τὰς ἐποχὰς ἐπέρχεται, κ' εἰς μίαν παρευρέθην
Ἐκ τῶν ἐνδόξων του σκηνῶν.

A'

Τὰ Διονύσια⁴ τελεῖ
Τῆς Ἀθηνᾶς ἡ φίλη πόλις
Καὶ θεαταὶ ἑκεῖ πολλοὶ
Ἐκ τῆς Ἑλλαδὸς ἥλθον ὅλης

1) Λί 'Αργαῖαι 'Αθῆναι.

2) Καρυάτιδες (αἱ) ἐκαλοῦντο γυναικόμορφά τινα ἀγάλματα ιστάμενα ἐπὶ τῶν τειχῶν, ὑποθεσταζοντα ἀντὶ κιόνων διαφορὰ βάρη. Τοιαῦτα ἀγάλματα ἐν εἶδει κιόνων σώζονται ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, κοσμοῦντα τὴν μετημέρων ἡγεμονὴν προσοφίην τοῦ Ἐρεγχείου. Τὴν μίαν ἐκ τῶν ἐξ τούτων κορῶν ἀφήρεσσεν δὲ "Αγγλος" Ἐλγίνος κατὰ τὰ ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἡγόρασε δὲ αὐτὴν κατόπιν τὸ Βοεττινικὸν μουσεῖον.

3) Θύνει τὸ παρὰ τὴν Ἀκροπόλιν θέατρον τοῦ Διονυσίου.

4) Εορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ Διονύσου η̄ Βάλχου ἐν Ἀθήναις τελουμένη ἡτο δ' αὔτη τριπλῆ 1) τὰ ἐν ἀστει Διονύσια η̄ ἀστικὰ καὶ μεγάλα καλούμενα, τὰ δοποὶ ἐπανηγυρίζοντα κατὰ μῆνα Ἐλαφηνοιδῶνα, δηλαδὴ Μάρτιον

Πολλὰς θεάμπατα αὐτὴ
Θὰ περιβάλῃ ἡ ἡμέρα·
‘Ως μία παύση τελετή,
‘Αμέσως θ’ ἀρχεται εἶτε.

Τῆς Ἀκροπόλεως ἐμπρὸς
Τὸ μέγχ θέατρον ἀνέρπει,
Καὶ ὑπερόνω του λαμπρὸς
‘Ο Παρθενών τὸ βλέμμα τέρπει.

Δραματικὸς ἔκεῖ ἀγῶν
Θὰ γείνῃ, πάντας προσελκύων,
Κ’ εἰς τὸν νικῶντα χορηγὸν
Θὰ δοθῇ τρίποντος ὡς βραχεῖον.

Μ’ εὐθύμους δὲ λαὸς φωνὴς
Κατὰ τὸ θέατρον προσκαίνει·
Διψῶν μεγάλας ἕδοντος.
Τὴν ὄρουν καν δὲν περιμένει.

Τὸ μέγχ θέαμα καθεῖται
Μὲ εὔγενη προσμένων ζέσιν,
Σπεύδει καὶ καθηται εὐθὺς
Εἰς τὴν οἰκείαν σύτῷ θέσιν.

Πολλὰ ἔδωλικ πληροῦν
Οἱ πρέσβεις μόνοι τῶν συμμάχων,
‘Οσοι δὲ φάρον θεωροῦν
Τῆς Ἀκροπόλεως τὸν βράχον.

ὅτες πάντες οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, παραδεδομένοι εἰς τὴν μέσην καὶ τὴν λοιπὴν κρατιπάλην, περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς στεφανωμένοι μὲν κισσὶν καὶ κλήματα ἀμπέλου· 2) τὰ κατ’ ἀγῶνας ἢ τὰ μικρὰ Διονύσια, τὰ ὅποια ἐωρτάζοντο εἰς τὰ χωρία τῆς Ἀττικῆς κατὰ μῆνα Ποσείδειον, δηλαδὴ Δεκέμβριον· καὶ 3) τὰ Ἀνθεστήρια, τελούμενα κατὰ τὸν Ἀνθεστηριῶνα μῆνα, δηλαδὴ τὸν Φεβρουάριον, καὶ διαρκοῦντα τρεῖς διοκλήρους ἡμέρας, ἅτινα καὶ Ληναῖα ἐκαλοῦντο.

Οι ἀρχοντες, ἕγγυς αὐτῶν
Ἐπὶ πυκνῶν πατοῦν στρωμάτων·
Αρχῆς σημεῖον φθονητόν,
Στέρμα κοσμεῖ τὰ μέτωπά των.

Καὶ ὑπεράνω αἱ σειραί
Τῶν ὑπολοίπων Ἀθηναίων
Εἰν' αἱ φωναί των τολμηραί,
Κ' ἥθος ἐμφαίνουσι γενωνίουν.

Οι δοῦλοι ὅρθιοι μακράν
Βαναύσως παιζοῦν ἢ ληροῦσι.
Καὶ τὴν δουλείαν τὴν πικράν
Ἐντὸς τῆς τύρβης λησμονοῦσι.

Ἀνδρῶν ἐνδόξων τί πληθὺς
Ἐκεῖ ἐν μέσῳ, δόξα πάσῃ!
Ἡτις θά λάμψῃ, καὶ εὐθὺς
Τὴν οἰκουμένην θά θαυμάσῃ.

“Ολων τὸ βλέμμα προσγλοτ
Αὔτὸς ἔδω ὁ νεανίας!
Ἐχων μορφὴν περικαλλῆ,
Καὶ σῶμα ἔμπλεων μηγείας.

Εἰν' ἡ στολὴ αὐτοῦ χρυσᾶ,
Καὶ εἰς τὸ καλλος του προσθέτει
Αλκιβιάδη, εἴσαι σύ,
Εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης ἔτι.

Αὐτοῦ ἡ γόνησσα φωνὴ
Ἡγε καὶ ἔφερε τὰ πλήθη,
Καὶ μειδιῶν νά τυραννῆ
Τοὺς; Ἀθηναίους ἡδυνάθη.

‘Ο Εύριπιδης παρεκεῖ
Τό νέον δράμα περιμένει.
Εἰναι τὸ ἥθος του γλυκύ.
Καὶ νοῦν ὑπέρτερον ἐμφαίνει.

Θὰ ίδ' ἡ δάφνη ποιητοῦ
 "Αλλου τὸ μέτωπον νὲ στέφη,
 Χωρὶς τὸ μέτωπον αὔτοῦ
 Νὲ συσκιάσουν φήμονι νέφη.

·Ως πόδες τὰ ἥθη θεωρῶν
 ·Ἐπιθλαβεῖς τὰς κωμῳδίας,
 Καθηται μ' ἥθος λυπηρὸν
 ·Ο εὐσεβῆς ἔκει Νικίας.

B'

·Ο δχλις ἀνυπομονῶν
 "Οτι βρεδύν' ἡ ὥρα βλέπει,
 Καὶ διὰ κράτων καὶ φωνῶν
 Τελος ν' ἀρχισώσι προτρέπει.

·Αλλ' αἰφνης γίνεται σιγή,
 Καὶ ἡ αὐλαία πίπτει ἀμφ.
 Εὐδαιμών ὑστις χρονγεῖ !
 «Νεργέλαι» λέγεται τὸ δράμα.

Χαίρε μεγάλε ποιητά !
 Εἰς τὴν σκηνὴν καθὼς ἐφάνης,
 ·Απὸ τὰ στόματα πιτζ
 "Ονουμικ ἐν «Ἀριστοφάνης !».

"Όλων εὐφραίνει τὴν ψυχὴν
 Της στιχουργίας σου τὸ μέλος,
 Κ' εἰς πάντα στίχον σου τραχὺν
 "Ασθεστος ῥήγνυται ὁ γέλως.

Πλὴν διατὶ τοὺς θεατὰς
 Τόσην γκρά καταλαμβάνει ;
 Τι ὄνομ' ἡςά γε πετζές
 Εἰς τὸν λαόν, 'Αριστοφάνη ;

'Εχθρὸς ῥαγδαῖος τῆς πρυτᾶς,
Τὰ χαλαρὰ μαστίζεις ἦθη;
"Η τοὺς ἀσήμους συγγραφεῖς,
Οἵτινες φθείρουσι τὰ πλήθη;

Τῶν ἀναιδῶν δημαγωγῶν
'Εμπακίζεις ἵσως τὰς μαρίκις,
"Οσοι τὸν φαῦλόν των ζυγὸν
Καλύπτουν μ' ἄνθη κολακείας;

'Εκεῖ τὸν Κλέωνα ἴδε,
Πῶς τρέμει ὅλος, περιμένων
Νέον σου βέλος, ἀοιδέ,
Εἰς δηλητήριον βαχυμένον.

'Αλλ' ὅχι! τῆς σκηνῆς αὔτης
"Η μνήμη ἡς ταφῇ εἰς ζόρον!
Υἱοίζει μέγας ποιητὴς
Τὸν ἀρχηγὸν τῶν φιλοσόφων!

'Ο ὅχλος ἐπληττε σκληρός,
Καὶ ἀπητεῖτο παιδία τις,
Καὶ τῷ ἐριφθῃ ὡς βορᾶ
Μεγάλη δόξα, ὁ Σωκράτης.

Ναι, ὁ Σωκράτης! Ἀγενεῖς
Μ' αὐτὸν γελῶσιν οἱ πολῖται.
Αὐτὸς ἐπάνω τῆς σκηνῆς
Βαρβάρως τώρα κωμῳδεῖται.

Εἰς σοφιστὴν, τῶν σοφιστῶν
'Εχθρὸς ἔκεινος μετεβλήθη
'Λπὸ ἀσέβειαν μεστὸν
Καὶ φενακίζοντα τὰ πλήθη.

Τόπους τὸ στόμα του κοινοὺς
'Αντὶ ἀρχῶν κοινῶν προσφέρει,
Καὶ ὁ δαιμόνιος του νοῦς
Εἰς πονηρίας ἐπιγκίρει.

Αλλὰ μὲ πέπλον μαγικὸν
Καὶ τὸ ἀνόμημα κοσμεῖται,
Καὶ ψευδὴς θελγει ἡ εἰκὼν
Γελᾷ τις, πλὴν γελῶν λυπεῖται.

Αλλὰ μὴ χαίρῃς, ποιητά,
Διὸς τὸ νέον τοῦτο στέμμα!
Αὐτὸς θάλλῃ τῷρε, σ' ἀπατᾷ!
Ταχέως θὰ βαφῇ μὲ αἷμα.

Μίσους ἀρχὰς εἰς τὸν λαὸν
Ἐνσπείρει τὸ γλυκόν σου φίσμα,
Καὶ ὄπισθέν σου μειδεῖν
Τὸ τοῦ Μελήτου¹⁾ βλέπω φάσμα.

Γ'

Τῶν Ἀθηναίων ἡ ψυχὴ²⁾
Εἰς τὸ δρῦμὸν ἐθέλγην δρῦμα,
Καὶ ἀκροῶντ' ἐν προσογῇ
Τῆς στιχουργίας του τὸν νᾶμα.

Τίνα τὸ δρῦμα λοιδορεῖ
Οὐδὲ ἔρωτῶσι κανὸν ἔκεινοι.
Πέπλον καλὸν ὅταν φορῇ
Κι' ἡ ἀδικία τοὺς ἡδύνει.

Μάλιστα εἰς τῶν θεατῶν
Ὑπὲρ τοὺς δόλλους πάντας γαίρει
Προσεκτικῶς ἐπικροτῶν
Τὰ ἑντελῇ τοῦ ἔργου μέρη.

Πρεσβύτης οὗτος κεκυρώσει,
Εἶναι βαθεῖς οἱ ὄφισται του,
Καὶ ἀπὸ μύχοιν τι φῶς
Λαύπουσσα φαίνετ' ἡ μορφὴ του.

1) Εἴς τῶν τοιῶν κατηγόρων τοῦ Σωκράτους· οἱ ἔτεροι δύο ἦσαν δὲ Λύκων καὶ δὲ "Ανυτος.

Λευκὸν ἴματιον φορεῖ
    "Ανευ ματαίων κοσμημάτων·
Ιἱός τὴν Θυμέλην¹ θεωρεῖ
    "Οψίν γαλήνιον φυλάσσετων.

Εἴν' ὁ Σωκράτης εὐλαβεῖς
    Οἱ μαθηταὶ αὐτὸν κυκλοῦσσι·
Μετὰ δικαιαῖς συντριβῆς
    Τὴν ἀδικίαν θεωροῦσι.

Μετὰ τοῦ Κέρθηος λαλεῖ
    Ἐδῶ Σιμωνίας ὁ Θηράος·
Τὸν κωμῳδοῦντας ἀπειλεῖ
    Κριτῶν ἐκεῖ ὁ Αθηναῖος.

Πρὸ πάντων δὲ ὁ Εἰνοφῶν
    "Υπὲρ τοὺς ἄλλους διαπρέπει·
Τὸν πέριξ ὅγλον ἀψηρῶν,
    Οργῆς ἀκράτου φίπτει ἔπη.

Ἐκυτοῦ πλέον δὲν κρατεῖ.
    Ζέσεως πλήρης ἀδαμάστου·
Ἄλλ' ὁ Σωκράτης νουθετεῖ,
    Καὶ καταστέλλει τὰς ὄρμάς του.

Τοὺς ὄφικλιμούς των πρὸς αὐτὸν
    "Ἐχουσι πάντες ἐστραμμένους,
Καὶ τὸ δεικνύον πολιτῶν
    "Απειροὶ δάκτυλ' εἰς τοὺς ζένους.

Νὰ παρκελλῃ προσπεκθεῖ
    Ηὕς τις ἐν βάθει τῆς καρδίας,
Πρὸς τὸν σοφὸν τὸν ἀληθῆ
    Τὸν σοφιστὴν τῆς κωμῳδίας.

1) Θυμέλη (θύμος) ἐλέγετο ὁ ποὺ τῇ σκηνῆς βωμὸς, ὁ ἀφιερωμένος; εἰς τὸν θεὸν Διονυσον, προστατητὴν τοῦ θεάτρου.

35

Τὸ πλῆθος πάντοτε θροεῖ
Πρὸς μίαν θέσιν βλέπον μόνον,
'Αλλ' ἡ μεγάλη συρροὴ
Κωλύει τ' ὅμμα τῶν πλειόνων.

Εἶδε δὲ Σωκράτης τὸν λαὸν
Νὰ τὸν ἴδῃ διὰ ἐπόθει,
Καὶ γαληναίως μειδιῶν,
'Ἐπὶ τῆς ἔδρας ἀνωρέθωθη.

'Αντὶ μακρὰν τῶν θεατῶν
Περιδεῆς ν' ἀποχωρήσῃ
Φαιδρός προσφέρει ἑαυτὸν
Κ' εἰς εἰρωνείας καὶ εἰς μίσου.

Τὸ πλῆθος ἐπαυσε γελῶν
Εὔθυνς, κ' εἰς σέβας ἐκινήθη.
"Ω ποιητὰ τῶν «Νεφελῶν»,
Οὐ νέργισθεις ἐξεδικήθη.

Αὐτὸν καὶ μόνον εὐφημεῖ
Ἡ πόλις ἄπασα συνάμα,
Καὶ παραβλέπει, ὃ τιμῆ!
Χάριν τοῦ πρωος, τὸ δρᾶμα.

Πλὴν τοῦ Σωκράτους ἀπαθῆς
Ἐμειν' ἡ ὄψις ἡ γλυκεῖα,
Γνωρίζει διὰ ἀστάθῆς
Εἶναι τοῦ ὄχλου ἡ φιλία.

"Οτι γεννᾷ εἰς τὸν λαὸν
Ἡ νέα δόξα νέον φθόνον,
Κ' ὑπὸ πᾶν χειλος μειδιῶν
Κρύπτετ' ὁδοὺς σκληρῶς πληγώνων.

Γέλως τοὺς ἄλλους ἀπατῶν,
'Ἐπὶ τὰ χείλη του ἀνέβη.
'Υπὸ τὸν θρίαμβον αὐτὸν
Ισως τὸ κώνειον μαντεύει.

Δ'

Συμβάντων ἔμπλεσι αὐτοί
    “Ηδη ἐπέρασαν οἱ χρόνοι,
Καὶ ἀλλη πάλιν τελετὴ
    Τεὺς Ἀθηναίους συνενώνει.

Τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἀγορὰ
    Πρὸς τὴν λαοῦ τοσούτου βρίθει;
Καὶ πόθεν ἄρα γ' ἡ χαρά,
    “Ητις κατέλαβε τὰ πλήθη;

“Αγγελος ἵσως φθὰς ταχύς
    Νίκης ἐκόμισεν εἰδῆσεις,
Καὶ διὰ τοῦτο εὔτυχεῖς
    Φαίνονται ἀπαντες ἐπίσοις;

‘Ἄλλ’ ὅχι, ἡ πόλις ἀφρονεῖ,
    Κ’ ἐγκλημα εἶναι ἡ χαρά της
Πάθην ἔξαψας ἀγενῆ,
    Κώνειον πίνει ὁ Σωκράτης.

Δρόμον διέτρεξεν εὔρυν·
    Πλήν, θῦμ’ ἀχρείων κατηγόρων,
Σήμερον ἔτισε βαρὺν
    Τῆς εὐφυίας τοῦ τὸν φόρον.

Τοιαύτ’ ὑπῆρξεν ἡ ἀμοιβὴ
    Τῶν ὑψηλῶν του διδαγμάτων,
Οσα μὲν χειρα εὐλαβῆ
    Τῆς λῆθης ἔσωσεν ὁ Πλάτων!

‘Εμπρόσις των ποιος ἐξ ἡμῶν,
    Εἰς φεμβασμοὺς διφθεὶς ἀκράτους,
Ωρας δὲν ἔμινε τιμῶν
    Τὴν φίλην μνήμην τοῦ Σωκράτους;

Διὰ τοῦ θείου του νοδὸς
    Κατὰ τῆς φύσεως παλαιών

“Ακόμη δὲν ἦτο θεός,
‘Άλλ’ ἄνθρωπος δὲν ἦτο πλέον.

‘Αγγώστους ἔτ’ εἰς τοὺς λαοὺς
‘Αρχάς ἐκεῖνος ἀναγγέλλων,
Θεόν, νικῶντα τοὺς θεούς,
‘Ισως διέβλεπ’ εἰς τὸ μέλλον.

‘Απεκαλύφθη εἰς αὐτὸν
Τῆς Ἰουδαίας ἡ θρησκεία,
Κ’ ἔμαντεν’ ἵσως τὸν Χριστὸν
‘Ἐν δὲ ἐλάτρευε τὸν Δία.

“Οταν προθαίνῃ ἡ αὔγη,
‘Ερυθριῶσσα ἔτι κόρη,
Πρὸν φωτισθῇ ἡ ἀλλη γῆ,
Τὰ ὑψηλότερα φωτίζει ὅρη.

‘Ο κοῦφος ὄχλος μὲν χαρᾶν
Διὰ τὸν θάνατον ὁμίλει,
Καὶ μίαν ὕδριν ἡ ἀράν
“Ολῶν ἐπρόφερον τὰ χεῖλα.

« —Δὲν ἦτο φίλος τῶν θεῶν.
» Διαφθορεὺς τῶν τῶν νέων ἦτον.
» “Ἐδλαπτε λίαν τὸν λαδὸν
» Ψευδῆ σοφίσματα κηρύττων».

« Λί ομιλίαι του ὁπεῖαι
» Προκλήσεις ἥσαν τυραννίας.
» Έκείνους ἥσαν μαθηταὶ
» ‘Ο Θραμένης, ὁ Κριτίας».¹

¹) Δύο ἔκ τῶν τριάκοντα τυράννων. ’Εκ τούτων δὲ μὲν πρῶτος ὑπῆρξε μετριοπαθής, διὸ καὶ κατηγορηθεὶς ὑπὸ τοῦ Κριτίου ὡς στασιώδης καὶ προδότης τῆς χοινῆς τῶν τυράννων τούτων ἐξουσίας, ἔργοι φθῆ εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἀπέθανε διὰ τοῦ κωνσταντίου, ἢ δὲ δεῖτερος: βιοιότατος; ὡς καὶ πολλῶν κακῶν αἴτιος γενόμενος: τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ, ἔθναντάθη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Αθηνῶν ὑπὸ τοῦ γενναίου Θεοπονθούλου.

Ο πέμπτος ὅχλος μὲν θυμὸν
Αὔτα καὶ ἄλλα ἐβλασφήμει
Νὰ μείνῃ γιὴν ἐπιθυμῶν
Ἄγνη τοῦ μάρτυρος ἢ μνῆμη.

E'

Μακρὰν τῶν ἄλλων πολιτῶν
Ἄνηρ βαρὺς βαδίζει μόνος·
Εἰς πρώτην ὅψιν ἐπ' αὐτὸν
Καταφανῆς εἶνε ὁ πόνος.

Οδύνην ἔτι ζωηρὰν
Εἰς τῆς ψυχῆς τὰ βάθη κρύπτει,
Καὶ εἰς τοῦ ὅχλου τὴν χαρὰν
Ἀλλόφρον μόλις βλέψυμα φίπτει.

Τὸν ὀφθαλμὸν του τὸν δειλὸν
Συχνὰ ὑψοῖ πρὸς τοὺς αἰθέρας,
Καὶ τότε φαίνεται λαλῶν
Σιγὰ μὲ δῆν τι ἄλλης σφαίρας.

Εἶναι αὐτὸς ὁ ποιητὴς
Ο ἔξυδρίσας τὸν Σωκράτην
Πρὸ τῆς πικρᾶς του τελευτῆς
Θλίβεται σύμερον εἰς μάτην

Τύπο τὸ πνεῦμα των ἔτῶν
Ἡ παλαιὰ ἐσβέσθη πλάνη
Κ' ἐνολον βλέπει ἑαυτόν·
“Ω, σὲ λυποῦμ”, ’Αριστοφάνη !

Πλήρεις θελγήτρων δαψιλῶν
“Οταν ἐποίεις τὰς «Νεφέλας»,
Διὰ τὸ ἔργον τὸ καλὸν
Ισώς ήγάλλεσθο κ' ἐγέλας.

Αλλ' ἀν σοὶ ἔλεγε κανείς,
Ἐν φῷ τὸν κάλαμον ἐκράτεις,

·Οποίας ἔμελλε θανῆς
Νὰ τύχῃ τώρα δὲ Σωκράτης,

Καὶ ὅτι σύ, ἀπατηθείς,
Εἰς τὴν θανήν του θὰ συντείνῃς
Μακρὰν θὰ ἔρριπτες εὐθὺς
Τὸν κάλαμόν σου μετ' αἰσχύνης.

Πλὴν τὸ ἥγνόεις, καὶ ἐκφυγὸν
Μακρὰν ἐπέταξε τὸ βέλος.
Πρὸς παιδιάν ἦν δὲ ἀγών,
Κι' αἱματηρὸν ἔλαβε τέλος.

ζ' αἱ μαρτυρίαι

·Ἐνῷ βαδίζει ἔμβριθής,
Κ' εἰν' ἡ δδύνη του μεγάλη,
Φωνὴ γλυκεῖα συμπαθής
Αἴφνης τὰ ὕτα του προσβάλλει.

«—'Ακάνθας φαίνεται κακᾶς
»Μὲ ἄνθη θάλλοντα τυλίσσεις,
»Κ' ἔχουσι λίαν τραγικᾶς
»Αἱ κωμῳδίαι σου τὰς λύσεις».

·Ἐπιθυμῶν νὰ ἴδῃ τίς
·Ο τὰς μελέτας του ταράττων,
Στρέψῃ εὐθὺς δὲ ποιτής
Καὶ βλέπει ὅτι εἰν' δὲ Πλάτων.

·Ἀπὸ τοῦ φόνου τὴν σκυνὴν
Μὲ βραδὺ βῆμα ἐπιστρέψει,
Καὶ τὴν ὁδύνην ἀλγεινὴν
Εἰς τὴν καρδίαν ἔτι εἰν' δὲ τρέφει.

Πρὸ τῶν βημάτων του εὐρῶν
Τὸν ύδριστὴν τοῦ διδασκάλου,
Σκῶμμα τῷ ἔρριψεν ἀβρόν,
Δεῖγμα τοῦ πόνου τοῦ μεγάλου.

Ἐπληξ' ἡ φράσις ἡ δεινὴ
Τὸν δυστυχῆ Ἀριστοφάνη.
Ως ἡ ἀμείλικτος φωνὴ
Τοῦ συνειδότος τῷ ἐφάνη.

Θέλων νὰ μάθῃ ἀκριβῶς
Σκηνὴν ἀκόμη πλήρη ζόφου,
Προσαγορεύει εὐλαβῶς
Τὸν μαθητὴν τοῦ φιλοσόφου.

«—Εἰπέ μοι, Πλάτων, θλιβερὰς
»Ν' ἀκούσω θέλω ἀληθείας,
»Ἐνῷ ἔξεπνεεν, ἀράς,
»Ἐιπέ, μοὶ ἔστελλεν ἀγρίας ;»

«—Λόγοι γαλάνης ψυχικῆς
»Οἱ ἔσχατοί του ἱσαν λόγοι
»Κ' εἰς φίλους κ' εἰς ἔχθρους γλυκύς,
»Ἐπίσης ἄπαντας πύλογει.

»Εἰχ' εῖς τὰ βάθη τοῦ νοὸς
»Ζωῆς μελλούσος προαισθήσεις
»Ἡτο ἀνέφελος Ἡώς
»Ο θάνατός του, δχι δύσις.

»Ἐφαίνετ' δτι τὸν οὔδὸν
»Ἐπάτει, θνήσκων, ἄλλου κόσμου,
»Καὶ ἀσμα κύκνου μελωδῶν
»Ἐκλεισε τ' ὅμμα του ἐμπρός μου.

»Ἐδίδασκ' ἔτι ἀπαθῆς,
»Ἐνῷ τὴν κύλικα ἐκράτει,
»Καὶ στοχασμὸς ἥτον βιθὺς
»Καὶ ἡ πνοή του ἡ ἔσχάτη.

»Ἐὰν εὑρίσκεσο παρών,
»Κ' ἔβλεπες θνήσκοντα ἐκεῖνον,
»Θρῆνον θὰ ἱνους γοερδὸν
»Μὲ τῶν ἑταίρων του τὸν θρῆνον.

»Πῶς συνεχώρει ἐκ ψυχῆς
»Τοὺς ὑδρίστας δν ἡκροᾶσσο,
»Διὰ τοὺς στίχους τοὺς τραχεῖς
»Σὺ σεαυτὸν θὰ κατηρᾶσσο.

»Διότι εἶναι ἀγαθή,
»'Αριστοφάνη, ἡ ψυχή σου,
»Καὶ μὲ δακρύων θὰ πληθῇ
»Χοὰς ἀφθόνους ἡ κηλίς σου.

»Ἀλλὰ σ' ἀφίνω· ίερὸν
»Νὰ ἐκπληρώσω χρέος πρέπει,
»Ἄπδ τὰς τύχας τῶν καιρῶν
»Τ' Ἀθάνατά του σώζων ἔπον.

»Θὰ τὰ συλλέξω, ποιητά,
»Μετ' εὐλαβοῦς ἐγὼ καλάμου,
»Κ' εἰς τοὺς αἰῶνας θὰ πετᾶ
»Μὲ τ' ὄνομά του τ' ὄνομά μου.

»Ως γλύπτης, ὄνομα θνητοῦ
»Εἰς θεοῦ ἄγαλμα χαράττων,
»Ἐπὶ τὰ θεῖα ἔργ' αὐτοῦ
»Τρέμων κ' ἐγὼ θὰ γράψω «Π λάτων». »

‘Ο τοῦ Σωκράτεως προσφιλῆς
‘Τπὸ λυγμῶν πικρῶν ἐπνίγη,
Κ' ἐκεī νὰ κλαύσῃ συσταλεὶς,
Μετὰ τοῦ πλήθους ἀνεμίγη.

Σκοτία ἥδη ζοφερὰ
Περικαλύπτει τὰς Ἀθήνας,
Καὶ εἰς τοὺς οἴνους τὰ πυρὰ
Ἄμυδρὰς δίπτουσιν ἀκτῖνας.

Τὸ πλῆθος φεύγει τὸ πολὺ,
Διατριβὰς ζητοῦν ἐτέρας,
Καὶ φεῦγον ἔτι δύμιλεῖ
Διὰ τὸ νέον τῆς ἡμέρας.

Καὶ δύμως μόνος του μακρὰν
‘Ο ποιητὴς ἐκεῖ βαδίζει,
Καὶ ἀκουσίως τὸν πικρὰν
‘Ακόμη χλεύην ψιθυρίζει.

«—Ακάνθας φαίνεται κακάς
»Μὲ ἄνθη θάλλοντα τυλίσσεις,
»Κ’ ἔχουσι λίαν τραγικάς
»Αἱ κωμῳδίαι σου τὰς λύσεις ...»

Z'

Πέπλον ἐπίσημον σιγῆς
‘Απανταχοῦ ἢ νὺξ ἐκτείνει.
Δὲν δίπτει φῶς ἐπὶ τῆς γῆς
Κρυμμέν’ εἰς νέφη ἢ σελήνη.

‘Ἀλλ’ ἐν φῷ απασα κοινῆ
‘Η ὑγρὰ κοιμᾶται πόλις,
Τίς ἢ σκιὰ ἢ σκοτεινὴ,
“Ητις ἐκεὶ δρᾶται μόλις ;

Εἶναι ἀνήρ γονυπετῶν
‘Εμπρόδεις εἰς μάρμαρον ὀραῖον,
Καὶ ἐκεῖ ἐπάνω ἀναρτῶν
Θάλλοντα στέφανον ἀνθέων.

Φθόγγους ἀτάκτους ἐκφωνεῖ,
Πάντοτε λήγοντας εἰς θρήνους,
Καὶ εἰς τὸ πνεῦμ' ἀνακινεῖ
Συλλογισμοὺς πολυωδύνους.

‘Η φοίβη πρόδεις στιγμὴν χρυσῆ
‘Ἐν μέσῳ λάμπει τῶν συννέφων,
‘Αριστοφάνη, εἶσαι σὺ,
Τὸ τοῦ Σωκράτους μνῆμα στέφων.

‘Αλέξανδρος Βυζάντιος

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

329 379 μ. χ.

Περὶ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἡρχισε νὰ ἀποκλίνῃ πρὸς τὴν δύσιν αὐτοῦ ὁ τῆς ὄρθοδοξίας ἥλιος, ὁ περιβλεπτος Ἀθανάσιος¹, ἀγέτειλαχ εἰς τὸν ὄριζοντα αὐτῆς δύο νέοι ἀστέρες, ὁ θεῖος Βασιλεῖος καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Οἱ δύο οὗτοι σύνδρες ἔλαθον ἀλλοίαν ὅλως τῆς τοῦ Ἀθανασίου ἀνατροφῆν καὶ ἀλλοίως ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ τοῦ ἔθνους ἐπενήργησαν. Οἱ Ἀθανάσιος «οὐλίγα τῶν ἐγκυκλίων φιλοσοφήσας, τοῦ μὴ δοκεῖν παντάπασι τῶν ταιούτων ἀπειρώς ἔχειν, καὶ δὲ ἀγνοεῖν ὃν ὑπεριδεῖν ἐδοκίμασεν, εὐθὺς ἐκ παιδῶν ἐτράφη ἐν τοῖς θείοις ἥθεσι καὶ παιδεύμασιν». ὁ δὲ Βασιλεῖος καὶ ὁ Γρηγόριος ἐπὶ μακρὸν διετέλεσαν ἀρρύμενοι πᾶσαν τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν καὶ τέχνην ὑπὸ τοὺς μᾶλλον περιβλέπτους τῶν τότε σοφιστῶν, Διβάνιον, καὶ Θεσπέσιον καὶ Ἰμέριον, καὶ Προσκιρέσιον. Οθεν ὁ μὲν Ἀθανάσιος περιφρονεῖ σχεδὸν τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν, σπανίως παραστίησι τὸν «Ομηρὸν καὶ οὐδὲ ἔχει εὐεπίας τινὰ ἀξίωσιν· δὲν ζητεῖ νὰ θέλῃ διὰ τῆς φαντασίας καὶ ἀποφεύγει νὰ κινήσῃ τὰ πάθη» ἐνι λόγῳ τοῦ ὕρος αὐτοῦ, καθ' ὃσον ἐπιτρέπεται νὰ κρίνωμεν περὶ τούτου, εἶναι μὲν καθαρὸν καὶ ἀπλαστὸν· ἀλλ' ἔχει ἐμβριθειαν μᾶλλον ἢ λαμπρότητα, νομίζεις δτὶ δὲν θέλει ν' ἀναδειχθῇ ῥήτωρ καὶ δτὶ προτιμᾷς νὰ ἴναι ὁ ἀπαθῆς τῆς ἀληθείας θεματοφύλακ. Η δύναμις αὐτοῦ καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ μετεωρίζονται ὑπὲρ τοὺς ἀμβωνας καὶ ὑπὲρ τὰ βήματα τοῦ κόσμου τούτου. Ο δὲ Βασιλεῖος ἀπεναντίας καὶ ὁ Γρηγόριος καὶ βραδύτερον ὁ Χρυσόστομος ἐπικαλοῦνται τὴν συνδρομὴν ὅλων τῶν ἐμπνεύσεων καὶ ὅλων τῶν τεχνασμάτων τοῦ ῥήτορικου προτερήματος. Η Ἑλληνικὴ γλώσσα ὑπείκουσα εἰς τὴν εὐφύειαν αὐτῶν, ἐκδηλοῖς ἀπαντα τὰ καινοφανῆ τῆς χριστιανικῆς πίστεως δόγματα, διατυροῦσα τὸν ἀρχαῖον χαρακτῆρα τοῦ Λυσίου καὶ τοῦ Πλάτωνος ἢ τούλαχιστον τῶν πρώτων αὐτῶν μικρητῶν. Τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς καλλος σώζεται σχεδὸν ἀκέραιον παρ' αὐτοῖς ὑπὸ ἀνατολικῆς τινος χροιᾶς ἐπιχρυσούμενον, καὶ ὄγκωδέστερον μὲν ἵστως μέχρι τινὸς καὶ ἥττον ἀττικόν, ἀλλὰ πάντοτε ἐναρμόνιον καὶ καθαρόν. Η πιστὴ αὕτη τῶν ἀρχαίων τοῦ λόγου τύπων ἀπομιμησις, ἐν τῷ μέσῳ τοσοῦτον καινοπρεπῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν, ἐξηγεῖται διὰ τούτου, δτὶ οἱ νέοι τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἀθηνῶν χριστιανοὶ δὲν ἔπαινον μελετῶντες τὰ ἀριστουργήματα

1) Εἰς τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων, γεννηθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὸ 296 καὶ γεννόμενος Πατριάρχης τῆς αὐτῆς πόλεως κατὰ τὸ 326. Οἱ Ἀθανάσιος μετὰ ζῆλου θεοπνεύστου ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐργασθεὶς καὶ πολλὰ ὑποστάτι, ἐτελεύτησεν ἐν τῇ γενεθλίῳ πόλει τῷ 372.

έκεινα τὰ δόποια, εἰ καὶ γενόμενα ἥδη ἀσεβῆ, ἐθεωροῦντο οὐδὲν ἡττο πάντοτε ὑπ' αὐτῶν ὡς ἔργα τῆς ὑψηλοτάτης ἀνθρωπίνης τέχνης.¹⁾ Η δὲ πεοὶ τὰς χαριεστάτας ταύτας μελέτας ἀνατραφεῖσα φυγτασία αὐτῶν, ἐξώμυνε μὲν βραδύτερον, δὲν ἐλησμόνει ὅμως αὐτάς· ἀλλὰ ἐμφορηθεῖσα αὐτῶν, ὡς μουσικῆς τινος ἐκ παιδῶν διδαχθεῖσης, ἐτόνιζε ἐπ' αὐτῆς τούς ἐμβριθεῖς τῆς ὠρίμου ἡλικίας λόγους.

Η φιλολογικὴ αὕτη διάπλασις τοῦ χριστιανισμοῦ συνετέλει ἀναμφισβόλως πολὺ εἰς τὴν ἐπίδοσιν αὐτοῦ· διὸ καὶ εἰδομεν τὸν Ἰουλιανὸν ἐπιχειρήσαντα νὰ διασπάσῃ τὴν μεταξὺ τοῦ νέου δόγματος καὶ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων συμμαχίαν. Ναὶ μὲν κατ' ἀρχὰς οἱ ἀπόστολοι τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρχαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄνδρες ἀφελεῖς καὶ ἀπαιδευτοί· ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου, καθ' ὅσον τὸ Ὁρήσκευμα ἐξηπλώθη μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων τῆς κοινωνίας τάξεων καὶ συνεδυσθή μετατῶν ποικιλωτέρων τῆς πολιτείας συμφερόντων, οἱ λειτουργοὶ αὐτοῦ ἡσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ προξαλθῶσιν ἐπίκοιρον πᾶσαν τὴν περ τὸν λόγον δεινότητα τῆς ἐλληνικῆς ῥητορείας, ὥστε ἐν τῇ δὲ ἐκατονταετηρίδι ἐν ᾧ ἐντισκόμεθα, οἱ Βασιλεῖοι οἱ Γρηγόριοι καὶ οἱ Χρυσόστομοι ὑπερέβαλον κατὰ τὴν εὐγλωττίαν· καὶ τὴν ἐπιστήμην ἀπαντας τοὺς μέχρι Πλουτάρχου προκατόχους αὐτῶν, ἀποτελέσαντες ἐποχὴν λόγου νέαν μεγαλύν καὶ ἔνδεξον διὰ τὸ ἀνθρωπινὸν γένος. Ο Βασιλεῖος καὶ ὁ Γρηγόριος εἶναι οἱ πρῶτοι λαμπροὶ τύποι τῆς εὐ λαθοῦς καὶ πολυμαθοῦς ταύτης εὐγλωττίας, ἣτις ἀφιέρωσεν ἑαυτὴν εἰς τὴν τακτικὴν διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ. Παρ' αὐτοῖς ἡ Ὁρησκεία δεν ἐνδιατρίβει πλέον περὶ τὰς δρμητικὰς συζητήσεις, εἰς δὲς ἀνηλίσκετο ἡ τοῦ Ἀθανασίου ζῆλος· δὲν εἰνε πλέον τὸ ξιφός τὸ τέμνον καὶ διαιρεῖν, ἀλλ' ὁ δεσμὸς ὁ συναρμόζων καὶ συμφιλιῶν τὰς ψυχάς· δὲν ἀσχολεῖται τόσον περὶ τὸ δόγμα, ὅσον περὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τὴν παραμυθίαν τῶν τεθλιμμένων· ὁ δὲ λόγος αὐτῶν, ἐὰν ἐπρόκειτο γάρ παραβληθῆ πρὸς τὸν λόγον²⁾ τῶν νεωτέρων ἐκκλησιαστικῶν ῥητόρων, ἔχει μᾶλλον ὅμοιότητά τινα πρὸς τὴν ἀφελῆ καὶ ὅλως ἡλικὴν διδασκαλίαν τῶν διαμαρτυρομένων ιεροκηρύκων, ἀλλὰ κεκαλλωπισμένην ὑπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἔκεινης χάριτος καὶ ὑπὸ τοῦ νεαροῦ ἔκεινου ἐνθουσιασμοῦ, δι' ὃν ἐκοσμεῖτο ὁ χριστιανισμὸς ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἡλικίας.

Ο Βασιλεῖος καὶ ὁ Γρηγόριος ἦσαν σχεδὸν ὅμηλικοι πρὸς ἀλλήλους τε καὶ πρὸς τὸν Ἰουλιανόν, μετὰ τοῦ ὅπερος συνεμαθήτευσαν ἐν Ἀ-

1) Ο Ἰουλιαῖός, ἀνεψιὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, γενόμενος αὐτοχρίτωρ τοῦ Βυζαντίου (361—363), ἐπέδειξε μὲν κατὰ τὸ τῆς βασιλείας τὸ διάστημα ἀληθεῖς βασιλικᾶς ἀρετᾶς καὶ λόγου ἀξίαν στρατιωτικὴν ἐκανότηταν ἀλλὰ φύτει ὃν ὄνειροπόλος καὶ ὁμηλαστὴς ἐφέρετο μᾶλλον πρὸς τὸ μυστη-

θήναξις, διότι καὶ οἱ τρεῖς ἔγεννηθησαν μεταξὺ τοῦ 329 καὶ 331. Καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι διετέλεσαν, φίλοι στενότατοι ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πρὸς αὐτοὺς, καθ' ἡ ἔγραφε βραδύτερον ὁ Γρηγόριος, τὰ πάντα ἡσαν κοινό,

“ . . . καὶ ψυχὴ μία
δυοῖν δέουσα σωμάτων διάστασιν».

‘Απὸ δὲ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀπεμακρύθησαν ἐκ πρώτης ἡφετηρίας καὶ ἀπέμειναν πόρρω ἰστάμενοι ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ διὰ τὸν θρησκευτικὸν τοῦ ἀνδρὸς παραλογισμόν, ἣν καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γρηγορίου Καισαριοῖς, χριστιανός ὅν, διετέλεσεν ἵκε τόσος φίλτατος τοῦ Παραβάτου, ὅστις ἡγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἑθνικὴν λατρείαν. Οἱ δύο φίλοι οὔτε τὸ παραδειγματικὸν ἐκεῖνο ἐμιμήθησαν, οὔτε εἰς τὸν πειρασμὸν ἐκεῖνον ἔξετέλησαν. ‘Ο Βασίλειος, ἀναγωρήσας ἐξ Ἀθηνῶν, ἐδίδαξε τὴν ῥητορικὴν καὶ μετῆλθε τὸ δικηγορικόν ἐπάγγελμα εἰς Καισαρείαν, ὅπου εἶχε γεννηθῆ καὶ ἦτις ἡτο μία τῶν ἀκμαίων Ἑλληνίδων τῆς Ἀσίας πόλεων, τῶν ὄποιων οἱ κοινοτικοὶ θεσμοὶ παραδόξως συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐν αὐταῖς ἐπίδοσιν τοῦ νέου θρησκεύματος. Καίτοι δὲ διαπρέψας κατ’ ἀμφότερον, ως διδάσκαλος καὶ ως συνήγοος, μετ’ οὐ πολὺ ἐγκατέλιπε τὰ ἐπαγγέλματα ταῦτα διότι τὸ τε παραδειγματικὸν πατρός, καὶ τῆς μητρός, καὶ τῆς ἀδελφῆς, ἢ τε ὅρμὴ τῆς ἴδιας φύσεως καὶ ἡ φιλοτιμία ν’ ἀφιερώσῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀποθησαυροτείσαν ὥπ’ αὐτοῦ ἔξωθεν ἐπιστήμην, τὰ πάντα ἔφερον αὐτὸν πρὸς τὴν πίστιν, ἣν ἔθλεπεν ἐκ παίδων πρεσβευτομένην ἐν τῇ ἴδιᾳ οἰκίᾳ. ‘Οθεν εἰς ἡλικίαν είκοσιεπτά τέτων, ἐδέχθη τὸ ἄγιον Βάπτισμα ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Καισαρείας, ἐνώπιον τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ὅλων, ώσει ἀποστολικήν τινα ἐντολήν, ἐνώπιον ὄλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Καὶ ἐν τῷ ἀρχικῷ ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ πάσης ἀλλῆς φροντίδος, καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς περὶ τῶν ἴδιων κτημάτων, ὃν τὰ πλεῖστα διένειψεν εἰς ἐλέην δακτυλῆ, ἀπῆλθεν εἰς τὰ κυριώτερα ιερά, τὰ τε ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τὰ ἐν ἐρήμῳ, τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, εἰς ἣν ἤθελε νὰ ἀφοτίσῃ ἐσωτὸν καὶ ἡτις, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κλέους αὐτῆς καὶ τῆς ἀκμῆς, ἐσπαράσσετο ὑπὸ τῆς τοῦ Ἀρείου αἱρέσεως.¹ Επὶ δύο ἔτη περιῆλθεν Αἴγυπτον, Παλαιστίνην, Συρίαν, Μεσοποταμίαν, ἀκροωμένος; τῶν θεολόγων, συζητῶν πρὸς τοὺς φιλοσόφους, ἀποθαυμάζων τοὺς ἐρημίτας

ριῶδες παρελθὼν καὶ θελήσας, καταπολεμῶν τὸν Χριστιανισμόν, νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν ἀρχικὴν ἡληκίαν ἡληκίαν ἡληκίαν, ἐπεκλήθη διὰ τοῦτο Παραβάτης.

1) Ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου ἦτο χυρίως ὅτι ὁ Πατήρ Θεὸς ὁ γεννήσας τὸν Υἱὸν Χριστὸν προϋπήρχε τοῦ γεννηθέντος κτλ. Επὶ τούτῳ συνῆλθεν ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ σύνοδος τῷ 325, κατατίχασσα τὰς τοῦ Ἀρείου διδασκαλίας διὰ τοῦ συμβόλου τῆς Πίστεως.

καὶ ἐφοδιαζόμενος ἐνθουσιασμὸν καὶ πίστιν διὰ τῆς θέας τῶν ιερῶν τόπων ἐν οἷς τοσαῦται ἐτελέσθησαν θαύματα. Ἐκεῖ ἐπληρώθη πεποι-θήσεως καὶ ζήλου πρὸς τὰ ἐν Νικαίᾳ θεσπιεύνται δόγματα, εὐλαβείας δὲ πρὸς τὸν ἀκαμπτον αὐτῶν πρόμαχον ἐκεῖ εἶδε τοὺς ἐρημίτας Ἀν-τώνιον καὶ Παῦλον, κατέκρινε τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ἀσκητικοῦ βίου παρ' ἄλλοις τισὶ καὶ ἐμελέτησε τὴν τάξιν τῶν κοινοβιωκῶν μᾶλλον μόναστη-ρίων, ἣτοι τῆς ἐν κοινῷ φιλοπόνου ἀποχωρήσεως, ἣν δικαίω τῷ λόγῳ προετίμα τῆς ἀπράγμονος καὶ ἀπολύτου θεωρίας τῶν ἀσκητῶν.

Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὰ ἵδια ἔσπευσε νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν ὅσα εἶδε καὶ ἐμελέτησεν, ἐκλέξας ἐπὶ τούτῳ, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Πόντου, ἀναχωρῆμα, οὐχὶ ὅμως ὡς ἐρημίτης, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἀνθρωπὸς ἐμπλεως ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ ἀρεσκόμενος μὲν εἰς τὸν μονήρη βίον, καθιστᾶν δ' αὐτὸν γόνιμον διὰ τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐργασίας. Τῷ δοντὶ ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ πρὸς Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, ὅστις διετέλει ἔτι ὡς φαίνεται περὶ τὸ ἐγκόσμια διατρίβων, ὁ Βασιλεὺς περιγράφει τὸ χαριέστατον αὐτοῦ ἐνδιαίτημα ἐντελῶς διάφορον τῆς ἀπαισιού ἐκεί-νης ἐρημίας, ἐν ᾧ ἀνηλίσκοντο οἱ τῆς Αἰγύπτου ἀσκηταί. «Μόλις, ἐπι-στέλλει πρὸς τὸν Γρηγόριον, μόλις ἀπογνούς τῶν ματαίων ἐλπιδῶν, ἃς ἐπὶ σοὶ εἶχόν ποτε, κατὰ βίου ζήτησεν ἐπὶ τὸν Πόντον ἀπῆλθον· ἔνθι δὴ μοι ὁ Θεὸς χωρίον ὑπέδειξεν, ἀκριβῶς συμβαίνον τῷ ἐμῷ τρόπῳ, ὥστε οἷον πολλάκις εἰώθαμεν, ἀργοῦντες ἀμα καὶ παιζόντες τῇ δια-νοίᾳ συμπλάττειν, τοιοῦτόν ἐστι τῆς ἀληθείας καθορᾶν· ὅρος γάρ ἐστιν ὑψηλόν, βαθείᾳ ὑλὴ κεκαλυμμένον, ψυχροῖς ὕδασι καὶ διαφανέσιν εἰς τὸ κατ' ἔρκτον κατέρρυτον· τούτου τὰς ὑπωρείας πεδίον ὑπὲιν ὑπεστό-ρεσται, ταῖς ἐκ τοῦ ὅρους νοτίσι διηγεκῶς πικινόμενον· ὅλη δὲ τούτῳ αὐτούματως περιφεῖσα ποικιλῶν καὶ παντοδαπῶν δένδρων, μικροῦ δεῖν ἀντὶ ἔρκους αὐτῷ γίνεται ὡς μικρὸν εἶναι πρὸς τοῦτο καὶ τὴν Καλυψοῦς νῆσον, ἣν δὴ πασῶν πλέον "Ομῆρος εἰς καλλος θαυμάσας φαίνεται". Καὶ ἀφοῦ συνέκρινεν οὕτω τὴν ἐρημίαν ἐκείνην πρὸς τὴν ὁμηρικὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς παραβάλλει ἔπειτα ἀστὸν πρὸς τὸν Ἀλκμαίωνα,¹ ὅστις ἡσύχασε τελευταῖον φθάσας εἰς τὰς Ἐγιναδάς νήσους. Αἱ κομψαὶ αὗται καὶ ποιητικαὶ περιγραφαί, ἀπέχουσι πολὺ τῆς μοναστηριακῆς αὐστηρότητος. Καὶ εἶναι μὲν ἀναμφίβολον ὅτι ἔκτοτε δὲ μέγας Βασιλεὺς ἡκολούθησε μετό τινων φίλων τὴν τάξιν τοῦ θρη-σκευτικοῦ βίου, ἡς ὑπῆρξεν δὲ ἴδιωτης καὶ ἡτις ἔκτοτε μέχρι τῶν χρό-νων ἡμῶν ἐξακολούθει τηρουμένη ἦταν τὰ μοναστήρια τῆς Ἐλλάδος καὶ

1) Οἱ Ἀλκμαίων, οἵδε τοῦ Ἀμφιαρέου καὶ τῆς Ἐριψύλης, διωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἐρινύών ὡς ονεὺς τῆς μητρός του, εἴος τέλος ἀνύπαυστιν τῆς ψυχῆς του καταπυῶν, κατὰ τὸν δοθέντα αὐτῷ γρηγορόν, εἰς τὰς παρὰ τὰς ἔκβολὰς τοῦ Ἀχείῳ ώστε νησίδας, τὰς καλουμένας Ἐχινάδας.

τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλ' ἡ τάξις αὕτη, ἡ συνδυάζουσα μετὰ τοῦ θεωρητικοῦ βίου τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας καὶ τὴν σπουδὴν, σύσιωδῶς διέφερε τῆς τε ἀνελεήμονος σκληροχωρίας καὶ τῆς ἀπράγμονος ὥρεμίας ἔτερων τινῶν τῆς ἀνατολῆς μοναχῶν.¹ Ενταῦθα δὲ εἶδεν ἐπὶ τέλους προσερχόμενον, ἑκτὸς ἄλλων φίλων, καὶ τὸν ἀπάντων εὐφρέστατον προσερχόμενον, ἑκτὸς ἄλλων φίλων, καὶ τὸν ἀπάντων εὐφρέστατον προσερχόμενον, ἑκτὸς ἄλλων φίλων, διστις δύμως ἀσταθῆς ὃν ὁ πωσοῦν τὴν διὰ Γρηγορίον τὸν Ναζιανζηνὸν, διστις δύμως ἀσταθῆς ὃν ὁ πωσοῦν τὴν διὰ θεσιν, δὲν ἔμεινε πολὺ παρ' αὐτῷ· ἂν πολλάκις ἤνωχλεῖτο ὑπὸ τῶν θυρύθων τοῦ κόσμου, πολλάκις πάλιν δὲν νύχαριστεῖτο οὐδὲ ἐν τῇ ἐρημικῇ σιγῇ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βασιλεὺς ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα συνδράμῃ τὸν ἐπίσκοπον Ἀγκύρας ἐν τῇ συζητήσει, ἣν ἀνέλαβε πρὸς Εὐνόμιον, νέον τινὸς καὶ περιφανῆ ὀπαδὸν τῆς τοῦ Ἀρείου αἰρέσεως. Καὶ ἔπειτα, βασιλέυσαντος τοῦ Ἰουλιανοῦ, βλέπων τὴν χοστιανικὴν πίστιν κινδυνεύουσαν ἀπὸ αὐτοῦ πολὺ πλέον ἢ ἀπὸ τῶν θεσιλέων, ἔνδυμισε καθήκον νὰ ἀποδυθῇ γενναιότερον εἰς τὸν ἀγῶνα· οὖν, ἐνῶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν ἦτο εἰμὶ ἀπλοῦς ἀναγνώστης, ἔλαβεν ἥδη τοὺς κατωτέρους τῆς ἱερωσύνης βαθύμους καὶ ἐπὶ τέλους ἔχειρον ἥδη ἐν Καισαρείᾳ ἱερεὺς παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Εὔσεβίου, σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τοῦ φίλου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, διστις προεχειρίσθη τότε περίπου ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρός, ἐπισκόπου ὅντος Ναζιανζοῦ. Εἶχε δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθένει ὁ Ἰουλιανός, καὶ οἱ δύο φίλοι, συνάμψαντες εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Ὑψίστου, συνάμψαντες εἰς τὸν ἀπαλλαγῆ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπὸ πολεμίου ἴσχυροῦ· ὁ μὲν Γρηγόριος στηλιτεύσας καὶ λοιδορήσας τὸν ἀποστάτην εἰς τρόπον ἐμφαίνοντα ὅποιον ὑπῆρξε τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου καὶ τῶν φίλων, δὲ Βασιλεὺς θοιαμβεύσας διὰ δεινότητος τοῦ λόγου μάλλον ἀταράχους μαρτυρούστας τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐμβούθειαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ λαμπρὰ αὐτὴ εὐγλωττία ἡ κινήσασα τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ διδασκάλου, τοῦ ἑθνικοῦ Λιβανίου, ἐξήγειρε καὶ φύνους πικρούς, ἔτι δὲ τὴν δυσμένειαν αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείᾳ Εὐτεβίου. Τότε ὁ Βασιλεὺς κατέφυγε πάλιν εἰς τὸ ἰδίον σουλον, ἀπὸ τοῦ ὄποιου δύμως ἔξηλθε μετ' οὐ πολὺ κατορθώσας νὰ διαλύσῃ τὴν τοῦ ἐπισκόπου δυσπιστίαν. Ἰσχυρὸς δὲ ὃν διὰ τῆς συνέσεως, τῆς ἐπιστήμης πικρούς διαλεκτικῆς τέχνης, παντοδύναμος ἥδη ἀπέβη μάλιστα διὰ τῶν ἀγχθοεργιῶν· μεγάλου λιμοῦ ἐπικρατήσαντος ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ ἐν Ηδύτῳ ἀπὸ τοῦ ὄποιου ἔπαθον καὶ οἱ πέριξ χῶραι, ὥστε πᾶσα συνδρομὴ ἀπέβη δύσκολος, ὁ Βασιλεὺς παρεμβούθει τὸν λαόν, ἐκίνησε τὸν ἔλεον τῶν πλουσίων, κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ ἔλιωσιν εἰς ἐπικουρίαν τῶν δυστυχῶν καὶ ἔθυσίσαντες ἐπὶ τούτῳ πάσταν τὴν ὑπολειπομένην αὐτῷ περιουσίαν, μηδεμίκιν ποιούμενος δισκόρισιν δόγματος καὶ ἔξουσιον παραχρηματῶν Ἀρειανούς, Ἰουδαίους καὶ εἰδωλολάτρας. Ἐπὶ τῆς δει-

νῆς ταύτης συμφορᾶς ἐξεφώνησε τὸν γιωστὴν «έν Διμῷ καὶ Αὐχμῷ» ὅμιλίκιν, ἐν ᾧ ἐπεσώρευσεν ἀπαντας τοὺς θησαυροὺς τῆς εὐγλωττίκης καὶ τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ, ἵνα ἐζεγείρῃ τὸ τῆς ἐλεγμοσύνης αἰσθημα· καὶ, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰ παραγγέλματα καὶ τὰ διδάχματα τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, ἀλλ' ἐνθυμούμενος ὅτι ὅμιλει πρὸς λαοὺς Ἑλληνίζοντας, ἀνακράζει πρὸς τοὺς ἄλλους «Αἰδεσθῶμεν Ἐλλήνων φιλάνθρωπα διηγήματα. Παρό τισιν ἔκεινων νόμος φιλάνθρωπος μίαν τράπεζαν καὶ κοινὰ τὰ σιτία, μίαν ἑστίαν σχεδὸν τὸν πολυάνθρωπον δῆμον ἀπεργάζεται». Τὰ σπαρτιατικὰ συσσίτια τὰ ὅποια αἰνιττεῖται ἐνταῦθα ὁ Βασιλεὺς, δὲν ἐσυστήθησαν βεβαίως φιλάνθρωπίας χάριν. Ἀλλ' ὁ ἥταρ ἐν κρισμοῖς πειρατέσσιν, ὅμοιαζει ὀλίγον τὸν στρατηγόν, ὅστις δεινῶς πολιορκούμενος δὲν διστάζει ἡ μεταβολὴ εἰς πραγμάτωνας, οἰκοδομᾶς ἐπὶ σκοπῷ ἄλλῳ ἐξ ἀρχῆς οἰκοδομηθεῖσας.

Κ. Παπαρρηγόπουλος.

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Τοὺς ἐσχάτους ἀσπασμούς μου ἡ γενέτειρά ἡ ου πόλις
Ἐλαθε, καὶ περιῆλθο, πλέων ταὶ βαδίζων μόλις,
Τὴν ἀγίαν της Σοφίαν καὶ τὰς πέριξ ἐρημίας...
Ρίγος μὲ κατέχει ἔτι συγκινήσεως ἀγίας....

Τὸ πρωὶ τὴν καλουμένην Τύψλην ἀφῆσας Πύλην
Πρὸς τὸ Αύγουσταίον εἶδα τὴν ὄρθην εἰσέτι στῆλην,
Ἡτις τοῦ Παλαιολόγου περιέδειξε τὴν κάραν
Στέλλουσα κατὰ τῶν Φράγκων αἵματόστακτον κατάραν.

Εἰς τοσαῦτα ἐπιζῶσα χρονοβρόχθιστα μνημεῖα,
Ἡ Ἄγια καὶ μεγάλη μὲ κατέπληξε Σοφία.
Ἐλαυψαν ἐνώπιόν μου πρῶται Πύλαι της ἐννέος,
Ὀρειχάλκινος ἐκάστη παμμεγέθης καὶ ὀραία.
Τύπος δὲ εἰς μίαν τούτων σταυρῶν δύο αἰωρεῖται,
Καὶ τὸ τοῦ Κουροπαλάτου ὄνομα διατηρεῖται.

Τὴν ὀκτάστιλον Στοάν της ἐνθουσιωδῶς περάσας
Καὶ εἰς τὸν Πυλῶνα βῆμα εὐλαβείας πλοιστάσας,
Κατησπάσθην τὴν γῆν, διθεν τόσαι δόξαι προπατόρων
Προεπέρασαν καὶ τόσοι θρίαμβοι αὐτοκρατόρων.

Πλὴν τὰ σάνδαλά μου νεῦσις ἀφαιρέσασα Ἰμάμον,
Συναρήρεσε τὸ ζέον εἰς τὰ στήθη αἰσθημά μου.
Ἐγεινε νεκρῷ ἡ χειρὸς μου εἰς τὸ μέτωπον ἐν τούτοις,
Πρὸν τὸ ἄγιον σημεῖον ἀποσώσῃ τοῦ σταυροῦ της.

Εἰς τὸν Πρύνανον εἰσέδην, δπου θαῦμα τῶν αἰώνων
Διασώζεται τὸ κάλλος τεσσαράκοντα κιόνων.

Καὶ προβάς, ἀπὸ ψηφίου χρυσοποικιλμένην εἶδα

Τὴν ἐκπλήτουσαν τὸ βλέμμα ἐναέριον ἀψίδα.

Γέσσαρα εἰκονισμένα Χερουβίμ τὴν συγκρατοῦσι,

Καὶ νομίζεις ὅτι μέχρις οὐρανοῦ τὴν ἀνυψοῦσι.

Φθάσας εἰς τῆς ἀναβάθρας τὴν ἀπόγειον βαθυίδα

Τὰς ἔξηκοντα κολώνας τῶν κατηχουμένων εἶδα.

Ιλλήν ἡ δρασίς μου κάτω ἔκυψε... καὶ ἀπεστράψῃ...

Ιρηνεῖς Τούρκοι ἐπροσκύνουν βεβηλοῦντες τὰ ἑδάφη.

Ἄλλοι δ' ἔνιπτον τὰς χεῖρας· αἱ τοὺς πόδας εἰς ὑδρίας,

Απὸ τὴν Σιχάρ ἐλθούσας τῆς ὁραίας Σαμαρείας...

Ω! εἰς ποῖον παραιτοῦσιν ὄνειδος οἱ Εἴ̄φωποι

τὸν Χριστόν, Χριστοῦ Πλάτοι καὶ Χριστοῦ Ηρώδαι νέοι,

Παραίτευντες εἰς σφαγέως Τούρκους ιεροσυλίαν

Τὸν παλαίκτιστόν του οἶ· ον, τὴν Ἀγίαν τιν Σοφίαν!....

Ἄλλὰ ποία δόξης, θάμβους καὶ κοινῆς χορᾶς ἡμέρα

Οἱς τὰ ἔγκαίνιά του εἶδον ὑπὸ τὸν αἰθέρα

Εξελθών ἀπὸ τὴν χεῖρα καὶ τὸν* νοῦν τοῦ Ἀνθεψίου,¹

Σιίλβων ἔξω, στίλβων ἔνδον, ὁ ναὸς τῆς ὑφηλίου!

Εἰς Εύρωπην, εἰς Ἀσίαν καὶ Διβύνην βασιλεύων,

Κατ' Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν ταύτοχρόνως θριαμβεύων,

Ἐφθασεν ἀρματιλάτης τῶν Ἑλλήνων ὁ Μονάρχης,

Καὶ Μνᾶς ἔξακοσίων πόλεων ὁ Πατριάρχης,

Καὶ τῆς Ρώμης δάφνας φέρων, φοίνικας τῆς Καρχηδόνος

Βελισσάριος ὁ πρωτοκαὶ τὸ θύμα τοῦ αἰῶνοι,

Καὶ τρεῖς Ἐλληνες πατέρες οἰκουμενικῶν Κωδίκων²

Ολοι τρέξαντες εἰς τοῦτον τοῦ δημιουργοῦ τὸν οἶκον.

Ως πῦρ καίον κατὰ πρῶτον πστραψε μακρόθεν ὅλος

Ο ὑψῶν τὴν φαντασίαν μέχρι τοῦ ἀπειρού θόλος.

Εἰς εἰκόνα κολοσσαίαν τὴν θεότητά του σώζων,

Ἐλαυψεν ὁ Παντοκράτωρ ἄνωθεν τὴν γῆν δεσπόζων.

Ἀργυρόστρωτον τὸ μέγα Ιερὸν ἡκτινοβόλει·

Ἐπὶ ἔξ χρυσῶν κιόνων ἀνυψοῦτο χρυσῆ ὅλη

1) Οὕτως ἔκαλείτο ὁ συλλαβῶν τὸ σχέδιοι τοῦ ναοῦ μηχανικός.

2) Ο διαγημότας τῶν νομοδινοσκάλων τούτων Τριβωνιανὸς κατήγετο ἐκ τῆς Σιάνης τῆς Παμφυλίας, διὰ δὲ τὴν εὐεξίαν αὐτὸν πολυμάθειαν ὅξιεθεὶς τῆς εὖνοίσι Ιουστινιανού τοῦ μεγάλου προτρήθη ταχέως εἰς μέγιστα ἀξιώματα. Οὕτος ὁς γνωστόν, συνέταξε τὸν Ιουστινιανεῖον κλήθεται Κωδίκα, μετασκευαστὸς τούς ἀπὸ Λοριανοῦ Ρωμαϊκούς νόμους κατὰ διατάχην τοῦ αύτοκράτορος εἴτε δὲ λαβὼν σ. ινεργίατα, καὶ ἄλλους δέκα ἔξ νομοδινοσκάλους, συνέθεσε τοὺς Πανδέκτας, τὰς Εισηγήσεις καὶ τὰς Νεαράς.

‘Η Ἀγία Τράπεζά του, κοσμουμένη ἐξ ἀπείρων
Καὶ σμαράγδων καὶ ἀνθράκων καὶ τυπάζων καὶ σαπφείρων.

‘Ο ἔξειργασμένος Ἀμβων ἀπὸ τῶν αὐτῶν μετάλλων
Στιλπνὴν εἶχε τὴν καλύπτραν ἐκ τιμίων λίθων ἄλλων,
Καὶ σταυρὸς Χρυσοῦς εἰς ταύτην ἐκατόλιτρος ὑψοῦτο,
‘Οστις ἀπὸ μαργαρίτας ἀτιμάτους ἐκυκλοῦτο.

Χιλιάδα λαμπαδούχων Ἱερέων, διακόνων,
‘Ο Μονάρχης ἔθεῖτο ἀπὸ τὸν σεπτόν του θρόνου,
Καὶ τὰς ὁψεις του ἔθαμβουν δῆδες κάτω καὶ μυρίαι
‘Ανω του ἀπροτημέναι μυριόφωτοι λυχνίαι.
Καὶ ἀνέκραξεν ἐν γένθη αὐτῷ Πνεύματος Ἀγίου·

«Ἄλινετὸν εἰς τοὺς αἰῶνας εἴν τὸ δνομα Κυρίου
»Ἐπιτρέψαντος τοιοῦτον ἔργον εἰς θνητοῦ παλάμας!...
»Σολομῶν νικῶ σε! Λάμπει δὲ ναός μου ως ἀδάμας!...»

‘Αντ’ αὐτῶν τί βλέπεις; Βλέπεις μόνον πρόστοντείχους
Εἰς ἀραβικὰ στοιχεῖα τοῦ Μωάμεθ τινὰς στίχους
Καὶ ἀντὶ τοῦ δικεφάλου δέτοι τῶν ὁρθοδόξων
‘Απὸ δύο τους σημαίας θριαμβευτικὸν τὸ τόξον....

Δόμε ψύστε, οὐ εἶδα τοῦ Ψύστου καὶ Ἀμέτρου!
Τὸν ναὸν ἀντίπαλόν σου εἶχες τοῦ Ἀγίου Πέτρου¹
Πλὴν καὶ τοῦτον ὑπερτέρεις ως ή νέα ἔτι Ρώμη
Πρὸς τὴν παλαιὰν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ὁρθότομει....

‘Αποχαιρετῶ σε. . φεύγω... Εἴθε, εἴθε ἀποθνήσκων
Νὰ σ’ ἐπανιδῶ εἰς χεῖρας ἐλευθέρων ὁμοθυησκων,
‘Επειδὴ καὶ σὲ ή Δύσις διὰ τουρκικοῦ ζωστῆρος
Κρατεῖ σήμερον δεσμώτην εἰς τὸν Τάφον τοῦ Σωτῆρος!

A. Σούτδος.

ANAKTHESIS THS KRHTHS YPO FOKA

‘Απὸ τῆς ἐποχῆς καθ’ ἥν τῷ 823 ἡ Κρήτη κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν πολλαὶ ἐγένοντο πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῆς ἀπόπειραι· ἀλλ’ ἀπασται ἀπέτυχον, οἱ δὲ ‘Αρχεῖς ἐκεῖνοι τῆς Κρήτης τῇ συνεργείᾳ τῶν ὁμοθυησκων αὐτῶν τῶν ἐν ‘Αστιᾳ καὶ ‘Αφρικῇ, ἐξαιρέτως τῶν τῆς Ταρσοῦ, καὶ διὰ τῆς προθύμου συμπρᾶξεως πολλῶν ἀρνησιθρήσκων, δὲν ἔπαυσαν λεηλατοῦντες τὰς νήσους καὶ τὰς παραλίκας τοῦ κράτους, κυριεύοντες πόλεις μεγάλας καὶ ἐκ διαλειμμάτων κυριαρχοῦντες τοῦ Αἰγαίου.

1) ‘Ο ναὸς τοῦ ἀγίου Πέτρου εἴ εἰς Ρώμη, μέγας καὶ λαμπρότατος·

Καὶ εἶχε μὲν ὑποστῇ δεινὴν συμφορὰν ἡ ναυτικὴ αὕτη τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης δύναμις διὰ τῆς περὶ Δημητρίου νίκης τοῦ ναυάρχου Ἰωάννου τοῦ Ραδινοῦ ἐν ἔτει 924, ἀλλ' ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου τῷ 956 σταλεῖσα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἐκστρατείᾳ ὑπὸ ἡγεμόνα Κωνσταντίνου τὸν Γογγύλην ἀπέτυχεν αὐθίς ὄλοσχερᾶς, διότι ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ἐπροχεῖ τὸ λαθός ν' ἀναθέσῃ αὐτὴν εἰς ἀνδρα υπηδείκνυν ἔχονταξῆς αὐτοῦ. Ἐκτὸτε δέ, ὡς φαίνεται, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐμέλετησε νὰ ἐπαναλάθῃ τὸ ἐπιχείρημα καὶ ἤρχισε νὰ παρασκευάζηται ἐπὶ τούτῳ· διότι ἐν ἀρχῇ τοῦ 960 ἔτους ὑπῆρχον ἔτοιμα δισχύλια πυρφόρα χελιάνδια, χίλιοι δρόμωνες καὶ 307 φορτηγά, τὰ ὅποια οἱ χρονόγραφοι ὄνομάζουσι «καράβια καματηρὰ σιτήσεις ἔχοντα καὶ ὅπλα πολεμικά». Καὶ πλὴν τούτων δύναμις πεζικὴ ἀνάλογος Θρακῶν, Μακεδόνων, Ανατολικῶν καὶ Σλαβών. Ἀλλ' ἐν τούτοις, ἐν τῷ συμβουλίῳ, τὸ ὅποιον συνεκροτήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα ἀποφασίσῃ ὄμιστικῶς περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως, οἱ πλεῖστοι τῶν συγκλητικῶν ἐψήφισαν κατ' αὐτῆς, ἀνακαλέσαντες μὲν τὰς προηγουμένας ἀποτυχίας καὶ τὴν πληθὺν τῶν ιερῶν μάτην ἀναλωθέντων ἀνθρώπων καὶ χρημάτων, παραστάσαντες δὲ τοὺς κινδύνους τῆς θαλάσσης καὶ τὴν μεγάλην ἐπικουρίαν, ἢν ἥδυναντο οἱ Μωχείθαιοι τῆς Κρήτης νὰ λαθωσιν ἐξ Ἀφρικῆς καὶ ἐξ Ἀσίας. Ἀνέφερον δὲ καὶ ἔτερον τινὰ λόγον χαρκητηριστικώτατον τῆς ἐπισχῆς ἐκείνης, ὅτι κατὰ τὴν δικτρέχουσαν φήμην ὁ πορθητὴς τῆς Κρήτης θέλει κακτηλάθει τὴν βασιλείαν. Ἡτο ἀρέ γε ἡ φήμη αὕτη μία τῶν συνήθιμων τότε προφητεῶν, τὰς ὄποιας ἡ τῶν πολλῶν πρόληψις προύμως ἥπταζετο, ἡ εἶχε τὴν σπουδαιοτέραν ὑπόστασιν, ὅτι πολλοὶ τῶν περὶ τὸν Ρωμανὸν ἐφοβοῦντο μήπως ὁ Φωκᾶς, ὅστις καὶ πρὸ τούτου μέγχε ἐκτῆσατο κλέος, ἥδυνατο νὰ ἀποθῇ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης τοσοῦτον παντοδύναμος, ὥστε νὰ καταλάθῃ παρὰ τῷ Ρωμανῷ Β', ἢν θέσιν εἴχε σφετερισθῆ παρὰ τῷ πατοὶ αὐτοῦ ὁ Ρωμανὸς ὁ Λευκηπηνός. Τὸ βέβητον εἶναι ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν συγκλητικῶν, εἴτε διὰ τοῦτο εἴτε δι' ἄλλους λόγους, ἥσαν ἐναντίοι τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀλλὰ μετὰ μειονόψηφίας, ἥτις ἐπέμενε νὰ ἐπαναληφθῇ ὁ ἀγών, συνετάσσετο ὁ Ἰωσήφ Βρίγγας. Ὁ δὲ παρακοιμώμενος Ἰωσήφ, λέγει ἡ ἐκ προστάγματος τοῦ Πορφυρογεννήτου χρονογράφια, ὁ χρηστὸς καὶ ὄρθις καὶ ἅπνιος νοῦς, εἰς μέσον σταθεὶς ἔφη «ἡμεῖς μέν, δέσποτα, ἴσμεν πάντες ὅσα δεινὰ συνέβησαν παρὰ τῶν ἀρνητῶν τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς» καὶ δίκαιον ἐστι λογίσασθαι τὰς σφαγὰς καὶ τὰς τῶν παρθένων φθορὰς καὶ τὰς τῶν ἐκκλησιῶν καταστροφὰς καὶ τὰς τῶν παραθαλασσίων θεμάτων αἰχμαλωσίας καὶ πρέπον ἐστὶν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν καὶ δρομόφυλων ἀγωνίσασθαι, καὶ μὴ δεδιέναι τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, καὶ τὰ τῆς θαλάσσης πελάγη καὶ τῆς νίκης τὸ ἀδηλον καὶ τῆς φήμης τὸ ἀδίνατον.

(ΤΟΜΟΣ Β')

4

Καὶ γὰρ μάλιστα τῇ θεοσυνεργάτῳ βουλῇ καὶ προστάξει σου πειθαρχίαν ἡμῖς, ὡς ἐκ Θεοῦ σαι τοῦτο τὸ ἐνθύμημα. Καὶ γάρ εἰς αὐτὸν βοηθείας ἐν γειτοὶ Θεοῦ μάλιστα διὰ τὸν ὄφθον καὶ πιστὸν δοῦλον στέλλεσθαι τὸν δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς θεοκυβερνήτου βοηθείας σου».

Τοιαῦτα εἶπεν ὁ παρακοιμώμενος· ὑπελείπετο λοιπὸν ἂν νὰ ἐπιμείνῃ ὁ βοηθείας εἰς τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ γνώμην, ἂν νὰ μεταβελθῇ αὐτὴν ἡδύνατο δὲ τόσῳ μᾶλλον νὰ διστάσῃ διστάσῃ σὲ πλεῖστοι τῶν συγκλητῶν, παρεκτός πολλῶν ἀλλοιον λόγων κατὰ τῆς ἐπιχειρήσεως, ὑπεδεικνυον καὶ ὅτι ἐν ἐπιτυχίᾳ, ἡδύνατο νὰ διεκπιδύνεσθαι ὁ θοόνος τοῦ νέου βασιλέως. Ἀλλος λοιπὸν ἥθελε διστάσει, ἀλλ' ὁ Ῥωμανὸς δὲν ἐδίστασε, καὶ συνταχθεὶς μετὰ τῆς γνώμης τοῦ παρακοιμώμενου, διέταξε νὰ σημπληρωθῶσιν αἱ τελευταῖαι ἀπαιτούμεναι παρακενευκί. Τρώντι μετ' οὐ ποὺλον ὁ Νικηφόρος ἀνεγώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπορεύηται εἰς Φύγελα τῆς Λυδίας, πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἔφεσου κειμένη, ὅπου ἔμελλε νὰ ἀθροισθῇ ὅλος ὁ στόλος. Προέπεμψε δὲ ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὰ παράλια τῆς Κρήτης ταχυδρομικάς τινας νοῦς, τὰς ὅποιας διέταξε κατεσκοπῆσαι καὶ κρατῆσαι γλάσσαν, λέγει ἡ χρονογραφία, ὅπου τὸ «κρατῆσαι γλάσσαν» σημαίνει τὸ λαζεῖν πληροφορίας. Καὶ μαθὼν λοιπὸν ὅτι ὁ Ἐμίρος τῆς Κρήτης Ἀβδέελ Ἄζιζ καὶ οἱ ἐπισημότεροι τοῦ φρουρίου Χάνδακος δρογόντες διατριβουσιν ἀμέριμνοι εἰς τὰς ἀγροτικὰς αὐτῶν ἐπαύλεις, ἔξεπλευσε, κατὰ Ιούλιον 960, ἐκ Φυγέλων μετ' ὅλης τῆς δυνάμεως καὶ προσωρισθήτη ὁ μακρὸν τῆς πρωτευούσης ἐκείνης τῆς νήσου. Οἱ ἔχθροις εἶχε προσθίσεις νὰ παραταχθῇ εἰς τινας ἐπόλεις θαλάσσης ἀπόστασιν, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἀπόστασιν, καταπλαγεῖς ἐκ τοῦ καινοῦ τρόπου, καθ' ὃν αὕτη ἐγένετο. Διότι κατὰ τὸν σύγχρονον Λέοντα τὸν Διάκονον τὸν ἀκριβεστερὸν συγγράψκυντα τὸ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ὁ Νικηφόρος, συνεπαγγέλμενος κλίμακας ἢ μᾶλλον γεφύρας, καὶ ταύτας προσυφεπλάσσεις ἀπὸ τῶν πλοίων εἰς τὴν παραλίαν, ἀπεβίβασε τάχιστα τὸν στρατιῶν ἔνοπλον τε κακερίπιπον, μεθ' ὁ διαιρέσεις τριχῇ τὸν φάλαγγα, καὶ σαλπίσας τὸ πόλεμιστήριον ἐπῆλθεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἔχων προπορευόμενον τὸ σταυρικὸν τρόπακιον. Ἡ μάχη δὲν διήρκεσε πολὺ οἱ πολεμίοι μὴ δυνηθέντες νὰ ἀνθεξάσων εἰς τὴν ὄρμὴν τῶν βυζαντινῶν ταχυμάτων καὶ ἰλῶν, ἔστρεψαν τὰ νῶτα καὶ κατέφυγον εἰς τὸ φρούριον, πατέρωντες δεινὴν ἀνθεώπων φύοράν. Τότε ὁ Νικηφόρος ἐπεχειρήσει τὴν πολιορκίαν τοῦ Χάνδακος, ἡσφαλίσει τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ, ἥθροισε τὸν στόλον εἰς εὐλίμενον ἐπίνειον, διακαλύπῃ πάσκαν ἔξωθεν ἐπικουρίου, καὶ συγγράψων ὅτε μὲν πέμψων ἀποσπάμαται εἰς τὰ ἐνδότερα τὰς γάνησου, ὅτε δὲ κατὰς ἀνερχόμενος καὶ

1) Μέγα αἴσιωμα ἐν τῇ Βυζαντινῇ αὐλῇ.

ὅπο τῶν ιθαγενῶν ὁδηγούμενος, ἀπέτρεπε πᾶσαν ἀπόπειραν συνδρομῆς, ἡν οἱ Μωχμεθκοὶ τῆς Κρήτης διενοοῦντο νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ κεκλεισμένους.

Ἐν τούτοις ὁ Χάνδαξ, καίτοι ἀπεκλείσθη οὕτως πανταχόθεν καὶ ἔγκατελείφθη εἰς τὰς ίδιας δυνάμεις ὑπὸ τῶν ἐμιρῶν Χαλεπίου καὶ Αἴγυπτου, ὃν εἰς μάτην ὁ Ἀβδούλ· Ἀζίζ ἔζητησε τὴν ἐπικουρίαν, ἀνθίστατο ἐπιμόνως. Πολλοὶ παρθήνοι μάνες ἐπελθόντος δὲ τοῦ χειμῶνος, δεινὴν ὑπέστη ὁ στρατὸς κακουργίαν ἐκ τε τοῦ Ψύχους καὶ τῆς τῶν τροφῶν ἐνδείας, καὶ ἀθυμήσας ἤχυσεν ν' ἀπαιτῇ τὴν εἰς τὰ ἴδια ἐπάνοδον. Ἀλλ' ἡ καρτερία τοῦ Νικηφόρου καὶ ἡ πειθαρχία εἰς ἣν συνήθισε τὰ τάγματα αὐτοῦ, κατίσχυσαν τῆς δυσχερείας ταύτης, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε καὶ ὁ παρακοιμώμενος Ἰωσήφ, φροντίσας νὰ ἔξ-
αποστεῖλῃ νέαν καὶ ἄφθονον προμήνειαν σίτου καὶ κριθῆς. Ἀξιον δὲ σημειώσεως εἶναι, ὅτι ἡ ἐκ προστάγματος τοῦ Πορφυρογεννήτου γρανογραφία ἀξιούσης τοῦ νὰ παρκήσῃ ὥστε ὁ Νικηφόρος ἐλαλησεν, ἵνα ἐνθαρρύνῃ τὸν ἀθυμήσαντα στρατὸν, ἀντιγράψει κατὰ λεξιν τὸν λόγον, ὃν κατὰ Θεοφάνην ἔξεφωνησέ ποτε ὁ Ἡράκλειος πρὸς τὸν ἴδιον στρατὸν περὶ τὴν Γαζαν τῆς Ἀτροπατηνῆς Μηδίας εὑρίσκομενος, ὅπερ εἶναι νέα ἀπόδειξις τῆς παραδόξου πνευματικῆς στειρώσεως τῶν χρόνων ἐκείνων, ἡ οἵ τις ὄποιας ὁ τῆς χρονογραφίας συντάκτης δὲν ἡδυνήθη νὰ γραψῃ νέον τινὰ λόγον, ἀλλ' ἡναγκάσθη νὰ ἀντιγράψῃ τὸν εἰς ἀλλούς καιροὺς καὶ τόπους ἐκφωνηθέντα. Ἀλλ' εἰς τὸν Λέοντα τὸν Διάκονον δὲν εὑρίσκομεν τὸ ἀτόπημα τοῦτο· διότι ὁ λόγος, δην εἰς ἑτέρων τινὰ περιστασιν τῆς πολιορκίας ἀποδίδει εἰς τὸν Νικηφόρον Φωκέν, εἶναι οἰκειότερος πρὸς τὰ πράγματα.

Τέλευταίνον μετὰ ὅκτω μηνῶν πολιορκίαν ὁ Χάνδαξ ἐκυριεύθη τῇ 7 Μαρτίου 961 ἐξ ἐρόδου αἱματηρᾶς. Ὁ Νικηφόρος ἐπιφυλαξάς τῷ βασιλεῖ τὰ τιμιώτατα τῶν λαφύρων, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν στρατὸν τὴν ἀλληληγορίαν τῆς πόλεως, ἡτις ἔδριθε θησαυρῶν διὰ τῆς πειρατείας συλλεγέν των. Αφοῦ δὲ ἀπεκομισθησαν οὕτω πάντα τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ, καθηγρεύη τὸ τείχος αὐτοῦ, καὶ ἐπειτα ἀπῆλθεν ἡ δύναμις εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, καὶ εὐχερός καθηυποτάξασα τοὺς ἐν αὐτῇ Μωχμεθκοὺς ἐπέστρεψεν αὐθίς εἰς Χάνδακα. Ἐκεῖ ἐπὶ λόφου ὑψηλοῦ καὶ ἀνάντους, ἔχοντας πίδικκας ὑδάτος διψιλεῖς, οὐ μικράν δὲ λειμένου τοῦ κατερειπιωθέντος ἀστεως, φωδόμητεν ὁ Νικηφόρος φρούριον ὄχυρόν, τὸ ὅποιον ὠνόμασεν ἐλληνικωτατα τέμενος, καὶ ἡσφάλισε διὰ φρουρᾶς ἀξιογρέου, ἵνα χρονιμεύσῃ ὡς κύριον ὄρμητήριον τῆς ἀνακκινισθέσης ἐν Κρήτῃ ἐλληνικῆς κυριοχρήσες. Όνδ' εἰς τοῦτο ἡρκέσθη, ἀλλὰ προσεκάλεσεν εἰς τὸν νῆστον πολλούς νέους χριστιανούς ἀποίκους· Ἀρμενίους καὶ Ἑλληνας, διὸ μεταξὺ τῆς σήμερον σώζεντος αὐτούς εἰς τὰς ἐπεργίας Ἀποκοινώσου καὶ

Τεθύμνης χωρία τινά δύναμις ζόμενα Ἀσμένι. Προσέτι ἐπρονύμησε περὶ τῆς διαδόσεως μὲν τῆς χριστιανικῆς πίστεως παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς τῆς νήσου, περὶ τῆς ἀναζωπυρώσεως δὲ τῆς πίστεως ταύτης καὶ παρὰ τοῖς ιθαγενέσι, παρ' οἷς αὕτη πολυειδῶς ἐνοθεύθη κατὰ τὴν μακράνκεινην μωαμεθανικὴν κυριαρχίαν. Ἐπὶ τούτῳ ἦλθε τότε εἰς Κρήτην ὁ ὅσιος πατέρας ἡμῶν Νίκων ὁ ἐπικαλούμενος Μεταροεῖτε, ὅστις ἐκήρυξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἡνῷθωσε τὰς πεπτωκυίας ἐκκλησίας, καὶ ἀνήγειρεν ἄλλας νέας, ὃν ἐπιφανεστάτην μάλιστα ὑπῆρξεν ἢ ἐπ' ὄνόματι τῆς ἀγίας Φωτεινῆς κατασκευασθεῖσα ἐπὶ τῶν ἔρειπίων ναοῦ ἀρχαίου, ἀπέχοντος τῆς Γόρτυνος τριῶν γερᾶν ὄδον. Ἄλλη ὅμως οὐκ ὄλιγοι τῶν Ἀράβων, ὅσοι ἔμειναν τότε ἐν Κρήτῃ, διετέρωσαν τὸ θράσκευμα αὐτῶν· καὶ μέχρι τοῦδε ὑπάρχουσιν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀραβί χωρία τινά, ὃν οἱ Μωαμεθανοὶ κάτοικοι λογιζούσαι ἀπόγονοι τῶν Ἀράβων ἔκεινων, καθὼς φέροντες ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ ἀραβικῆς καταγωγῆς, ἐν ᾧ οἱ πλειστοί ἄλλοι Μωαμεθανοὶ τῆς νήσου εἶναι Ἐλληνες, ἀναγκασθέντες νὰ μεταβαλῶσι θράσκευμα ἐπὶ μεταγενεστέρας τουρκοχριστιακῆς.

Ταῦτα δὲ διαπραξός οἱ Νικηφόρος Φωκᾶς «καὶ τὴν νήσον ἐξημερώσας ἀπασαν», ὡς λέγει Λέων ὁ Διάκονος, ἀνεπλευσεν ἥδη εἰς Βυζάντιον, συνεπαγόμενος τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτων. Ἐκεῖ ἔτυχε μεγαλοπρεποὺς δεξιώσεως παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ, καὶ ἐθριάμβευσε διὰ μέσης τῆς βασιλευούσης μέχρι τοῦ ἱπποδρομίου παρακολουθούμενος καὶ ἀνευφρυμόμενος ὑπὸ τοῦ δγμού παντὸς τοῦ συρρεύσαντος ἵνα θαυμαστὴ τὸ θέαμα. Ἡτο δὲ τοῦ θέαμα τοῦτο τῇ ἀληθείᾳ λαμπρόν. Πρὸ πάντων ἐποφεύοντο αἱ ἀμάξαι αἱ κομιζουσαι τὴν λείαν χρυσὸν καὶ ἀργυρὸν πανπληθή εἰς νόμισμα βαροθαρικὸν καὶ ἀκοπον· πέπλους χρυσοπάστους, τάπητας ἀλουργούς, κειμῆλια παντοδαπὰ ἔξειργασμένα μὲν τεχνικώτατα, μαρμαρίντα δὲ χρυσῷ καὶ λίθοις· πανοπλίας, ξίφη, θώρακας, διὰ χρυσοῦ κεκοσμημένα πάντα, καὶ ἔγχη καὶ ἀσπίδας καὶ τόξα ἀναριθμητα. Οἱ μάρτυρες τῆς παρατάξεως ταύτης ἐνόμιζον ὅτι βλέπουσι πρὸ τῶν ὄφθαλμῶν αὐτῶν διερχόμενον ἀπαντά τὸν πλοῦτον τῆς βαρβάρου γῆς, καὶ ὡς ποταμόν τινα ἀφύσιον εἰσρέοντα. Κατόπιν δὲ εἴποντο οἱ πολυάριθμοι αἰχμαλώτοι, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὅ τε Ἀβδούλ' Αζίζ καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτοῦ· αἱ οἱ παῖδες, τεταπεινωμένοι, στένοντες, ὀδυρόμενοι. Ἡ Κωνσταντινούπολις πρόκαιροῦ δὲν εἶχεν ἀξιωθῆ τοιούτου δείγματος τῆς δυναμεως τοῦ κράτους· ἡ δὲ οἰκτρὰ τοῦ τελευταίου ἐμίρου τῆς Κρήτης τύχη ἐφαίνετο προαναγγέλλουσα τὴν ὀλοσχερῆ τῶν Μωαμεθανῶν πτώσιν. Άλλα μετὰ τὸν θριαμβον ἐθασιλεὺς προσηνέχη ἐπιεικῶς πρὸς τὸν ἡττηθέντα ἐκεῖνον ἀντιπάλον· ἀπέγειρεν αὐτῷ πλούσια δέρα καὶ κτήμα προσοδοφόρον περὶ τὴν πρωτεύουσαν, ὅπου ὁ πρὸινην ἐμίρης διέζησε τὸ ὑπόλοιπον

1) "Εγχος=δόρυ, ἀκόνιο

τοῦ βίου ἐν ἀνέσει καὶ τιμῇ διατηρήσκεις τὸ πάτεριον θοῆσκεν μαχ. Οἱ ἀπόγονοι ὅμως αὐτοῦ ἐδέχθησαν τὸ ἄγιον βάπτισμα καὶ ἀπεντάνται ἐκ διακειμενάτων ἐν τῇ βιζαντινῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τῶν Ἀνεμάδων. 'Ο νέος τοῦ ἐμίρη Ἀνεμᾶς, εἰς ὃν τῶν βασιλικῶν σωματοφύλακων, διέπρεψε τῷ 972 εἰς τὸν κατὰ τῶν 'Ρώσων πόλεμον, πολὺ δὲ βραδύτερον ὁ ἀπόγονος αὐτοῦ Μιχαὴλ Ἀνεμᾶς συνάρμοσε μετὰ τῶν Ἀδελρῶν του κατὰ τοῦ Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ καὶ φωρθεὶς ἐφύλακίσθη εἰς τινα πύργον πλησίον τῶν Βλαχερῶν, ὃνοματεύθεντα ἐπειτα πύργον τοῦ Ἀνεμᾶς καὶ χρησιμεύσαντα ώς δισμωτάριον τῶν ἐπ' ἐσχάτη προδοσίᾳ κατηγραφούμενων.

K. Παπαδοπόπουλος

ΙΠΠΟΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ ΕΝ ΣΠΑΡΤΗ

Τὸ ἐμβεδὸν τοῦ ἀμφιθεάτρου ἐκόσμουν ἀλουργίδες καὶ ποικίλης καταπετάσματα, πρὸ πάντων δὲ ὁ πολύχρονος καὶ ζωηρὸς ὅμιλος, ὁ κατέχων ὅλη τῶν θεατῶν τὰ ἐδάφια. 'Ἐν δὲ θεωρεῖον, κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἵπποδρομίου εἰς θέσιν ὑψηλὴν ὄχοδομημένον, καὶ ὅλων ἀποστίλων χρυσοῦ, ἦτο μόνον κενόν, καὶ τοῦτο ἐπλήρωσε μετ' οὐ πολὺ ἡ λαμπρὰ τοῦ τοποτηροτοῦ¹ συνοδία.

'Αμέσως δὲ μετὰ ταῦτα ἡνεῳγθῇ τοῦ σταδίου ἡ πύλη, καὶ εἰς τὰ δύο μὲν πέρατα παρετάχθησαν οἱ μαρεσσάλοι ἡ σταδιάρχαι, οἱ ἐπιτετρακιμένοι τὴν ἐπιτήρησιν τῆς εὐταξίας τῶν γυμνασμάτων, εἰς δὲ τὸ μέσον προσῆλθον ἔφιπποι οἱ ὀπλοκήρυκες, ἀνέγνωσαν τὸν κανονισμὸν τῆς ἵππομαχίας, καὶ ἀροῦ ἐπεκαλέσθησαν τῶν θεατῶν τὰ φιλοδωρήματα, ἀνηγγείλαντα ἐν ἥχῳ σαλπίγγων τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγώνος.

Τοτε εἰς μετὰ τὸν ἔλλον εἰσῆλθον οἱ ἐπισημότεροι τῶν βαρώνων, ὅσοι εἶχον κατκενεμῆτὴ τὸ ῥάκον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἰς Πελοπόννησον, προπορευομένου τοῦ νεοῦ τοῦ Βιλλαρδουένου. 'Η πανοπλίας αὐτοῦ ἔστιλθε κατάχυστος ὡς τὸν ἥλιον, ὑπὸ χιτῶνα πορφυροῦν χρυσοπέδευφον, οὐδὲν μέχρι τοῦ ποδῶν τοῦ ἵππου του. Τὴν δὲ περικεφαλαίκην του, ἡς τὸ προσωπεῖον ἦτο ἡνεψυγμένον, ἐσκίαζε λόφος πτερῶν πορφυρῶν, καὶ τοῦ προμετωπιδίου παρίστατο λόγχη, ἡς ἡ αἰχμὴ ἥγγιζε τὰ νέφη. 'Ὄπ' αὐτὴν δ' ἦσαν γεγραμμένοι οἱ στίχοι :

Δὲν τρομάζω ούδ' ἄν τρύξῃ

τ' οὐφανοῦν ἢ κοίλη κόγχη.

Εἴν' δρθὶν νὰ τὴν στηρίξῃ

ν ἀδάμαστός μου^{πλόγχη}.

1) Βιλλαρδουένου, Αύθεντου ή τοῦ Μωάβως.

Περιελθόν δ' ὑπερηφάνως ὁ λαμπρὸς ἵπποτης τὸ ἱπποδρόμιον τὸ προσῆλθεν εἰς τὸ θεωρεῖον τοῦ τοποτηρητοῦ, καὶ ταπεινώσας τὴν λόγγην του, ἐχαιρέτισε μετ' ἀξιοπρεποῦς εὐγενείας τὰς κυρίας καὶ τὰς πατέρας του, καὶ μετὰ ταῦτα κατέλαβε τὸν ποώτην τῶν θέσεων, αἵτινες ἦσαν προσδιωρισμέναι διὰ τοὺς ἀγωνιστάς.

Ιαραιτούμενος νὰ περιγράψωμεν τὰς λαμπρὰς πανοπλίας καὶ τὰς ποικιλὰ ἐμβλήματα ὅλων τῶν ἵπποτῶν ὅσοι ἦλθον μετὰ τὸν Γοδοφειδόν. Εἰς τὴν προσόδον τῆς διηγήσεως ἡμῶν ἡ ἐγκληρὰ περιγραφὴ ὅληγον συμβαλλεται, καὶ ιστορικῶς ἐπίσης δὲν ἐνδιαφέρει πολὺ τὴν Ἑλλάδα. Διότι ἔρεξαν μὲν ἐπ' αὐτῆς οἱ ἵπποται, καὶ τὴν ἐταπείνωσαν ὑπὸ τὴν σπάθην αὐτῶν, ἀλλ᾽ ἦλθον καὶ ἀπέλθουν χωρὶς ν' ἀφήσωσιν ἥγην τῆς προσόδου αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομα καὶ ἡ μνήμη των ἀπώλετο μετὰ κρότου· ἡ ὁσάκις ὁ ὀδειπόρος εἰς ἀποκρύμνους ἀκρας ὄρεων ἀνακαλύπτει τὰ φρούρια αὐτῶν ὡς φωλεᾶς ἀετῶν, ἡ μεταξὺ θάμνων ἀπαντᾷ ἐπὶ λίθου ἐγγεγλυμένα τὰ βαρονικὰ οἰκόσημα αὐτῶν, στρέφεται ἀπ' αὐτῶν μετ' ἀδιαφορίας, σπεύδων πρὸς τὰ κυκλώπεια τείχη τῶν ἐνδόξων αἰώνων, καὶ πρὸς τὸ ἀμφιητα προσέντα ἀθανάτων γλυφίδων.

Δὲν δυνάμενος ὅμως νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τὴν στολὴν ἐνὸς τῶν ἵππομάχων, Γωλτιέρου τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Αὐλέοντος τῶν Ἀθηνῶν, ὅστις καὶ τελευταῖος πάντων προσῆλθεν.

"Ἄν εἰς τὴν ἐμφάνισιν ὅλων τῶν ἀλλων διεγείρετο ϕ. Θυρισμὸς εὐφημίας μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν θεατῶν, ἡ τοῦ χαρίεντος ὅμως τούτου ἵπποτου ἀπέσπασε κραυγὰς γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Διότι πάντες ἀνεγγώρισαν τὰ χρήματα τῆς "Αννης εἰς τὸν χιτῶνα τὸν καλύπτοντα τὴν πανοπλίαν του, ἡτις ἦτον ἐξ ἀργύρου καλυπτοῦ, καὶ ἔλαμψεν ὑπὲ τὴν χιόνα. Ἡτο δὴ ὁ χιτὼν οὗτος κυανοῦς, ἔχων ἀργυροῦς ἀστέρες ἐπειργασμένους, ὡς κυανρῦς ἦν καὶ ὁ θύσσανος τῶν πτερῶν τῆς περικεφαλαίας του, ἐφ' ἣς ἔστιλθεν εἰς μόνος ἀστὴρ ἀδαιμόντινος, ἔχων περιξ τὴν ἐπιγραφήν.

Εἰς λαμπρότερος χιλίων
καὶ ἀστέρων καὶ ἡλίων.

Διέφευγον δὲ τὴν χαλκῆν αὐτῶν φυλοκήν ἀφθονοι χρυσοὶ βόστρυχοι κυματοῦντες ἐπὶ τῶν ὅμων του. "Οταν δὲ ὁ κομψὸς ἵπποτης διακαλπίσας τὸ ἱπποδρόμιον εὐπρεπῶς, ἦλθεν ἐμπρὸς τοῦ θεωρείου τοῦ τοποτηρητοῦ, καὶ ἐβίασε τὸν γοργύριμον ἵππον του νὰ κάμψῃ τὰ ἐμπρόσθια γόνατά του, ἔκλινε δὲ καὶ αὐτὸς εἰς χαιρετισμὸν ἡαριέστατον, διὰ ἀντίμειψε τῆς ωραίας "Αννης ἀντιχαιρετισμός, χοιροκροτήσεις ἡ κούσθησαν ἐκ διαφόρων τοῦ θεάτρου μερῶν.

Οἱ ἵπποται λοιπὸν πκρετάχθησαν εἰς τὰς δύο πλευρὰς τοῦ στα-

διου, ἀφίνοντες μεταξύ των ὅλων αὐτοῦ τὸ πλάτος, "Αμα δ' ἔλαθον τὰς οἰκείας λέσεις ή σαλπιγξ ἐσήμανε τὸ ἐμβοτήριον.

Διν προτιθέμεθα εἰς τὴν ἐπίτομον ταύτην εἰκόνα νὰ περιγράψωμεν τὸν ἵπποτικὸν ἀγῶνα καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς περιπετείας, οὐδὲ τὴν χάριν καὶ τὴν ταχύτητα, οὐδὲ τὴν ζωηρότητα τῶν συγκρούσεων, ἃτις συνέκινε καὶ διηγεῖται τις θεατὰς εἰς μέγαν βαθμόν.

Πρώτος ὁ υἱὸς τοῦ Βιλλαρδουΐνου ἐμπειρος, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, εἰς τὴν τέγυνην τῶν ὅπλων, ἐμονομάχησε κατὰ τριῶν ἀντιπάλων ἀλληλοδιαδόχως, καὶ τὸν μὲν ἀφώπλισε, τοῦ δὲ ἔθραυσε δύο λόγγας καὶ τὸν τρίτον ἀπέσεισεν ἀπὸ τοῦ ἵππου. 'Αλλ' ἡναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ὁ ἕδιος ἐνώπιον τοῦ ὅρμητικοῦ καὶ φιλοπολέμου Οὐγωνος τοῦ Βριέρου, ὅστις τοὺς χρηματούς τῶν Ἀροσινών εἰς μεριδὰ λαχών, ἔστησε τὸ φρούριον τῆς Καρυταίνης εἰς τὸ στόμιον τῶν φαράγγων τῆς Σκόρτας (ώς παραφίεροντες ἔλεγον τότε τὴν Γόρτυνα), εἰς πύλην αὐτῶν ὄχυρον, καὶ εἰς πρόπργιον τῆς τραχείας του βαρονίας.

Οὗτος μετὰ τὸν Γοδοφρεῖδον ἐνίκησεν ἀλληλοδιαδόχως καὶ Οὐγωνος τὸν Δελίλλον, Βαρόνον τῆς Βοστίσης καὶ τὸν νέον Βαρόνον Λουκκαν, κρυτῶντα ἐν Λακωνίᾳ.

'Ο τέταρτος ὅμως ἀνταγωνιστής του, Ραούλ ὁ Τουρναίος, ὅστις ἦρχεν ἐπὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς καταρρούτου πεδιάδος τῶν Καλαβρύτων, ὑπερίσχυσε τῆς ἀνδρείας του, διὰ τῆς πείρας καὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ βλέμματός του.

'Αλλὰ μόλις ἐκνηρύχθη ἡ νίκην ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ προέβη μετὰ τύφου πρυκλητικῆς ὁ διηνεκῆς του ἀντίπαλος Ρούμερτος ὁ Τρέμουλας, Βαρόνος τῆς Χαλανδρίτσας,¹ ὅστις γείτων κακὸς καὶ φιλερῆ, ἔπιησεν αὐθαδές τῆς Τρεμουύλη² τὴν ὑψηλὴν σκοπιὰν ἐπ' αὐτᾶς σχεδὸν τὰς πόλας τῶν Καλαβρύτων. 'Αλλὰ τὸν ὄφρὺν καὶ αὐτοῦ ἐταπεινώσεγι ἡ ἀθερύρητος τέγυνη τοῦ Καλαβρυτινοῦ, πρὸς μεγάλην εὐχαρίστησιν τῶν θεωμένων, ὅσοι ἐγνώριζον τοῦ μὲν τὴν ἀγέρωχον καὶ πλεονεκτικὴν φύσιν, τοῦ δὲ τὸν πρόχον καὶ δίκαιον χαροκπῆρον.

Διεδέχθη δὲ τὸν Τρέμουλαν Ιωάννης ὁ Νεϋλῆς, ὁ κατέχων τῆς Μάνης τὰ πετρώδη στενά, καὶ ἐκ τοῦ ὅρμητηρίου τῆς Ηπειρίου³ πολε-

1) Ἡ κώμη Χ α λ α γ δ ρ i τ σ α κείται δυτικῶς τῶν Καλαβρύτων περὶ τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων πόλεων Φαρῶν καὶ Τριταίας.

2) Το εμού λ α, μικρὸν φρούριον ἐφ' ὑψηλῆς κορυφῆς; ἔξω τῶν Καλαβρύτων.

3) Π α σ σ α β σ, τῆς Μάνης τὸ νοτιανατολικόν, ἥπερ τῶν³ κορυφῶν τοῦ Ταῦγέτου μέρος; Ταῖνάρι ο Τῆς δμωνύμου πόλεως τὰ ἑρείπια κείνται παρὰ τὸν κολπὸν - οῦ Γυθείου. Τὸ δὲ βόρειον τῆς Μάνης κατεγέτο τότε ὑπὸ Σλαύων. Οἱ κατὰ τὴν ἵππομαχίαν ἀπαριθμούμενοι εἰσιν ὅλοι οἱ μεγάλοι Βαρόνοι, εἰς τοὺς κατένειμε τὴν Πελοπόννησον ὁ Βιλλαρδουΐνος, καθ' ἣν τῷ κατέλιπεν ἐν τῷ Γουλιέλμος ὁ Σαμπλίτης, δταν ἀνεχώρησει ἐν ἔτει 1209.

μῶν καὶ συνέχων τοὺς Σλαχύους. 'Αλλ' οὗτος ἀφ' οὐ προεῖδη τρία βήματα, βλέπων τὸν ἀντίπαλόν του ἀσθμαίνοντα ἔτι ἐκ τῆς διπλῆς δυσκόλου του νίκης, χωρίς, ως εἶχε δικαίωμα, νὰ θελήσῃ ἀπὸ τῆς περιστάσεως ταύτης, κατεβίβασεν εὐγενῶς τὴν λόγχην του, καὶ περιέμενεν ἔως οὐ δι' 'Ραούλ συνέληθη.

'Ο γένη ἔξησθενημένος βραχίων τοῦ 'Ραούλ ἐνέδωκε ταχέως εἰς τὴν ἀκμῆτα¹ ρώμην τοῦ Βαρόνου τῆς Μάνης, τραχεῖκα ώς τοὺς βράχους, ἐφ' ὃν ἐγυμνάζετο.

'Η μάχη ἐμεινε πολλὴν ὥραν ἴσορροπος, διότι ὁ Γωλτιέρος ἔδειξεν ὅτι εἶχε τῆς χάριτος ἀνωτέρων ἀκόμη τὴν ἐπιδεξιότητα. Τέλος δὲ ὡρμησαν ἀμφότεροι οἱ ἀντίπαλοι κατ' ἀλλήλων, τὰ κατάφρακτα στήθη τῶν ἵππων των συγκρουσθέντα ἑβρόντησαν, ἐν ᾧ δὲ ἐκάμφιησαν οἱ ὅπισθιοι πόδες αὐτῶν, ὁ Βαρόνος τῆς Μάνης ἔκλινε βιαίως ἐμπρός, ὅπως καταφέρῃ κατὰ τοῦ Γολτιέρου πληγήν, ἡτις ἐμελλε νὰ περιτώσῃ τὴν πάλην· ἀλλ' αὐτὸς διὰ ταχείας στροφῆς τοῦ σώματος ώς ἔγχεις τὸν διέφυγε, καὶ παρεκκλίναντα ἥδη τῆς καθέτου, ἤρκεσε νὰ τὸν ἐγγίσῃ πλαχίως διὰ τῆς λόγχης του, ὅπως τὸν κρημνίσῃ τῶν ἀναβολέων του. Μέγας τότε ἀλλαγμός καὶ θρογή χειροκροτήσεων ἦγέρθη μεταξὺ τῶν θεατῶν.

'Αλλ' εἰς τὴν στιγμὴν ταύτην νέα σάλπιγξ ἡκουόσθη, καὶ ὅλοι τρέψυντες ἐκπεπληγμένα βλέμματα πρὸς τὴν εἴσοδον, εἶδον εἰσορμῶντα ἵπποτην ὅστις εἶχε κεκλεισμένον τοῦ κράνους τὸ προσωπεῖον, μέλανα ἵππον, καταμέλαιναν τὴν ἐνδυμασίκην, καὶ οὐδὲν ἔφερεν ἐμβληματικὸν σήμαντον. Εἰς τὴν ἀγρίαν ταύτην ἐμφάνησιν φιθυρισμός, ώς ὁ τοῦ φρίσσοντος δάκους ὑπὸ πτέρυγκα καταιγίδος, ἤγέρθη ἐξ ὅλου τοῦ πλήθους, καὶ ὁ Γωλτιέρος στροφεῖς πρὸς τὸν ἵπποτην, περιέμεινεν ἐπὶ μίκην στιγμήν. 'Αλλὰ βλέπων αὐτὸν ὅτι ἐμενεν ἀκίνητος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σταδίου, ἐπλησίασε, καὶ—Οἱ ἵπποτικοὶ νόμοι, εἶπεν, ἀναγκάζουσιν τὸν ἵπποτην, ὅστις εἰσέρχεται εἰς τὸ στάδιον γὰρ ὑψώσῃ τὸ προσωπεῖον του, ἢ νὰ φέρῃ ἐμβληματικὸν σημειούντον ὅτι εὐγενῆς πρὸς εὐγενεῖς παροκτάτεται. 'Αλλ' ἐγὼ νόμοιν ἔχω, δτον μοὶ προσφέροται μάχη νὰ μὴν τὴν ἀριθμοῦ ποτέ. 'Αν ἔταξες νὰ ἀγωνισθῇς ζγνωστος, σέβομαι ἵπποτα, τὴν εὐχήν σου καὶ εἰμι ἔτοιμος!

Καὶ τὴν λόγχην προτείνας, ἐκινήθη κατ' αὐτοῦ. 'Η συνάντησίς των ἔκινησε διαφόρως τῶν θεατῶν τὰ αἰσθήματα. Πιοτὲ ὁ Γωλτιέρος δὲν ἔνεπτυξε περιστοτέρων χάριν εἰς τὰς κινήσεις, περιστοτέρων εὐκαμψίων εἰς τὰς στρατές· ἐρκίνετο ώς ἂν ἔντεχνον ἐλατήριον περιέφερε τὸν τονού καὶ αὐτὸν εἰς τὰς σοφῆς ἐκείνας καμπάς, καὶ τὴν λόγχην

1) 'Ακμῆτα=ἀκάματος, ἀκμαῖος, νεαρός.

έστρεφεν εἰς τὰς χεῖράς του ὡς ῥαβδίον εὐλύγιστον, ὥστε πᾶν κίνημα καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ ὅπλου του ἐπέσυρε τῶν εἰδημόνων τὸν θαυμασμόν.
Οὐ μέλας δὲ ἵππότης ἔξι ἐναντίας ἐκ τῶν πρώτων βημάτων του ἐδείχθη τοιούτον ἀμαθής καὶ ἀπειρος τῶν εὐγενῶν ἀγώνων, ὥστε ἐκίνησε πολλῶν τὸν γέλωτα καὶ ἀλλων τὴν ἀγανάκτησιν, ὅτι τοιούτος ἐτόλμησε πρὸς τοιούτον ν' ἀντιταχθῆ.

Αλλ' ἂν ἔλειπεν ἀπὸ τοῦ μυστηριώδους τούτου ἀγωνιστοῦ ἡ ἐκ συνθήκης κομψότης καὶ ἐμπειρία, μετ' αὐτῷ πολὺ ἐφένη ὅτι ἀνεπλήρου αὐτὴν διὰ σιδηρᾶς κυάνων δυνάμεως καὶ δι' ὑπερτάτης ἀνδρείας.¹ Αὐτὶ ν' ἀντικρούη τὰς ἐπιδεξίους προσθολὰς τοῦ Γωλτιέρου δι' εὔστόχου ἀκούντης, ἐφρίπτετο ὡς μακρινόμενος κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του ἀψηφῶν τὰς πληγὰς, ἃς τῷ κακτέφερον ἐκεῖνος μετὰ παραδόξου ταχύτητος καὶ ἡγώνιζετο νὰ παλαιάσῃ μετ' αὐτοῦ στήθος πρὸς στήθος, συνειδὼς ὅτι τῆς ἀνδρείας ἐδύνατο ἴσως νὰ ἐλπίσῃ, τῆς τέχνης ὅμως βεβαίως ὅχι, τὸ ξύλον.
Αλλ' ὅπου καὶ ἂν ἐστρέφετο ἀπήκντα τὴν αἰχμὴν τοῦ Γωλτιέρου, ὅστις μαρίους περιέγραψε περὶ αὐτὸν μαγικούς κύκλους, ἤρχετο καὶ ἀπήρχετο, προσέβλεπε συγχρόνως ἐκ δεξιῶν καὶ ἔξι εὐωνύμων, καὶ ἀκατανοήτως ἐπολλαπλασιάζετο. Τότε ὡς λέων, ὅστις, ὅταν αἰσθάνηται ὅτι πρὸς ἴσχυρότερον μάχεται, ρίπτεται λυσσωδῶς νὰ εύρῃ τὸν ὄλεθρον μᾶλλον παρὰ τὴν αἰσχύνην τῆς ἡττῆς, ώτῳ καὶ ὁ μέλας ἵππότης ὠπισθοδρόμησε δύο βήματα καὶ μετὰ ταῦτα ὀρμησεν ὡς παράφορος ἐπ' αὐτὴν τοῦ ἀγωνιστοῦ τὴν λόγχην, ἥτις μετὰ φαεροῦ πταγγοῦ ὡς κάλαμος συνετρίβη ἐπὶ τοῦ στήθους του καὶ τινάσσων μακρὰν τὴν ιδίαν λόγχην, ἐρρίφθη κατὰ τοῦ ἵπποτου σῶμα πρὸς σῶμα, τὸν συνέλαβεν εἰς τοὺς σιδηροῦς του βροχίους τὸν ἀνήρπαστον ἐκ τοῦ ἐφιππίου, καὶ τὸν ἐσφενδόνησεν εἰς τοῦ σταθίου τὴν ἀμυνήν, ὅπου ὁ Γωλτιέρος ἔγεινεν ἀναίσθητος καὶ ἐστερημένος πνοῆς.

A. T. Ραγκαδῆς

Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ

Κεῖτ' ὑψηλὸς μεταξὺ τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ δῆμου τῆς Πέτρας
Πύργος βαρέβάροι φυθμοῦ, πρὸς δυσμὰς καταυγεύσας ἐν μέρει,
Ἐχων τὴν βάσιν ἐγγὺς τῶν ὄχθων τῆς καλῆς Κωπαΐδος,
Ὀπου γλαυκοῦ οὐρανοῦ τὰ λομῆρὰ κατοπτρίζονται καλλιν·
Φέρει τοὺς τοίχους ἐντὸς μελανόχρους ὡς τείχη καμίνου,
Ἐνδειξιν, δτι βορὰ ἀδδηφάγου πυρὸς ἀνηρπάγη,
Μέγεθος, θέσις, εἰρμὸς καὶ πλησίον πολύκαρποι γαῖαι,
Πείθουσιν δι ποτὲ πολυκτήμονοι ἦν τατοικία.
Τώρα δὲ γλαύξ κελαδεῖ καθημένη εἰς γείσον θυρίδος,
Ἐρημοὶ ἀλοι ἔκει φωλεάς νυκτοκόρακες ἔχουν
Καὶ εἰς τὰ τείχη ἐντός, πρὸς τὸ μέρος τῆς πάλαι αἰθούσης,
Θύσανοι φύοντ' ὁχρὶ οπισθίου ἐλξίνης, καὶ εὔζωμοι,
Λάδρος δὲ πιέων βορῇ ἀς τοὺς κινεῖ καὶ στενάζει πενθύμως
Κινόταν τὴν νύκτα τὸ ἥδι τῆς εἰς νέφῳ θαυμένης σελήνης
Τυποφωτίζει τοὺς τοίχους σύτοῦ τοὺς ἔξωλεις καὶ ἐρήμους,
Τάφου σιγὴ ἀνερθοῖ τοῦ δειλοῦ διαβάτου τὰς τρίχας.
Φρίσσοντος πρὸ τῶν πυκνῶν κέλαφρῶντος βημάτων τὸν ἕχον

Αέγουν προσέτι λευιὸν δτι φαίνεται φάντισμα κόρης,
Ἐχον τὴν κόμην λυτάν, καὶ μακρὸν καὶ ποδῆρον χιτῶνα,
Ἐχον βεᾶς καλλονήν, ἀλλ' ἐκφράζουσαν φρίκην καὶ τρόμον
Σιγὰ διάφορον πλανηθῆ μὲ σπευδὴν ἀπὸ τοίχου εἰς τοίχον.
Ως ἀστραπὴν ἐφορυῖται εἰς μεγάλην πρὸς ἔω θυρίδα,
Βάλλειν ἔκειθεν φωνὰς ἀντιχείσας μανράν εἰς κοιλάδας,
Καὶ συνδρομῆς ὡς νὰ δεῖται, κινοῦν ἀδημόνως τὰς χεῖρας,

Αλλοτε πλὴν ἐν αὐτῷ δὲ ζωὴ θορυβώδης ἀντίχει,
Ορχηστις, γέλως, ωδαί, προσταγαί, ἀπειλαί τε καὶ θρῆνοι
Οργαία φόνου στιλπνα τῶν δωμάτων τὰ τείχη ἐκόσμουν,
Κέπιπτα δὲ τοις γλυπτά, ἀκμαζούσης γενιήματα τέχνης.
Ιπποι πολλοὶ καὶ καλοὶ ἐχρεμέτιζον ἔξω τῶν σταύλων.
Κένωπλοι ἄνδρες, φρουρὰ τοῦ οἴκου ἔντος σινέζων δεσπότον.

Θεόδωρος Γ. Ὁρφανιστης.

ΠΡΟΤΡΟΠΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

Ο κρότος τῶν πυριθόλων σας ἀναγγέλει εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλαδὸς. Αἱ ἵεραι σημαῖαι σας καλπούμεναι καὶ κυματίζουσαι μεγαλοπρεπῶς εἰς τὸν ἀέρα, κηρύττουσι τὸν θρίαμβον τοῦ Σταυροῦ. Τὸ στρατόπεδόν σας ὄμοιαζει στρατόπεδον λεόντων, οἵτινες δὲν θέλουσι κοιμηθῆναι, ἔως νὰ πιάσωσι τὰ θηρία. Τὰ σταυροφόρα σας πλοιεῖ πετῶσι διὰ τῶν τῆς νίκης πτερύγων κατόπιν τῶν βαρέων καὶ σεσαθρωμένων βαρβάρων, εἰς τὰς ὄποιας ἐμφαλεύεται τὸ θανατικόν, ὁ τρόμος, ἡ ἀταξία, ἡ ἀσέβεια. Αἱ καλαῖ νῆσοι σας ἀνακτήσουσιν ἐλεύθεροι καὶ μειδιώσαι ἀπὸ τῶν κόλπων τοῦ πατρικοῦ σας πελάγους, ὅπου φάνεται τὰς ἵστησεν ἀρχῆν τὸ χρόνος φειναὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας κρηπιδᾶς. Ἄ, φίλοι Ἑλληνες! καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θαλασσα σας γνωρίζουσι, καὶ συμμαχοῦσι μεθ' ὑμῶν. Στρέψατε κύκλῳ τὰ βλέψυματά σας. Ἡ γῆ, τὴν ὄποιαν πατεῖτε, γέμει σπαραγμάτων καὶ ἔρειπίων τῶν προγονικῶν ὑμῶν τρυπαίνων, τὰ ὄποια συνέτριψεν ὁ βαρβάρος, ὡς ἂν ἐφιλοτεμεῖτο νὰ συγκαλύψῃ τὴν κατασχύνην τῶν συγγενῶν αὐτοῦ Περσῶν, οἵτινες καὶ ἐστρατοπέδευσαν καὶ ἐτάφησαν εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους, ὅπου στρατοπέδευσαν καὶ θεριζοῦται τὴν σήμερον ὑπὸ τῆς σπάθης σας οἱ μισθί αὐτῶν διάδοχοι. Σπεύσατε νὰ ἀνεγείρητε πάλιν τὰ τρόπαια τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Θερμοπυλῶν, καὶ τῶν Πλαταιῶν. Εμβλεψάτε εἰς τὴν θάλασσαν ἵδετε πῶς πλέει πρὶς σᾶς ἀθάνατος ἡ νίκη τῆς Σαλαμίνος, ὃγειρμένη εἰς τὰ ναυαγία τῶν Περσῶν, καὶ τῶν αἰώνων. Άκρυντα στέκουσιν ἀνεξάλειπτα εἰς τὴν ὑγρὰν φύσιν τῶν ὑδάτων τὰ ἔγνη τοῦ στόλου τῶν Θερμοπυλέων καὶ Κιράνων. Εἰς τὸ αὐτὸ πελαγος, ὅπου γῆλανον ἔκεινοι τὰ κωπία αὐτῶν ἐλαύνετε καὶ σεῖς, ὡς ἄνδρες, τὰ ἰδικά σας. Αἰδώς, ὡς Ἑλληνες! μὴ φαντάτε κατώτεροι τῶν προγόνων. Ἀνάψατε τὰς τοιήρεις τῶν βαρβάρων ως ἱφαίσται ὅρη εἰς τὸ μέσον τῆς θαλασσῆς. Γεμίσατε καὶ τὸ πελαγος τισσαῖς² τυρκινάς, καὶ τὸν ἀέρα βαρβαρικοὺς ὀλολυγμούς, καὶ τοὺς ἐλληνικοὺς λιμένας δικιάτων λάθρυντε. Εἰς τὴν ἐπὶ τῶν αἰγαίων σας εἰσέτι μανιούσουσαν τέφραν τῶν καρχαίων τοῦ Ξέρξου, ἐπισωρέύσατε καὶ τὴν τίφραν τῶν τοῦ Μωάμεθ. Ἀναγκάσατε καὶ τοῦτον νὰ φύγῃ, ως ἔκεινος, γυμνὸς καὶ ταπεινωμένος εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Ἀσιας, ὅπεν τὸν ἔξερασεν ὁ κακὸς δαιμῶν -της Ἑλλάδος....

Ἐλληνες! Ενθυμεῖσθε, ὅτι δὲν ἀγωνίζεσθε μόνον κατὰ βαρβάρων

1) Ἀναγνθ. βάσιαιος ἥ-ως=εἶδος; πλοϊών.

2) Η τιάσι, καλουμένη καὶ κιλαίς, εἶναι καὶ υματίτης κεφαλῆς τῶν ἄργαιων, Περσῶν, διὰ τανῦν φέρουσιν οἱ ἐπίστρυτοι Βαρβάροι, τὸ κοινᾶς καβούκι λεγόμενον.

χντιπάλων. τῶν ὄποίων ἡ τρυφηλὴ καὶ διακρίσιν ταχές εὔκόλως πληγώνεται καὶ τὸ ἀγενὲς αἷμα παγώνει εἰς τὰς φλέβας αὐτῶν, εὐθὺς ἀφανίζεται καὶ τὸ παχύαν. Προσέχετε, μήπως νικῶντες τὸν βαρύβαρον ἀπολύσητε τοπάθη σας νὰ πολεμῶσι τὴν πατρίδα. 'Αλλητὸς ἀγαπητὸν πατρίδος εἶναι νὰ τὴν ἀναδείξῃ τις ὅσον δύναται, φιλοράχνην πρὸς τοὺς ἔξω, καὶ ἕπικοινωνίαν πατερικῶν. Τούτων τὸ μὲν πρῶτον ἐνεργεῖ, καὶ θέλει, σὺν Θεῷ, ἐκτελεῖτε ή ἀνδρεία σας καὶ ἡ φρόνησις τῶν στρατηγῶν· τὸ δὲ δεύτερον κατορθώνει ἡ κοινωνικὴ ἀρετὴ καὶ φιλαδελφία. 'Αλλὰ τὸ πρῶτον ἀποκτίτε ουγγρόνως καὶ τὸ δεύτερον, καὶ ἡ νίκη ἐπιστησίζεται εἰς τὴν ἀρετὴν. 'Εγὼ λοιπὸν μάχεσθε κατὰ τῶν τυράννων, καταπολεμεῖτε ουγγρόνως καὶ τὸ παθῆ σας. Δὲν ἡμποροῦμεν νὰ ἀρνηθείμεν, δὲ ἁνδρεῖς Ελλήνες, ὅτι Στίσσητες τοσούτους χρόνους ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς βαρύβαρτητος καὶ ἀνομίας, ἀπολιορκούμεθα πάντοτε καὶ πανταχοῦ συνεχῶς ὑπὸ τῶν αἰσχίστων τῆς κακονηθείας παραδειγμάτων διὰ μόνον τὰ ὄποια, κανὸν ἀλλαζόντες ἔχομεν ἀρρομάχες, ἐπρεπε δικίως νὰ συντρίψωμεν τούτον τὸν σιδηροῦν ζυγὸν τῆς ἡθικῆς διαφθορᾶς. 'Η ἀμώμητος ἡμῶν πίστις καὶ τὸ κακὸν μέσον τὸ κατὰ τῶν τυράννων μῆδες διεφύλαξεν ἀβλαβεῖς ἀπὸ πολλῶν ἡθικῶν αὐτῶν μολυσμῶν. 'Αλλ' ὅμως ἀκόμη πετῶσι περὶ ἡμᾶς, τὰ πλάνα καὶ ὄλεθρια φροντάσματα τῶν ἀνομιῶν. Διὰ δονομα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Πατρίδος! Προσέχετε μὴ ἀρήσητε νὰ εἰσχωρήσῃ κκνὲν ἐξ αὐτῶν εἰς τὰς ψυχὰς, διότι τότε θέλει σύνηση μὲν τὸ ιερὸν τοῦ πατρὸς τατιαροῦ πῦρ, ἡνάκηρ δὲ ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὰς στήθη καθενός σας δὲ φυσιόρος τῆς κακονηθείας πόλεμος. Πόλεμος καρφὸς καὶ βραδύπονος εἰς τὸ φρινόμενον, ἀλλ' ὅμως τόσον ὄλεθροις καὶ τόσον εὐμετάθοτος εἴναι εἰς τὰς ἡθικὰς τῆς κακίας λοιπικήν. Τόσον φρινόποιός διὰ τὴν Πατρίδην, καθόσον ἡ Πατρίς δὲν ἔχει πλέον οὔτε ὅπλα οὔτε βροχίονες; νὰ τὸν ἀποκνήσῃ, διότι καὶ τὰς ὅπλα καὶ τοὺς βροχίους τῶν οἵτιναν αὐτῆς ἔξκρυψ θέλει τοὺς κακτακχυκάτει ἡ ἐπάρχοτας διγόνοις νὰ τὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν.

Ω! Προσέχετε μὴ πληρώσητε ταύτην τὴν εὐχὴν τοῦ τυράννου καὶ τῶν ἀλλῶν ἔχθρῶν τῆς Ελλάδος. Μηκρόν, δὲ ἁνδρεῖς, ἀπὸ τοῦ μέσου σας πάσσα διχόνια, καὶ ταύτης τὰ πρώτιστα αἴτια ἡ φιλοπρωτία καὶ ἡ πλεονεξία! 'Ενθυμήθητε τὸν παλαιὸν ἡμῶν πρόγονον, 'Αριστείδην πόσον γενναίως διηλλάχθη πρὸς τὸν Θεμιστοκλῆ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος. 'Ενθυμήθητε τὸν Θεμιστοκλῆ καὶ τοὺς Αθηναίους πόσον εὐγενῶς παρεχώρησαν εἰς ἀλλοιούχοδελφούς ταπετεῖα, ὥστε νὰ διωξθωσισμαφώνως τὸν ἔχθρὸν ἀπὸ τῆς Ελλάδος. 'Ενθυμήθητε τὸν ἀείμνηστον Παιδάρετον, πῶς ἀφ' οὐ δὲν συνηριθμήθη, καθὼς ἥλπιζε, μεταξὺ τῶν τριακοσίων ἀρχηγῶν, ἀνεγάρησε χαίρων ἐκ τῆς συνελεύσεως, διότι ἦ-

πατρίς ἔχει τρικκούσιος ἀλλοις καλλητέρους. Ἐνθημήθητε τέλος, πᾶς μικρὸς περὶ φιλοτιμίας καὶ λαφύρων διχόνιοια μεταξὺ τοῦ Ἀγαμέτονος καὶ Ἀχιλλέως ἔγεινεν αἰτία τόσων δικρύων καὶ τόσων θανάτων εἰς τοὺς Ἑλληνας. "Οχι μόνον ὁ τύραννος," Ελληνες, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τινες ἄλλοι φθονοῦντες τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος, τίποτ' ἀλλο δὲν εὐχούνται καὶ τίποτ' ἀλλο δὲν προσμένουσιν, εἰμὴ τὴν διχόνιαν σας. "Ονειρεύνονται καὶ μαντεύουσιν ὅτι, καὶ ἐν ψιλομετεῖ τὸν τύραννον, καὶ ὅταν μάλιστα τὸν καταπολεμήσετε, θελει ἀνάψει ἐν τῷ μέσῳ σας ἡ πυρκαϊά τῆς φιλοπρωτίας καὶ τῆς φιλοκτησίας, τὴν ὄποιαν ἔπειτα νὰ σθέσωσι δὲν θέλουσιν οὐδένες ἄλλοι δυνατοί, εἰμὴ τῶν πολυτίμων σας αἰμάτων ποταμοί. Τότε βλέπουσι βεβαιον καὶ ἀφευκτιν τὴν ἑρήμωσιν καὶ τὸν διασπαραγμὸν τῆς Ἑλλάδος. "Ω Θεέ τῶν Ἑλλήνων, ματοίων τὰς τοιαύτας τῶν ἀλλοφύλων ἐλπίδας! Ὡς Ἑλληνες φοβήθητε τὸν Θεόν καὶ τὴν αἰώνιον τῆς πατρίδος αἰχμαλωσίαν! Λυπήθητε τὸ γεννατόν σας αἴμα τὸ ὄποιον ἔχυθι καὶ χύνεται ἀφειδές ὑπὲρ τῆς ἐνδιζοτάτης ἐλευθερίας, μήποτε καταστραφῇ διὰ τῆς διχονοίας εἰς αἰώνιον κατασχύνην σας καὶ δουλείαν! Ελεγίσατε καὶ ἔκυτον καὶ τοὺς ἀπογόνους, οἵτινες ἐπέρχονται νὰ εὐλαγῶσιν εἰς αἰώνας τὰ λαμπρά σας ὄντα, ὅχι νὰ καταρῶνται τὴν μνήμην τῶν ὀλεθριωτάτων φιλονεικῶν σας. Προσέχετε μὴ σκοτίσῃ τοὺς ὄφια λυούσ σας ἡ ἴδιωφελής πλεονεξία, ἡ ἀνομος πρὸς ἄλλον προσπάθεια καὶ μεροληψία, ἡ ψυχρὰ καὶ ἀνάλγητος πρὸς τὸ δίκαιον ἀδιαφορία. "Ἐν ψιλοποιῶς οἰκονομεῖτε τοὺς ἀσθενεῖς, τιμᾶται ἀπ' ἄλλου μέρους τοὺς κεπιῶντας γεννατίων εἰς ἀναστασιν τῆς πατρίδος. Δίκαιοι νὰ εἰσθε ὅχι μόνον πρὸς ἄλλήλους ἀποδιδούντες ἔκαστος ἔκαστω τὰς ἀφειδίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἔχθρους διατηροῦντες ἀσφαλῶς τὰς πρὸς αὐτοὺς γιννεμένους συνθήκας. Φυλάττεσθε μήπως μιμηθῆτε τῶν βαρβάρων τὴν ἀδικίαν, ἐν ψιλοποιήσθε. "Οσοι δὲν σηκώνονται ἐναντίον σας ὅπλα, ἡ παραδίδονται ἔκουσίων εἰς τὰ πιστά σας, καὶ σᾶς γνωρίζουσι νικητάς, οὔτοι πάντες εἶναι δίκαιοι νὰ ἀντιλαμβάνωσι τὴν φιλανθρωπίαν σας. Χαρίζετε τους καὶ τὴν ζωήν, καὶ τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν καὶ τὰ δίκαια κτήματα." Ανομον, ἀπάνθρωπον, μιαρίας μόνον Τουρκικῆς ἔργον εἶναι νὰ βλάπτητε Τούρκους ἀλώντες, ἐκδικούμενοι τούχα εἰς αὐτοὺς τὴν βλάβην καὶ ἀδικίαν, ὅσην σᾶς ἔκαμαν ἀλλοι τούτων ἐμμεγενεῖς. Οὕτε συγγένεια, οὔτε φιλία, οὔτε θρησκεία, ἀλλὰ μόνη ἡ ἀδικία ἐπισπάται τὴν δίκαιαν τιμωρίαν προσωπικῶς καὶ ἀτομικῶς. Μὴ λησουνόησητε πώποτε, οὔτι πολεμεῖτε ἐξ ἀνάγκης, καὶ μαχεσθε γεννατίων ὅχι μόνον ὡς ἀπόγονοι κατὰ γένος τῶν δικτιών Αριστειδῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ὀπαδοί τῶν ἀγίων Ηειδῶν καὶ Γεωργίων καὶ Δημητρῶν καὶ λοιπῶν τῆς Ἑκκλησίας ἐνεργείστων στρατηλατῶν. Οἱ νόμοι τῆς ὁλανθίωπιας καὶ τῆς

ἀμωμάτου πίστεως οὐδαμοῦ οὐδέλως εἰς οὐδένα διν συγγραφοῦσι τὴν σκληρὰν καὶ σύνομον ἐκδίκησιν. Ἀρκετὸν εἶνε νὰ κάμετε τινὲς ἔχθροὺς; ἀδινατούς πλέον νὰ σᾶς βλάπτωσι· τὸ δὲ περιττὸν εἴαι τοῦ πανηροῦ. Τοὺς παραδιδομένους βιβλιόφρους νὰ τοὺς θεωρήστε ώς πεπλανημένους ἀδελφοὺς; τῶν ὄποιων τὰ τέκνα, αν ἵστω, ὅχι αὐτοῖς, μέλλουσι νὰ γίνωσιν ὁρμόπιστοι συμπολεῖται τῶν ἡμετέρων ἀπογόνων. Τινὸς δὲ λοιποὺς ἀλλοφύλους τῆς Ἐλλάδος κατοικους, ὅσοι διν σᾶς πολεμοῦσι, βλέπετε καὶ συντρέψτε, ώς ἀθικτα ἐνέγυρος θεοῦ, τὰ ὄπαλα μέλλουσι, σὺν θεῷ νὰ συνεργῶσι εἰς τὸ ἔχτις ὑπὸ νόμους δικαίους, καὶ νὰ συναγωνίζωνται μεθ' ἡμῶν πρὸς εὐτυχίαν τῆς πατρίδος καὶ δόξαν τῆς Ἐκκλησίας. Εἰ δέ, ποτέ τινες ἔξι αὐτῶν παρεκτρέπονται τῶν πολιτικῶν κακηγόρων, κινούμενοι ὑπὸ τυφλοῦ τινος πρὸς τινὸς ὄφιδος· οὐδὲν δὲ τοῦ περιλόγου μίσους τῆς θρησκευτικῆς ἑτεροδοξίας, δεικνύετε πρὸς αὐτοὺς ἐκ τῶν ἔργων πόσον φιλάνθρωπος εἶναι ἢ ἀληθινὴ πίστις τῶν χριστικῶν, ὑπερεκπίζοντες κατὰ χρέος τὰ δικαιώματά των, διοικοῦντες αὐτοὺς ἐν πάσῃ εὐνομίᾳ, διδάσκοντες, συγχειλεύοντες, ἐπιπλήττοντες, ἀνεγόμενοι, παρεκκαλοῦντες, εὐεργετοῦντες καὶ αὐτὰς αὐτῶν, ἣν τύχη, τὰς ἀταξίας σωφρονίζοντες καὶ συστέλλοντες πλέον διὰ τοῦ φόβου, παρὰ διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀνηκέστων τιμωριῶν. Ο πόλεμος καθιολούσι εἶναι πλήρης αἰμάτων καὶ δικρόνων καὶ στεναγμῶν, ματινόμενον κακόν, μικρὸν καὶ φρικτόν. Μόνη ἡ ἀφευκτος ἀνάγκη, καὶ ἡ τῆς ἀδελφότητος ἐκ τῶν τυράννων ἐλευθέρωσις δύναται νὰ δικαιολογήσῃ ταύτην τὴν φοβίραν μάστιγα τῆς θείας ὥρης, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἐπιφερόμενα εἰς τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα κακά· ἀλλ' ὅταν ταῦτα πολλαπλασιάζωνται διὰ ὀλογον μανίκων παθῶν καὶ ἐπειρθίων τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐνδεχομένης φιλανθρωπίας τὰ δριτά, τότε παροργίζουσι τὸν Θεόν, καὶ συνεργοῦσι πλέον πρὸς διλέθρους παρὰ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀγρίων καὶ μανικῶν πολεμιστῶν. Σεῖς βέβικια δὲν εἰσθε ἀπὸ τούτου τοῦ ἀριθμοῦ οὐδὲ ἔγετε τὸν αὐτὸν ώς οἱ τοιοῦται ματαιορόφοροι σκοπόν, διότι πολεμεῖτε ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ὁμογενῶν. Γίνεσθε λοιπὸν εἰρηνόφιλοι καὶ καλλίνικοι πολεμισταί, θρησκεύοντες ὅχι ὀλιγώτερον διὰ τῆς φιλανθρωπίας, παρὰ διὰ τῆς ἀνδρίας. Αἱ δαφνηφόροι νίκαι σας ἡς ἡνε στεφνωμέναι τὸν στέφνον τῆς ἀλατίας¹⁾ τὰ δὲ τρόπαικ τῶν ἀγώνων σας, καταχυσσωμέναι διὰ τῶν εὐεργεσιῶν, καὶ ἀκηλίδωτα, καὶ ἀμόλυντα ἀπὸ παντὸς λύθρου καὶ μιασμάτος ὠμότητος καὶ θεριωδίας.

Ω "Ἐλληνες! ὁ δρόμος τὸν ὄποιον τρέχετε γενναίως, εἶναι πλήρης σκανδάλων καὶ περιπλεκόν. Ἀκάνθας δυσκολίῶν καὶ παγίδας κινδύνων ὑπεσπείρουσι καὶ διασκορπίζουσι παντοῦ καὶ οἱ φυγικοὶ καὶ οἱ σωματικοὶ

1) Αύθρον (τὸ) κάλιτον ἡ λύθρος = μέλιστρα, ἀκαθροσία, ὁρ τος καὶ μάλιστα ἡ διὰ τοῦ αἵματος, ἀιματιγμένου τῇ κόλει, μιασμός.

έγκρισι σας. 'Τη ποδόσατε λοιπὸν τοὺς πόδας τας τὰ κραταιὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους εἰρήνης ὑποδήματα, καὶ τὰς καλὰς ανημιδίας τῆς ὁμοπορεύουσαν καὶ συστοιχούς ὁμονοίας καὶ συμφωνίας ὡς οὐδὲ καὶ στρατιῶται τοῦ Εὐχαριστίου τῆς εἰρήνης. 'Αλλ' ἡ εἰρήνη εἶναι μὲν φίλη καὶ ἀδελφὴ τῆς πρὸς σωτηρίαν ἐναγκαιοτάτης δικαιοσύνης, «δικαιοσύνην καὶ εἰρήνην κατεψιλησαν», εἶναι δὲ καὶ θυγάτηρ καὶ καλλιστος στέρχνος τῆς ἀγάπης. 'Εάν λοιπὸν μέλλετε νὰ διαγηγήτε δίκαιοι καὶ εἰρηνικοὶ πρὸς ἀλλήλους, φυλάττε τὴν ἀμοιβαίνην ἀγάπην, ἀγάπην χριστιανικάν, ἀδελφικάν, πατριωτικάν. 'Ἐως τώρα ἐσυγχωροῦντο, ἀν κάποτε συνέβαινον μεταξύ σας δικαμάχηι καὶ διαπληκτισμοὶ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς ἀναμοίξ. Βεβορημένοι ὑπὸ τὰ σκληρὰ τῆς τυραννίας δεσμοί, ἐμφατίζετε κάποτε καὶ ἀλλήλους δι' αὐτῶν τῶν σιδηρῶν ἀλύσεων, αἱ ὄποιαι σᾶς ἔβρυνον. 'Αλλ' ὅμως εἰς τὸ ἔξης ἡς σηκωθῆ πλέον ἐκ τοῦ μέσου σας πάντα καὶ σογῆ καὶ μητικεκκία. 'Ως νεογέννητοι οἱοὶ τῆς ἐναγγενωμένης¹⁾ Ἑλλάδος, «ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη» κατὰ τὴν ἀκακικήν, «τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιπολάτατο ἵνα ἐν αὐτῷ σύζητῃς»²⁾ 'Ω ἀδελφοί μου! 'Εάν ἐγεύητε τὰ καλὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, καὶ ὁμονοίαν· ἐκν ἐγεύητε τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην τοῦ παναγάθου καὶ πανυψίστου πατρός, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. 'Αγκαπτάτε οἱ Πελοποννήσοι τοὺς Ἡπειρῶτας, οἱ Ἡπειρῶται τοὺς Νησιώτας, οἱ Νησιῶται καὶ τούτους κακείνους καὶ ἀλλήλους, ὡς ἀδελφούς. Δὲν εῖσθε πλέον οὔτε μηκροπολίται καὶ μεγχλοπολίται οὔτε μερικοὶ φίλοι καὶ συγγενεῖς ἀλλὰ πάντες Ἑλληνες ὁμόγνοι, διαισχριδες, ὁμόσπουδοι, ὁμόπιστοι χριστικοί. 'Ἐν πνέοντες²⁾, μετ' ἀγάπην πρὸς ἐν βλέποντες, τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, βοηθεῖτε ἀλλήλους, ὡς ἀδελφοί. 'Η ἀγάπη δὲν ζητεῖ πρωτεῖα καὶ προτιμήσεις, ὥδη βοᾶται καὶ ἀμοιβᾶς εἰς ἀγώνων κακιῶν. 'Εκαστος τὸ κακύημα τῶν ἴδιων κατορθωμάτων τὰ θησαυροῖς δι' ἔκυτὸν εἰς τὸν προσήκοντα κακιόν, ὅπότε ἡ δικαιοσύνη μέλλει νὰ μοιράσῃ τοὺς στεφάνους τῆς ἀρετῆς. 'Η ἀγάπη δὲν εἶναι ὑπερήφρανος καὶ ἀγέρωχος, ἀλλὰ τόσον ἀποθεώει τὸν πυρωνιτικωτέρα καὶ ταπεινιτέρα, ὃσον γίνεται μεγχλουργοτέρων· τὰ καρποφόρα στάχη καὶ δένδρα, καὶ τὰ συνιεφικά τὰ φέροντα τὴν δρόσον τῆς βρούχης, κλίνουσιν ἡμερα καὶ χειμηλά πρὸς τὴν φίλην γῆν· ἀλλὰ τὰ ἀκαρπά καὶ κοῦφος νέφρη καὶ στάχη ἀναβάσινουσιν ὑψαύχενα καὶ κενεμεβατοῦσιν ἀποπλκνώμενα πρὸς τὸ ἔρημο τὸν. 'Η ἀγάπη δὲν γνωρίζει φθόνον, δὲν αἰσθάνεται μηνιακακακίαν, δὲν παροξύνεται δι' οὐτιδανάς αἰτίας, ἀλλ' ὑποτάσσεται καὶ ὑποκούει κακομίας εἰς τῶν φρονιμωτέρων καὶ μεγαλητέρων τὰς

1) Ὁμόγνοις, (τυνηρ. ἀντὶ τοῦ ἄχρ. ὁμογένειος)= ἐκ τοῦ οὐ οὐ γένους ἢ τῆς εὐτῆς γενεῖς ὡν, δ ἀδελφὲς ἢ ἀπλῶς ἢ συγγενῆς.

2) "Ἐν οὐρανῷ μα ἔχοντες, ὥδη ἐνες οἰσθήματα, ἐμπνευμενοι.

συμβούλων. Ταῦτα εἶναι κυρίως; τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀγαπηνῆς, διὰ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ἔσθε συνδεδεμένοι ἐάν θέλετε νὰ μὴ ἀφενισθῆτε ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὸ χείριστον, αὐτοὶ ὑψ' ἀστῶν. Γεννακῖοι στρατιῶται τῆς πίστεως, καὶ ἡγούμενοι καὶ ἐπόμενοι, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καὶ ὑποτάττετε εἰς εἰς ἀλλήλους¹ οἱ μικρότεροι εἰς τοὺς μεγαλητέρους, οἱ μεγαλήτεροι εἰς τῶν μικροτέρων τὰ δίκαια της ζητήματα.

K. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων.

ΣΟΡΒΟΛΟΣ ΚΡΗΣ

Χαλεπώτατος πόλεμος συνίστατο ἥδη τῷ 1439 ἀναμέσον τῆς ἐνετικῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ Δουκὸς τῶν Μεδιολάνων, εἰς τὸν ὄποιον καὶ ἔτεροι προσετέθησαν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ δυναστῶν καὶ τὰ πλήθη αὐτοῦ καὶ τείχον τὴν λίμνην τὴν νῦν καλουμένην Γάρδαν² καὶ τὰς περιθετύσας ἐχθρας, ὡστε καὶ αἱ ἀμφικείμενοι πόλεις Βρεσκία (Brescia) καὶ Οὐκρων (Verona) ἔτρεχον τὸν ἐχθρόν τῆς ἀλώσεως κίνδυνον.³ Επειγόμενοι πανταχόθεν οἱ Ἐνετοὶ στρατιῶται καταρρίψασκαν τελευταῖον, τέμνοντες ὁδόν, νῦν διεξέλθωσι διὰ τοῦ ἀρκτικοῦ μέρους τῆς λίμνης, τὸ ὄποιον ὑπὸ τὰ ἀλλα πλήθει μὲν ὅχι ἀγενοῦς γώρας, ἀλλὰ περιζώνυμοι ἔξ απροσθάτων ὄρεων. Ἡτο δὲ παρὰ τὴν διεξόδον ταύτην λιμὴν ὄνομαζόμενος Τούρβολος, τὸν ὄποιον καταλαβών ὁ στρατηγὸς ἔγραψε πρὸς τὴν Ἀριστοκρατίαν ὅτι ἐτιμήθη ἡ ὁδός, ὅθεν καὶ τὸν ἐχθρὸν ἥδυναντο νὰ ἔκδιώξωσι καὶ τὰς ἀπειλουμένας πόλεις εὐκόλως νὰ βοηθήσουσι.

Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ σκοποῦ ἦτο ἀναγκαῖος στόλος ἀλλὰ πῶς νὰ κατορθωθῇ τὸ τοιοῦτον ἔνθα οὕτε δρυμοὶ παρῆσαν πρὸς ναυπηγίαν οὔτε ποταμοὶ πρὸς μεταγωγὴν πλοίων. Ἐν φ' δὲ πολλὰ καθ' ἐστυτοὺς ἐσάλευσον ταλχυτεύομενοι τὴν γνώμην οἱ συγκλητικοὶ καὶ τὰ πράγματα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἥσαν μετέωροι, "Ἐλλην τις ὄνοματι Σόρβολος, Κρῆς τὴν πατρίδα, προσελθὼν εἰς τὴν Σύγκλητον ἐδήλωσεν ὅτι ἐάν ἐχορηγοῦντο εἰς αὐτὸν τὰ χρειώδη, θαρρούντως ἀνεδέχετο τὴν μετακόμισιν τοῦ στόλου ὑπὸ τῆς Βενετίας εἰς τὴν λίμνην Γάρδαν. Τολμηρὸν ἐφάνη εἰς τὴν Σύγκλητον καὶ ὑπὲρ πᾶν ἀλλο δυσχερέστατον ἔργυν ἡ μεταφορὰ στόλου, πλέον ἡ περὶ διακόσια μιλλιαρία μεταξὺ κρημνῶν καὶ ζυγῶν ὄρεων, ὅθεν δὲ ἐπαγγελόμενος ἐλογίσθη κατ' ἀρχῇς ὡς ληρωδῆς καὶ φρενόληπτος Γραικύλος². Πιστά τοις δὲ λεγόντων περὶ αὐτοῦ σεμνοὺς λόγους καὶ ἐπαινεύοντων τὴν εὐφύΐαν

1) Βραχός παρὰ τοῖς ἀργαλοῖς.

2) Πιρ φρονητικὴ ὄνομασία τῶν Ἑλλήνων, ὑποχριστικὴ τοῦ Γραικός.

b d d b

έτι δὲ καὶ αὐτοῦ ἴσχυρῶς καὶ ἀτρέπτως ἐπιμένοντος εἰς τὴν γνώμην, πλευτῶσα ἡ Σύγκλητος ἀνεπείσθη καὶ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ προάξῃ κατὰ τὸ δοκοῦν. Ὁ δὲ προθύμως ἀπτόμενος τοῦ ἔργου, ταχέως ἀνείλκυσεν ἀπὸ τοῦ ναυστάθμου δύο τριήρεις, τέσσαρας κέλητας καὶ εἴκοσιπέντε σκάφες, καὶ ἥνω διὰ τοῦ ποταμοῦ Ἀθέσιος (Adioge) ἤγαγεν ἄπαντα εἰς Οὔκρωνα. Ἐκεῖνεν δέ, βόκις ὑποζεύξας ἀνὰ δύο καὶ ἀνὰ τέσσαρας, καὶ αὐτὸς ἀεὶ ὁ ἐπινοήσας τὸ ἔργον ἡγούμενος καὶ ἐπιστατῶν, αἰσιώς διένυσε τὴν ὁδὸν διπάσσων μέχρι τῆς κώμης Μαύρου. Ἐνταῦθα ὑποθέμενος ξυλίνους κυλίνδρους εἰς τὰς τριήρεις, ἵνα ἐπιτρέχωσιν ἀκελλύτως, καὶ τὰ μικρότερα πλοῖα εἰς ἀμάξις ἐπιβιβάσας, ἥλσανε διὰ πεδιῶν σχεδῶν ὄμαλῶν ἐπὶ ἔξι μιλια, καὶ διὰ τῶν μεγίστων ἀγώνων τῶν ἔργωντων καὶ τῶν ὑποζυγίων μετάνεγκε τὸ φορτίον εἰς τὴν καλουμένην λίμνην τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου. Ἐφίστανται δὲ εἰς αὐτήν, ὥσπερ τεῖχος, ἀβατοὶ καὶ ἀπορρόγες πέτραι, πρὸς ἔξομάλισιν τῶν ἀποιών εἰργάσθησαν πολυχρίθμοι χωρικοί, ἔως οὐ ἐπιλεήναντες ὅπωσοῦν τὴν τραχύτητα, εὐκόλυναν τὴν διάβασιν εἰς τὰ πλοῖα, κατειναὶ διαπεριφωθέντας τὴν λίμνην, ἀνείλκυσκεν εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ ἀντικειμένου δροῦς.

Ἐπίπονος ἦτο ἡ ἀναβάσις διὰ τοὺς λιθανας καὶ τὰ λοφώδη τῆς γῆς ἐπαναστήματα, ἔξι ὡν καθιστατο σκολιὰ καὶ δύσβατος ἡ πορεία, καὶ μικρὸς ῥύξες διὰ τῶν ἐκεὶ διασπαγῶν ἀγόμενος ἐχαράδρωσε καταρρέων τὸ ἀπόκλιμα τοῦ δροῦς, καὶ ἐκ τῆς πληγήσωρχες αὐτοῦ εἰς τενάγη καὶ βραχέα δύσποροι προσέπιπτον οἱ ἀναβάσινοντες. Εὑμεγέθεις βόλαι καὶ δίσιοι καὶ κορυοὶ ἀποτετμημένων δένδρων φίρεύντα ἔξι ἑκατέρας ὅχθης ἐγεφύρωσαν τὸν ῥύξαν καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ μόχθου εἰς τὴν ὑπεράτην ράχην τοῦ δροῦς ἀνέσυραν τὰ πλοῖα. Πολλάκις εἶδον, λέγει ὁ Σαβελλικός, ἐμβριθής ἴστοριογράφος, τὰ δρη ἐκεῖνα καὶ τοσοῦτος πάντοτε μὲ κατέσχε θαυμασμός, ὡστε οὐδεὶς ἥθελε μὲ πείση ποτὲ ὅτι ἐπίνοια ἡ δύναμις ἀνθρωπίνη ἴσχυσε νὰ σύρῃ τηλικοῦτον ὅγκον διὰ τῆς πορεινῆς ἐκείνης τραχύτητος, ἔτοι ἐπὶ τοῦ κλίτους τοῦ δροῦς δὲν ἦσαν ἔτι καταφανῆ τὰ σημεῖα καὶ εὐδιάκριτοι οἱ δλκοὶ καὶ αἱ παλαιαὶ τῶν ἀμάξῶν τροχιαί, ἔξι ὡν ἐναργῶς ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ἀξιομνημόνευτον τοῦτο ἔργον ἐπράχθη ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Οὐδὲν ἡττον τῇ; ἀναβάσεως ἦτο πολύμοχθος ἡ κατάβασις, μάλιστα δέ, προκειμένης ἥδη ὀλισθητῆς καὶ δυσπορεύτου κατωφερείας, εἰς πάντας ἐρχίντο ἀναπόδραστος ὁ κίνδυνος, ὅτι φορτίον τόσον δυσάγωγον ἔμελλε κατακρημνίθειν εἰς ὑποκειμένας πέτρας, νὰ συντριβῇ διὰ τῆς προσρήσεως εἰς μυρία θρύμματα. Ἀλλὰ δὲν εἶχε περὶ τούτου τὴναύτην γνώμην οὐδέρβολος, μέστις ἀπτόνητος ἀμφα καὶ ἐπίμονος, ἑκαστον πλοῖον περιέζωσε διὰ στιβαρῶν σχοινίων, ὡστε ἡρέμη καὶ ἐπιτηδείως ἄπαντα κατεβίβασεν εἰς τὴν πεδιάδα. Ὁθεν κατὰ τὸν τρίτον μῆνας, ἀφ' ἡς παρέλασε τὰ πλοῖα (ημίος β')

ἀπὸ Βενετίας, καθείλκυσεν αὐτὰ εἰς τὸν λιμένα Τούρβολος, ὅπου ἀναληφθέντα ἀπὸ τῆς φύλαξ, ὅσην ἔπαθον ἐκ τῆς παραδόξου χερσοποροῦ εἰς ἀδόκητον βλάσπην τῶν ἔχθρῶν ἔχροισμενον κατέλειπον τὸν πόλεμον

Δυνάμεθα λοιπὸν καὶ ἐν περισσοτέρῳ ἀληθεῖρι νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ Σορόλου ὅ, τι περὶ τοῦ Ξερᾶν εἴπον οἱ φίτορες καὶ οἱ ιστορικοί· «πλεῦ σαι διὰ τῆς ἡπείρου». Καὶ εἰ μὲν ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὡς διορύξας ἐν τῷ παρείᾳ τοῦ Αθωνος ισθμὸν ὡς δώδεκα σταδίων καὶ εἰς τόπον μάλιστα πεδινὸν καὶ ὅχι μεγάλους ἔχοντα γεωλόφους, ιστορήθη ὡς κυριάρχη καὶ καταφρονιστὴς τῆς φύσεως καὶ τὸ ὅχι δυσχερές αὐτοῦ ἔργον ἐξ θείασσαν μὲν οἱ Λατīνοι, πολλοὶ δὲ τῶν νεωτέρων ἐτόλμησαν νὰ ληφθῶσσιν ὡς ἐλληνικὸν μῆθον, πόσον ἀραι μεγαλήτερον θαυμασμὸν πρέπει νὰ διεγείρῃ τὸ ὄπο τοῦ Κρητὸς ἐπινοηθὲν καὶ εὐτυχῶς διαπραγθὲν ἐπιχείρημα; "Εσυρε μὲν ὁ Μωάμεθ τὰς διήρεις καὶ τριήρεις διὰ ξηρᾶς καὶ καθείλκυσεν αὐτὰς εἰς τὸν λιμένα τῆς πολιορκουμένης Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τολμηρὸν ἦτο βέβαια καὶ ταχὺ τὸ ἔργον. 'Αλλ' ἐξ περίπου μιλίων ἦτο ἡ ὁδὸς ἐκείνη καὶ ὅχι διακοσίων, οὔτε ὑψηλὰ ὅρη καὶ ποταμοὶ διελαμβάνον τὴν πορίαν. Καὶ ὅμως τῶν ἐκπεπληγμένων βυζαντινῶν ιστοριογράφων ὁ μὲν ἀναδίοι, τις ποτε ἥκουσεν ἢ εἶδε τοιοῦτο ἔργον, δὲ εἰκάζει διὰ τοῦ Σουλάτανος ἐμμάθη τὸν Αῆγουστον καὶ Νικητῶν τὸν Πατρίκιον, διὰ διὰ τοῦ ισθμοῦ τῆς Κορίνθου σύροντες τὰ πλοιαρεκόμισαν αὐτὰ εἰς τὴν ἀντίπερην θαλασσαν. 'Αλλ' αὐτοὶ οὕτοι οἱ ιστορικοὶ διὰ τὴν μεγάλην τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ιταλῶν πρὸς ἀλλήλους συναλλαγὴν καὶ ἐπιμιξίαν δὲν ἥδυναντο νὰ ἀγνοεῖσι τὰ κατὰ τοῦ Σορόλου, καὶ ὥφειλον ἵσως ὄρθιτερον νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ὁ Ἑλλην οἱ τοις ὠφελήσας τοὺς ἀλλοεθνεῖς, ὅχι ἐν προνοίᾳ εἰς τὸν Μωάμεθ τὸ παραδειγματικὸν ἐπιχειρήματος, οὐτινος ἡ μίμησις ἀπέβη ὀλεθρία εἰς τὸ θήνος. 'Αλλὰ καὶ Ἐνετοὶ ιστοριογράφεις ὄψιαιτέρας ἐποχῆς, καλοῦντα ὅχι μόνον φοβερόν, ἀλλὰ καὶ ἀνήκουστον γὰρ μάλιστα ὑπεράνθρωπον τακτόρθωμα τοῦ Μωάμεθ, δικαίως δύνανται νὰ καταχριθῶσιν ὡς ἐπιλεγμονες τῶν πατρίων αὐτῶν παραδόσεων. Ήμεῖς δὲ ὄφειλοντες δικαιούσθηκεν τὸν ἔναντιγράφωμεν εἰς τὰ ἡμέτερα ὅ, τι ἔθνικὸν εἰς τῶν ἀλλογενῶν τὸ πορεμνημονεύματα εὑρίσκομεν διεσπαρμένον, ἐν τῷ ἐπαινοῦμεν τὸ εἰρηνικὸν καὶ ἐργῶδες μηχανέμυμα ἀνδρὸς Ἑλληνος, ὀσμένως ὑπενθυμιζομένοις ὅτι μετὰ τρεῖς καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδας ἔτερος Ἑλλην Μαρίν Καρβούρης, διὰ τῆς εἰς Ηπειρούπολιν μετακομίσεως ὑπερόγκου τινὸς πτητῆς ἐπεχείρησε καὶ συνετέλεσε τὸ μέγιστον τῶν ἔργων, δισκαλούσκην ἡ μηχανική.

Αδρέας μουστοξύδης.

Ο ΚΟΡΑΗΣ ΕΝ ΤΩΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΩΣ ΤΟΥ

Ἐνθυμούμενος τὸ ἐρήμῳ τινὶ ὁδῷ τῶν Παρισίων σπουδαστήριον τοῦ Κοραῆ, λιτότατον καὶ γυμνὸν σχεδὸν ἐπίπλων, κεκοσμημένον μὲνόντας τινας βιβλιοθήκας, ἐπὶ τὰς ὄποιάς ἐπέπιπτε σκιερὸν καὶ ἀμφὶ θολὸν φῶς, ἀναμιμνησκόμενος τὸ κατεσκληκός ἐκεῖνο καὶ σεβαστὶ γερόντιον, προσδέλλον δύο ὄξεις περιέργους, ἀλλ’ ἐσθεσμένας σχεδὸν ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ ἀπὸ τὴν ἔργασίαν ὀφθαλμούς, βιθισμένους εἰς πρόσωπον ἀπὸ μυρίας ῥυτίδας ἀροτριασμένον, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦτο συνεχόμενον μὲν σῶμα μικρὸν καὶ ἔξησθενημένον κρητούμενον μᾶλλον ἀπὸ τὸ θρονίον παρὸν καθεζόμενον ἐπ’ αὐτοῦ, κατέχομενοι βεβαίως ἀπὸ σέβας καὶ εὐλαβείαν ἀλλ’ ἐνταυτῷ φρυτάζομαι· Ἀσιανὸν τινά, μ. συλλαβάνοντα ποτὲ τὴν ἰδέαν τῆς ἴσχυος ἢ ὑπὸ μορφὴν ἀρχαίου σατράπου χρυσοστολίστου δορυφόρουμένου ἀπὸ σωματοφύλακας ὑπηρετοῦντας τὰς ὄρεζεις του, δικαίμοντας χρυσὸν ἢ στρεβλώσεις, ποίαν περιφρόνησιν ἡθελεν αἰσθανθῆ ὁ Ἀσιανὸς βλέπων τὸ γερόντιον τοῦτο καὶ πόσην ὑθριστικὴν δυσπιστίαν ἡθελε δεῖξει, ἢν τὸν ἐβεβαίουν, ὅτι ἀπὸ τὸ πενιχρὸν τοῦτο ταμεῖον ἐκδιδει παρασινέσεις, ὡς δικταγά σχεδὸν ἀκουομένας εἰς τύπους κατὰ τρικασίας λεύγας ἀπέχοντας καὶ ὅτι δι’ αὐτῶν κλονίζει πεποιθήσεις καὶ καρδίας, καὶ μᾶλιστα, ὅτι συντείνει εἰς τὸ νὰ δικασεῖσῃ τὰ θεμέλια τῆς ἀρχαίας Τουρκικῆς ἐπικρατείας; Ἡ ἀντίθεσις αὐτῇ, ζωηρῶς καὶ πολλάκις ζωγραφηθεῖσα ἐτῇ ἐνθυμήσει μου, δὲν ἀπεικονίζει ἀριστα τὴν μεγάλην ἐπικράτησιν τῆς ἡθικῆς ἴσχυος πρὸς τὴν ὄλικήν; Δὲν ὄφειλομεν ἐν τῷ πρώτῳ ναὶ τὸν δόποιον ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάδες ἀνήγειρεν εἰς τὴν Διάνοιαν¹, περὶ Κοραῆ συνομιλοῦντες, νὰ ὑμνήσωμεν τὴν ἀκαταμάχητον αὐτὴν ἴσχυν τῆς ἐλευθέρας δικαιοίας, ἥτις ἀπὸ τὴν ἐστίαν τοῦ θείου φωτὸς ἐκρέγουσα φωτίζει ἐνταυτῷ καὶ ἀπεικονίζει τὸν κόσμον, ἡ ὄποια ἀόρατος καὶ ζύλος εἰσδένει παντοῦ, φιένει εἰς τὰ ἀπώτερα τοῦ κόσμου μέρη, παραβιάζει φραγμούς καὶ μεστοιχά χωρίζοντα τὰ ἔθνη, μεταποιεῖ τὰ βασιλεια, διαιρεῖ τὴν κτηνῶδην βίαν μὲ δσα φρούρια καὶ μὲ δσον στρατὸν καὶ ἢν περιστοιχῆται, καὶ εἰσάγει παντοῦ ὅπου καν ἴσχυσῃ τὴν ἴστητα καὶ τὴν εὐνομίαν!

Περικλῆς ἀργυρόπουλος.

1) Υπαινίττεται τὸ ἔθνικὸν ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον.

Η ΚΑΤΑΣΤΟΦΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ ΚΑΙ Η ΠΥΡΗΝΩΣΙΣ
ΤΗΣ ΝΑΥΑΡΧΙΔΟΣ

‘Ο Κάραλης¹⁾ του τὴν ναυαὶ χ'δα
‘Ιππεύει στόλαρχος ἀκουστός,
Καὶ καταβαίνει τὴν Προποντίδα.
‘Εδῶ ἡ Ἀδυδος καὶ Σηστός,
“Οπου οἱ ἔρωτες τοῦ Λεάνδρου·
‘Εκεῖ τὰ ὁρεύματα τοῦ Σκαμάνδρου
Καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Τρωάδος,
“Οπου ἡ κόνις ποιητική.
Πᾶς βράχος μίαν δόξαν Ἐλλάδος
Εἰς τὰς θαλάσσας λέγει ἐκεῖ.

Πλέων ὁ Κάραλης εἰς γαλήνην
Καὶ βραδυφέρων στόλον πολύν,
‘Ερχεται μόλις εἰς Μυτιλήνην
Τὴν ἐλαιόφυτον καὶ καλήν.
‘Εκεῖ τὴν τρίχορδον ὁ Ἀρίων
Παιζων ἐκάθητο εἰς τὸ πλοῖον,
Καὶ ἡ λιγύφωνος τοὺς δελφῖνας
‘Εσυρεν δλους ἐκστατικούς.
‘Εκεῖ ὁ Κάραλης μικρὸν μείνας
Σκοποὺς ὑπέκρυψε φονικούς.

‘Ομοίως ὅταν κατασκοπεύῃ
Τὴν ἐρημίαν ὁ ἀετός,
Πετρολυγίζεται, δὲν σαλεύει
Καὶ εἰς τὰ νέφη μένει ἐντός.
Πλὴν εἰς τοὺς θάμνους ἀνακαλύπτει
Πέρδικος βῆμα, ὡς βέλος πίπτει.
Ξανθοχρυσίζουσαν καὶ πυρίνην
Αἱ πτέρυγές του ἔχουν χροιὰν
Οἱ ὄφθαλμοί του ἵριν κιτρίνην,
‘Ητις σκορπίζει πυρκαϊάν....

1) Στόλαρχος τῆς Τουρκίας, ὃς ἐπέπεσε κατὰ τῆς Χίου, θύσας καὶ ἀπολέσας τὸν ἀσπλόν λαόν.

*Ω Χίος, θέλω τὴν μακαρίαν
 Ἐκείνην πέτραν σου ν' ἀσπασθῶ,
 Καὶ τοῦ Ὀμῆρου τὴν ρεδωδίαν
     Νὰ ἔκμυζήσω, νὰ ἐμπνευσθῶ 1
 Θέλω τὴν δάφνην σου νὰ μασθίσω
 Καὶ τὰ δεινά σου νὰ τραγῳδήσω,
 *Ως ἑτραγῳδησε τὰ τῆς Γροίας
     Εἰς τοὺς γλυκεῖς σου κόλπους ἐντός,
 *Οταν αἱ κόραι τῆς Πιερίας 2
     Ἐδεγαν, ἔγραψε δὲ αὐτός..

*Ο μαῦρος Κάραλης δεξιά τοι
     Τὴν Σκύρου ἔχων ποντοπορεῖ,
 *Ως ἄλλος χάρων πορθμεὺς θανάτου
     Καὶ εἰς τὸν Μίμαντι προχωρεῖ,
 *Οπου ἔχαθησαν χρυσοῦ πλήρεις
     Τοῦ Ἀγαμέμνονος αἱ τριήρεις.
 Καὶ τὰς Θίνοντας ἀφήσας φθάνει
     Τὰς καλλικόλπους Κλαζομενάς.
 *Θεεν βαρθάρων παραλαμβάνει
     Φυλᾶς ἀγρίας καὶ δρεινάς.

*Θρυἄ πανάριμενος εἰς τὴν Χίον·
     Τῆς Σάμου πάραυτα δὲ στρατὸς
 Εἰς τόσην φεύγει ἔφοδον πλοίων
     *Ως εἰς βορέαν κονιορτός.
 Τὸ πλῆθος τρέχει δίχως προστάτας
 Εἰς τοῦ πλοϊον βουνοῦ τὰς πλάτας,
 Καὶ νέοι γέροντας εἰς τοὺς ὕμους,
     Μπτέρες τέκνα εἰς τοὺς μαστοὺς
 Φέρουν καὶ τρέχουν εἰς νηρυμνοδρόμους
     *Απὸ ἀκάνθας πυκνὰς κλειστούς.

1) Ἐν Χίῳ, πλησίον τῆς λεγομένης Πηγῆς τοῦ Πασά καὶ τοῦ χώρου ἐνθεύσουτο πάλαι ὁ ναὸς τῆς Κυβέλης, ὃπλος χειρογγύλος βάσκος, ἐν μέσῳ δὲ τούτου ἴσταται μικρά τι. ἐκ μαρμάρου στήλη καὶ παρασύτην ἐξοχή τις ὅποδειλος. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ὄνομάζουσιν αὐτὸν ἐξ ἀρχαίας παραδόσεως, Διάδασκαλείον τοῦ Ὀμήρου.

2) Οὕτω καλούνται αἱ Μοῦσαι.

Εἰς μίαν ἐπαλξ ν τοῦ Φρουρίου
·Ο αἰμοπότης Διοικητὴς
Τὸν ἰεράρχην κρεμᾶ τῆς Χίου.
·Ητον δὲ Πλάτων, δὲ μαθητὴς
·Ανδρὸς ἔχοντος, τοῦ Πρωΐου,
·Οστις ἐν μέσῳ τοῦ Βυζαντίου
·Υψώσε τέμενος εἰς τὰς Μούσας.
·Αὐτὰς δὲ Πλάτων, φήμην ζητῶν,
Εἰς τὴν πατρίδα του προσφυγούσας
·Ησπάσθη πέμπτον ἐνιαυτόν.

·Αριστοὶ ἄνδρες καὶ θιασῶται
Τοῦ μεγαλόφρονος Κοραῆ
Συναγχονίζονται δῆλοι τότε,
Καὶ φεύγει μία των ἡ πνοή ! . . .
·Άλλ' εἰς τῆς Χίου τὴν προκυμαίαν
Πήγει δὲ Κάραλης τὴν σημαίαν
Τὰ τάγματά του εἰς τὰς οἰκίας,
Εἰς τὰ τεμένη τοῦ Ἰνσοῦ,
Πρὸς φόνους τρέπονται καὶ ληστείας
Διψῶντα αἷματος καὶ χρυσοῦ.

Εἰς Ἀρχιμήδους σκέψεις βαθείας
·Κοὶ εἰς ἑκτάσεις ἐπιρρεπής,
Σχῆματα γράφει Γεωμετρίας
Καὶ θανατοῦται δὲ Τσελεπῆς¹
Τοῦ Βουνακίου ἡ αὔρα κλαίει,
Καὶ δὲ παρθένιος αἷμα δέει !
·Η θορυβώδης Ἀπλωταρία
Τόπος πανέρημος καὶ γυμνός,
Καὶ δύο μαῆρα νεκροταφεῖα
Τὸ Παλαιόκαστρον, δὲ Κρημνές² !

X·Εφεραν ἄλλοι τὰ θύματά των
Εἰς τὰς ἀγχόνας, εἰς τοὺς σταυρούς,

1) Ὁ Τσελεπῆς οὗτος ἦν διδάσκαλος; ἐν Χίῳ ἀπὸ τοῦ 1799—1821 θανατωθεὶς κατὰ τὴν κατατροπὴν τῆς νῆσου καὶ ὑπὸ τοῦ Κεραῆ μνημονεύμενος.

2) Ὄνόματα χωρίων καὶ ἔξοχῶν τῆς Χίου.

Καὶ εἰς τὰ ἔγκατα τῶν μνημάτων.

Ἄλλοι ἔζητοσαν θησαυρούς.

Καὶ συνησθάνθη τόσον δὲ Ἄδης

Μὴν τὸν ἀνοίξη θνητὸς αὐθάδης,

Καὶ ἡ Σελήνη ὠχρὰ ἐστράφη

Θταν τριγύρω σωροῦ νεκρῶν

Δερβίσας εἶδεν εἰς τὰ ἑδάφη

Νὰ συνορχώνται φρικτὸν χορόν.

Οὐοίως ὕαιναι πεινολέον

Συνάμα χύνουν δλολυγμόν,

Απὸ τὰ βάθη μαύρων σπηλαίων

Εἰς ζώων τρέχουσαι σπαραγμόν.

Στάκτης τὸ δέρμα των ἔχει χρῶμα,

Κολ τὸ ίσχνόν των ἀπόζει σῶμα.

Δὲν τὰς ἐκόρεσαν σάρκες ζῶσαι;

Σκάπτουν τοὺς τάφους μετὰ μικρὸν

Καὶ ἀγαλλόμεναι καὶ σκιρτῶσαι

Τρώγουν τὰ λείψανα τῶν νεκρῶν. X

Τοῦ Ἰωάννου Γαλάτου κόρη,

Παιδίσκη μόλις ἐπτὰ ἑτῶν,

Τὸν ἱκολούθει κατὰ τὰ ὅρη

Φεύγοντα πλῆθος στρατιωτῶν,

Ἡ μαύρης μοίρας ἀϊκατερίνη.

Αὔτὴν ὠχρόλευκην ὡς σελήνη

Ἐρως ὡς Ἡβη ἐνδεδυμένος,

«Πατέρα;» ἔκραξε μὲν κλαυθμούς.

Εἰς πᾶν ἔκεινος αἴσθημα ξένος,

Δὲν εἶχεν δτα καὶ δφθαλμούς.

Πηδόνσας βράχους, πλεύσας ἀβύσσους,

Ἐσώθη μόλις εἰς ἀλλην γῆν.

Ἄλλὰ τοῦ τέκνου του τὰς ἀλύσους

Καὶ τῆς συζύγου του τὴν σφαγὴν

Ἐκεῖθεν ἔμαθεν· δκτὼ χρόνους

Βαθεῖς ἀκούων καρδίας πόνους.

Δι' ἐν τὸν κόσμον πλάσμα ἐρώτα

Κ' ἔκραξε· «Κόρη μου ποθει, ή!

Εἰς τὰ σκληρά μου ἀκόμη δτα
‘Η παιδική σου ήχει φωνή.»

Καὶ εἰς τὴν ἔρημον τῆς Ἀσίας,
Τὰ βῆματά του περιπλανῶν,
Παρὰ τὰ Μύλασα τῆς Καρίας
Τὸ περιζήτητον νῦρεν ὄν·
·’Εκεῖ, τὸν εἶπαν, ἡ λυπημένη
·’Εκεῖ, ὀλίγας αἴγας ποιηαίνει·
·’Αλλαξοπίστησεν ἡ ἀθλία
·Τπὸ αὐθέντας ὘θωμανούς·
Πλὴν τὸν ἐκόλασεν ὁργὴ θεία,
Κ’ ἐκλείψεις πάσχει αὐτῆς ὁ νοῦς».

Εἰς ἄκραν ἔστεκε καὶ πρὸς ἔνα
·’Εκλινε κάτω αὐτὴν κρημνὸν,
·’Ουματα στρέφουσα πλανεμένα,
·’Όταν ἐκεῖνος ἥλθε θρηνῶν·
«Αἰκατερίνη! τέκνον μου!» κράζει
«Αἰκατερίνη!» πάλιν φωνάζει·
·’Αλλὰ ἡ νέα δὲν ἔχει δτα,
Καὶ ως ἐλίχρυσος μαρανθεὶς
Εἰς τὰ ώχρα της πλανῶνται νῶτα
Πλεξίδες δύο κόμης ξανθῆς.

«Αἰκατερίνη! δὲν μὲ λυπεῖσαι;
·’Ω γέρων λέγει· δ θλιβερὸς
Πατήρ σου εἶμαι· δὲν μ’ ἔνθυμεῖσαι;
Τόσον μὲ ἄλλαξεν ὁ καιρός;
Τοῦ χωρισμοῦ σου μ’ ἔχει ὁ πόνος
·’Αλλοιωμένον, δχι ὁ χρόνος....
Σ’ ἔχασα βρέφος· σ’ εὔρισκω νέαν.
·’Ω γηρατεῖά μου εὔτυχη!
Τὴν ποθεινήν σου διψῶσα θέαν,
·’Ηλθ’ εἰς τὰ χειλη μου ἡ ψυχή....

Οὔτ’ ἔκινθη, οὔτ’ ἐθερμάνθη
Αύτὴν ως κρύα πέτρα βουνῶν,
Καὶ οὔτ’ ἐνόσεν, οὔτ’ αἰσθάνθη.
·’Αλλ’ εἰς τὸν ἀσπχλαγχνον οὐρανὸν

“Τύψωσε μόνον βλέμμα γαλήνης
Κ' ἔψαλλεν δόσμα παραφροσύνης.
«Τὸ Ἀγιόν μου Μύρον μ' ἐπῆραν
Οἱ αἰμοδόροι ὘θωμανοί·
Τὴν οὐρανίαν μ' ἐκλεισαν θύραν·
Δὲν εἶμαι πλέον χριστιανή».

Κ' ἔκεινος ἔκραξε· «Τρισαθλία,
Μὴν ψάλλης πλέον!... φρίττω... φιγῶ...
Απεμωράνθης, καὶ ἡ αἰτία
Τῆς δυστυχίας σου εἶμαι ἐγώ!»...
Βαρυκτυπῶντα μέτωπον, στήθη,
Αὐτὸν τὸν εἶδε καὶ ἀπεκρίθη·
Τὸ Ἀγιόν μου Μύρον μ' ἐπῆραν
Οἱ αἰμοδόροι ὘θωμανοί·
Τὴν οὐρανίαν μ' ἐκλεισαν θύραν·
Δὲν εἶμαι πλέον χριστιανή».

“Εγειναν δύο οἱ ὁφθαλμοί της
Πηγαὶ δακρύου της φλογεροῦ,
Τὸ τελευταῖον ἡ ἐρημῆτις
Σημεῖον ἔκαμε τοῦ Σταυροῦ,
Καὶ εἰς τὰ βάραθρα ἐκρημίσθη,
Καὶ ὁ ψαλμός της συνεβυθίσθη·
«Τὸ Ἀγιόν μου μύρον μ' ἐπῆραν
Οἱ αἰμοδόροι ὘θωμανοί·
Τὴν οὐρανίαν μ' ἐκλεισαν θύραν.
Δὲν εἶμαι πλέον χριστιανή».

Καὶ ὁ πατέρος της· «Μὲ ἀπεσπάσθη
Απὸ τοὺς κόλπους μου τοὺς γυμνούς,
Καὶ τὸν πατέρα της καταράσθη,
Καὶ εἰς ἀδύσσους καὶ εἰς κρημνοὺς
Μ' ἔψυγε δίχως νὰ μὲ γνωρίσῃ,
Μ' ἔψυγε δίχως νὰ μ' ἐλεήσῃ...
“Ολην ἐπάνω μου τὴν δργήν σου
“Ολην ἔξαντλησες οὐρανέ!..
“Ολην ἐπάνω μου τὴν γοργήν σου
Φλόγα ἐκένωσες, κεραυνέ!»...

Νὰ ἐκδικήσῃ τὸν Χίον στέλλει
Πλοῖα μικρόσωμα ἢ Ἑλλάς,
Ἄλλα πτερόεντα καὶ ως βέλη
Πρύμνας προφθάνοντα ὑψηλάς·
Ψάλλε, φωνή μου, τοὺς πολυκρότους,
Τῆς ναυτιλίας αὐτῆς τοὺς πρώτους,
“Οσοι συνῆλθαν τότε εἰς βράχον
Τύψυλοτράχηλον τῶν Ψαρῶν·
Καὶ ψάλλε πρῶτον τὸν τουρκομάχον
Μιαούλην, γέροντα θαλερόν.

Εἰς χιονότριχα ἡλικίαν
Αὐτὸς ὁ γίγας πολεμιστὴς
Ἐναγκαλίσθη τὸν ναυαρχίαν
“Ως τὸν νεόνυμφον ἐραστῆς·
Σιδηροκράνιος, σιδηρόπους
Καὶ δλος σιδηρος εἰς τοὺς κόπους·
‘Απ’ Ἀμαζόνος μπτρόδες μασχάλην
Παιδίον, λέγουν, ἐτῶν ἑπτά
Πεσὸν εἰς πέτραν αὐτὸς μεγάλην
Τὴν κατεσύντριψεν εἰς λεπτά.

Καθῶς ἔζητει νὰ λατομήσῃ
Τοῦ Ἀθωνός της τὸν κορυφήν,
Τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ παραστήσῃ
Τό σῶμα θέλων καὶ τὸν μορφήν.
“Ηθελα οὔτω τὰ ὑψωμένα,
Πλευρὰ τῆς Ὑδρας εἰς ἡ όνον ἔνα
Νὰ συνετέμνοντο ἀνδριάντα,
Καὶ νὰ ἐγράφετο εἰς αὐτὸν·
Μιαούλης οὗτος εἰς, ὁ τὰ πάντα
Τῆς Ὑδρας τρόπαια παριστῶν».

“Αφ’ οὖ τοὺς Τούρκους ζητῶν ματαίως
Τῆς Χίου ἔπλευσε τὰ νερά,
‘Ο μεγαλόχειρ ἥλθεν Ὑδραιος,
Τριανοφόρος εἰς τὰ Ψαρά.
Ἐκεῖ συμβούλιον συγκαλέσας,
Καὶ τοὺς πλοιάρχους κύκλῳ του θέσας,

Τῶν θαλασσίων θεῶν Τριτώνων
Ἄναξ ἐφαίνετο Ποσειδῶν,
Ὥστις εἰς βράχου νάθηται θρόνον
Ἄπὸ τὰ κύματα ἐκπαδῶν.

Ἐκεῖ Μιαούλη τὰ δευτερεῖα
Εἶχε Σαχτούρης ὁ τυχηρός,
Οὐ ψικάταρτα πέντε πλοῖα
Δόσας ἀνάλωμα τοῦ πυρός.
Καὶ παρὰ τοῦτον, δταν ώμίλει,
Καθένα λόγον ἀπὸ τὰ χείλη
Εὔστόχως ἔρριπτεν ὡς βολίδα
Ὥστις αναστάσιος Τσαμαδός,
Βρασίδας δόσας εἰς τὴν πατρίδα
Τὸ ζέον αἷμά του ἀφειδῶς.

Καὶ σὺ ἐκείνων εἶχες τὰ ἵσα,
Μεγαλοπτέρυγε Κριεζῆ,
Σὺ τοῦ ὁποίου αὐλοτοριθεῖσα
Ἡ φήμη ἄπειρος ἔτι ζῆ.
Πᾶσά σου μάχην νίκην σου μία.
Σὲ εἶδαν Κάλυμνος, Ἰκαρία
Θαλασσογίγαντα τοῦ ἀγῶνος
Διακοσίας ναῦς ἔχθρικάς
Τοῦ Φυζαντίου, τῆς Καρχηδόνος,
Ἄπὸ μικρόσκαφον νὰ νικᾶς.

Σχέδια πλάττων, ἔμεινε σύννοους
Ἐκεῖ ὁ φέρων τοὺς Ραφαὴλ
Καὶ μετ' ἐκείνων εἰς τοὺς κινδύνους
Πίπτων Τομπάζης Ἐψυχανι υὴλ
Λέξιν δὲν ἔλεγεν, ἀλλὰ μόνον
Ὑπεβρυχάτο αἷμα καὶ μόνον
Ὥστις λεοντόκαρδος Παναγιώτας,
Ἐπιδρούσης βορέας εἰς τὰς ὁρμάς,
Πρῶτος ἔχύνετο εἰς τὰς πρώτας
Τῶν μουσουλμάνων ἐπιδρομάς.

Μετὰ Πινότονην τὸν κολοσσαῖον
Ἐπιδρομέα τῶν θαλασσῶν

Ἐκεῖ, Σαχίνη, ἔστεκες πνέων
Πατρίδος ἔρωτα καὶ Μουσῶν¹.
Ἐλαυψες ἐπειτα εἰς τὸ σκότος
Θανάτου σθν ό μέγας κρότος,
Ως νὰ ἐμάχοντο τὰ στοιχεῖα,
Καὶ ἡ τῆς Χίου νυκτερινὴ
Ἐσυγκροτεῖτο σκαφομαχία
Καὶ ἀντεβόων οἱ οὐρανοί.

Αἱ Σπέτσαι ἀριστον τιδν ἔνα
Εἶχαν Λεύσον των τὸν κλεινόν,
Οστις δὲν ἀφησεν εἰς λιμένα
Τυνῶττον πλοιον Ὀθωμανῶν.
Εἰς τὴν μαγάλην καὶ οὗτος ἦτον
Σύνοδον τότε τῶν ἀτρομήτων.
Ἐκεῖ καὶ Κούτσος καὶ Λάμπρος ἦσαν,
Ἐκεῖ ἔστεκετο σκεπιικός,
Ἀλλὰ πολέμου ἔπνεε λύσσαν
Ο Ιωάννης Κυριακός.

Τῆς Βουβουλίνας Ἀρτεμισίας,
Ητις ἀνῆθεν ἡρῷηκη
Τὸ μέγα τεῖχος Μονεμβασίας,
Οἱ δύο παῖδες ἦσαν ἐκεῖ.
Ἐκεῖ ἐκάθηντο βαρεῖς τότε
Καὶ δύο ἔνδοξοι Ψαριῶται.
Ο Ἀποστόλης ἄγρυπνος γέρων
Καὶ Ιαννίτσος ὁ τολμηρός,
Ο εἰς τὰς ιήσους τῶν Τούρκων φέρων
Πλημμύραν αἴματος καὶ πυρός.

Πρῶτος ὁ ἔχων πολλὰν τὴν κρίσιν
Μιαούλης εἶπε· «Συναδελφοί!
Ἄνθρωποι ζῶσι κατὰ τὴν Δύσιν
Αὔτοκληθέντες λαοὶ σοφοί,

1) Ο Γεώργιος Σαχίνης, Υδραῖος, ἐκτὸς τῶν ναυτικῶν του ἀνδραγαθῶν καὶ τῆς μεγαλοφυγίας του, ήτις καὶ ὑπὸτῶν ἀλλοεθνῶν ἔθαυμάσθη, παραστάντος ἐν τινι μάχῃ θεατού στολίσκου Γαλλικοῦ, ἐφάνη πάντοτε καὶ φιλόμουσος.

Καὶ οὐρανόθεν λαβόντες κλῆρον
Μίαν τῶν πέντε τῆς Γῆς ἡπείρων.
Εἰς τούτους ἔφεραν τῶν προγόνων
Αἱ βίβλοι ἄμα καὶ ὁ κοιρὸς
“Ο, τι ἐν μέσῳ ἑκείνων μόνων
Νοῦς ἐπλαστούργησε ζωορός.

«Αὔτοὶ παρέλαβον τὴν Θρησκείαν,
Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ,
Πλὴν εἰς τοῦ Τούρκου τὴν ἔξουσίαν,
Ἐχθροῦ του ἄμα καὶ ὑβριστοῦ,
Τὸν Ἀγιόν του τάφον ἀφίνουν
Καὶ τὸ Κοράνιον μεγαλύνουν.
Αὔτοὶ παρέλαβαν τῶν Ἑλλήνων
“Ολα τὰ φῶτα καὶ τοὺς θεσμούς,
Πλὴν τοὺς ἀθλίους νιοὺς ἑκείνων
‘Ημᾶς ἀφίνουν εἰς τοὺς οφαγμούς.

«Χίων ὁ Κάραλης χιλιάδας
Ἐμπρός των ἐσφαξεν ἑκατόν,
Καὶ ἀνεστάτωσαν τὰς Κυκλαδας
Οἱ ποντοπόροι νεκροὶ αὐτῶν
Καὶ εἰς τῆς Χίου χθὲς τὸν λιμένα
Ἐν φ τὰ πλοϊά των ἀφειμένα
Εἰς τὰς πυρφόρους μου ἥσαν χειρας
Πλοῖον μ' ἐπρόδωκε Βρεττανοῦ
Κ' ἐφυγε κόπτων αὐτὸς ἀγκύρας
Ἐν μέσῳ σκότους νυκτερινοῦ.

«Ἀλλ' ως εἰς πτῶμα τὰ σαρκοβόρα
“Ορνεα πέτονται σωρηδόν,
Εἰς Χίον πάλιν οἱ Τούρκοι τώρα
“Ἡλθαν λαβόντες ἄλλην ὁδόν.
Αὐτὴν τὴν νύκτα δύο πυρπόλα
“Ολα ὅπτινη, πυρῖτις δλα,
Εἰς τὰ κυμαίνοντα τούτων δάση
“Ἄς ἐπιπέσωσι κεραυνοί,
Καὶ εἰς τὸν Βόσπορον ἄς μὴν φθάσῃ
Παρ' ἡ ἐσχάτη αὐτῶν φωνή».

«Καὶ εἰς τὸν Βόσπορον ἀν σωθῶσιν,
Ἐκλείσθη, νάυαρχε, ἢ ὁδὸς
Ωστε Ὑδραιοὶ νὰ μὴν ἔμβωσιν;
Οἱ πέρως ἔκραξε Τσαμαδός.
Αμα πρυμνήσιον τὸν ἀέρα
Μᾶς ἀποστείλῃ μία ἐσπέρα,
Θὰ μᾶς κρατήσωσι τοῦ Δαρδάνου
Οἱμοι ἀδύμματοι καὶ νεκροί,
Εἰς τ' ἀνακτόρια τοῦ Σουλτάνου
Νὰ μὴν συρρεύσωμεν ἀντικρύ;

»Ἐκ τοῦ συστάδην νὰ πολεμῶμεν
Σὺ μᾶς ἐδίδαξες τὸν ἔχθρὸν
Καὶ εἰς τὰς Πάτρας νὰ κυνηγῶμεν
Μεγάλα πλοῖα διὰ μικρῶν·
Μόνος εἰς δύο πεσῶν φρεγάτας
Τὰς φλογεράς των ἔκτύπας πλάτας·
Τὸ πλήρωμά του ἀντέστη ὅλον.
Εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν ναυτῶν
Σὺ ἀπεκρίθης τὸ πυροβόλον
Καὶ τὸ πηδάλιον συγκρατῶν».

«Μιαούλη! δύο προετοιμάζεις,
Δύο μὲ δίδεις πυρπολικά;
Ἐκραξε τότε καὶ ὁ Τομπάζης
Στέρνα προτείνων ἡρωϊκά·
Πατῶ εἰς νύκτα συννεψώμενην
Τὴν Ἀλεξάνδρειαν κοιμωμένην,
Καίω τοὺς στόλους της αὐτὴν καίω
Κ' ἐκεῖ ἀνάψας φρικτὸν φανὸν
Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαναπλέω
Τύπο κατάπυρον οὔρανόν».

Οὕτω Βοιάρεως ὁ κυλίων
Ἄνω τὰ ὕειθρα τῶν ποταμῶν
Καὶ ὁ Ἐγκέλαδος ὁ χιλίων
Εἰς τὸ ἀνάστημα πιθαμῶν
Μεγαληγόρον ἐλάλουν γλῶσσαν,
Θταν ἐσώρευαν Θῖτνη, Θσσαν

Εἰς τοῦ Ὀλύμπου τὰς ἀκρωτείας,
Καὶ ἀπὸ στοίβαν πολλῶν βουλῶν
Καθεὶς φλογώδεις ἔδραττε δρύας
Νὰ δαυλοκαύσῃ τὸν οὐρανόν.

Εἰς τὸ συνέδριον ἄγνωστός τις
Ἐφάνη τότε πολεμιστής,
Μικρὸς τὸ σῶμα καὶ νέος, δστις
Αὔτοπροσφέρθη πυροπολιστής.
Λέοντος εἶχε τοὺς χαρακτῆρας,
Αὔτοῦ τὸ στόμα καὶ τοὺς μυκτῆρας,
Καὶ ὁ Κανάρης ἦτο ἐκεῖνος.
Πυρακτωστόλοι δύο κρυφοὶ
Ἐκεῖνος ἄμα καὶ ὁ Πιπίνος
Σιναποστέλλει νται λαμψηφεί.

Ἡ νῆσος εἶχε ναὸν¹ εἰς μνήμην
Τοῦ Ποσειδῶνος χριστιανῶν,
“Οσις ἀπέλαυνε πολλὴν φήμην.”
Εἰς τοῦτον πλῆθος θαλασσινῶν
Ἐφερε πλῆθος ἀναθημάτων
Ἀγκύρας, σκάφη μὲ τὸ ἄρμενά των,
“Ολα ἔξ ūλης ἀργυροχρύσου,
Καὶ πᾶσαν ὥραν ἦτον ὑτὸς
Εἰς ἐγχωρίους, ξένους ἔξισου
Φωτοχυμένος καὶ ἀνοικτός.

Ἐκεῖ κατέβαινε θεία χάρις
Ἐκεῖ τὸν σκέπτον τῆς κεφαλῆς
Κρατῶν εἰς χειράς του ὁ Κανάρης,
“Ως ναύτης ἔρχεται ἀφελῆς.”
Εἰς τὸν Ἄγιαν ἐμπρόδες Τριάδα
Τρέμων ἀπίτει χρυσῆν λαμπάδα.
Καὶ εἰς τὸν Ἄγιον τρέμων ἄλλην
“Ο τῶν τρικρότων καταστροφεύς.”

1) Τοῦ ναοῦ τούτου, ἀχιερωμένου εἰς τὸν προστάτην τῶν θαλασσινῶν Ἄγιον Νικόλαον (διότι οὗτος εἶναι ὁ Ποσειδῶν τῶν Χριστιανῶν) σώζονται μόνον τέσσερες ἴτοιμόροποι τοῖχοι.

Καὶ κράζει ἄρας φωνὴν μεγάλην
Τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἱερεύς,

«Μέγας εἶ, Κύριε, καὶ κάμμία
Γλῶσσα πρὸς ὑμνον σου δὲν ἀρκεῖ.
Γαίας, στερέωμα καὶ στοιχεῖα,
Ἐν μόνον νεῦμά σου διοικεῖ.
Πνεύμας, ἐκίνησες τοὺς ἀέρας.
Βλέψας, προσήλωσες τοὺς ἀστέρας.
Ζωὴν, ὃν ἄναρχος, ἀεννάως
Ἄφθονον χύνεις νᾶμα ζωῆς.
Καθὼς ἐποίησες Πᾶν τὸ χάος,
Ἄν θέλῃς φάος, τὸ Πᾶν ποιεῖς.

«Ο χρόνος δλος ἀκαριαία
Ἐνώπιόν σου εἶναι στιγμή,
Καὶ τὸ διάστημα πᾶν κεραία.
Οἱ κοσμοκόποι σου ὀφθαλμοὶ
Φωτοδοτήρες δύο, χιλίους
Σπινθηρακίζουν ὅμοιον ἡλίους.
Τὴν ἔθνομήτορα χώραν ταύτην,
Θεέ, σκεπάζει τάφου σποδός.
Εἰς τὸν ἀτρόμυπτον αὐτῆς ναύτην
Τυραννοπλήκτορα νίκην δός!»

Σχίζει τὴν θάλασσαν ὁ Τιτῆνος
Καὶ ὁ Κανάρης πλέων, ἵδού
Νέος Κυναίγειρος Σαλαμῖνος,
Ἄλλὰ κατάμεσα τῆς ὁδοῦ
Τοὺς δώδεκά του ναύτης ἢ κρύα
Φλεβοπαγόνει μικροψυχία.
Ἐκεῖνος δλοὺς ἀποστομόνων,
«Φύγετε, κράζει, καὶ δίχως σᾶς
Ἄπὸ τὰς χειράς μου αὐτὰς μόνον
Ἀπόψε καίσται ὁ Πασᾶς!»

Μετὰ γλυκεῖαν θέρους ἡμέραν,
Τέλος ἀστράπτουν οἱ οὐρανοὶ¹
Ως εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἐσπέραν
Ὄταν ἀπλώθησαν κυανοῖ.

Καὶ τῶν ἀστέρων ἡ ἄμμος νέα
Διεσκορπίσθη πλέον ὠραία
Εἰς τὰς φωσφόρους ὑγρὰς ἐκτάσεις
Ἐντὸς χρυσίνου κυματισμοῦ
Ως δύο δράκοντες τῆς θαλάσσης
Τὰ δύο σκάφη φεύγουν δύο.

Βλέπων προτρέχοντα τὸν Ὑδραιὸν
Οἱ πρώτες ἔκραξε τῶν Ψαρῶν.
«Δὲν σὲ προφθάνω, Πιπίνε, πλέον.
Νὰ προπεράσω δός με καιρόν.
Ἄμα εἰς πλοϊον ἐγὼ πῦρ βάλω,
Πειτας σὺ τότε καὶ καίεις ἄλλο».·
Ἐκεῖνος πείθεται μετριάζων
Τοῦ καταρτίου του τὸν ιστόν,
Καὶ μένει ὅπισθεν θυσιάζων
Εἰς τὴν πατρίδα του ἔαυτόν.

Καὶ δὲ Κανάρης διπλασιάζει
Καρδίαν, τόλμην, καὶ προχωρεῖ
Καὶ τὰς ἀρπάγας του ἔτοιμάζει
Καὶ ποῦ νὰ τρέξῃ παρατηρεῖ·
Αλλ' ὡς νὰ πίπτῃ δὲ Γαλαξίας
Ἀπὸ τὰ βάθη τῆς οὐρανίας
Καὶ σαφειρίνης τότε ἀψίδος
Κύκλος ἀστρώδης γοργοῦ φωτὸς
Εἰς τὴν μεσαίαν τῆς ναυαρχίδος
Ιστοκεραίαν πίπτει ἐντός.

Δις τρὶς σταυροῦται δὲ Ἐλλην ναύτης
Εἰς ὄσην ἔγχυσιν ιυραυγῆ
Καὶ λέγει· «Κύριε! στολοκαῦτις
Ἡ δεξιά σου μὲ δόηγεῖ».
Καὶ εἰς τὸν δρυμὸν τῆς Χίου φθάνων,
«Οπου δὲ στόλος τῶν Μουσουλμάνων,
Τὴν ναυαρχίδα των πλησιάζει
Κ' Αἴθνης εἰς ταύτην πῦρ ἐξεργᾶ·
«Φωτοχυσίαν θέλεις; φωνάζει
Φωτοχυσίαν, θηρίον, νά!»

Εἶχεν ὁ Κάραλης εὔωχίαν·

Ἐνεὶ τοῦ στόλου οἱ ἀρχηγοὶ¹
Φαιδρᾶν ἐτέλουν δλονυκτίαν,

Καὶ τὰ ἔξαρτια φωταυγῆ
Ἄπὸ κανδήλας ἡσαν μυρίας,
Καὶ ὁ Βαλέτσας ὁ τολμητίας
Ἐκεὶ ἐκρέματο εἰς ἄγχόννη·

Φιλέλλην, δστις τὸν ἀγαθὸν
Καὶ ἀρειότολυμον Μελιδόνην
Αἰχμαλωτίσθη ἀκολουθῶν!

Εἰς τὴν ἴδιαν φέρεται ὅραν

Ἡ παντοφάγος πυρκαϊὰ
Καὶ εἰς τὴν πρύμνην καὶ εἰς τὴν πρῷραν,

Καὶ νὰ τὴν σβύσῃ ἀγωνιᾶ
Τρέχων ὁ Κάραλης, καὶ γογγύζων·
Δράκων δρθούμενος καὶ συριζων,
Αὐτὴν χιλίας γλώσσας ἀπλόνει

Καὶ χύνει νέφη μαύρων ἀτμῶν.
Ἡ τοῦ Βαλέτσα τότε ἄγχόνη

Σφίγγει τὸν Τοῦρκον εἰς τὸν λαιμόν.

·Ως δὲ ἐλέφας, δστις ὁδεύει

Τεώγων πᾶν δ, τι χλωρόν, ξηρόν,
Ἄρμενα, κάλους, τὸ πῦρ χωνεύει.

Χύνουν οἱ ναῦται βροχὴν νερῶν,
Αὐτὸν δέχεται ὡς τὴν πόσιν
Τὴν διδομένην μετὰ τὴν βρῶσιν.
Ἐδῶ ἀνοίγει, ἐκεὶ κρατῆρας,

Καὶ τῶν ἐντρόμων ἐπιβατῶν
Καίει τοὺς πόδας, καίει τὰς χεῖρας
Τὸν ναύαρχόν των ζητεῖ αὐτόν . . .

Ζητεῖ ν' ἀφήσῃ αὐτὸς τὸ πλοῖον·

·Αλλ' εἰς τὸ πρόσαπον τὸν κτυπᾶ

1) Τοῦτο ἐγένετο ἐν Κρήτῃ. Οἱ Κρήτες ἐνθυμεῦνται ἡν ἀρετὴν τοῦ ἀληθεῖας αὐτοῦ φίλου τῶν Ἑλλήνων, δστις συλληρθεὶς εἰς τὴν Κρήτην ἑβασαν· σῇ σκληρῷς καὶ ἀπηγγλωνίσθη τέλος ὑπὲ τῶν Ὀθωμανῶν ἔχει.

Ο κρεμασμένος Βαλέτσας...κρύον
Νεκροκολάρισμα ! . . . σιωπᾶ . . .
Κ' ἐν φείς λέμβον ἐντρομος πίπτει,
Θεοῦ ἐπάνω του ὁργὴ φίπτει
Δοκὸν συντρίβουσα τὰ νεφρά του...
Ἐκφαραγγίζει αἷμα δριμύ.
Τὸ σκότος ἔρχεται τοῦ θανάτου,
Καὶ τὴν ψυχήν του συνεξεμεῖ. . .

Ἐν φεί Χίος τότε ὁρθόνει
Τὴν κεφαλήν της αἰματηρὰν
Καὶ εἰς τὸ πέλαγος προσηλώνει
Βλέμμα ἐκφράζον Ἄδου χαράν.
Μακρὰν εἰς λέμβον πλέει ὁ Ἄρης
Τῶν θαλασσίων μαχῶν Κανάθης.
Οὐοίως, ὅταν τὸν κάματά του
Εἰς κῆτος πήξῃ ὁ ἄλιεὺς,
Καὶ λάδη τραῦμα βαθὺ θανάτου
Τῶν δύο πόλων ὁ βασιλεὺς.

Ἐν φεί τὸ τρέμον βαρύ του σῶμα
Κυμάτων φέρει κλυδωνισμόν,
Ἐν φεί τὸ βρέμον πλατύ του σῶμα
Ὑδάτων χύνει ; ατακλυσμόν,
Ἐκεῖνος φεύγει . . . πλὴν μετ' ἀγῶνας
Τὸ ζῆσαν τέρας δέκα αἰῶνας
Ποδῶν χιλίων ἀπλόνει πτῶμα,
Λεπιδοθάρακον καὶ ξηρόν
Εἰς τῆς θαλάσσης τὸ μέγα στρῶμα,
Σῶζον τὴν λόγχην εἰς τὸ πλευρόν.

Σκννὴ φρικιώδης ! τῶν τηλεβόλων
Ἐκατὸν δέκα τὸν ἀριθμὸν
Εἰς τὰ πλευρά της βροντώνεων ὅλων,
Καὶ εἰς τοῦ ἀντλου τὸν ἐκρηγμὸν
Σαλευομένων ξηρᾶς καὶ νήσων,
Συγκλονουμένων καὶ τῶν ἀβύσσων,
Εἰς μαῦρον σύννεφον φερομένη
Καὶ ναύτας φέρουσα δυστυχεῖς

Τὴν ἐπουράνιον ἀναβαίνει
Ἄψιδα τότε ἡ ναυρχίς. . .

Καὶ ὁ Κανάρης εἰς τὰ Ψαρά του
Ν' ἀγγεῖλη ἔτρεχε τὴν χαράν,
Καὶ εἰς τὸν ἔνα βραχίονά του
Σημαῖαν ἔσειε πορφυρᾶν.
Κρότος σημάντρων, ἥκουσθη μέγας,
Εἰς τὰ κατάρτια, εἰς τὰς οτέγας
Ἐδραμαν δλοι νὰ τὸν ἰδῶσι·
Πλὴν φεύγων! δλοις εἰς τὸν Ναόν,
Ο "Ηρως ἔσπευδε ν' ἀποδώσῃ
Εύγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεόν.

Καὶ ὁ Πιπήνος ὡσαύτως φθάσας
Ν' ἀνάψῃ δίκροτον ἔχθρικόν
Τεχνὲς διέπλευσε τὰς θαλάσσας
Καὶ εἰς τὴν "Τύρανναν ἥλθε νικῶν.
Τοξέας ἐμπρός του δλος φαιδρότης
Ο μέγας Λάζαρος Κουντουριώτης,
Ο Πρυμνοφύλαξ της πολιτείας.
· Εφάνης. εἶπε, σὺ νικητής
Τῆς δυσνικήτου φιλοτατρίας
Καὶ τῆς πατρίδος σου λυτρωτής».

Α. Σούτζος.

ΑΓΩΝΕΣ ΞΗΡΑΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΗΣ

· Απέλθετε διὰ τῆς δικνοίας εἰς τὰς φοβερὰς τῆς πατρίδος διραματουργίας. «Ἐρχου καὶ ἴδε». Τί βλέπομεν εἰς τὴν πρώτην σκηνήν; Μάχην τῆς ξηρᾶς. · Γιομείνατε νὰ τὴν θεωρήσωμεν συντόμως ὅσον τὸ δυνατόν. · Ίδεν τὰ δύο τῶν πολεμίων στρατεύματα βλέπουσι μακρόθεν πρὸς ἀλληλὰ κατὰ πρῶτον, παλλόμενα τὴν καρδίαν. · Ίδεν συγκινοῦνται καὶ προχωροῦσι κατ' ἀλλήλων ἐνθουσιῶντα. Χιλιάδες ἀνθρώπων, ως εἰς καὶ μόνος ἀνθρωπος, βηματίζουσιν ἐμοθυμαδίνιν πρὸς τὸ χάος τοῦ θανάτου. Σκηνόδαιμοντουσι τὰ βλέφρα πρὸς τὰς πρώτας ἀστραπὰς τῆς ἀψιμαχίας. · Αποχωρετῷ τὸν πλησίον συστρατιώτην ὃ στρατιώτης, καὶ εἰς δλους

εὐθὺς φάίνεται ὅτι δύει ὁ ἥλιος τῆς ζωῆς. "Ολος ὁ αἰών τοὺς φάίνεται συνεσταλμένος, εἰς μίαν καὶ μόνην, τὴν τῆς μάχης στιγμήν. Καὶ τὸν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὸ πᾶν ἔκκειτος αὐτῶν ἀθρόον βλέπει συγκεντρωμένον εἰς τὴν ὁποίαν πάτεται σπιθαμὴν τοῦ ἐδάφους. 'Ιδοὺ ἡ σάλπιγξ βοᾷ, συνηχοῦσι τὰ κελεύσματα, κυριατίζουσιν σημαῖαι καὶ ἀρχεται ἡ τῆς μάχης ὄρη. Κύματα καπνοῦ μυριόζουσιν, ἀναβαίνοντα καὶ λακτίζοντα τὸν αἰθέρα· χρωτοῦσιν ἀδικαόπως τὰ στόματα τῶν τηλεβόλων, ἔξερευγμένα μυρίους θανάτους· αἱ πυρφόροι σφερῖται, διαπερῶσκι διὰ τῶν πυκνῶν συστημάτων, ἀφίνουσιν ἐν τούτοις κενὰ χάσματα αὐλακίων, ὡς εἰς τὰ χωράφια τὸ ἀροτρον τοῦ γεωργοῦ, ἡ καὶ εἰς τὰ λήια τοῦ θεριστοῦ τὸ δρέπανον. Σώματα καλὸν καὶ γενναῖον, ὡς δένδροι νψηλὰ κατὰ πίπτουσι βαρυστένακτα καὶ ἄλλα συσσωρεύονται ἀλλεπάλληλα, ὡς ἀσταχύων δράχμακτα εἰς τοὺς ἀλωνας. 'Ορμῶσιν οἱ μαχόμενοι διὰ τῶν πτωμάτων, ἔγκαρδιούμενοι· ὑπὸ ἀπελπισίκς ὀθοῦσιν, ὠθοῦνται, πληγώνονται, πληγώνουσι, φονεύουσιν, ἀποθνήσκουσι. Νεκρὸς ἀντικρούει πρὸς νεκρόν, πῦρ εἰς πῦρ, σίδηρος εἰς σίδηρον. 'Επιχαίρουσιν ὡμῶν οἱ νικηταί, μεθύοντες ἐξ αἰματος. Γογγύζουσιν ἐλεεινῶς οἱ τραυματισμένοι, καὶ ψυχορραγοῦσιν ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἵππων ἢ τῶν πεζῶν φονευτῶν. 'Εδῶ σπαρταροῦσι χεῖρες καὶ πόδες, ἐπεὶ ὀχνίζουσι καρδίαι καὶ σπλάγχνα, ἀλλοῦ κυλίονται σωμάτων, ὡς δένδρων, κορμοί, καὶ παρέκειται σφενδονίζονται κεφαλαὶ χάσκουσαι εἰσέτι φοιβερῶς. κατὰ τοῦ φονέως. Κρουνοί καὶ ῥεῖθροι θερμῶν αἰμάτων μεθύονται τὴν γῆν καὶ καταβάφουσι τὰς σάρκας, καὶ μολύνουσι φάνταστα τοὺς ἵππους καὶ ὅπλα καὶ φορέματα. 'Αδελφὸς βαρυστενάζων καταπατεῖ τὸ πτῶμα τοῦ ἀδελφοῦ· εἰς τὸ βαθὺς τῆς ἐσυτῶν καρδίας αἰσθάνονται τὰ θανάσιμα τραχύματα τῶν οἰκτέρεων, καὶ τὰ τέκνα παρέρχονται δικαρύοντα τοὺς πεσόντας γονεῖς, οἵτινες ἐκτείνοντες τοὺς νεκρούμενους αὐτῶν βραχίονας μετὰ φωνῆς σβύνομένης καὶ δύσντων ὀμμάτων, τοὺς εὔχονται, τὸ τελευταῖον, ὑγείαν καὶ ζωήν. 'Εδῶ τρέχουσιν ἐξάγοντες οἱ συγγενεῖς ἢ φίλοι τὸν συστρακτιώτην ἡμιθυνῆ καὶ μόλις ἀνορθοῦντα τὴν κεφαλὴν νῦν καθιερώσῃ τὸ ἔσχατον βλέμμα καὶ πνεῦμα εἰς τὸν δημιουργόν του· ἐκεῖ φθάνει καὶ κατασφάζει τὸν φεύγοντα διώκων· καὶ μένει, τέλος, τὸ πεδίον τῆς μάχης μυριόνεκρον πολυάνδριον, ὃπου κείτονται σώματα χριστιανῶν συμπεψυριμένα πρὸς ἔρημα ὅπλα, καὶ πτώματα Τούρκων καὶ κτηνῶν θνητῶν, ἐπισκοπούμενα ἀγνωθεῖν ὑπὸ σαρκοφάγων νόρνεων, τὰ ὅποια μόνα διὰ τῆς φρικώδους καύτων κλαγγῆς διεκόπτουσιν εἴνοτε τὴν κατέχουσαν κύλω τὸ πᾶν φοιβερὸντῆς νεκρώσεως ἡσυχίαν καὶ πένθιμον σιωπὴν τοῦ θανάτου.

Πῶς σας φαίνεται τοῦτο τὸ θέατρον, ἀδελφοί; εἰναι ἀρά γε ίκανὸν νὰ κινήσῃ φύσιον καὶ ἔλεον εἰς τὰς ψυχές σας πρὸς βοήθειαν τῶν ὑπὲρ Πτερεως καὶ Ηλατρίδος θυσιαζομένων ὅμοιγενῶν; "Ω, πόσκι αἰκία: ἡ τηγανίθη-

σαν εἰς ταύτην τὴν μάχην ! Ήσαν χῆραι ἥδη, καὶ πόσα ὄφενά, καὶ πόσει γέροντες γονεῖς περιμένουσιν εἰς μάτην τοὺς πεσόντας αὐτῶν συγγενεῖς ! προκύπτουσι διὰ τῶν θυρίδων, ἐξέρχονται εἰς τὰς ὁδούς, ἔρωτῷσι τοὺς διαβάτας, περιστρέφουσι πανταχοῦ καὶ τὰ βλέμματα καὶ τὰς διανοίας πότε καὶ ποῦ νὰ ἴδωσιν ἐκείνους τοὺς ὅποιους δὲν θέλουσι πλέον ἵδει εἰς τὴν γῆν, θρηνοῦντες διὰ βίου τὸν χωρισμόν των ! Ήσαν τέλος χρησταὶ τῆς πατρίδος ἐλπίδες, καὶ πόσοι βραχίονες αὐτῆς συνετάφησαν μετὰ τῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων εἰς ἕνα τάφον, τὸν ὅποιον εἰς αὐτοὺς προσφέρει τελευταῖον ἡ εὔσεβεια δῶρον ὅσιον καὶ θειότερόν ! Δεινόν, ἀδελφοί, τὸ θέαμα, καὶ τὰ παρεπόμενα δεινὰ καὶ ἐλεινά. 'Αλλ' ἂν ταῦτα δὲν σές μαλάσσουσι τὴν καρδίαν, μετάβητε εἰς ἄλλην τηνήν. "Ελθετε εἰς τὴν θάλασσαν νὰ ἴδωμεν τοὺς συμπατριώτας, πῶς ναυμαχοῦσι κατὰ τῶν ἀσεβῶν, «ποιοῦντες ἔργασίαν ἐν ὑδασι πολλοῖς».

Ἐρχου καὶ ἴδε. Βλέπετε τὰς ὑψηλὰς καὶ βαρείας τῶν βαρύδρων τοιχήρεις, πῶς ἀναβαίνουσιν ὡς ἡφαίστεια ὅρη εἰς τὴν θάλασσαν τὴν Ἑλληνικήν; Βλέπετε ἀπ' ἄλλου μέρους τὰ πλοῖα τῶν ὁμιγενῶν εὐζήνητα καὶ κοῦφα καὶ ἐλαφρό, πῶς περιίπτανται ώστε κύκνοι, πέριξ εἰς τὰς βαρύδρων πρυγούσας. 'Ιδού ἐκπυρροκροτοῦσι κατ' ἄλλήλων. 'Ιδοὺ ἀνάπτει ὁ πόλεμος εἰς τὸ πέλαγος, ὅπου πάραυτα συντρέχουσι καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα νὰ πολλαπλασιάζωσι τὰ τούτου δεινό. 'Η θάλασσα βοᾷ καὶ ἀφρίζει καὶ χάσκει συγχάκις ὑποκάτω τῶν καραβίων, ἔνοιγουσα τὰς ἀβύσσους, ὡς παμφάγους φάρυγγες, νὰ τὰ καταπίῃ. Οἱ ζνεμοὶ ἀνυψώνουσιν ὅρη κυμάτων, καὶ διακόπτοντες τῶν πλοίων τὴν ὁρμήν, τὰ συνταράττουσι, τὰ στρέφουσι, τὰ συγκρούουσι καὶ παραδίδουσι πλάγιον πολλάκις, τὸ προτρέχον νὰ φύγῃ τὸν ἔχθρόν. Ξηρὰ καὶ πού; μακρόθεν στενάζει, καὶ δὲν δύναται νὰ δώσῃ ἀσυλον εἰς τὰ φεύγοντα θύματα τοῦ θυνάτου. Καν δὲ τύχη πλησίον, ἐπιταχύνει τὸν τούτων ὅλεθρον πολλάκις διὰ τὴν σκληρότητα τῶν ἀποτόμων αἰγιαλῶν. 'Ρύακες πυρὸς προχέονται καίοντες ἐπὶ τῶν ὅδων, καὶ προσβάλλοντες εἰς τὰς πλευρὰς τῶν πλοίων, τὰ σχίζουσιν ἐξαίφνης καὶ τὰ καταποντίζουσιν, ἢ τ' ἀνάπτουσιν, ὡς ἔγλων δρυμόν, ἀναμέσον εἰς τὰ κύματα. Βολίδες καὶ σφαίραι πυρφόροι σπινθηροσβόλουσιν ἐν μέσῳ καπνοῦ, μακινόμεναι νὰ φάγωσι σάρκας. 'Εδώ συμπλωτήρες ἢ καιόμενοι κατασπάζονται ἀλλήλους τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν. 'Εκεῖ σύρουσιν εἰς τὰ κάτω τοῦ πλοίου καὶ συσσωρεύουσι τοὺς πληγωμένους αίματοφύτους καὶ θρηνοῦντας ἐλεινῶς. 'Αλλοῦ πολέμιοι συμπεσόντες ἐπὶ τῆς κωπαστῆς κατασχίζουσι, καὶ σφάζουσι, καὶ πνίγουσιν ἀλλήλους εἰς τὸ πέλαγος. Κατάραι καὶ προσευχαὶ τῶν ἀποθηγακόντων ἀντηχοῦσιν εἰς τὸν ἀέρα· πτώματα καὶ ναυάγια ἡμίκαυστα ἐπιπλέουσιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Πανταχόθεν συρρέουσιν αἱ εἰκόνες

καὶ τὰ δργαναὶ τοῦ ὀλεθρου. Ὁ δὲ ἀνθρωπὸς μόνος, ἔρημος, φυλακισμένος εἰς μίαν σανιδία, ἀντιμάχεται πρὸς πολλὰ θανάτων εἰδη, τὰ ὅποια περὶ αὐτὸν ἀμιλλῶνται, ποιῶν πρότερον νὰ τὸν ἀρπάσῃ. Τυράννων μανία, καὶ τέχνη πολέμου, καὶ λύστα πυρὸς καὶ βίᾳ κυμάτων, καὶ ζεῦλη ἀνέμων συναγωνίζονται κατὰ τῶν ἡμετέρων συγγενῶν ἐπάνω εἰς ἓν τάφον ἀχανῆ!

K. Οἰκονόμος, ὁ ἐξ Οἰκονόμων.

Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΚΑΙ Η ΕΝ ΒΑΛΤΕΤΣΙΩ ΜΑΧΗ

"Οτε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 ἔξερράγη ἡ ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ ἡγεμὼν τῆς Μάνης Πέτρος Μαυρομιχάλης ἐφαίνετο δὲ ἀνθρωπὸς δὲ προωρισμένος νὰ χειραγωγήσῃ τὰ τῆς χερσονήσου πράγματα. Προστάτευτος χώρας καὶ φυλῆς, αἵτινες οὐδέποτε ὑπέκυψαν ὀλοσχερῶς εἰς τὴν ὄσμανικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀείποτε σχεδὸν διετελέσαν κατ' αὐτῆς στασιαζουσαι. Εἶχε λοιπὸν ὄρμητήριον ἀσφαλὲς καὶ στρατιὰν παρεσκευασμένην. Ἐάν καθ' ἐαυτὸν δὲν ἦτον ἀνὴρ μαχίμος, εἶχεν ἀδελφὸν καὶ γιοὺς ἀναδείξαντας περιφενεῖς πολεμικὰς ἀρετὰς ἐν τῷ ἀγῶνι. Καὶ ὅμως ἥρπασεν ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου ἀνὴρ, ὅστις ἀνῆκε μὲν εἰς γενεὰν κλεφτῶν περιώνυμον, εἶχε συναγωνισθῆναι μετὰ τοῦ Σταθῆ περὶ Σκόπελον, εἶχε βουλευθῆναι μετὰ τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη περὶ ἐλληνοτουρκικῆς τινὸς ἐπανασπάσεως τῆς Πελοποννήσου, πρόγυμπτι ὅμως οὐδὲν εἶχε κατηρτισμένον ἐφόδιον ἵνα λάβῃ τηλικοῦτον ἀξιωματικόν. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἦλθε κατὰ Ιανουάριον τοῦ 1821 εἰς Μάνην ἐκ τῶν Ιονίων νήσων, ὅπου εἶχε διατελέσει εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ προαχθῆ μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Παρηκολούθησε δὲ ὡς μικρὸς ἔτι καπετανίος τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην εἰς τὴν κατὰ τῶν Καλαυρῶν πρώτην ἐκστρατείαν, τὴν ἐπαγγεγούσαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως ταύτης τῇ 23 Μαρτίου. Ἄλλα τότε ἔχωροισθη ἀμέσως ἀπὸ τὸν Μαυρομιχάλην καὶ ἀπῆλθε μετὰ 150 Μανιατῶν εἰς Καρύταιναν, ὅπου εἶχε προσκληθῆ ὑπὸ τῶν Δελιγιανναίων. Ολίγον μετὰ τοῦτον ἐνέβαλεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χερσονήσου δὲ Ἡλίας Μαυρομιχάλης, ὁ Νικήτας, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Παπαφλέστας καὶ ἄλλοι. Ἡτο δὲ ὁ Κολοκοτρώνης τῇ 27 εἰς τὸ χωρίον Τετέμπεη, μεταξὺ Μεγαλοπόλεως καὶ Γόρτυνος, ὅπερι οἱ Τούρκοι τοῦ Φαναρίου καὶ ἄλλων τινῶν χωρίων ἀπήρχοντο ἵνα ἐνωθῶσι μετὰ τῶν τῆς Γόρτυνος καὶ μεταβῶσι πάντες ὅμοι εἰς Τρίπολιν. Ο Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχὰς μόνος, καὶ ἔπειτα τῇ συμπραξεῖ τῶν ὑπλαρχηγῶν Καρυταίνης Ηλαπονταίων, ἐπιχείρησε τῇ 28 νὰ διακωλύσῃ τὴν ἐνωσιν τῶν Φανα-

ριτῶν μετὰ τῶν Γορτυνίων καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Φαναρίται κατώρθωσαν νὰ περάσωσι καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἔπειθον ὅμως ζημίαν οὐ μικράν. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν καὶ τὰς δύο ἐπομένας ἡμέρας κατέφθασαν εἰς τοὺς ἡμετέρους βοήθειας πολλαῖς ὑπὸ τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχαλῆν, τοὺς Δειλιγιανναίους, Κανέλλον καὶ Δημήτριον, τὸν Παπαφλέσσαν, τὸν Ἀναγνωσταράν καὶ ἀλλούς, ὥστε συμποσιωθέντες πάντες εἰς 6.000 ἐπολιόρκησαν τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει κλεισθέντας Γορτυνίους καὶ Φαναρίτας Τούρκους. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἥρχισε τὸ ἀληθὸς ἴστορικὸν τοῦ Κολοκοτρώνη στάδιον. Οἱ ἀνὴρ οὗτος ἄγων τότε τὸ 52 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἥτο τῷ ὅντι πεπλασμένος ἵνα ἀρξῃ τῆς Πελοποννήσου ὅπως αὐτὴ εἴχεν ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος. Ἀνήκεν εἰς γενεὰν κλεφτῶν πολύκροτον ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν αὐτῆς καὶ τοῖς παθήμασι. Τὸ εὐπαγὴς αὐτοῦ σῶμα, ἡ μεγαλὴ κεφαλή, ἡ μακρὰ κομητοῦ, οἱ ἀστώδεις οφιαλκοί, τούρμα μέτωπον, ἡ βροντώδης φωνή, τὰ πάντα ἥσαν παρ' αὐτῷ ἐπιτήδεια νὰ καταπλήξωσιν ἐκ πρώτης ὄψεως τοὺς ρωμαλέους τῆς χερσονήσου ὄρετας. Ἄλλα τὰ ἔξωτερα τοῦτα προτερήματα δὲν ἥθελον ἀρκέσει, ἵνα ἔνγρήσωσι τὴν ἀπροσμάχητον δύναμιν, ἥν ἐκτίσατο δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῶν ἀφελῶν ἐκείνων ψυχῶν. Οἱ Κολοκοτρώνης δὲν δύναται νὰ ὄνομασθῇ ἀνὴρ μεγαλοφυής, εἴχεν ὅμως τοιαύτην καὶ τοσαύτην ὄρθοτητα πνεύματος, εὐγλωττίαν, στρατηγικὴν δεξιότητα, πανουργίαν καὶ γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων, οἷα καὶ ὅσα ἀπητεῖτο ἵνα ὑπαγάγῃ τοὺς Μωραΐτας τοῦ 1821. "Αν ἡ Ἑλλὰς περιφρίζετο εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἡ Πελοπόννησος ἥτο χώρα ἡπειρωτική, διὰ Κολοκοτρώνης ἥθελε λάθεις βεβαίως ἐν αὐτῇ, ἥν ταξίν ἐν Σερβίᾳ διὰ Μιλόστος Ὁσρένοβιτζ. "Οπως δὲ ἔχει ἡ Ἑλλάς, καὶ μαλισταὶ ὅπως εἴχε τῷ 1821, ὅτε οἱ χαρακτῆρες τῆς Στερεάς καὶ τῶν Νήσων ἥσαν πολὺ μᾶλλον ἰδιαίζοντες ἡ τακτική, οὔτε ἥδύνατο οὔτε ἐφαντάσθη ποτὲ ὁ ἀνὴρ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ ἢ τῶν πορχαλίων τῆς χερσονήσου. Ἄλλ' ἀφ' ἕτερου ἔθεωρησε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως τὴν Πελοπόννησον ὡς ἔδιον πλαστικὰ καὶ ατῆμα. Ἐντεῦθεν δὲ οὔτε αὐτὸς ἔκυρηνης τὴν Ἑλλαδα, οὔτε ἀλλον ἀφησεις νὰ κυβερνήσῃ αὐτήν Δὲν ἔξειρομεν ἔὰν κατ' ἀρχὰς συνετάχθη εἰδικιριῶς μετὰ τοῦ Ψυλλάντου ἀποτυχόντος δὲ τούτου, κατέξανέστη μετ' ἀποτόμου τραχύτητος κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τῶν προεστῶν. Ἐπὶ τέλους ὅμως, ὅτε ἐκορυφώθησαν οἱ τῆς πατρίδος κίνδυνοι, ἐπεκράτησεν ἐν τῇ γενναίᾳ ἐκείνῃ ψυχῇ τὸ τῆς φιλοπατρίας αἰσθήμα, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὡς οὐδεὶς ἄλλος ὑπηρέτησεν αὐτόν. Ἄλλ' ἔλθωμεν εἰς τὰς περιπτετείας ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἐκτίσατο τὸ μέγα αὐτοῦ ἄξιωμα.

Οἱ ἔξι χιλιάδες ἄγδοες, σύτινες συνέρρευσαν περὶ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Κα-

ρυταίνης κατὰ τὰ τέλη Μαρτίου 1821, οἱ πλεῖστοι ἀπόπλως ὅντες καὶ ἄνχεσκητοι, διελύθησαν ὡς ιστὸς ἀράχγης ἀμαχητὶ σχεδὸν ἀμικ ἐπῆλθε νέας ἐπικουρίας ἐκ Τριπόλεως πρὸς τοὺς ἀποκεκλεισμένους Τούρκους. "Απκντες οἱ ἀλλοι ὄπλαρχηγοι κατεπλάγησαν καὶ προέτειναν, μηδ' αὐτοῦ τοῦ Παπαφλέσσα ἔξαιρουμένου, τὴν ὑποχώρησιν εἰς Μεσσηνίαν. Μόνος ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησεν, ὅτι ὑποχωροῦντες εἰς τὴν ἀκρογύη τῆς χερσονήσου καὶ ἀρίνοντες τὰ ἐνδότερα αὐτῆς εἰς τὴν διάσκησιν τῶν πολεμίων, ἥθελον διακινδυνεύσει τὴν τύχην ὅλου τοῦ κινήματος. Ἡ ἐκ Τριπόλεως ἐλθοῦσα ἐπικουρία διν ἡραίσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν ἐν Καρύταινη, ἀλλὰ συναπήγχεν αὐτοὺς εἰς τὴν Πρωτεύουσαν ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου· ἡ Καρύταινα λοιπὸν ἔμενεν ἐλευθέρως οἱ διαλυμέντες ἀδέσποτοι νὰ συγκροτηθῶσιν αὐθίς καὶ βιθυνθὸν νὰ δεσκηθῶσι καὶ νὰ ὑπλισθῇσιν αὔριος; δὲ σκοπὸς ἔδει νὰ παρατηθῇ ἡ ἀλωσις τῆς Τριπόλεως, ἡτοι, διέκμενη ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ ὅλου τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πελοποννήσου, καὶ στερουμένη τροφῶν, ἀδέσποτο νὰ περιζωσθῇ πανταχόθεν καὶ νὰ κατκινηγκασθῇ εἰς παράδοσιν ἀνειρίσθων πολεμικῶν ἔργων. Τούτου δὲ γενομένου, ὑσφελίζετο ἡ ἐπανάστασις πολὺ μᾶλλον ἢ δι' οἰουδήποτε ἀλλου κατορθώματος περὶ τὰ κράσπεδα τῆς χερσονήσου διαπραχθέντος, καὶ δι' ὑποτεθῆ ὅτι ἀδέσποτο νὰ διαπραχθῇ. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἐλάλησεν ὅπως γράφομεν ἡμεῖς ἐνταῦθι πρὸς τοὺς κατεπτοημένους ὄπλαρχηγούς, οἵτινες ἦσσον ὅτι μηδὲν ἔχοντες νὰ καμώσιν εἰς Καρύταιναν, δέον νὰ ἀπελθωσιν εἰς Μεσσηνίαν. Ὁ Κολοκοτρώνης, κυττάξκει αὐτοὺς μετ' ἀλγούς ψυχῆς: «Δέν πέχγα πουθενά, ἀνέκρωξει. » Αν θίλετε σεῖς, τραβήξτε· ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ βουνά καὶ τὰ παιγνίδια μὲ γνωρίζουν· ἂς χαθῶ, καλλιο νὰ μὲ φέν· αὐτά». Καὶ οἱ μὲν ἀνεγώρησαν πάντες, οἵτειροντες καὶ ἐμπαίζοντες τοσοῦτον, ὥστε ὁ Παπαφλέσσας εἶπεν εἰς ἔνα τῶν στρατιωτῶν: «Βρέ, μεῖν· ἐσύ μαζί του, γιὰ νὰ μὴ τὸν φέν· οἱ λύκοι». Ὁ δὲ, μείνας μόνος, ὄλομάναχος, προσηγκήθη πρὸς τὴν Παναγίαν καὶ ἐμάζευσε πάλιν ἐδῶ κ' ἕκει 300 περίπου ἀνδρας εἰς Πιάναν, χωρίον ἀπέχον 3 περίπου ώρας ἐκ Τριπόλεως. Ἀλλὰ τῇ δ' Ἀπριλίου μόλις ἐπεφάνη ἔτερος ἐκ Τριπόλεως Τουρκικὸς στρατός, διελύθησαν καὶ πάλιν οἱ νεοσύλλεκτοι. Δέν κατεβλήθη δμως οὐδὲ τάτε ὁ ἀδέσποτος ἀνήρ, ἀλλὰ γράφων ἡ τακόπως πανταχοῦ καὶ παριστῶν τὴν ἀνάγκην τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως, εἶδε τελευταῖον εὔχαριστως πρυσελθόντας πολλοὺς τῆς χερσονήσου ὄπλαρχηγούς καὶ κατέλαβόντας εἰς μέγκαν περὶ τὴν πρωτεύουσαν κύκλον τὸ Πάπαρι, τὴν Βλαχοκερασίαν, τὸ Διάσελον, τὴν Ἀλωνίσταιναν καὶ τὰ Βέρσαινα. Τὰ στίφη ταῦτα κατὰ μικρὸν πολλαπλασιασθέντα ἀνηγόρευσαν μὲν ἀργιττοκτηγον τὸν Ηέτον Λαογράμιγκλην, ἀπεφάσισαν δὲ νὰ ἐκτελέ-

σωσι τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Τὸ εὐφὺ τοῦτο στρατόπεδον, δι' οὗ περιεζώσθη κατά τὸ μᾶλλον καὶ ἡττού ἡ Τρίπολις πόρρωθεν, συνετηρήθη μέχρι τῶν μέσων Μαΐου, ὅτε μὲν ἀντέχον εἰς τὰς ἔξοδους τῶν Τούρκων, ὅτε δὲ περί τινα σημεῖα διαλυόμενον ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ μετ' ὄλιγο πάλιν συγκροτούμενον· τότε δὲ ἐδέησε νὰ ὑποστῇ δοκιμασίαν σπουδαιοτέραν. Οἱ Χουρσίτ πασᾶς ἔξεπεμψεν ἐξ Ἰωαννίνων δυνάμεις λόγου ἀξίας πρὸς περιστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ μὲν Κιοσέ Μεχμέτ πασᾶς ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ δαμάσῃ πρῶτον τὴν ἀνατολικὴν Ἐλλάδα καὶ ἔπειτα νὰ εἰσελθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ δὲ Μουσταφάμπεν ἀστραπής ἐστάλη κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ τὴν χερσόνησον, διὰ τῆς δυτικῆς Ἐλλάδος, ἥτις δὲν εἶχεν ἔτι κινηθῆ. Οἱ Μουσταφάμπεν κατελθὼν ἀκαλύτως εἰς Πάτρας, λεηλατήσας τὴν πόλιν ταύτην, καύσας τὸ Αἴγιον, διασκορπίσας τοὺς πολιορκοῦντας τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τὸ Ναύπλιον εἰσῆλθε τὴν 6 Μαΐου εἰς Τρίπολιν. Ἡ ἀριξίς αὐτοῦ κατεπτόθη τοὺς πολιορκοῦντας. Οἱ Κολοκοτρώνης πρόετειεν ἀμέσως νὰ καταληφθῇ Ισχυρῶς τὸ Βαλτέτσι καὶ εὐτύχως ὁ Ἡλ. Μαυρομιχάλης ἔξετελεσε πρῶτος τὸ ἔργον. Μετ' ὄλιγον δὲ συνῆλθον αὐτόθι καὶ ἀλλα· ὁ σπλαρχνγοί, ἡ ὅλη δύναμις ἀπηρτίσθη ἐξ 845 ἀνδρῶν· ἡγείτο δὲ συμπάντων ὁ τοῦ Ἡλία θεῖς Κυριακούλης καὶ κατελέγετο μεταξὺ τῶν μαχητῶν ὁ τοῦ Ἡλία ἀδελφός Ἰωάννης ἐτῶν 14. Οἱ Κολοκοτρώνης ὠδήγησεν αὐτοὺς πῶς πρέπει νὰ ὀχυρωθῶσι, παρεσκεύασε καὶ ἀλλα σώματα, ἵνα δράμωσιν εἰς βοήθειαν ἐν καιρῷ εὐθέτῳ καὶ ἀεικίνητος ὅν, ἐκοιμάστο εἰς Βαλτέτσι, προεγένετο εἰς Ηιδίναν καὶ ἐδέιπνει εἰς Χρυσοβίτσι. Τρόντι τῇ 12ῃ πρωὶ ὁ Μουσταφάμπεν ἐβάζεισε πρὸς τὸ Βαλτέτσι ἀγωνίαν 6.500 πεζούς, 1.500 ιππεῖς καὶ 2 πυροβόλα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ φέρῃ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τὸν ἀποκλεισμόν, νὰ προελάσῃ ἐπὶ τὴν Λακκωνίαν καὶ δαμάσῃς αὐτὴν νὰ ἐπαναγάγῃ τῆς ὅλης Ηελιοποννήσου τὴν χειρωσιν. Οἱ Κολοκοτρώνης τυχών τὴν ὥραν ἐκείνην ἐν Χρυσοβίτσι, χωρίον ἀπέχον 2 1/2 περίπου ὥρας ἀπὸ τὸ Βαλτέτσι, δὲν παρευρέθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν ἀγῶνα, διὸ διεξήγαγον καρτερικῶς οἱ περὶ τὸν Κυριακούλην καὶ τὸν Ἡλίαν ὅπισθεν τῶν προχειρων ἐκείνων ὀχυρωμάτων, τὰ ὅποια ἐκκλοῦντο τανπούρια. "Αλλως τε οἱ πολέμιοι ἔπειζαν τὸ λάθος τοῦ νὰ περιέργωσι πανταχόθεν τὸ χωρίον καὶ νὰ καταστήσωσι ἀπαραίτητον εἰς τοὺς ἐν αὐτῷ νὰ νικήσωσιν ἢ νὰ ἀποθάνωσι. Μετὰ 3 ὥρας κατέφθασαν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ Χρυσοβίτσι καὶ ὁ Πλαπούτας ἀπὸ Ηιδίναν, καὶ ἤχισαν παρενοχλοῦντες ἔξωθεν τοὺς πολεμίους, οἱ δὲ περὶ τὸν Κυριακούλην ἐνθαρρυνθέντες ἔξηκολούθησαν ἀνθιστάμενοι μέχρι τῆς ἐσπέρας, ὅτε ἐκάτεροι τῶν δαμαχομένων διετήρησαν τὰς οἰκείας θέσεις. Περὶ μέσας νύκτας παρεισέδυ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς Βαλτέτσι καὶ ἡσπάζει τοὺς ἀγωνισκμένους ὅλος.

καρδία καὶ χαρά· καὶ αὐτὸς μὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἔδιον σῶμα· ἀλλοι δῆμως
Ικανοὶ προσῆλθον εἰς τὸ χωρίον διὰ νυκτὸς ἐπίκουροι, ὥστε τὴν ἐπιοῦσαν,
ἐπαναληφθείσης τῆς μάχης, οἱ ἐντὸς τοῦ Βαλτετούσου, ἀντὶ ν' ἀμύνων-
ται ὅπως τὴν προτεραίαν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἀντιπάλων καὶ πισ-
σαντες αὐτὸς ἔτεροι μετ' οὐ πολὺ εἰς φυγὴν, οἱ δὲ πρῶτοι τραπέντες
διωκόμενοι, συμπαρέσυραν καὶ τὸ κύριον τοῦ Μουσταφάμπεη σῶμα,
ὅστις δὲν ἐσώθη εἰμὴ ἀφοῦ ἀπώλεσε τὸν ἵππον αὐτοῦ. Εἶχε δὲ διατά-
ξει τὰ πράγματα ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τρόπον, ὥστε πᾶσαι αἱ ἀποσκευαὶ
καὶ τὰ φορτηγὰ καὶ τὰ πυροβόλα περιεπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἡμε-
τέρων, οἵτινες ἔλαχον προσέτι καὶ ἄλλα πολλὰ λαθύρα, διότι οἱ φεύ-
γοντες, ἵνα ἀναχαυτίσωσι τὴν ὄρμὴν τῆς καταδιωξεως, ἔρριπτον τὰ
ἐπίχρυσα καὶ ἐπηργυωμένα αὐτῶν ὅπλα. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔξα-
κριθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ διημέρῳ τούτῳ ἀγῶνι ἐκατέρωθεν πεσόν-
των. Οἱ Τούρκοι πολεμήσαντες ἐν ὑπαίθρῳ ἐπαθον ζημίας πολὺ μείζο-
νας τῶν Ἑλλήνων, ὃν τραυματίσαν καὶ νεκροὶ δὲν ἔγενοντα πολλοί.
Αλλὰ τὸ σπουδαιότερον ὑπῆρξεν ὅτι ἡ πολιορκία δὲν διελύθη καὶ ὅτι
τὸ θέρος τῶν Ἑλλήνων ηὔξησεν. Εὔλογως ἦρα τὸ ἐν Βαλτετούφ-
τρόπαιον ἐλογίσθη ως ὁ θεμέλιος λίθος τῆς Πελοποννησιακῆς ἀνε-
ζαρτησίας, καὶ δικαίως ἔξυμνήθη ως ἐν τῶν μαζίλον ἀξιομνημονεύτων
ἔργων τῆς ἐπαναστάσεως.

Κ. Παπάρρηγόπουλος,

Η ΧΟΛΕΡΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΝ ΕΤΕΙ 1854.

Ἡ χολέρα ἐνέστηψεν εἰς Ηεράκισ, ἀπαραλλάξτως ὅπως καὶ ἐπὶ
Περικλέους ὁ λοιμός, καὶ πρῶτον ἡύκτο τῶν ζένων στρατιωτῶν καὶ
τινῶν ἄλλων, ὅπερον δὲ ἀνέβη καὶ εἰς Ἀθήνας. Βεβαίως ἂν οἱ ζένοι
συνεχώρουν τὴν ὑγειονομικὴν καθηκοσιν, οὐ ἀπεκρούετο τὸ νόσημα, διότι
καὶ πρότερον, διὸς ἡ τρίς μετακομισθὲν εἰς τινὰ λιμένας τῆς Ἑλλάδος,
ἀπεσούθητη διὰ τοῦ τρόπου τούτου. Σήμερον δῆμως ἐνέσκυψεν ἀκαλύ-
τως μέρα καὶ φερόν καὶ ἀνεπιτυχθῇ ἐν Αθήναις, ἀν καὶ οἱ πλείους
τῶν κατοίκων φθάντες διεξῆλθον τῆς πόλεως καὶ πολλὴ κατεβλήθη
φροντὶς ὑπὲρ προλήψεως τοῦ κακοῦ. Ἐμάστισε δὲ τὰς Ἀθήνας περὶ
τοὺς δύο μῆνας, ἔξ οὖν ὁ Νοέμβριος ὑπῆρξεν ὁ πάντων ὀλεθριώτατος,
ως ἀποθινάντων ἐντὸς αὐτοῦ ὁκτακοσίων τούλαχιστον, καὶ ἀπέστειλεν
εἰς "Ἄδην τρεῖς χιλιάδας ἐκ τῶν τριῶν μυριάδων κατοίκων αὐτῆς.

†) Τῶν Γάλλων καὶ "Αγγλῶν στρατιωτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεί-
νην κατεῖχον τὴν Πειραιά.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐγένετο ἐν μόνον κροῦσμα πρὸς τὴν μεσημβριῶνὴν ἀκρων τοῦ τετάρτου τμῆματος· εἶτα εἰσβιλοῦσα ἡ νόσος βιαία εἰς τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον, ὥρμησεν εἰς τὸ πρῶτον καὶ παταξασ ἀμειλικτος αὐτό, ἐπανῆλθε ρυγδαῖς εἰς τὸ τέταρτον, εἰς ὅ περιέφερεν ἀνηλεῖς τὸ δρέπανον, θερίσασ πρὸ πάντων τὸ πλήθος τῶν ἔκει σεσωρευμένων ἐνδέσην προσφύγων, τῶν νεωστὶ διωχθέντων ἀπὸ τῆς Τουρκίας διὰ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων.

Παρίστα δὲ οἰκτρὸν θέαμα τὰς ἡμέρας ἔκεινας ἡ πόλις τῆς Ἀγησε, καθ' ὅσον, διὰ τὸ καινοφανὲς τῆς νόσου καὶ τὴν πρόδρομον αὐτῆς τρομερὸν φρήμην, μέγας ἀριθμὸς ἔφυγον τὴν πρωτεύουσαν, τινὲς δὲ καὶ τοὺς φιλάτατους τῶν οἰκείων παλαίστας πρὸς τὸν θάνατον ἐγκατέλειπον ἃνευ παρακμήσιας, ἵνα ζητήσωσι διέσαυτος ζωὴν, ὡς ἂν ἡ ζωὴ ἦτο ἀθάνατος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀλλο δὲν ἔβλεπες εἰ μὴ ὄχιματα καὶ ὑποζύγια μετακομίζοντα σωροὺς ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδιών εἰς τοὺς λιμένας, εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ δὲν ἥκουες εἰ μὴ κατακύλισμα τροχῶν καὶ ἴππων, ποδοσιδητὸν καὶ ὄλκαδας κυνῶν καὶ ὄλοφρυμοὺς τῶν μενόντων. Μετ' ὅλιγον δέ, αἱ ὁδοὶ μετεβλήθησαν εἰς ἐρήμους, τὰ ἐργαστήρια ἐκλείσθησαν, ἐντὸς τῶν οἰκιῶν ἐξέψυξε παταχῶν· καὶ ἡ πόλις ἀπ' ἀκρου εἰς ἀκρον ἐσίγησεν ὡς ἀπέραντον ποιλουάνδριον· μόνος δὲ ἡχος τῶν ἰδίων σου βημάτων ἀνέβαινεν εἰς τὰς ἀκοὰς σου καὶ ἐξήγειρε τὸν τρόμον σου. Ποῦ καὶ που ἀπήντας ἀνθρώπον βραδυπατοῦντα μόνον, τὸ πρόσωπον ἔχοντα ἀποροῦντα πελιδόνα καὶ τὸ βλέμμα στρέφοντα βαριαλγὲς πρὸς σέ, ὡς ἂν ἐζήτει παρηγορίαν καὶ βοήθειαν· ποῦ καὶ που διαβαίνων πρὸ θύρας ἀνοικτῆς ἥκουες στεναγμόν, δστις, διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ κατώφλιον θὰ ὑπέρβαινεν ἀλλοτε, ἢ ἔβλεπες ψυχορραγοῦντας ἀλλους ἐπ' ἀλλων καὶ παραδίδοντας ἐν σπαραγμοῖς τὸ πνεῦμα. Ἐγὼ δὲ καὶ μητέρων κειμένην ἐν τινὶ γωνίᾳ καταγγείου εἰδόν ἀγωνίζομένην νὰ κυλισθῇ πόδες τὸ ἀπέναντι ἀσπατέρον θυγάτριον. Τὴν ταλαιπώρου μητρὸς τὸ ἐσβισμένον βλέμμα ἐρίνη ζωογονούμετον ὅτε μὲ εἰδεν εἰσελθόντας ὑπεμειδίκεσε σιωπηλὴ ὡς πρὸς προστάτην τοῦ φιλτάτου τῶν σπλαγχνῶν αὐτῆς, καὶ τὸ μειδίαμα ἔκεινο ἦτο τὸ τελευταῖον. Ἀπέθανε, καὶ αὐτὸ ἐφίνετο πλανώμενον ἔτεις τὰκτεψυγμένα χεῖλη τηςφιλοστόρου γενοκρᾶς.

Πάντα ἦσαν φρικαλέα· καὶ ἡ σιωπὴ καὶ τῶν ποδῶν σου ὁ κρότος ἀνώρθουν τὰς τρίχας σου· ὡς καὶ τοῦ οὐρανοῦ τὸ φῶς περιεχεῖτο ὀχρὸν καὶ ἀλαμπὲς εἰς τὴν γῆν. Τὴν πρωίσαν μόνον, ἐνίστε δὲ καὶ τὴν ἐσπέραν, προσέβιλλεν εἰς τὰς ἀκοὰς, ὡς γόος βαθύς, ὁ πένθιμος τριγμὸς τῶν φορείων, ἀτινα βαρέως καὶ βραδέως ἐλαυνόμενα ὠδήγουν σωροὺς ἀσαβανώτων πολλάκις δὲ καὶ γυμνῶν νεκρῶν, πρὸς λάκκους, εἰς οὓς φίπτοντες τὰ σώματα οἱ νεκρο-

θέπται, ώς λέθους δέργοντος, κατεκαλυπτον δι' ἀσθέστου ώς διὰ σινδόνης νεκρικῆς. Ἐνίστε δ' ἔβλεπες καὶ ρύκενδύτην γέροντα ιερέα, ὃστις κρατῶν σταυρὸν καὶ μόλις κινῶν τὰ χεῖλη ἐπορέετο μακρὰν πρὸ τοῦ φορείου. Νόμους, ἀστυνομίαν, νοσοκομεῖα, ιατροὺς πάντα καὶ πάντας εἰ· γεν πκραλύσει ὁ φόβος καὶ ὁ θάνατος· ὑπουργοὶ δὲ καὶ νομάρχης καὶ πολλοὶ τῶν δημοσίων λειτουργῶν καταλιπόντες αὐτογνωμόνως τὰς θεσιες αὐτῶν, κατέφυγον εἰς ὅρη καὶ νήσους. Οἱ ιερεῖς τοῦ Ὑψηστοῦ κατελείφθησαν ἔνευ ποιμνίων καὶ τὰ ποιμνια ἔνευ ποιμένων. Εἰς τὴν μεγάλην ἀγοράν, εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος, εἰς τὴν Ἐρμαιόλειον συμβολήν, ὅπου πρὸ μικροῦ ἔθαλλεν ἡ ζωή, οὐδὲ πνοὴ ἤκουετο· ὁ βόμβος μάνον τῶν μυιῶν καὶ ἄλλων ἐντόμων ἐπληγνετε τὰς ἀκοὰς τοῦ μωνήρους διαβάτου· καὶ μόνοι οἱ βασιλεῖς¹ ώς καὶ δύο τῶν ἑταίρων τῆς ἐπὶ τῶν χολεριώτων πολυμελοῦς ἐπιτροπῆς, δεκασχιζοντες καθ' ἐκάστην τὴν πόλιν, παρεμβίουν καὶ ἐνθάρρυνον τοὺς δυσέλπιας.

N. Φαγούμης.

ΤΟ ΡΟΔΟΝ

“Ητον δτ̄ ἐπλάσθη λευκόν τὸ ρόδον·
Πλὴν τὸ ἄσμ' ἀκοῦσαν τῆς ἀπόδονος,
τῆς αἰώνις τὸ χρῶμα περιεβλήθη,
ἔρυθριάσαν.

“Οταν δι' εἰς τοὺς κλάδους τὴν φωλεάν του
ἐπλεξεν ὁ ὅρνις τῆς μελῳδίας²,
τότε ὑπ' εύόσμων περιεχύθη
μύρων τὸ ρόδον

πλὴν χειμῶν ως ἥλθε, μακρὰν ὁ ψάλτης,
φῶς ζητῶν καὶ θέρμην μακρὰν ἀπέπτη,
καὶ τὸ ρόδον ἔμεινε κ' ἐμαράνθη,
ψυλλορροΐ ταν.

Α. «Ρ. «Ραγκαβᾶς.

1) Ὅθων καὶ Ἀμαλία. 2) Ἡ ἡηδών.

ΕΛΛΑΣ

Χώρα μεγαλοφυίας!. .εἰς τοὺς κόλπους σου τὸ πάλαι
 Ὡ πατρίς μου, αἱ ιδέαι ἀνεβλάστανον μεγάλοι,
 Καὶ τυραννοκτόνον ξίφος κρύπτοντες εἰς τὰς μυρσίνας,
 Οἱ Ἀρμόδιοι ἀνώρθουν ἵσινόμους τὰς Ἀθήνας.
 Ἀλλοτε Θεοὶ ἐπάτουν τὰ ἐδάφη σου καὶ θείαν
 Ἔως σῆμερον ἡ γῆ σου ἀναδίδει εὐωδίαν.

Καὶ ἡ αὔρα τοῦ Ζεφύρου
 Ψιθυρίζει τὴν ἀρχαίαν μελωδίαν τοῦ Ὁμήρου.

Δύο ἔφερε μοχθοῦσι γίγαντας τῆς γῆς ἡ σφαῖρα,
 Καὶ τῶν δύο οἱ αἰῶνες σὲ κηρύττουσι μητέρα.
 Στρατηλάτης τῶν Ἑλλήνων ἐκδικῶν τὸν Μαραθῶνα,
 'Ο Ἀλέξανδρος εἰσῆλθε νικητὴς εἰς Βαβυλῶνα.
 Διετήρει αἷματός σου εἰς τὰς φλέβας του ὁνίδα
 'Ο Κορσικανός¹, ὁ ἔχων τὸν Ταύγετον πατρίδα
 Καὶ εἰς μίαν μόνην ὕδραν
 Τὴν γῆν παίξας τὴν γῆν χάσας εἰς τοῦ Βατερόλω τὴν χώραν.

'Αλλ' ὁ πρῶτος ἀγαπῶν σε καὶ ηὐν δόξαν τῶν Ἑλλήνων
 Πέραν τοῦ Ἰνδοῦ, τοῦ Γάγγου μέχοι τροπικοῦ, ἐκτείνων
 'Απεβίωσε μονάρχης, καὶ ὡς τοῦ πολέμου λείαν
 Μίαν ἔδωκεν εἰς πάντα στρατηγίου του βασιλείαν.
 'Ο δὲ δεύτερος μισῶν σε καὶ τὸν ἄδοξον Σουλτάνον
 'Επιστήθιόν του φίλον ἀντὶ σοῦ παραλαμβάνων,
 Δέσμιος εἰς νῆσον ξένην
 Δέσμιος εἰς τὴν Ἀγίαν ἐτελεύτησεν 'Ελένην.

A. Σοῦτσος.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

'Η Σάμος, ἡ Χίος καὶ ἡ Λέσβιας ἥσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην αἱ
 μόναι τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων πόλεις, αἱ διασώσκαι τὰ ἀρχικὰ

1) Να πολέμων ἡ μέγας ὁ ἐκ Κορσικῆς, περὶ τοῦ ὄπείου ἡ παράδοσις ἔλεγε
 ὅτι ὅτι θεός ἐξ Μάνης εἶχε τὴν καταγωγήν.

δικαιώματα τῆς ἐν Δήλῳ γενομένης ὁμοσπονδίας· διότι παρέμενον αὐτόνομοι, εἶχον τὰ ὄχυρά ματα, τὰ πλοῖα καὶ τὴν ἔνοπλον αὐτῶν δύναμιν, καὶ ὡφεῖλον μὲν νὰ παρέχωσι, ζητούμενοι, ἐπικουρίαν κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἀλλ' οὐδένα φόρον ἐπλήρωγον. Τὸν τριῶν τούτων νήσων ἴσχυροτάτη ἦτο, ὡς φαίνεται, ἡ Σάμος, ητις, ἐν ἕτε ἔκτῳ τῶν τριακονταετῶν σπουδῶν 450—439 πρὸ Χριστοῦ, περιελθοῦσα εἰς διενέζεις πρὸς τοὺς Μιλησίους κατετρόπωσεν αὐτούς· οἱ δὲ ὄντες σύμμαχοι ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων, ἵζητησαν τὴν προστασίαν τούτων, τὴν δὲ αἰτησίν ταύτην ὑπεστήξαν καὶ αὐτῶν τῶν Σαμίων τινές, ἀντιπολιτεύμενοι εἴς τοὺς ἔχοντας τὰ πράγματα ὀλιγαρχικούς· φότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάλεσαν ἀμφότερα τὰ διαμαχήμενα μέρη νὰ ὑπεβάλωσιν εἰς αὐτούς τὴν ἔριν καὶ νὰ περιμείνωσι τὴν ἀπόφασίν των. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Σάμιοι δὲν ὑπήκουσαν, ἀπεστάλησαν ἀμέσως Ἑέζοις Ἀθηνῶν εἰς τὴν νῆσον 40 πλοῖα, τὰ ὅποια κατέστησαν αὐτόθι δημοκρατίαν, κατέλιπον φρουρὰν καὶ ἔλαθον ὄμηρους 50 μὲν παῖδας, ἵσους δὲ ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων ὀλιγαρχικῶν οἰκογενειῶν, τοὺς ὅποιούς κατέθεντο εἰς Λῆμνον. Ἄλλα τινές τῶν ὀλιγαρχικῶν τούτων ἔφυγον τότε εἰς τὴν ἀσιανὴν ἥπειρον, καὶ συνεγνοηθέντες πρὸς τὸν στρατάρητην τῶν Σάρδεων Πισσούμηνην, καὶ λαβόντες παρ' αὐτοῦ 700 ἐπικούρους, ἐπέρασαν διὰ νυκτὸς εἰς τὴν νῆσον, κατίσγυσταν τῶν Ἀθηναίων φρουρῶν, οὓς ἐπεμψὼν πρὸς τὸν Πισσούμηνην, ὡς αἰχμαλώτους, καθήρεσαν τὴν δημοκρατίαν, ἐπέτυχον νὰ ἐκλέξωσιν ἐκ Λήμνου τοὺς ὄμηρους αὐτῶν καὶ ἀπέστησαν ἥδη ἀναρρανδόν κατὰ τῶν Ἀθηναίων· συναπέστησαν δὲ μετ' αὐτῶν καὶ οἱ Βυζάντιοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀμα λαβόντες τὴν δεινὴν ταύτην ἀγγελίαν, ἐπλευσαν ἀκέσως ἐπὶ Σάμον μετὰ πλοίων ἑπτακοντα, ὑπὸ τοὺς δέκκα τοῦ ἔτους στρατηγῶν, ἐν οἷς ἦσαν καὶ Περικλῆς αὐτὸς καὶ ὁ Σοφοκλῆς. Ἐκ τῶν πλοίων τούτων, ἐπτακαὶ δεκατέσχωροι ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τοῦ στόλου καὶ ἑξεπέμφθησαν τὰ μὲν εἰς Χίον καὶ εἰς Λέσβον, ἵνα προσλέθωσι τὰς παρὰ τούτων δοτέας ἐπικοινίας, τὰ δὲ ἐπὶ Καρίαν ὡς πρόσκοποι τοῦ φοινικικοῦ στόλου, ὅστις ἐπήρχετο, ὡς ἐλέγετο εἰς βοήθειαν τῶν Σαμίων. Μεταξὺ δὲ τῶν εἰς Χίον καὶ Λέσβον ἀπελθόντων ἦτο καὶ ὁ Σοφοκλῆς, ὃν τότε ἐν ἀκμῇ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ δήμου, διὰ τὴν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος λαμπρὰν ἐπιτυχίαν τῆς Ἀντιγόνης, μιᾶς τῶν ἐπτὰ τραγῳδιῶν, τῶν καθ' ὅλοκληρίαν εἰς ἡμές περισσωθεισῶν ἐκ τῶν 100 καὶ ἐπέκεινα ὅσαι, ὡς βεβαιοῦται, ἐποιήθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ὡφεῖλομεν νὰ ὄμοιογήσωμεν, ὅτι κατὰ τὸν Χίον ποιητὴν Ἰωνα, ὅστις ἀπήντησε καὶ συνανεστράφη τὸν Σοφοκλέα, ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ὁ περιφανῆς τραγικός ἦτο μὲν χαριέστατος φίλος καὶ ὄμιλητής, οὐχὶ ὅμως καὶ πρακτικὸς ἀνὴρ διακεριμένος. Ο δὲ Περικλῆς, καί τοι μὴ ἔχων ἥδη εἰμὴ

44 πλοῖκ, δὲν ἔδιστασε νὰ ναυμαχήσῃ περὶ τὴν νῆσον Τραγίαν, πρὸς τὸν ἐκ Μιλήτου ἐπανερχόμενον στόλον τῶν Σαμίων, τὸν ἐξ Ἐδομήκοντα πλοιών συγκειμένον καὶ κατετρόπωσεν αὐτόν.¹⁾ Επειτα δὲ προσλαβὼν ἐκ μὲν τῶν Ἀθηνῶν ναῦς 40, Χίων δὲ καὶ Λεσβίων 25, ἀπεβίβασθη εἰς τὴν νῆσον, περιέφραξε τὴν πόλιν αὐτῆς διὰ τριῶν τειχῶν καὶ συνάματα ἐποιλιόρκησεν ἀπὸ θαλάσσης. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Σάμιοι ἐξεπεμψκεν τὸν Στητοσαγόραν μετὰ πλοιών πέντε νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἀφίξιν τοῦ φοινικικοῦ στόλου, ἡ δὲ φῆμη, ὅτι ὁ στόλος οὗτος πληνιάζει τοσοῦτον ἐπεκράτησεν, ὥστε ὁ Περικλῆς ἡναγκάρασθη, παραλαβὼν ἐκ τῶν 125 αὐτοῦ τριήρων 60, νὰ ἐκπλεύσῃ πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Καρίας Καῦνον. Καὶ ὁ μὲν φοινικικὸς στόλος οὐδαμοῦ ἐφένη, διότι οἱ Πέρσαι δὲν ἐτόλμησαν, ὡς φάνεται, νὰ πορσᾶλωσι τοσοῦτον ἀναφράνδον τὴν ἐπικρακοῦσαν εἰρήνην ἀλλὰ διὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Περικλέους, ἡ παρακμείνασσα εἰς τὴν νῆσον μοιοκ τοῦ ἀττικοῦ στόλου ἐξητάνησε πολύ ὅθεν οἱ Σάμιοι ἐξώρμησαν αἰρήνης ἀπὸ τοῦ λιμένος, κατέστρεψαν τὰς ποσφυλακίδικες υκῆς, ἐνίκησαν τὰς ἐπίλοιπους καὶ διαλύσαντες οὕτω τὸν ἀποκλεισμὸν ἐκράτησαν τῆς θαλάσσης ἐπὶ 14 ἡμέρας, εἰσάγοντες καὶ ἐξάγοντες ὅ, τι ἦθελον. Τὸ μάλιστα ἀξιοστημένων ἐπὶ τοῦ προκειμένου, εἰναι διὰ κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν ἔζοδον τῶν Σαμίων ἐστρατήγεις αὐτῶν Μέλισσος ὁ Ἰαγένους, διστις ὡν ὄπαδὸς ἔγκριτος τῆς ἐλεατικῆς¹⁾ αἰρέσεως ἔγραψε «περὶ φύσεως καὶ τοῦ ὄντος» ὥστε ἐν φ' ἀφ' ἐνδὸς προστατεῖ τῶν Ἀθηνάιων ὁ μεγιστος τοῦ αἰῶνος δραματουργός, ἀφ' ἐτέρου ωδήγει τοὺς Σαμίους ἐπὶ τὴν νίκην εἰς τῶν ὄνοματοτάτων φιλοσόφων· γεγονός τοῦτο, πρὸς ἀλλοις πολλοῖς, χρηστηριστικώτατον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ὡν τοσοῦτον θαυμασίως συνεδυάζετο ὁ θεωρητικὸς μετὰ τοῦ προκτικοῦ βίου. Τελευταίον, ἐπανελθόντος τοῦ Περικλέους ἀπὸ τῆς ἀσιανῆς παραλίας συνεκλείσθησαν πάλιν οἱ Σάμιοι καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι προσέλαβον πολλὰς νέκες ἐπικουρίας, ἐξ Ἀθηνῶν μὲν ναῦς 60, ἐκ Χίου δὲ καὶ ἐκ Λέσβου ναῦς 30, ὡς ἐκ τῶν δόποιων ἡ ὅλη αὐτῶν δύναμις σηνεποσώθη εἰς 200 περίπου τριήρεις, οἱ Σάμιοι καὶ ὁ Μέλισσος ἀντέσχον μὲν ἔτι ἐπὶ μῆνας ἐννέα, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐξοποιορκήθησαν καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ καθαιρέσωσι τὸ τείχος, νὰ δῶσωσιν ὄμηρους, νὰ παραδώσωσι τὰ πολεμικὰ αὐτῶν πλοῖα καὶ ἡ ἀποδώσωσιν εἰς δρεσμένας προθεσμίας τὴν δαπάνην τοῦ πολέμου τούτου, συμποσωθεῖσαν, ὡς λέγεται εἰς τάλαντα 1.000. Συγχρόνως δὲ συνεφώνησαν καὶ οἱ Εὐζάντιοι «ὦσπερ καὶ πρότερον ὑπήκοοι εἶναι».

Κ. Παπαδημόπουλος

1) Ἡ φιλοσοφικὴ αὕτη αἵρεσις καλεῖται ἐλεατικὴ ἐκ τοῦ ιδύτου αἰτίας Ζήνωνος τοῦ Ἑλεάτου.

ΠΡΩΤΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

Τὸ ἔθος τῶν ἐπιταφίων λόγων εἰσήχθη, ώς φαίνεται, μικρὸν μετὰ τῶν περσικοὺς πολέμους καὶ ὅτο τρόποι συντελεστικὸν εἰς τὸ νὰ ὑποτρέψῃ τὴν φιλοπατρίαν τῶν πολιτῶν, μᾶλιστα ὅταν ὁ ῥήτωρ εἶχε τὸ προσωπικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου τοῦ Περικλέους. Διὸς δέ, αἱρεθεὶς ὑπὸ τοῦ δῆμου, ἡγόρευσεν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπὶ δημοσίων τάφων· τὸ πρῶτον, κατὰ τὴν παροῦσαν περιστασιν, τὸ δὲ δεύτερον ἐν ἔτει πρώτῳ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ὁ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Σάμου ἐκφωνηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ λόγος δὲν περιεσώθη εἰς ἡμές· τὸν δεύτερον, τούλαχιστον κατὰ τὸ κύριον μέρος, ἀπεμνησόνευσε κατ' εὔτυχίαν ὁ Θουκυδίδης, ὅστις περιέγραψε διὰ βραχέων καὶ τὴν ἐπικήδειον τελετὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τελετὴ αὕτη ὅτο πιθανώτατα πάντοτε ἡ αὕτη, ὑποθέτομεν αὐτὴν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τηρηθεῖσαν. Τοεῖς λοιπὸν ἡμέρας πρὸ τῆς ἐκφορῆς προετέθησαν ἐν σκηνῇ τὰ ὄστα τῶν πεσόντων μαχητῶν, ἵνα ἔκαστος ἐπιφέρῃ οἰονδήποτε ἥθελεν ἀνάθημα εἰς τὸν συγγενῆ αὐτοῦ νεκρόν. Ἐπειτα ἐτέθησαν εἰς λάσονακας κυπαρισσίνας καὶ ἐκομίσθησαν ἐπὶ ἀμαξῶν εἰς τὸν ὀδόντην πρὸς τὴν δημοσίαν ταφὴν τόπον, ὅστις ἦν ἐν τῷ καλλιστῷ προαστείῳ τῆς πόλεως, τῷ καλλιμένῳ Κεραμεικῷ¹⁾ μία δὲ ὑπῆρχε λάρναξ διὰ τοὺς νεκροὺς ἐκάστης φυλῆς, καὶ πρὸς τούτοις μία κλίνη κενὴ τῶν ἀφανῶν, δῆλος δὴ ἐκείνων τῶν ὅποιων δὲν ἀνευρέθησαν τὰ ὄστα. Αἱ γυναῖκες αἱ συγγενεῖς τῶν πεσόντων παρηκολούθησαν τὰς ἀμαξᾶς ὀλοφυρόμεναι, καὶ κατόπιν ἤρχετο πολυάριθμος σειρὰ πολιτῶν καὶ ξένων. Ἄφοῦ δὲ ἀπετείησαν αἱ λάρνακες καὶ τὸ δημόσιον σῆμα καὶ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τῆς γῆς, ὁ ἡρημένος ὑπὸ τῆς πόλεως Περικλῆς προελθὼν εἰς βῆμα ὑψηλόν, ἀπῆγγειλεν ἐπ' αὐτῆς ἔπαινον τὸν πρέποντα. Ὁ λόγος αὐτοῦ ὑπῆρχεν, ώς βεβιοῦται, θαυμαστός· καὶ φαίνεται μὲν ὅτι ὁ Περικλῆς, μεγαλοφρογήσας ἐπὶ τῷ κατορθώματι, ἐλησμόνησεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρὸς στιγμὴν τὴν συνήθη αὐτοῦ μετριοπάθειαν, διότι, ἀν πιστεύσωμεν τὸν Χίον ποιητὴν "Ιωνα, ἐξετράπη μέχρι τοῦ νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ μὲν Ἀγαμέμνων ἔχειάσθη δέκα ἔτη ἵνα κυριεύσῃ πόλιν βάρησκον, αὐτὸς δὲ εἰς μῆνας ἑννέα κατέβαλλε τοὺς πρώτους καὶ δυνατωτάτους τῶν Ιώνων· ἀλλὰ τοσοῦτον ὥτο τὸ ἐν τῇ πόλει κράτος αὐτοῦ, ἢ τοσκάτη ἡ ἐπιτήδειότης, μεθ' ἡς ἀπέδωκεν εἰς τοὺς συμπολίτας μαζίλλον ἢ εἰς ἀσυτὸν τὴν τιμὴν τοῦ ἔργου, ὥστε οὐδὲ αὐτὴ ἡ

1) Ὁ Κεραμεικὸς κεῖται κατὰ τὴν εἶσοδον εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐνθα νῦν είναι ἡ Ἐκκλησία Ἀγία Τριάς.

ἄκκιρος ἐκείνη περασθελή ἀπεδοκιμάσθη ἀπεναντίας, καταβκίνονται ἀπὸ τοῦ βήματος, ὅλαι κι γυναῖκες, αἱ σύζυγοι, αἱ μητέρες, αἱ θυγατέρες τῶν πεσόντων, ἐδεξιώθησαν τὸν ἀνδρα καὶ στεφάνους καὶ ταινίας περιέβαλον, ὡσπερ ἀθλητὴν νικηφόρον. Μία μόνη ἡκατόντη φωνὴ μεμψιμοιοίχη, ἡ τῆς Ἐλπινίκης, ἤτις πλησιάσκει τὸν ῥήτορα εἰπεν εἰρωνευομένη. «Θαυμαστὰ τῷ ὄντι ταῦτα, Περικλεῖς, καὶ ἀξία στεφανῶν, ὅσα διέπραξας σύ, ὅστις πολλαὶς ἡμῖν καὶ ἀγαθοῖς πολίταις ἀπώλεσας, πολεμῶν ὅχι πρὸς Φοίνικας, οὐδὲ πρὸς Μήδους, ὅπως ὁ ἔμις ἀδελφὸς Κιμων, ἀλλὰ σύμμαχον καὶ συγγενῆ πόλιν καταστρεφόμενος». Καὶ κατὰ μέν τὸν Πλούταρχον ὁ Περικλῆς, εἰς ἀπάντησιν, ἔξυθριπε τὴν υπαίκη ἐκείνην εἰπὼν τὸ τοῦ Ἀρχιλόγου.

Οὐκ ἀν μύροισι γραῦς ἔοῦσ' ἥλείφεο¹.

‘Αλλ’ οὐδὲν ἡττον ἡ φωνὴ τῆς Ἐλπινίκης ἡτο ἡ τῆς ἀληθείας φωνὴ διάστι τῇ ἀληθείᾳ πικρότατον ἡτο νὰ ἀναλίσκωνται αἱ Ἑλληνικαι δι νάμεις εἰς ἀγώνας ἐμφυλίους, πικρότατον νὰ μὴ εὑρεθῇ τρόπος ἀλλος πολιτικῆς τοῦ ἔθνους ἐνώπιον, εἰμὴν ὡς τῆς βίας καὶ τῆς καταθλιψίας, καὶ πικρότατον πᾶς νέος τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν θρίαμβος νὰ μὴ συντελῇ εἰς ἀλλο εἴμην εἰς τὸ νὰ ἔξαπτῃ τὴν κοινὴν κατ’ αὐτῆς ἀγανάκτησιν.

Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος

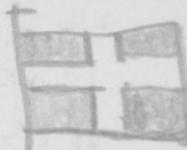
ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ²

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν τενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος ὅπου ὑψοῦτο ἡ Παλλάς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου παρέσυρε τὸ ἄγαλμα ὃ διαρρέων χοόνος, καὶ τίποτε δὲν σώζεται οὐδὲ ἵχνος τοῦ μνημείου.

Καλλίτερον δὲν ἀγαπῶ ὅυτίδα εἰς τὸ κάλλος, δὲν ἀγαπῶ ἔρειπτα καὶ δύκον συντριμμάτων· γλυκύτερος δὲ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν δ σάλος, ἀργά διόφδων τὴν ὑπαρξίν καὶ δάκη ἀναπλάττων.

1) Ἔοῦσ' = οὖσα· ἥλείφεο = ἥλείφου. ‘Ο στίχος οὗτος τοῦ Ἀρχιλόγου ἔση γεῖται ὡδε : μὲ μύρα, γραῖα οὖσα, δὲν, ἔπειτε νὰ ἀλείφησαι.

2) Τὸ ποιημάτιον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐκ γρυσσοῦ καὶ ἐλέφαντος ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ὡσπερ ὁ Φειδίας ἰδρυσεν ἐν τῷ Παρθενῶνι.

Ἐξευτελίζει τῶν ἔτῶν ἡ σαρκώδης πάλη,
παραμορφοῦσα, φθείρουσα, ἀθάνατα μνημεῖα,
δὲν εἶναι πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἢ σκυτάλη,
καὶ νικημένη φαίνεται ἢ μεγαλοφυία.

Τί ἔγεινε τὸ ἄγαλμα; οὐδεὶς γνωρίζει πλέον,
οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἀμορφὸν, παλαῖον πρὸς τὸν χρόνον·
ἀκμαῖον τὸ ἀπῆλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἀκμαῖον
καὶ μένει ζῶσα ἢ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

Δ. Παπαθογόπουλος.

ΡΟΜΑΙΚΟΝ ΔΕΙΠΝΟΝ

Ἐν τῷ βίῳ τῶν ἔθνῶν ὑπάρχουσιν ἐποχὴι παράδοξοι, καθ' οὓς ἡ κακία καὶ ἡ ἀρετὴ ἀμιλλώμεναι τίς νὰ ὑπερτερήσῃ, διαπλάττουσιν ἐνερέτους ἀνδρες ἀλλὰ καὶ μοχύηροτάτους. Τοῦτο συμβαίνει πρὸ πάντων μετὰ μακρὸν καὶ γηρήσαντα πολιτισμόν, ὅτε ἡ ἀνθρωπότης ἀποκάμηνουσα πλέον, τὰ πάντα γευθεῖσα, μελετήσασσα, παθοῦσα πολλά,
ἀκδιάζουσα τὸ παρόν, μὴ ἐλπίζουσα εἰς τὸ μέλλον, δὲν δύναται νὰ συγκινηθῇ ἐκ τῶν συνήθων ἀπολαύσεων, ἀλλὰ ζῆται τὸ ἔξοχον εἴτε ἐν τῇ κακίᾳ εἴτε ἐν τῇ ἀρετῇ. Τοιαύτη κοινωνία εἶναι τροφὸς τοῦ Νέρωνος, εἶναι διδάσκαλος αὐτοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως γεννᾷ καὶ τὸν Θρασέαν¹ τὴν ἔξοχον ἐκείνην ἀρετὴν τὴν μαστίζουσαν κατὰ πρόσωπον τὸν Νέρωνα.

Ἡ κακία, ὅσον σκοτεινοτέρηκε εἶναι, τοσοῦτον παρασύρει ἡμᾶς· ἀπορροφᾷ ὡς ἡ ἀδυσσος.² Η φρίκη εἶναι ἐνάμιλλον τοῦ θιαυμασμοῦ αἰσθηματοῦ, καὶ, ἐγὼ τούλαχιστον, δὲν ὑφείζω τὸν Καλλιγόλαν, τὸν Καρρακάλαν, τὸν Δομιτιανὸν καὶ πρὸ πάντων τὸν Νέρωνα, ἀκυλούθων κατὰ τοῦτο τὸν Πλάτωνα, ὅστις ὄρθότατα εἶπεν· «ὅπόσα ἀδικήματα μεγέθει καὶ τολμήματά ἔστιν ὑπερηρκότα, οὐ τῶν ἐπιτυχόντων εἶναι ταῦτα ἀνθρώπων, φυχῆς δὲ γενναίας ὑπὸ ἀτόπου παιδείας διεφθαρμένης».

Τῷ ὄντι οἱ Ρωμαῖοι, μέγιστοι ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῶν, διέσωσαν ἀπὸν τὸ μεγαλεῖον καὶ ἐν τῇ παρακμῇ. Τὸ δραστήριον καὶ ἀθλητικὸν ἐκείνο ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀκρότατον τοῦ κλέους ὅριον,

1) Θρασέας. Ρωμαῖος γεζουσιαστής, σύγχρονος τοῦ Νέρωνος. Οὗτος ἀπεκλώρησε τῆς γερουσίας διαμαρτυρόμενος κατὰ τῆς τυραννίας τοῦ Νέρωνος· κονηθεὶς ἐταῖ καὶ νὰ πορασταθῇ κατὰ τὴν ἀποθέωσιν Ποππαίας τῆς αὐτοκρατείρας, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ὑπέστη θαρραλέως τὴν καταίκην, ἀνοίξας τὰς φλέβας αὐτοῦ κατὰ τὸ 66 μ. Χ. ἔτος.

ἀφ' οὐ κατέπισσε, διετήρησε τὰ πάθη καὶ τὰς παραφορὰς αὐτοῦ κακὸπως ἔλλοτε ἡρωϊκῶς ἐζήτει τὴν δόξαν, ἡρωϊκῶς ἐξηκολούθησε νὰ ζητῇ τὰς ἡδονάς. 'Ο Ρωμαῖος ἥτο ἀνὴρ πάντοτε καὶ ὅτε δὲν ἦδυνατο πλέον νὰ παιξῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς τὸ παιδίον τοῦ "Αρεως, ἔπαιζεν αὐτὴν εἰς τοὺς κύρους μετὰ τὸ πέρας τῶν συμποσίων οὐδέποτε ὄχριῶν, οὐδέποτε θιλιθόμενος καὶ ἀπαθέστατα ἀτενίζων τὸν θάνατον. 'Η μεγαλοφύρως καὶ δραστηριότης δὲν θάλλει εἰς τὰς χλιαρὰς ἀτμοσφαίρις, ἐν ταῖς ὁποίαις μόνον οἱ χριανταὶ αὐδάνουσιν, οὐδὲ ἀνέχεται νὰ μαρκινηται· εἰς τοῦ συνήθους βίου τὴν ἀδράνειαν· καὶ ὅταν λείψῃ ἡ μέθη τῶν κακτακτήσεων, ρίπτεται ἀκαθίκτος εἰς τὴν λραιπάλην τῶν συμποσίων, εἰς τὰ ὅργια, καὶ πέσειν κακίαν. Διὰ τοῦτο οὐδὲν ἔλλος ἔθνος παρουσιάζει τοσοῦτον σκοτεινὴν ἀμφικαταράσσειν, μεγαλοπρεπῆ εἰκόνας διαρθροῦσ· ως τὸ 'Ρωμαϊκόν, καὶ οὐδεὶς ἔλλος ἔκτος 'Ρωμαίου παρακάθησε ποτε εἰς τὸ δεῖπνον εἰς ὃ παρουσιάζομεθα.

Τὸ συμπόσιον τοῦτο δὲν προσφέρει ὁ Κολλιγόλας, ὅστις ἔλλοτε δι' ἓν γεῦμα ἐδαπάνησε δύο ἑκατομμύρια δραχμῶν· ὅχι, δὲν εἶναι αὐτοκράτορος, δὲν εἶναι στρατηγοῦ κῆπος αὐτός, ἀλλ' ἀπλοῦ ἴδιωτου. Ἐν τῷ μέσῳ παραδείσου, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ δένδρα εἰσίν ἀνηρητημένοι φρυνοί, ὧν αἱ διαφανεῖς πλευραὶ ἀποτελοῦνται ἐκ κεχρωματισμένων κερατῶν, ἀπλοῦται ἡ στρογγύλη τράπεζα. Περὶ αὐτην ἐν εἴδει ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ σίγυμχ, ὡς ἡμικύκλιον, κείται κλίνη παχεῖα, ἐννέα ἀναμένουσα διατυμάνικς. Ἐπὶ τραπέζης ἀπλοῦνται ἀνθυδέσμαι ἐκ τῶν σπανιωτάτων ἀνθέων τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γνωστῆς γῆς, ἐντὸς ἀγγείων ἀλαζηστρίνων. Κλωβὸς μέγιστος περικλείων μικρὰ δένδρα καὶ θάμνους, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνκαπάκιονται πολυειδῆ πτηνά, ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ παραδείσου. 'Η ἀηδῶν ψήλλει. Κάτωθεν τοῦ κλωβοῦ εἰς δεξανὴν φέρουσαν θηλάσσιουν ὕδωρ πλέουσιν ιχθύες ποικίλων χρωμάτων. Πέραν εἰς τὸ σκέρον τοῦ κῆπου ὑπάρχει μουσικὴ καὶ γλυκυτάτην ἀρμονίαν ἀποτελοῦσιν, ἡ χέλυς, ἡ λύρα, ἡ ςρπα, ὁ μόναυλος, τὸ κρόταλον. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς Τραπέζης ἀγχαλμάτιον ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος ἀνιστάται· εἶναι ἡ Λήδα καὶ ὁ κύκνος. παρὰ τὸ ἀγχαλμάτιον τοῦτο εἶναι ὁ Διόνυσος ἐκ δεξιῶν, ἡ δὲ 'Αφροδίτη ἐξ ἀριστερῶν· οἱ πίνακες, τὸ μαζόνομον, ἡ λεκάνη, οἱ κύλικες, οἱ δίσκοι στιλβουσιν ἐκ τοῦ ἀργύρου· χρυσοῦ δὲ εἰσίν οἱ κύαθοι, αἱ φιάλαι, τὰ σκαφία.

'Ιδοὺ ἔρχονται οἱ δαιτυμίνες· οἱ δραστήριοι καὶ ρωμαῖοι ἐκεῖνοι 'Ρωμαῖοι, ὧν ἡ λιτότης ἐν τῷ πολέμῳ, τὸ ἀκάματον αὐτῶν, ἡ καρτερία εἰς τὰς κακουγίας ἐπροξένουν τρόμον εἰς τοὺς πολεμίους τῆς 'Ρω-

1) Χέλυς οὐρ=χελώνη, ἐκ τοῦ ὀστράκου τῆς ὁποίας κατέ τὸ πρῶτον ἡ Ερμῆς κατεσκεύασε τὴν λύραν, τανύσας χορδὰς ἀπ' αὐτοῦ.

μής ήδη κομίζονται ως παραλυτικοί ἐπὶ φορείου, βραχινόμενοι νὰ βαδίσωσι, βραχινόμενοι νὰ σείσωσι τὴν χείρα. Ἐκαστος αὐτῶν ἀκολουθεῖται ἀπὸ μακρὰν συνοδίαν δούλων, ὡς οἱ μὲν ἀερίζουσι τὸν δεσπότην, οἱ δὲ ἀποδιώκουσι τὰς μυίας, ἄλλοι χαριεντίζονται, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τοῦ δεσπότου, δόστις βορύνεται καὶ νὰ γελάσῃ καὶ μόλις ἐλαφροῖς μειδίσῃ. Ὁ δύμηρικὸς γέλως πρὸ πολλοῦ ἔξελιπεν. "Ἄλλοι τέλος ἀκολουθοὶ κομίζουσι χρηματοκιβώτια. Καθηγηταὶ παρὰ τὴν τράπεζαν καὶ ἐνῷ ἅπισθεν αὐτῶν τάσσονται οἱ προγεῦσται, οἱ σινοχόοι καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ συμποσίου θεράποντες, ὁ κυρίος ἀναδεικνύει τὸν συμποσίαρχον. "Αρχεται ἡ πρώτη τράπεζα ἐνῷ ἀρωματιζεται ἡ ἀτμοσφαίρα τῆς θυμιαμάτων. Ποικιλία φαγητῶν ἀμύθητος. Τέχνη σπανία. Ὁ μάγειρος ἀποθαυμάζεται ἡδη τοσοῦτον δόσιν παλαι ὁ Κικέρων, ἀμειβεται δὲ πολὺ περισσότερον. "Ἡ μαγειρικὴ ἀνυψώθη εἰς ἐπιστύμνην. Ἰχθυς ψυλασσόμενοι ζωντανοὶ ἐντὸς θαλασσίων ὑδάτων παρασκευάζονται ἀπέναντι τῆς τραπέζης ἐνώπιον τῶν δαιτυμόνων, αἵτινες ἀπλήστως περιεργάζονται αὐτοὺς σπαίροντας. Δι' ἕκαστον μαγειρεύεται ἴδιον φαγητόν κατὰ τὴν ὅρεξιν καὶ ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ὑπὸ ἰδιαιτέρου μαγείρου. "Ολῶν τῶν κλιμάτων πτηνὰ παρατίθενται. Φέρεται ἀκέραιος χοῖρος ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ ὅποιου ὑπάρχουσι ζωντανοὶ κίχλαι, αἵτινες ἀνίπτανται ἥμα ἡνεῳχθη. Καρυκεύματα παραδίξα ἀλλὰ νόστιμα, ποικίλα καὶ ἀρθρονα περιάγονται. "Ηδη εἰσέρχονται ὄρχηστριδες ἐκ τῶν Γαδείων καὶ τῆς Ἀντιοχείας. "Εχουσι τοὺς βραχίονας γυμνούς, φοροῦσι στέμματα εἰς τὴν κεφαλήν, κρατοῦσι κρούσματα εἰς τὰς χεῖρας. Ἡ παρουφὴ τῶν ἐνδυμάτων αὐτῶν σύγκειται ἀπὸ πολυτίμους λίθους. Δὲν ὄρχουνται εἰσέτι ἀναμένουσι τὸ πέρκε τοῦ συμποσίου καὶ περιφέρονται καὶ δύο χαριέντως ψυλλούσαι ἵσπανικὸν ἄσμα. Ἰδεὺ δόλος ἀγροιόχοιρος ἐπὶ δίσκου ἀργυροῦ κομίζεται· ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσι φασιανοὶ τῆς Σκυθίας, ἐν τοῖς φασιανοὶ ὅρτυγες, οἱ ὅρτυγες περιέχουσι συκοφάγους. Κατακερματιστής ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Τρυφεροῦ, διαβούτου μαγείρου· "Ρωμαίου, διδάσκοντος δημοσίᾳ τὸ κατακερματίζειν, τεμνει τὸν ςγριόχοιρον. Τὰ κεκορεσμένα αὐτῶν χειλη μόλις θίγουσι τὰ φαγητά, δι' ἐδαπανήθησαν τόσαι χιλιάδες δραχμῶν, ἐνησχολήθησαν τόσοις βραχιόνες καὶ τόσοι ἐκινδύνευσαν ἀνθρώποι. Ταλαίπωροι, ἀναφωνεὶ ὁ Σενεκας, δὲν ἔννοετε ὅτι ἡ ὅρεξις ὑμῶν εἶνε εὑρυτέρα τῆς κοιλιας! "Ο συμποσίαρχος ἐγείρεται καὶ προτείνει τὸν ἀμφορέα. Πληροῦνται τὰ σκαφία· ἀλλὰ δὲν εἴνε οἶνος ὁ χυνόμενος εἴνε κώνειον, « τὸ ἀντιφάρμακον τοῦ κωνίου εἴναι ὁ οἶνος, ἀναφωνεῖ ὁ συμποσίαρχος, πίωμεν, πίωμεν » ἀλλως δι' ἀποθάνωμεν». Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀπίστευτον, καὶ ὅμως μαρτυρεῖ ὁ Πλίνιος. Καλλιστοὶ τῆς Ἰταλίας ἀπό οἶνος ὁρχιαῖς τὴν ἡλικίαν, διαφανέστατει, τοῦ Φαλέρνου, τῆς

Σητίας, τῆς "Αλβας διαμειθονται. Τοιούτον δὲν ἔπιναν εἰμὴ τρὶς τοῦ ἐνικυτοῦ δ Θρασέας καὶ δ 'Ελβίδειος¹, ὅτε ἐστεφωνωμένοι μὲν ἀνθη, ἐώρταζον τὰ γενεθλια τῶν δύο Βρούτων καὶ τοῦ Κασσίου². Πίνουσι πίνουσιν οἱ συμπόται καὶ μεταβάλλονται εἰς Κορύβαντας³. Ἀσματαὶ σχοινί, παρούνος φίλοσοφία διεγείρουσα τὸ ἑρύθημα καὶ αὐτῶν τῶν δούλων ἀντηχεῖ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ἐνώπιον τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ βραχὺν ἀντανθεῖσαν φωνὴ παραβάλλομένη πρὸς τὴν εὔστροφον καὶ λιγνηὸν φωνὴν τῶν "Ισπανίδων προξενεῖ παρεχόδον ἀντιθέσεως αἰσθησιν. Τὰ σκαριά αὐτῶν φέρουσι πολυτίμους λίθους καὶ τινὰ ἀξιζούσι δύο καὶ τρία ἑκατομμύρια δροχμῶν. Ἡ πρώτη τράπεζα λήγει. Εἰς τὴν δευτέραν τράπεζαν διακέμουσι τὰς ὄπώρας καὶ τὰ γλυκίσματα. Ἡ τέχνη τῶν μαχείρων ἐδῶ διακρίνεται. "Αν τις δὲν ἔπειτα χεν, ὁ δεσπότης αὐτοῦ διατάττει δι' ἐνὸς βλέψματος καὶ δι' ἐνὸς ἐκφραστικοῦ σχήματος καὶ μάχειρος φονεύεται. Οἱ ἀποτυγχάνων εἰς τὸ γλύκισμα εἶναι δις μαχθηρότερος τοῦ προδότου. Ἡ δευτέρα τράπεζα λήγει ἀλλὰ δὲν λήγει τὸ δεῖπνον. Ἡ τράπεζα καὶ ἡ ἀποσκευὴ ἀνακαίνιζονται, φέρονται νέανθη, ἀρχεται νέα μουσικὴ καὶ ἐπαναλαμβάνεται τὸ δεῖπνον.

"Ηδη ἐπῆλθε τὸ μεσονύκτιον. Βρετεῖς καὶ κατκεβεβλημένοι κομίζονται εἰς μαρμαρίνην στοάν· εἰς τὰς πλευρὰς ὑψοῦνται τὰ ἀγάλματα τῶν προγόνων καὶ τὸ φῶς καταπίπτον ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν ὄμοιαὶ ἑρύθημα. Ἡ στοά ἀντηχεῖ ἐκ τῶν ὄργανων καὶ ἀσμάτων καὶ ταχεῖα ὡς φάσματα χορεύουσιν αἱ Ισπανίδες. Συγκρούονται τὰ κρούσματα τῶν δακτύλων αὐτῶν, καὶ νομίζεις ὅτι ἵπτανται μᾶλλον ἢ θυγουσι τὸ δάκτυλο. Μεθύει τὸ κάλλος περισπότερον τοῦ οἴνου, ἀλλ' ἡ μέθη αὕτη εἶναι βραχυτάτη καὶ δέ Ρωμαῖος θέλει συγκινήσεις μακρής καὶ ποικιλίας. Φέρονται αἱ τράπεζαι καὶ οἱ ἀστράγαλοι καὶ οἱ κύβοι ὁ χρυσὸς καὶ

1) Φίλος καὶ συγγενής τοῦ Θρασέου, ἔξορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος διὰ δημοκρατικά του φρονήματα ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἔξορίας ἐθανατώθη ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασικοῦ (75 μ. Χ.), ὃν ἡρεύετο ὁ ἀναγνωρίσθη ὡς αὐτοχράτορα.

2) Δύο μὲν Βρούτοι εἰναι οἱ ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ιστορίᾳ διατρεπῆ θέσει κατέχοντες διὰ τὰ φιλελεύθερα αὐτῶν φρονήματα, ὧν ὁ μὲν ἀργυριότερος διθανάτου ἐτιμώρησε τὸν ἴδιον μίσον, ἐπικούλευθεντα τὴν ἐλευθερίαν τῆς πτρίδος (509 π. Χ.), ὁ δὲ νεώτερος, καίπερ φίλος τοῦ Καίσαρος ὅν, μετέστη τῆς κατ' αὐτοῦ συνωμοσίας, διότι ἐνόμιζε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπιβλαβῆ τῇ πτρίδι. Καί στιος δὲ εἶναι ὁ τοῦ νεωτέρου Βρούτου φίλος καὶ εἰς τῶν φέντων τοῦ Καίσαρος.

3) Κορύβαντας εἰς της ἐκαλοῦντο οἱ ιερεῖς τῆς θεᾶς Κυθέλης ἡ "Ρέας Φρυγίας καὶ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ, οἵτινες ἐτέλουν τὰς ιεροτελεστίας, τύμπανα κροτοῦντες καὶ ὄρχομένοι καὶ μανιώδεις κραυγάς ἀναπέμποντες. Διὰ τοῦ ὄνου μα αὐτῶν κατήντησε νὰ σημαίνῃ μεταφορικῶς καὶ πάντας τοὺς καὶ ὑπερβολὴν θορυβοῦντας. Κατήγοντα δὲ οἱ Κορύβαντες οὗτοι ἀπὸ Κορύβαντον οὐοῦ τῆς Κυθέλης καὶ τοῦ Ιασίωνος.

οι πολύτιμοι λίθοι ἀπλεῦνται ἐπὶ τῶν τραπεζῶν καὶ κυκλοφοροῦσιν ἀπὸ χειρὸς εἰς χειρα. Ἡ ἀρμονία ἔπικυρη καὶ σιωπὴ βαθεῖα ἐπικρατεῖ. Εὐίστε, δόπταν ἡ βολὴ τῆς Ἀφροδίτης ἀναρπάση ἀπό τινος μεγάλου τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ἀκούεται βλασφημία. Οὐδὲ ὄβολὸν ἔχει πλέον. Πᾶσα ἡ περιουσία αὐτοῦ τὴν προτεραίαν μετεβλήθη εἰς χρυσίον, καὶ τὴν νύκτα ταύτην περιπλήνει εἰς τὸν μαλλὸν εὔτυχη.

— Δὲν ἔχεις πλέον χρυσοῦς, Μάνλιε;

— Δὲν ἔχω, δὲν ἔχω.

Οἱ ἐπιλοιποὶ λαλοῦσι κρυφίως καὶ μετ' ὄλιγον προτείνουσιν εἰς τὸν Μάνλιον νὰ παίξῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς τὸν κύριον.

— Θές αὐτὴν διὰ χιλίους χρυσοῦς, Μάνλιε· ἢν αποτύχῃ οὐ' αὐτο-επονήσῃς διὰ ξιφούς ἑδῶ, ἐνώπιον ἡμῶν, ὑποκρινόμενος τὴν γραίαν καὶ πανούργον ἀλώπεκα, τὸν Κάτωνα¹⁾.

— Θελω δύο χιλιαδας χρυσῶν.

— Δύο χιλιαδας; λέγεις ὁ συμποσιάρχης μετὰ φωνῆς συρριμένης· ζωὴ ἀνευ χρημάτων εἶναι θάνατος· εἶναι τι φοβερώτερον τοῦ θανάτων· οὐδὲ ὄβολὸν ἀξίζει.

Καὶ διὰ λατινικῆς προφορῆς ἀπήγγειλε πομποδῶς τοὺς ἀκολούθους στίχους τοῦ Μενάνδρου.

‘Ο μὲν Ἐπίχαρημος²⁾ τοὺς θεοὺς εἶναι, λέγεις ἀνέμους, ὕδωρ, γῆν, ἥλιον, πῦρ, ἀστέρας· ἔγῳ δ' ὑπέλαβον, χρησίμους εἶναι θεοὺς τ' ἀργύριον ἡμῖν καὶ τὸ χρυσίον μόνον.

Ιδρυσάμενος τούτους γάρ εἰς τὴν οἰκίαν, εὗκαι τί βούλει, πάντα σοι, ενήσεται· ἀγρός, οἰκίας, θεράποντες, ἀργυρώματα, φίλοι, δικασταί, μάρτυρες· μόνον δίδου, αὐτοὺς γάρ τοὺς θεοὺς ἔξεις ὑπορέτας.

— Καὶ, ἔξηκολούθησεν ἔτερος τῶν συμποτῶν,

Εὐκαταφρόνητόν ἐστι, Μάνλιε, πένης, καν πάνυ λέγη δίναια· τούτους γάρ λέγειν ἔνεκα μόνον νομίζεθ’ οὗτος, τοῦ λαεῖν.

1) Ο Κάτων, ιδὼν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ῥώμης κινδυνεύουσαν ἔγεκα τῆς παντοδυναμίας τοῦ Καίσαρος συνετάχθη μὲ τοὺς ἐγθρούς αὐτοῦ, ἀλλὰ κατισχύσαντος τοῦ Καίσαρος κατέφυγεν εἰς Ἀφρικὴν καὶ ἐν τῇ πόλει Ἰτύκη ηγύτοκτόνησεν.

2) Φιλόσοφος Πυθαγόρειος καὶ ποιητής ἐκ τῆς νήσου Κῶ, ἀκμάσας περὶ τὸ 480 ἔτος π. Χ. ζῶν ἐν Συρακούσαις. Αἱ κωμῳδίαι του ἐθυμαζόντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὡς τύπος ἀληθοῦς καὶ φίλοκάλου μιμήσεως.

Καὶ συκοφάντης εὐθὺς ὁ τριβώνιον
ἔχων καλεῖται, καὶ ἀδικούμενος τύχη.

— "Εστω διὰ χιλίους χρυσοῦς, εἶπεν ὁ Μάνλιος πεισθεὶς. 'Ρίπτει
τοὺς κύβους, ἀλλ' ἡ βολὴ εἴναι ἡ λεγομένη τοῦ κυνός· ἀπώλεσεν· ἀ-
στραπὴ χαρᾶς. διέλαμψεν εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ἐπιλοίπων συμποτῶν·
'Αληθῶς πλήρες τὸ δεῖπνον· θὰ λήξῃ μὲ αἷμα, καὶ τὸ τοιοῦτον εἶναι
πολύτιμον ἐπιδόρπιον. 'Ο Μάνλιος, δὲν ἡ τύχη κατεδίκασεν εἰς θά-
νατον, ἀνέμενε ἀστράγως τὴν διαταγήν.

"Η ἡμέρα ἥρχεν ἥδη νὰ ὑποφώσκῃ· ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου ἦτον ἡ
ῷρα τοῦ ὅπνου. Οἱ κύβοι καὶ οἱ ἀστράγαλοι δὲν ἔκυλιόντο πλέον ἐπὶ¹
τῆς τραπέζης, καὶ ὁ Μάνλιος ἀνέλαβε τὸ ξίφος. 'Ἐν τῷ μέσῳ τῆς
στοᾶς ἴσταται ἀναμένων τὸ σύνθημα. 'Ο συμποσίαρχος ἀνατείνει τὴν
χεῖρα, καὶ ὁ Μάνλιος βυθίζει τὸ ξίφος εἰς τὰ στήθη, παρὰ τὸν ἀριστε-
ρὸν θώρακα· πίπτει ἀλλὰ δὲν ἔπεσε χαριέντως. 'Ο συμποσίαρχος πα-
ρατηρεῖ τοὺς λοιποὺς δαιτυμός ας· τὸ σῶμα σπαῖρει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους·
λιθυρισμὸς δυσαρεσκείας ἀκούεται· μειδιῶσιν οἰκτείροντες τὴν ἀνεπι-
τηδειότητα, καὶ συρίζουσι τὸν Μάνλιον, οὔτινος τὸ αἷμα ἐκάλυψε
τὸ μωσαίκὸν τῆς στοᾶς. 'Ερχονται οἱ δοῦλοι καὶ ἀνέλαμβάνουσι τὸν
νεκρὸν διὰ νὰ θάψωσιν αὐτὸν εἰς τοὺς τάφους τῆς οἰκογενείας του,
καὶ ἐνῷ ἀπέρχεται ἡ θλιβερὰ ἔκεινη συνοδία, οἱ ἐπίλοιποι κατακλί-
νονται εὐτυχεῖς διὰ τὴν ζωηρότητα τοῦ δείπνου. Οἱ δοῦλοι ἀναπε-
ταννύουσι μεγάλα ὑφάσματα, φέροντα τερατωδεῖς εἰκόνας πρὸς ἀποδίω-
ξιν τῶν πτηνῶν· δὲν πρέπει οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον νὰ ταραχθῇ ὁ ὅπνος
αὐτῶν.

Τοιαῦτα ἤσαν τὰ συνήθη συμπόσια τῶν Ρωμαίων τῆς Αὐτοκρατορίας.

Δ. Παπαδόπουλος

Ο ΜΩΑΜΕΘ¹

Λοιπὸν τῶν Τούρκων ἀληθῶς τὰς ἀρετὰς θαυμάζων,
Μὲ νῦφοντα τὸν λογισμόν, καὶ ἀληθῶς σπουδάζων,
Γραφίδα, ποιτὰ σοφέ, λαμβάνεις Ἡροδότου,
Κι' δρυμώμενος ἐκ παλαιοῦ ἀπὸ Οσμάνου πρώτου,
Καὶ τοὺς αἰῶνας τοὺς μακροὺς ὡς ἀετὸς περάσας,
Ππτωμάτων δρη διαβ·ς καὶ αἴματος θαλάσσας,
Εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως τοὺς χαίνοντας κ' ἐκθάμβους
Τῶν Μουσουλμάνων ιστορεῖς τοὺς εὐκλεεῖς θριάμβους;

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο εἴνε ἐξ ἀπαντήσεως πρὸς τὸν Γάλλον ποιητὴν Δα-
μαρτίνον.

Είσαι ζωγράφος ἐναργής· εἰς δόσα διηγεῖσαι
Δίδεις ζωήν· δραμαρτουργὸς τῶν λεγομένων εἶσαι.
'Ιδοὺ ἀπὸ τὴν Ἐγεραν¹ ἀρχόμενος ἔκεινην
Μὲ τὸν Μωάμεθ νικητὴς ἐμβαίνεις εἰς Μεδίνην,
Καὶ τῶν Ἀράβων τὰς γοργὰς ἐκπλήττων φαντασίος
Μὲ τερατείας γόπτος, μὲ θείας ὀπτασίος,
Προφήτου ἐκδικητικοῦ ἀναλαμβάνεις ὑφος,
Κι' δοσους δὲν πειθ' ἡ διδαχὴ τοὺς πείθεις μὲ τὸ ξίδος,
Ἐντεῦθεν ἔχων παντοχοῦ προάγγελον τὸν τρόμον
Οὐ κῆρος σου καταστροφῆς πλατύν ἀνοίγει δρόμον.
Οὐδοίως εἰς τὰς Λιβυκὰς ἐρήμους, δταν πνέη
Οὐ ἀνεμος, δστις ως φλόξ πᾶν χόρτον κατακαίει,
Αὔμου ἐγείρεται πνκνή, ούρανομήκης στήλη,
Ανυδρον νέφος καὶ ξηρὸν εἰς τὰ διψῶντα χείλη.
Αἴφνης βοῆς καὶ πυριγμοῦ ἡ ἔρημος πληροῦται,
Οὐ Ήλιος σκοτίζεται, δ ούρανδς θολοῦται,
Τῆς ἄμμου φέρονται πυκναὶ αἱ θυελλώδεις δῖναι,.
Γῆ, ούρανός, ουγχέονται, κ' ἐν χάος μόνον εἰναι.
Μὲ φρίκην βλέπουν οἱ προνεῖς πεσόντες ὁδοιπόροι
Τῆς ἄμμου τὰ κινούμενα ἐπάνωθέν των ὅρη,
Ως μολυβδόβολον τηκτὸν πᾶν μόριόν τις καίει
Ἐκαστον σῶμ' ἀγωνιᾶ καὶ φλόγας ἀναπνέει,
Πολλῷ εἰς τὸ βαθύκολπον τοῦ κονισάλου κῦμα,
Εύρισκουν θάνατον οἰκτρὸν καὶ σάβανον ταὶ μνῆμα.
Κι' ἀφοῦ κοπάσῃ τοῦ λιβός ἡ μαινομένη λύσσα,
Καὶ ἡ ἡμέρ' ἀναφανῇ σαφῶς ἡ σκοτισθεῖσα,
Πτώματ' ἀνθρώπων κὶ πτηνῶν τὴν ἔρημον στρωννύ.
[ουν,
Καὶ τοῦ τυφῶνος τὴν φρικεὶν διάβασιν μηνύουν.
Τοιοῦτος δὲ Προφήτης σου τοιαύτ' ἡ ὀλεθρία
Τῶν ὀπαδῶν του καὶ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς πορεία!

Ιω. Καραδούζδας.

1) Ἐγείρεις λέγεται ἡ τῶν Μωάμεθανῶν γεονολογία, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἡμέρας, χαθ' ἦν ὁ Μωάμεθ ἡγεικάσθη νὰ φύγῃ ἐκ τῆς Μέκκας εἰς τὴν Μεδίνην, ἥτοι ἀπὸ τῆς 16 Ιουλίου 622 μ. Χ.

ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΝΟΡΜΑΝΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τῷ 1147 νορμαννικὸς¹ στόλος ἐκ πλοίων 60 ὀρμήσεν ἐπὶ τὴν Κέρκυραν, καὶ ἐγένετο εὐχερῶς κύριος τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου αὐτῆς, διότι οἱ πενέστεροι τῶν κατοίκων, οἱ καλούμενοι Γυμνοί, πάσχοντες, ἦκατὰ τὸν Χωνιάτην, ἀξιοῦντες ὅτι πάσχουσι δεινά ἀπὸ τῆς καταπιεστικῆς τῶν Βυζαντινῶν φορολογίας, οὐδεμίαν ἔδειξαν προθυμίαν εἰς τὸν ἀποκρούσωσι τοὺς πολεμίους. Τὸ φρουρίον κατελήφθη ὑπὸ χιλίων ἵπποτῶν· καὶ ἐν τῷ ἥματι ὁ ἀρχιανάρχος τοῦ στόλου Γεώργιος Ἀντιοχεὺς, ὅστις εἰ καὶ Ἐλλην τὸ γένος, ὑπηρέτει τοὺς ξένους ἔκεινους, ἀναχωρήσας περιέπλευσε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπεχείσας νῦν κυριεύσῃ τὴν Μονεμβασίαν ἀλλ' ἀπέτυχεν. Οἱ Νικήτας ὁ Χωνιάτης, ὅστις ἀγανακτῶν διὰ τὴν προθυμίαν μεθ' ἡς εἶχον ὑποταγθῆ οἱ Κερκυραῖοι, λέγει περὶ αὐτῶν ὅτι «καπνὸν φορολογίας ἀπιδιδράσκοντες, ἔλαθον ὑπὸ χαρυντητοῖς νοῦ τῷ τῆς δουλείκης ἐμπεσόντες πυξί», ἀποθαυμάζει τοὺς Μονεμβασιώτας, οἵτινες συνετοὶ ὄντες καὶ γινώσκοντες τὸ ἀγαθὸν τῆς ἐλευθερίας, ἀπέκρουναν γενναῖως τὴν τῶν ἀλλοφύλων ἐπίθεσιν καὶ κυριαρχίαν. Τότε ὁ Γεώργιος Ἀντιοχεὺς ἐτράπη πρὸς τὰ ὄπισθια καὶ ἐλεηλάτησε πρῶτον τὰ δυτικὰ τῆς Ἐλλαδος παράλια «Ἀκαρνανίας τε καὶ Αἰτωλοὺς τοὺς νῦν λεγομένους Ἀρτινοὺς», ἐπειτα δὲ εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ἀποδιβασθεὶς εἰς Κρίσσαν ἐστράτευσεν ἔκειθεν ἐπὶ τὰς Θήρας δῆμῶν τὰς κωμοπόλεις δι' ἣν διήρχετο. Αἱ Θήραι ἦσαν τότε πόλις πλουσιωτάτη, ἥτις ὅμως δὲν ἔδειξε τὴν ἀνδρείαν τῆς Μονεμβασίας, ἀλλὰ παρεδόθη ἀνευ ἀντιστάσεως, καὶ ἐτιμωρήθη διὰ τοῦτο, παθοῦσα διαρπαγὴν φοβεράν. Χρυσός, ἄγγυρος, πολύτιμοι ἡθεῖαι, τὰ πάντα ἀπήγθησαν· ἐμπορικαὶ ἀποθήκαι καὶ ἴδιωτικαὶ οἰκίαι, ἵεροι ναοί, τὰ πάντα ἐγγυρωθῆσαν, καὶ ἐπειτα πάντες οἱ πολῖται ἡναγκάσθησαν νῦν ὅμοσσωσιν, ὅτι οἱ δὲν ἀπέκριψαν τῶν πολυτίμων πραγμάτων καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤκρεσεν, ἀλλὰ πολλοὶ ἡγμαλωτίσθησαν καὶ ἄνδρες καὶ γυναικεῖς, καὶ μαλισταὶ ὅσοι ἐφνιμίζοντο ὡς ἐπιτήδειοι μεταξουργοί. Ταῦτα δέ διαπράξαντες ἐν Θήραις οἱ Νορμαννοί

1) Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῶν σταυροφορῶν ἐδέσποζεν ὅλων τῶν κατὰ τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν νορμαννικῶν κτημάτων ὁ Ρογέρος Β'. ἀνεψιὸς μὲν τοῦ Ροβέρτου Γυισκάρδου, υἱὸς δὲ τοῦ κατακτήσαντος τὴν Σικελίαν Ρογέρου Α'. Οἱ Ρογέροι Β'. ἐπῆλθε κατὰ τῆς κυρίως Ἐλλάδος τὸ μέν, διότι ὁ αὐτοκράτωρ Μανουῆλ ἤτο τότε ἀπησχολημένος εἰς τὰς ἀρκτικὰς τοῦ Κράτους ἐπαρχίας, δι' ὧν διέθαινον οἱ σταυροφόροι Κοράδος καὶ Λουδοβίκος ὡς πολέμιοι μᾶλλον ἢ ὡς σύμμαχοι, τὸ δέ, διότι ζητήσας ὡς σύζυγον τοῦ ιεροῦ αὐτοῦ Γουλιέλμου μίαν τῶν ἡγεμονίδων τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Μανουῆλ διὰ τὰς παραλόγους ἀπαιτήσεις του.

ἐπέστρεψκν εἰς Κορίσσιαν καὶ ἐπλευσκν ἔκειθεν εἰς τὴν Κόρινθον, ἐπίσης δὲ οὐκαστὴν τότε οὔσκν διὰ τὸ μεταξουργεῖα αὐτῆς καὶ τὸν ἀλλον ἐμπορικὸν πλοῦτον ὃν ἐπορίζετο, εὑρίσκως κειμένη μεταξὺ Εύρωπης καὶ Ἀσίας. Τῆς Κορίνθου ἡ μὲν κάτω πόλις καὶ οἱ λιμένες ἦσαν εὐάλωτοι, διότι οὕτε ὄχυρωματα εἶχον οὕτε φρουράν ἀλλ' ὁ Ἀκροκόρινθος ἐφανετὸς ἀπόρθητος, διότι καὶ φρουρίον ἦτο ὄχυρόν, καὶ φρουρὰν εἶχε ἀξιομαχον ἐνισχυθεῖσαν διὰ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες κατέφυγον αὐτῷ ἐκ τῆς Κορίνθου καὶ τῶν πέριξ καμοπόλεων· ἀλλὰ πάντες ἦσαν ἀνανδροι καὶ ἔξαιρέτως ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Νικηφόρος Χαλούφης, ὅστις, ζυγὶ ἐπιπλεύσαντος τοῦ ἔχυροῦ εἰς Λέχαιον, ἔσπειρε νὰ συνθηκολογήσῃ. "Οταν ὁ ναύαρχος εἰσῆλθεν εἰς τὸ φρούριον καὶ παρετήρησεν ὅπόσον ἦτο δυσπόρθητον· σὺν Θεῷ πολεμῆσαι, ἔφη, καὶ Θεὸν εἶναι τὸν τοιούτον αὐτῷ χώρον κατασχεῖν παρασχόμενον κακῶς φάσκων τοὺς ἔνδον, μάλιστα δὲ τὸν Χαλούφην, ὃν καὶ γυναικὲς ὠνόμαζε μακλακώτερον". "Ἐπρεξκν δὲ ἐνταῦθα οἱ Νορμαννοὶ οὓς καὶ ἐν Θήβαις, ἀπαγγέλλοντες χρυσόν, ἀργυρόν, ἔγκοιτους ἀνδρας, γυναῖκας ὥρσιάς καὶ εὐγενεῖς, καὶ τεχνίτας ἐπιτηδείους, καὶ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγίου Θεοδώρου. "Ἐπειτα ἐλεηλάτησαν τὴν Εὔβοιαν, καθὼδε λέγουσί τινες, καὶ αὐτὸς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἀπίθανον, καθ' ὃ μὴ ἀναφερόμενον ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων, καὶ ιδίως ὑπὸ τοῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου, ὅστις ἐγίνωσκε τὰ κατὰ τὰς Ἀθήνας καθλίστα, διότι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ διετέλεσε μετ' οὐ πολὺ ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν, καὶ δεινὸν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποσιωπήσῃ τὸ γεγονός ἐξην συνέβαινε. Μετὰ δὲ τὰ κατορθώματα, ταῦτα, ὁ νορμαννικὸς στόλος ἐπεκνῆλης θριαμβεύων εἰς Πάνορμον τῆς Σικελίας, ὃπου μέχρι τῆς σήμερον σωζεται μνημείου τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης, ἡ γεφυραὶ ἡ καλουμένη τοῦ Ναυάρχου, ἡ κατασκευασθεῖσα ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀντιοχέως ἐκ τῆς λείας ἦν εἰσεκόμισε. Τὸ δὲ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι ὁ Ρογέρος ἴδρυσεν ἐν Πανόρμῳ τὰς μεταξουργούς γυναικας οὓςας ἡχμαλώτευσεν ἐν Θήβαις καὶ ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐδίδαξε δ.' κατῶν εἰς τοὺς ὑπηκόους τὴν βιομηχανίαν ταύτην, καθ' ἦν μετ' οὐ πολὺ η Σικελία διηγωνίσθη πρὸς τὰ ἐν τῷ Ἀνατολικῷ κράτει ἐργοστάσια.

"Αλλὰ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1148, ὁ Μανουὴλ, ἀπαλλαγεῖς τῶν κινδύνων τῆς δευτέρης σταυροφορίας, ἀπεφάσισε νὰ ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὸν Ρογέρον· καὶ τούτο τόσῳ μακρον οὐλόγως, ὅσῳ ὁ πολέμιος εκεῖνος δὲν περιωρίσθη εἰς ἀπλαζὶς δημόσιες ἀλλὰ κατέλαθε καὶ μίαν τῶν κυριωτέρων νήσων τοῦ κράτους. Ἐδέησεν δημοσιὰς νὰ ἀναλάβῃ καὶ οὖθις τὸν ἀπαραίτητον τούτον ἀγῶνα, ἔνεκα νέας ἐπιδρομῆς τῶν Πετσενέγκων. Καὶ τούτους μὲν ἔζεώσε πέραν τοῦ "Ιστρου καὶ αὐτῷ δεινῶς ἐμάστισεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τούτοις παρῆλθεν ἡ ἐπιτηδεια τοῦ ἔτους ὥρα, δὲν ἤμπο-

ρεσε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας εἰμὴ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 1149.¹⁾ Ο Νικήτας ὁ Χωνιάτης περιγράφει ὡς μεγίστην καὶ λαμπροτάτην τὴν γενομένην ἐπὶ τούτῳ παρασκευὴν, λέγων ὅτι αἱ μὲν πεζίαι δινάρμεις εἰς μυριάδας ἥθροισθησαν, ὁ δὲ στόλος συνεκροτήθη ἐκ χιλίων περίπου πλοιών διότι, ἐπιφέρει, καὶ εὔνδρος εστα τότε ἦτο πᾶσα ἡ τῷ βασιλεῖ ὑποκειμένη χώρα, καὶ ἀνδρος ἔτρεφεν ἡρωϊκούς, καὶ ὁ στρατὸς ἦτο λαμπρῶς διεσκευασμένος καὶ σφριστα γυμνασμένος, ἔτι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Ἰωάννου. Όμολογεῖ δὲ καὶ ὁ Κιγκαρίους ὅτι ὁ στόλος συνέκειτο ἐκ πεντακοσίων μὲν πολεμικῶν πλοιῶν, ἔτερων δὲ πεντακοσίων φορταγωγῶν καὶ ἵππαγωγῶν. Τοῦ στόλου ἀρχηγὸς (ἢ καθὼς ἐλέγετο ἥδη τότε ὁ ἀρχιναύαρχος μέγας δούξ) διωρίσθη ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ Μανουῆλ Στέφανος Καυτσοτέφανος τὴν δὲ ἡγεμονίαν τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς.

Αλλὰ πρὸς τὸν στόλον τούτον τούλαχιστον, καίτοι τοσοῦτον πολυάριθμον ὄντα, δὲν εἶχε φάνεται πολλὴν πεποιηθῆσιν ὁ βασιλεὺς· διότι ἔτι ἀπὸ τοῦ 1148²⁾ ζήτησε τὴν κατὰ τὸν προκείμενον ἀγῶνα συνδρομὴν τῶν Ἐνετῶν καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νέα ὠφελήματα, δοὺς μὲν ἀξιόλογον ἔκτασιν εἰς τὸ τμῆμα τὸ ὄπιον κατεῖχον ἐν Κωνσταντινουπόλει, συνομολογήσας δὲ ῥήτῳς ὅτι ἡ παραχωρήσεισα εἰς αὐτὸν ἀτέλεια ἐκτίνεται εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην.³⁾ Επεχειρησαν λοιπὸν ἀπὸ κοινοῦ Βυζαντίνοι καὶ Ἐνετοῖς, ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, τὴν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας. Καίτοι ὅμως λαμπρῶς ἡγεμονίσαντο, μαζίστα οἱ περὶ τὸν Μανουῆλ, δὲν ἐπέτυχον ἐπὶ πολλοὺς μῆνας τοῦ σκοποῦ, διάτε τὸ ὄχυρὸν τοῦ φρουρίου καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἀμυνομένων. Επεσεν ὁ μέγας δούξ λαθῶν καὶριον τραῦμα. Μάτην τέσσαρες ἀδελφοὶ ἐν τῶν πρὸ καίρου ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Βυζαντίνου κοράτους διατελούτων Φράγκων Πετροχείφων ἐν Κωνσταντινουπόλει καλούμενοι, ἐπεχειρησαν τολμηροτάτην πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ἀνοδὸν ἀπὸ κοινοῦ μετ' ἄλλων τινῶν καὶ ἰδιως ἐνὸς τῶν δορυφόρων τοῦ μεγάλου δομεστίκου, Ἰωάννου Ἀξούχ, ὅστις ἀνέλαβε τὴν προσωρινὴν τοῦ στόλου ἡγεμονίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου. Τὸ ἐπιχειρήμα ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, ἀπαντες δὲ οἱ ἀτρόμητοι ἐκεῖ οἱ ἀνδρες ἐκρημνίσθησαν κατὰ πετρῶν, παρεκτὸς μόνον τοῦ προερημένου δορυφόρου τοῦ καλούμενου Πουπάκη, ὅστις καταρθώσας πρῶτος νὰ ἐπιβῇ εἰς τὸ τείχος πρὸιν ἐξολισθήσῃ ἡ τοὺς λοιποὺς παρασύρασα κλίμαξ, ἡδυνήθη νὰ σωθῇ ἐκ θαύματος καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ σῶσις πρὸς τοὺς συναγωνιστὰς, μεγάλην προξενήσας ἐκπληξιν εἰς αὐτούς τε καὶ τοὺς πολεμίους. Αλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς ἡγεμονίθη ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης. Εν

1) Καθεὶς ὁ ἀπόγονοι τοῦ Γάλλου Pièrre d' Aulps.

μισθ τῶν ἡμερῶν, ἐπειδὴ εἶδε ναῦν ἐκ τῶν μεγίστων τοῦ στόλου προσκειλασκαν διὰ τῆς βίας τοῦ ἀνέμου πρός τινα βραχώδη τοῦ περιβόλου ἀκτὴν καὶ τὸν ἔσχατον κινδυνεύουσαν κίνδυνον, ἐνεκκ τῶν ἐπιρριπτομένων κατ' αὐτῆς ἀπὸ τοῦ φρουρίου πετρῶν καὶ βελῶν δὲν ἐδίστασε νὰ ὅρμήσῃ μετὰ τῆς βασιλικῆς διήρους πρὸς τὴν ναῦν ἐκείνην, καὶ διὰ μόνης τῆς εὔρείας καὶ βαρείας αὐτοῦ ἀσπίδος προφυλακτόμενος εἴλκυσε διὰ τῶν καλωδίων καὶ ἐσώσε τὸ πλοῖον αὐτοῦ. Τότε δὲ λέγεται ὅτι ὁ Νορμανὸς φρούραρχος Κερκύρας, ἴδων τοὺς στρατιώτας ρίπτοντας λίθους πολλοὺς κατὰ τοῦ βασιλέως, ἀνέκραξε νὰ σεβασθῶσι τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἀνδρείαν προσθεῖς ὅτι αὐτὸς ἀναλαμβάνει τὴν ἐνεκκ τούτου εὐθύνην ἐνώπιον τοῦ 'Ρογέρου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ θαυμασία τοῦ βασιλέως τολμήματα ἵστοροῦνται, ὥστε δικαίως τῇ ἀληθείᾳ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Βέθρα ωμολόγησε ποτε ἐν μέσῃ συγκλήτῳ, ὅτι ἐκ μεγάλου μὲν καὶ πολεμικωτάτου κατήγετο γένους, οὐδέποτε ὅμως ἦλουσεν ἐν Γερμανίᾳ ὑπ' οὐδενὸς τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα διαπραχθέντα, οἷα καὶ ὅσα τὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἀριστεύματα. Ἐν τούτοις ὅμως ἀντεῖχεν, ὃ δὲ 'Ρογέρος ἐξοπλίσας νέον στόλον ἐξεπεμψεν αὐτὸν ἵνα κομίσῃ τροφὰς εἰς τοὺς πολιορκουμένους. Οἱ Βυζαντῖοι ἀντεπελθόντες ἐνίκησαν τὸν στόλον τοῦτον· καὶ μία μὲν αὐτοῦ μοῖρα ἐκ τεσσαράκοντα πλοίων συγκειμένη, ἀπεσπάσθη περὶ τὰ τελη τῆς ναυμαχίας καὶ ἐπλευσεν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἵνα πυρπολήσῃ τὰ προάστεια· ἀπεκρύσθη δ' ἐκεῖθεν καὶ κατεδιώγη. Ἀλλ' ἔτερα περὶ τὴν Κέρκυραν συνέβησιν δεινά. Μεταξὺ τῶν πολιορκούντων τὸ φρούριον Βυζαντίων καὶ 'Ενετῶν ἐξερράγη ἕρις τοικύτη, ὥστε ἥλθον εἰς χεῖρας. Εἰς μάτην οἱ ἐπιστημότατοι ἐκατέρων τῶν στρατοπέδων ἀνδρεῖς ἡγωνίσθησαν νὰ καταπαύσωσι τὸ κακόν. Οἱ 'Ενετοὶ πρὸ πάντων ἀνεδείχθησκαν ἀμετάπιστοι, μέχρις οὐδὲ μέγας δομέστικος ἐπελθὼν κατ' αὐτῶν μετὰ τῶν ἴδιων δορυφόρων καὶ μέρους τῆς στρατιᾶς, ἥναγκασε τοὺς στασιαστὰς νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ πλοιάτων. Ἀλλὰ τότε οἱ 'Ενετοὶ ἀναχθέντες εἰς τὸ πέλαγος κατέπλευσαν εἰς τὴν νῆσον 'Αστερίδα καὶ ἐπέπεσον κατὰ τῶν αὐτοῦ ναυλογούντων Βυζαντίων ἐξ Εύβοίς πλοίων, καὶ κατεπυρπόλησαν αὐτά. Μεθ' ὃ συλλαβόντες καὶ τὴν βασιλίδα νῆα ἐνεβίσκαν εἰς αὐτὴν ἀνδράριον αἰθιοπικὸν καὶ ἀνευφήμησαν ὡς βασιλέα, περιάγοντες μετὰ λαμπρᾶς στεφανηφορίας καὶ προπομπῆς, καὶ ἐμπατίζοντες οὕτω τὸν Μανουήλ. Ο βασιλεὺς ἥδυνατο νὰ τιμωρήσῃ τὴν ὑδρίαν ταύτην, ἀλλὰ προαιρούμενος πρὸ πάντων νὰ κυριεύσῃ τὸ φρούριον, ἡγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ καταπαύσῃ τὸ κακόν εἰρηνικῶς καὶ ἐπιτρέψῃ ἀμνηστείαν εἰς τοὺς κακουργήσαντας, ἀποκατέστησε τὴν τάξιν. Δεν δυνάμεθα νὰ μὴ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὄπόσον μάταιαί ἦσαν αἱ πρὸς τοὺς 'Ενετοὺς ἐκείναι συμ-

μαχίαι, κι διὰ τοσούτων θυσιῶν ἔξεχγοραζόμεναι. Έπι τοῦ προκειμένου λ.χ. ἀφοῦ ἐπετράπησαν εἰς αὐτοὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου νέα ώφελή ματα, οὐ μόνον οἱ ὑποτιθέμενοι ἐκεῖνοι σύμμαχοι εἰς οὐδὲν ἔχοντες ευσταχούς, ἀλλὰ καὶ ζημίαν οὐ μικρὰν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπροξένησαν, καὶ τὸ βασιλικὸν ἄξιωμα δεινώς περιύθρισαν καὶ μετ'οὐ πολύ, ὡς θελομενοὶ δεῖστε, ἐπανειλειμμένως καὶ σκληρανδὸν ἐπρόδωκαν τὸν βασιλέα.

Τελευταῖον ἡ Κέρκυρα, στέρουμένη τροφῶν καὶ μὴ ἔλπιζουσα νὰ λαβῇ βοήθειαν τινα παρὰ τοῦ Ρογέρου, παρεδόθη. Ο δὲ βαπτιλεὺς ἐγκαταστήσας ἐν αὐτῇ φρουρὴν ἀσφαλῆ ἐκ φράγκων μισθοφόρων συγκειμένην, ἀπέπλευσεν εἰς Αὐλαῖα, ὅπου ἀπεφάσισε νὰ ἔξακολουθήσῃ τὸν κατὰ τοῦ Ρογέρου πόλεμον καὶ νὰ πέμψῃ ἐπὶ τούτῳ τὸν στόλον αὐτοῦ εἰς Ἱταλίαν, ἐπιτρέψας τὸ ἐπιχειρηματικόν εἰς τὸν γνωστὸν ἡμῖν δομέστικον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως Ιωαννην, εἰς δὲ προήγγειλε νὰ καταλαβῇ τὸν Ἀγκῶνα καὶ ἐκεῖθεν, ὡς ἐξ ἑρμητηρίου, νὰ χωρήσῃ πρὸς τὸν λοιπὸν Ἱταλίαν Συγγρόνως μαθών ὅτι οἱ Δακλμάται καὶ οἱ Σέρβοι καὶ ἄλλα ὅμορα ἔθνη, καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰ τὸν μικρὸν Ασίαν Τούρκοι ὥφελούμενοι ἐκ τοῦ ἀνὰ χείρας πολέμου, ἐμελέτησαν νὰ ἐπιτεθῶσι πανταχόθεν κατ' αὐτοῦ, ἐπεχειρησεν αὐτὸς τὸν κατὰ τὸν πολεμίων τούτων ἀγῶνα. Ἐπερπετῷ δὲ τῷ ὅντι νὰ κατέγηται ἀπὸ τὸ δαιμόνιον τοῦ πολέμου ὁ Μανουὴλ Ἰνχ, ὅπως εἶχον τότε τὰ τοῦ κράτους πράγματα καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ, νομίσηρ εὐλογον νὰ ἀντεπεξέλθῃ ἐν ταύτῃ κατὰ τοσούτων ἀντιπάλων. Η φρόνησις ἀπήτει νὰ ἀκοεσθῇ εἰς τὸν ἀνάκτησιν τῆς Κέρκυρᾶς, καὶ νὰ μὴ ζητήσῃ νὰ ἐκδικηθῇ πλειστερον τὸν Ρογέρον, τούλαχιστον νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ τοῦτο εἰμὴ ἀφοῦ ἀσφαλισθῇ ἀπὸ τῶν πολλῶν ἄλλων τοῦ κράτους ἔχθρων. Ἀγωνισθεὶς δὲ συνάμφα καθ' ὅλων, ἦτο φυσικὸν νὰ περιπέσῃ εἰς πολλοὺς κινδύνους, ἀπὸ τῶν ὄποιων ἐξῆλθε μὲν ἐπὶ τέλους νικηφόρος διὰ θαυμαστῆς ἀνδρείας καὶ καρτερίας, ἐξῆλθεν ὅμως νικηφόρος, ἀφ' οὐ ἔξηντλησεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοὺς δημοσίους πόρους.

Καὶ πρῶτον ὁ δεμέστικος Ιωαννης δέν ἔξετέλεσεν ἀκριβεῖστάς δοθεῖσας αὐτῷ παραγγελίας. Ἀντὶ νὰ πλεύσῃ ἐπ' Ἀγκῶνα, ἐλήθων μεχρι τοῦ ποταμοῦ Βούσης (ώς λέγει ὁ Κίνναχμος, ἐννοῶν πιθανωτατα τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἀώου) δέν προέβη περαιτέρω, εἴτε, ἐπιφέρει ὁ Κίνναχμος διὰ τὸν περὶ τὰ ναυτικὰ ἀπειρίαν, εἴτε διὰ τὰς τῶν Ενετῶν ἐνέργειας, εἰς οὓς κατ' οὐδένα λόγον δέν ἐσύμφερε νὰ γίνωσιν οἱ Βυζαντινοὶ αὐθισκύροις τῆς Ἱταλικῆς χερογονῆσου. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπειδὴ ἐπῆλθεν ὁ μῆν Σεπτέμβριος καὶ συνέθη τρικυμία δεινή, κατεστράφησαν τὰ πλεῖστα τῶν πλοίων, ἐνώ ἦτο δυνατὸν νὰ σωθῶσιν ἀνελκόμενα ἔντος τοῦ ποταμοῦ. Ἐ δέησε λοιπόν νὰ κατασκευασθῇ νέος στόλος· καὶ ἐν τῷ μετάξυ, κατὰ τὰ ἔτη 1150-1153, ὁ βαπτιλεὺς ἀδικιόπως ἀγωνιζόμενος κατὰ

τῶν Δαχλυκτῶν, τῶν Σέρβων, τῶν Οῦγγρων καὶ τῶν Πετσενέγκων, ἀληθειαδόχως κατετρόπωσεν αὐτοὺς καὶ ἐταπείνωσε. Τότε ἀντὶ νὰ ἐπιμεινῃ εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἰταλίας πόλεμον, τὸ συνετώτερον ἦτο νὰ τρέψῃ ἀπόστας τᾶς δυνάμεις κατὰ τῶν ἐν Ἀστρού Τούρκων. Τοῦτο ἦτο τόσῳ μαλλήλον συνετόν, ὅσῳ ἐν ἔτει 1154, ἀποθνάντος τοῦ Ρογέρου, ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν υἱὸς τοῦ Γουλιέλμου πρόεινεν εἰς τὸν Μανουὴλ εἰρήνην, ὑποσχόμενος νὰ ἀποδώσῃ πάντα ὅσα τὰ σικελικὰ στρατεύματα εἶχον ἀπόσαντες ἐξ Ἑλλάδος κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπιδρομήν. Ηλίαν δὲ τούτον καὶ εἰς Ἐνετού, ἀναφανδὸν ἥδη χωρισθέντες ἀπὸ τοῦ Βασιλέως συνωμολόγησαν ίδιαν πρὸς τὸν Γουλιέλμον εἰρήνην.

Οὐδὲν ἦτον ὁ Μανουὴλ ἐπέμενεν εἰς τὸν γενομένην ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Γουλιέλμου εἰς τὸ κράτος ὕδριν, καὶ ἐπέτρεψε τὸ ἔργον εἰς τὸν στρατηγὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον. Εἶναι ἀξιονόμοις σεως ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας ταύτης ἀναφαίνονται αὐθίς ὄντας μαρτυροῦσι τούλαχιστον ὅτι οἱ θιαγενεῖς δὲν ἔπικυρον παρέχοντες εἰς τὸν στρατὸν ἡγεμονάκτης λόγου ἀξίους. Οὕτως ἐλάχιστον ἥδη ἀφοροῦν νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Δημήτρον Βραχνὴν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Κοντοστέφανους. Ἐπὶ δὲ τοῦ κατὰ τῶν Σέρβων πολέμου ἐφημίσθη μεγάλως ὁ στρατηγὸς Ἰωάννης Κατακούζηνός, εἰς τῶν ἀρχαιοτέρων προγόνων οἴκου, γενομένου πολυκρότου θραδύτερον ἐν τῇ Βυζαντινῇ ιστορίᾳ. Καὶ ὁ ἵταλος πόλεμος ἀνέδειξε πρὸς τοὺς ἄλλους τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον ἀπόγονον ἀνδρῶν γνωστῶν ἥδη εἰς ἡμᾶς καὶ πρόγονον ἄλλων ἔτι ὄνομαστοτέρων γενομένων. Ὁ Μιχαὴλ εὑρὼν πρόθυμον σύμμαχον τὸν κόμητα Λοριτελῆς, Ροβέρτον Βασεύλιον, ἐξαδελφον μὲν ὄντα τοῦ Γουλιέλμου, ἀλλὰ δυσηρεστημένον κατ’ αὐτοῦ, ἐκυρίευσε πολλὰ φρούρια τῆς κατω' Ἰταλίας, ἐν οἷς καὶ τὴν Βερίν. Ὁ δὲ συστράτηγος αὐτοῦ Ἰωάννης Δούκας κατετρόπωσεν ἐκ τοῦ συστάθη τὸν κόμιτα Ἀνδρέαν Ριχάρδον. Μετ' οὐ πολὺ νέαις δυνάμεις ἐσταλησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Ἰωάννην Ἀγγελον, καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας ἐνώθεις μετ' αὐτοῦ, κατέβαλε τὸν συγχρόνως ἐκ Σικελίας ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου ἐκπεμφθέντα στρατόν. Εἰς δὲ τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην τῶν Ἑλλήνων συνετέλει οὐ μικρὸν καὶ ἡ ἀγανάκτησις, ἣν ἡσθάνοντο κατὰ τῶν Νορμανῶν, οἱ μέχρι τινὸς ἑλληνίζοντες κάτοικοι τῆς κατώτα Ἰταλίας. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ Παλαιολόγος, ὅστις ἦτο ἀνθρωπος τῷ ὄντι ἔξαριστος ἀπέθανεν εἰς Βερίν. Ὁ δὲ ἀναλαβὼν τότε τὴν ἀρχηγίαν ὅλην Ἰωάννης Δούκας ἦτο μὲν ἀνὴρ γεννατεός καὶ ἐκυρίευσεν ἔτι διά-

φορχ φρούρια, ἐνόησεν ὅμως τάχιστα ὅτι ἀνευ ἐπικουριῶν δὲν ἦτο δυνατὸν, ν' ἀνθέξῃ εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου παρασκευαζομένας ἐν Σικελίᾳ νέας δυνάμεις. Ἐπικουρίας ἐξ Ἀνατολῆς ὁ Μανουὴλ δὲν εἶχε νὰ τῷ πέμψῃ. Ὁθεν περιωρίσθη νὰ ἀποστείλῃ εἰς Ἀγκώνα, οὓσαν πόλιν σύμμαχον, τὸν υἱὸν τῆς γνωστῆς ἡμίν "Ἀννης Κομνηνῆς Ἀλέξιον, παρχγγείλας αὐτῷ νὰ στρατολογήσῃ καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν παραχλίαν καὶ οὕτω γὰρ ἀπέλθῃ εἰς Ἀπούλιαν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Ἰωάννου Δούκα. Ο δὲ, μὴ ἔκτελέσχε τὴν παραχγγείλιαν ταύτην, ἐνεφανίσθη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Δούκα, καὶ τὸ χειρίστον, ἀνέλαβε τὴν ὑπερτάτην στρατηγίαν. Ἐπειθόντος δὲ μετ' ὄλιγον ἐκ Σικελίας τοῦ Γουλιέλμου μετὰ πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως ἀξιολόγου, συνεκροτήθη μάχη κριτιμος, καθ' ἣν οἱ Ἑλληνες ἡττήθησαν ὀλοσχέρως καὶ μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ Γουλιέλμος ἀνέλαβεν ἀπαντα τὰ φρούρια ὃσα εἶχεν ἀπολέσει. Ο Μανουὴλ ἔπειψε μὲν εἰς Ἰταλίαν ἔτερόν τινα Ἀλέξιον (υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀνδρονίκου) μετὰ νέας δυνάμεως ἐν Ἀγκώνι ἥδη συλλεγείστης· καὶ οὗτος ἀνέκτησεν ἐν Ἀπούλια διάφορα φρούρια, ἀλλ' ἔπειδη ἀφ' ἔτερου ὁ μὲν βιζαντινὸς στόλος ἡττήθη περὶ Εὔβοιαν ὑπὸ τοῦ Σικελοῦ ναυάρχου Μάτου, ὁ δὲ Γουλιέλμος προέτεινεν αὐτοὺς λόγους περὶ εἰρήνης, ὁ Μανουὴλ ἐνόμισε τελευταῖον φρονιμον νὰ συνυμολογήσῃ τὴν εἰρήνην ταύτην, διὸ ἡς ὁ Γουλιέλμος ἀπέδωκε ἀπαντα τοὺς αἰχμαλώτους ἀνευ λύτρων, ἔτι δὲ καὶ πάσσαν τὴν λεισαν τὴν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γενομένην, ἔξαιρέσει τῶν μεταξουργῶν, οἵτινες ἔμειναν ἐν Σικελίᾳ. Καὶ πότε μὲν ἐγένετο ἡ συνθήκη ἔκαστος δὲν γνωριζομεν· ἀλλοι λέγουσι τῷ 1155· ἀλλοι τῷ 1158· φάνεται ὅμως ὅτι οἱ ὄροι αὐτῆς ὑπέρρεαν ὄλιγωτερον ὠφέλιμοι τῶν ὄρων οὐδὲ εἶχε προτείνειν ὁ Γουλιέλμος ἥμα βισιλεύσας, διότι τότε δὲν ἀνεφέρετο ὅτι θέλουσι κρατηθῆ οἱ ἥδη μὴ ἀποδοθέντες μεταξουργοι. "Ως τε μάτην ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μανουὴλ κατεδαπάνησεν εἰς τὸν πεισματώδη αὐτὸν ἀγῶνα τὰς δυνάμεις καὶ τοὺς πόρους τοῦ κράτους.

Κ. Παπαδημόπουλος

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΝ Τῇ ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ ΤΕΛΕΤΗ

29 Μαΐου 1453

ΤΗΙ πληκτικωτέρα σκηνή, ἐξ ὅσων τὰ χρονικὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλλαδὸς μνημονεύουσιν, ἔλαβε χώραν ἐντὸς τοῦ τεμένους τῆς ἀγίας Σοφίας ὄλιγας ὥρας πρὶν ἡ τὸ γένος τῶν Γραικῶν παραδοθῆ εἰς τὸ τερασσούσιετες μαρτύριον.

* Ο βασιλεὺς δυσελπισπῶν ἥδη περὶ σωτηρίας, ὅμως ἀποφάσισμένος

νὰ κυρώσῃ μὲ τὸ ἰδιόν του αἷμα τὴν μελλουσαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἔξαγόρασσιν, ἀφ' οὐ περιῆλθε τὰς ἐπάλξεις καὶ τὰ φρούρια, καὶ ἔβαιωθη ὅτι πάντα εἶχον ἐν ταξει, εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν συναδευμένος ἀπὸ πολλοὺς στρατηγούς καὶ ἱερεῖς καὶ ἀναριθμητον πλῆθος λαοῦ φωνάζοντος τὸ Κύριε ἐλέησορ!

Ἡτον ὄρθρος τῆς Κυριακῆς 27 Μαΐου 1453. Ὁ ἥχος τῶν κλαυθμῶν ἡ βοὴ τῶν γυναικείων γογγυσμῶν, καὶ αἱ φωναὶ τῶν παιδῶν κατεσκέπαζον τὰς δεήσεις τῶν διασκόνων, οὔτινες ἐνώπιον τῆς ὁραίας Πύλης ιστάμενοι τὴν τελευταίαν ἥδη ἀνέπεμπον ἵκεσίαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ· ὑπὲρ τοῦ καθυποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ὄρθοδόξων πάντα ἔχθρὸν καὶ πολέμιον». Σύνολος ἡ κύκλω σκηνὴ ἐνέπνεε λύπην, πένθος, μελαγχολίαν· αἱ καρδίαι πάντων ἦσαν καταπιεσμέναι ὥσπερ έτελεῖτο ἡ νεκρώσιμος κηδεία ὀλοκλήρου γενεᾶς.

Ἡ ἑθιμοταξία ἔξελιπεν· αἱ κοινωνικαὶ ἀνισότητες διεσκεδάσθησαν· οἱ δημόται συγχεχυμένως ποιοῦσι μετανοίας μετὰ τῶν πατρικίων, οἱ πένητες μετὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ, ὡς ἐπὶ τὸ χεῖλος τοῦ καινοῦ τάφου, πολῖται μετὰ πολιτῶν ἀδιακρίτως συμπεριπτύσσονται. Καὶ αὐτὸς ὁ πάνσεπτος Ναός, τὸ σύμβολον τῆς πόλεως ποτὲ κραταῖς ὄρθοδοξίας, ἡ κατοικία τῶν αἰώνων, τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ καύχημα, γῦν γεγυμνωμένος παντός πολυτίμου κοσμήματος, καὶ ἀπεκδυμένος αὐτῶν ἔτι τῶν πρὸς τὴν μυσταγωγίαν ἀναγκαῖων σκευῶν, ἀφώτιστος, ἀκαλλώπιστος εὔτελισμένος, εἴκονίζει πιστῶς τὴν ταλασίπωρον Ἑλλάδα κατὰ τὸ δούλειον ἐκεῖνο στάδιον, ἐν φι μετὰ παρέλευσιν ὅλιγων ὥρῶν γραμμένον ἦτο νὰ εἰσέλθῃ.

Οσον πλέον ἡ λειτουργία προχωρεῖ, καὶ προσεγγίζει τὴν ἀπόλυτην τόσῳ μαλλον αἰδούνει ἡ βοὴ τοῦ κλαυθμοῦ, καὶ ὁ κοπετός τοῦ λαοῦ διπλεσιάζεται· Ἐφαίνετο ὅτι ἡ ζωὴ πάντων τῶν περιεστώτων ἦτο περιωρισμένη μόνον ἐντὸς τῆς διαρκείας ἐκείνης τῆς εὐχαριστίας, καὶ ὅτι ἐκάστη συλλαβὴ τῶν εὐχῶν ἐκείνων, πιπτουσα ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ἱερέων, ἦτο νέον βῆμα πρὸς τὴν προκειμένην ἀβύσσον.

Τονιζομένου τοῦ κοινωνικοῦ, αἰφνιδίως σχίζονται οἱ ὅχλοι, οἱ σωματοφύλακες ἀναμερίζονται, ὁ δὲ Κωνσταντίνος περιβεβλημένος τὰ βασιλικὰ μέν, ἀλλὰ φεῦ! πενιχρὰ καὶ τετριμένα ἴματιά του προσβάίνει πρὸς τὸ ἄγιον βῆμα, ἀσκεπής, κατηφής, μετὰ ὄφθαλμῶν δεδακρυσμένων.

Οι στεναγμοὶ καταπαύονται, ὁ θύρυσος σιγάζει· καθ' ὅλον ἐκεῖνον τὸν ἀπέρχοντον ναὸν δὲν ἀκούεται πάρεξ ἡ φωνὴ τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ προκαλοῦντος τοὺς χριστιανούς, ἵνα μετὰ πιστεως καὶ ἀγάπης προσέλθωσιν.

Ο αὐτοκράτωρ νοερῶς ἐπὶ πολλὴν ὥραν προσεύχεται, Κύριος οἶδε, τίνα λυτήριον καὶ πατριωτικὴν προσευχὴν προσπίπτει τρὶς ἐνώπιον τῆς

(ΤΟΜΟΣ Β')

εἰκόνος τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος, ἀναγχαιτίζων δι' ἑνὸς σπασμωδικοῦ κινήματος τοῦ στόματος καὶ τῶν παρειῶν τοὺς λυγμούς, οἵτινες ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ταραχωδῶς ἀναβαίνουσιν ἀπὸ τῆς καρδίας του· εἴτε στρεψεὶς πρὸς τὸν λαόν, ἀναβοήτη γεγρανύίᾳ τῇ φωνῇ.

«Χριστιανοί, συγχωρήσατε τὰς ἀμαρτίας μου, καὶ ὁ Θεός ἡς συγχωρήσῃ τὰς ἰδιαῖς σας!»

Παραλαμβάνων δέ, ως ἔθος, παρὰ τῶν χειρῶν τοῦ ἀρχιερέως τὰ ἄχροντα μυστήρια, μεταλαμβάνει αὐτῶν.

“Απαντες ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ ἐφώναξεν.

“Ἐσσο συγχωρημένος!»

Καὶ τῷντι ἐσυγχωρήθησαν αἱ ἀμαρτίαι τῆς μεσκιωνικῆς μοναρχίας. — ‘Απὸ τοῦ νῦν κυριορεῖται εἰς τὴν ἴστορίαν τῆς Ἑλλάδος νέα βασιλεία, ἡ βασιλεία τῆς ἀναγεννήσεως!

Μετὰ ταῦτα ὁ ἄγνισμένος, καὶ ὡς πρόσθατον ἐπὶ σφαγὴν ἀγόμενος τοῦ μεσαιώνος ἔσχατος βασιλεὺς, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς παρευρισκομένους, παραινεῖ αὐτούς νὰ συγκοινωνήσωσιν ἀδελφικῶς καὶ ἐπειτα νὰ ἐνθυμηθῶσιν «ὅτι ἡγγικεν ἡ ὥρα, ὅτε μέλλουσι ν ἀγωνισθῶσι τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα, καὶ ὅτι, ἐάν δὲν ἦνε παρὰ Θεοῦ ὀρισμένον νὰ σωσασι διὰ θυσίας τὴν ἀγαπητὴν πατρίδα, τούλσχιστον ὅφείλουσι νὰ καταλείψωσιν εἰς τοὺς ἀπογόνους μνήμην ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς τοικύτην, οἷα εἶναι ἀναγκαῖα, ὅπως οὗτοι διαφυλάξωσιν ἐν τῇ ἐνδεχομένῃ δουλείᾳ τὴν πίστιν τῶν πατέρων καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ παρελθόν».

Εἰς τούτους τοὺς λόγους τοὺς λυπηρούς, οἵτινες μυριάκις ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ἐπαναλαμβαγόμενοι ἀντηχοῦσιν εἰς τὴν ἀγίαν Σοφίαν ὡς ἡ τῆς Πατρόδος καὶ τῆς πίστεως τελευταία διαθήκη, μετὰ πλείονος ἡ πρότερον ὅρμης ἐκρηγγύνονται οἱ κλαυθμοὶ καὶ οἱ ὄδυρμοι τῶν προσερχομένων εἰς τὴν μετάληψιν. Ἡ φωνὴ τῶν αἰτούντων συγχωρησιν δὲν ἀκούεται πλέον· «ἐν τῇδε τῇ ὥρᾳ, λέγει ὁ Φραντζῆς συνοπτικῶς, τίς διηγήσεται τοὺς τότε κλαυθμούς καὶ θρήνους; Ἐάν ἀπὸ ένδιλου ἀνθρώπως ἡ ἐκ πέτρας ἦν οὐκ ἤδυνατο μὴ θρηνῆσαι..»

Ο ἥχος τῆς σάλπιγγος διακόπτει τὴν τραχικὴν σκηνήν. Αἱ μητέρες ἀποχαιρετῶσι τὰ τέκνα των· αἱ γυναικεῖς ρύπτονται εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν συζύγων· οἱ τελευταῖοι ἀσπασμοὶ συγχέονται μὲ τὸν κρότον τῶν σπαθίων καὶ τῶν ἀσπιδῶν.

Ἐν ἑκίνηρη τῇ ἡμέρᾳ ἐκοινώνησαν ἀπαντες ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κοινωνίᾳ πίστεως, ἀγάπης καὶ ἐλπίδος· ἀπαντες ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν ὕμοσαν ὄρκον, καὶ βασιλεύς, καὶ ἀριστοκρατία, καὶ λαός, καὶ ιερατεῖον.

Διότι ἂλλο τι δὲν ἱκουεις εἰμὴ φωνὰς περὶ ἀμοιβαίας συγχωρήσεως τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ φρικτούς ὄρκους σταθερότητος εἰς τὰ τῆς ἐθνικῆς πίστεως δόγματα, τυχούστης αἰχμαλωσίας. Συγχώρησόν με ἀδειγέ!

ις ἐφώναζεν φύεται πάλιν δο Θεός δέ τοι συγχωρήσῃ! ἀπεκρίνοντο τεροι. Ἡ ἀμοιβαίκια ἀφεσις τῶν πλημμελημάτων παρέξετάθη σχεδὸν ἔχει αὐγῆς. — "Ηθελεν δο μεσαίων, φαίνεται ν' ἀποθάνη συγκετωρημένος ἐν τῷ ναυαγίῳ του.

"Ισως οὐδαμοῦ τῆς χριστιανικῆς ιστορίας εὑρίσκεται παράδειγμα χρονοίας πνευματικῆς ἑνώσεως καὶ δύμονοίας!

"Ἡ γόνιμος καὶ ἡ τακτικὴ φρυτασία τοῦ Σακισπήρου, ὁ φιλόθρηκος καλλιμος τοῦ Σχολέρου οὐδέποτε παρέστησαν σκηνὴν ἔχουσαν, ος αὐτῇ, τόσον ὄλιγην χρείαν δοκιματικῆς ἐφευρέσεως καὶ εἰκονικότητος τεχνικῆς.

Οἱ Τούρκοι τέλος περικυκλοῦσι τὸν λαμπρόψυχον βασιλέα. Ὁ Κωνταντῖνος ὄρθιν τὸν ἀφευκτὸν θάνατόν του, κραυγάζει πρὸς τοὺς ὄπαυς του: «Δεν εἶναι κανεὶς ἄδει ὅστις νὰ λάθῃ τὴν κεφαλὴν μου;» Οὐδεὶς ζωτανὸς ἥτο πλησίον του, δὲν ἥτο ἄλλο πάρεξ πτώματα χριστιανῶν.

'Επὶ τέλους δέχεται καὶ αὐτός, ὕστατος πάντων, τὸν οὐρανίον ἐπεινὸν στέρχον, περὶ οὐ ὄλιγον πρότερον ἔλεγεν, ἐνθαρρύνων τοὺς συγγωνιστάς του: τραθεὶς εἰς τὸν ὄμοιον, πίπτει ἐπὶ τὸ τείχος τῆς Ὁροδοξίας ἡμιθανῆς, κατὰ τὸ 49 ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ ἐκπνέει ὑεσθῆς τε καὶ φιλογενῆς καθ' ἄπερ ἐβίωσατο.

'Ο τόπος, ὅπου παρέδωκε τὴν ψυχὴν εἰς Θεόν, ἀνήκει φεῦ! εἰσέτεινήκει τοῖς βαρθόροις: ἀλλ' ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ μνήμη καὶ τὸ πνεῦμα του ἀναπλήλωτριώτατας τῇ Ἑλληνικῇ Ἀναγεννήσει.

Ως δὲ ἡ φήμη διέδραμεν ὅτι ἡ Βασιλίς ἡγμαλωτίσθη (29 Μαΐου 1453) πλήθυς ἀναριθμητον Χριστιανῶν ὄρμησε διὰ προφύλαξιν εἰς τὸν τὸν τῆς ἁγίας Σοφίας. Ἐν ἀκκρετ ὁ ὑπερμεγέθης ἐκείνος ναὸς ἐγένετο ἀλήρης. "Ανω καὶ κατώ εἰς τὰ περιαύλια καὶ εἰς τὰς στήλας καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ εἰς πάντα τόπον ἥτον ὅχλος ἀναριθμητος" κλειστούντες δὲ τὰς θύρας, ὅλοι ὁμοφώνως, καὶ μετὰ φωγῶν διακοπτομένων ἐπὸ ὀλολυγμοὺς καὶ θρήνους καὶ κραυγὰς ἀπελπισίας, ἵκετευον Σωτηρούς παρὰ τοῦ Θεοῦ. ἀλλὰ μετ' ὄλεγον οἱ Τούρκοι λεηλατοῦντες, πυρπολοῦντες, σφαζούντες αἰχμαλωτίζοντες, φθάνουσιν εἰς τὸν ναόν, καὶ εὑρόντες τὰς πύλας κεκλεισμένας, ἐπιχειροῦσι νὰ ρίψωσιν αὐτὰς μετὰ πελέκεων.

Τίς δύναται νὰ περιγράψῃ τὴν τρομερὰν ἐκείνην σκηνὴν! Τίς τοὺς ἀρίνους, αἵτινες ἐγέιροντο ἔσωθεν βροντωδέστεροι ἀνὰ ἔκαστον κτύπημα τοῦ στυγεροῦ πελέκεως ἐπὶ τὴν θύραν! τίς τοὺς ἀλαυιθροὺς καὶ τὰς ὄνων τῶν νηπίων καὶ τὰ μυιρολόγια τῶν μητέρων καὶ τοὺς ὄδυρμούς τῶν πατέρων καὶ τὰ δάκρυα τῶν συσσωρευθεισῶν ἐλληνιδῶν παρθένων!

Αἰφνιδίως ἐγείρεται στιβάρχη φωνή, σιγὴν εἰς τοὺς θρήνους ἐπιθάλλουσα. — "Οσοι πιστοὶ λέγει, παύσατε τοὺς κλαυθμοὺς καὶ ἀκροσθῆτε τῶν λόγων μου!"

"Ητο ἡ φωνὴ τοῦ Γενναδίου. Ὁρθιος ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος μὲ τὸ χειράρχη τεταμένας ἐπάνω μυρίων καὶ μυρίων κεφαλῶν, φέρων ἔτι τὸ ὅδυμα τοῦ μεγάλου σχήματος, ἐφκίνετο ὁ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου ὁ περιβεβλημένος τοῦ πένθους τὴν μέλαιναν πορφύραν. Αὐτοκράτερης συμφορᾶς.

"Ήσαν δὲ οἱ ὑστεροὶ φθόγγοι τοῦ Εὐχγγελίου, οἵτινες ἤχησαν τὸν Ναὸν τῆς Σοφίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τῇ 29 Μαΐου 1453.

Οἱ Τούρκοι ἐλθόντες ξιφήρεις ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἰδόντες τὸν μετάριθμον λαόν, ἔκαστος ἔσχε τὸν ἴδιον αἰχμαλώτον. Ἐδεσμεῖ δούλη μετὰ κυρίας, δεσπότης μετὰ οἰκέτου, ιερέως μετὰ λαϊκοῦ, ἀγιμανδρίτης μετὰ θυρωροῦ, τρυφεροὶ νέοι μετὰ παρθένων, παρθένοις οὐχ ἐώρα ήλιος, παρθένωρ ἀς ὁ γερρήσας μόρος ἔβλεπε. Προμήνυμα τῆς προσεγούς ἐν τῇ δουλείᾳ ἐλληνικῆς ισότητος.

Σπυρίδων Ζαυπέδιος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

Τὴν πόλιν θέλω νὰ ἴδω πīτις, ὡραία κόρον
ἐρειδομέν' εἰς τοῦ διπλοῦ αίγιαλοῦ τὰ δρον,
εἰς τὸ στιλπνὸν κατάστενον ὡς εἰς καθρέπτην κλίνει
καὶ τ' ἄργυρα της κράσπεδα εἰς τὸν ἀφρόν του πλύνει
θέλω τὰς δύο νὰ ἴδω ωραίας ἀντιπάλους¹,
αἴτινες εἰς ἐπίδειξιν τοῦ ἀμοιβαίου κάλλους
ἐκτείνουσαι τὰς ὅχθας των ζωγραφικῶς καμπύλας,
ὡς νὰ προβαίνουν φαίνονται ν' ἀντασπασθοῦν ἀλλήλοι
καὶ ὅταν εἰς τὸ τρέμον φῶς ἑαρινῆς σελήνης
μύριαι κῶπαι τὴν σιγὴν ταράττουν τῆς γαλήνης,
κοὶ συμφωνοῦσα μουσικὴ ὄργανων καὶ ἀσμάτων
σκιρτῶσα διεγείρεται ἐπάνω τῶν κυμάτων,
ἢ ὅταν ἥρεμη τὸ πᾶν ἐντὸς νυκτὸς αἰθρίας,
κ' ἢ ἀπδῶν ἀνήσυχος εἰς τ' ἄλσον τῆς Ἀσίας
διὰ πυκνῶν λαογγισμῶν ἀσπάζεται καὶ ψάλλῃ
τὸ ὄδον, δ κατέναντι εἰς τὴν Εὐρώπην θάλλει,

1) Ἐννοεῖ τὰς ἀντικρὺ Χερσονήσους Εύρωπην καὶ Ἀσίαν.

τότε ἀμφότεραι ὁφοῦν εἰς μυστικὰς ἐκστάσεις
τὰ γέλη τὰ φερόμενα ἐπάνω τῆς θαλάσσης.

Τὴν δόξαν θέλω νὰ ἴδω τοῦ ἔθνους μου συγχρόνως
κ' εἰς θρόνον πατριαρχικὸν κ' εἰς θρόνον ἡγεμόνος·
ἐπὶ τοῦ μὲν τὸν ἀρχηγόν τῆς δρθιδόξου ποίμνης
δι' εὐλογίας ιερᾶς καὶ πατρικῆς μερίμνης
τῆς μάνδρας μας μακρύνοντα τὸν ἄγρου πνοῦντα λύκον,
τοῦ ἔθνισμοῦ μας σώζοντα τὸν τελευταῖον κρίκον,
καὶ πρωτομάρτυρα πιστὸν του ἔθνους τῶν μαρτύρων,
τὰ θύματ' ἀγιάζοντα μὲν χάριν καὶ μὲ μύρον,

'Ἐπὶ τοῦ ἄλλου τὰς πημπάς καὶ δόξας κ' εὐφημίας
θενὰ ἴδω λαμβάνοντας τὰς Δακικὰς ἡνίας
τῆς ιαλαιᾶς ἰσχύος μας τοὺς δύο κληρουνόμους¹,
μὲ σκῆπτρον εἰς τὰχεῖράς των, χλαμύδα εἰς τοὺς ωμούς,
μὲ πτερώτὸν διάδημα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν των,
μὲ δορυφόρους, μ' αὐλικούς καὶ μὲ βουλὴν προύχοντων,
ώχρας σκιὰς τῶν παλαιῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων,
πλὴν εἰς τοὺς Τούρκους σεβασμοῦ ἐπιβαλλούσας φόρον.

('Ex τοῦ β'. μέρους τῆς Παραμονῆς)

*A. *P. *Ραγκαβῆς.

ΑΙ ΠΥΡΚΑΙΑΙ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Εἶνε τὸ μεσονύκτιον Δεκεμβρίου μηνός^{*} αἱ τῆς χιόνος νιφάδες στοιχεύονται ἀλλεπαλληλοὶ ἐπὶ τὸν στεναπῶν τοῦ Τσουκῷρ καὶ τοῦ Λαρμασίκ. Ἐπιστρέψας δὲ πρὸ μιᾶς ὥρας ἀπὸ τῆς Λέσχης ἢ τοῦ Θετρου ἔκλειτας ἥδη τὸ βιβλίον σου, ἢ ἀπέθεσας ἐπὶ τῆς παρακληνιδίου ρυπαξίης τὴν ἐφημερίδα, καὶ σέρεσαι τὸν λύχηγον σου, ἔχώθης ὅλος πὸ τὸ παχὺ σκέπτασμα τοῦ ἐγωϊσμοῦ σου (τῆς κλίνης σου ἥθελκ νὰ ἴπω), καὶ βρύκαλισθεὶς πρὸς ὄλίγον ὑπὸ τῶν ἀριθμητικῶν ὑπολογιμῶν τῶν ἐν τῷ κιβωτίῳ σου χιλιάδων, ἢ τῶν πολιτικῶν σου συνδυασμῶν, ἢ τῶν κερδοσκοπιῶν... παρεδόθης ὅλος εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ιωρφέως, ἔφθονον κατέχοντος ἐπὶ τῶν βλεφάρων σου τὴν ναρκωτικὴν μέτοι μήκωνα. "Ισως ἥδη καὶ οἱ ὄνειροι ἐτοποθέτησαν πρὸ τῆς ἀκολήτου φαντασίας σου τὸ πολυποίκιλον αὐτῶν καλειδοσκόπιον, φιλοτι-

1) Ἐννοεῖ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας, οἵτινες ἦσαν μὲν ριστικοὶ καὶ "Ελληνες, ἀλλ' ὑποτελεῖς τοῦ Σουλτάνου.

μούμενοι πρός ἄλλήλους τις νὰ σὲ τέρψῃ ἀπατηλότερον, ὅταν αἰφνι
φωνὴ τραχεῖα, φωνὴ Στέντορος¹ ἀποσοῦει ἐν ρίπῃ ὄφθαλμοῦ τὸν δει
λὸν αὐτῶν ὅμιλον, καὶ τὸ τρομερὸν γκακίρ βράφ² σὲ ἀνατινάζει ἐπ
τῆς κλίνης, βλέπεις ὅτι τὸ δωμάτιόν σου δὲν φέγγει, καὶ ἀκροσα
τοῦ φύλακος, προσαναγγέλλοντος τὸ ποῦ, κ' ἔξαναπίπτεις ἐπὶ τῆς
κλίνης σου, στρέφων ἀπὸ τοῦ ἄλλου μέρους, ἔχασας ἡμιώριον ὑπνο
κκί . . . τίποτε περιστέρον. Ἀλλὰ πολλάκις συμβαίνει τὸ ἐναντίον,
καὶ διυπνισθεὶς ἔντρομος, ἐκνὰ διυπνισθῆς ὅλως, βλέπεις φεγγοβολοῦν
τα τὸν κοιτῶνά σου, ἢ πυρκαϊκὴ ἔξερράγη... τρεῖς οἰκίας παρέκει· ἃς μη
εἴπω ἐντὸς αὐτῆς. Οἱ ὑπηρέται ἀνεβοκετεῖσιν τρέχοντες καὶ φω
νάζοντες καὶ συμπατοῦντες ἄλλήλους, χωρὶς κανεὶς νὰ ἡξεύῃ τὸ λέγει
(σημειωτέον ὅτι ἔκαστος ἐξ αὐτῶν ἡτοίμασεν ἥδη τὸ κιβώτιον καὶ
τὸν στρωματόδεσμόν του). Ἡ γειτονία, ὅλη ἐπὶ ποδός, μεταφέρει τὰ
ἔπιπλά της ὁ μέν, ἀνυπόδητος ἢ ἐτεροσάνδαλος, φέρων ἔξανάστροφη
τὴν γοῦναν ἢ τὸν κοιτῶνιον χιτῶνά του σύρει ἀσθυκάνων τὸ σεπέ
τιον μετὰ τῶν ἀξιοτιμοτέρων του πραγμάτων· ὁ δέ, κρατῶν ἐν θριάμ
βῳ τὸν σκουπιδόγον τῆς οἰκίας, ἢ σφρίγγων ὑπὸ μᾶλις τὴν ἐσγάρα
τοῦ μαγειρείου, ὅ, τι τοῦ ἔτυχε δηλαδὴ ἐμπρός, νομίζων ὅτι σώζει τὰ
καιμηλιούχιόν του, τρέχει παραξέλισμένος, χωρὶς νὰ εἰξεύῃ ποῦ· ἄλλος
φορτώσας ἥδη τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀχθοφύρους τοὺς ἀκολουθεῖ δεδεμένους
πρός τε ἄλλήλους καὶ ἐκυτόν, μήπως παρεκφύγωσι κατὰ λάθος, μετὰ
τῶν πραγμάτων του, οὔτος εἶναι ὁ φρονιμώτερος. Ἀλλ' αἱ γυναῖκες;
τὰ παιδία; ἄλλ' οἱ ἀσθενεῖς; ἄλλ' οἱ γέροντες; . . .

Ἡ χιών ἐν τοσούτῳ ἔξακολουθεῖ· ὁ βορᾶς μαίνεται συρίζων· ὁ φρι
κώδης αὐτοῦ βρόμος κατασιγάζει τὰς ὄλοιλυγὰς τῶν γυναικῶν καὶ τὰς
οἱμωγὰς τῶν συζύγων. Οὕτος ἐδῶ ἐρωτᾷ διὰ τὴν γυναικά του, ἡτις ἐν
τούτοις ἡμίγυμνος, μετὰ τοῦ βρέφους ἐν ταῖς ἀγκάκαις καὶ δύο ἄλλων
παρακολουθούντων καὶ κρατούντων αὐτὴν ἀπὸ τοῦ κρασπέδου, ἔλαβε
τὴν ἐναντίαν ὅδὸν καὶ εὔρεν ἀσυλον ἐν οἰκίᾳ φίλης· ἐκεῖνος ἐκεὶ λο
γοπραγεῖ μετὰ τῶν πυροσθετῶν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς οἰκίας του ἀπὸ
τῆς ὅποιας μόλις ἔξηλθον πρὸ μιᾶς ἑδομαράδος οἱ βαρφεῖς. Δέκα χιλιά
δες γρόσια! Σεις δίδω τρεῖς, τέσσαρες, ἔξι· συμφωνοῦσιν εἰς τὰ ἔξι· καὶ
αἱ ἀντλίαι παρατάττονται περὶ τὴν οἰκίαν· ἄλλα ποῦ νερόν; ἂς χαίρουν
οἱ ὑδροφόροι. Τρίτος ἄλλος μεταφέρει, νέος Αἰγαίκης³, τὸν ποδαργόν πα-

1) Κήρυξ τῶν Ἐλλήνων ἐν τῇ πολιορκείᾳ τῆς Τροίας, τοῦ ὅποιου ἡ φω
νὴ λέγεται ὅτι ἀπετέλει τοσσοῦτο δυνατὸν τίχον ὅσον πεντήκοντα ἄλλων φω
ναί· Όμηρ. Ιλ. Ε. στίχ. 785.

2) Τουρκικὴ φράσις σημαίνουσα ἔκκρηξιν πυρκαϊκῆς.

3) Ο Αἰγαίκης, ἀλωθείσης τῆς Τροίας, ἔφερε τὸν πατέρα ἐπ' ὄμμαν καὶ
διέσωσε τὰ ιερά.

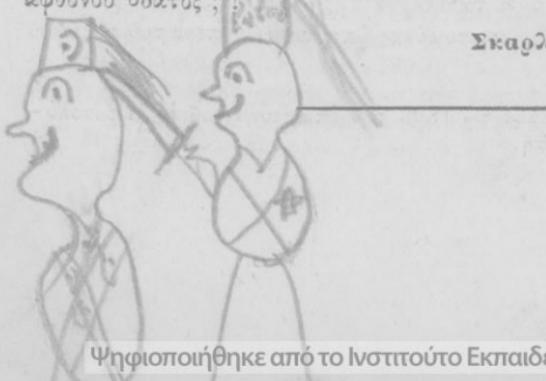
τέρχ του ἐπωμαδίον· ἀλλος, θοηθούμενος ὑπὸ τρισκόντα, τεσσαράκοντα λεπτούργων, διέσωσεν ὅχι μόνον ὅλα του τὰ πρόγυμτα, ἀλλὰ καὶ τὰ θυρώματα καὶ τὰ κάρκαλα καὶ τὰς χλίμακας, καὶ τὰ ὄσλια καὶ τοὺς κεράμους πολλάκις τῆς οἰκίας του, ἀφῆκεν θυσίαν εἰς τὸ πῦρ μόνον τὸν σκελετόν της· οὗτος εἶναι συνήθως. . . *Kálfas.* Ἀλλ' ἡ σύζυγος τοῦ Κομνηνοῦ¹ εἶχε μείνη εἰς τὸ ἐπάνω πάτωμα τῆς οἰκίας μόνη, ἐν ᾧ τὸ κακτὸ ἔκατεστο· τρέχει ἀπηλπισμένη καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἀπὸ τούτου πρὸς ἐκεῖνο τὸ παραθύρον· οἱ ἕργαται, ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ὑποκάτωθεν, τὴν φωνᾶζουν. «Πένει κερά! ήμετες σὲ πιστόμεν εἰς τὰ χέρια!» Προκύπτει, ἀλλ' ἵλιγγιψ πρὸς τὸ ὄψος· ἡ οἰκία ἦτο τρίστεγος! ἡ φλόξ ἐν τοσούτῳ ἀναλάμπει πρὸς τὸν ὄροφον, τὸ δάπεδον τρίζει, ὁ καπνὸς τὴν συμπνίγει· κλείει τοὺς ὄφθαλμούς, κραζει σταυροκοπουμένη: «Μνήσητε μου τύριε!» καὶ ἀφίνει ἔσωτὴν ἀπὸ τοῦ παραθύρου πρὸς τὸ κενόν· πεντακόσιαι χεῖρες, συγκρατοῦσαι στρώματα καὶ παπλώματα τὴν ὑποδέχονται κατωθεν, ἀναισθητοῦσαν πλὴν ἀσινῆ²! Δὲν εἶχε τὴν αὐτὴν τύχην ἀξιοθήρηντες Ραλοῦ Μάνου! ἀρχηγέτις οἰκογενεικς παλαικριθμοῦ, σεβόστη καὶ ὄνομαστη καὶ διὰ τὸ γένος (Ὑψηλαντὶς πατρόθεν), καὶ διὰ τὸν πλοῦτον, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὴν φρόνησιν, καὶ διὰ τὰς ἀρετὰς της, ὡν προεξῆρχεν ἡ πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβεια, ἔγινε πρὸ πεντήκοντα ἑτῶν παραναλῶμα τοῦ πυρὸς μετὰ δύο νιῶν μιᾶς θυγατρός, ὅπτω ἐγγόνων, μιᾶς νύμφης καὶ τεσσάρων οἰκογενειῶν! καὶ τὰ Θεραπεῖα φρίτοντα εἰδον τὴν ἐπιοῦσαν δεκαεπτά ἀπηνθοσκωμένοι λειψίκαν, ἀνορυχθέντα ἐκ τοῦ καπνιζοντος ἀκόμη πελωρίου μεγάρου!

Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὸ θέατρον τοῦ δεινοῦ· ἡ ὑστεραία πυρκεῖσις ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι διὰ τὸν παρατηρητήν, διὰ τὸν φιλόσοφον, θέρος σκέψεων. Ὑποκάτωθεν σκηνῶν, ἢ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ, μεταξὺ τοῦ κυπριασσώνος καὶ . . . τῶν μνημάτων, μυρολογοῦσιν οἰκογένειαι ὀλόκληροι! Εὔδαιμον καὶ τρισευδάμων, δόστις ἐν τοιαύταις συμφροτεῖς, ἔχει καρδίαν χριστιανοῦ καὶ τὸ θαλάντιον πλῆρες! ἀλλ' ὁ ἐνδεής, αὐτὸς βλέπει καὶ... κλαίει· κλαίει οἰκτείρων, κλαίει θαυμαζῶν: "Ἄς ἔμβωμεν ἐντὸς τῆς πλησιεστέρας σκηνῆς· σπαραξιάρδιον θέαμα!" ἡ γροτίς προμήτωρ ὑπερενενηκοντοῦτις, παρακαλεῖ καὶ ζητεῖ νὰ φάγῃ· τρίχ, τέσσαρα κοράσια τρέμουσι πρὸς τὴν μητέρα ὑποκάτωθεν παντοδαπῶν σκεπασμάτων, ἥτις ἐν τούτοις θηλαζει τὸ νεογνόν· κάτωχρος, ἡμιθανής, δὲν ἔχει δύναμιν οὔτε τὰ δάκρυά της ν' ἀπομάζῃ καὶ ἐρωτᾷ ἐκ διαλειμμάτων μετὰ φωνῆς διακοπούμενης ὑπὸ λυγμῶν περὶ τοῦ συζύγου

1) Ο Κομνηνὸς οὗτος ἀνέλαβε σῷ 1808 τὴν ἐπισκευὴν τοῦ ἐν Ιεροσολύμοις ναοῦ. 2) Ασινῆ = ἡθλαζῆ.

της, δόστις ὅμως φιλονεικῶν πρὸς τὸ πῦρ καὶ τὸ τελευταῖόν του σκεῦος... ἔμεινεν ἐντὸς τῆς οἰκίας! Τίς τολμᾷ νὰ τὸ εἴπῃ εἰς τὴν σύζυγον; "Ἄς ἔξελθωμεν. Περὶ τὴν ρίζαν μιᾶς κυπαρίσσου κεῖνται σεσωρευμένα τραπέζια πολυτελῆ, μεταβληθέντα εἰς τρίποδες, θρονία, τῶν ὄποιών ἐλλείπει τὸ ἑρεισίνωτον, σκεύη τὰ ὄποια, μηδέποτε πρότερον γειτονεύσαντα, ἀποροῦσι νῦν πῶς εὑρέθησαν παρὸ δλληλοῦ· ὁ καθρέπτης παρὸ τὸ τήγανον, τὰ βιβλία ἐντὸς σκάφης, ὃ λέθης ὑπὸ τὸ κλειδοκύμβαλον. Τὰ βοηθήματα ἐν τοσούτῳ καταφθάνουσι πανταχόθεν· ἡ φιλονίθρωπίκη μεγεθύνεται πεὸς τὸ ὑψός τοῦ δεινοῦ. Τὰ θητευτικὰ μίση σιωπῶσιν· ἔκει δὲν ὑπάρχει δισκρισις φρονήματος· ἔγὼ σήμερον δι' ἄλλον, καὶ ἄλλος αὔριον δι' ἔμε, μήπως τὸ πῦρ δισκρίνει τὴν Ὀθωμανικὴν τῆς Ἰουδαϊκῆς οἰκίας; Οἱ ἐπίτροποι τῶν ἔκκλησιῶν, οἱ Μουτεβελῆδες τῶν τζαμίων, τρέχουσιν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὁμίλου πρὸς τὸν ἄλλον· πρωτομαγίστορες τῶν συντεχνιῶν, οἱ ἔφοροι τῶν ἀδελφοτήτων, οἱ ἀρτοπώλαι, οἱ κρεωπώλαι, οἱ παντοπώλαι, κάνεις δὲν μένει ὀσυντελής, οἱ οἰκίαι ἀνοίγουσι πρόθυμοι τὰς θύρας των εἰς τὰ φύματα τοῦ δεινοῦ, αἱ γυναῖκες πρὸ πάντων, τὸ ἥμισυ τοῦτο εὐγενέστερον μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀνοίγουσι πρὸ τῶν ἔρμαρίων καὶ κιβωτίων τὰς καρδίας των, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἀρύνονται τὰς παρηγόρους ἔκεινας φράσεις, τὰς ὄποιας αὐτοὶ μόνοι γνωρίζουσι πῶς νὰ καταστήσωσι μειλιχιωτέρας· χιτώνια καθάρια, τροφὴ εύχυμος, γλυκίσματα διὰ τὰ παιδία, τίποτε δὲν λησμονεῖ ἡ προμηθὴ γυναικεία συμπάθεια. Παρήγορον θέαμα, τὸ δόποιον ἂς μὴ σκοτίσωμεν, ἀναφέρογύτες τοὺς τρισθίλιους ἔκεινους, ὅσοι, ἔρμαιον ἡγούμενοι τὴν κοινὴν συμφοράν, τρέχουσιν, ως οἱ λύκοι, ἐν καιρῷ κατατιγίδος, δύπις ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ θορύβου, ὑφαίρουμενοι διὰ τὴν εἵρωσι. Βεβχίας ὁ Βεελζεβούλ μειδιζετηρῶς εἰς τὴν θέαν ταύτην, ἐν ψάφ' ἑτέρου τὰ φωτεινὰ τῶν Ἀγγέλων πνεύματα ἀναφέρουσιν εἰς τὸν οὐρανὸν ὡς θυμίαμα τὰς παντοίας τῶν φιλονίθρωπων ἀγαθοεργίας. Τίς ἀρχ ἔσται ἡ πανολβία ἔκεινη γενεά, εἰς ἣν ἀπόκειται νὰ ἰδῃ πεπληρωμένον τὸ εὐτυχῶς ἀπό τινων χρόνων ἀρχὴν λαβὸν ἔργον τῆς Κυθερώνησεως, καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπηλλαγμένην τοῦ ἐγγενοῦς εἰς αὐτὴν δεινοῦ τῶν πυρκαϊῶν, διὰ ἀναπεπτυμένων ὀδῶν, διὰ λιθοκτίστων συνοικιῶν, διὰ περιοχῶν καὶ πλατειῶν εύρυγάρων, διὰ μεγάλων πρὸ πάντων δεξαμενῶν καὶ... ἀφθόνου ὄδατος;

Σκαρδάτος Δ. Βυζάντιος.

ΑΛΗΣ ΤΕΠΕΛΕΝΗΣ

Πρὸ χρόνου πολλοῦ ἔκρυπτεν δ' Αλῆς¹⁾ ἐν τῇ θυελλῷ διανοίᾳ τοῦ
ην ἰδέαν τῆς ἀνεξαρτησίας του, ἐργαζόμενος δὲ ἀκκτοπαύστως ὑπὲρ
πραγματοποιήσεως αὐτῆς, προσεπάθει διὰ παντὸς τρόπου νὰ δῶῃ
τοῦ μέσου πᾶν πρόσκομψα δυνάμενον νὰ βροχύνῃ· νὰ παρεμποδίσῃ
ἡν ἐκπλήρωσιν τοῦ μυστικοῦ πόθου, δστις κατέτοιγε τὰ σπλάγχνα
ν. "Ηθελε τουτέστι νὰ ἐκμηδενίσῃ πᾶσαν ἵσωτερικὴν ἀντίδροσιν
καὶ νὰ ἐνσπείρῃ κύκλῳ τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου του τοιοῦτον τρόμον
τε, καὶ²⁾ ἦν ἡμέραν ἔμελλε νὰ ἐκρογῇ τὸ κυιοφορούμενον τόλμημα,
καὶ μὴν ὑπάρχῃ τίποτε ίκανὸν ν' ἀποστρέψῃ τὴν προσοχὴν του ἀπὸ
φωτεινοῦ σημείου, ἐφ' οὐ εἶχον προσηλωθῆ ἀπαντες οἱ διαλογισμοὶ
ν, τίποτε ίκανὸν νὰ διαταράξῃ τὴν νεκρικὴν γαλήνην του ἀπε-
ίντου κοιμητηρίου του.

"Ἐνακ μετὰ τὸν ἄλλον εἶχεν καταστρέψει ὅλους τοὺς ἴσχυροὺς συ-
νετεῖς του, καὶ ἔλαβε τὴν ἐπιτήδειότητα, διαπράττων τὰ στυγερώ-
ρα κακούργηματα, νὰ παρισταται εἰς τὰ ὅμικτα τοῦ Κυρίου τοῦ²
καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς ἀμείλικτος ἔξολοθρευτῆς τῶν κακούργων καὶ
ἄγρυπνος φρουρὸς τῆς δημοσίας τάξεως.

"Ἐπὶ δεκαπέντε περίου ἔτη, μετ' ἀκατανοήτου ἐπιμονῆς ἐβρ-
χνισε τὸ Σοῦλι, μέχρις οὐ κατώρθωσεν ἐκ θεμελίων νὰ τὸ ἀνασκάψῃ.
Η δὲ μανία, ἡτις τὸν κατελάμβανεν, ὁσάκις ἔβλεπεν ἐπανεργόμενον
ν στρατὸν του ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπιδρομῶν ἡττημένον, αἴμα-
ρρωτον, προτρήχετο ὅχι μόνον ἐκ τοῦ ὅτι ἐταπεινοῦτο ἐνώπιον ὀλί-
ων, καθὼς ἔλεγε, ζωοκλεπτῶν, ἀλλὰ διότι ἐφοβεῖτο μὴ ὁ ὑπὲρ τῆς
ευθερίας ἕρως τῶν ἀθλητῶν ἐκείνων μεταδοθῆ εἰς ἄλλους ὁμοφύλους
οἰλεμικοὺς, λαοὺς καὶ οὕτω δικανήσῃ τοὺς ὠρχιοτέρους χρόνους τῆς
πολιτείας του ἐν μέσῳ μικρῶν ἐγγωρίων ἀγώνων, οἵτινες ηὔζανον μὲν
τὸν δόξαν τῶν ἔγθιων του, δὲν προσέθετον ὅμως τίτοτε εἰς τὸν πλοῦ-
τον καὶ εἰς τὴν δύναμίν του.

"Ορμώμενος ἐκ τῆς ἰδέας ταύτης δὲν ἀπέκαμε πολεμῶν ἐπὶ πέντε
τη τὴν Νιβίτζαν, τὸν ἀγιον Βασιλείου, τὸ Λούκοβον, τὸ Λυκοῦρον,
καὶ τὴν χριστιανικὴν Χειμάραν, διότι ὁ ἀκαταδάμαστος ὥπλωρχηγὸς
τῆς Κίτζος Δούλης, δὲν ἔστεργε περιφρονῶν τὰ δώρα καὶ τὰς ὑπο-

1) Ο διαβότος Ἀλῆς, τύραννος τῶν Ιωαννίνων ἐγεννήθη τῷ 1740 εἰς τὸ
νότιον Τεπελένι (παρὰ τῇ αριστερᾷ ὅλῃ τοῦ ποταμοῦ Ἀώου) ἐξ ἀσήμου
κογενείας ἐξ Ἀσίας μεταναστευτάσσης ἀλλ' εἰς τῶν προγόνων ἥσπασε τὴν
πτοτείαν τοῦ Τεπελενίου. Ο πατήρ του ἐκαλεῖτο Βελήμπενης, ἡ δὲ μήτηρ
καὶ Χάμκω, γυνὴ σπανίων προτερημάτων καὶ ἀνδρίας, ἀγρία δὲ ὡς ἡ τίγρις·
τινος δὲ ἀνέθρεψε καὶ τὸν ιένων της, δι' ὃ οὗτος ἔλεγεν «εἰς τὴν μητέρα μου
ρεωστῶ τὸ πάν». 2) Τοῦ Σουλτάνου.

σχέσεις του νὰ θυσιάσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὸν ζυγόν του. Οὐδ' ἀνεπαύθη ἐντελῶς παρ' ὅτε ὁ Ἰουστὸν Ἀρχίπηγ¹ ἐπανῆλθεν ἔκειθεν ἄργων ἐν θιράμβῳ τὸν στολίσκον του ἐτῷ λιμένι τῆς Πρεβέζης εἰδεχθώς κεκοσμημένον διὰ τῶν κεφχλῶν τῶν γενναῖων τέκνων τῆς Ἡπείρου. Οἱ δὲ κατέχοντες τότε τὴν Κέρκυραν αὐτοκρατορικοὶ Γάλλοι ἐγένοντο συνένοχοι τῆς περιπετείας ἔκεινης διότι διατελοῦντες ἐν γνώσει τῆς τεκταινομένης προδοσίας οὐ μόνον ἐπέτρεψαν τὴν διάθεσιν τῶν πλοίων τοῦ Ἀλῆδη διὰ τῶν ὑδάτων τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἀλλ' ἔμειναν καὶ θεαταὶ ἀποκείταις τῆς τελεσθείσης καρεουργίας.

Εἶχεν ἐκπληρώσει τὴν τρομερὸν ἐκδίκησιν, ἦν εἶχε πρὸ χρόνων ὄμοση ἐπὶ τοῦ πτώματος τῆς μητρός του καὶ ἔσφαξεν ἀνηλικῶς τὸ Γαρδίκι καὶ ἐπότισε διὰ τοῦ αἷματός του τὸν τάφον τῆς μιαρᾶς Χάρμηας. Δὲν ἐσεβάσθη δὲ οὕτε τὰ ἔμβρυα ἐν ταῖς κοιλίαις τῶν μητέρων, φοβούμενος μὴ ἐκ τοῦ ππόρου ἐκείνου φυτρώσῃ ποτὲ ἀσπλαγχνός τις ἐκδικητὴς τοιούτου κακουργήματος.

Ἐξεπόρθησε τὸ Χόρμοβο² καὶ τοὺς κατοίκους αὐτοῦ ἐξωλόθρευσε διότι παλαιὸν φιλίαν σενέδεεν αὐτὸν μὲ τὸ Γαρδίκι, τὴν δὲ χώραν ἔγινα ηγείρετο ἡ ἡρωϊκὴ πολιάρχην ἔσχισε διὰ τοῦ ἀρρότρου καὶ ἔσπειρεν ἐπ' αὐτῆς στάκτην καὶ ἄλας, ὡς ἂν διὰ τῶν συμβόλων τούτων τῆς σπειρώσεως ἥθελε νὰ προκηρύξῃ ὅτι ἡ αὐτὴ ἐπεφυλάττετο μοιρά εἰς ὅσουν δὲν ὑπετάσσοντο εἰς τὰ θελήματά του.

Ἡ χριστιανική, ἡ φιλάνθρωπος Βρεττανία διαπράττουσα ἔγκλημα πρωτάκουστον εἴχε πωλήσει εἰς αὐτὸν ἀντὶ πεντακοσίων χιλιαρίων ἵσπανικῶν διστήλων τὴν πολύκλουστον Ηάργαν, καὶ οὕτως ὑπεχρέωσε τοὺς κατοίκους τοῦ μικροῦ ἐκείνου παραδείσου νὰ παρατητῶν τὰ πάτρια χώματα, φέροντες μεθ' ἱευτῶν καὶ τὰ οστά τῶν προγόνων, κατέστησε δὲ τὸν Ἀλῆδην κύριον τοῦ μόνου ὄρμητηρίου, ὅθεν ἐπιτίθεμενος ἐδύναντο οἱ Σουλιώταις νὰ ἀνακτήσωσι τοὺς προσφιλεῖς βράχους των.

Ἀπέμενεν ἡ Λευκάς τελευταῖον κατηφύγιον τῶν ἀδιαλλόχτων ἐχθρῶν του, ἀλλ' ἡ Λευκάς ὑπὸ τὴν στρέμμην τοῦ Μαιτλάνδου³ δὲν ἤτο πλέον ἡ Λευκάς τοῦ Κακοδιστοίου. Καταβληθείσης τῆς ἐξεγέρσεως τῶν χαρικῶν τῆς (1819), ἐστέναζεν ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν προστατῶν τῆς Ἐπτανήσου καὶ ἐντρομος ἔθεωρε: τὰ λειψάνα τῶν ἀπαγχονιζομένων τέκνων της σειράνες ὑπὸ τῶν ἀνέμων ἐντὸς τῶν σιδηρῶν κλωσίων των.

1). Εἰς τῶν αἵμασθρων ἐμπίστων αὐτοῦ.

2). Ιδε τὰ περὶ τεύτου εἰς Νοέλ. Ἀγαγν. Τόμ. Α'.

3). Ο Μαϊτλάνδην "Ἄγγλος ἀκμοστῆς τῶν Ιονίων νήσων."

· Ο πνιγμής τῆς Εὐφροσύνης, τοῦ Βλαχόδεα καὶ τοῦ παπα Δημήτρη τὸν τὰ ἀπερίγραπτα βάσκων, ἡ σφυρηλάτησις τοῦ Κατσαντώνη καὶ τοῦ Γηώγου Χασάτη, τὰ διὰ τοῦ Ἰταλοῦ ιατροῦ του Τοζόνη λαθρεῖ ἐν ταῖς ὑπόπτοις οἰκογενείαις εἰσαγόμενη θανατηφόρα δηλητήρια, ὃ διὰ χειρός τοῦ Γώγου Μπακόλα τελεσθεῖς ἐν "Αρτη φόνος τοῦ Κίτζου Μότζαρη, τοῦ Μακρομάτη ἐν Λευκάδι, ἢ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ὑπὸ τὰ δημιατὰ τοῦ Σουλτάνου ἐπιχειρισθεῖσα καὶ ἀποτυχοῦσα δολοφονία τοῦ Πασδύμπεη, τὰ ποταπὰ συγχρητήρια τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος καὶ τὸ ἐν ὄνόματι τοῦ παντοδυνάμου πολεμιστοῦ προσενεγκθν εἰς αὐτὸν πολύτιμον πυροβόλον, τοῦ Νέλσωνος καὶ κολακεῖων, πάντα ταῦτα κακέστησαν αὐτὸν οὐ μόνον φοβερὸν τοὺς πεστιν, ὅλλας συνέτεινον γὰρ ἐμφυτεύσωσιν εἰς τὴν καρδίαν τῶν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἀνωτέρω τις δύναμις καθῳδήγει τὰ διαβήματά του, καὶ ὅτι γενόμενος ἥδη ἀκαταγώνιστος, ἀκινδύνως ἐδύνατο νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν προγματοποίησιν τῶν ἀκατοθρητέρων φυντασιοκοπημάτων τῆς ἀγχοτού φιλοδοξίας του.

Ἐπιστευσε λοιπὸν ἀκριδάντως εἰς τὴν ἀφευκτὸν καὶ προσεχῆ ἐκπλήρωσιν τῶν μυστικῶν πόθων του καὶ ἔθεωρει φρίμον τὴν ἰδέαν ὅτις πρὸ τοσούτων ἐτῶν ἐνεργάλευεν εἰς τὴν καρδίαν του. "Αλλως τε προηγήσαντο ὅτι οὔτε τὰ ἀφειδῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῶν προκτόρων του διασπειρόμενα χρήματα, οὔτε αἱ ὑπὸ τῶν Ισχυρῶν φίλων του καταβεκλόμενα προσπάθειαι ἐδύναντο πλέον ν' ἀναστείλωσι τὴν ἔκρηξιν τῆς τρικυμίας, ὅτις πρὸ πολλοῦ ἐμυκήτο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ, καὶ, ἦν μετὸ θαυμαστῆς ἐπιμονῆς καὶ ἐπιτηδειότητος εἰχον προετοιμάσει οἱ πρεσβεῖ τῇ "Ψύλη Πύλη προσφυγόντες ἐχθροῦ του, ἴδιας δὲ ὁ Πασόμπεης καὶ οἱ γιαλικοί¹⁾, οἵτινες κατώρθωσαν νὰ πεισωσι τὸν Σουλτάνον ὅτι ὁ Ἀλῆς ἐπεδίωκε τὴν ἀνεξαρτησίαν του καὶ ὅτι μεγαλυνθεὶς ἥδη προκαποὺ δὲν ἔστεργε νὰ ἥκει πλέον ὑποτελῆς καὶ ὑπήκοος.

Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ῥίψῃ τὸ προσωπεῖον καὶ ὄχυρόμενος ἐντὸς τῆς σατροκρείας του νὰ δειχθῇ τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἐχθρῶν του ὡς ὁ βρέχως δειχεται ἐπὶ τοῦ στήθους τὰ μικνόμενα κύματα τῆς θαλάσσης.

Ἄλλα... ὅλλα τὰ θεμέλια τοῦ θαυμαστοῦ, τοῦ ἴδινικοῦ τούτου πύργου ἔφθειρον ἐν κρυφῷ καὶ ἐσάλευον δύο ἀόρται καὶ φοβεροὶ δυνάμεις, τὸ γῆρας τὸ χαλεπόν, καὶ τῶν φυλικῶν αἱ ὑπόνομοι.

Ήγε τότε ὁ Ἀλῆς τὸ ὄγδοοκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, μολονότι δὲ ὁ σιδηροῦς ὄργανισμός του δὲν ἐλύγιζεν ἀκόμη ὑπὸ τὸ βαρύ φορτίον τοῦ χρόνου, οὐχ ἡττον ἡσθάνετο πού καὶ που συμπτώματα προσαναγγέλλοντα τὸ προσεχὲς τέλος τοῦ βίου του. "Οτε κεκρηκάς, ἀπηδισμέ-

1) Φιλικοὶ καλοῦνται οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Φιλικὴν 'Εταιρίαν, ὅτις σχόπην εἶχε νὰ παρασκευάσῃ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστησιν.

νος ἔρριπτε τὴν πολιάν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς Βασιλικῆς, ἐπαντῷ τὰς θωπείας καὶ τὴν ἀγάπην της, ἡ ἐπιζητῶν ἐπὶ τοῦ τρυφεροῦ ἐκείνου ἀναπαυτηρίου ὄλιγην ἀνεσιν, εὐθὺς ἐβιθίζεται εἰς ὅπνον βαρύν, ώς ἂν ὑπὸ μανδραγόρῳ, χωρὶς νὰ φλογίζῃ πλέον τὰ νεῦρα καὶ τὸ αἷμα του ἡ νεότης καὶ τὰ κατλητικά τῆς Ἐλληνιδος συζύγου του ἐν φ' δ' ἀλλοτε προσέτρεχεν εἰς τὰ δραστικώτερα ναρκωτικὰ φόρμακα, ὅπως ὑπερνικήσῃ τὴν ἀύπνιαν, ὥφ' ἡς κατετρύχετο ἐν τῇ νεότητι του, τὰ βλέμματα τῆς Βασιλικῆς ἀκόμη τὸν ἐμάργευον, ἡ εὐώδης πνοή της ἀκόμη τὸν ἔδροσίζεν, ἀλλ' ἡ καρδία του ἀντὶ νὰ βραζῇ πλησίον τῆς βασιλίσσης ὅλων τῶν διαλογισμῶν του, ἐπαλλει τῷρα βραδέως ἐξηντλημένη ἐκ τῶν πολυετῶν ἀγώνων ἡ τοῦ ἔρωτος ἡ τοῦ μίσους ἡ τῆς ἀκορέστου φιλοδοξίας, διότι ποτὲ τὸ θηρίον ἐκεῖνο δὲν ἀνεπαύθη ἐπὶ μιᾶς ἀγαθῆς πράξεως, ἐπὶ μιᾶς γενναίας ἐμπνεύσεως, ποτέ... ποτέ...

Πολλάκις κατελάμβανεν αὐτὸν λήθαργος βραθύς, ὅτε δὲ πιεζόμενος ὑπὸ σκληροῦ ἐφιάλτου ἀνεπῆδε ἐκ τῶν γονάτων τῆς προσφιλοῦς γυναικὸς καὶ τρέμων ἔφερεν αὐτομάτως τὴν γειρὰ εἰς τὴν ἀδαμαντοστόλιστον μάχαιράν του, ἡ Βασιλική, γινώσκουσα ποίκιλη διήγειρεν εἰς αὐτὸν ἀδυναμίαν ἡ ίδεα τοῦ γήρατος, προσεπόθει νὰ τὸν πείσῃ ὅτι ὅπνος παρατεταμένος ἡ το τεκμήριον ἀσφαλὲς ἐντελεῖς ὑγείας· ἀλλ' ὁ Ἀλῆς σείων ἀρνητικῶς τὴν κεφαλὴν καὶ μειδιῶν ἀπεκρίνετο εἰς αὐτήν.

Παιδί μου,

Χαρά 'c τὸ γέρο π' ἀγρυπνῷ τὸν ῥῆτρον δοκιμάται.

Εἶχε καταντήσει ἀσθμακτικὸς, τὴν δὲ θολερὰν ὄρχεσιν του προερύλαττε διὰ μεγάλων πρασίνων λουσῶν διόπτρῶν, ἀτιναχέπερον εἰς τὸ ἀγριόν πρόσωπόν του παράδοξον ἀλλοιώσιν καὶ ἔδιδον εἰς αὐτὸν μορφὴν ἀλλοκότου τέρατος. Τὸν θάνατον ἐφιθεῖτο ὁ ἀλήτηριος ὅχι μόνον διότι ἀμυδρό τις περιεστρέφετο ἐν τῇ διανοίᾳ του προκίσθησις περὶ μιᾶς πέρκην τοῦ τάφου κρίσεως καὶ ἀντκοποδόσεως, ἀλλὰ διότι θὰ διεκοπτε τὴν πραγματοποίησιν τῶν πόθων του καὶ δὲν θὰ τὸν ἀφίνε νὰ γευθῇ καὶ νὰ χαρτάσῃ τὸ νέον μεγαλεῖον, ὅπερ ὑπέφωσκεν ἡδη καὶ διεγέλα ἐν τῇ φρυντασίᾳ του.

Φχίνεται ἀπίστευτον καὶ ὅμως εἶναι ἀληθές, ὅτι Ἀλῆς, ὅστις ὡς ἐκ μακρῷ μετὰ τοῦ Χάρου συμμαχίας εἶχεν ἔνοικειωθῆ μετὰ τοῦ θανάτου τόσον, ὥστε νὰ μὴ θεωρῇ αὐτὸν πλέον ως τιμωρίαν ἐδὲ μὴ συνωδεύετο ὑπὸ φρικτῶν μαρτυριῶν, ὁ Ἀλῆς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ζωῆς του, ἐνδιδών εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῶν μάγων καὶ τῶν θιωνοσκόπων του ἐπίστευεν ὅτι ἐδύνατο νὰ γίνῃ ἀθάνατος διὰ γημείας, καὶ ὅχι μόνον δὲν ἦσχύνετο διακηρύττων ἀναρριγδὸν

τὴν πεποιθησίν του ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἔχορήγει εἰς τὸν διαβόητον τυχεδιώκτην Σέργιον¹ ὅλα τὰ μέσα πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἀθηνάτου ἔκεινον νεροῦ. δι' οὐ ἥλπιζεν ὁ ἀνατρέψη τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ νὰ διαιινωνισθῇ ἐπὶ τῆς γῆς. Κανεὶς δὲν ἐτόλμαχ νὰ παραστήσῃ εἰς αὐτὸν πόσον ἀπεβαίνει γελοῖος δίδων πίστιν εἰς τοιούτους μύθους, ἢ δὲ κωμῳδία παρετείνετο ἐπὶ κακοίᾳ βλάβῃ τῆς ὑπολήψεως τῶν περικυκλούντων αὐτὸν νονυχεστάτων συμβούλων, μέχρις οὐ διατυμπανισθείσης τῆς παραδόξου σκηνῆς διά τινος εὑρωπαϊκης ἐφημερίδος (νομίζω τοῦ Λογίου 'Ἐρμου²), ὁ Ἀλῆς διέταξε τὴν ἀπαγγλονίσιν τοῦ Σεργίου φοβηθείς μὴ οἱ Φράγγοι ἐκλαβῶσιν αὐτὸν ὡς παλιμπαίδα καὶ μὴ ἀνεχόμενος τοὺς σαρκασμοὺς περισσότερον παρὰ τὰς ὕδρεις.

'Αφ' ἔτέρου εἰργάζοντο οἱ φιλικοὶ ἀσκνῶς παρὰ μὲν τῇ Πεύλῃ ἔξωθεντες τὸν Σουλτάνον εἰς πόλεμον κατὰ Βεζύρου μὴ ὑποτασσομένου πλέον εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Κυρίου του, παρὰ δὲ τῷ Ἀλῆ ἐνσταλάζοντες ἀδιακόπως εἰς τὴν καρδίαν του τὴν ἰδέαν τῆς ἀνεξαρτησίας, τὴν πεποιθησίν εἰς τὰς στρατιωτικάς του δυνάμεις, εἰς τὺν δεδοκιμασμένους ὄπλαρχηγούς του, εἰς τὸν διπεράντους θησαυρούς του, εἰς τὴν τυφλὴν ἀφοσίωσιν τῶν ὑπηκόων του, εἰς τὰ ἀπόρθητα ὅρη τῆς Ἡπείρου καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν εἰλικρινῆ συνδρομὴν τῶν 'Ελλήνων, οὕτινες ὑπέσχοντο νὰ λησμονήσωσι τὸ παρελθόν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι αἰσιωτέρου μελλοντος καὶ ἐπροτίμων αὐτὸν μεθ' οὐ, κακὰ ψυχρά, εἰχον συζητεῖ ἐφ' ὅλην πεντηκονταετηρίδα, παρὰ τὴν δεσποτείαν τοῦ Σουλτάνου ή ἄλλου τινὸς ἀγνώστου σατράπου τὸν ζυγὸν καὶ τὰ βάσανα.

Τότε λέγεται, ὅτι ὡς ἀρραβώνα τῆς ὑπισχνουμένης συμμαχίας τοῦ 'Ελληνισμοῦ, εἰσήγαγον οἱ γιλικοὶ τὸν Ἀλῆν εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἑταῖριας, ἐκεῖνος δὲ ὅστις, ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπήτει, ἀδιακρίτως ὠρκίζετο ἐπὶ τοῦ Ἀλκοράνου³ ἢ ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὥμοσε τὸν νενομισμένον ὄρκον, ἐπὶ σκοπῷ ἢ ἐν ἐσχάτῃ ἀπελπισίᾳ νὰ σώσῃ τὴν κεφαλήν του προδιδών τοὺς συνωμότας, ἢ ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας νὰ ἔναιται κύριος τῆς τύχης τῶν ἐκλεκτοτέρων στοιχείων τῆς δουλωμένης 'Ελλάδος.

Κατέχω τὴν προτομὴν τοῦ Ἀλῆ, καὶ ὅταν ἀτενίζω ἐπὶ τοῦ ἀνθρω-

1) Οὗτος ἦν Μακεδών παρουσιασθεὶς τῷ 1814 εἰς τὸν Ἀλῆν, ἐπηγγέλετο νὰ καταστήσῃ τοῦτον ἀδάνατον δι' ὅδατές τινος πεισθεὶς ὃ τύραννος παρέσχε τούτῳ πάντα τὰ μέσα, καὶ ἀφ' οὐ ἐν διαστήματι τριῶν ἐτῶν οὐδὲν κατώρθωσε, διέταξεν ὁ Ἀλῆς νὰ τὸν ἀπαγγλονίσωσιν.

2) 'Ο «Λόγιος 'Ἐρμῆς» ἦν περιοδικὸν σύγγραμμα ἐλληνιστὶ ἐκδιδόμενον· ἐν Βιέννη ἀπὸ τοῦ 1811 καὶ ἐφεζῆς, οὐτινος πρώτος ἐκδότης ὑπῆρξεν ὁ λεξικογράφος Ἀνθιμος Γαζῆς.

3) Ἀλκοράνον ἦν Κοράνιον εἶναι ἡ ιερὰ βίβλος τῶν Μωαμεθανῶν.

πομόρφου ἔκεινου δαίμονος, ὅταν ὑπὸ τοὺς βαθεῖς αῆλακας οὓς εἶχε
χαράζει ἐπὶ τοῦ μετώπου του ἡ ἀσπλαγχνος σμιλὴ τοῦ χρόνου πει-
ρῶμαι νοερῶς νὰ εἰσδύσω εἰς τὸ ζοφερὸν σπήλαιον τὸ περικλεῖον τὸν
ἐγκέφαλόν του, προσπαθῶ νὰ μαντεύσω τὸν σάλον καὶ τοὺς σεισμοὺς
τῆς μακύρης του καρδίας, ὅταν προσηλώνω τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν ἀγε-
λάστων χειλέων του καὶ ἔξετάζω τοὺς ἀπειριγράπτους ἔκεινους ὄφθαλ-
μους ἔνθε τὴν χολὴν καὶ τὸ αἷμα ἐν βδελυφῷ συνήργυντο συνουσίᾳ καὶ
παρθίγον ἀνθρώποις τόνα καταστρεπτικὰ νεύματα, πείθομαι ὅτι ὁ καλ-
λιτέγγυης ὅστις ἔξειργάσθη τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀλῆ συνελαθεν αὐτὸν ἐπ'
κύτοφωρῷ πελασίοντα κατὰ μυρίων ἀντιθέτων συλλογισμῶν, οἵτινες ἐ-
ἔβημέουν τότε ἐν τῇ κεφαλῇ του ὡς σμήνος ἐργαζομένων μελιτσῶν.

*Αριστοτ. Βαλαωρίτης.

ΤΟ ΛΕΙΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Ε'

'Αλαλαγμοὶ ἀπαίσιοι ἀκούονται βαρβάρων·

'Εβραίων ὄχλοι φαίνονται καὶ στίφη γενιτσάρων.
Κ' ἐν μέσῳ συριγμῶν, φωνῶν κ' ἐκχύσεων ἀγρίων

Σύρεται πτῶμα γέροντος δεμένον μὲ σχοινίον!

'Ορχεῖται πέροιξ δερθισῶν παράχορος χορεία

Καὶ τρέμει τὸ Βιζύντιον, καὶ τρέμει ἡ παραλία:
Τὰ ὅτα σχίζουσιν αὔλοι καὶ θόρυβος τυμπάνων

Καὶ λυσσαλέα ὑλακὴ ἀγρίων ἀθιγγάνων....

*Α, εἰν' εἰς ἔκτασιν χαρᾶς· ἀγάλλετ' ἡ Τουρκία·

'Απαγορεύει εἰς αὐτὴν τὸν οἶνον ἡ θροσκεία,
Καὶ οἶνον πίνει αἴματος φυλάττουσα τὸν νόμον!

Κλείονται τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν μὲ τρόμον,
Κ' εἰς τὰς ὁδοὺς κυλίεται τὸ τεθλιψμένον πτῶμα....

Οὕτω, Τουρκία, θὰ συρθῆς, καὶ σύ, καὶ σὺ ἀκόμα!
Καρτέρει, οἴδεν ὁ Θεός· παρέρχονται οἱ χρόνοι,

Καὶ θέλει μία εὑρεθῆ καὶ διὰ σὲ ἀγχόνη.

Πρὸ ἀνακτόρων σύρουσα τὸ θῦμα ἡμαγμένον,

Δικτυωτὸν ἀνοίγεται πρὸ χρόνων κεκλεισμένον,

Καὶ ὁ Μαχμούτης¹⁾ εὐχαριτεῖ καὶ μειδιῶν προκύπτει,

Τὸ βλέμμα του μετὰ στοργῆς πρὸς τοὺς δημίους φίπτει.

1) Ο τότε Σουλτάνος.

αὶ βλέπουσα φαιδρύνεται ἡ ζοφερὰ μορφή του·

Ανοίγει τὴν καρδίαν του τὸ πτῶμα τοῦ πρεσβύτου!

Αλλὰ ἐγγύς του βλέποσι τὸν μάρτυρα καὶ ἄλλοι·

Τευτόνων παῖδες, Βρεττανοί, Αὐστριακοί καὶ Γάλλοι,

Η ὄψις των οὔτε χαράν ἐκφράζει οὔτε πόγον!

Ολίγην περιέργειαν δεικνύει. . τοῦτο μόνον!

Πίπτουσιν εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ κραυγῶν τὸ θῦμα,

Καὶ τοὺς μ' ἀγάπην ἔνοιξε καὶ σεβασμὸν τὸ κῦμα.

Χιονώδης του ἀφρός τὸ σῶμά του δροσίζει,

Τὴν πόλιάν του μὲν μηρός στοργὴν ἀρωματίζει·

ὅψιθυροίζει ἀσματα παρῆγορα καὶ κλαίει,

Καὶ μετ' ἐκείνου φέρεται, καὶ μετ' ἐκείνου πλέει.

Ιρηνίθον χρόνια· δὲ σεπτὸς νεκρὸς τοῦ Γρηγορίου

Εἰς γῆν κοιμᾶται Ἱεράν τὸν ὑπνον τοῦ Κυρίου

Λὴν πάλιν τὸν ἀναζητεῖ τὸ φίδιον αὐτοῦ κῦμα,

Καὶ πλέει ἀγαλλόμενον πρὸς τὸ λευκόν του λινῆμα!

Λέπω σημαῖν κυανῆν καὶ κύκνειον ιστίον,

Καὶ σηματα ἐλληνικὰ εἰς ποντοπόρον πλοῖον,

Ιδὲ μειδιὰ δὲ οὐρανὸς κ' ἡ θάλασσα, καὶ ποίαν

Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀκούω μελαδίαν!

Ἐρετρὸν λάμπον θεωρῶ, ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ πλοίου·

Ἐγκλείει κόνιν Ἱεράν καὶ λείψανον ἀγίου.

Ιναι τοῦ Πατριάρχου μας τὸ ἐπιστρέφον σῶμα.

Ἡ ναῦς ὡς σύννεφον πετᾷ εἰς τὸ οὐρανοῦ τὸ δῶμα.

Θάνει γοργῶς, εἰς Βόσπορον εἰς τὴν ἀκτὴν ἐκείνην,

Εἰς ἦν ποτε τὸ ἔρριψαν μὲν τόσον καταισχύνην·

Ἰδὸν ἀνακτόρου φαίνεται τὸ λείψανόν του πλέον.

Αλλὰ δικτυωτὸν κάνεν χειρὶ δὲν ἀνοίγει πλέον.

Μαχμούτην ἄφεις τὴν ψυχρὰν τοῦ τάφου σου ἀγκάλην,

Κ' ἐλθεῖ νὰ ἴδης εὐχαριστεῖ τὸ θῦμά σου καὶ πάλιν!

Αγιωνεὺς Παράδειος.

ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Περὶ τοῦ ζητήματος ποῦ, κατὰ ποίαν ἀκριβῶς ἡμέραν καὶ διὰ τίνος ἔξερράγη κατὰ πρώτον ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐπανάστασις, ἐγράφησαν πολλά ὑπὸ τοπικῶν φιλοτιμῶν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, ὅταν τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἐπιτήδεια πρὸς τοιαύτην τινὰ ἐπιχείρησιν, καὶ περὶ τούτων ἐλάθομεν πεῖραν πικράν κατὰ τὰ τελευταῖα 30 ἔτη, αἱ ἐπαναστάσεις ἀρχίζουσιν ἀλλὰ ἀποτυγχάνουσιν, ἐν ᾧ ὅταν ἦναι προϊὸν ὥριμον περιστάσεων προσφόρων, οὐ μόνον ἀρχίζουσιν ἀλλὰ καὶ εὑδοῦνται. Οὔτι μία μὲν ἵσως ἄλλη ἐπανάστασις ἡξιώθη νὰ ἐκραγῇ ἐν μέσῳ τοσούτης εὐμενῶν αὐτὴν περιπετειῶν ὅσον ἡ ἐν ἔτει 1821 ἀρξαμένη. Δέν λέγει μέν τι περὶ τῶν πόθων τοῦ ἔθνους ὁ πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν ἔρως εἰληφτοῦ οὐδὲν θέλει ἔκλειψει ἐν ὅσῳ ὑπάρχει: ἔθνος ἀλληγορικὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἀλλὰ οἱ πόθοι μόνοι δὲν ἀρκοῦσι. Πρὸ ἑταῖρων πολλῶν εἰχον οὔτι καθυποθληθῆ μὲν εἰς πειθαρχίαν τινὰ καὶ ἡγεμονίαν, ἀναρριπισθῆ κατ' ἀργάς ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας καὶ ἔπειτα ὑπὸ της πεποιηθεσσας ἡνὶ περὶ τούτου παρηγαγεν ἡ προθυμία μεθ' ἡς ἀνέλατὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπιχειρήματος ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Ἀποτολοι ἀξιούντες ὅτι ὅμιλῶσιν ἐν ὄνόματι μεγαλῆς Δυνάμεως περιτρέχον τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔζηπτον τὰ πνεύματα ἀπ' ἀκρου αὐτοῦ μεχρις ἀχρου. Ἐν Πελοποννήσῳ ιδίως ἐπῆλθε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος ὁ κοινότερον λογομενος Πεπαχρέσσας, ἀνὴρ ἔχων ὅλα τὰ ἐλαττώματα καὶ ὅλα τὰ πρωτερήματα τοῦ κρατίστου συνωμάτου, τὸ πλανᾶσθαι καὶ πλανθῆναι τολμᾶν καὶ θνήσκειν¹. Κοινιστῆς γενόμενος ἴκανῆς πυρίτιδος καὶ ὅλης πολεμεφοδίων, πλειόνων δὲ ὑποσχέσεων μαζίλον ἡ ἡττον ἀσφαλῶν ἀνυπολογίστου ἐπαναστατικοῦ ἡλεκτρισμοῦ, ἀνήρπασε τὰ πλήθη πάντων διὰ τῆς βεβηκιώσως ὅτι ρώσικὸς στρατὸς ἐπέρχεται πρὸς πελευθερωσιν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐδίστασε δὲ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ τὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς προκρίους τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου, Ζακίμην, τὸν Λόντον, τὸν μητροπολίτην Γερμανόν, ὅτε οὗτοι ἐν ἡρῷ Φεβρουάριού 1821 συνελθόντες ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἀγίου Γεωργίου περὶ Αἴγιον ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῆς φημιζομένης ρώσικῆς συνδρομῆς. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἐταλαντεύοντο ἔτι, ἀλλ' ὁ Φλέσσας πείσας τὸν Ν. Σουλιώτην νὰ τολμήσῃ τὰς πρώτας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ της Καλαθέρυτων ἐχθροπραξίας περιήγαγε τὸν Ασημάκιν Ζακίμην καὶ κατέβασε τὸν Καλαθέρυτον στρατὸν στην Καλαθέρυτον, τοῦ οποίου τοποθεσία ήταν στην Καλαθέρυτον.

1] Ἐφονεύθη ἀνδρείως μαζί μενος εἰ. Μανιάκι ημέρα τὴν 20 Μαΐου 1823.

πιν ὅλους τοὺς λοιποὺς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παρακελουθήσωσι τὸ ῥεῦμα. Τὸ ἐπαγγελία τῆς ῥωσικῆς ἐπικουρίας ὑπῆρξεν ἀπανταχοῦ σχεδὸν ἐν τῶν κυριωτάτων τοῦ κινήματος ἐλατηρίων. Οἱ συνετώτεροι ἔπαισσαν πρωτεύων νὰ πιστεύωσιν εἰς αὐτήν, ἀλλ' οὐδὲν ἡττον μετεχειρίζοντο τὸ θριλημα, ἵνα παρορμήσωσι τοὺς πολλούς. Όταν ὅλιγος κατόπιν ἡμέρας ἐν ἀρχῇ Ἀπριλίου, ὁ Πρινουργίας συγκαλέσας τοὺς προεστοὺς τῆς Ἀμφιστῆς κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ κηρύξωσι τὴν ἐπανάστασιν, ἐφρόντισε νὰ παρακευάσῃ ἀνθρωπον, διστις ἐλθὼν δροματος ἐκ Γαλαξειδίου ἀνήγγειλεν ὅτι ῥῷμασσαν αὐτόθι ῥωσικὰ πλοῖα. Καὶ ὅταν ὁ νεώτερος τοῦ Ἀλεξανδροῦ Τψηλάντου ἀδελφός Δημήτριος, σταλεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἵνα τὸν ἐκπροσωπήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἀπέβη εἰς Ἀστρος κατὰ μῆνα Ιούνιον, ἐξήχθη δ' ἐκ τοῦ πλοίου κιβώτιον βρύνη, ἀμέσως διεδόθη ἡ φήμη ὅτι εἰναι τηλερεις ῥωσικῶν χρημάτων. Μετ' οὐ πολὺ δέ, ἐπὶ τῶν διενέξεων τοῦ Τψηλάντου πρὸς τοὺς προεστούς εἰς τῶν περὶ αὐτὸν, δικαντιώτης, ἀνέκραξεν. «Ἡ ὑπογράφετε εὐθὺς τὸν ὄργανον τοῦ πριγκιπος, Φ μετ' ὅλιγον ἔρχονται 12,000 Ρῶσοι, καὶ τότε βλέπετε ποία τύχη σᾶς περιμένει». Εἰς δὲ Ἀσημάκιος Ζαχάριης ἀπήντησεν, «εἴθε νὰ ἔθωσιν οἱ Ρῶσοι καὶ ἡ σκοτώσουν πρῶτον ἐμένα, φθάνει νὰ σωθῇ ἡ πατρίς». Τὸ πλάνην λοιπὸν καὶ ἡ εὐχὴ κατήντησεν ἐνδημική. Εἰς μάτην ἀπὸ τῆς 9/21 Μαρτίου ὁ Στρόγονωφ διεβίβεται εἰς Λέπαντα τὰ ποιεῖνει τῆς Ρωσίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐγκύκλιον διαλαμβάνουσαν ὅτι ἡ δύναμις αὐτῆς εἰναι παντελῶς ἀμέτοχος τῶν γενομένων. Εἰς μάτην αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλεξανδρος μετά τινας ἡμέρας ἀπεδοκίμαζε τὸν Ἀλεξανδρον Τψηλάντην, ὁ δὲ Στρόγονωφ διεκοίνου τοῦτο τῇ 4/16 Ἀπριλίου διὰ νέας ἐγκυλίου πρὸς οὓς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν προξένους τῆς Ρωσίας. Εἰς μάτην τελευταῖον τὸ ἐπιχειρόμην τοῦ Τψηλάντου ἀπετύγχανεν ἐν ταῖς ἱγνεμονίαις. Τὸ τέχνησμα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας ἐγένετο ρίψηβαθείασεις τὰ σπλάγχνα τοῦ λχοῦ ρίζας, αἱ δὲ προκαταλήψεις τῶν πολλῶν εὐχερέστερον φύουνται ἡ ἐκρίζουνται. Λι διαψεύσεις ἐκεῖναι, οἷσον ἐπίσημοι καὶ ἂν ἦσαν, ἐδραδύνον νὰ φάσσωσιν ἡ ἔρθραν πραχμεμορφωμέναι μέχρι τῶν τελευταῖων τοῦ πλήθους στρωμάτων, τὸ ὄποιον ἐξηκολούθησεν ἐπὶ Ικνιὸν χρόνον πιστεῦον εἰς τὸ μορυολύκειον αὐτοῦ, διότι εἶχεν ἀνάγκην νὰ πιστεύῃ εἰς αὐτό· καὶ ὅτε ἐπὶ τέλους ἐδέησε νὰ ἀνοίξῃ τοὺς ὄφιαλμούς, ἡ ἐπανάστασις εἶχε τοσοῦτον γενικευθῆ καὶ εὑδοκιμήσει, ὥστε ἡ παλινῳδία κατέτη περιττὴ καὶ ἀδύνατος. Τὸ δὲ οὐδὲν ἡττον παραδέξον, ἡ περὶ τῆς ἑζαντερικῆς βοηθείας ἐκείνης πλάσνη κατήντησε νὰ πιστευθῇ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι Οσμανιδῶν. Βραδύτερον ἔτι τῆς ἐποχῆς τῶν προεκτείνετων γεγονότων, κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον, συνελθόντων εἰς συνέντευξιν τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἐν Τριπόλει πολιορκουμένου πλήθους μετὰ τῶν ἡμετέρων, ἵνα διαπραγματευθῶσι τὰ περὶ τῆς πα-

(Τόμος Β')

9

ραδόσεως τῆς ποωτευούσης τῆς Πελοποννήσου, ὁ Ἀναγνωστόπουλος εἶπεν πρὸς τοὺς Τούρκους, ὅτι ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ρωσία εἶχον βοηθήσει τοὺς Ἑλληνας καυφίως ἔως τῷρις, ἀλλὰ νῦν ἀπεφάσισκαν ἐν Βιέννῃ οἱ βασιλεῖς νὰ προτίθεσι τοῦτο ἀναφρανδόν. Οἱ Τούρκοι κατεπτούσαν ἐκ τούτου ὃ δὲ ἔγινε αὐτῶν ἀπήντησεν. «Οἱ βασιλεῖς ἐπραξαν ἀδικον ἀν ἀπεφάσισκαν τοιοῦτο τι· ἐπρεπε πρώτον νὰ μηδὲ ἔρωτήσωσιν».

Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐγενικεύθη καὶ ηδοκιμήσε δι' ἄλλους προσέπι τοῦ πορθικωτέρους λόγους. «Οἱ ἑμφίλοις μεταξὺ Μαχμούτη καὶ Ἀλῆ πασᾶ ἀγῶν προσεκάλεσε τὴν ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ἀναγκώσην εἰς τὸ πεδίον ἐκεῖνο τῆς μάχης τοῦ Χουρσίτ πασᾶ, ἡ δὲ Πελοπόννησος ἀπαλλαγῆσα τοῦ ῥέτου καὶ ἐμπείρου πολεμίου, ἡδυνήθη εὔχεροις νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ἔργου. Πλὴν τούτου ἡ στάσις τοῦ Ἀλῆ ἀπησχόλησε δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1821 τὰς πλείστας τῶν τουρκικῶν δυνάμεων τῆς Ρούμελης· οἱ Σουλιώται ἡδυνήθησαν νὰ ἀνακτήσωσι τὴν πατριδας αὐτῶν· ἡ Ἀνατολικὴ Ἐλλὰς δὲν ἐβράδυνε νὰ παρκολούσῃ τὴν παραδειγματικὴν Πελοποννήσου· ἐὰν δὲ ἡ Δυτικὴ ἐδίσταζε παραδόξως ἐπέ τινα χρόνον, περὶ τὰ μέσα ὅμως τοῦ ἔτους, ὅτε οἱ Σουλιώται ἡρχίσαν παρενοχλοῦντες τὸ στρατόπεδον τοῦ Χουρσίτη, ἐκινήθησαν πάσαι καὶ πρὸς μεσημβρίαν αὐτῶν μέχρι Μεσολογγίου χώραι. Παρεκτός δὲ τοῦ ἐμφυλίου τούτου ὀσμανικοῦ ἀγῶνος, ἐπιτίθεισταν ἀπεβή πρὸς τὴν ἐν Ἐλλαδὶ ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς πρώτας αὐτῆς ἐπιτυχίας, καθὼς προείπομεν, τὸ ἐπιχειρηματοῦ Γψηλάντου· διότι κατέπειτας προκαλεσαν ὅμως τὰς ἐπικινδύνους τῆς Ρωσίας παραστάσεις, ἡνάγκασε τὴν ὀσμανικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐνισχύσῃ μὲν τὰς περὶ τὸν Ἰστρὸν φρουράς, τὰς ἀπειλουμένας ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τὰ ὅποια ἐσορεύοντο ἐν Βεσσαραβίᾳ, νὰ ἐξακολουθήσῃ δὲ ἐπὶ πολλὰ ἐτη κατέγουσα τὰς ἡγεμονίας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι συνέπεσον ἀντιπερισπασμοί. Οἱ πατέσι τῆς Πτολεμαΐδος εἶχεν ἐπαναστατήσεις· οἱ Δροῦσοι ἐκινοῦντο· οἱ Βαχχαῖται ἵπειλουν αὐθίς τὰς ιερὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδίνην· δὲ Σουλτάνος ἡνάγκασθη νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον εἰς τὸν σάχην τῆς Ηερσίας, ἐμβάλοντα ἀδικηπόως εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους.

Διπορον λοιπὸν δὲν εἶναι ὅτι ἡ ἐπανάστασις, ὑπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων περιστάσεων ῥιπτούμενη, ἐξερράγη· καὶ ἀπορον ἥθελεν εἶναι μαλλιον ἐὰν δὲν ἦρχιζεν ἐν καιρῷ τοσοῦτον εὐθέτω, ἀφ' οὐ πρὸ αἰώνων οὐδὲν ἄλλο ἐπεζήτει εἰμὴ εὐθετον καιρόν. Τὸ δὲ θαυμαστὸν μόνον εἶναι πῶς ἡδυνήθη νὰ ἀνθεῖη καὶ διεξαχθῇ. Τὸ ὀσμανικὸν κράτος, ὁσοιδήποτε καὶ ἐν ὑπῆρχεν οἱ περιστοιχίσαντες αὐτὸ κίνδυνοι, ἥτο μέγα, μαλιστα παρακαλάμενον πρὸς τὴν μικρὰν γωνίαν τῆς γῆς, ἥτις ἐπανέστη· εἰγε κυβέρνησιν ἥτις ὅσον πλημμελὴς καὶ ἀν λογισθῇ, ἥτο πάντοτε προτιμοτέρη τῆς ἐλλείψεως πάσης κυβέρνησεως, ἡ δὲ ἐπανάστασις ἡρχίσεν οὐ

μόνον, ἀλλὰ καὶ διεξήχθη ἕνευ τῆς ἐν πολέμῳ τοσοῦτον ἀπαρχαῖτητου συμπλοκῶντας ἔκείνης καὶ χειρογωγίκες τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Πλὴν τούτου ὁ ἀντίπαλος αὐτῆς εἶχεν ὄργανον τον τραχιώτικόν, οἰκονομικόν, διοικητικόν, ὅστις ὅστιν καὶ ἐν ὑποτεθῇ χωλείνων, παρετίχεν αὐτῷ ἰσχύν, ἵνα ὅλως ἐστερεῖτο καὶ ἐστερήθῃ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος καθ' ὅλον τὸν ἄγωνα. Τελευταῖον τὸ ὄσμανικὸν κράτος εἶχε συμμάχους πεπεισμένους ὅτι ἡ ὑπερβολὴ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀκεραιά μάλιστα ὑπερβολὴ, ἦτο ἀπαρχαῖτητος εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Ἐύρωπης. Οἱ σύμμαχοι οὗτοι ἀναφρανδὸν μὲν εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ δὲν ἥλθον, ἀλλ' εἶχον μαρίους τρόπους νὰ τὸ βοηθήσωσι, τοὺς ὅποιους δὲν ἐδίστασαν νὰ μεταχειρισθεῖσιν οὐ μικρὸ μὲν παρεμβαλόντες ἡμῖν κατ' ἀρχῆς κωλύματα, ἀναχαιτίσαντες δ' ἐπὶ ἔτη πολλὰ τὰς πολεμικὰς τῆς Ῥωσίας ὄρμάς, ἐν φ' ἡ ἐπανάστασις προεκάλεσε μὲν εὐθὺς ἔξ ἀρχῆς τὰς συμπαθείας τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τὰς ἐπιεικεῖς διαθέσεις τινῶν ταύλαχιστον κυβερνήσεων, ἀλλὰ συμμάχους δὲν ηὗτον γένεται νὰ εὔρῃ εἰμὴν μετὰ ἔτη πολλά, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἡδύνατο πολλάκις νὰ καταβληθῇ, ἐάν δὲν περιεῖχεν ἐν ἐσυτῇ ἀκατάλληλα πολλάκις νὰ δύναμιν. 'Αφ' ἑτέρου ὅμως ὄφειλομεν νὰ ὄμοιογήσωμεν ὅτι μέχρι τοῦ 1825, ἦτοι μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐπανήλθεν ἐπὶ τὸν Πελοπόννησον ἡ τακτικὴ τῆς Αἰγαίου στρατιά, ἡ δυσκαναλογία τῶν πολεμικῶν πόρων δὲν ὑπήρξε κατὰ ξηράν τυσοῦτον μεγάλη ὅση ἐκ πρώτης ὄψεως φάνεται. 'Η Τουρκία, οἷς ἀπέθη μετά τὰς μεταρρυθμίσεις τῆς ἐπεχειρησεν ὁ Σουλτάνος Μαχμούτης ἀπὸ τοῦ 1826, καὶ μάλιστα μετά τὴν μεταρρύθμισιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτῆς δυνάμεων, οὐδεμίαν δύναται νὰ δώσῃ ἡμῖν ἔννοιαν τοῦ τί ἦτο τῷ 1821. 'Η παρακλησία αὐτῆς εἶχε τότε κορυφαθῆναι. Οἱ ἐπίσημοι τοῦ ὄσμανικοῦ στρατοῦ ἀριθμοὶ ἀνεβίβαζον μὲν αὐτὸν εἰς 180,000 ἵππεων, 220,000 πεζῶν καὶ 15,000 πυροβολεῖστῶν. Κατεῖχε δὲ ἡ Πόλη ἐν ταῖς κυρίως ἐλληνικαῖς χώραις φρούρια πολλά, τὰ ὅποια ὅσον εὐαλωτα καὶ ἀγένηταντο νὰ λογισθῶσιν ἢ τακτικοῦ στρατοῦ, ἡσαν ἴκανα νὰ ἀντιτάξωσιν εἰς πολεμικὰ στιρφή προχειρώς συντεταγμένα ἀπροσμάχητον ἀντίστασιν, τὴν Χαλκιδαῖ, τὴν Κάρυστον, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Αθηνῶν, τὸν Ακροκόρινθον, τὸ Ναύπλιον, τὴν Μονεμβασίαν, τὴν Πύλον, τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην, τὴν Ακρόπολιν τῶν Ηατρῶν, τὴν Τρίπολιν, ἀλλὰς τινὰς ὄχυράς θέσεις καὶ τὰς Κρήτη φρούρια. 'Αλλά, ἵνα ἀρχίσωμεν ἀπὸ τοῦ κινητοῦ στρατοῦ, καθ' ὅλα τὰ 50 πρὸ τοῦ 1821 ἔτη ἡ Πόλη οὐδέποτε ἡδύνηθη πράγματι ν' ἀντιπαρατάξῃ κατὰ τῶν πολεμίων αὐτῆς πλειοτέρους δεκακισμοίων ἀνδρῶν. 'Αναλογούζομενοι δὲ ὅτι ὄφειλε νὰ φυλάσσῃ τὸν 'Ιστρον, οὐ ὑποχρεώσῃ τὴν Περσίαν εἰς εἰρήνην, νὰ συμπληρώσῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ 'Αλῆ καὶ νὰ συντηρῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡπτον τὴν δημοσίαν τῷ προστει ταξίν, θέλομεν ἔννοηση, πῶς οὐ μόνον τῷ 1821 οὐδεμίαν

ηδυνήθη νὰ ἔκπεμψῃ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀξιόλογον στρατιών, ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, ἀφοῦ ἔξελιπον πολλοὶ τῶν προεκτεθέντων ἐντιπερισπασμῶν, ἡ Υ. Ηύλη δὲν ἀπέστειλε καθ' ἡμῶν ποτὲ ἀνδρας πλείονας τοῦ τριτημορίου τῆς προσημειωθείσης προχρυστικῆς αὐτῆς δυνάμεως. Καὶ τωάντις ἡ μεγίστη τῶν ἐκστρατῶν, ὅσας ἐπεχείρησεν, ἡ τοῦ Δράμαλη μύλις συνεποδούντο εἰς 30,000 ἄνδραν. Τὰ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη ἐμβολάντε εἰς τὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἐλλάδα ὑπὸ τὸν Μεγαλέτ πασσὴν καὶ τὸν Ὄμερο Βρυώνην στίφη, δὲν περιέλαμβάνον πλείονας τῶν εἰκοσακισχιλίων ἄνδρων. Τοσοῦτος δὲ περίπου ἦτο ἡ μεγάρων πλειότερος καὶ ὁ ἐν ἔτει 1823 ὑπὸ τὸν Μουστακὴν τὴν Σκόδρας ἀφ' ἐνὸς καὶ τὸν Ιουσούφ Περσικότζαλην ἀφ' ἑτέρου ἐλάσσας στρατός. Τοῦ 1824 ὁ Δερβίς πασσὲς ἤγαγε πολὺ ὀλιγωτέρους, τὸ ἡμισύ σχεδόν. Εἰς τὸν ἀριθμὸν τούτους δὲν θελομεν ἀντιπαραχθέσει τὸν 51,000 ἄνδρας, ὅσους κατὰ ξηράν προηρεῖτο νὰ δπλίσῃ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπιτροπῆς, τῆς ἐν "Ἀστρει β' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως" ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμίσεις τούτων ἥθελον ἀρέσει, τόσῳ μελλον, ὅσῳ ἐν αὐτοῖς περιελαμβάνοντο οὐκ ὀλίγοι κράτιστοι ἀρμάτωλοι καὶ κλέφται, οἱ δὲ ἀντίπολοι ἦσαν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀτακτοί ὅπως καὶ οἱ ἡμέτεροι, εἴχον τὸν αὐτὸν ὄπλισμόν, τὸν αὐτὸν τοῦ πολεμεῖν τρόπον, καὶ πολλακις προηγούμενως μετρήθεντες πρὸς τὸν ὄρεσιθίους μαχητάς, ιδίως τῆς Ρούμελης, είχον οὐχὶ ἀπαξ τρέψει τὰ νῶτα πρὸς αὐτούς. Δὲν πρόκειται νὰ ἐλαττωσωμεν εἰς ὑπερβολὴν τὰς πολλὰς καὶ δεινὰς δυ σχερείας πρὸς διεργαλλον ν' ἀντιπαλέσσωσιν οἱ πατέρες ἡμῶν. Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ μὴ ἔμπιπτωμεν εἰς τὴν ἀντίθετον ὑπερβολὴν, ἐάν θελωμεν τελευταῖον νὰ μάλισταν τι ἀλλιθῶς καὶ ὑπὸ τίνας ὅρους διεπράχθη ἐν τῇ ἐπαναστάσει, ἵνα διδαχθῶμεν οὕτω τι καὶ ὑπὸ τίνας ὅρους δύναται νὰ κατορθωθῇ ἐν τῷ μελλοντι. Ἐάν δὲν ἐπλανώμεθα ὑπὸ τῆς φρίκαιας ἡμῶν καὶ τῆς πρὸς τὸν οἰδκίνονται λόγον ῥοπῆς, ἐάν ἐσπουδαζούμεν ἀκριβεστερον τὴν πάτριον ιστορίαν, δὲν ἡθέλομεν παρκσυνθῆ εἰς τοσοῦτον ὄλεθρος ἀμφτήματος καὶ ἀσύνετα ἐπιγειερήματα κατὰ τὰ τελευταῖα τριάκοντα ἔτη. Τῷ 1821 οἱ Τούρκοι είχον ἴππικὸν πολὺ αριθμὸν καὶ πυροβολικὸν οὐ μικρὸν, ἐν φήμετος ἐφ' ίκανὸν μὲν χρόνον ἐπιερούμεθα πυροβολῶν, μέχρι τέλους δὲ ἐλαχίστον ἐκτησαμέθα ἴππικον. Ἀλλὰ τὸ πυροβολικὸν τῶν πολεμιῶν ἦτο μέτριον, καὶ τὸ ἀληθεῖχ οὐχὶ πολὺ ἀγωτερὸν τοῦ κατὰ μικρὸν ο· τως ἡ ἀλλως παρημένη ἀποκριθείσης. Τό δὲ ὄντως ἀξιόλογον αὐτῶν ἴππικὸν ὄλιγον τὸν ἔχορσίμευσεν ως ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπολέμουν οἱ ἡμέτεροι συνετέλεσε διεπεναντιας πολλάκις εἰς τὸ ν' αὐτῆση τὴν ἀμηχανίαν κατέβην, ως ἐκ τῆς δυσκολίας της 1) = Ἐξιγκωμενν.

συντηρήσεώς του ὅπως συνέβη ἐπί Δράμαλη. Τὰ φρούρια βεβαίως ήσαν
καλύμμα μέγχι οὔτε φρουρᾶς ὅμως ίκανάς εἶχον, οὔτε ἐφόδια πο-
λέμου, οὔτε τροφῆς, αὐτὴ δὲ μάλιστα ἡ τελευταῖς ἔλλειψις ἀπεβή κρί-
σιμος ὡς πρὸς τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, διότι οἱ Ὀσμανίδαι τῆς ὑπόστ-
θησού χώρας, καταφυγόντες ἐκ πορτηρίας ἐντὸς τῶν τειχῶν
ἐκείνων, κατέστησαν τὴν δικτήσην πολλῷ ἐξ αὐτῶν ἀδύνατον. Ἡ
Μονεμβασία, τὸ Ναυαρίνον, ἡ Τοίπολις, ὁ Ἀκροκόρινθος, ἡ ἀκρόπο-
λις τῶν Ἀθηνῶν, παρεδόθησαν δι' ἔνδεικν γραφίμων. Τὰ παράλια φρού-
ρια, καὶ τοιαῦτα ἥσαν τὰ πλεῖστα, ἡδύναντο νὰ τροφοδοτηθῶσιν ἀπὸ
θαλάσσης, ἡ δὲ ναυτικὴ δύναμις, ἦν ἡ Υ. Πύλη ἡδυνόθη νὰ μετα-
κευρισθῇ αὐθίς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπῆρξεν ἀσυγκρί-
τως μείζων τῆς πεζικῆς. Ἐν ἔτει 1821 ὑπῆρχον ἐν τοῖς ναυτικῆμοις
τῆς Κωνσταντινουπόλεως 4 τρίκροτα, 13 δίκροτα τῶν 74,¹ 7 φρεγά-
τες, 5 δρόμωνες καὶ καὶ τινες πάρωνες (βρίκια). Καὶ πλὴν τούτων
ἡ Υ. Πύλη εἶχεν εἰς διάθεσιν αὐτῆς τὰς ναυτικὰς μοιρας τῆς Ἀλ-
γερίας, τῆς Τυνιδός, τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ προστάτης
Αιγύπτου. Εἰς τὴν ὄντως κολοσσιαίν ταύτην δύναμιν οἱ ἡμέτεροι δὲν
ἦχον ν' ἀντιτάξωσιν εἰμὴ 120 ἔως 150 πάρωνας ἢτοι τὰ ἐμπορικὰ
μὲν ἀλλ' ἐπὶ πολέμῳ κατηρτισμένα σκάφη τῆς Υδρεως, τῶν Σπετσῶν
καὶ τῶν Ψαρῶν, τὰ δύοις διὰ ποικίλων εύτυχῶν περιστάσεων τῶν
προηγηθέντων 25 ἐνικατῶν ὧσει ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς παρεσκευά-
θησαν πρὸς τὸν πορειέμενον ἄγωνα² ἀλλὰ τὰ σκάφη ταῦτα, πολλάκις
κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας ἀντιπαλούσαντα, οὔτε εἶχον ποτὲ
πολεμήσει, οὔτε ἢτοι δυνατὸν νὰ πολεμήσωσιν ἐκ τοῦ συσταθῆναν κατὰ
τακρότων καὶ δικρότων· ὥστε κατὰ ὥστασσαν ἡ δυσαναλογίας ὑπῆρ-
χεν ἀκριθῆς φοβερός. Ναὶ μέν, οἱ δισυνικοὶ στόλοι προσελάμβανον
τὴν κυριωτάτην αὐτῶν ἀξίαν ἐκ τῶν ἐπικούρων τούτων, περιττῶν
τὴν ναυτικῶν νῦν δὲ στερηθέντες τῶν ἐπικούρων τούτων, περιττῶν
τοῦ πολλὴν ἀμυγχνίαν, ἡναγκάσθησαν νὰ ναυτολογήσωσι καπηλάτας
τοῦ Βοσπόρου καὶ πολλοὺς ζενους τυχοδιώκτας, Γενουάτας, Μελιτούσιος
Σταλαχούνους, ὁ δὲ ἐντεῦθεν ἐπελθὼν κακισιος τῶν κητῶν³ ἐκείνων γει-
τονίος ἐπενήργησεν εἰς τὴν ὄλεθρίκην ἐκβοσιν τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν.
Πλὴν τούτου αἱ ναυτικαὶ μοιραὶ τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς
Τυνιδός, αἴτινες πάντοτε εἶχον δώσει δειγματα δενιότητος καὶ ἀνδρείας,
τὸν προσήρχοντο προθύμως, προθύμωτερον δὲ ἀπήρχοντο εἰς τὰ ἔδικ.
Ἄτο δὲ τοῦτο συνέβη κατὰ τὰ τρία πρώτα ἔτη εἰς τὸν στόλον τοῦ
Μεχμέτ Ἀλῆ. Οὐδὲν ἢτον τὸ μέγεθος τῆς ἀντιπάλου δυνάμεως ἢτο
τοσοῦτον ὑπέρογκον, ὥστε ἡ ἀντιπαράταξις τῶν ἡμετέρων στολίσκων

(1) Ἐννοεῖται: τηλεσβόλων.

(2) Κήτη ἐννοοῦνται: ἐνταῦθα τὰ φοβερὰ πολεμικὰ σκάφη τῆς Τουρκίας.

προεκπλεσσε πάντοτε τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐμπειροτάτων περὶ τὴν νοητικὴν τέχνην ἀνδρῶν, τὰ δὲ κατὰ θαλασσον κατορθώματα τοῦ ἀγώνος ἐπιμήιησαι πολὺ μᾶλλον τὴν τὰ κατὰ ξηράν.

Ἐν γένει ὅμως δύναμεθι, σκευ τῶν ὑπερβολῶν τῆς ποιήσεως ἡμῶν καὶ οἰκείως, νὴ εἰπωλεν ὅτι οἱ μαχηταὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἔξεπλήρωσαν κατά τε ξηράν καὶ κατὰ θαλασσον τὸν αὐτὸν αὐτῶν ἐπαξιώσαντούς ψεγάλου σκοπού.

Κ. Παπαθρηγόπουλος.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

... Καὶ ὁ στρατάρχης Κολοκοτρώνης
Κράζει «Φωτάκε οὐ πασπιστά!

» Θέλω νὰ λάβω διὰ τῆς μόνης

» Σπάθης σου σήμερον τὰ πιστά

» "Αν δοντας ἥλθεν ὁ Μουσουλμάνες,

» "Ἡ ἀν ἐψεύσθη 'Ρύγας ὁ πλάνος"

» Εἰς τὰς σκηνάς του αὐτὰς σὲ στέλλω,

» Λέων αἰφνίδιος θὰ χυθῆς,

» "Ως δεῖγμα αἷμα νὰ φέρης θέλω·

» Τρέξε κ' ἐπίστρεψε παρευθύνες".

1) Ο Μεγμέτης Δράμαλης: μετά τοῦ στρατοῦ ἐκ 30 χιλ. ἐστάλη ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου Χωνεύσιτου κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Πρὸ τῶν στενῶν τῆς Κορίνθου ἦταν τεταγμένοι μετ' ὄλγων σφασιωτῶν ὁ Γεώργιος Σέκερης καὶ Ῥήγας Παλαμήδης, οἵτινες φεύγουσι: πρὸς τὴν Ἀσκαδίαν, μόνοι ἐγκαταλειφθέντες. Ο Δράμαλης προύγρωης μέλχει τοῦ "Αγγούς, τότε δὲ ὑπὸ δράστεις καὶ ἡ Κυθέρωνης. Ο Θ. Κολοκοτρώνης φθίνει ἀπὸ Τριπόλεως εἰπεῖ, ἀργολικὰς πεδιάδες, δῆπου σκέπτεται περὶ τῆς γενικῆς σωτηρίας μετὰ της Δημού. Ψύλλατος, Πέτρου Μαυρομιχάλη καὶ Π. Κρεββατάς καὶ ὁ μὲν Ψύλλαντης καταλαμβάνει τὴν Ἀχρίπολιν τοῦ "Αριούς καὶ περιτπάτη τὸν ἐλβόν δὲ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν ἄλλων στρατολογεῖ καὶ ταχέως συγχροτεῖ ὁζεῖ μακρον δύναμιν.

Καὶ ὁ Φωτάκος εἰς Ἀργος φθάσας,
“Οπου ἐδίψα αἷμα ἡ γῆ,
Καὶ Τοῦρκον ἔνοπλον θυσιάσας
Φέρει τὴν σπάθην αἵμοσταγῆ.
Τότε ὁ ἔνδοξος γέρων στέλλει
Καὶ τὸν ἀλλόφυλον ἀναγγέλλει.
«Πολῖται, γράφει, Πελοποννήσου !
»Ἐλθετε, φθάσετε παρευθὺς
»Νὰ υοιρασθῶμεν πλοῦτον ἐξ ἵσου
»Οστις θεόθεν ἥλθε όφθείς.

»Οσους χρυσίου, δσους ἀργύρου
»Σωροὺς ἔστιθαξεν δ 'Αλῆς
»Ο νέος, Φάλαρις τῆς Ἡπείρου,
»Σπάθας του, ἵππους πολυτελεῖς,
»Ολα δ Δοάμαλης μᾶς τὰ φέρει,
»Καὶ ἡ καρδιά μου πολὺ χαίρει
»Οτι ἐγγίζω νὰ σᾶς πλουτίσω.
»Ἀκολουθεῖτε με, ἀδελφοί !
»Ἐγὼ προτρέχω νὰ τὸν κτυπήσω.
»Εἰς τὰ ὄπίσω μήπως στραφῇ».

Χιλίους φέρων αὐτὸς Ἀρκάδας
‘Ιππεὺς ἐν μέσῳ των προχωρεῖ
Κατὰ τοῦ Ἀργούς τὰς παιδιάδας,
Καὶ εἰς τὰς κώμας δημηγορεῖ
Πρὸς τοὺς ποιμένας καὶ ζευγλάτας,
Καὶ σωτηρίους πλέκει ἀπάτας.
Ἐμπρός του φαίνεται ἡ τραχεῖα
Καὶ χαλικόστρωτος πεδιάς,
Οπου τὰ τείχη καὶ τὰ μνημεῖα
Τὰ μαρτυροῦντα τὰς Υσιάς.¹

Ἐκεῖ φυάκιον ἀναβλύζον
‘Απὸ πλησίον βράχου ὁγμούς.
Καὶ εἰς πετράδια κελαρύζον
Περιεσπάτο εἰς ἐλιγμούς,

¹ Υσιά ἡ ‘Υσιά, κώμη τῆς Ἀργολίδος, περίφημος διὰ τὴν ἐν αὐτῇ νίκην τῶν Ἀργείων κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον (Θουκ. Ε'. 83).

Κ' ἐσυμψιθύοιςαν γηραλέαι
‘Ολίγαι γύρω ἀγριελαῖαι·
Ἐκεὶ δρομαῖοι, ἀπληστοι πάλης,
Σημαίας φέροντες ἀνοικτάς,
Φθάνουν ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης,
‘Ο ‘Ψυλάντης καὶ Κρεββατᾶς.

Ἐκεὶ συμβούλιον συγκροτεῖται
Καὶ ὁ στρατάρχης πρῶτος λαλεῖ·
«Ἡ Πελοπόννησος συγκινεῖται
»Καὶ στράτευμά της φθάνει πολὺ·
»Πλὴν φόδος μέγας, πρὸν τοῦτο φθάσῃ,
»Μήπως ὁ Δράμαλης μᾶς δαμάσῃ,
»Τρέχων εἰς Τρίπολιν καὶ δεσπόζων
»Καθέδρας θέσιν πολεμικήν,
»Τρέχων εἰς Πάτρας καὶ ταύτας σώζων
»Ἀπὸ φούφαιαν Ἑλληνικήν.

»Ἐντὸς τοῦ Ἀργους νὰ τὸν κρατήσω
»‘Ημέρας δέκα μόνον ζητῶν
»“Ηθελα τὸν ἄπληστον ν' ἀπατήσω
»Νὰ δίψω δέλεαρ εἰς αὐτόν.
»Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Ἀργους, φίλοι,
»“Αμα ὁ Ἐσπερος σκότος στείλη
»Χίλιοι εὗζωνοι νὰ ἐμβῶμεν,
»“Ωστε ὁ βάρθαρος νὰ πεισθῇ,
»“Οτι κλεισμένον πλοῦτον βαστῶμεν
»Καὶ ὑποκάτω της νὰ σταθῇ».

»‘Ακολουθεῖτέ με, πατριῶται!
»‘Εγὼ ἐμβαίνω καὶ ὅδηγῶ».
‘Ο ‘Ψυλάντης ἔκραξε τότε·
«‘Ακολουθῶ σε, εἶπεν ἐγώ».
Καὶ ὁ Χαλκόσταθος Βαρβιτσιώτης,
Καὶ ὁ ἀτρόμητος Κουμουτσιώτης,
Καὶ Πάνος, πρῶτος τῶν ἀτρομήτων
‘Ο τοῦ στρατάρχου αὐτοῦ υἱός.
Καὶ ὁ τῆς Σπάρτης Ἀριστογείτων
Τοῦ Κυριακούλη ἀνεψιός.

Εἰς τῆς Λαρίσης τὸ τεῖχος τότε
Ωμοβαστάζοντες¹ τὴν τροφὴν
Πηδῶσι χίλιοι στρατιῶται,
Καὶ εἰς πυργώματος κορυφὴν
Ἡ τῆς Δοκίας πρωταποστᾶτις
Σημαῖα σείει τὸν Φλινικά της:
Τὴν βλέπει λάμπουσαν καὶ συρρέει
Ο χριστόμαχος στρατὸς ἔκει,
Ἄργυροπότις δίψα τὸν καίει,
Καὶ σκάπτων τάφοφους πολιορκεῖ.

Ἐκεῖθεν φέρει μακρὰν τῆς μάχης
Ο Ἐλλην στράταρχος τὸν δαυλὸν
Καὶ πριέρχεται τοὺς ἀστάχυς
Καὶ τὰ βοσκήματα πυρπολῶν·
Καίει καλύβας ναὶ ἀποθήκας
Καὶ κράζει· «Ρῶσε, οὕτας ἐνίνας
Τὸν δερυκτήτορα τῆς γῆς Γάλλον,
Οταν ὅπίσω κ' ἐμπρὸς αὐτοῦ
Τὰς πόλεις ἔκαιεις αὐτὸν βάλλων
Ἐν μέσῳ πείνας καὶ παγετοῦ».

Τὰ πρὸς τὴν Τρίπολιν ὁχυρόνει
Τὰ πρὸς τὰς Πάτρας ὅμοι στενά,
Κ' ἐνῷ τὸ Ἀργος ὁ Τοῦρκος ζώνει,
Ο Τοῦρκος ζώνεται εἰς βουνά.
Εἰς τὴν σημαίαν του ἐν τοσούτῳ
Στρατὸς ἀνδρεῖος συγκεντροῦτο,
Καὶ πρῶτος ἔφερεν ὁ Γενναῖος
Τρεῖς διλοχίας Καρυτινῶν,
Οστις καὶ σῶμα ἔχων Τυδέως
Φόβητρον ἥτον Ὁθωμανῶν.

Ἐθύασε τρέξας ὁ Φλέσσας—Ἀρης.
Αίματοβάπτιστος ιερεύς,
Ο φιλογύναιος ἄμα Ηάρις
Καὶ φιλοπόλεμος Ἄχιλλεύς.

¹) = Βαστάζοντες ἐπὶ ὕμαν.

Χιλίους εἶχε διακοσίους
Λεονταράτας ἀρειμανίους
Ἡλθε Νικάτας ὁ αἴμοστάζων,
Εἰς τὴν νευρώδην του δεξιὰν
Σίδηρον ἢ λληθε βρένν βαστάζων,
Μίαν ψυγίζοντα στρατιάν.

Ἡλθε Κεφάλας ὁ σπείρων τρόμου
Καὶ Μητροπέτροβας ὁ κρατῶν
Βαρύν αἰῶνα εἰς θεον δῆμον,
Καὶ Παπατσώνης τῶν μαχητῶν
Ο πλέον εὔζωνος καὶ γενναῖος,
Θόστις καὶ κάλλος εἶχε Νηρέως.
Ἐκαστος ἔφερεν ἐξ Ἰθώμης
Ἐκαστονιάδας Ἐλλήνων τρεῖς,
Οποίας τὸλμης, ὅποις δύμης
Ολίγους ἔτρεφεν ἡ Πατρίς.

Ἡλθεν ὁ Τσάκρης ἄγων χιλίους
Τοῦ ἀλωθέντος Ἀργοὺς νιούς,
Καὶ ὁ Δαγραῖος τριακοσίους,
Φέρων εὔκνημιδας Δαναούς.
Ἡλθον ἐξ Ἀστρου τοῦ χρυσοπλίου,
Ἄγιου Πέτρου καὶ Λενιδίου
Ο Ζαφειρόπουλος καὶ Κοντάκις
Οἱ Κορυφαῖοι τῶν πολιτῶν,
Π λεμαχάρμας ἀνδρας ἐπτάκις
Συνάμα φέροντες ἑκατόν.

Ἡλθε Πλαπούτας μετὰ χιλίων
Οπισθοκόμης καὶ νεαρός,
Καὶ τοῦ στρατάρχου αὐτοῦ βραχίων
Μεγαλοσπάθης καὶ στιβαρός.
Φέροντες ἥλθον παῖδας Γυθείου,
Οἰτύλου, Ἐλους καὶ Ἀχιλλείου
Ο Κωνσταντίνος Μαυρομιχάλης,
Θόστις μαρτύρων ἔχυνε φῶς,
Καὶ ὁ Ἀντώνιος τῆς μεγάλης
Οἰκίας ἐνδοξος ἀδελφός.

‘Ο Χατζηχρήστος ἔφερε γαύρους
Διακοσίους Θρῆκας ἵππεῖς
Δορυτοφόρους ἵπποκενταύρους
Καὶ ταχυτέρους τῆς ἀστραπῆς.
Λόχον ὠδήγει μεγαλοσκίων
Ἡ Βουβουλία Τηπαρνίων.
Καὶ Κεφαλλῆνας φύλους τοῦ Γένους,
Ἐχθροὺς Ἀγγλίας τῆς μισοτῆς.
Πεντακοσίους ἀνδρειομένους
Τῆς Λάλας ἥγεν ὁ νικητής. 1

‘Ο μεγαλώνυμος καὶ ἀνδρεῖος,
‘Ο ἔχων πλοῦτον τὰς ἀρετὰς
Καὶ μετὰ ταῦτα σφαγεὶς δολίως
Παναγιώτης ὁ Κρεββατᾶς,
Χιλίους ἥγεν δικαοσίους
Τῆς Σπάρτης ὅλους παῖδας γνησίους,
*Ἀλλούς τὴν Μέσην καλλιεργοῦντας,
Καὶ τὰς Ἀμύκλας καὶ Αὔγειάς,
Καὶ ἄλλους ποίμνια ὁδηγοῦντας
Εἰς Ταῦγέτου τὰς ποδιάς.

‘Ολος ἀνδρεία, ὅλος ἀπλότης
Καὶ Ποδαλείδιος² τοῦ στρατοῦ
‘Ο Ιατρᾶκος Παναγιώτης
‘Ο δευτερεύων ἦτο αὐτοῦ.
Καὶ δὲ Βρεσθένης εἰς τὴν ἀγίαν
Ἐπερειδόμενος βακτηρίαν,
Ἐκεī εὐλόγει τοὺς πολεμοῦντας
Διὰ τὸ Γένος καὶ τὸν Σταυρόν,
Καὶ εἰς τοὺς κάτω ἐγκαρτεροῦντας
Τὸν ἄνω ἔδειχνε θησαυρόν.

Χιλίους φέρων ἔξακοσίους
‘Ο Πονηρόπουλος ἐκλεκτούς.

1) ‘Ο Ανδρέας Μεταξᾶς.
2) Υἱὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἀδελφὸς τοῦ Μαχίνος βασιλεὺς τῆς Τρίκκης ἐν Θεσσαλίᾳ· ἐλύτων μετα τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τροίας ἀπεδείχθη ἔμπειρος, ιατός καὶ γενναῖος μαχητής. Πρὸς τοῦτον παραβάλλεται ὁ περιφήμος εμπειρικός /ειρουργὸς τοῦ ἀγῶνος Παναγιώτης Ιατρᾶκος.

Τρεῖς οἰωνούς του εἶχεν αἰσίους
‘Υποστρατήγους τρεῖς συνετούς,
Κρίζαλην, Μῆτρον καὶ Παππατσός ην·
‘Ως δῆθαλμοῦ του ἔβλεπε κόρον
‘Ο Πιονηρόπουλος τὴν Ἐλλάδα,
Καὶ τῶν ἐρίδων κατευναστής,
Τὴν φλογεράν την ἐσβυνε δῆδα
Κ’ ἔζωντι σπάθην ὑπὲρ αὐτῆς.

Χιλίους ἄνδρας ἄνδρείας πρώτης
Εἶχε λογάδας Καρυτηνῶν
‘Η ἐπτακέφαλος ἀδελφότης
Τῶν μεγαθύμων Δελιγιαννῶν·
Τετρακοσίους ὡδῆγουν ἔτι
Καὶ οἱ Ζαρῆφαι καὶ οἱ Ζαννέτοι·
Τοσοῦτον στράτευμα συνενόνει
‘Ο περὶ ὅλων ἔκει ἀγῶν,
Καὶ τόσον πλῆθος ἐνδυναμόνει,
Τὸν χθὲς ἀδύνατον στρατηγόν !

‘Ομοίως χείλη ἀνοιγοκλείων
Κοκκινισμένα καὶ φλογερὰ
‘Ο διψαλέος τοῦ θέρους Κύων
Τὰ τοῦ Ἰνάχου ρόφᾳ νερά.
Πλὴν δὲ οὐράνιος βρέχει κάδος,
Τρέχουν τὰ ὁεῖθρα τῆς πεδιάδος,
Τρέχουν οἱ χείμαρροι τῶν χασμάτων,
Καὶ εἰς τὴν κλίνην τοῦ ποταμοῦ
Φέροντες ὅλοι τὰ νάματά των.
Τὸν μεγαλύνουν ὅλοι ὁμοῦ.

‘Η Βουβουλίνα τότε κινεῖται.
Τότε φωνάζει πρώτη αὐτή·
»Πῶς δὲν ὀρμᾶτε, τί καρτερεῖτε,
»Τόσοι στρατάρχαι, τόσοι στρατοί;
»Γυναῖκες εἰσθε; Ἀλλὰ τί λέγω;
»Μὴ τὰς γυναῖκας ἀδίκως ψέγω.
»Βρέφος ἔκειναι εἰς τὴν μασχάλην,
»Σπάθην εἰς μίαν χεῖρα γοργὴν

»Καὶ καρυοφύλλαιον εἰς τὸν ἄλλον,
»Πετῶσι ποῦται εἰς τὸν σφαγήν.

»Σεῖς λόγους μόνον, καὶ πράξεις ὅχι !
»Ἐτειμασάς παντοτεινάς !
»Τί περιμένετε τόσοι λόχοι,
»Τάγματα τόσα εἰς τὰς σκηνάς ;
»Τοῦρκοι τοῦ Ἀργ. υς ἀκούσατε με !
»Καὶ σύ, πασᾶ των, Δράμαλη, τρέμε !
»Αὐτὰ τὰ φύλλα πρὸν μαρανθῶσι,
»Αὐτὰ πρὸν πέσωσι τῶν δρυμῶν,
»Αὔτῶν τῶν φύλλων θέλουν τὸν πτῶσιν
»Οἱ Τοῦρκοι πάθει ἐμπρόδες ἡμῶν.

»Τὰ κλεῖθοα φέρε με : τῆς Μεθώνης
»Καὶ τῆς Ναυπλίας καὶ τῶν Πατρῶν,
»Καὶ τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Κορώνης,
»Καὶ μὴ ἐπάνω σπείρης πετρῶν !
»Τὸν Πελοπόννησον ὅχι ὅλην,
»Ἄλλ' οὐδὲ μίαν μικράν της πόλιν
»Θέλει βραχίων κυτακρατήσει
»Ελαφροκάρδου ὁθωμαγεῖ,
»Καθὼς δὲν θέλει θνητές έγγίσει
»Αστρον τοῦ λάμποντος οὐρανοῦ.

»Ἐντὸς ἐρήμου χθὲς ἥμουν τόπον.
»Αστροψαν σιψήνης οἱ οὐρανοὶ¹
»Ως τὸ πανάχροντον Βῆμα, δῆμον
»Λαμπάδες καζονται καὶ φανοί.
»Λιβάνου μ' ἔθελξεν εὔωδία
»Οργάνου μ' ἔτερψε μελῳδία.
»Ἐκράτουν Ἀγγελοι λευκὰ κρίνι.
»Ψάλλοντες χίλια Ωσσανά !
»Κ' ἐγείρουν, μ' ἐκραξαν, Βουβουλίνα !
»Η Θεοτόκος ἐμπρόδες σου νά !

»Πρόσωπον, σῶμα, φῶς ἥτον ὅλη,
»Φῶς καὶ ὁ θεῖος αὐτῆς χιτών,

»Καὶ εἰς τὸν ἔνα ὥλιοβόλει
»Κόλπον της βρέφος ἀγαπητόν.
»Τρέξε, μὲ εἴπε, καὶ μὴ βραδύνῃς!
»Τρέξε τοὺς Ἐλληνας νά θαρρύνῃς!
»Πρὶν ἡ στρογγύλη αὐτὴ σελίνη
»Γενῆ λεπτότοξος καὶ σβυσθῆ,
»Ἐντὸς τοῦ Ἀργους καθὼς ἐκείνη
»Θέλουν οἱ Τοῦρκοι ἀφανισθῆ.

»Ἐφυγεν ἄνω ἡ Παναγία
»Χύνουσα κάτω φῶς ἵλαρόν.
»Ἐλληνες, θάρρος καὶ ἀφοβία!
»Τοῦτο τὸ ἔδαφος Ἱερόν.
»Καὶ προστατεύουσιν αὐτὸν τὸν τόπον
»Χοροὶ Ἀγγέλων, φυλαὶ ἀνθρώπων!
»Ἐντὸς τοῦ Ἀργους, Ἐλληνες πλέον!»
»Εἴπεν ἐκείνη, καὶ ὁ στρατὸς
»Τὴν ἱκολούθει πόλεμον πνέων
»Κ' ἐν τὸς τοῦ Ἀργούς, κράζων, ἐν τός!

Ἡ Βουδουλίνο ἦτο ὡραία
Εἶχε τὰ βήματα στ. βαρά,
Καὶ ὡς ἡ Ἀρτεμις κολοσσαῖα
Περιεπάτει καὶ φοβερά
Μεγάλα εἶχεν δύματα Ἡρας
Καὶ βλέψυμα σπεῖρον γοργούς σπινθῆρας.
Τὸ χρυσοκέντητον ἔνδυμά της
Ζώνη συνέσφιγγεν ἀργυρᾶ,
Καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὰ πλευρά της
Σπάθη ἐκρέματο ἡχηρά.

Κεῖται εἰς βράχους ὥλιοβάτους
"Ερημον Ἀστυ καὶ ὑψηλόν.
Τῆς Ἐπιδαύρου κρυπτὰς εἰς βάτους
Τὰ τείχη σώζει· πλὴν τὸν καλὸν
Χρυσελεφάντινον ἀνδριάντα
Καὶ τὰ ὡραῖα τεμένη πάντα,
"Οσα ὑψώθησαν εἰς τὸν δύστην
Καὶ ζωοδότην Ἀσκληπιόν,

Ἐροιψε πνεύσας πνοὴν ἔχειστην
Ο πανδαιμάτωρ ἐκεῖ Αἰών.

Στέκει ἐπάνω τῆς πεδιάδος
Τὸ Ἀραχνεῖον δρός γυμνόν,
Οθεν τὴν δούλωσιν τῆς Τρωάδος
Διὰ φρυγάνων νυκτιφανῶν
Ἡ Κλυταιμνήστρα εἰδοποιήθη,
Οταν ἐγκλείουσα εἰς τὰ σινθη,
Τῶν μιαρῶν της παθῶν τὴν πάλην
Ἐπαραμόνευε τὸν καιρόν,
Εἰς τοῦ συζύγου της τὴν ἀγκάλην
Νὰ πήξῃ φάσγανον δολερόν.

Ἄπο τὸ Ἀργος ἐκεὶ δρομαῖος
Ιππεὺς ἐφάνη ξιφήρης τις,
Σώζων τὸν πάγωνα ιερέως
Καὶ τῆς πατρίδος πολεμιστής.
Τὸν οιδηρώνυχα ξανθοχαίτην
Ἴππον του διώσας εἰς ὑπρόετην
Κατέβη μέχρι τῶν παραλίων,
Ὀπου παιδίον ἀδρὰ γελῶν
Ἐροιπτεν δστρακά εἰς τὸν λεῖον
Καὶ σιγαλέον αἴγιαλόν.

Ἐκεῖ Γαλλίνας, Μαυροκορδάτος,
Νέγρος ἐν μέσῳ τῶν ἐλαῖῶν
Εἶχαν κηρύξει πῶτοι τὸ κράτος
Θεσμῶν ὡραίων καὶ παλαιῶν¹⁾
Ἐπάνω τόπων αὐτὸς ἀγίων
Ἐστησεν δύμα γέμον δακρύων,
Καὶ εἰς λαβύρινθον βυθισμένος
Πολυπλανήτων συλλογισμῶν,
Ἐκ τῆς ψυχῆς του ὡς ἐκ πυθμένος
Ηντλησεν ἔσχατον στεναγμόν.

1) Ο Θ., Νέγρος ἔζησε καὶ ἀπέθανε παραινῶν καὶ πράττων ἀείποτε τὸ
κλέον, εἰλε ε ἐς ἑτοιμότητα πολλήν περὶ τὴ λέσιν καὶ τὸ γράφειν.

«Εἰς τὸν Ἀγίαν Τράπεζαν, ὅπου
Ἐξων εἰρήνης ἄρτον εύρών,
Ἄφνσα, εἶπε, τοῦ Θανθρώπου
Τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν Σταυρόν.
Κ' ἐζώσθην τὸν σπάθην κατ' ἀλλοφύλων,
Τὸν πρόσκαιρόν μου ζωὴν διείλων
Εἰς τὸν Ἑλλάδα, εἰς τὸν Θεάν μου.
Ιλλὴν παραπέτασμα μελανὸν
Σήμερον κρύπτει ἐνώπιόν μου
Οὐδοῦ πατρίδα καὶ οὐρανόν.

»Θεέ, νὰ πράξω τί ἐδυνήθην !
Τὸν Ἀκροκόριον τὸν παθῶν
Ρίψασπις ἄφνσα, καὶ ἡρήθην
Θρησκείαν, Γένος καὶ παρελθόν !
Εἰς μάχος ὅλοι τρέχουν οἱ ἄλλοι,
Παιᾶνες, γυναικες, μικροὶ μεγάλοι
Εἰς τὰ στενώματα, εἰς τὰ δάσον
Ἐλευθερίας σάλπιγξ βοᾷ.
Η γῆ σαλεύει, ὁθεν περίσση
Γλαυκὴ τοῦ Φοίνικος ἡ σκιά.

»Φωνάζει γέρων ὅπλιζων νέον.
Κτύπα τοὺς Τούρκους καὶ δι' ἐμέ !»
Σύζυγος κράζει: «ἄς ἔλθουν πλέον
Καὶ τῆς χηρείας μου αἱ στιγμαί !»
Καὶ μήτηρ λέγει: «τέκνον μου τρέχε
Καὶ τὸν Ἑλλάδα μυτέρα ἔχε !»
Κατησχυμένον τοῦ κόσμου βάρος,
Τὸν κόσμον φεύγω μόνος ἔγώ,
Μόνος δὲν ἔχω προσώπου θάρρος
Νὰ σφάξω Τούρκοις καὶ νὰ σκλαγῶ...

»Ω σὺ φρουράρχου ἀθλεστάτου
Καὶ τῆς αἰσχύνης του διαδέ,
Τοῦ φοβεροῦ μου λοιπόν θανάτου
Τὰς ἐγγιζούσας στιγμὰς ίδε,
Καὶ τὰς ἐσχάτας μου αὔτὰς θλίψεις
Καὶ τὰς ἐσχάτας μου αὔτὰς τύψεις..

Είς τὴν Πατρίδα εἶπε !.... Ἀν πταῖω,
Πταίστης ὀλίγων εἶμαι στιγμῶν.
Πρῶτος τὴν πλάνην μου, πρῶτος κλαῖω
Καὶ εἶμαι ἄξιος οἰκτιρμῶν...

«Μίαν ἡμέραν πραῦνομένη
Ἴσως ἔκείνη μ' εὔσπλαγχνισθῇ,
Καὶ εἰ τὸν τάφον μου μισημένη
Ἴσως ἡ μνῆμη μου δὲν κλεισθῇ...
Ξίφος μου εἶχε τὴν ἀδικήσει.
Ξίφος μου θέλει τὴν ἐκδίκησει . . .»
Λέγει καὶ σφάζεται πλοσιάζει
‘Ο ἵππος φώθωνας ἀνοικτούς.
Τὸ αἷμα βλέπει, ἀφονιάζει,
Καὶ φεύγει χύνων γόους φρικτούς.

Τίς τὴν κιθάραν μου, τίς ἐγγίζει ;
Αὔρα τὴν ψαύει τις μυστική,
Καὶ εἰς τὸ δῶμά μου ψυθυρίζει
Τοῦ παρελθόντος μέλος γλυκύ;
Ω τῶν δοράτων σύντροφος λύρα,
Είς τὴν νεκράν μου σκίρτησε χεῖρα
Καὶ ἀναμνήσεις φέρει γλυκείας
Τῶν τῆς Ἑλλάδος καλῶν καιρῶν
Τῆς φωμαλέας της ἡλικίας
Τῶν ὁμομορφῶν μου ἡμερῶν !

Σ' ἀκούω, φίλη καὶ μεταβάλλω
Εἰς πάντα ἥχόν σου τὴν χροιάν,
Καὶ σπάθην ἔλκω καὶ λόγχην πάλλω
Εἰς τὴν πυρώδην μου δεξιάν.
Χαρᾶς ἡμέραι, ἡρώων χώρα,
Πόλεμοι, νίκαι, ποῦ εἰσθε τιώρα;
Φεῦ ! τοὺς ἀγῶνας ἔκείνους ψάλλων
“Ολα τὰ τότε ἀνακινῶν,
Περιπλανῶμαι εἰς κόσμον ἄλλον
Καὶ καταρῶμαι τὸν τωρινόν.

Ὦ ! πόσον μέγας ὁ Ἔλλην τότε !

Ἐνθουσιῶντες περιχαρεῖς
Καὶ στρατηλάται καὶ στρατιῶται

Καὶ ἴεράρχαι καὶ ἴερεῖς
Εἰς τὰς χαράδρας καὶ εἰς τὰ ὅρη
Ἐτρεχαν ἀτρομοι ὁπλοφόροι,

Ὦ ! ποῖος τότε εἰς τὰς καρδίας

Πατρίδος ἔρως μεγαλουργός !
Στράτευμα ὅλον εἰς τομλητίας
Πολλάκις ἔτρεπε γεωργός.

Ἐντὸς τοῦ Ἀργους, εἰς ἀστεγάστου

Ἀμφιθεάτρου τὸ ἐμβαδόν,
Εἶχεν δὲ Δράμαλης τὰς σκηνάς του

Καὶ εἰς τὴν ἄκραν τῶν Ἀτρειδῶν
Τὸν Ὑψηλάντην κλειστὸν ἐκράτει·

Τὰς ἀκοάς του βοὴν ταράττει·
Οὐματα στρέψει, καὶ προχωρούντων

Ἐλλήνων βλέπει μυρμηκιάς,
Ἐλλήνων ὅλως λευκὰς κινούντων

Περικνημίδας καὶ ποδιάς.

Ἄπο τοὺς πρόποδας τῆς Λυκώνης,

Οπου Ἀρτέμιδος Ἱερὸν
Ἐκ λευκοπέτρας ὑψοῦτο μόνης,

Τοῦ Πολυκλείτου ἔργον λαμπρόν,
Μέχρι τῶν Κήπων ἡ μακροτάτη

Τῶν πανελλήνων γραμμὴν ἐκράτει·
Πεζῶν, ἵπλέων τρεῖς μυριάδας

Καὶ τηλεβόλα του ἐκατὸν
Εἰς τοῦ Ἀτρέως τὰς πεδιάδας

Κινεῖ δὲ Δράμαλης κατ' αὐτῶν.

Καθὼς ὅπόταν ἀπὸ τὰ ὕψη

Προβάλῃ σύννεφον μελανὸν
Καὶ εἰς τὰ δάσον χάλαζαν δίψη,

Ανεμον δίψη καὶ κεραυνόν,

Καὶ βαρυὶ δοίη πεύκη τὴν λεύκην,
Καὶ ἀντικρούη λεύκη τὴν πεύκην,
Καὶ χιλιόχρονοι διζοσπᾶνται

Πλάτανοι πίπτοντες εἰς τὴν γῆν
Καὶ λύκοι λέοντες ἀπαντῶνται
Μίαν ἀφίνοντες ὡρυγήν,

Τοιοῦτον ἔχουσε μικτὸν βρόντον,
Ἡ κλονουμένη Ἀργολική,
Οτε, τῶν δύο στρατῶν βοώντων,
Ἡ πρώτη ἔγινε συμπλοκή.
Σώματα πίπτουν κερδατισμένα
Ως σιτοκάλαμα θερισμένα,
Ο ἵππος μένει δίχως ἵππεα,
Δίχως δὲ μάχαιρα μαχητὴν
Κλαίει τὸν πρόμοχον δὲ σημαῖα,
Ἡ σάλπιγξ κλαίει τὸν σαλπιγκιόν.

Ἴππεὺς δὲ Τσώκρης λαμπρὸν ἵππει
Μακρόθεν βλέπει καὶ τὸν ζητεῖ.
Βλέψματα δύπτοντες φρικαλέα
Καὶ ἄμα τρέχοντες πτερωτοί,
Ἐλλην καὶ Τούρκος σύναπαντῶνται.
Καὶ συνωθοῦνται καὶ συγκυτυπῶνται.
Οἱ δύο ἵπποι τῶν γονατίζουν,
Αὐτοὶ δὲ σπάθας αἷμοχαρεῖς
Ἀκόμη ἄνωθεν ἀντικρύζουν
Καὶ ἀντιδίδουν κτύπους βιθρεῖς,

Καθὼς εἰς διυχας περιζώιει
Οφίν πεντάπυχν ἀετὸς
Καὶ ύψονόμενος τὸν ύψονει
Ἄλλ' ἀντιστέκει δέ ἐρπετὸς
Ἐχθρὸς ουρίζων καὶ κάτω κῆρίνων,
Καὶ κρώζει τὸ δρνεον ἄιω τεῖνον,
Ομοίως ἔφιππον συναρπάζει
Ο Τσώκρης ἔφιππος τὸν ἔχθρόν,

Πλὴν ν' ἀποσπάσῃ αὐτὸς σπουδάζει
Σῶν τὸ σῶμά του ἢ νεκρόν.

Οἱ δύο τότε εἰς ἐν των μόνον
Πάντημα φθάνουν δρθοὶ τὰν γῆν,
Καὶ πρῶτος δίδει ὁ Ἑλλην φόνον
· Οὐοῦρκος χύνει φοικτὴν κραυγὴν,
Καὶ ἡ ψυχή του χωρίζομένη
· Ως μαῦρον νέφος ἀεροβαίνει
Τὰν χρυσωμένην του πανοπλίαν
· Απὸ τὸ πτῶμά του ἀφαιρεῖ
· Ο Τσώκρος, χαίρων διὰ τὴν λείαν,
Καὶ ὑπερήφανος τὴν φορεῖ.

· Ο μακροκόμης Πλαπούτας φθάνει
· Ἐνα τοῦ Δράμαλη λοχαγὸν
Καὶ κράζει «Πίστεως Μουσουλμάνοι,
Πατρίδος, Γένους αὐτὸς ἀγών !
Σύμερον, Πέρσαι, νὰ μᾶς ἰδῆτε !
Μάχαιραν Ἑλληνος νὰ γευθῆτε !»
Βαρὺ τὸ ξίφος καταβιβάζει
· Καὶ εἰς τὴν κίδαριν τὸν κτυπᾶ,
Πλὴν ἀντ' ἐκείνου αὐτὴν διχάζει
Καὶ εἰς τὸ σάγμα τὸ ξίφος σπᾷ.

Κατὰ τοῦ ὅπλου του ἐν ὦ χύνει
· Ο Ἑλλην ὅλην του τὴν χολήν,
Φεύγει ὁ Τοῦρκος καὶ κάτω κλίνει
Τὴν ξυρισμένην του κεφαλήν.
· Όμοίως ὅταν ἡ δρυμοβάτις
· Ελαφος χάση τὰ κέρατά της
Φεύγει ταὶ κύπτει γυμνοὺς κροτάφους,
Τρέμουσα δπου καὶ ἀν σταθῆ,
Μὴ εἰς χαιόκλαδα τοῦ ἔδαφους
Καὶ μὴ εἰς δένδρων κορυμοὺς τρωθῆ.

Αλλ' ὁ Προπούτας ἀλλιν ναυμβάνει

Σπάθην παρ' Ἑλληνος οὐκοῦ,

Καὶ ἄλλον Τούρκον πεζὸν προφθάνει

Τρέχοντα ἐμπροσθεν τοῦ στρατοῦ.

Ἐν φέκεινος φεύγει τὸν φόνον,

Τὴν κοπτεράν του αὐτοῦ ψύσινων

Πέραν καὶ πέραν τὸν διχόνιον.

Διχοσχισμένος δὲ θλιβερός

Βῆματα δύο τρία βαδίζει

Καὶ πίπτει ἐνθεν καὶ ἐνθεν νεκρός.

Μάχαιραν ἔτρεξε νέαντιτάξη

Καὶ ἄλλος Ἑλλην, ὡς ἀετός,

Πατῶν τὸ ἔδαφος πρὸν πετάξη,

Οἱ Παπατσώνης ἥτον αὐτός.

Νέον ωραῖον εἴκοσι νέοι

Τὸν ἡκολούθουν δλοι ωραῖοι,

Οἱ οἱ ως κρίνα λευκάς φοροῦντες

Περικυνηΐδας καὶ ποδιάς,

Οἱ οἱ τὰ ξίφη γυμνὰ κρατοῦντες

Καὶ ἐλαυψε γύρω δὲ πεδιάς.

Οἱ έφεδρεύων εἰς τὴν Λυκώνην

Καὶ χύνων κάτω χρυσῆν σκιάν,

Αγγελος θέτει τὸν Παπατσώνη

Τῷ τὴν θείαν του δεξιάν.

Σκέπνην τοιαύτην ἔχων δέρως,

Τρέχει καὶ μάχεται διαπύρως.

Πίπτουν ἐπάνω του πυροβόλα,

Βολίς τὸ βῆμά του δὲν κρατεῖ,

Αποστομόνει τὰ ξίφη δλα

Καὶ τὰ συντρίβει καὶ τὰ πατεῖ.

Οὔτως ὁνόκερως σπάθην σείων

Πρὸ τοῦ μετώπου του κοπτεράν,

Πηδᾶ ἐν μέσῳ ἔχθρῶν χιλίων
Θωρακισμένος ἀπὸ δορὰν
Δωδεκαδάκτυλον εἰς τὸ πάχος,
· Αδιαπέραστος στέκει βοάχος·
Δέχεται λόγχας, δέχεται βέλη
Καὶ μολυβδόβολα φλογερά,
Σίδηρος ποῖος τοιαῦτα μέλη,
Μόλυβδος ποῖος διαπερᾶ!

Ἴππον ὀλόμαυρον ὡς τὴν πίσσαν
· Άλλος ἐδίωκε, καὶ αὐτοῦ
Στολὴ καὶ γένειον μαῦρα ἥσαν,
Καὶ εἰς τὴν χεῖρα τοῦ μαχητοῦ
· Ή αἷμοστάζουσα μάχαιρά του
· Ήτο τὸ δρέπανον τοῦ Θινάτου·
· Ευπρός του ἐστιλθόν χρυσὸς ὄλα
Τὰ τοῦ Χουρσίτου πολυτελῆ
Σμαραγδοκόλλητα πυροβόλα,
Καὶ ὄλος τόλμη καὶ ἀπειλὴ

· Ο Φλέσσας ἵτο· φθάνει νικῶντα
Τῆς Δαλματίας ἀρματωλόν·
Τὸν φθάνει τρέχοντα καὶ βοῶντα,
Καὶ τὸν φονεύει πυροβολῶν.
Λευκὴν σημαίαν σείων εἰς δόρυ,
Λευκὴν δὲ Τούρκος στολὴν ἐφόρει·
Λευκὸς δὲ ἵππος του ἔξεπέρα
· Ολους ὡς ἔλαφος ἔλαφρός,
Καὶ ἀνεπήδα εἰς τὸν ἀέρα
· Ολος χρεμέτισμα καὶ ἀφρός.

Βοᾶς δμοίως ἄνευ σκοπέλων
· Οτε ἀπλόνων λευκὰ πτερά,
Καὶ κάτω μέλαιναν σκιάν στέλλον·
Τὴν παραλίαν ταχυπερᾶ,

Τὸ μέγα ὅρνεον τῆς ἀγρίας
Θαλασσοκτύπου Ἀκαρνανίας.
Πλὴν πυροβόλου τὸ φθάνει σφαιρά,
Κλίνει καὶ πίπτει κατὰ μικρόν,
Καὶ κυλινδεῖται εἰς τὸν ἀέρα
Καὶ εἰς τὰς πέτρας βροντᾶς νεκρόν.

Τοὺς δὲ Σατράπης ἥλθεν εἰς πάλην
Καὶ τοὺς ἀπῆλθε μετὰ φθοράν,
Καὶ πνέων λύσσαν ἔτρεξε πάλιν
Νὰ τεταρτεύσῃ τὴν συμφοράν.
Οὐοίως πέραν τοῦ Καφηρέως
Εἴς τὰ φυσῆματα του βορέως
Πηδᾶ ἡ θάλασσα μανιώδης
Καὶ τὰ παράλια πλημμυρεῖ,
Ἄφρούς της χύνει καὶ πεισματώδης
Ἐφόδους νέας ἐπιχειρεῖ.

Οἱ Τοῦρκοι φεύγουν κατησχυμένοι,
Καὶ ὁ προστάτης τῶν Σατανᾶς
Ματαίως ἄνωθεν τοὺς θερμαίνει
Μυστηριώδεις στέλλων φωνάς.
Ἄλλ' ἔνα μόνον ἄνανδρον ὄντα
Βλέπει καλόγηρον δειλιῶντα
Εἰς μίαν πτέρυγα τῶν Ἐλλήνων.
Νέα στρατεύματα καὶ πλαστὰ
Ως ἐπερχόμενα κατ' ἐκείνων
Εἰς τὸν καλόγηρον παριστᾶ.

Οἱ ἁσοφόδος τότε «σταθῆτε!»
Κράζει καὶ παύει νὰ κυνηγῇ.
Βλέπων δὲ γείτων του τὸν μιμεῖται,
Καὶ στρατιῶται καὶ στρατηγοὶ
Ολοὶ ἀκίνητοι συγκρατοῦνται.
Καὶ τῆς διώξεως παραιτοῦνται.
Αναπτεροῦνται οἱ Μουσουλμάνοι
Θρασεῖς γενόμενοι ἐκ δειλῶν,

Καὶ ὁ στρατός των εἰς Ἀργος φθάνει
Φεύγων καὶ ἄμα πυροβολῶν

Τὴν ἐπιοῦσαν αὐγὴν θαρρύνων
Τὸν δειλιῶντα ἔτι στρατὸν
Οἱ ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων
Τοιαῦτα ἔλεγε πρὸς αὐτὸν
Απὸ τὸ ὑψος ἐλαιοτρόφου
Καὶ καλλικρίνου ἄλλοτε λόφου
«Θάρρος, ὡς Ἑλληνες! μὴ φοβεῖσθε!
Οἱ χθὲς ποιμένες καὶ γεωργοὶ¹
Δὲν ἐδοξάσθητε; δὲν καλεῖσθε
Σωτῆρες ἔθνους καὶ στρατηγοῖ;

»Απὸ τὴν Ζάκυνθον εἰς τὴν Μάνην
Οτε, ἐρρίφθην διὰ μιᾶς,
Εἰς τὰς Καλάμας ὅτε ἐφάνην
Απὸ τῆς Μάνης τὰς Κυτριάς,
Ρόπαλα, δρέπανα ἐκρατεῖτε,
Αλλὰ τοὺς Τούρκους ἐκυνηγεῖτε,
Μέχρι Τριπόλεως καὶ Ναυπλίας,
Μέχρις ἀκόμη καὶ τῶν θυρῶν
Τῆς δυσαλώτου Μονεμβασίας,
Καὶ τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Πατρῶν.

»Σώους σᾶς ἔφερα διαβαίνων
Φρούρια Τούρκων καὶ στρατιὰς
Εἰς τοῦ Παπάρεως, τῶν Βερβαίνων
Καὶ τῶν Τρικόρφων τὰς ποδιάς,
Καθὼς ὁ γέρανος, ὅστις τρέχει
Καὶ εἰς τὰ νῶτά του στρουθοὺς ἔχει.
Εἰς τὸ Λεβίδιον, εἰς τὴν Θάναν
Πόση τῶν Τούρκων φυγή, σφαγή!
Εἰς τὴν Βαλτέζην καὶ εἰς τὴν Γρέναν
Πόση τῶν Τούρκων σφαγή, φυγή!

»Εἰς τὴν κρημνώδη Μονεμβασίαν,
Ἐνθυμηθῆτε, ὅταν αὐτοὶ²
Απὸ τὴν δίψαν καὶ ἀστίαν
Ἐπεριπάτουν ὡς σκελετοί!

Ἐνθυμηθῆτε τὴν λαμπροτέραν,
Τὴν φαιδροτέραν πασῶν ἡμέραν.
Οταν δὲ Κόρινθος παρεδόθη
Καὶ σᾶς ἐμβίβασα εἰς αὐτήν,
Οταν δὲ πύλη της ἐσταυρώθη
Τρὶς μὲ τὸν Φοίνικα ἵκητην !

»Σὺ Ἀρχαγγέλου δομφαίαν ἔχων
Καὶ εἰς τὰς πτέρυνας φέρων πτερός,
Ψυχάς δὲν προπαζεῖς Τούρκων, τρέχων
Εἴς τὰς σκηνάς των, Νικαταρᾶ;
Νύκτα τοῦ Ἀργους πατῶν τὰ τείχη
Ἐν δὲ τῶν Τούρκων σάλπιγξ ἀντίχει,
Σὺ δὲν ἀπέσπας πέρυσιν ὅλον
Τὸν μόλυβδόν των ἐκ τῶν Ναῶν,
Πολεμοφόδιον τηλεβόλων
Διὰ τοὺς λόχους τῶν Δαναῶν ;

»Βοσκοὺς ὀλίγους καὶ ζευγηλάτας
Ἐμπρός ὡδήγεις τῶν Δολιανῶν,
Καὶ τὰς δειλάς των σ' ἔστρεφαν πλάτας
Ἐξ χιλιάδες Ὁθωμανῶν.
Δύο πρὸς εἴκοσι τότε ἥσθε,
Καὶ δύο σήμερον τρεῖς φοβεῖσθε ;»
Αὐτὰ δέ γέρων προφέρει μόλις
Καὶ διακόπτει αὐτὸν κραυγὴν
Τῆς στρατιᾶς του βοώσης ὅλης
Καὶ δέ Ἀργεία σείεται γῆ.

Καὶ δέ Δημήτριος Δεληγιάννης
Κράζει, τὴν σπάθην του ἀνυψῶν,
«Κολοκοτρώνη, καιρὸν μὴ χάνης !»
Καὶ δέ Νικήτας αἷμα διψῶν,
Μίαν σημαίαν εὔθὺς ἀρπάζει
Καί «εἰς τὸ "Ἄργος, "Ελληνες !» κράζει !
Βλέπων τὴν κίνησιν τῶν Ἐλλήνων,
Κινεῖται τότε καὶ ἐχθρός,
Καὶ ἀναβάται ἵππων πυρίνων
Δύο Λαλαῖοι τρέχουν ἐμπρός.

Ἐφόρει κόκκινα καὶ βαστάζων
Ο εἰς δομφαῖαν δαμασκηνήν,
Ἐλεγες δὲ αίματοστάζων
Ἄθησε τότε φόνου σκηνήν.
Εἶχε βραχίονας δρυθανοίκτους
Καὶ τούτους ἄμα βελονοστίκτους.
Καὶ εἰς τὸν ἔνα εἰκονισμένην
Ἐχιδνα ἔστρεψε τὴν οὐράν,
Καὶ εἰς τὸν ἄλλον ζωγραφισμένην
Τίγρις ἐκράτει ζῶσαν βοράν.

Απὸ τὸν ὥππον δίς, τρὶς κενόνων
Τὰ πυροβόλα του καὶ πετῶν
Ο ἄλλος ἔστελλεν ἄμα φόνον
Κ' εἰς νέφος ἔκρυπτεν ἑαυτόν.
Η πράσινός του στολὴ χρυσίνους
Ἐπάνω εἶχεν ἡμισελήνους.
Τὸν ωμοσκέπαζεν ἐπενδύτης,
Δέρμα καὶ πρόσωπον καὶ οὐρά
Ἀρκτού μεγάλης καὶ μαύρης, ἥτις
Ολη ἐσείτο φοβερά.

«Νικήτα, τρέξε, αὐτὸς φωνάζει,
Νὰ μετρηθῶμεν ἐδῶ ἡμεῖς!»
Καὶ ὁ Νικήτας «ἔθθασα!» κράζει,
Κράζων καὶ φθάνων ἐντὸς στιγμῆς.
Καὶ σύρων ξίφος σταυροῦται τότε
Καὶ λέγει· «Ἄγγελοι Θεοῦ, δότε
Νὰ καταφέρω σπάθην βαρεῖαν
Εἰς τοῦ Λαλαίου τὴν κεφαλήν,
Κ' ἔγω λαμπάδα ν' ἀνάψω μίαν
Εἰς τὰς εἰκόνας σας ὑψηλήν!»

Εἰς τοῦ ἔχθροῦ του πετῷ τὰ στήθη
Καὶ φθάνει δίδων κτύπον σφαγῆς.
Ἄνω τοῦ ὥππον του ἐκλονήθη
Κ' ἐπεσεν ύπτιος κατὰ γῆς.
Καὶ εἰς τοῦ Ἀρεως τὸ πεδίον
Ἐβαρυγδούπησε τὸ θηρίον.

Τὸ φοβερόν του ἄνοιξε στόμα
Καὶ εἰς αἰμάτων πληυρισμὸν
Ἐπάνω ἔχυσεν εἰς τὸ χῶμα
Τὸν τελευταῖόν του γογγυσμόν.

Θερμὸς ἀκόμη δὲ Τουρκοφάγος
Κατὰ τοῦ ἄλλου ἐν ὦ πετᾶ,
Ἐξαίφνης στέκει... γίνεται πάγος...
«Εἰ δψις, κράζει, μὲ ἀπατᾶ ;
Αλῆ—Φαρμάκη, σύ, φίλε εἶσαι ;»
«Ἔγώ, τοὺς πύργους μου ἐνθυμεῖσαι ;...
Συνεπολέμεις εἰς τὴν πλευράν μου».·
Καὶ ὁ Νικήτας : «ποῖα στιγμαί !
Δάδε ως δίλην τὴν μάχαιράν μου...
Τὴν ἴδικήν σου δός εἰς ἐμέ»¹.

Καὶ δὲ Πλαπούτας ὀκνὸς δὲν μένει·
Περάστις τάγματα ἔχθρικά,
Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὀναβάλνει·
Βύματα τότε ὀρυπτικά
Ο τρυπλάντης κάτω κυλίων
Προφθάνει τοῦτον μετὰ χιλίων.
Τοὺς Μουσούλμανους κατέχει φρίκη
Καὶ δλοι τρέπονται εἰς φυγήν,
Ἐν ὦ τοὺς Ἑλληνάς στέφει νίκη
Καὶ δλοι δίδονται εἰς σφαγήν.

Φωνεύει Τούρκους πρώτιστος ὅλων
Καὶ ἀργυρόχρυσος τὴν στολὴν
Σείει τὴν κόμην ἀκινοβόλον
Εἰς τὴν ὁραίαν του κεφαλὴν
Ο Γεωργάκης Μαυρομιχάλης,
Βλαστὸς δὲ νέος ὥζης μεγάλης,

1) Κατὰ τὸ ἔτος 1809 δὲ Ἀλῆ—Φαρμάκης πρώτος τῆς Λάλας πολεμούμενος ως ἀποστάτης ὑπὲ τοῦ Βελῆ—Πασᾶ, διοικητοῦ τῆς Πελοποννήσου, ἐπεκάλεσθη την βοήθειαν τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ Νικήτα τοῦ Τουρκοφάγου, οἵτινες ἦσαν φίλοι του, διατείθοντες τότε ἐν Ζαχύνῳ. Οὗτοι δὲ ἦνον καὶ συνηγών/σύνησαν ἀπὸ τῶν πύργων ἔκείνου κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Βελῆ, ὅτε δὲ δὲ Ἀλῆ Φαρμάκης συνεβίβάσθη, ως ἐνα τῶν χυριωτέρων ὄρων τῆς συνθήκης ἔθεσε τὴν ἐλευθέριαν ἀπογόρησιν τῶν δύο Ἑλλήνων.

"Ιππον διώκει, δστις γνωρίζων
Τὸν βαρυσπάθην του μηχνιὴν
Πηδᾶ χορεύων καὶ χρεμετίζων
Κ' ἔχων τὴν χαίτην περιχυτήν.

Μετὰ τὴν δίωξιν ἡ σελήνη
Μόδις προσβαίνει σιωπηλή,
Οἱ δρχιστράτηγος δὲν βραδύνει
Καὶ τοὺς ἀρίστους εὔθυνς καλεῖ.
Εἰς τὴν σκηνήν του ὄμοῦ ἐμβάντες,
Οἱ λοχαγέται κάθηνται πάντες,
Καὶ ἀνθοσμίαν εἰς ὅλους χύνει
Οἱ οἰνεχόις τότε πολύν,
Καὶ τὴν ἀφρίζουσαν καθεὶς πίνει
Καὶ ἀναβοράζουσαν σιάφυλήν.

Εἰς τὴν ὄμηγυριν τῶν Ἐλλήνων
Οἱ στρατηγέτες ἐν μέσῳ στὰς
Κέρνα, φωνάζει, κέρνα τὸν οἶνον
Εἰς τοὺς γενναῖους πολεμιστάς.
Εἰς τοὺς γενναῖους αὐτὸς ἀνήκει.
Γλυ. ὑ τὸν ἔχει ποτὸν ἡ Νίκη.
Καυπίλων δέκα καὶ δέκα ἵππων
Εἰς πάντα πρόμαχον ἀμοιβή,
Ἄμα τὸν ἐπχατὸν λάβῃ κτύπον
Οἱ Μουσουλμάνος καὶ συντριβῇ.

»Ἐκ τῶν βαρέων μας βραχιόνων
Θανατηφόρον λαβὼν πάνγην,
Τὸν Ἀκροκόρινθον ἔχει μόνον
Οἱ Μουσουλμάνος καταφυγήν.
Ἐδῶ νὰ μείνωμεν οἱ δλίγοι,
Κ' ἐμπρόδος οἱ ἄλλοι μὴ μᾶς προςφύγη
Πέραν Κορίνθου τὸν Ὁδυσσέα,
Ἐδῶ ἐντεῦθεν διασωθῆ,
Μέλει δ Τοῦρκος εύρει σφαγέα
Καὶ κατὰ κράτος ἀπολεσθῆ».

'Α. Σούτδος

ΤΟ ΝΑΥΠΛΙΟΝ

Τὸ Ναύπλιον ἡτο πόλις ὅλως τουρκική· αἱ μὲν ὄδοι ἦσαν στεναὶ, ὑμαλοὶ καὶ βορδοράδεις, αἱ δὲ οἰκίαι ξυλόκτιστοι, πολύθυροι καὶ ντη ἔρρυθμοι. Ἀλλὰ καὶ τῶν κατοίκων ὁ βίος ἦτο, ὡς καὶ τῶν λοι· ν· Ἑλλήνων, ἀσιατικός. Ἀσιατικὸν δὲ λέγων, δὲν ἐννοῶ τρυφηλόν, τι ὅπου λείπει· ἡ ἐπιούσιος τροφή, ἐκεῖ ἡ τρυφὴ ἀγνωστος· ἀλλ' πλὴν τῆς ἐλληνομάρθρου φυστανέλλας, πάντας τὰ λοιπὰ ἐγίνοντο καὶ ἐπὶ τῆς Τουρκίας. Ἐν τοῖς ἔργοστηροις οἱ πωληταὶ ἐκάντο διεσταύρωμένοι τοὺς πόδας κατὰ γῆς καὶ ἀνχρένοντες εἰς μάζαν ἀγοραστάς, ἐμύζων κατηφεῖς τὴν ἀκραν τοῦ τοιμπουνκιου αὐτῶν. πώλουν δὲ πέτρας πυροβόλων, πυρεκβόλα, σπάγγον, βελόνας, φάρμα, θειόφιον, πέτρας τῆς κολάσεως καὶ τὰ τοιαῦτα, πάντας ἀσημαὶ πενιχρά. Παρέκειντο δὲ καὶ ἄλλα ἔργαστηρια πολυτιμότερα καὶ αικιλάτερα ἔχοντα ἐξ ἀναγκῆς τὰ ἐμπορεύματα, οἵον παντοπωλεῖα, ρεῖα καὶ καρυεῖα, ἀτισα καὶ πολλὰ ἦσαν καὶ πολλοὺς εἶχον τοὺς ἀτητάς, διάτι, πλὴν τῶν πανταχόνεν μετοικησάντων εἰς Ναύπλιον καὶν ἀσφαλεῖας, καὶ τῶν κηφήνων ὅσοι, στιλπνὰ καὶ βαρύτιμα πιθαλία φέροντες εἰς τὴν ζώνην, καρδιαν δὲ φιλάρπαγος ἢ λαγωοῦ ὑπτοντες εἰς τὰ στήθη, κατέκλυζον τὴν πόλιν γαυριῶντες καὶ σειράνοι, συνέρρευσαν διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Κυθερνήτου καὶ πληθος ἀνωιστῶν ἐχόντων ἀπαιτήσεις ἢ προτεινόντων δικαιώματα, καὶ ἄλλοι ικανθέντες ὑπὸ ισχυρῶν καὶ ἐπικαλούμενοι δικαιοσύνην. Ἐκ δὲ τῶν φρενείων δύο ἢ τρια ἐφρυμίζοντο ἐπὶ πολυτελεῖο, τὰ κατὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Ηλείαν, ὡς δίδοντα πλὴν τοῦ μόνου ποτοῦ, ὅπερ εἰς ἵντα τὰ λοιπὰ ἔκαιε τὰ χειλὶν καὶ ἐπίκρανε τοὺς λάρυγγας, καὶ ἵντοι καὶ *ραργυλέρ*. τῶν δὲ εἰς ταῦτα συνεργομένων ὁ ἀριθμὸς ο πολὺς. Καὶ ὅτε ἐκόπαζε τῶν ἀναρριφώντων χειλέων ὁ πάταγος, γλῶσσαι διασπῶσκι τοὺς χαλινούς, ἐκελάδοιν μεγαλουχεῖς τ' ἀνδρασθήματα τῶν μηδέποτε ἀνδραγαθησάντων, ἢ καὶ ἡγωνίζοντο νὰ ἐπττώσωσι τῶν ἀληθῆς ἀνδραγαθησάντων. Ἔγεκκα δὲ τούτου ἡ ἕρις αρυμένη ζωηρὰ τὸ κατ' ἀρχάς, ἐξητμίζετο μετ' οὐ πολὺ ὡς ὁ καθές τῶν *ραργυλέδων*.

Καὶ ἡ κατ' οἶκον δὲ δίαιτα μετεῖχε τῶν πάλαι ἔξεων. Τὰ ἐπιπλακαν σοφάδες, σελτέδες, κουτσούκια, ἐφ' ὧν τὴν ἡμέραν ἐκάθηντο, δὲ νυκτα κατεκλίνοντο οἴτε οἰκοδεσπόται καὶ οἱ φιλοξενούμενοι. ἄλλα καὶ ἐξ αὐτῶν εὐάριθμοι ἦσαν οἱ πλουτοῦντες οἱ πολλοὶ δὲ ἀκλιντρον, κλίνην, πρωσκεφαλαιον καὶ σκέπασμα εἰχομεν τὴν ἀχώτον καπδταρ, μετά τῶν ἀχωαίστων αὐτῆς συγκατοίκων. Τινές δὲ λούτουν καὶ σοφρᾶ γευόμενοι. Καὶ ρύρημα μὲν σπανίως παρετίθετο,

παρατιθέμενον δ' ένίστε όκ φραγήλων, ἐρεθίνθων ἡ φραγῆς, κατεβρόχθιζον οἱ συνδαιτυμόνες, οὐχὶ μετακενοῦντες εἰς ίδιακίτερη τρυφλία, ἀλλ' ἐμβάπτοντες τὰ ξύλινα κοχλιάρια εἰς τὴν περιέχουσαν αὐτὰ πιτάχαν. Ἐνίστε δέ, διὸ τὴν ἔλλειψιν ικανοῦ ἀριθμοῦ κοχλιαρίων, διεπορθμεύοντο τὰ ὑπάρχοντας ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἔχοντος εἰς τὰ χεῖλη τοὺς ἀποροῦντος. Αἱ δὲ καθ' ἡμές καθέδραι ἦσαν σχεδὸν ἀγνωστοί, καὶ μόνον ὅτε ἀποκατέστημεν ἐν Ναυπλίῳ κατασκεύασάν τινες γάριν τῶν φραγκοφρεμέρων ξύλινα σκαμνία. Ὁτε δὲ τὸ 1831 Ἰουνιάνθισις τις πλοίαρχος, ἀρχιτος φίλος τοῦ ἐμοῦ πατρός, ἐλθὼν ἤξει· Ἐνετίας καὶ ίδών τὴν γυμνότητα τῆς οἰκίας ἡμῶν, παρεχώρησεν κατέφθαντι μετρίας τιμῆς ἤξει ψιαθίνους καθέδρας, ἡ φάμη τῆς πολυτελείας διεδόθη πολύθρους ἀνὰ πᾶσαν τὴν πρωτεύουσαν, καὶ φθονοῦντες συνέρρεον οἱ ἔγκριτώτεροι ἵνα θαυμάσσωσιν αὐτάς.

N. Δραγούμης.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΚ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

A.

Ἡ πόλις τοῦ Βερολίνου, ἀναλόγως τῆς αὔξησεως τῆς τύχης καὶ περιωπῆς τῆς Πρωσίας ηὗξησε καὶ αὐτὴν. Ἐγένετο δὲ κατὰ τοσαῦτας διαστάσεις ἡ αὔξησις, ὥστε ὅτε κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους 1878 ὁ Αὐτοκράτωρ ἐδέχετο τοὺς ἐν τέλει, παρουσιασθεῖς καὶ ὁ δῆμαρχος τῆς πρωτευούσης, μετὰ τῶν συγχροτηρίων εὐχῶν του, τῷ ἔφερε καὶ τὴν εὐάρεστον ἀγγελίαν, ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως εἶχεν ὑπερβῇ τὸ ἐκατομμύριον. «Ἄξιόλογος εἴναι ἡ ποσότης, ἀπεκρίθη μειδιῶν ὁ Αὐτοκράτωρ ἀλλ' ἡ ποιότης;» . . . . Εἰς τὴν ἐρώτησιν δὲ ταύτην ἀπήντησαν ἐντὸς τοῦ ἔτους δύο βδεινραι βεσιλοκτανίκες ἀπόπειραι.

Ἡ δὲ ἐπέκτασις ἐγένετο κατὰ πάσας μὲν τὰς διευθύνσεις, ποδὸς πάντων δὲ πρὸς μεσημβρίαν, πούς ἡν τὸ Βερολίνον δύω ἤξετενε μακροὺς βραχίονας, μέχρις οὐδὲ δι' ἀμφοτέρων συνέλαθεν ἐτέρον πόλιν τὴν Σαρλττεμβούργην, καὶ ἐντὸς τῆς βαθείας ἀγκάθης τῶν ἐνέκλεισεν ἀπέραντον παραδείσον, τὸν καλούμενον Θηρίων ἡ Ζώων καπον. Ἔχει δὲ οὗτος ὡρῶν διαστάσεις, καὶ ἔστι τὸ πλειστὸν φυτευτός· δι' ὃ καὶ ὅτε ὁ διάδοχος τοῦ θρόνου ἔλεγε πρὸς τινας τῶν ἡμετέρων ἐνταῦθα, ὅτι ἡ Πρωσία δὲν ἔχει ὥραῖς δάσην ως τὰ τῆς Ἑλλαδος· «λαμπρός εἰσι τῷ ὄντι τὰ ἡμέτερα, εἰπεν ἐκεῖνος, ἀλλὰ τὰ ἐνταῦθα κινοῦσι μεταλλού τὸν θαυμασμὸν μου, διότι ἐκεῖνα μὲν παρήγαγεν ὁ

Θεός, ταῦτα δὲ ή ἀνθρωπίνη φιλοπονία». Άληθῶς δ' ἐκπλήρωμαι
ὅτι βλέπω τὴν ἀχένη ταύτην ἔκτασιν περιποιουμένην καὶ καλλιερ-
γουμένην μετὰ μείζονος ἐπιμελείας ἢ ὅσην σύ, τῶν ἀνθέων ὁ φίλος,
κατέβολες ποτε εἰς τὴν καλλιέργεικην τοῦ πηγαδίου σου αηπαρίου ὑπὸ¹
τὰς παροχήμυρδας σου. Συνεχέστατα εἰς τοὺς περιπάτους μου ἀπαντῶ ὑπὸ²
τὰς σκιὰς τῶν δένδρων παρατεταγμένους λόγους οὐχὶ στρατιώτων,
ἀλλὰ νυμφῶν, αἴτινες, ἀντὶ ὅπλων φέρουσαι σκεύη αηπουρικά, σκκ-
λεύσουσιν, ἀρδεύουσι, θερίζουσι, καθαίρουσιν εἰς πέσσαν γωνίαν τοῦ αῆ-
που. Άλλ' ὄποισι νύμφαι! Πόσον ἀπέχουσαι τῶν τῆς Ήλαρᾶς ὑμετέρων
μυθολογίας! Ηέρωσιν, εἰς τὴν ἐτησίκην καλλιτέχνικὴν ἔκθεσιν τοῦ Βερο-
λίνου, ὑπῆρχε καὶ εἰκὼν, ζωγράφου ὄνομαστοῦ, τὰς ζυθοτραχεῖς ταύτας
ὑπαδίους τῆς Γερμανικῆς Δήμητρος παριστῶσα. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐ-
θιζύμαζον αὐτὴν διὸ τὴν καλλιτέχνικὴν τῆς ἀξίαν, ἀλλ' ἐγώ, διτις
ταύτην δὲν δύναμαι νὰ ἐκτιμήσω, καὶ δὲ μὴ καλλιτέχνης, καὶ παρὰ
τὰς τέχνης ἐν ἀποιτῷ, νὰ μὲ τέρπη, ἐκείνη ἡζευρει πᾶς, καὶ νὰ μοι
δεικνύῃ τι εὐχεστότερον, ἀρ' ὅ, τι βλέπω καὶ ἔκάστην καὶ ἔνει αὐ-
τῆς, ἀπέστρεψκ μετ' ἀνδίκες τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς εἰκόνος, διότι μοὶ
παρίστα γροκίας ῥυπαράς, ράκοφρόρους καὶ ἀγενῶς δυσειδεῖς. Καὶ ὁ μὲν
τινούδενων με, ζωγράφος τὸ ἐπάγγελμα, μοὶ ἔζηγει ὅτι ὑπάρχει καλ-
λιτέχνικη σχολή, ἡ πραγματικὴ λεγομένη, διότι προτιθεται νὰ πα-
ριστῇ τὰ ἀντικείμενα πραγματικῶς ὄποιαί εἰσι, καὶ διτις τῆς σχολῆς
ἐκείνης ἔστι καὶ ἡ προκειμένη εἰκὼν ἀξιόλογον προϊόντι ἀλλ' ἐγὼ τῷ
ἀπεκρινόμην, διτι, ἀν ὑπέρηῃ τοικύτη σχολῆ, ἐγὼ δὲν τὴν ἐπλασκ,
οὐδὲ εἴμαι ὑπόχρεως νὰ βλέπω τὰς παραστάσεις αὐτῆς, διταν δυσάρεστα
παριστῶσιν, ώς δὲ πρὸς τὴν μίμησιν, διτι δικαιῶ τὸν συμπατριώτην
μου. Σπαρτιάτην, διτις ἡρείτον ἡ ἀκανθή τὸν μιμούμενον φωνὴν ἀη-
δόνος, διότι, ἔλεγεν, «αὐτὰς ἀκουκα». Ήστι δὲ τῷ διντὶς ἡ εἰκὼν
αὐτὰ τῆς σχολῆς τῆς πραγματικῆς, διότι παριστῇ τὰ πράγματα, τὰς
εὐγενεστέρου ὄνοματος μὴ ἀξίας ἐκείνας γυναικίας, ἀληθῶς τοικύτας,
ὅποιαί εἰσιν, ἀπαισίους τὴν ἀσχημίαν καὶ τὴν ῥυπαρότητα. Άλλ' οὐχ
ἡττον εὐγνωμονῶ αὐταῖς, διότι εἰσιν αἱ ἐργατίδες τῆς ἀκμαίας καλ-
λονῆς τοῦ ἔξαισιον τούτου παραδείσου, θαυμάζω δὲν αὐταῖς καὶ τοῦ
δήμου τὴν πρόνοιαν, διτις νομίζων διτι ἀναγκαῖον εἶναι καὶ νὰ δια-
τηρῇ ὅ, τι ἀπαξέφύτευσε, χορηγεῖ συγχρόνως καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν
τοῦτον ἔργασίαν καὶ πόρον ζωῆς εἰς πλῆθος πενομένων οἰκογενειῶν.

Φαντάσθητι ἀλσος ἀτελεύτητον δένδρων συμπεφυτευμένων παντὸς
γένους, σχήματος καὶ χρωματισμοῦ. Αλλα κυρτοῦνται εἰς εὔθετούς θόλους
μεγαλοπρεπεῖς, ἀλλα δὲ αἴρουσιν εὐθυτενεῖς τὰς κορυφὰς τῶν εἰς εὐ-
θαλεῖς πυρχαῖδας: νῦν μὲν ἀποτελοῦσι δεινόρροποιχίας μακράς, διτε-

γαζίουσιν οἱ ελάδοις τῶν συναντώμενοι, νῦν δὲ συμπυκνούμενα διαχέουσι σκότος περὶ τὰς φίζας; τῶν καὶ ἀλλαχοῦ ἀραιότεροι, ἐπιτρέπουσιν εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας νὰ παιζωσιν ἐπὶ τῆς χλόης μετὰ τῶν ὄρχουμένων σκιῶν τῶν φύλλων τῶν. Τινὲς κλίνοντας ἑρωτικῶς κατοπτρίζονται εἰς τοὺς μεταξὺ τῶν ἀνθέων διεισδομένους βραχίονες τῆς Σπριήνης, ἥτις ἐνταῦθι ἔστι διαυγῆς, καὶ διαπλέσται ὑπὸ κύκνων ὑπερηφάνων πολλαχοῦ δ' ἀποσυρόμενα, ἢ μετ' ἀνθηρῶν θάμνων ἐναλλασσόμενα, ἀρίνουσιν ἀναπεπταμένας ἐκτάσεις, χριεστάτας τὴν θεάν, καὶ τοσοῦτον ἔστιν ἔντεχνος ἡ ποικιλίσις καὶ διαθεσίς τῶν συμπτωμάτων τούτων, ὅστε νομίζεις ὅτι βλέπεις εἰς αὐτὴν προὸν τῆς τύχης μᾶλλον ἢ τῆς τέχνης. Αξιοθαύμαστον δ' ἔστι, καὶ οἷον οὐδεμιοῦ εἴδον, τὸ θαλερὸν καὶ ὄντως συκράγδειον χρόμα τῆς χλόης ἐνταῦθα κατὰ τοὺς μῆκας τοῦ ἔπαρος, ὅπερι λόγων, ὡς ἔμπειον, ὡς καὶ ἡ ταχεῖα καὶ γενναία φυτικὴ βλάστησις, εἰς ὑπὸ πάν τὸ πεδίον τοῦ Βερολίνου διηθούμενον καὶ ἀφενῶς διαφέρον ὑδωρ ὑπὸ τὴν ἀμφιον, ἥτις ἄλλως θά καθίστα τὴν χώραν ταύτην ἐρχόμεττον τῆς Σαχάρας.

"Ἄς τοι ἀρκέσωσι ταῦτα. Μὴ ἀπαιτήσεις νὰ τοὶ περιγράψω λεπτομερέστερον τὴν καλλονὴν τῶν ἐκτάσεων τούτων, αἵτινες φεύγονται ὡς κεκλημέναι ὑπὸ πλούσιου δλοσηρικοῦ, τὴν πολυτελείαν τῶν ἀνθέων ἢ τῶν κηπευτῶν ἢ τῶν αὐτοφυῶν, καὶ μᾶλιστα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ θέρους, ὅτε ἀμνοὶ καὶ δένδροι εἰσὶ τερψτικοὶ ἀνθοδέσμοι, τὰ μαγευτικὰ ἡρώμετα, δὲ ἀποπνέοντιν αἱ ἀκκικί, αἱ φιλύροι καὶ μυρία ἄλλα εἶδη εὔωδεστάτων φυτῶν, τοὺς ὑπὸ τὰς σκιὰς χριεντῶς ἐλισσομένους περιπάτους, οὓς κασμοῦσι γλυπτικὴ ἔργα καὶ ἔδραι προσκαλοῦσι εἰς ἀνάπτυξιν καὶ εἰς φιμεστραύς. Εἰμι ἀδεξίας εἰς τὸν στομφῶδες περιγραφικὸν ὕρος ὑπὸ τῶν λυρικῶν ἡμῶν ποιητῶν (ἐννοῶ τινων ἐξ αὐτῶν) καὶ οὐδεμίαν ὅρειν ἢ ἀπίδιχ ἔχω νὰ τοὶς ἀμφισβητήσω τὸν στέφανον τοῦ διαχωνισμοῦ. "Εδωκε νῦν εἰς τὴν φυντασίαν σου. "Ο, τι αὐτὴ πλάσσεις θὰ ἔσται καλλίτερον καὶ ἀληθέστερον ἡφ' ὅ, τι ἔγω δύναμικι, σωρεύων λεξίες πεφυσμένας.

"Αλλ' ὁ παραδεισος οὗτος ἔχει πλὴν τοῦ φυσικοῦ καλλούς του, καὶ ἄλλα δικαιώματα εἰς τὸν τοιοῦτον χρακτηρισμόν. "Οταν περὶ τὸ ἐσπέρχεις, εἰς σκέψεις παραδιδόμενος, διέρχησται τὰς μονήρεις, ἐνίστε ὅμως καὶ τὰς πολυκνήθρωπους αύτοῦ ἀτραπούς, οὐ σπανίως, συνεχέστατα μᾶλιστα, συμβικίνειν ὑπάκυτης τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εὕην, ἥ γυναικίους μεττοὺς ἐκείνων ἀπογόνους, βαθεῖζοντας βραδέως ἐμπρός σου ὑπὸ τὰ πυλεὰ φίλλα, ἢ εἰς τὰ ὑπόσκικια ἰδώλια καθηγμένους ἐν τρυφερῷ περιπτώζει, ως εἰ ἦσαν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, ἡφ' οὐ ἐκ τῆς πλευρῆς τοῦ πρωτοπλάστου ἐνήκητο τὸ ἔριστον καὶ φίλτατον αὐτοῦ ἡμίσιον.

"Γάρχουσι δὲ καὶ περιστάσεις, καθ' ἃς ἔτι ἐγγυτέροις ἔστιν ἡ ἀναλογία πρὸς τοὺς πρωτογενεῖς τοῦ παραδεισου κατοικους. Καθ' ἔκκστον θέ-

ρος, ἐπὶ τῶν θερμοτέρων γυκτῶν, ἡ ἀστυνομία ἐπιχειρεῖ εἰς τοὺς μᾶλλους ἀπομεμχρυσμένους μυχοὺς καὶ διαδρόμους τοῦ Βερολινείου παραδείσου τὴν κατὰ κατὰ δάσος ἔρευναν, ἡ ἀνθρωπηλαχσίαν καὶ πολλάκις εἰς τὴν ἐπίκλησιν αὐτῆς «Ἀδάμ ποῦ εἶ;» ἐμρανίζονται. Ἀδάμ τινες, ἀσταλμένοι ἔνοι αἱ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος πρὶν ἡ ἀνακαλυφθῇ ἡ συκῆ, ἀνδρες λάτραι τῆς ἐλευθέρας φύσεως, πρωτιμῶντες τὴν δροσεράν κύραν τῆς νυκτὸς ἀπὸ τοῦ πνιγῆροῦ καὶ ἐνοίκιν ἀπαντοῦντος χέρος τῶν δωματίων, τὴν χλόην θελοντες κλίνην, προσκεφάλαιον τὴν ρίζαν τῶν δένδρων καὶ τὸ φύλλωμα αὐτῶν στέγην, ἡ καὶ ἄλλους ἔχοντες λόγους ἵνα προκρίνωσι τὰς πυκνὰς σκιὰς ὑπὲρ τὸ ὄχληρὸν φωταερίον. Ἀλλ' ἡ ἀστυνομία, πεζὴ ᾧ πᾶσα ἀστυνομία, ἀκόμη καὶ ὅταν εἴναι ἔφιππος, μὴ ἔκτιμῶσι τὰς αἰσθηματικὰς ταύτας διαθέσεις, συλλαμβάνει τοὺς εἰδυλλιακούς τούτους ποιητάς, καὶ, καθ' ἡ εὑρίσκει τεκμήρια ἵνα ἔκτιμήσῃ τοὺς λόγους τῶν γυκτικῶν ἔκείνων πλανήσεων, φιλοζενεῖ αὐτοὺς ἡ εἰς τὰς φυλακάς, ἡ εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ καταγγώγια τῶν ἀστέρων, εἰς ταύτα δι' ἐπὶ δύο μάνον γύκτας, ἵνα ἐν τῷ μεταξὺ εὑρωσιν ἐργασίαν.

Τώρα ἴσως περιμένεις νῦν σ' εἰπὼ, καὶ τίνος φύσεως ἡ εἰδους εἰσὶ τὰ θηρία, καθ' ἡ ἐκληθῆ ὁ τῶν Θηριῶν ἡ Ζώων κῆπος. Μὴ περίμενε. Ονομάζεται Θηριών κῆπος ὡς ὁ Iucus a non Ioucendo. Ἀλλὰ ζῷα εἰς τὰς κύτους δὲν ὑπάρχουν πλὴν τῶν ποικιλῶν πτηνῶν, ὃν τὰ ἄσματα ζωογονοῦσι τὰ ἄλση καὶ πλὴν τῶν ἀνθρώπων .ερὶ ἀν ἀνωτέρω. Πρό τινος ἐμφαίνοντο ποῦ καὶ που τινες ζωηροὶ σκίοντοι ἀναρριχώμενοι εἰς τὰ δένδρα. Ἀλλ' ὑπῆρχε πόλεμος ἀκνήρυκτος μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν πτερωτῶν καταίκων τῶν κλαδῶν, ὃν τὰ μικρὰ τετράποδα ἐπεβουλεύοντο τὰς φωλεὰς καὶ κατέστρεφον τὰ ὡά. Οἱ παιδεῖς τοῦ Βερολίνου συνεμπήσαν μετὰ τῶν πτηνῶν, ἡ δὲ ἀστυνομία, μάρτυς τῆς εἰς ταύτα γινομένης πανωλεθρίας, ἔκρινεν εὔλογον νῦν τηρήσῃ ἔνοπλον οὐδετερότητα. Οὕτω ἐντός ὀλίγου τὸ γένος τῶν σκιούρων ἐξέλιπεν.

Ἄν δικασθεῖται δὲν ὑπάρχωσιν εἰς τὸν κήπον τῶν θηρίων, ὑπάρχουσι ἄλλαχοι καὶ πολλά, καὶ ἐπιμελῶς τρεφόμενα, εἰς τὸν ζωολογικὸν λεγόμενον κῆπον. Εἰς αὐτόν, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀποκοπέντα, καὶ πολλὴν ἐπίσης ποικιλίχνια καὶ ἔκτασιν ἔχοντα, διασιτῶνται κατὰ τὰ ἰδιαὶ ἔκκαστον ὥθη, ἢν οὐχὶ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἐπισημότερα τῶν μαστοφύρων, τῶν πτηνῶν, τῶν ἐρπετῶν καὶ τῶν ἀμφίβιων. Εἰς μεγάλην ἐντός περιστυλον καὶ κατὰ τὸ κέντρον κατάφυτον αἴθουσαν, ζῶσι πάντα τῶν ἐλάφων τὰ εἴδη, ἔχοντα καὶ ἔξω εύρουν περιθώλον, εἰς δύν πλανῶνται ἐν ἡμιελευθέρᾳ κατεστάσει ὑπὸ τὰ δένδρα. Ἐντὸς τελμάτων ἐντρυφάσιν οἱ βούβαλοι καὶ ὁ ζεγριός καὶ δασὺς Ἀράχ. Οἱ Καγκαροῦ κατ' ἀναστήματα διηρημένοι σκιοτῶσιν ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν των ἐν τῇ φυσικῇ πήραν τῆς γαστέρος των, στεγάζοντες τὰ παιδία των. Οἱ ἐλέφαντες

(ΤΟΜΟΣ Β')

11

καὶ ρινόκεροι καταικοῦσι βασιλικῶς εἰς κατάγραφον καὶ κατάχοισον· Ινδικὴν παγύδων· ὁ τῶν λεόντων κλωδὸς ἔγκλειει, πρὸς χρῆσιν τῶν ἑνοίκων του, βράχος καὶ σπήλαια, καὶ εἰς δεξαμενὰς ἐλευθέρως πλεουσιν ὁ δυσειδῆς ἵπποποτάμος, εἰς δὲ Ἔλλην πέρουσιν ἐκόμησε φίλην σύζυγον ἐκ τῶν ἑλῶν ττῆς Ἀβυσσινίας, καὶ ἐν βαθεῖ ὄδατι ὁ θαλασσίος λέων «δράκων οὗτος ὃν ὁ Θεός ἔπλασεν ἐμπαίζειν αὐτῷ», καὶ ὅστις, ὅταν ἔξχυγη τὴν κεφαλὴν του ἐκ τοῦ ὄδατος καὶ περιφέρων τοὺς ὥραίους νοήμονας ὀφθαλμούς του ὡρύηται φοβερόν, νομίζεις ὅτι βροντῇ καταιγίς, καὶ καταπνίγεται ἡ φωνὴ τῶν χέρσαιών του ἀδελφῶν, καὶ πάντων τῶν ἄλλων φωνητικῶν κατοίκων τοῦ θηριοτροφείου. Δις δημιώς τῆς ἔθδομαδος ἐντηχοῦσιν ἐνταῦθα ἔτεροι τόνοι, οἵτινες κατασταγάζουσι καὶ αὐτοὺς τοὺς τοῦ θαλασσίου λέοντος, καὶ ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ ἐλκύωσιν ἐνταῦθα τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων τοῦ Βερολίνου, μάλιστα τὸ καλὸν φῦλον. Καὶ δὲν ἡδεύρω μὲν τίνα ἐντύπωσιν ἀποτελοῦσιν ὁ Βάγγερ καὶ ὁ Βεθούεν ἐπὶ τῶν τύρεων καὶ ἐπὶ τῶν λεόντων, ἀλλ' αἱ τιθασσοὶ δίποδες τίγρεις τοῦ Βερολίνου συρρέουσι πρὸς ἀκράσιν αὐτῶν κατὰ μυριάδας.

Ἄλλα καὶ ἐνταῦθα, τὸ περιεργότερον τῶν ζώων μένει πάντοτε... ὁ ἀνθρωπός. Ποτὲ τόση συνώθησις δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν ζωολογικὸν κῆπον, ὡς ὅτε ἐκτίθεται ἀνθρωπός. Τοιοῦτοι πρὸ τινὸς χρόνου ἐκομίσθησαν ἐνταῦθα Νουμίδαι, μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων, καὶ καμήλων, καὶ ἀγελῶν μικρῶν ἐλεφάντων, ρίνοκέρων καὶ ἵπποποτάμων, οἵτινες εἶχον σχεδὸν μεταβληθῆνες κατοικίδια ζῶα. Ἐν φίσταμην παρὰ τὰς σανίδας τοῦ περιβόλου των, εἰς μικρὸς ἐλέφας, οὐχὶ μεγαλείτερος μόσχος, προσελθὼν εἰσῆγογε μέτὰ πολλῆς οἰκειότητος τὸν προσδοκίδα του εἰς τὸν κόλπον τοῦ ἐπενδύτου μου, καὶ ἔζητει νὰ εῦρῃ ζάχυριν ἐν αὐτῷ ἢ ἄλλο τι κλοπιμαῖον. Οἱ δὲ ἀνδρες διήλαυνον ἐπὶ τῶν καμήλων τῶν ἀπὸ ρύτηρος ἢ ὠρχοῦντο τὸν ἄγριον ἐπιχώριον αὐτῶν πυρρίγειον, καὶ τινες αὐτῶν, ἔχοντες τοὺς χαρακτήρας ὥραίους, κανονικούς καὶ τὰς γυμνὰς προτομὰς ὁμοιαζούσκες πρὸς χαλκούς Ἀπολλωνας, εἴλκυσον τὴν προσοχὴν τῶν κυριῶν, ὅσαι εἶχον τὸ καλλιτεχνικὸν αἰσθημα μηλλον ἀνεπτυγμένον, καὶ πολλαὶ τοὺς ἔδιδον, πλὴν τοῦ φίλου αὐτοῖς καπνοῦ καὶ καρπῶν καὶ πλακούντων, προσέτι καὶ κέρματα, ἢ αὐτοὶ ἔσπευδον νὰ ἐντοθέτωσιν εἰς τὸ τάμειον αὐτῶν, ὅπερ ἔστιν ἡ κορυφὴ τῆς πυκνῆς καὶ οὐλῆς καὶ εἰς ὑψηλὸν κράβυλον ἀναναθεδεμένης, μετὰ παχέος δὲ ἀλλείμπατος ἀηδῶς κεχρισμένης κόμης των. Οὐδὲ αὐτοὶ δὲν σαν ἀγνώμονες πρὸς τοὺς ἔγγενεις τρόπους τῶν κυριῶν, καὶ πολλάς, τὰς συνεχῶς ἐπανερχομένας, καὶ τὸ περιεργόν, τὰς ὥραιοτέρας, τὰς ἐγνώριζον κατ' ὄνομα, καὶ τὰς ἐκάλουν ἀμα τὰς ἔβλεπον, καὶ μεγάλην χαρὰν ἔζεφραζόν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει των.

Τούτους διεδέχθησαν Λάπτωνες, πρὸς ισχνούς, ρίκνούς, ἀγχήμους· Ρώσ-

τους χωρικούς δόμοιαζοντες Τό δέ περιεργότερον αὐτῶν ἦσαν οἱ λάθιαι
των, καὶ τὸ δτι, τὰ παχέα δερμάτινά των ἐνδύματα περιβεβλημένοι,
ν μηνὶ Ἀπριλίῳ εὑρισκον ὅτι τὸ κλίμα τοῦ Βερολίνου εἶναι... ψυχρόν!

Μετὰ δὲ τοὺς Λάπιωνας ἐκομίσθησαν Παταγόνες, καὶ μετ' αὐτοὺς
ζουλοῦ, περὶ ὧν ὅμως ὑπῆρξαν ὑπόνοιαι ὅτι ἡ πάτεριος γλῶσσα τῶν ἐ-
ττίν ἡ χυδαία γερμανική. Ἀλλ' ὁ κύριος Βιργόφι κατεμέτρησε τὰ κρα-
ία των καὶ τοὺς ἐκήρυξε γνησίους συντοπίτας τῶν φονέων τοῦ Ναπο-
λέοντος, αἰχμαλώτους, ἵσως τοὺς μόνους αἰχμαλώτους τῶν "Αγγλων.
Ἐν γένει δέ, οὐδέποτε ὁ ζωολογικὸς κῆπος τοσοῦτον πλουτεῖ. ὡς
τέ ἔχει νὰ ἐκθέτῃ ἀνθρώπους. Δὲν ἔχετε τινας νὰ τῷ στείλετε ;...

B

"Εσγάτως, ὅτε σὲ περιήγαγον εἰς τὸν ζωολογικὸν κῆπον, ὅπου συ-
ναντῶνται ζῶα μικρὸς μετὰ μεγάλων, πάντα τὰ φόδοντα, βοῶντα,
εκερχαγότα καὶ λέγοντα, μίαν ἵσως ἔλειψιν αὐτοῦ παρετήρησας, ὅτι
ὑδὲν σοὶ εἴπον περὶ τῶν ἀφώνων ιχθύων καὶ ἐν γένει περὶ τῶν ἐνύ-
δρων. Τούτου δὲ λόγος ἐστὶν ὅτι ταῦτα ἀλλαχοῦ ἔχουσι τὴν ἐπιση-
μονὸν διαίταν των. "Ισως νομίσης ἐντὸς τῆς Σπραίης; Παντέπασιν
ἄλλ' ὅπου ἡ ἀρίστοκρατία καὶ τὸ μέγα ἐμπόριον, ὑπὸ τῆς Φιλύρας.
Εκεὶ εἰσῆλθον εἰς οἰκίαν ἰδιωτικήν, ἀνέβην συνήθη κλίμακα, μικραρι-
ην, ἥτις οὐδόλως προσκνήγγελεν δτι ἔμελλον νὰ ἴδω. Ἀλλ' ἡ κλίμακ
μὲν ἔφερεν εἰς εὑρὺν διαδρομὸν ἀνωθεν φωτιζόμενον, ὅπου ἐκατέρωθεν,
οπίσω παχέων ὑέλων, διαιτῶνται οἱ φοβερώτατοι ὄφεις ὕδραι, δρά-
κοντες, συσφιγκτῆρες ἢ κροταλῖται, συνήθης ὅμως κοιμώμενοι, διότι
δὲν ἔχουσι καλήτερον νὰ κάμωσιν, ἢ ἐνίστε νωθρῶς σύροντες τὰς ὄγκω-
δεις των ἔλικας, ἵνα συλλαθώσι τὸν ἐπτονημένον μῦν ἢ τὸ ἔξαλλον ἐκ
ρόβου στρουθίου, ὃ ὁ φύλακς εἰσάγει εἰς τὸν θυνατηφόρον κλωθόν, καὶ
ταραδίδει ὡς πρόγευμα εἰς τὴν ἀδρανῆ ὅρεξίν των.

"Εκεῖθεν δὲ κατέβημεν εἰς μεγίστην στρογγύλην αἰθουσαν, κατοι-
κουμένην ὑπὸ μετοίκων τῶν ἀλλων ζωϊκῶν βασιλείων, ὑπὸ σπανίων
ττηνῶν καὶ ἀεικινήτων πιθήκων. Ἐδῶ δὲ συνέδεσα γγωριμίαν καὶ μετὰ
τοῦ περικλεοῦς Γορίλλα, περὶ οὐ πέρσιν ἀντήχει πᾶσας ἡ εὐρωπαϊκὴ δη-
μοσιογραφία, τὰς ὄδοπορίας του εἰς τὰς πρωτεύουσας τῆς Εὐρωπῆς ἐπι-
τημότερον ἀναγγείλλουσα ἢ τὰς τῶν ἱγμονοπαίδων. Καὶ ὀφεῖος μὲν δὲν
ήτο: ὅλως τὸ ἐναντίον μαλιστα." Ἀλλ' ἡ ζωηρότης καὶ ἡ χάρις τῶν κι-
νημάτων του ἦσαν ἐπαγγεγόταται, ὅταν ἔπαιζε μετὰ μεγάλου κυνός,
τοῦ ἐπιστηθίου του φίλου, ἢ μετὰ μικροῦ παιδίου, προς δείχνειν οἰκειω-
θῆ, ἢ ὅταν ἐρόπιτετο εἰς τὰς ἀγκαλίας τοῦ φύλακός του καὶ τὸν κατεφί-
λει ἐπὶ τῶν δύο παρειῶν. Ἀπεικάνε δ' ἐκ τῆς ἐπηρείας τοῦ κλίματος,

νήπιον ἔτι, πρὸς πολλὴν θλῖψιν τῶν θαυμαστῶν του καὶ τῶν φυσιοδιφῶν, σίνινες πρῶτον τοῦτον εἶδον καὶ ἐσπούδασαν ἐν Εὔρωπῃ ζῶντα ἐνθύμωποι μηκον, πρὸς σωτηρίαν ὅμως ἵσως τοῦ φύλακός του, εἰς δὲ ὀλέθριαι ἡδύναντο νὰ ἀποδῶσιν αἱ περιπτύξεις ἑκεῖναι, ἢν τὸ νευρῶδες βρέφος ηὔξανεν εἰς τὰς διαστάσεις καὶ τὴν ὑπερηράκλειον ῥώμην τοῦ ἀρτίου Γορίλλα.

Δευτέρᾳ καταδόθρικ μᾶς ἔφερεν εἰς ὑπόγειον λίμνην, ὑπὲρ ἣν, εἰς οὓς μικρὸν ὄψος, κρέμανται μέλανες βράχοι, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀψόφως ἐπέτων καὶ δυσοιώνως ἔκρωζον νυκτόθια όρνες, εἰς δὲ τὸν πυθμέναν ἐν ἀμυδρῷ φωτὶ ἔκινοντο γελῶνται, φάκαι καὶ κροκόδειλοι.

'Απὸ τῆς λίμνης δὲ τκύτης σήραγγος σκοτεινὴ εἰσδύει βαθέως, ἐλισσομένη ὑπὸ τοὺς βράχους. Εἰς δὲ τὰ πλευρὰ αὐτῆς ἀνοίγονται μεγάλαι φωτειναὶ ὄπαι, ὡς μαγικαὶ τινες διόψεις εἰς τὰ θαύματα τοῦ βκσιλείου τοῦ Ποσειδῶνως. 'Εκεὶ ἰχθύς, ἀπὸ τῶν μικροσκοπικῶν μέχρι τῶν ὑπεροργυατῶν, ἔκει μαλάκια παντοῖα καὶ ὀστρακοδέρματ, ὁ μικρὸς θιλάσσοις ἵππος καὶ ὁ κάθισπολος ληστὴς τῶν θαλασσῶν ἀστακός, ἐλευθέρως ἀναστρέφονται εἰς ὅδωρ ἡ γλυκὺν ἡ θαλάσσιον, συμφώνως ἔκκστον πρὸς τὴν φύσιν καὶ πρὸς τὰς ἔξεις του, ὡς ὁ ἔκθαμβος ὁ φίλαμδος δύναται ἀκωλύτως νὰ παρακολουθῇ καὶ σπουδάζῃ εἰς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείκας τῶν. Πρὸ πάντων δὲ ὁ πυθμὴν παρέχει ἔξαιστον θέαμα μαγικοῦ κάπου τῆς Ἀμφιτρίτης, ὅλου καταφύτου ὑπὸ λαμπρῶν καὶ ποικιλοχρόων ἀνθέων, ἥπινα ἢν πὲν εὐαδιάζωσιν, (ἐκτὸς ἵσως μόνον διὰ τοὺς ἰχθύς), ἔχουσιν ὅμως ἄλλοι πολὺ ἀνώτερον πλεονέκτημα, ὅτι... ζῶσι. Πολλάκις ἐν φθαυμάζεις τὰ ἔνυδρα ἔκεινα πυκνόφυλλα ρόδικα, ἡ τὰς ἀνεμώνας, βλέπεις ὅτι τὸ ἀγθος συστέλλεται σπασμωδίκως, διότι ὀστρακοδέρμόν τι ἡ ἄλλος κινδυνώδης ἔχθρὸς παρέρχεται οὐ μακράν, ἡ τὸ βλέπεις νὰ στρέφοται καὶ ἐκτείνῃ τὰ πέταλά του πρὸς τινα διεύθυνσιν, ὅπου διαπλέει κκνὲν ἔντομον καλὸν εἰς βρῶσιν. Τοσοῦτον δὲ μὲ κατενθουσίασεν ἡ πρώτη μου αὕτη ἐπίσκεψις εἰς κόσμον τέως ἄγνωστον εἰς ἔμε, καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ νὰ ἔξιχνιασθε τὸ μυστήριον τῆς ὑπάρξεως τῶν θαυμασίων ὄντων, τῶν ἀποτελούντων τὸν κρίκον συνδέσμου μεταξὺ τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν, ἡ δὲ ἐνίστη ἡ φυντασία μου μοὶ παρίστα ως νύμφας ἐναλίους, ώς ἀδελφὰς τοῦ Πρωτέως εἰς ἀνθη μετακυρρωθείσας, ὥστε θὰ ἔμενον ἐπὶ ὥρας καθηλωμένος ἐμπρὸς αὐτῶν, ἢν ὁ ὀδηγός μου δέν με εἰδοποιίει ὅτι ἔκλειε τὸ κατάστημα καὶ ἔπρεπε νὰ ἔξελθωμεν ἢν δέν ἡθέλομεν νὰ διανυκτερεύσωμεν μετὰ τῶν κροκοδειλῶν καὶ τοῦ Γορίλλα.

'Αλλ' ἡρ' οὖ σὲ ἔφερον πάλιν ὑπὸ τὰς Φιλύρας, ἢν δέν ἂπηδησας... ἀναγνώσταν, παρακολουθησόν με, ἢν θέλης, καὶ περχιτέρω, εἰς τὴν μεγάλην πλατείαν, εἰς ἣν είχον ὑποσχεθῆ νὰ σὲ ἐπανχρέω. Καὶ πρῶτον

ιδού βιλέπομεν τὴν ἀφελῆ αὐτοκρατορικὴν κατοικίαν, ἡς ἐντὸς διὰ τοῦ προσγαίου παραθύρου φαίνεται πολλάκις ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς τὸ γραφεῖον του ἔργαζόμενος. Εἰς μικρὸν δοξάμα, ὃ εἰδόν ποτε εἴς τι τῶν ἐνταῦθα θεάτρων, ἀνεπετάσθη ἡ αὐλαία ἐπὶ σκηνογραφίας παριστώσῃς ταύτης τῆς ὄδοι τὴν γωνίαν καὶ τὸ ὑπὸ τῶν λόγχων τοῦ δωματίου φωτιζόμενον παραθύρον, ἐπ’ αὐτοῦ δὲ διαγραφομένην τοῦ Αὐτοκράτορος τὴν σκιάν. Ποτὲ δὲν ἥκουσα ἐν θεάτρῳ ράγδαιοιστέρας καὶ μᾶλλον ἐνθουσιώδεις χειροκοπήσεις, διότι νομίζω ὅτι πολλοὶ δὲν ὑπάρχουσιν ἡγεμόνες ὡς τὸν Αὐτοκράτορα Γουλιέλμον ὑπὸ τῶν λαθῶν αὐτῶν λατρευόμενοι. Ἐμπρὸς τῆς θεάτρου οἰκίας, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὄδοι, ἀπαντῷεν τὸν ἔφιππον ἐφ’ ὑψηλοῦ καταγλύφου βαθύρου ἰδρυμένον χαλκοῦν ἀνδριάντα Φρειδερίκου τοῦ Β' ἀριστούργημα γλυπτικῆς, καὶ ἀπέναντι τὸ εὐρύχωρον οἰκαδόνημα τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ τὸ τῆς Ἀκαδημίας οὐχὶ μὲν λίαν πολυτελές, ἀλλὰ περιέχον ἀκαδημεικούς. Εἰς δὲ τὸ πρώτον συρρέουσι καὶ ἑκάστην χιλιάδες φοιτητῶν ὑπ’ αὐτὰς τὰς ὅψεις τοῦ Αὐτοκράτορος, χωρὶς ποτε, οὐχὶ τῆς ἡσυχίας συντάραξις, ἀλλ’ οὐδὲ ὁ ἐλάχιστος θόουρος ν’ ἀκουσθῇ μεταξὺ αὐτῶν. Ὁφείλεται δὲ τοῦτο, ὡς μοι ἐξήγησαν, εἰς τὸ ὅτι οἱ νέοι οὖτοι, οἵτινες ἐμβριθῶς σπουδαζούσιν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀνδρείᾳ μάχονται ἐν πολέμῳ καὶ σέβονται τὴν θεσιν ἐν ᾧ συνέρχονται καὶ πρὸ πάντων σέβονται ἐρυτούς, ἐμφοροῦνται δὲ καὶ τῆς ἴδεας ὅτι ἦλθον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον οὐχὶ ἵνα διδάξωσι τοὺς ἄλλους καὶ τὴν κυβέρνησιν πῶς πρέπει νὰ πολιτεύωνται, ἀλλὰ πρὸς ἀπόκτησιν πείρας καὶ γνῶσεων, ἵνα αὐτοὶ ἐν καιρῷ καλῶς πολιτεύωνται.

Διαβάντες δὲ πρὸ τοῦ μελοδραματικοῦ θεάτρου καὶ μεταξὺ τοῦ ὁ πλοστατίου καὶ τῆς οἰκίας τοῦ διαδοχοῦ, ἥτις ἐστὶν ἐπιφανεστέρας τῆς Αὐτοκρατορικῆς, ὑπερβάψεν αὐθίς τὴν γέρυφαν τὴν πολυτελεστέραν τῶν ἐν Βερολίνῳ καὶ δι’ ὀραίων κοσμουμένην γλυπτικῶν συμπλεγμάτων, καὶ εἰσελθώμεν εἰς τὴν εὐρύχωρον πλατεῖαν, ἦν εἶχομεν ἥδη ἐν παρόδῳ ἴδει.

Αὕτη καλεῖται Κῆπος τέργεως, καὶ ἡ ἐπωνυμία ἐν ἔχει ἐλλείτωμα, ὃ ισως σοὶ φανῇ καίριον, ὅτι καππος ἐνταῦθα παντάπασι δὲν ὑπάρχει. Κεῖται δ’ ἐπὶ τῆς νόσου τῆς Σπραίης, ἥτις ἦν ἡ πρώτη τοῦ Βερολίνου κοιτίς, καὶ δεξιῶς μὲν ἡμῶν, τῶν ἐκ τῶν Φιλυρῶν ἐρχομένων, ἐγείρεται τὸ μέγα καὶ ἀρχαῖον ἀνάκτορον, ἐν τῷ μέσῳ δ’ ἐστήθη χαλκοῦν πρὸ δύο ἑταῖρων ἔξαίσιον ἔφιππον ἀγαλμα Φρειδερίκου Γουλιέλμου τοῦ Γ’ καὶ ἀριστερᾶς ἡμέν ἰδρυται ὑπ’ αὐτοῦ τούτου τοῦ φιλομούσου Βασιλέως τὸ Μουσεῖον, εἰς δὲπὶ στιγμὴν πρέπει νὰ ἐνδιατριψωμεν, διότι θὰ ἡτο ἀξιον οὐδὲν διαπρέπη ἐν μέσαις ταῖς Ἀθηναῖς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ηερικλέους, καὶ κοσμεῖται ἐσωτερικῶς διὰ περιφήμων τοιχογραφιῶν τοῦ ἐνδόξου Κάσουλεχ.

Εἰς τὸ ἀχανές τοῦτο τῶν Μουσῶν καταγγωγιον περιέχονται ἀγάλ-

ματα ἀνάγλυφα προτομαι και ἐπιγραφαι τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης και
ἄλλα τῆς Ρωμαϊκῆς, πολυπληθέστερα δὲ γύψινα ἔκμαχεια, και
ὅλην τὴν χρονολογίαν ἐκτείνειμένα, τῶν ἀρίστων ἔργων ὅσα εὑρίσκον-
ται ἐν Μουσείοις τῆς Εὐρώπης, η και ἐκτὸς τῶν Μουσείων, ώς πολλὰ
παρ' ἡμῖν. Πλὴν δὲ τούτων ἔργα τέχνης Αἰγυπτιακῆς διατείνειμένα
ἐντὸς περιέργου μιμήματος ναοῦ Αἰγυπτιακοῦ και ἀρχαιότητες Ἀσ-
συριακαι και τῶν ἄλλων Ἀσιανῶν λαῶν και τῆς Εὐρώπης μεσαιωνι-
και πρὸ πάντων δὲ πολυτιμοτάτη συλλογὴ ἀρχαιών ἀγγείων και ἄλ-
λων κεραμουργημάτων, οἷον ἀγαλμάτων τῆς Τανάγρας (ών τὰ ἀριστα
ἄκουων ὅτι εὑρίσκονται παρὰ ξένοις και οὐχὶ παρ' ἡμῖν) και δικτυλιο-
λιθῶν και νομισμάτων. Τούτων συμπληρωτικὴν συλλογὴν ἡγόρασεν ἐ-
σχάτως τὸ Μουσεῖον ἀντὶ ἡμίσεως ἐκατομμυρίου φράγκων παρὰ τοῦ
ἀρτὶ ἀποθιάσαντος Πρόκες, τοῦ ποτὲ πρέσβεως τῆς Αὔστριας ἐν Ἑλλάδi,
ὅπου και τὸ πλεῖστον τοῦ νομισματικοῦ τούτου θησαυροῦ συνεκόμισεν.

'Αλλαχοῦ τὸ Μουσεῖον περιέχει ἔργα τέχνης και βιομηχανίας, ἐνδυμα-
τα, ὅπλα και σκεύη τῶν ἀπωτάτων και ἀγνωστάτων λαῶν, Ἰνδῶν,
Σινῶν και Ἰαπωνῶν, και τῶν μᾶλλον ἀπροσίτων ἀγρίων τῆς Ἀφρικῆς η
τῆς Πολυνησίας."Αλλη δὲ πτέρυξ ἐστὶ καθιερωμένη εἰς τὰ ἀριστουργή-
ματα τῶν ἐπισημοτέρων ἀποθανόντων ζωγράφων πασῶν τῶν χωρῶν
διὰ δὲ τοὺς ζῶντας καλλιτέχνας τῆς Γερμανίας ἐπ' ἐσχάτων παρὰ αὐτῷ
τὸ Μουσεῖον ἐν χλοερῷ περιβόλῳ περιλαχμονομένῳ ὑπὸ διπλοῦ περιστύ-
λου, οὐ ή μία πλευρὰ παρατείνει τὴν Σπράχην, ἔτερον οἰκοδόμημα, ως
μέγιστος κορινθιακὸς ναός, ἐφ' ὑψίστης ἐπικαθήμενος βάσεως.

'Αλλ' ἀρκοῦσι τὰ περὶ τοῦ Μουσείου. Νὰ σοὶ περιγράψω αὐτοῦ
τὰ μνηματικά περιεχόμενα οὔτε τὸν καιρὸν οὔτε τὰς εἰδικὰς γνώσεις ἔχω.
Τοπάρχει ἐκδεδομένος εἰς ὄγκωδη τόμον αὐτοῦ ὁ κατάλογος. "Αν
τὸν θεῖνης, γράψον νὰ σοὶ τὸν στεῖλω.

Και ὅμως, ἔνα ἔτι σταθμόν, πρὶν η μακρυνθῶμεν. Τὸ βάθος τῆς πλα-
τείας κατέχει η ἐκκλησία ἐν η ἐκκλησιαζεται η αὐτοκρατορικὴ οἰκογέ-
νεια. "Εστι δὲ ρύθμοι τόσον ἀσήμου και ἀπειροκάλου ὥστε φάνεται ώς
κηλίς παρὰ τὰ ἄλλα κομψὰ και μεγαλοπρεπὴ τῆς πλατείας οἰκοδόμη-
ματα" διεκ τοῦτο πρόκειται νὰ κατεδαφισθῇ καιν' ἀνεργεθῇ πολυτελέ-
στατος ναός ἀντ' αὐτῆς, ὅταν εὑρεθῶσιν οἱ ἀπαιτούμενοι πόροι. 'Ἐν
τούτοις δ' εἶχεν ἀρχίσει ἀνεγειρόμενον παράρτημά τι αὐτοῦ, μέλλον νὰ
χρησιμεύσῃ εἰς ἐναπόθεσιν τῶν λειψάνων τῶν ἀποθησάντων Αὐτοκρα-
τόρων, και εἶχον συμπληρωθῇ αὐτοῦ οἱ τέσσαρες τοῖχοι. Τοὺς τοίχους
τούτους ἔλαβε προσωρινῶς η διεύθυνσις τῶν ἀρχαιοτάτων, ίνα, δια-
σκευάσσασα αὐτούς, ἐναπόθεσῃ ἔκει τὰ ἔκμαχεια τῶν ἐν Ολυμπίᾳ ἀ-
νευρισκομένων. 'Εννοεῖς ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν ἐνταῦθα νὰ μὴ εἰσέλθω.
Ἐπειδὴ ὅμως ἐκ τῶν περάτων τῆς Γερμανίας συρρέουσιν οἱ περιηγη-

ταῖς τῶν ἀγίων τούτων λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος, εἰ καὶ εἰσὶ ταῦτα ἀπλὴ ἐκμαγεῖα, καὶ ἐπομένως δὲν μοὶ ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιβόλωστοι πάξ λόγιοις "Ελλην, ἄρα καὶ σύ, ἐπεσκέψθης πρὸ πολλοῦ τὰ πρωτόπυπα εἰς τὸν τόπον τῆς ἀνασκαφῆς, διὸ τοῦτο πάντη περιττὸν νομίζω νὰ σ' εἶπω τι περισσότερον περὶ τῶν περιθόξων τούτων ἔργων τοῦ Ἀλκαμένους, τοῦ Παιωνίου, καὶ τοῦ Πραξιτέλους, οὐεὶχον ν' ἀκούσω ἐξηγούμενα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Κ. Κουρτίου.

Γ'

Προχθὲς σὲ ἡφῆκα, ἡ μᾶλλον μὲν ἀφῆκες, εἰς τὸ Μουσεῖον. Ἀναχρούσωμεν πρόμικν, καὶ ἐπιστρέψωμεν παλιν διὸ τῶν Φιλυρῶν, ὅπου, ἐπειδὴ ἔθεσε, κατέφυγον εἰς τὸν ἀριστερῷς ἀνοιγόμενον μεγαλοπρεπῆ διαδρόμον, τὸν ζνωθεν δι' ὑδών στεγαζόμενον, δύο δόδοὺς ἑισιντα, καὶ πλούσια ἐργαστήρια ἔκπτερωθεν ἔχοντα.

Εἰς παραθύρων τοῦ ἐνὸς τούτων εἰδόν ἐνδρομήκητον Σωκράτην, εἰς λευκὴν χλαμύδα τὸ γυμνὸν σῶμα του ἐνειλιγμένον ἔχοντα, καὶ μετ' ἡρέμου φρενὸς ἀποθηκευόντα τὸν ἀφ' οὐ ἔπιε τὸ κώνειον. Τὸ θέαμα τοῦτο ἰσχυρῶς συγκινήσαν καὶ καταθελέσαν με, μὲν παρεκίνησε νὰ εἰσέλθω. Κατείχετο δὲ πᾶσα ἡ αἴθουσα ὑπὸ περιέργων καὶ ἀξιοθεάτων πολυτελῶς ἐνδεδυμένων ἢ χριέντως μὴ ἐνδεδυμένων συμπλεγμάτων, φυσικώτατα μὲν κατεσκευασμένων, ἀλλὰ προφανῶς κηροπλάστων. Τὰ μὲν παρίστων σκηνὰς ἱστορικάς, ἀλλα δὲ μυθολογικάς, ἀλλα δὲ ἀλλας δὲν ἐνόσουν. Διὸ τοῦτο—τούλαχιστον πρὸ πάντων διὸ τοῦτο, —ἀπετάθην πρὸς ὁραίαν μικρὰν νεάνιδα, ἥν εἰδόν εἰς τὸ μέσον τῆς αἴθουσῆς ἔχουσαν κατάλογον εἰς γείρας, καὶ ἐν αὐτῷ φανομένην ὅτι ἔζητει νὰ ἔχειχνιστη τὸ μυστήριον τοῦ πρὸ αὐτῆς ἐπὶ στήλης καθημένου κηρίου ἔρωτος, ὅστις πονηρὸν ἔβλεπε καὶ δι' ἀκρου τοῦ δακτύλου ἰδοκίμαζε τὴν ἀκωκὴν τοῦ βέλους του. Συνάψας λοιπὸν ὅσα γερμανικὰ ἀκόμη ἦξευρον, ἡρώτησε τὸ κοράσιον ἢν ἦτο κατάλογος ὃν ἀνεγίνωσκεν. Ἀλλὰς φαίνεται ὅτι τὸ κοράσιον δυσηρεστήθη ὅτι ἀπετάθην πρὸς αὐτὸν χωρὶς νὰ τῷ εἴμαι γνωστός, καὶ προσεποιήθη ὅτι δὲν μὲ ἕκουσε. Τὸ ὄφόστερον θὰ ἦτο νὰ μακρυνθῶ. Ἀλλά, φοβούμενος μὴ μ' ἐκτιμήσῃ ὡς ἀγροίκως προπετῆ,—τούλαχιστον τοῦτο πρὸ πάντων φοβούμενος—προσεθηκα, ὅτι ὁ σκοπός μου μόνον ἦτο νὰ τὴν παρακαλέσω νὰ μ' εἰπῃ ποῦ ἀγοράζονται οἱ κατάλογοι. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ παλιν τὴν αὐτὴν ἐτήρησε περιφρονητικὴν σιωπὴν, δὲν σοὶ ἀρνοῦμαι ὅτι τοῦτο μὲ δυσηρέστησε, δι' ὃ καὶ μετ' ὀλίγον ἀνοικείου ἵσως πικρίας τῇ εἰπον μακρυνόμενος. «Αν ἦτο ἔγκλημα ὅτι σᾶς ἀπέτεινα τὸν λόγον, ἐλπίζω ὅτι θὰ μοὶ τὸ συγχωρήσετε χάριν τῆς μετανοίας μου». Ἀλλ'

ὅτε καὶ πάλιν ἔμεινεν ὡς ἡ Νιόβη ἀλινητος, καὶ οὐδὲ μετεστράφη οὐδὲ κανὸν ὄψις πρὸς ἐμὲ τοὺς ώραίους της ὄφιαλυσούς, θπερ εἶχον ἐλπίσει, τότε μοὶ ἐφάνη ὅτι ἡ σεμνότης της ὑπερέθκινε τὰ δρικ, καὶ, φιλεκδίκως μαζλλον, τὴν ἐπλησίασα αὐθίς καὶ ἔρριψα ἐπ' αὐτῆς ταύτην τὴν φρεάτῳ ἀδιακριτα· ἀλλ᾽ ίδων ὅτι οὐδὲ κανὸν ἐρύθημα ἀνεβίθεσαν αὐτὰς εἰς τὰς παρειάς της, τότε πρῶτον ἐγνώρισα ὅτι ἡ ώραια αὐτῇ νεᾶνις, ὡς καὶ ὁ ἀδελφός της ὁ ἕρως... ἦτο ηρόπολαστος. "Επότε προσεκτικῶς περιθλεπόμην καὶ ὅποιον καὶ ἀπήντων, περιέμενον νὰ κινηθῇ ἵνα ἐννοήσω ἣν εἴναι ἐκ σαρκὸς καὶ ὅστιν, ἢ μίμησις ἐκ άηροῦ.

"Εξαντλήσας δὲ τὰ ἐν τῇ αἰθίουσῃ ταύτῃ θεάματα, ἀνέβην τὴν εἰς τὸν ἀνω δόμον φέρουσαν εὔρεταν κλίμακα, εἰς ἣς τὰς κιγκλίδες ἥν κομψὴ καὶ ώραια κυρία προσανακεκλιμένη, καὶ ἔβλεπε τοὺς ἀναιδονιαταῖσινοντας. «Τί ἐμποδίζει νὰ είναι καὶ αὐτὴ ηηρίνη;» εἶπον κατ' ἐμαυτόν, καὶ ἐστήριξε ἐπ' αὐτὴν βλέμμα ἑταστικόν. 'Αλλὰ μετενόησε ἀμέσως διὰ τὴν ἀδιακρισίαν μου, ὅτε τὴν εἶδον νὰ στρέψῃ τὴν κεφαλὴν ἐλαφρῶς πρὸς ἐμέ, καὶ ἐν τῇ ταραχῇ μου τὴν ἐχαιρέτησα ὡς δειγμα μεταμελείας. 'Αλλὰ βεβαίως κακῶς ἔποραξα, διότι μεθ' ὑπεροπτικῆς καὶ ἀδιαφόρου ἐκφράσεως ἀπεστράφη ἐξ ἐμοῦ. 'Ημηχάνουν δ' ἣν ἔπρεπεν, ἵνα τὴν ἔξιλεώσω, νὰ παρέλθω σιωπηλῶς ἢ διὰ μιᾶς λέξεως νὰ τῇ ζητήσω συγγνώμην, ὅτε τὴν εἶδον ἐκ νέου νὰ στραφῇ πρὸς ἐμέ, καὶ παρετήρησα ὅτι εἰς τακτικὰς διαλείψεις ἀπέβλεπεν ἀλληλοδιασχῶς πρὸς δεξιὰ καὶ ἀριστερά, καὶ ἐνόησα ὅτι αὕτη ἦτο πλαγγών.

Εἰς τὸν ἀνω δὲ δόμον πλην τῶν ἀλλων ἀξιολογωτάτων παραστάσιων ἡγεμόνων, ἐπισήμων ἀνδρῶν τῆς Πρωσσίας καὶ ξένων καὶ διαφόρων πειρέγρων ἀντικειμένων, ἥν πρὸ πάντων ἔν μέγας σύμπλεγμα· ἰδίαις προσοχῆς ἔξιν, καὶ οὐγὶ διὰ τὰ λοιπὰ ὅλα, ὃν δμοικ καὶ καλήτερα ἀπαντῶνται εἰς τὰς πλειστας μεγαλοπόλεις, ἀλλὰ δι' αὐτὸ καὶ μόνον σὲ εἰσήγαγον εἰς τὸ κήριον τοῦτο βασιλείου τοῦ Κ. Καστέν, ὡς καλεῖται τοῦ Μουσείου ὁ ἴδιοκτήτης. Είνε δὲ τὸ σύμπλεγμα τοῦτο—καὶ ὑπὸ τὴν πατριωτικὴν κανένποιν δὲν ἔχεις δικαιώματος εἰπῆς, ὅτι δὲν ἔνδιαφέρεσαι δι' αὐτό,—οὐδὲν ἄλλο ἥ... τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου.

Περὶ μεγάλην τρισκελῆ τράπεζαν, ὑπὸ πρασίνου ἐριούχου κεκαλυμένην—πίστευσόν μοι, αὐτὴν τὴν ἱδίαν πρωτότυπον τοῦ συνεδρίου τράπεζαν, ἀδρῷ δαπάνη ἀγορασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κ. Καστέν—καθηνταὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν πρωτοτύπων ἐδρῶν, ἥθελες εἰπει τὰς πρωτότυπας μελη τοῦ συνεδρίου, οἱ ἀνώτατοι τῶν τῆς Εὐρώπης τὰς τύχας διεπόντων διπλωματῶν, σοφικῶς οἱ Τρωματοι συγκλητικοί, καὶ φάνονται ἀκρομενοι ὄφισιον ισταμένου τοῦ μεγαλοφυοῦς προεδρου αὐτῶν, τοῦ πρίγκιπος Βίσμαρκ, οὐ η ὁμοιότης ἐστι καταπληκτική. «Νομίζεις, μοὶ ἔλεγεν ὁ συνοδεύων με, ὅτι ἀφ' ὅτου ἡγόρεσεν ἐντοῦνα γαλλιστί, μετά τίνος δι-

κακτικής βραδύτητος, ἀλλὰ μετὰ μεγίστης ἀκριβείας; περὶ τὴν γλαυκὸν δὲν ἔμακρύνῃ πλέον τῆς θέσεώς του». Οἱ δὲ λοιποί: περὶ τού ὧν συμβούνει τι ὅλως παραδίοιν· πάντες ἐκ δεξιῶν δμοιαζούσιν, εἶς ἀριστερῶν δὲ κανεῖς! Περὶ τούτου βεβαιῶν με ὁ συνοδεύων με φίλος μου, ἔθεωρει αὐτὸν ὡς ἀγγειούστατον τέχνασμα καὶ κατώρθωμα τῆς κηροπλαστικῆς. Ἰδέ, μοι ἔλεγε πόσον εὐστόχως παρέστησε τὸν χαρακτήρα τῶν διπλωματῶν. Θεωρήσον τοῦτο δεξιῶς. Δέν σοι φάνεται λέγων. «Ἐγετε πεποίθησιν ἐπ' ἐμέ· διὰ σα; θυσιάζωμαι»: Ἰδέ τον τῷρας ἀριστερῶς δὲν λέγει «Ἐγετέ με παρητημένον». Ἐγώ τὰ ἴδια μου συμφέροντα δὲν πονοεψαλῶ διὰ τὰ ἴδια σας»; Οὕτω καὶ ὁ ἄλλος καὶ ὁ παρέκει λευκόν λέγει δεξιῶς, μελανὸν ἀριστερῶς. Ἡδύνατο συμβολικώτερον ἡ τέχνη νὰ παραστήσῃ τὴν διπλοπροσωπίαν τῆς διπλωματίας. Καὶ ταῦτα μεν οὐτως. Ἀλλὰ τῆς ἑπηγήσεως τοῦ κατὰ τῆς διπλωματίας προκατειλημμένου φίλου μου πιθανωτέρα καὶ ἡττον ἑζητημένη μοι ἐφάνη, ἡ ἡνήκουσα παρέ τινος συνοίκου, εἰς δὲν διηγήθην τὸ πρᾶγμα, ὅτι δηλαδὴ τὰ διπλωματικὰ ἔκεινα μορμολύκεια δὲν ἔγενοντο ἐκ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἐκ φωτογραφήματος, διδόντος φυσικῷ τῷ λόγῳ τῆς μιᾶς μόνον ὅψεως τῶν δμοιούστητα, ἐν φῇ ἀλλήλῃ ὅψις κύθαρετως ἐπλαττετο ὑπὸ τοῦ τεχνίτου.

«Οπως δήποτε ἡ σοεκρά αὐτὴ δύμηγυρις καὶ αἱ κατὰ τὸ μαζίλιον ἡ ἡττον δμοιαι φυσιογνωμίαι τῶν ἐνδέξοτέρων ἀνδρῶν τῆς Εὐρωπης, ὥν τὰ στόματα ἐφαίνονται ἔτοιμα ν' ἀνοιγάσιν ἵνα ἐκφέρωσι χρησμοὺς περὶ τῆς τύχης αὐτῆς, μὲ κατέπληξην ἰσχυρῶς, καὶ ἑξέφρωσα τὴν λύπην μου ὅτι ἡσαν ἐκ κηροῦ, καὶ οὐχὶ ἐκ χαλκοῦ ἢ λιθου. «Αλλ' ὁ κηρός, μοι εἴπεν ὁ φίλος μου, παρέχει ἀκριβεστέρων τὴν τῆς φύσεως μίμησιν».— «Δὲν διακρεῖ φίλως», ἀπήντησα.— «Οὐ φροντίς, μοι ἀπεκρίθη δυσοιώνως μειδιῶν. Αἱ κήριναι πλαγγόνες τοῦ συνεδρίου θὰ διακρέσωσι περισσότερον ἢ τὸ ἔργον του. Φημήτε δὲ σεῖς μὴ τὸ μόνον, δὲν πέρ αὐτὰς θὰ διαρκέσῃ εἶναι τὸ ἴδιον σας ζήτημα».

«Ηἵληνσα νὰ ἴδω καὶ τοὺς ἡμετέρους ἀντιπροσώπους, ἀλλ' εἰς τὸ ἀριπρεπὲς τοῦτο συνεδριον, διέπρεπον, ὡς λέγουσιν, οἱ Γέλλοι, διὰ τῆς ἀπουσίας των. Ἡρώτησα τούλαχιστον ποὺ ἐκάθηντο. «Ποῦ ἐκάθησαν;» μοὶ εἴπεν ὁ σύντροφός μου. «διάτι ἀπαξέ μόνον ἐκάθησαν» καὶ μοὶ ἔδειξε θέσιν εἰς τὴν ἀριστερὰν ἀκριν τῆς τραπέζης, παρὰ τῷ πρεσβευτῇ τῆς Ρωσίας, ὅπου ἥδη ἴστατο ἀξιωματικὸς ἐν στολῇ, ὁ καθήκοντας ἐνὸς τῶν γραμματέων ἐκπληρώσας υἱὸς τοῦ πρίγκιπος Βίσμαρκ.

Πολλοὶ σκέψεις διηγείροντο ἐντός μου ἐντός τῆς ἀφώνου ταύτης συγκλήτου, καὶ ήθελον ἀκόμη ἐπὶ μακρὸν ἔτι μείνει ἐνώπιον αὐτῆς εἰς αὐτὰς παραδεδομένος, ἐν ὁ σύντροφός μου δὲν ἔδιαζετο ἀνεγώρησα ἐπομένως, ἀλλὰ μετὰ προθέσεως νὰ ἐπανελθω μετ' οὐ πολὺ. Τὴν προθέσιν σύμως ταύτην οὐδέποτε ἔξετελεσα, δι' αἰτίαν ἡτις ἀξιζει νὰ σοι τὴν

διηγηθώ. Τινάς ήμερας μετά τὴν ἐπίσκεψίν μου ἀνεγνώσκετο εἰς πόται τὰς ἑφήμεριδας τοῦ Βερολίνου ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐσπέραν καθ' ἡ εῖδον τὸ πανοπτικὸν (οὗτο προσαγορεύεται τὸ κατόστημα), ἐπεσκέπτεται αὐτὸν καὶ ἄλλος ζένος, γέρων Ῥώσος ἐκατομμυριούχος. Οὗτος δὲν ἡ ξεύρω δικτὶ ἐκίνησε τὰς ὑπονοίας τοῦ διευθυντοῦ, ὅστις τοιοῦτό τι ἔτεχνόσθη. Ἀπετάθη εἰς πακίδισκην τινὰ ἐκεῖ περιφερομένην, τῇ ἔδωκε βιλάντιον περιέχον τὴν ἀξίαν δύο δραχμῶν, καὶ τὴν ὠδήγησε νὺν κρατῆ αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ἐπειτα, οὐχὶ χρυφίας, ἀλλὰ προφανῶς νὺν φυλάξῃ αὐτὸν εἰς τὸ θυλάκιον της, δην ἐξ ἐκείνων, οὐκαλούνται «θυλάκια Μαργαρίτης». Ότε ἥμην εἰς Λιβερούλην, ἕφερον ἐκεῖ σι νεάνιδες ταΐνιαν περὶ τὸν τράχηλον, ἡς αἱ δύο ἄκραι ἐκυματίζουν ἐπὶ τῶν νώτων των, καὶ ἐκαλούντο ἀκολουθεῖτέ με, παῖδες. Τὰ Μαργαρίτης θυλάκια (οὗτοι κληθέντα κατὰ τὴν Μαργαρίταν τοῦ Φέουστ) ἐδύναντο νὰ λέγωνται μισθλούν ἀκολουθεῖτε με κατέπται, διότι ἀνοίγονται καί σύνονται εἰς τὸ ὅπίσω σχεδὸν μέρος τοῦ ἐνδύματος, ὅπου δύνανται νὺν διερεύσωσι καὶ τοῦ ἡττον φιλοκτήμονος τὴν ἀπληστίαν, καὶ σπου δὲν ὑπάρχει ὄφιαλμὸς νὰ τὰ ἐπιτηρῇ. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ὁ Κ. Καστάνη ἔταξε τοὺς τέσσαρας ὄφιαλμοὺς δύο ἀστυνομικῶν κλητήρων, οἵτινες παρηκολούθησαν τὴν σύμμαχον κατώτων ὡς σκιάκι αὐτῆς καὶ ἐν φαύτῃ περιειργάζετο ἐν ἐρμαρίῳ τὰς μικροσκοπικὰς ὑποθέσεις τῶν Κινεζίδων, εἶδον, ὡς λέγουσι, τὸν Ῥώσον πλησιάσαντα, πολὺ μάλιστα πλησιάσαντα τὴν νεαρὴν νύμφην, ἐπὶ πονηρῷ σκοπῷ, ὡς ὑπωπτευσαν καὶ ἐκτείνοντα πέριξ αὐτῆς τὰς πτέρυγας τοῦ μανδύου του. Μετὰ μίαν δὲ στιγμὴν προσέλθόντες προσεκάλεσαν τὴν ἀθώων νεάνιδην νὺν ἑζετάσῃ ἢν εἰς τὸ θυλάκιον τῆς Μαργαρίτης ἥτο τὸ βιλάκιον της, ἀλλὰ τὸ βιλάκιον είχε γίνει ἀφκντον. Συνέλαβον ἐπομένως τὸν Ῥώσον καὶ τὸν ἀπόγγογον εἰς τὴν ἀστυνομίαν καὶ ἐπειτα εἰς τὸ δικαστήριον, σπου δικασθεὶς κατεδικάσθη τρίμηνον φυλάκισιν. Καὶ νὰ μὲν ἡ ῥώσικὴ πρεσβεία ἔσπευσε νὰ καταβάλῃ τὴν ζητηθεῖσαν τεσσαράκοντα χιλιάδων δραχμῶν ἑγγύησιν ἵνα μείνῃ ἐλεύθερος καὶ ἐφεσιβάλῃ τὴν ἀπόφασιν, καὶ τὸ Ἐφετεῖον μετά τινας μῆνας πανηγυρικῶς διεκήρυξεν ὅτι τὰ παντὸς γένους ἀστυνομικὰ ἐκεῖνα σῷγχνα δὲν ἔσαν πκραδειγματικῆς ἀρετῆς, ὁ δὲ πλούσιος ζένος, ἢν ἐπλησίασε τὴν κόρην, πᾶν ἄλλο διενοεῖτο ἢ νὰ τῇ κλέψῃ τὰς δύο δραχμαῖς, καὶ ἐπομένως ἀνήρεσε τὴν ἀπόρκαν τοῦ πρωτοδικείου. Ἀλλὰ δὲ ἐμαυτὸν ἐνόμισα ἀσφαλέστερον νὺν μείνω μακρὰν καὶ τῆς ἐλαχίστης ἀφορμῆς τοιαύτης ὑπονοίας, διότι ὅμολογουμένως ἡ θέσις μου θὰ ἥτο κατὰ πάντα ἄλλη καὶ πολὺ κατωτέρη τοῦ ἀπολούθεντος ἐκείνου. Πρῶτον ἔχω τὸ τρίτον τῆς ἡλικίας ἐκείνου, ὥστε πολλαὶ ἀστυνομικαὶ συκοφαντίαι ἡδύναντο πολὺ εὔκολωτέρον νὰ γίνωσι πιστευταί, προκειμένου περὶ ἐμοῦ. Σεύτερον τὸ βιλάκιον μου οὐ μόλον ἐν ἐκατομμύριον δὲν περιέχει, ἄλλ' εἶναι

κατὰ τὸν ἡμέτερον Ζαλοκώσταν, «ποιητικὸ πουγγί, π' ἀναθεμά το»,— καὶ μὴ περιέχον οὔτε καν ποίησιν τρίτον, ἢν κατεδικαζόμην, ἡ ἐμή, πρεσβεία οὔτε τεσσαράκοντα δραχμὰς δὲν θὰ ἔδιδεν ἐγγύησιν διέμε. Ἐπομένως ἀπεχκιρέτισα διὰ πάντοτε τὸ Πανοπτικόν, ὃπου δὲν ἦτον ἀπίθανον νὰ κατηγορηθῷ ἐπὶ κλεπτομανίᾳ, ἡ ἐπὶ οἷς δήποτε ἄλλῃ μανίᾳ, καὶ ἐστράφην πρὸς ἄλλο σημεῖον τοῦ δριζοντος.

(1879)

Α. Τ. Ραγκαβῆς.

Η ΠΑΝΤΕΞΝΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ποῦ τῆς ἀπλήστου διανοίας
Ποῦ δὲ θνητὸς δὲ τολμητίας
Θέλει τοὺς τέρμονας δρίσει;
Μὲ τέχνην νέαν καθ' ήμέραν
τῆς πρώην τερατοδεστέραν
Αὐτὸς αὐτὸν θαυμεῖ καὶ ἐκλήσσει.

Γίγοντες ἔχει ἀοράτους
Δούλους πιστοὺς καὶ ἀκαμάτους,
Προθύμους εἰς τὰς προσταγάς του.
Ἄτμος, Ἡλεκτροσμὸς καλοῦνται,
Παντοῦ ἀγγέλοντες ίκνοῦνται
Τὰ κράτη καὶ τὰς ἐντολάς του.

Οὕτως δὲ Ζεὺς ποτὲ συμμάχους
Δεινῆς δυνάμεως καὶ τάχους,
Φρουροῦντας πρόσω καὶ κατόπιν,
Εἶχε Βριάρεων ἔκεινον,
Καὶ τοὺς ἐργάτας τῶν πυρίνων
Βελῶν, τὸν Βρόντην, καὶ Στερόπην.

Παντοῦ προφθάνει ταχυπόρος·
Δὲν τὸν ἀναχαιτίζει δρός
“Ἡ θάλασσα ἐκτεταμένη,
Εἰς τὸν ὑγρὸν ίδοὺ πεδίον

"Αρμα τροχήλατον κυλίων
"Ισως μὲ δάιμονα προβαίνει !

'Επὶ ὁδοῦ σιδηρηλάτου
Εἰς τὸ πυρίπνουν ὅχημά του
'Ο κεραυνὸς ἀνιοχεύει
Τπέρ τῶν ποταμῶν τὸ ρέον
'Τδωρ κ' εἰς σπλάχνα τῶν ὄρέων
Ταχὺς ὁ ἀνεμας ὁδεύει.

Τὸ βάθος τῆς Ἀβύσσου βρέμει.
Ἡ γῆ ἀντιθέονται καὶ τρέπει.
Μάτην ἐντὸς στενοῦ κοιτῶνος
'Ο ἀκρατὴς Ἀτμὸς σφαδάζει
'Ο Νοῦς ὁ βασιλεὺς δαμάζει
Τὴν λύσσαν του φρικτοῦ Τυφῶνος.

Διὰ δεινῆς, ὑπερανθρώπου
Τέχνης τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου
Κατήργησε τὰς ἀποστάσεις:
'Η Ἀστραπὴ τὰς ἐρωτήσεις,
'Η Ἀστραπὴ τὰς ἀποκρίσεις
Διὰ γῆς φέρει καὶ θαλάσσης.

Ποὺς τὸν ἀστροφέγγην αἰθέρα
Ἡ υψοιόφωτος ἐσπέρα
Τῶν πόλεων του ἀμιλλᾶται.
Τοιοῦτον ἔχει δεὶ όέον
Φῶς κρουνηδόν, ἥλιον νέον
Καὶ ἡμέραν ν' ἀντιμηχανᾶται

*Ω ἀγχινοῖας πολυτρόπου !
Ζωγράφος ἀντὶ ταῦ ἀνθρώπου
'Ο ἥλιος εἰς πινακίδα
Ἐν ἀκαρεὶ στιγμῆς εἰκόνα
Μὲ χρυσῆν γράφει λαμπτηδόνα
'Ως μὲ θεότευκτον γραφίδα.

Διὰ φαρμάκων λαθιπόνων
Τῶν δριμυτάτων ἀλγηδόνων

Τὴν αἴθουσαν κοτακοιμίζει
Τοῦ Διός πῦρ τὰ πάντα φλέγει.
'Αλλὰ τῶν οἰκων τούς ή ατέγη
'Ως ὑδωρ τὸ διοχετίζει.

Εἰς τὸν πυθμένα τῆς ἀβύσσου
Περιπατεῖ, παρὼν ἔξισου
Κ' εἰς τῶν νεφῶν τὰς ἀκρωρείας.
Ποῦ θέλει φθάσει τίς ἡξεύρει;
Τὰ πάντα εὔρον ἢ θὰ εὔρῃ,
Τὰ πάντα—πλὴν τῆς εύτυχίας!

'Ιωάννης Καραδούζας.

Ο ΛΙΝΟΣ

"Ηδη τῶν δένδρων αἱ σκιαὶ δηλοῦσι μετρυμένιαν
καὶ αἱ παρθένοι ἔπαισαν τὴν ἄμπελον τρυγῶσαι.
ὑπὸ τὴν πλάτανον σκιὰν ἔξελεξαν παχεῖαν,
καὶ ἅπασαι συνέρρευσαν περὶ αὐτὴν σκιρτῶσαι.

"Ιδέτε· τὰ καλάθια χαμαὶ τοποθετοῦσι,
ποθοῦσαι διασκέδασιν μετὰ τὴν ἐργασίαν,
παῖδα κρατοῦντα φόρμιγγα² πλησίον των καλοῦσι
καὶ τάσσονται πρὸς τὸν χορὸν μὲ εὔθυμον καρδίαν.

Τοιαύτην ὥραν ἄλλοτε ἀπέθανεν ὁ Λίνος¹
Φεῦ! τὴν ὥραίαν του ψυχὴν ὁ θάνατος ἐκάλει ...
Καθὼς ὁ Ἔρως εὔμορφος, ξανθός καθὼς ἐκεῖνος
ὁ παῖς τὸ βλέμμα ὑψώσει καὶ προχισε νὰ ψάλλῃ.

- 1) Εἰς τῶν ἀρχαιοτάτων 'Ελλήνων μουσικῶν καὶ ῥαψῳδῶν, Θηβαῖος τὸ γένος, υἱὸς τοῦ 'Απολλώνος καὶ τῆς μωύσης Οὐρανίας, ἡ Καλλιόπης, ὃστις λέγεται ὅτι ἐπενόησε πρῶτος τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν δὲ ὀργάνων μελωδίαν. 'Ο Λίνος ὑπῆρχε διδάσκαλος τοῦ 'Ορφέως καὶ τοῦ 'Ηρακλέους, ὑφ' οὖ καὶ ἐφότε εὐθη κτυπηθεὶς διὰ τῆς κιθάρας ἐν ὦ τὸν ἐδίδασκεν. Λίνος ἐτι: καλείται πᾶν ἀλεγείον ἀναφερόμενον εἰς θάνατον τοῦ Λίνου, ὡς τὸ παρόν.
- 2) 'Η φόρμη ἥτο εἶδός τι κιθάρας παραπλήσιν τῇ ἀπηρῇ, ὅπερ ὑπῆρχε τὸ κραιότατον ἔγχορδον μουσικὸν θεγανον τῶν 'Ελλήνων ἀσιδῶν.

« Ἡδη τὸ ἄρμα τοῦ ἡλίου
ἀκτῖνας καυστικάς σκοπλίζον
πλησίον βαίνει τοῦ Σειρίοι¹,
μεσουρανεῖ τὴν γῆν φωτίζον.

« Τπὸ πυκνὸν σκιὰν πλατάνων
κόραι τὸ ἄσμ' ἀκολουθεῖτε·
τὸ ἔργον παύει τῶν δρεπάνων!
τὸν Λίνον μετ' ἔμοῦ θρηνεῖτε!

« Τὸ ἔαρ ἔθαλλεν ἀκμαῖον,
ἢ πεδιάς ἥτο ποικίλη,
ὅ ζέφυρος εὐώδης πνέων
τὴν φύσιν, ἐλεγες, ἐφίλει.

« Ἀλλ' ἥλιος ἐπῆλθε καίων,
Οἴμοι! τὰς ὕδρας τὰς γλυκείας!
ὅοφᾶ τὸ χρῶμα τῶν ἀνθέων
ὅοφᾶ τὴν δρόσον τῆς πρωίας.

« Αἴ! Λινε! ἡ ζωὴ ἐπίσης
ἔχει ἔαρινὴν πρωίαν.
ἀπλοῦται θαλερὰ ἡ φύσις
στολίζει μ' ἄνθη τὴν καρδίαν.

« Ἀλλὰ ἐπέρχεται τὸ θέρος,
μεσουρανεῖ ἡ ἡλικία·
οἴμοι! ἀπέρχεται ὁ ἔρως,
ἀπογυμνοῦται ἡ καρδία.

« Περίβλεψε τὴν πεδιάδα
καὶ ἵδε πόσον μετεβλήθη
καὶ ἵδε τὴν Ὁμαδρυάδα²
χωρὶς τοῦ ὅδου εἰς τὰ στήθη.

1) Σειρίοις = ἀστήρ ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Κυνός.

2) Ὁμαδρυάδες, αἱ τῶν ὅρνδρων νύμφαι, αἱ ἔμα ταῖς ὅρνδι γεννῶμεναι καὶ συμφθειρόμεναι.

«Η πλάτανος, ή λεύκη μένει,
αλλ' είνε δένδρος φωμαλέα·
τῆς χάριτος ή πεπρωμένη
είναι νὰ ἀποθνήσκῃ νέα.

«Αἱ! Λίνε! ως τὸ ἄνθος κύπτει
ὑπὸ ἀκτίνας θερμοτέρας,
καὶ ως φυλλοφόρει καὶ πίπτει
μετά τὰς δροσερὰς ήμέρας.

* Ἐπίσης ὅταν ἡ καρδίας,
τρέφει παλμοὺς εὐγενεστέρους,
ἀπομαραίνεται ταχεῖα,
τὸ πῦρ μὴ φέρουσα τοῦ θέρους».

Εἶπεν ὁ παῖς καὶ ἐπαυσε τὸ βῆμα τῶν παρθένων
τὸ ἄσμα ἦτο θλιβερὸν καὶ ἥγειρε τὸν θρῆνον.
Ἐκάθισαν κυκλοτερῶς εἰς χόρτον ἐστρωμένον
καὶ εἶπον·—ἀώρως ἔπεσεν, ὅς κλαύσωμεν τὸν Λίνον.

Δ. Παπαθρηγόπουλος.

Η ΕΝ ΣΑΛΑΜΙΝΙ ΝΑΥΜΑΧΙΑ¹⁾

Καιρὸς μεμψιμοτεριῶν δὲν ἦτο, καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔσπευσε νὰ
καταχθῇ εἰς τὰ σημερινά Ἀμπελάκια παρὰ τὴν νῆσον καὶ πρὸ τῆς
εἰσῆλθες Σαλαμίνος. Τὴν ἐντιμοτάτην δεξιῶν πτέρυγα κατέλαβεν
ὑπριδιαδῆς μετὰ τῶν μοιρῶν τῆς Σπάρτης, τῆς Κορίνθου, τῆς Αἴγι-
καὶ τῶν Μεγάρων, ἥσαν δὲ αὐταὶ αἱ ἀρισταὶ τοῦ δωρικοῦ φύλου
ροι καὶ εἶχον κατέναντι αὐτῶν τοὺς "Ιωνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ
τοὺς Κέρκες. Ἐν τῷ μέσῳ παρετάχθησαν αἱ τριήρεις τῶν μικροτέρων
ηνίδων πόλεων, ἔχουσαι ἀντικρὺ αὐτῶν τοὺς Παμφύλους, τοὺς Λυ-
στούς, τοὺς Κιλικαῖς καὶ τοὺς Κυπρίους. Τὴν δὲ ἀριστερὰν πτέρυγα
τέλουν αἱ τριήρεις τῶν Ἀθηναίων, αἱ ἀποτελοῦσαι ὑπὲρ τὸ ἥμισυ
ὅλου στόλου καὶ ἔχουσαι νὰ πολεμήσωσι πρὸς τοὺς Φοίνικας καὶ
τοὺς Αίγυπτίους...

1) Ἐγένετο κατὰ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου τεῦ ἔτους 480 π. Χ.

Η ίνπερογή της περισικής δυνάμεως ήτο ίνπέρογκος: 300 περίπου έλληνικά πλοϊα φέροντα 70 ή 80, 000 τό πολὺ ἀνδρῶν προέκειτο ν' ἀγωνισθῶσι πρὸς 1,000 τό ὅλιγώτερον περισικά καὶ ἄνδρας 250 ή 300,000. Τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρικῶν τριήρων ήτο τοσοῦτον, ὥστε καίτοι τεταγμέναι εἰς τρεῖς σειρᾶς, ὑπερεφαλάγγουν τῆς ἔλληνικῆς παρατάξεως, καίτοι εἰς μίσην μόνην γραμμὴν ὅσον ἔνεστι παρεκταθείσης: δῆλαδὴ τὰ δύο ἄκρα τοῦ περισικοῦ στόλου, παρεκτεινόμενα πολὺ ίνπὲρ τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἔλληνικοῦ, ἦσαν ἔτοιμα νὰ περικυλώσωσιν αὐτόν. Καὶ ἔπειτα ὅπισθεν τοῦ περισικοῦ στόλου, ἐπὶ τῆς ἀττικῆς παραλίας, παρετάσσετο ὁ ἀπειράριθμος πεζὸς στρατὸς τῶν πολεμίων, ἔτοιμος εἰς πᾶσαν βοήθειαν, ἐνῷ ὅπισθεν τοῦ ἔλληνικοῦ ἐπὶ τῆς Σαλαμίνος δὲν ἵσταντο εἰμὴ εὐάριθμοις τινος ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην, Ἀθηναῖοι ὅπλεται, διότι ὁ μέγας πεζὸς τῶν Ἐλλήνων στρατὸς ήτο μακράν, ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, οἱ δὲ πλεῖστοι Ἀθηναῖοι ἐδένησεν νὰ ἐπιβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα αὐτῶν, ἀτινα καὶ πάλιν ἦσαν πολὺ ἀραιότερον τῶν περισικῶν πεπληρωμένα, διότι, ἐνῷ τούτων ἔκκστον ἔρερε 30 λογάδκες ἐπιβάτας, ἐπὶ ἕκαστης ἀττικῆς τριήρους δὲν ἐπέβαινον εἰμὴ 14 ὅπλεται καὶ 4 τοξόται. Ἐπὶ πᾶσιν, ὅπισθεν τοῦ περισικοῦ στόλου, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀρίστων περισικῶν ταγμάτων εἰς θέσιν τινὰ ἐπιτηδειοτάτην πρὸς κατόπτευσιν τοῦ ὅλου πεδίου τῆς μάχης, περὶ τοὺς τελευταίους πρόποδες τοῦ ἀντικοῦ τῆς Σαλαμίνος ὅρους Αἰγαίων πρὸς δυσμάς τοῦ Φωρῶν λιμένος, ἐκάθισεν ἐπὶ δίφρου ἀργυρόποδος, ὡς τις Ζεύς, τοῦ πυκνὸς ἔφορος, ὁ μέγας βασιλεὺς, ἵνα διὰ τῆς περιουσίας αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἀριστεύοντων, διὰ τῆς τιμωρίας τῶν γνωθῶν ἢ ἀνάνδρων, καταστήσῃ ἀκαταμάχητον τὴν φύσειράν ἐκείνην ναυτικὴν δύναμιν. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῶν πολυκρήμων τούτων πλοίων, μόνα τὰ φοινικὰ καὶ τὰ ἴωνικὰ ἦσαν ἐνάμιλλα τῶν ἔλληνικῶν κατὰ τὴν δεξιότητα. Τὰ περισικὰ πληρώματα, καθὸ ἀγρυπνήσαντα καὶ κοπιάσαντα καθ' ὅλην τὴν προηγουμένην νύκταν ἦσαν ἐν γένει κεκυηκότα ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀργῆς τοῦ ἀγώνος. Αὔτη ἡ πληθυς αὐτῶν ἡδύνατο νὰ ἀποθῇ κατὰ μέγα μέρος οὐ μόνον ἀγρηστος, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβῆς διὰ τὸ πτενόν τοῦ χωροῦ: διότι ἐκτὸς τοῦ πλεονεκτήματος τῆς ἡπερφλαγγίσεως, ἔκαστον περισικὸν πλοϊον εἶχε νὰ ἐπιτεθῇ καθ' ἐνὸς ἔλληνικοῦ: τὰ δ' ὑποχωροῦντα, ἐμπίπτοντα εἰς τὰς ὅπισθεν σειρᾶς, ἥτο ἐνδεχόμενον νὰ ταράξωσι τὴν ταξιν αὐτῶν καὶ νὰ προξενήσωσι πολλάκις εἰς αὐτὰς ζημίας μεγάλας. + Αὕτη ἡ πεποιθησίς, ἣν εἶχον οἱ Ἐλληνες ὅτι νικηθέντες ἢ καὶ ἀπλῶς μὴ νικήσαντες, θήθελον καταστρεψῆ, ἐμελλε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς ἀκαταγωνίστους. Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότερον, τὴν πραγματικὴν ὡγεμονίαν τοῦ ἔλληνικοῦ στόλου εἶχεν ἀνήρ μεγαλοφυής, ὅστις ἀρχῶν τοῦ ἡμίσεος ἀριθμοῦτῶν πλοίων, συνεπύκνωσεν ἀπασκαν ταύτην τὴν δύναμην.

μιν εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρας, νοήσας ἐκ πρητηρίας, ὅτι ἔνταῦθα ἔμελλε νὰ γίνῃ ἡ κρίσις τοῦ ὅλου ἀγῶνος, ὅτι δῆλα δὴ ἄμα ηθελε διακωλύσει τὴν ὑπὸ τῶν Φαινίκων ὑπερφαλάγχισιν καὶ διασπάσει τὸ κέρας αὐτῶν, οἱ λοιποὶ θέλουσιν ἀπαραιτήτως ὑπεγδώσει. Καὶ τούτου ἔνεκκ μάλιστα εἶπομεν ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἐν Σαλαμῖνι· ὅχι διότι ἀνάγκασε τοὺς Ἑλληνας νὰ ναυμαχήσωσιν ἐνταῦθα· τοῦτο τοῦ Θεμιστοκλέους τὸ πολίτευμα εἶναι δεκτικὸν συζητήσεως· τὸ δὲ ἀνγυφισθήτητον εἶναι ὅτι αὐτὸς κατεσκεύασεν ἐγκαίρως τὰς πολλὰς τᾶς Λιγυναίων τριήρεις, καὶ αὐτός, διὰ τῶν τριήρων τούτων, ἤξεις τὴν παραγράφησην τῶν Φαινίκων, ἔγένετο ὁ πρωτείτιος τῆς νίκης. Τελευταῖον, μέγχι ἐνέπνεεν εἰς τοὺς Ἑλληνας θάρρος ὁ γνωστὸς περὶ Σαλαμῖνος χρησμὸς τῆς Πυθίας¹ καθ' ἣν δὲ στιγμὴν συνεπληροῦτο ἡ Ἑλληνικὴ παράταξις, κατέφθασεν ἐξ Αιγίνης ἡ τριήρης ἡ σταλεῖσα ἵνα φέρῃ τὰς εἰκόνας τῶν Αἰακιδῶν², καὶ ἡ αἰσιὰ αὐτῆς ἀφίξις ἀνὰ μέσον τοσούτων ἐχθρικῶν πλοίων, ἐθεωρήθη ὄμοιώς ὡς ἄριστος οἰωνός.

Καὶ εἶχεν ἥδη ἀντεῖλει ὁ ἥλιος τῆς μεγάλης ἐκείνης ἡμέρας, καθ' ἣν ἔμελλε νὰ ἀποφασισθῇ ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος· οἱ δύο στόλοι ἀντιπαρατεταχμένοι ὅντες ἔμειναν ἐπὶ τινα χρόνον ἀκίνητοι, διότι ἐκάτερος εἶχε συμφέρον νὰ ἀρχίσῃ ὁ ἔτερος τὸν ἀγῶνα, οἱ μὲν Ἑλληνες, ἵνα οἱ Πέρσαι εἰσέλθασσοιν ἐντὸς τοῦ στενοτέρου λιμένος τῆς Σαλαμῖνος, οἱ δὲ Πέρσαι ἵνα οἱ Ἑλληνες προελάσσωσιν εἰς τὸν ὄπωσον εὐρύτερον μεταξὺ τῶν δύο στομάτων τοῦ πορθμοῦ χῶρον. Αἴρινης ὅμως ἀντήχησε πρῶτος τῶν Ἑλληνῶν ὁ πατέρας, καὶ ἐσήμανεν ἡ σάλπιγξ τοῦ Εὑρυθιάδου τὴν ἔφοδον, καὶ ἐπενέλαβο τὸ σημεῖον αἱ σάλπιγγες τῶν στρατηγῶν, καὶ ἀνεβούσαν τὰ πληρώματα· «έμπρός, πατέρες Ἑλλήνων, σφέστε τὴν πατρίδα», καὶ ὥρμησε πρὸς τὰ πρόσω πέσσω ἡ Ἑλληνικὴ παράταξις. Ἀλλὰ ἀφ' οὐ προεχωρησεν ἐπὶ μικρόν, καὶ ἀντήχησε τῶν βαρβάρων ἐλλαλιγόμενος, καὶ ἀντεπεξῆλθον θαρροῦντα τὰ περσικὰ πλοῖα, οἱ Ἑλληνες, ἵνα ἐπιτύχωσι τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν σκοπόν, ἵνα παρασύρωσι τοὺς πυλευμίους ἐντὸς τοῦ στενοῦ τῆς Σαλαμῖνος λιμένος, ἥρχισσαν ὑποχωροῦντες, ὅχι τρέψοντες τὰ νῶτα, ἀλλα, ὡς ἔλεγον τὸ πάλαι, ἀνακρουόμενοι τὰς πρύμνας, ἥτοι κωπηλατοῦντες πρὸς τὰ ὄπίσω, μεχρις οὐ

1) «Ω θεή Σαλαμίς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν

ἥπου σκιδναμένης Δημήτερος ἡ συνιούσης». (Ηρόδοτος).

«Ἔτοι : «Ἄ θεά Σαλαμίς, θά καταστρέψῃς σὺ τέκνα γυναικῶν ἡ ἐν καιρῷ τῆς σποασίς ἡ κατὰ τὴν ὥσταν τῆς συγχομιόθης τῶν δημητριακῶν καρπῶν». Τοντομένον τούτον ἐξέλαθον ὡς κακὰ προμηνύσαντα οἱ «Ἑλλη.ες κατ' ἄρχας καὶ ἐφοδήθησαν, ἀλλ' ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἡρμήνευσεν αὐτὸν ὡς νίκην τῶν Ἑλληνῶν καὶ φθορὰν τῶν Περσῶν ἐηλοῦντα, τοτε πάντες ἀνεβάρρησαν.

2) Λιακίδης οἱ τοῦ Αἰακοῦ ἔγγονοι, ἥτοι οἱ Πηγέεις, Τεῦκρεις, Αἴας, Τελλαμών, οἵτινες ἐν Αιγίνη ἐτιμώ.το.

φωνή ισχυρὰ ἡκούσθη καθ' ἀπαν τὸ τῶν Ἑλλήνων στρατόπεδον· «Ἄδικοις, μέχρι τίνος πρύμνην ἀνακρούεσθε;» καὶ τότε, εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, ὁ Ἀθηναῖος Ἀμεινάκης ὁ Παχληνεύς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυναιγείρου, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αἰσχύλου, διέταξε πρῶτος τὴν τριήρην αὐτοῦ νὰ κωπηλατήσῃ αὐθις πρὸς τὰ ἐμπρός, καὶ μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς ἐνέπηξε τὸ ἔμβολον, ὅποι τὴν σιδηρὰν αὐτῆς μύτην, εἰς τὰ πλευρὰ τῆς ἀντεπερχομένης φοινικῆς τριηράς, ὥστε τὸ δύο πλοῖον δὲν ἡδυνήθησαν πλέον νὰ χωρισθῶσι. Συγχρόνως δὲ σχεῖται, εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα, ἐνέβαλε κατὰ τῶν πολεμίων ἡ φέρουσα μῆτρα Λασκίδης Αἰγιναῖα τριήρης, τρίτος δὲ συνεπλάκη ὁ Ναξιος Δημόκριτος.

Καὶ ἡ μάχη ἐπέβη οὕτω γενική. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ὑπῆρχεν ἀυτοφύρροπος, διότι οἱ ἀνδρες τοῦ περσικοῦ στόλου ἡγωνίσθησαν γενναιότατα. Αὐτοὶ οἱ Ἰωνες, ὀλίγον, φάνεται, ἐπρόσεξαν εἰς τὰς προτροπάς, οἵτις ἀπηνύθυνε πρὸς αὐτοὺς ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπερχόμενος ἀπὸ Ἀρτεμισίου, καὶ κατέφερον δεινὰς πληγὰς εἰς τὸ δεξιὸν τῶν Ἑλλήνων κέρκη. Ἰδίως οἱ Σάμιοι Θεομήστωρ καὶ Φύλακος ἐκυρίευσαν πολλὰς πελοποννησιακὰς τριηρεις, οἱ δὲ Αἰγινηταὶ μετὰ κόπου ἡδυνήθησαν κατ' ἄρχας ν' ἀνθέξωσιν εἰς αὐτούς. Πρῶτοι ἤρχισαν ὑπερισχύοντες οἱ Ἀθηναῖοι, εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρκη. Ἐνταῦθα ὁ Θεμιστοκλῆς, πυκνώσας τὰς ἀρισταὶς αὐτοῦ νῆσαις, διέσπειρε τελευταῖον, δῆλον δὴ ἔκοψεν εἰς δύο, τὸ ἡμικύκλιον τὸ ὄποιον εἶχον σχηματίσει περὶ αὐτὸν οἱ Φοίνικες, ὥφελούμενοι ἀπὸ τὴν εὔρυχωρίαν τοῦ ἀρκτικοῦ, τοῦ πρὸς Ἐλευσίνα, στομίου, καὶ ἡδύγενες τὰ μὲν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων νὰ πέσωσιν ἔξω εἰς τὴν στρεάν, τὰ δὲ νὰ ζητήσωσιν ἀσυλον ὅπισθεν τοῦ κέντρου. Αἱ ἐνταῦθα τεταγμέναι περσικαὶ μοιραὶ ἐταράχθησαν ἰδοῦσαι τὰς Φοίνισσας τριήρεις παραφρερούμενας εἰς τὰ ὄπισθια αὐτῶν· καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις δὲν ἡδύνκετο νὰ καταδιώξῃ τὰ ἔξοκειλαντα πλοῖα, ἔνεκεν τῶν ἐπὶ τῆς παραλίας ισταμένων περσικῶν ταγμάτων, ἐτράπη πρὸς δεξιὰν καὶ ἐπέπεσε κατὰ τοῦ κέντρου. Ἐπὶ τινα κρόνον οἱ Κύπροι καὶ οἱ Κιλίκες, οἵτινες ἡγωνίζοντο πρὸς τοὺς ἐν τῷ μέσῳ ισταμένους Ἐλληνας, ἀντέσχον καρτερικῶς εἰς τὴν νέαν ταύτην ἐκ πλαγίου ἔφοδον· ἀλλὰ πίπτει ἐν τῷ ἀγώνι τούτῳ ὁ τῶν Κιλίκων ἡγεμὼν Συέννεσις, καὶ τότε ὑπενδίδει ὅμοιοις τὸ ἐχθρικὸν κέντρον συνωθούμενον ἐν μέρει πρὸς τὴν ἀκτήν, ἐν μέρει πρὸς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα. Ὡστε τὸ πλείστον τοῦ περσικοῦ στόλου ἐσωρεύθη ἥδη εἰς τὴν γωνίαν, ἢν σχηματίζει μετὰ τῆς ἀκτικῆς παραλίας τὸ μεσημβρινόν, τὸ πρὸς τὸν Πειραιά, στόμιο τοῦ παρθιμοῦ. Οἱ προτεταγμένοι ἐνταῦθα Ἰωνες καὶ Κάρες δὲν παρεσύρθησαν κατ' ἄρχας ὑπὸ τοῦ ἑσύμυκτος ἐκείνου τῶν φυγαδῶν, καὶ ἀνέμενον ἀντιπλασίοντες πρὸς τοὺς Αἰγινήτας καὶ τοὺς ἄλλους Δωριεῖς. Ἀλλὰ ὅπισθεν αὐτῶν συνέθαινε θόρυβος καὶ ὥθισμὸς ὄλεθριος. Τὰ περσικὰ πλοῖα τῆς δεξιᾶς πτέρυγος καὶ τοῦ κέντρου

ὅσα δὲν ἔζωκειλαν, ἔζητουν διωκόμενα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, νὰ διαφύγωσι πρὸς τὸν Πειραιὴν καὶ τὸ Φάληρον, διὰ τῆς ἀριστερῆς πτέρυγος· ἀλλ' ἐμπεσόνται εἰς τὴν πτέρυγα ταύτην καὶ προσπαθοῦνται ἐκ παντὸς τρόπου θὰ διελάσωσιν, ἀνέτρεπον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν τάξιν τῶν τεταγμένων ἐκεῖ ἴωνικῶν καὶ καρικῶν τριήρων, καὶ μὴ δυνάμενα νὰ κινηθῶσι ἐλευθέρως, ἔθραυν ἀλλήλων τὰς κώπας καὶ ἀμοιβαίως ἐτριτώσκοντο διὰ τῶν ἐμβόλων αὐτῶν. Πλησιάσαντες δὲ ἥδη οἱ Αθηναῖοι καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν Αἰγινητῶν, ἐπιχειροῦσι τελευταίκαν κατὰ τῆς ἀριστερῆς πτέρυγος ἔφοδον. Οἱ Θεμιστοκλῆς παροιγγέλλει τὴν τριήρη ἀυτοῦ νὰ ἐπιπλεύσῃ κατὰ τῆς περισκῆς ναυαρχίδος· ἥρχε δὲ τοῦ πλοίου τούτου ὁ Ἀριαβίγνης, ὁ ἀδελφός του Ξέρξου, ὁ τῶν Ιώνων καὶ Καρῶν στρατηγός. Η τριήρης τοῦ Θεμιστοκλέους κατεκλύζετο ὑπὸ βελῶν καὶ ἀκοντίων, ἀλλ' ὁ Ἀμεινίας ὁ Παλληνεύς ἐμπνήγει τὸ ἐμβόλον αὐτοῦ εἰς τὰ πλευρὰ τῆς περισκῆς ναυαρχίδος. Οἱ ἀτρόμητοι Ἀριαβίγνης διατάσσει τότε ἔρδον κατὰ τῆς πρῷρας τοῦ Ἀμεινίου καὶ ὅμηρος πρῶτος νὰ εἰσπηδήσῃ εἰς κύτην, ἀλλὰ κατακυλίεται εἰς τὸ πελαγὸς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὄπλιτῶν, καὶ ἡ τριήρης αὐτοῦ βυθίζεται, τὸν δὲ νεκρὸν τοῦ Δαρείου σώζει ἡ ἐκεὶ που παραπλέουσα Ἀρτεμισία. Οἱ Θεμιστοκλῆς ἐτράπη καὶ ἔτερον ἀντιπάλου, κατὰ Σίδωνας τοιήρους, ἦν φεύγουσαν ἵτο ἔτοιμος νὰ κυριεύσῃ, ὅτε Αἰγιναῖα τριήρης, προλαβοῦσα, ἥρπασεν ἀπὸ αὐτὸν τὸ ἐθύλον. Ήν δὲ ἡ τριήρης αὐτὴ τοῦ Πολυκρίτου τοῦ νιόν τοῦ Κρίου ἐκείνου, ὅστις ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἶχε κρατηθῆ ἐν τῇ Ἀττικῇ ὡς μηδίζων· καὶ ἥδη ὁ νέος Αἰγινήτης, ὅστις δὲν εἶχε λησμονήσει τὴν πρὸς τὸν πατέρα του γενομένην ὕδριν, φωνᾶξας ἐκ τοῦ καταστρώματος αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, ὃν ἐγνώρισεν ἀπὸ τῆς ναυαρχικῆς αὐτοῦ σημαίας· «Τώρα βλεπεις πῶς μηδίζουσιν οἱ Αἰγινήται», ἐκυρίευσε τὴν σιδωνίαν ναῦν πρὸ τῶν ὄφθαλμῶν τοῦ ναυάρχου. Ἀλλ' οἱ Ιωνες καὶ οἱ νησιῶται Ἐλληνες ἔζηκολούθουν περιφνῶς ἀμυνόμενοι. Τριήρης ἀττική, προσβάλλονται σκυμοθρακίκινα ναῦς, καταδύεται ὑπὸ αὐτῆς· καὶ ἐπέλθουσα μὲν ἐν τῷ ὅμιλῳ Αἰγιναίκα ναῦς καταβάλλει τὴν σαμοθρακίαν· ἀλλ' οἱ Σαμοθρακεῖς, εἰσπηδήσαντες εἰς τὴν πρῷραν τοῦ Αἰγινήτου καὶ κατατροπώσαντες τὸ πλήρωμα αὐτοῦ, ἐσώθησαν διὰ τοῦ πλοίου τοῦ καταδύσαντος τὴν ἴδιαν αὐτῶν τροήρην. Τελευταίον ἐτράπησαν καὶ οἱ Ιωνες καὶ οἱ Κάρες πρὸς τὸ Φάληρον. Η γενναία Ἀρτεμισία παρηκολούθει ὅπως οὖν βραδέως τὸν ὄχλον ἐκείνον τῶν ναυαριών καὶ φυγάδων, ὅτε εἶδεν αἴφνης ἐπιπλέοντα τὸν Ἀμεινίαν. Οργὴ μεγάλη ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ τῆς βασιλίδος αὐτῆς· διότι ἴδιαζουσαν ἔθεωρησαν ὕδριν τὸ νὰ στρατεύσῃ γυνὴ ἐπὶ τὰς Αθήνας· ὅθεν διαταγῇ ἥρται εἶχον δοθῆ εἰς ὅλους τοὺς τριηράρχους να συλλαβθωσιν αὐτὴν ζωσαν, καὶ ἀμοιβή χρηματική δραχμῶν 10,000 τελεῖσαν ἐπὶ τούτῳ ὁρισθῆ. Η Ἀρτεμισία λοιπὸν ἐκινδύνευε

τὸν ἔσχατον κίνδυνον· κατ' εὐτυχίαν της δὲ Ἀμεινίας δὲν ἐγνώρισε τὸ πλοῖον αὐτῆς, ἡ δέ, συμπληροῦσά τὴν πλάνην αὐτοῦ, ὅμηρος κατὰ τῆς πρὸ αὐτῆς φευγούσης περσικῆς νηὸς τοῦ βασιλέως τῶν Κελυνδέων Δαμασιθύμου καὶ καταποντίζει αὐτὴν αὐταδόρον, ὥστε δὲ μὲν Ἀμεινίας, ὑποθέσκει ἐκ τούτου τὴν ναῦν τῆς Ἀρτεμισίας ως ἐλληνιδική, ἐτράπη καθ' ἑτέρων, ἡ δὲ κατώρθωσεν οὕτω νὰ σωθῇ· καὶ τὸ παραδίδοξον, δὲ Ξέρξης, ὅστις ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ παρηκαλούθει ἐναγωνίως πάντα τὰ γινόμενα, ιδὼν τὸ ἔργον, καὶ, γνωρίσας μὲν τὴν Ἀρτεμισίν, ὑπολαβὼν δὲ τὴν Καλυνδίκην τριήρη ως πολεμίκην, ἀνέκραξε, καθ' λέγεται· «οἱ μὲν ἄνδρες γεγόνασί μου γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες». Τοσοῦτον δὲ βιβικηρένως ἔφευγον ἦδη πάντες πρὸς τὸ Φαλήρον, ὥστε ἐλλησμόνταν νὰ παρκλάσωσι τὸ περσικὸν ἀπόσπασμα, τὸ ὄποιον εἶχον τὴν προτερχίαν ἀποβιβάσει εἰς Ψυτταλείαν, καὶ ἐγκατελιπον αὐτὸν εἰς τὴν διάκοσιν τῶν Ἐλλήνων. Οἱεν περὶ τὸ ἵσπερας, δὲ Ἀριστείδης διεπέρασεν εἰς τὸ γησίδιον μετὰ τῶν Ἀθηναίων ὄπλιτῶν· καὶ οἱ μὲν Πέρσαι, ἀνδρες λοιγαδεῖς, ἀντέστησαν γενναίως, ἐπὶ τέλους ὅμως πάντες ἐφονεύθησαν.

Εἶχε δὲ ἦδη ἐπέλθει νῦν, ἀλλὰ πανσέληνος λαπρὸς ἐφώτισε τὸν Ήριαμέον τῶν Ἐλλήνων. Οἱ Ήριαμέοις οὗτοι δὲν ἐράνη ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τοσοῦτον ὄριστικός, ὅσον τὸ ἐν Μαρκήδῃ κατούθιων. Διότι νοι μιν οἱ Ἐλληνες ἔμειναν κύριοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ δὲν ἀπέβαλον εἰς ἡ 40 ναὶ, ἐνῷ περσικοὶ τοιήρεις κατεστράφησαν 200, ἐκτὸς τῶν ληφθεισῶν «σὺν αὐτοῖς ἀνδράσι». ὁ περσικὸς ὅμως στόλος ἦτο ἐπὶ ὑπέρτερος τοῦ ἐλληνικοῦ, ὁ δὲ περσικὸς στρατὸς ἵστατο ὀχέραιος ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς, ὥστε οἱ Ἐλληνες συλλέξαντες τὰ ναυαγικὰ καὶ τοὺς νεκρούς, καὶ στήσαντες τρόπαιον ἐπὶ τῆς Ψυτταλείας, ἐδέησε νὰ παρασκευασθῶσιν εἰς νέον ἀγῶνα. Άλλ' ἔμενεν ἡ ὄντανδρια τοῦ Ξέρξου νὰ συμπληρώσῃ ὅ, τι ἤρξατο ἡ τῶν Ἐλλήνων τόλμη καὶ δεξιότης διεύτι τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ μεγάλου βασιλέως διὰ τὴν ἡτταν ἦν ὑπέστη, διεδέχθη μετ' οὐ πολὺ φύρως ἀκατάσχετος μήποτε οἱ Ἐλληνες κατατροπώσαντες αὐτοὺς τὸν στόλον αὐτοῦ, πλεύσασιν ἀμέσως ἐπὶ τὸν Ἐλλήσποντον καὶ λύσαντες τὰς γεφύρας, ἀποκλεισώσανταν τούτον εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱεν τὴν ἐπούσαν ἐφάνη μὲν μελετῶν νὰ γεφυρώσῃ τὸν μετοξὺ Ἀττικῆς καὶ Σαλαμίνος πόρον, ἵνα διαπεράσῃ ὅπερεν εἰς τὴν νῆσον τὸν στρατόν, ἀληθιώς ὅμως ἥρχισε σκιπτόμενος περὶ ἀναγκώρισεως. Ἐνίσχυσε δὲ αὐτὸν εἰς τοῦτο· καὶ δὲ Μαρδόνιος εἰπών, ὅτι αὐτὸς ἀναλαμβάνει νὰ φέρῃ εἰς πέρας τοῦ ἔργου τῆς κατακτήσεως τῆς Ἐλλάδος μετὰ 300,000 λογαδῶν ἀνδρῶν. Τὸ ἱσπέρας λοιπὸν τῆς ἡμέρας ταύτης διετάχθη ὁ ἐν Φαλήρῳ στόλος ν' ἀπελθῇ διὰ νυκτὸς πρὸς τὸν Ἐλλήσποντον ἵνα σώσῃ τῆς γεφύρας. Τὸ δὲ πρώτο, οἱ Ἐλληνες ἥματα ἐμάθην τὴν φυγὴν αὐτοῦ, καταλιπόντες ἐν Σαλαμῖνι τὸν Ἀριστείδην

μετά τῶν ὄπλων, φύλακκ τῆς νήσου καὶ τῆς λείας, ἔδραμον περιχρεῖς εἰς κακταδίωξιν τῶν πολεμίων. Ἀλλ' ὅτε ἔφικσαν μέχρι: "Ἄνδρους καὶ εἰδόν ὅτι ὁ ἔχθρος προλαβὼν εἶχε προχωρήσει πολύ, ἐδιχενόσχεν. Ο μὲν Θεμιστοκλῆς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον νὰ προελάσσωσι μέχρι 'Ελλησπόντου, ὁ δὲ Εὐρυβιάδης καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἀντέστησαν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν εἶναι συνετόν νὰ φέρωσι τὸν μανάρχην τῶν Περσῶν εἰς ἀπελπισίαν, ἀναγκάζοντες αὐτὸν τε καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ νὰ μείνωσιν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς βλέψων ὅτι πρέπει νὰ ἐνδώσῃ, ἔφραξε πάλιν μίαν ἐκ τῶν πράξεων ἐκείνων αἵτινες διὰ τὸν διφορούμενον αὐτῶν χαρακτῆρα ἐπισκιάζουσι καὶ αὐτὴν τὴν ἀπαρχμέλλον τῆς μεγαλοφυίας αὐτοῦ λέξιμψιν. "Εστειλέν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν πιστὸν αὐτοῦ Σίκιννον, παραγγείλας, προσελθόντας εἰς τὸν Βασιλέα, ἵνα εἴπῃ «Ἐπειμένε με Θεμιστοκλεῖης ὁ Νεοκλέους στρατηγὸς μὲν τῶν Ἀθηναίων, ἀνὴρ δὲ τῶν συμμάχων πάντων ἀριστος καὶ σοφῶτας, φράσοντά σοι, ὅτι Θεμιστοκλέης ὁ Ἀθηναῖος, σοι βουλόμενος ὑπουργεῖν, ἔσχε, (ἐμπιδίσε) τοὺς Ἑλληνας, τὰς νῆσας βουλομένους διώκειν καὶ τὰς ἐν Ἑλλησπόντῳ γεφύρας λύειν. Καὶ νῦν κατ' ἡσυχίαν πολλὴν κομίζεο». Πρὸς τίνα σκοπὸν διεμήνυε ταῦτα πρὸς τὸν Ξέρσην; Εἰ μὲν ἐνόμιζεν αὐτὸν θέλοντα ν' ἀπέλθῃ, ἢ ἀποστολὴ τοῦ Σίκιννου ἦτο ματκίζειν αὐτὸν θέλοντα νὰ μείνῃ. ἢ ἀποστολὴ τοῦ Σίκιννου ἦτο μᾶλλον ἐπιτήδεια νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτὸν εἰς τοῦτο· ὥστε ἐξ ἀνάγκης ἥδη παραδεχόμενος τὴν γνώμην τοῦ Ἡροδότου, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἐπιπολιτεύθη ὡτῶς εἰρήνη, ἵνα λαζήρη ἀριστομάς συστέσεις παρὰ τῷ βασιλεῖ εἰς πάσχων ἐνδεχομένην τροπήν, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ὡς θελούμενον ἴδει.

"Ἀλλ' ὁ Ξέρξης εἶχεν ἀποφασίσει, ως προείπομεν, ν' ἀναγωγῆσῃ καὶ μετ' ὅλιγκη μετά τὴν ἐν Σαλαμίνι μάχην ἡμέρκς ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς μεθ' ὅλου αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ διὰ τῆς Βοιωτίας εἰς Θεσσαλίαν. Ο Ξέρξης ἥδυνοτο νὰ παραμυθῇ ται ὀναλογιζόμενος ὅτι κατέστρεψε τὰς Ἀθήνας καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐν αὐταῖς· ἔφερε δὲ μεθ' ἐκυτοῦ τὰς χαλκᾶς εἰκόνας τοῦ Ἀριστοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος, τὴν εἰκόνα τῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ Βραχυφωνίας· Ἄρτεμιδος καὶ ἄλλα τινὰ τρόπαια. Ἀλλὰ οἱ ἐπιστρέφοντες μετ' αὐτοῦ Πεισιστρατίδαι καὶ ὁ Δημάρατος ἐμαρτύρουν εὐγλωττότερον τῶν τρόπαιών τούτων, ὅτι, ἀν ὁ μέγας βασιλεὺς ἐλεπλάκησε μέρος τῆς Ἑλλάδος, δὲν κατώρθωσεν ὅμως ἔτι ἵνα ἐπιβάλῃ εἰς αὐτὴν τὴν θέλησιν του. Ἐν Θεσσαλίᾳ ὁ Μαρδόνιος ἐξελεξατο τοὺς ἀνδράς μεθ' ὧν προέκειτο νὰ ἔξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα, ἐν ὅλοις 300,000 πεζῶν τε καὶ ἵππεων· ἥσαν δὲ οὔτοι ἀπαντες οἱ Πέρσαι, οἱ Μῆδοι, οἱ Σάκοι, οἱ Βάκτριοι, οἱ Ἰνδοί καὶ τινες κρατίσται τῶν ὄλλων ἐθνῶν μοιραί. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπληγίαζεν ἥδη τὸ τέλος τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ

ώρισθη νὰ συνοδεύσωτι τὸν Ξέρξην μέχρι τὸν Ἑλλησπόντου 60,000 ἀνδρῶν ἐκ τοῦ στρατοῦ τούτου ὑπὸ τὸν Ἀρτάθεζον, ὁ Μαρδόνιος ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ εἰς Θεσσαλίαν καὶ νὰ ἀναβάλῃ εἰς τὸ ἐπὶον ἔκρτὴ περαιτέρω αὐτοῦ ἐπιχειρήματα. Ήπορ' αὐτῷ ἔμειναν καὶ οἱ Πειστρατίδαι καὶ ὁ Δημάρατος, δὲ Ξέρξης, συνεπαγόμενος τὸν ὑπόλοιπον στρατὸν καὶ τὴν ὑπὸ τὸν Ἀρτάθεζον μοῖραν, ἀπῆλθε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου ἔφθισε μετὰ 45 ἡμέρας ἀφ' ἣς ἀνεγώρησεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Τὰ περὶ αὐτὸν πλήθη ἔπαθον τὰ πάνδεινα κατὰ τὴν διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ταύτην πορείαν, ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως τροφῶν καὶ τῶν ἐκ τούτων ἐπελθόντων νοσημάτων. Αἱ ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου γέφυραι εἶχον διαλύθη ἐξ ἐπισυμβάσης τρικυμίας· ὥστε τὰ λείψαντα τοῦ στρατοῦ ἐδέσησε νὰ μετακομισθῶσιν εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὲ στόλου. Ἐνταῦθα εὔρον μὲν οἱ ἐπιστρέφοντες ἄνεσιν καὶ ἀφθονίαν πάντων τῶν ἀναγκαίων, ἀλλ' αὐτὴ αὐτὴ τῶν ἀγαθῶν ἡ δακτύλεια παρήγαγε πάλιν νέας ἀσθενείας· καὶ οὕτω τεταπεινωμένος, καὶ ὑπὲ ἐλεεινῶν τινῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ συνοδευόμενος, ἐπέστρεψε τελευταῖον ὁ μέγας βασιλεὺς εἰς Σαρδεῖς ὅπτῳ μῆνας ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν λαμπρὸς μὲν καὶ ἀγέρωχος, ὑπὸ ἀκμαίων δὲ ἀναριθμήτων ταγμάτων περιστοιχισμένος, εἴχεν ὄρυγήσει ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Εὐρώπης.

Κ. Παπαρρηγόπουλος.

ΦΕΙΔΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Πέντε παρέδραμον Ὀλυμπιάδες·
Ο τότε νέος Περικλῆς ἦνδρώθη,
Ανθρώπων τὸν ἀκούουν υυριάδες
Καὶ τὴν ἀρχὴν κρατεῖ, ἢν τότ' ἐπόθετ
Νὰ λάβῃ κατακτῶν.

Ἄγει καὶ φέρει τὸν λαόν· προτάσσει
Καὶ νεύουσι πληθὺς ἀστῶν καὶ ξένων.
Σῆμερον δμως εἰν' ἐν δόξῃ πάσῃ,
Οτε ἴδρυται εἰς τὴν Παρθένον
Παλλαδίον κλεινόν.

Οτε ποτὲ τοῦ Ἰλισοῦ ἡ ὅχθη
Αὐτοῦ καὶ τοῦ Φειδίου ἡ κροᾶτο,

Ἐγειναν πρᾶγμα· μέγα ἡνεώχθη
Τὸ Στάδιον καὶ ὅ, τι ἔκει κάτω
ἥν πλάσμα ἔγειν' ὅν.

Οἱ θησαυροὶ πολυπληθῶν συμμάχων
Ἐξωγόνησαν τὴν χίμαιράν των,
Κ' ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τὸν βράχον
Ἀπὸ χρυσοῦ πεντίκοντα ταλάντων
Θὰ ιδρυθῇ Θεός.

Οἱ Παρθενῶν λευκός, ἀκτινοβόλος,
Τὸ ἄγαλμά της μόνον ἀναμένει
Καταστεφῆς μ' ἑλαίας κλάδους ὅλος,
Ἐν ᾧ πρὸς τὰ ὡραῖα του τεμένη
Ἄνερχετ' ὁ λαός.

Ίδετε ἐκ περιοπῆς τὸν δῆμον!
Ἄνδρες καὶ παιδες, ξένοι καὶ πολῖται,
Ἐν μύρτου κλάδοις, μεθ' ἑορτασίμων
Ἐσθήτων, πᾶς ὥθει καὶ ἀντωθεῖται,
Φαιδρός καὶ ἀλαζών.

Κολποῖ τὸν πέπλον τῆς Θεᾶς ἡ αὔρα,
Ὀν εὐλαβεῖς κυκλοῦν ἀρχόντων τόξεις,
Βρέμουσι τέθριππα κατόπιν γαῦρα,
Κ' ἔκάστης βρέμει κύκλωθεν ἀμάξης
Τὸ πλῆθος τῶν πεζῶν.

Ἐκεῖ ποῦ καὶ οφόρουι βαθυκόλπου
Σκιάδιον² κρατεῖ μετοίκου³ κόρη
Ἐδῶ πληροῦσιν ἄσματος εὔμολπου

1) Κανηφόροι ἔχαλοῦντο ἐν Ἀθήναις αἱ παρθένοις αἴτινες ἔφερον ~~βάνιστρα~~, ἐν οἷς περιείχοντο τὰ ἵερά σκεύη τὰ πρὸς θυσίαν ἐπιτήδες καὶ κατὰ τὴν ἕορτὴν τῶν Παναθηναίων.

2) Τὸ σκιάδιον χρατούμενον ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς ἐχρησίμευεν ἵνα προφύλασσῃ ἀπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, κόρη δὲ μετοίκου ἦτο τεταγμένη νὰ χρατῇ αὐτὸν ὑπερθεῖν τῆς κεφαλῆς τῆς κανηφόρου.

3) Μέτοικοι ἐλέγοντο οἱ ξένοι, οἱ ἐγκατεστημένοι μὲν ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν Πειραιεῖ, ἀλλὰ στερεούμενοι παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος, πληρώνοντες δὲ ὡς φόρον δώδεκα δραχμὰς κατ' ἔτος, τὰ καλούμενα μετοίκια,

Τὸν χλιαρὸν αἰθέρα θαλλοφόροι¹
Ουάδες μουσικῶν.

'Εκεῖ... πλὴν τ' ὅμηα διακρίνει μόνις
Τίς προχωρεῖ, τίς ἔρχεται κατόπιν:
"Ἄφετ' αὐτὸ—έδω τῆς πομπῆς ὅλης
Ζῶσα εἰς πᾶσαν τοῦ ναοῦ μετόπην
Ἐνεχαράχθει" εἰκών.

'Εδῶ ἡ θεία σμίλη τοῦ Φειδίου
Εἰς τοὺς ἀψύχους τῆς ζωφόρου λίθους
Πνεῦμα ζωῆς ἐφύσσοντος διδίσιν
Τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς αὐτῆς τοῦ πλήθους
Καὶ τῆς πομπῆς ὅμοι.

Τέλος ἀνέβη μόλις ἀνεπνέον
Τὸ πλήθος πᾶν ὡς σῶμα συμπαγές τι,
Κ' ἡ πομπὴ ὅλη τῶν Παναθηναίων
Πρὸ τοῦ λευκοῦ μετ' εὐλαβείας ἔστη
Τῆς Ἀθηνᾶς βωμοῦ.

'Ἀρχίζει τελετὴν· πάντες σιγῶσι,
Καὶ συνωθοῦνται· τίς νὰ ἴδῃ μᾶλλον,
Πλὴν πόσοι μάτην προσπαθοῦσι, πόσοι
Συνθλίδονται οἱ μὲν διὰ τῶν ἄλλων
Εἰς τὸν πυκνὸν σωρὸν!

Μετὰ μικρὸν τῆς τελετῆς τὸ πέρας
Κατέφερε τὰ σμήνη τῶν πληθύνων
Εἰς τέρψιες σεληνοφεγγοῦς ἐσπέρας.—
Τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς τὸ θεῖον
Ἐγεινεν ιερόν.

'Ο Περικλῆς ἐν εὐπληθεῖ θιάσῳ
Ἐσχατος, καὶ τοι πρῶτος καταβαίνων,

1) Θαλλοφόροι=χρατοῦντες χλάδους; ἑλαίας; διότι; ή; αἴα; ήτο τὸ οερὸν τῆς; Ἀθηνᾶς; δένδρον.

Λέγει τοῖς φίλοις «—Θὰ σᾶς ἔστιάσω
'Απόψε· ἔχω Φαιδίαν ξένον
Καὶ οἶνον παλαιόν!»

Ἐσπέρα εἶνε τῆς λαμπρᾶς ἡμέρας·
Οἱ Περικλῆς τοὺς φίλους συναγεῖρας
Ποιεῖτ' ἀρχῆς καλὸν τὸ πέρας,
Περὶ χρυσοῦς ἴσοχειλεῖς κρατήρας
Τοὺς φίλους ἔστιῶν.

Κυίουν χρυσαῖ πλάνυμενοι λυχνίαι
Ἄπο λευκῶν τοῦ Τάραντος λυχνούχων,
Οἷον θὰ πίουν φίλοι νεανίαι,
Οἷον θὰ πίη μετ' εὐτῶν ὁ προύχων
Οὐοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐπέργαναν τὸ δεῖνον οἱ συμπόται,
Παρασκευὴν Σικελίκῶν μαγείρων,
Αἱ τράπεζαι ἀπύρθησαν αἱ πεῖται,
Καὶ φέρεται γλυκὺς ἐντὸς κρατήρων
Οἶος Κλαζομενῶν

Ἀπλοῦντ' ἐπὶ κλινῶν ταπποστρώτων
Τοῦ Περικλέους ὅλ' οἱ δαιτυμόνες,
Καὶ πρὸιν ἔτι ἀρχίσωσι τὸν πότον
Τὰς κόμας των κισσοῦ κοσμοῦσι κλῶνες
Καὶ δόδων εὔθαλῶν

—Εἶναι πολὺ τὸ πλῆθος τῶν ἑταῖρων·
Ἐγγὺς τοῦ Περικλέους ὁ Φειδίας,
Σεμνὸς καὶ ἀναφαλαντίας γέρων,
καὶ παρ' αὐτῷ ὁ νεαρός Λυσίας,
Μειράκιον καλόν,

Λαλοῦσι μὲ τὴν ιόρην τοῦ Μιλάντου²,
Αὐτὸς μὲν Ἀφροδίτας σχεδιάζων,

1) Πολύμυξοι = πολύφωτοι, πολλὰς θρυαλλίδας ἔχουσι.
2) Τὴν Ἀσπασίαν ἐννοεῖ, ἡτις διέπειτεν ἐν Ἀθήναις ὡς γυνὴ λογία καὶ
εὐρυής καὶ διὰ τοῦτο πάντες οἱ πεισθέντες οἱ πεισθέντες καὶ πολιτικοὶ ἐπεζήτουν τὴν
συναντήσεως ἡγήν.

Ἐκεῖνος δὲ ἀπὸ τοῦ μελιρρύτου
Τῆς Ἀσπασίας στόματος σπουδάζων
Τερπνὴν ὥπτορικήν.

Ἐγγὺς φαιδρὸν καὶ θεριθῶδες σμῆνος·
Νέων, ἀνδρῶν, λαλεῖ μεγαλοφώνως,
Καὶ ἐν μέρῃ τῆς ὁμάδος ὁ Ἰκτῖνος!
Τὸ σχέδιον τοῦ νέου Παρθενῶνος
Τὸν ὄμιλον μυῶν.

Ως γέλως δὲ τῆς ἰλαρᾶς πληθύος
Παράσιτός τις Χρέμης, ἔτι νήφων,
Φωνάζων, διτὶ γρῖφος εἰν' ὁ βίος
Καὶ ὑποσχόμενος αὐτὸν τὸν γρῖφον
Νὰ λύσῃ, πρὸν πιῶν.

Σὺν τούτοις δρχηστῶν καὶ αὐλητρίδων,
Κιθαρῳδῶν, καὶ τεχνητῶν τῆς λύρας,
Καὶ νεαρῶν Κορίνθου δρχηστρίδων,
Εἶχεν ἐκεῖ ὁ ξένος συναγειρας
Ομάδα εὔπληθη.

Οὕτω φαιδρὸν τὸ δεῖπνόν του περαίνον
Τῶν εὔωχούντων τὸ ποικίλον σμῆνος,
Ἐλάλει μετὰ πόθου ἀναμένον
Λαλίστεον νὰ γίνη, δταν οἵνες
Εἰς κύλικας χυθῇ.

Σπονδαί, παιᾶνες ἔπαυσαν καὶ τέλος
Ἡρχισ' ὁ πότος τῶν φαιδρῶν ἔταιρων.

) Ὁ περίφημος ἀγγειέτων ἡ οἰκοδομήτες τὸν Παρθενῶνα.

Προπόσεις γίνονται, ήχει ό γέλως,
Τὴν ἡλικίαν λησμονεῖ ό γέρων,
Τὰ ἔτη του ό παις.

Ούδεις συμποσιάρχης διατάττων.
Πίνει καθεὶς ώς θέλει ή φιάλη,
Εἶνε φαιδρά, ἵδετ' ή ἄμιλλά των,
Κενοῦτ ή μία κύλιξ, πάραντ' ἄλλη
Ἐπεται ταῖς λοιπαῖς.

— «Ο οἶνος μοῦ ἐθέρμανε τὸ στόμα».
Εἶπεν ό Γλαῦκος,— «πλὴν ἀντὶ ψυκτῆρος
Παρακαλεῖτ' ό Χρέμπης ἐν του σκῶμψα
Νὰ δίψῃ μόνον ἐνδον τοῦ κρατῆρος
Σᾶς βεβαιῶ ἀρκεῖ».—

— »Εὗγέ σου, Γλαῦκ', ἐφώνησεν ό κῶμος·
Οἶνος ψυχοδός γλικύτερον εύφραίνει
·Η σκῶμψα παγεόδν' ό Χρέμπης ὅμως
Τὸν στόμαχόν του θέλει νὰ θερμαίνῃ
Τὸ πόμα τὸ γλυκύ.

— »Αλλ' ἴδετε, εἰπ' ἄλλος, πῶς ό οἶνος
Τοῦ Χρέμπτος ἐσκίασε τὸ δῦμψα
Χρέμπη, τὶ ἐπαθεῖς; πρὶν εύφροσύνως
Ἐλάλεις, τώρα σκέπτεσαι· μὴ σκῶμψα
Πραγματικῶς ζητεῖς:

»Η τῆς πουπῆς μὴ σ' ἀσχιλῆ ή μηνύμην;
Ίσως τ' ἀγγεῖα τοῦ ἐλαίου πλήρη
·Ο στόμαχός σου οἶνου ἐπεθύμει·
·Αν τοῦτο σὲ λυπῇ, μὴ μεμφύμοιρει . . .
·Η μήπως ἄλλη τις

»Εἶν' ἀφορμὴ τῆς λύπης σου τῆς τόσης;
— Σκέπτομαι δὲν λυποῦμαι, νεανία.
— Ἰδωμεν τί σ' ἐνέπνευσεν ή πόσις!
— Οτι ή τύχη μου ἐν δυσμενείᾳ
Βαρύνει ἐπ' ἐμέ.

»Οἱ καὶ ἐγὼ νὰ γείνω ὥδινάμην
Τῶν Ἀθηναίων μέγας ἀρχηγέτης.
Καὶ εἰς τὸν σφιγκτὸν μου νὰ κρατῶ παλάμην...
—Πλῆρες τὸ κύπελλον! ὑπέλαβέ τις
—Σιώπα, ίταρέ!

»Τοὺς χιλιοὺς τοῦ Ἀθηναίου δῆμου,—
Προσεῖπεν ὁ παράσιτος νὰ πνίγῃ
Τὴν τύρδην τῶν φωνῶν των ἡ φωνή μου,
Καὶ νὰ μὲ τρέμουν ὅλοι ὡς ὀλίγοι
Τρέμουν τὸν Ηερικλῆ,

»Σωροὺς διατιθέμενος χρυσί, ν.,
Τὰ μίστην ἀναλύω εἰς ἀγάπας,
Ηέριξ φαιδροῦ ν' ἀθροίζω συμποσίου
Σᾶς τοὺς κηφήνας, καὶ ὁ δῆμος ἀπας
Κύπτων νὰ μὲ κυκλοῖ.

»Νὰ ἀφειδῶ συμμαχικῶν στατήρων
Καὶ θυσαρέων τοῦ δῆμου ἀμετρήτων,
Θεὰς ἐκ τοῦ χρυσοῦ αὔτῶν συμφύρων
Καὶ Παρθενῶνας ὅλους ἀνορύττων
Ἐκ τοῦ Πεντελικοῦ.

»—Καὶ ἔπειτα νὰ βλέπης καὶ οὐ χαίρων,
Εἴπ' ἄλλος, τὸν μορφήν σου νὰ χαράτηῃ
Εἰς τὴν ἀσπίδα τῆς θεᾶς ὁ γέρων
Φειδίας... ὡς, τί δόξα ὑπερτάτη
Ανδρός βασιλικοῦ!

»—Πλὴν, ἔκραξαν πολλοὶ ἐκ τοῦ ὁμίλου,
Καὶ Περικλῆς ἀν γείνης μετὰ χορόνον
Θὰ τύχῃς, Χρέμη, καὶ Φειδίου φίλου;
—Τίς, ἀν χρυσώσω τ' ἄκρον μόνον
Συζήνης αὐτοῦ μιᾶς;»

»Ἐγέλασάν τινες τῶν εὐωχούντων
Τὸν Περικλῆν καὶ τὸν Φειδίαν ἄλλοι

Προσέβλεψαν· ἔκεινοι πλὴν τὸν νοῦν των·
'Αλλού προσεῖχον· μυστικὰ ἐλάλει
    Ἡ φιλικὴ δυάς,

"Ο, τι τοῦ Χρέμπτος τὸ παραπαῖον
Στόμα ἐν ὥδῃ μεθης ἐξεφώνει,
Εἰς δύθαλμοὺς καὶ ἄλλων Ἀθηναίων
'Ανέγνωσαν ἀπὸ πρωΐας μόνον
    Ἄγνωστος ταραχῆ.

'Ως εὶς πνοὴν ἐγγίζοντος τυφῶνος,
'Εθόλους ἥδη τὸ φαιδρόν των ὅμων.
«—Αἴ! εἶπ' ὁ Ηέρικλῆς σγά, ὁ φθόνος
Εἰσέδυν κ' εἰς τὸ ξένιόν μας δῶμα·
    Φειδία· πρὸ σοχῆ!»

    Ἄγγελος Βλάχος.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ Ο ΣΤΩΙΚΟΣ

Ο Κλεάνθης ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τῆς τετάρτης π. Χ ἐκκτυπωταετηρίδος, ἀπὸ πατρὸς Φενίου, εἰς Ἀσσον, καλλίστην καὶ ὄχυρωτάτην πόλιν τῆς Μυσικῆς ἐν τῇ Μινοῷ Ἀσίᾳ, ἐπὶ βράχου τῆς "Ιδης ἐκτισμένην. Παιδίον φύσει ϕωμαλέον τὸ σώμα, ἐγένετο ἔτι ϕωμαλεότερον ἐκ τοῦ ἐπαγγελματος εἰς ὁ ἐπεδόθη, διάτι ἡτο πύγμαχος. 'Αλλ' οἱ πυγμάχοι τότε ἀπεθαυμαζόντο μὲν ὑπὸ τοῦ σχλοῦ, ἐλογίζοντο ὅμως ὡς γυδοῖς καὶ κακίστης ἀγωγῆς ἀνθρώπου. Οὐχ ἡτον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἔτρεψε διακακή πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ποίησιν ἔρωτική ποτε ἐν φόλασος τῆς Ἀσσον ἐχειροκρότει αὐτὸν νικητῆς ἀνεμνήσθη τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ γάπτησε καὶ ἐθαύμασε πάντοτε τὸ ἔνδοξον παρελθόν τῆς περιφρανούς ταυτης πόλεως καὶ ἡθελγει νὰ ἔληγη ἰδῶ, νὰ παρασταθῇ εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, εἰς τὰς στούς, εἰς τοὺς ναοὺς, νὰ μελετησῃ καὶ νὰ διδάξῃ τὴν φιλοσοφίαν καὶ νὰ γειροκροτηθῇ ὑπὸ τοῦ Δήμου ἐκείνου, ὅστις ἐχειροκόπησε ποτε τὸν Σωκράτην. Ἐνόμιζεν δτι ζῶν ἐν κύτῃ τῇ πόλει, ἵτις ἀνέθρεψε τοὺς νορμφαῖους παιητὰς καὶ φιλοσόφους, δτι περιστοιχίζουμενος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὄριζεντος καὶ ἔχων ἀνωμέν τὸν αὐτὸν οὐρανόν, ἡδύνατο νὰ ἔξιχνισῃ κάλλιον τὰ ἀκατάλγητα μυστήρια τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς δημιουργίας καὶ νὰ βαδίσῃ θαρρακεώτερον πρὸς τὴν φι-

Δοσοφίκην. Ἀποπλεύσας λοιπὸν ἐκ τῆς Ἀσσου κατῆλθεν εἰς Πειραιά περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τρίτης π. Χ. ἐκαπονταστηρίδος.

Αἱ Ἀθήναι τότε δὲν εἶχον πλέον τὸ αὐστηρὸν μεγαλεῖον τῶν πόλεων χρόνων· καὶ ἀνέτειλε μὲν πάντοτε ὁ αὐτός τοῦ Μαραθώνος, τῆς Σαλαμίνος καὶ τῶν Πλαταιῶν ἡλιος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Χαιρωνείας ἐπῆλθεν ὁ χειμὼν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Δὲν ἐπάλαισεν ὁ Νικίας πρὸς τὸν Κλέωνα, οὐδὲ τὴν πονηρίαν τῶν φωνὴν πολιτικοῦ ἥττορος οὐδὲ ἐμάστιζεν εἰς τὸ θεάτρον τοὺς δημαρχαγούς ὁ Ἀριστοφάνης. Ἡ δὲ νέα κωμῳδία, ἀπὸ ὑψηλῆς περιωπῆς καταπεσοῦσα εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τοὺς κοινωνικοὺς ἐν γένει χαρακτῆρας, ὅτο πιστὴ εἰκὼν τῶν ήθῶν καὶ ἔθμων τῆς ἐποχῆς· ἐπίχαρις μὲν καὶ ζωηρὰ καὶ ἀνθηρά, ἀλλ' οὐχὶ ἀληθικὰς μεγαλοπρεπῆς καὶ ὄγκωδης. Ἐγειροκροτοῦντο τότε ὁ Φιλήμων καὶ ὁ Μένανδρος ὁ πατήρ τῆς νέας ταύτης κωμῳδίας, περὶ οὗ δικιάς ἔλεγεν ὁ κριτικὸς Ἀριστοφάνης.— «Ο Μένανδρες καὶ βίες, πότερος ἢ οὐδὲν πότερον ἐμμήσατο;» Ο δημόσιος βίες κατευμαράνθη καὶ σχεδὸν ἔξελλπεν, ἀλλ' ὁ κατ' ίδιαν ὅτο εἴπερ ποτὲ λαμπρός καὶ διέσωζεν ἀκεροκίαν τὴν ἀττικὴν λεπτότητα καὶ χαριν. Ἐ φ' δὲ αἱ Ἀθήναι πρὸ πολλοῦ ἀπώλεσαν τὴν πολιτικὴν κυριαρχίαν, διατελοῦσσαι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξανδροῦ, διετήρησαν διμως τὴν πνευματικὴν ἡγεμονίαν, καὶ εἰς τὴν ιερὰν ταύτην ἐστίαν ἤρχοντο ἔτι οἱ φίλοι τῆς ἐπιστήμης, τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης ν' ἀνάψωσι τὴν μέλλουσαν νὰ ποδηγητήσῃ αὐτοὺς δᾶδα: Ὅτε η πόλις αὕτη ἐξηκολούθει περιλαμβάνουσα καὶ διαχέουσα ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Αἱ ἑτησιοὶ αὐτῆς πρόσοδοι· ὅμοι μὲ τὰς χαρηγίας, ὅσαι ἐδίδοντο ἐκ Μακεδονίας καὶ Αἰγύπτου, συνεποσοῦντο εἰς 1200 ταλαντα, ὅσα δὲν εἰσεπράττοντο ἵσως οὐτ' ἐπὶ τῆς μεγίστης ἀττικῆς ἡγεμονίας, μεγαλὴ δὲ εὐθηνία ὑπῆρχε κατὰ τὴν πόλιν καὶ δικψιλὴ ἡσαν τὰ πρὸς τὸν βίον. Ἀπειροι ξένοι συνέρρεον πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης ἵνα παιδεύσθων ἐνταῦθα, ὑπὸ τὸν Ἐπίκουρον ἢ τὸν Ζήνωνα, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν διαλεκτικὴν ὑπὸ τὸν Μεγαρέα Στίλπωνα. Τῆς γλυπτικῆς, τῆς ἀγαλματοποιίας ὑπῆρχον πολλὰ ἐργοστάσια ἀναδεχόμενα παραγγελίας διὰ τὰς αὐλὰς τῶν δυναστῶν· τριακόσιοι δὲ ἔξηκοντα ἀνδριάντες ἐν διαστήματι τριάκοντα ἡμερῶν ἀνηγέρθησαν ὑπὸ τοῦ Δῆμου εἰς μόνον τὸν Δημήτριον Φαληρά. Οἱ ίδιωται εἶχον ἀμύνητα πλούτη, αἱ δὲ οἰκίαι αὐτῶν πολλαὶ ἐκ μεριμάρου, ἐκοσμοῦντο δι' ἀγαλμάτων καὶ εἰκόνων βυρυτίμων.

Ἐπὶ τέλους δέκα χιλιάδες ξένων, εἰκοσι καὶ μισαὶ λιάδες πολιτῶν καὶ τετρακόσιαι χιλιάδες δούλων ἀπετέλουν τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἀττικῆς. Θρησκεία, φιλοπατρία, οἰκισκὴ ἀρετὴ καὶ πᾶσα χρηστότης κατάντησαν πράγματα ἀνύπορα· πάντες δὲ ἔζων διὰ νὰ γελῶσι, νὰ διασκεδάζωσι, ν' ἀκολασταίνωσιν, ἀριόνους ἔχοντες τοὺς πόρους καὶ ποικίλας

τὰς τέρψεις Οὕτως ἡ κοινωνίκη ἐκείνη ἐφήρμαζε κατὰ γράμματα ἀλλὰ συγκριτικές τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀριστίππου καὶ τοῦ Διογένους, καὶ, χάριν τῆς ἡδονῆς, ἀπέλκειν ἀληθῆς πᾶσαν ἔννοιαν τῆς ἀρετῆς ἀπὸ τοῦ βίου, ἔθεωρε δὲ πρόληψιν τὸν γάμον, πρόληψιν τὴν φιλοσοφίαν, πρόληψιν τὴν πατρίδα, τῷ πάντα πρόληψιν· κύριος δὲ κανὼν τοῦ βίου ὅτο τὸ τοῦ "Αμφίδος".

Πίνε παῖς, θυντὸς ὁ βίος, δλίγοις οὐπλὶ γῆς χρόνος·
ἀθάνατος δ' ὁ θάνατός ἐστιν, ἀν ἄπαξ τις ἀποθάνῃ.

Μάλιστα δ' ἀξιομνημόνευτοι ἦσαν αἱ ἐπιδείξεις καὶ αἱ διατριβαὶ τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν σοφιστῶν. "Ηκμαζε τότε Στιλπῶν ὁ Μεγαρεύς, ἀρελῆς μὲν καὶ ἀνεπίπλαστος τὸν βίον, ἀλλὰ δεινὸς πρὸς εὑρεσιλογίαν καὶ σοφιστείαν. Τούτου διεσώθησαν παραδοξοὶ ἀπαντήσεις, ἀποδεικνύουσαι εἰς ποικιλά παρακμὴν ἡμιπορεῖ νὰ φθάσῃ καὶ αὐτὴ ἡ ἀληθῆς εὐφυία, ἡ μὴ εὑθέτως χειραγωγουμένη." Ερωτηθεὶς ἂν ἡ Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου εἴναι θεός·—"Οχι, ἀπήντησεν. "Η τοιαύτη ἀρνησίς ὅτο βλάσφημος δι'" ὁ προσεκλήθη εἰς τὸν Ἀσειον Ηὔγον, ἐκεῖ δὲ ἀπολογούμενος εἶπε·—Δὲν τὸ ἀρνοῦμαι· ἀληθῆς δὲν εἴναι θεός ἡ Ἀθηνᾶ, ἀλλὰ θεά· διότι θεοί εἴναι μόνον οἱ ἀρετεῖς. Οἱ Αρεοπαγῖται ἀπέλυσαν αὐτὸν διατάξαντες ν' ἀπέλθῃ ἀμέσως τῆς πόλεως. "Ἄλλοτε φίλος αὐτοῦ ἐκράτει λάχανον καὶ τὸ ἐπειδείκνυε εἰς τὸν Στιλπῶνα.—"Άλλὰ δὲν εἴναι λάχανον τοῦτο, ἀπήντησεν ὁ Μεγαρεύς· διότι λάχανον ὅτο τὸ πρὸ μηρίων ἐτῶν αληθῶν ἀρε σύχε τοῦτο. Καὶ ὅμως δὲν ὅτο ἔμοιρος ἀξίας ὁ Στιλπῶν· τούλαχιστον ὁ Πολιορκητὴς Δημήτριος κυριεύσας τὰ Μέγαρα, περιεποιήθη πολὺ τὸν ἀνδρὸν καὶ τὸν ἡρώτησε μάλιστα μὴ τις τῶν στρατιωτῶν ἔλαβε τι τὸν ἐκείνου.—Οὐδεὶς, ἀπήντησεν ὁ Στιλπῶν ἀγερώχως καὶ δηκτικῶς· οὐδένα γάρ εἶδον ἐπιστήμην ἀποφέροντα. "Οτε δ' ὁ Δημήτριος ἔγνωρεις ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Μεγάρων ἡν ἀνεκήρυξεν ἐλευθέρων, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Στιλπῶνα εἶπεν· Ἐλευθέρων,, ὁ Στιλπῶν, ἀπολείπω τὴν πόλιν.—Ορθῶς λέγεις, ἀπεκριθῆκενος, οὐδένα γάρ ήμιν δοῦλον ἀπολέλαιπας.—Αἱ δὲ διδασκαλίαι εἰγίνοντο πανταχοῦ τῆς πόλεως· καὶ ἐδῶ μὲν παρὰ τὰς ὅχθας τοῦ Ἰλισσοῦ ὑπὸ σκιάν πλατάνου, ὁ Ἐπίκουρος, περιστοιχίζωμενος ὑπὸ τῶν πλαουσιωτέρων νέων, προσεκτικῶς ἀκρωμένων, ἐδίδασκε, τὴν Κυρηναϊκὴν σχολὴν βελτιώσας, περὶ τῆς καταστηματικῆς ἡδονῆς, κατερρόσνει τοὺς μεταρρίσους λόγους, ὅπως ἀπεκάλει τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ηλατῶνας καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους· διέκρινε τι ἐστι δόξα καὶ τι πρόληψις· ἀπεφαίνετο δι' ἡ ψυχὴ εἴναι σῶμα, ὅτι φιλοσοφία είναι ἡ διὰ λόγων καὶ διαλογισμῶν περιποιοῦσα τὸν εὐδαιμόνα βίον, καὶ συμπερχίνων ἔλεγεν· «ήμετες τὴν ἡδονὴν ἡργὴν καὶ τέλος λέγομεν τοῦ

μηκαρίως ζῆν». Ἐπήρχετο δὲ εἰς τὴν οἰκον ἀύτοῦ, ὅπου ἀνέμενε τὸν καλὸν αὐτὸν φιλόσοφον πολυτελῆς τράπεζα, δι' ἣν ἐδαπάνω μνᾶν, ἥτοι δορχμῆς σημερινᾶς ἔξοκοσίας περίπου, καὶ τοῦτο ὅταν οὐδένας ἔζενιζον. Ἀλλαχοῦ δὲ εἰς τὴν Πεισιανάκτιον στοὰν τὴν ἐκ τῆς γραφῆς τοῦ Πολυγνώτου μετονομασθεῖσαν Ποικιλην, ἐν τῷ μέσῳ εἰκόνων ἀναμιμησκουσῶν τὴν φρεσίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐποχὴν καὶ τὴν πάλαι εὑκλεισιαν, ἐδιδασκεν δὲ Ζήνων. Ἐξελέξετο δὲ τὴν στοὰν διὰ τὸ σοθερὸν αὐτῆς καὶ πρὸ πάντων διὰ νὰ μὴ συνέρχηται περὶ αὐτὸν ὅγλος πολύς· διότι ἐπὶ τῶν τριάκοντα χιλίοις τετακτόσιοι ἐφονεύθησαν ἑκεῖ καὶ ἐνέπνευσαν φόβοι, τὸν χωρίον. Ἐκ τούτου ἐκλήθησαν οἱ Ζήνωνειοι Στωικοί, πρότερον ὅμως ἐκκλοῦντο Στωικοί οἱ ἐν τῇ στοᾷ διατρίβοντες ποιηταί. Ἡ φιλοσοφίας αὐτοῦ, ὅλως ἀντίθετος τῆς τοῦ Ἐπικούρου, ὅτο μὲν φυγάτηρ τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας, διὸ καὶ ὁ Ζήνων ἐχλευαζετο ὡς γράφων ἐπὶ κυνὸς οὐδεσ, ἀλλὰ καλὴ καὶ εὐειδὴς θυγάτηρ μη κληρονομήσασα τῆς μητρὸς τὴν ἀναιδειάν καὶ τὴν ῥυπαρχότητα. Οἱ ἀκροσταῖ αὐτοῦ δὲν ἦσαν ὅμοιοι τοῖς ἀκροσταῖς τοῦ Ἐπικούρου. Σεμνοὶ νέοι καὶ ἀνδρεῖς θιεύμενοι ἐπὶ τῇ θελήτικῃ καὶ ἡθικῇ παρεκκυῆ ἕπτλουν παρ' αὐτῷ δύναμιν φύγης διὰ νὰ ἔντιταχθῶσι κατὰ τῆς γενικῆς διαφύορος, ἢ καὶ διὰ νὰ μη μολυνθῶσιν ὅπ' αὐτῆς. Μη ἔχοντες πατριδίκη ἐγένοντο κοσμοπολίται, καὶ ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀθυμίας αὐτῶν ἐθωρακισθησαν διὸ τῆς ἀπαθείας· ὁ πολιτικὸς ἡρωισμὸς νεκρωθεὶς ἦτο ἀδύνατον ν' ἀναζωπυρῶθη· ἀλλ' αὐτοὶ ἐνεκολπώθησαν τὸν φιλοσοφικὸν ἡρωισμὸν καὶ ἐκήρυξαν ἀδιαφόρους τὴν ὁδούν, καὶ τὰς βρασάνους, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν. Ἐν φέρεται τῆς Στοᾶς ἐθορύβουν τὰ πάθη καὶ τὰ ὅργα, καὶ ἐτάρασσον τὴν πόλιν οἱ κῶμοι καὶ οἱ εὐωχίκι, ἐντὸς αὐτῆς ἔθεσιλεν γκλήνη βαθεῖα. Οἱ Ζήνων πρῶτος ὄρισε τί ἔστι καθῆκον αὐτὸς παρκλαδῶν τὸν ὄρισμὸν τῆς ἀρετῆς ἀπὸ τῶν κυνικῶν φιλοσόφων, τὸ ὅμολογον μένως τῇ φύσει ζῆν, ἀπέδωκεν εἰς τὴν φύσιν τὴν ἔννοιαν τοῦ λόγου καὶ ἀνύψωσιν οὕτω τὴν ἀρετὴν εἰς τὴν ὑπερτάτην καὶ ἀληθῆ αὐτῆς περιωπήν. Κατ' ἀντίθεσιν δὲ τῶν κυνικῶν, ἐδίδασκεν ὅτι ὁ σύνθρωπος εἶναι φύσει κοινωνικός καὶ πρακτικός καὶ ὅτι δὲν εἴναι ἀνάγκη νὰ ζῇ ἐν ἐρημιᾳ πρὸς τὴν ἀρετὴν. Αὐτὸς τελος πάντων ὄρισε τὸν Θεὸν ἀλιάνατον, τέλειον, κακοῦ παντὸς ἀνεπιθέτον, προνοητικὸν καὶ τοῦ κάσμου καὶ ἐν τῷ κόσμῳ, δημιουργὸν τῶν ὅλων καὶ πατέρα πάντων. Τοικύτη ἥτο ἡ κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν ὅτε πρώτον ὁ νιός τοῦ Φανίου τὰς εἰδεν. Οἱ Κλεάνθης ἦτο νέος· ἵτως τότε ἡγάπησε μελλον τῆς Στωικῆς τὴν λαμπρὰν καὶ φιληδόνον τοῦ Ἐπικούρου διδασκαλίαν· ἀλλ' ὅτε ἔθεσε τὴν χειρα κατοῦ εἰς τὸ θυλάκιον, εὗρεν ἐν αὐτῷ τέσσαρας μένον δραγμάτες.

Ούδεν βεβαίως διδακτικώτερον τῶν ἀνθρώπων ἔκεινων, οἵτινες ἔνεκεν δισκούσις πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἥρωτος τὰ πάντα τολμῶσιν, οὐδενὸς κόπου φειδούνται καὶ ὑφίστανται ἀθορύβως καὶ καρτερικῆς τὰς στερῆσεις πάσας, ἀναγκαζόμενοι πολλάκις, νὰ ἐργάζωνται εἰς βάναυσα ἔργα, διὰ τὸ πορέζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, τὰς ὁποῖας δὲν δύνανται νὰ πορισθῶσιν ἐκ τῆς ἀτελοῦς ἔτι παιδείας αὐτῶν. 'Ο Κλεάνθης ἡτο πένης καὶ ἤντλει μὲν ἐπὶ μισθῷ τὴν νύκτα εἰς τοὺς κήπους, ἔγρυπναζετο δὲ τὴν ἡμέραν εἰς τοὺς λόγους παρὰ τῷ Ζήνωνι· διὸ καὶ Φρεάντλης ἐκλήθη. 'Αλλ ὅτε οἱ κῆποι δὲν εἶχον ἀνάγκην ἀρδεύσεως, ἔξυμων τότε εἰς τὴν ἀλφιτόπωλιν, 'Απὸ τὰ ὑψηλὰ θεωρήματα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ κακίας, περὶ εὐδαιμονίας καὶ κακοδαιμονίας, περὶ Θεοῦ καὶ περὶ Φυχῆς, ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ ἔκεινου βίου μετεπιπτεν εἰς τὸν χειρώνακτα βίον, καὶ τὰ καλλιστα δώρα τῆς ἀνθρωπίνης διακοίας παρ' αὐτῷ ἐγίνοντο ἔρματα τῶν ἀπαρατήτων ἀναγκῶν τοῦ σώματος. Τοιαύτην ἔχων φιλοπονίαν διένυσε τὰ πρώτα τῆς σπουδῆς ἔτη ἀποκρύπτων πρὸς πάντας τὴν νυκτερινὴν ἔκεινην ἐργασίαν. 'Η ὑπερίφανος αὐτοῦ Φυχὴ δὲν ἦθελε νὰ ἀποκαλεῖται ἀρετήν, ἢν ἀνδρες πλούσιοι, τιμῶντες τὸν ζῆλον αὐτοῦ, ἤδυναντο ἵσως νὰ καταστρέψωσιν προσφέροντες αὐτῷ τὸν ἀνετον βίον. 'Αλλ ὁ Ἀρειος Πάγος, ὁ ἐπιθέλεπων πᾶς ἔκαστος ἐπορίζετο τὸ δαπανώμενα, ἔκαλεσεν αὐτὸν νὰ δώσῃ λόγος πόθεν τοσοῦτον εὐέκτης ὅν διαζή. 'Εξ εὖ συνάγεται ὅτι ὁ πολύμοχθο-ἔκεινος βίος δὲν ἐμάρσανε τὴν εὐεξίαν τοῦ σώματος αὐτοῦ. Τότε ἡναγκάσθη νὰ παράσχῃ μάρτυρα τὸν κηπουρόν, παρ' ϕ ἤντλει, καὶ τὴν ἀλφιτόπωλιν, παρ' ἡ τὰ ἀλφιτα ἔξυμωνεν. Οἱ δὲ Ἀρεοπαγίταις ἀντὶ καταδίκης ἐψήφισαν νὰ δοθῆσιν εἰς κύτον δέκα μνατ. 'Αλλ ὁ Ζήνων ἐμπόδισε τὸν μαθητὴν νὰ λαβῇ τὸ ἀργύριον, προετρέψε δὲ αὐτὸν νὰ ἔξακολουθήσῃ τὸν ἐργατικὸν βίον, φέρων πρὸς αὐτὸν ὡς ἀποταμίευμα ὄσολὸν καθ' ἔκαστην. 'Αφοῦ ἡθροίσθη τὸ κέρμα, ὁ Ζήνων ἔφερεν αὐτὸν εἰσέσον τῶν γυναικίμων καὶ εἶπεν — «Ο μὲν Κλεάνθης καὶ ἄλλον Κλεάνθην ἤδυνατο νὰ θρέψῃ ἐάν τις ἦθελεν, οἱ δὲ ἔχοντες πόθεν νὰ τραφῶσι παρ' ἔτερων ἐπικηπούσι τὰ ἐπιτήδεια», αἰνιττόμενος τοὺς ἐπικουρείους σιλουσόφους, οἵτινες μὴ ἐπαρκοῦντες εἰς τὰς ὑπερόγκους δαπάνας τῆς διαιτης αὐτῶν, ἐπορίζοντα χρήματα, ἐπαιτοῦντες παρὰ τῶν πλουσίων Ἀθηναίων ἢ τῶν ζένων ἡγεμόνων.

* *

Ο ἀνθρωπίνος βίος εἶνε πάντοτε ἀνθρώπινος καὶ όν διὰ τοῦ πνεύματος θιξαμεν τὸν οὐρανόν, τὸ σῶμα ἡμάρνων βαδίζει ἐπὶ τῆς γῆς ἵσως θοιπόν πρέπει νὰ εὐγνωμονῶμεν πολλάκις πρὸς τὸν χρόνον, ὅστις ὅπτει τὸν διαιρικόδητον πέπλον εἰστὸν ἴδιωτην βίον πολλῶν ἔξοχων ἀνδρῶν, φειδόμενος μόνον, ὡς ἐπὶ τὸ πλειστον, τὰς εὐγενέστατα προιόντα τῆς ἀν-

(ΤΟΜΟΣ Β')

13

θρωπίνης φύσεως, τὰ ἔργα τῆς διανοίας. Δυστυχῶς ὁ χρόνος ἡδίκησε τὸν Κλεάνθην· ἀνήρπαξε τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὁ δὲ Διογένης ὁ Λαζέρτιος διετήρησε εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων τοὺς χλευα- σμούς σχεδὸν μόνον, οὓς ὅτε μὲν ἡ ἀντιζηλία τῶν τότε σχολῶν, ὅτε δὲ ἡ ἔμφυτος εἰρωνεία τοῦ "Ελληνος ἐζηκόντιζε κατὰ τοῦ Κλεάνθους. Διότι εἶχε μὲν αὐτὸς ἀθλητικὸν τὸ σώμα, ἀλλὰ τὸ ἔζωτερικὸν τραχὺ καὶ ἀφύσικον ἔχειν οὐκέτε λοιπὸν πολλάκις, ὁ δὲ Τίμων ἐνέπαιζεν αὐτὸν.

"Αλλ' ὁ μὲν Τίμων ὡς μισάνθρωπος καὶ πρὸ πάντων σιλλογράφος ἦτο συγγνωπός ἀποκαλέσθαι τῷ λίθιον τὸν Κλεάνθην ἀσυγγάρητος ὅμως εἶνε οἱ καὶ νῦν παρθενέχόμενοι αὐτὸν ἀφυῆ· ὡς δὲ ἦτο δύνατόν ἀφυῆς καὶ ἡλίθιος νὰ διαδεχθῇ τὸν Ζήνωνα, νὰ διδάξῃ τὸν Χρύσιππον καὶ νὰ καταλίπῃ τοσαῦτα συγγράμματα, ὃν τὰ ἐλάχιστα λείψανα λογιζόνται ὡς κειμήλια. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι οἱ Αθηναῖοι φύσει εἰρωνες ὄντες ἡδύναντο νὰ ἥναι νοεῖται μάλιστα πρέσβυθρωπον ὅστις, ὡς καὶ ὁ Ζήνων, ἐπέρεσθευον ὅτι τὸ ἥθος εἶναι καταληπτὸν ἐκ τοῦ εἴδους· οἱ δὲ ὄπαδοι τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας ἦσαν καὶ διὰλλους λόγους μισητοί παρὰ τῷ λαφῷ ἡ αὐστηρότης τῶν ἡλίων καὶ τῆς διαίτης, τὸ ἀδύρμαστον καὶ ἀγέρωχον τοῦ χαρακτῆρος, ἡ περιφρόνησ. εἰτῶν ἀνθρώπιγνων προχωμά- των δὲν ἦτο δύνατόν νὰ ἀρέσωσιν εἰς κοινωνίαν μὴ δυναμένην νὰ ἐν- νοήσῃ φιλοσοφίαν ἀλλην παρὰ τὴν τοῦ Επικούρου. Εκάλεσαν αὐτὸν οὐ μόνον ἡλίθιον ἀλλὰ καὶ ὄνον· ἐκεῖνος δὲ ἀθορύβως ἤκουε τὴν ἐπίκλη- σιν, λέγων ὅτι μόνος αὐτὸς δύναται νὰ φέρῃ τὰ τοῦ Ζήνωνος φροτίον. "Αλλοτε πάλιν Σωσίθεος ὁ ποιητὴς εἶπεν εἰς τὸ θέατρον:

Οὓς ή κιεάνθους μωρία βοηλατεῖ.

"Ο Κλεάνθης ἦτο παρών· πάντες δὲ οἱ ἀκροαταὶ ἐστρέψαν πρὸς αὐτὸν μείναντες ἀτάραχον· τότε θαυμάσαντες ἐκρότησαν τὸν μὲν, τὸν δὲ Σωσίθεον ἐξεβαλον τοῦ θεάτρου. Καὶ ὁ κωμικὸς δὲ Βάτων, ὁ πάσας τὰς τότε σχολὰς διεκαωμαδήσας, πολλάκις ἐνέπαιζε τὸν Κλεάνθην ἐν τῷ θεάτρῳ· ἀλλ' ἐπειτα τοῦθιόν τοῦ διατάχει τὴν ἔνεκα τῆς τοιαύτης εἰρωνείας ψυχρότητα τοῦ φίλου αὐτοῦ Ἀρκεσιλίου, ἐζήτησε συγγράμμην παρὰ τοῦ Κλεάνθους καὶ ἐγένετο φίλος ἔνθερμος αὐτοῦ. "Ισως ὁ ἄλλοτε πυγμάχος δέντες ἐκέντητο μεγάλην περὶ τοὺς τοόπους λεπτότητα, οὐδὲ εἶχε τὴν εὔστροφον εὑρύειν καὶ τὴν σοφιστικὴν καὶ διαλεκτικὴν δεινότητα τοῦ Στίλπωνος· ἦτο ἀπλοῦς τὴν συμπεριφορὰν ἡ δὲ ἀφέλεια αὐτη, ἡτις κα- ταρχίνεται ἐκ τινῶν ἀπαντήσεων διασωθεισῶν ὑπὸ τοῦ Διογένους Λαζέ- τιον, προεκάλει τὸν γέλωτας τῆς ἐπιτετηδευμένης· Αθηναϊκῆς κοινωνίας, "Ο Κλεάνθης συνείθιζε νὰ ἐπιπλήττῃ ἑσυτόν, καὶ τοῦτο πολλάκις γεγο- νιώφ τῇ φωνῇ. Μίαν ἡμέραν ὁ Αριστών ἤκουεν αὐτὸν λαλοῦντα μόνον νὰ ἀγανακτησει· —Τίνα, ἡρώτησεν ἐπιπλήττεις! "Ο δὲ γελάσας· — Πρε-

1) Γράφων σιλλους, δῆλα δὴ σκωπτικὰ ποιήματα.

σβύτην, εἶπε, πολιάς μὲν ἔχοντα, νῦν δὲ μή». Εκτὸς τούτων ὁ Κλεόνθης εἶχε μὲν ζωηρὰν τὴν φραντασίαν, ἀλλ' ἀσθενῆ τὴν μνήμην· διὸ ὁ Ζήνων ἀφωμοῖσιν αὐτὸν πρὸς τὰς σκληροκήρους δέλτους, αἴτινες μόλις μὲν γράφονται, δικτηροῦσιν ὅμως τὰ γραφόμενα. Ἐδισταζε δέ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ἐμελέτα πολὺ πρὶν ἐκφέρη γνώμην. Συνέβαινε δῆλα δὴ εἰς αὐτὸν τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅστις ἔλεγε πικίων: «Ἐν τίνι πόλει τὰς φινᾶς εὐθὺς λεγομένας πήγνυσθαι διὰ ψυχος, εἴθ' ὑστερον ἀνιερέμων, ἀκούειν θέρους ἢ τοῦ γειμῶνος διελέχθησαν». Τόσον βραχέως καὶ αὐτὸς ἀπήντα πρὸς τὰς ἐρωτήσεις. Τοιοῦτοι δισταγμοὶ δὲν ἦσαν ἀνεκτοὶ εἰς τὰ εὐπετῆ τοῦ χρόνου ἐκείνου πνεύματα· ὅτεν κατηγόρουν αὐτὸν ὡς δειλόν· καὶ ἔλεγε μὲν ὅτι διὰ τοῦτο ὄλιγα ἀμφοτάνει· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἥρκει εἰς ἀνθρώπους, αἴτινες βραδύτερον ὠνειδίζουν αὐτὸν διὰ τὸ γῆρας, καὶ αἵτινες δὲν συνεκινοῦντο, ὅτε ἀπελογεῖτο μὲ τὴν συνήθη αὐτῷ στωϊκὴν ἀπαθειαν καὶ ἀγαθότητα:—«Κ' ἐγὼ θέλω νὰ ἀπελθω». Ἀλλ' ἐὰν δὲν ἥγαναντει, ἐνός! ὅμως ὅτι αἱ κατηγορίαι ἐκεῖναι ἥδυναντο νὰ βλάψωσιν ἄλλους μὴ κεκτημένους ἵσως τὸ τῆς ψυχῆς θάρρους αὐτοῦ, διό, ὅπως καταστήσῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀδιαφόρους πρὸς τὰς λοιδωρίας, ἔλεγε.

Μὴ πρὸς δόξαν δρα, ἐθέλων σοφὸς αἴψα¹ γενέσθαι,
μηδὲ φοβοῦ πολλῶν ἄκριτον καὶ ἀναιδέα δόξαν.
οὐ γάρ πλῆθος ἔχει συνετὴν κρίσιν, οὔτε δικαίων,
οὔτε καλῶν· ὀλίγοις δὲ παρ' ἀνδράσι τοῦτο κεν εὔροις.

Ο Κλεόνθης ἐπρέσβευεν ὥπως πάντες οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ὅτι ὁ θεός δέον νὰ ἴναι σύμφωνος πρὸς τὴν θεωρίαν· διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὅτι οἱ ἐκ τοῦ περιπάτου πάσχουσιν ὅμοιόν τι μὲ τὰς λύρας, αἴτινες καλῶς φηγεῖσκεν· δὲν ἀκούουσιν αὐτῶν· καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τοῖς ἀρχαῖοις ὀλίγοι ἐφύλασσορησκ, διέλαμψαν ὅμως πλείους ἡ νῦν, διότι τότε μὲν ἔργον ἤσκετο, νῦν δὲ λόγος. Αὐτὸς πᾶντος ἐτήρησεν ἀκριβῶς τὰ τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας παραγγέλματα, περιφρονῶν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἥδονήν, ἥτις, ἔλεγε, μήτε κατὰ φύσιν εἴναι, μήτε ἀξίαν τινὰ ἔχει ἐν τῷ βίῳ· ἐν καὶ μόνον ἐφοβεῖτο, τὴν διαβολήν,

Κακουργότερον οὐδὲν διαβολῆς ἔστι πω·
λάθρα γάρ ἀπατῆσασα τὸν πεπεισμένον,
μῆσος ἀναπλάττει πρὸς τὸν οὐδὲν αἴτιον.

Μαθητεύσκεις δὲ παρὰ τῷ Ζήνωνι ἐννεκκαίδεκα ἔτη διδέγην τὴν σχολὴν αὐτοῦ πρὸς μεγίστην ἀπορίαν τοῦ Λαχερτίου, ὅστις θικυμάζει πῶς

¹) Ἐπίρρημα = ταχέως, διὰ μικρός,

τοιοῦτος ὄν, ὑπερίσχυσε πολλῷ ἀλλων ἀξιολόγων τοῦ Ζήνωνος μαθητῶν. Ἐν τῇ στοζ ἐδιδαχεῖτο ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ ἐγήρασεν ἐν τούτῃ, οὐδόλως δεχθεὶς τὴν προεφορὰν Πτολεμαῖου τοῦ Φιλοπάτορος, καλέσαντος αὐτὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Μολονότι δὲ ἥδυνατο νὰ ἐγγραφῇ εἰς τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ἤθελε νὰ γινη Ἀθηναῖος, ὅπως καὶ δὲ Ζήνων, ἵνα μὴ ἀδικήσῃ τὴν πατριδα αὐτοῦ. Εἶχε πολλοὺς μαθητὰς παρ' ὧν ἡγαπᾶτο καὶ τοὺς ὁποίους ἡγάπται καὶ προέτρεπε πάντοτε πρὸς τὴν ἀρετὴν· μόνη δὲ ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐνέπυγε τεῖχος εἰς τὴν σχολήν, οὕτως ὥστε καὶ ὅτε εἰς τῶν ἔταξιών αὐτοῦ μελλων ν' ἀναχωρήσῃ ἐξ Ἀθηνῶν, ἡρώτησε τὸν φιλόσοφον «πῶς ἂν ἥκιστα ἀμαρτάνου;» εἶπεν· «Εἰ, παρ' ἔκκστα, ὃν πράττοις, δοκοίς ἐμὲ παρεῖναι». Ἄλλα πρὸ πάντων ηὔδια τὸν εὑρυχ καὶ οἰζύτατον Χρύσιππον ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, ὃςτις ἐν τοῖς πλείστοις διηνέγκη πρὸς τὸν διδασκαλὸν, ὃν καὶ ἐνέπαιζεν ἐνίστε, διότι, ἀποτείνων πρὸς αὐτὸν ἐρωτήσεις καὶ βραδέως τὰς ἀπαντήσεις λαμβάνων, συνεχῶς ἔλεγεν.

Ἐγὼ τ' ἄλλα μακάριος πεφυκ' ἀνὴρ
πλὴν εἰς Κλεάνθην· τοῦτον δ' οὐκ εύδαιμονῶ.

Οὐχ' ἡττον ὅμως ἡγάπται τὸν διδασκαλὸν, καὶ ποτε πρὸς τὸν προτείναντα ἐμπακιτικῶς σοφίσματα πρὸς τὸν Κλεάνθην· — «Ἴκανε, εἶπε, παρέλκων τὸν πρεσβύτερον ἀπὸ τῶν πραγματικωτέρων, εἰς ήμερς δὲ τοὺς νέους προτίθει ταῦτα».

Ο Κλεάνθης γέρων ἥδη πολιούς ὄν, περὶ τὸ ἐνενηκοστὸν ἔνατον ἔτος τῆς ἀλικίας αὐτοῦ, ἔπειτα φῦμικ εἰς τὸ χειλός· οἱ ιατροὶ ἀπηγόρευσαν εἰς αὐτὸν τροφὴν ἐπὶ δύο ἡμέρας μεθ' ἣς ἰσθητοὶ τότε συνεχώρησαν πάλιν αὐτῷ πάντα τὰ συνήθη. Ἄλλ' ὁ Κλεάνθης δὲν ἐδέχθη πλέον τροφὴν· ἡ ἀκατάσχετος αὐτοῦ τάσις πρὸς τὸ μανθάνειν ἐγεννησαν ἐν αὐτῷ τὸν πόθον τοῦ θανάτου· ἡθέλησε γάλ λύση διὰ τοῦ θανάτου πάντα τὰ μυστήρια, ἀτυνα ἔθιζεν ἐν τῇ ζωῇ καὶ ἡθέλησε νὰ ἐπιθεσκιώσῃ τὴν ἀλήθειαν ὅσων ἔλυσεν. Ἐπροχώρησεν ἥδη ἀρκετὰ πρὸς τὴν ἀθηνασίκην, εἶπε, καὶ θέλει νὰ στραφῇ πάλιν ὅπισσο. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐπέληθον γραμματικοὶ παρ' ἔταξιν τινῶν· λαθῶν τότε τροφὴν καὶ πράξεις περὶ ὧν ἐζήτουν οἱ φίλοι, ἀπέσχετο αὐθις καὶ οὗτως ἐτελεύτης, καταλιπὼν τὴν σχολὴν εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Χρύσιππον.

*
Τοιοῦτος ὑπῆρχεν ὁ Κλεάνθης, *Αφέλκει καὶ ἀγαθὸς χαροκτήρ, ἐφιλοσόφησε μαζίλλον διὰ τῆς καρδίας· ἢ διὰ τοῦ νοῦ. Ἄλλ' ἡ φωνὴ τῆς καρδίας είναι· φωνὴ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο κατώθισε μαζίλλοις παντὸς ζῆλου· ἐνεύρη καὶ νὰ ὑμήση τὸ ὄν τὸ ὑπέρτερον. Καὶ οἱ μὴν Ἀθη-

ναῖοι καὶ ζῶνταί καὶ ἀποθνάντα πολυειδῶς ἐνέπκιζκαν αὐτὸν καὶ ἐγγλεύσαν· ἡ δὲ πατρὸς αὐτοῦ "Ασσος ταχέως ἐλησμόνησε τὸν ξενόρε, οὐ ἔνεκα περιεσώθη τὸ ὄνομακαύτης ἐπὶ τοσοῦτον, ὅστε οὐδὲ μνημονεύεται ἡ "Ασσος, εἰμὴ ἵνα προστεθῇ ὀμέσως πατρὶς τοῦ Κλεάνθους. 'Αλλ' ὅτε ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία μεταφρυτεύεται εἰς 'Ρώμην παρήγαγεν ἐκεῖ τοὺς ἀγλωτέρους αἰτησι καρπούς, οἱ 'Ρωμαῖοι δὲν ἐλησμόνησαν τὸν δεύτερον ἀρχηγὸν τῆς φιλοσοφίας ἐκείνης, ἡτοι ἡδη μόνη συνεχρέτει τὴν πανταχόθεν παραχλύουσαν ταύτην καὶ νωνίαν, ἡ δὲ σύγκλητος ξενήγειρεν εἰς τὸν Κλεάνθην ἐν τῇ εὐτελεῖ αὐτοῦ πατρὶδι ἀνδριάντα, ὅστις ἦτο πρωρισμένος ὑπὲκ πορύτην εἰς αἰώνα τὸν ἀπαντα τὴν εὐσταθή αὐτοῦ ἀρετὴν, τὴν σώφρονα μεγκλοφύειν, τὴν ὑψηπετήσαν εὔσεβειαν.

Δ. Παπαδοπόπουλος.

ΕΙΣ ΕΝ ΑΣΤΡΟΝ

"Ω σὺ, ποῦ εἰς αἰθέρος τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις
Δι' ἀμυδροῦ δρᾶσαι φωτὸς καὶ ἀβεβαίου,
"Ως δστρακον λευκάζον εἰς τὸν βυθὸν θαλάσσης,
Χόνδρενον καὶ πάλιν φεινόμενον ἐκ νέου.

"Εὰν ὁ μέγας οὗτος σωρὸς τῶν ἀδαμάντων
Τὸ ἄκρον τῆς ἐσθῆτος ἀποτελῆ τοῦ Πλάστου,
Σὺ τῷ κραστέδου εἶσαι τοῦ Πριπτοῦ τῶν πάντων
Σμικρὸς ἀδύμας στίλβων εἰς τὰς πυκνὰς πινχάς του

"Η ἄν δὲν ἔν' ἐσθής του, ἀλλὰ βωμὸς προχέων
"Αείρεο ν φῶς λύχνων χιλίων καὶ χιλίων
Λαμπάς μικρὰ σὺ είσαι, εἰς πεῖσμα τῶν βορέων,
"Ασθεστον συντηροῦσα τὸ φέγγος σου τὸ θεῖον.

"Η ἄν διθέλος οὗτος τοῦ στερεώματός του,
Κατάστιλπνος ἐκ λίθων σμαργάδου καὶ σαπφείρου,
Δὲν ἔναι αὐτ' ἐσθής του χρουσῆ, οὔτε βωμός του,
"Αλλὰ σωρεία κόσμου ἐκτάσεως ἀπεΐρου.

Σὺ τότε, ζωογόνος πηγὴ φωτὸς καὶ κάλλους
"Ηλιος εἶσαι φέρων πλανήτας κινουμένους,

Καὶ πᾶς σου δὲ πλανήτης ὑπὸ πλανήτας ἀλλούς
·Ως πρὸς μητέρα ὅρνεις μικρούς συσσωρευμένους·

Καὶ φέρεις λοιπόν, γίγα, ἐπὶ εὔρεων νάτων
Καὶ γαίας καὶ θαλάσσας καὶ λόφους καὶ πεδίου,
Καὶ μυριάδας ἵσως ἀστεών πολυκρύτων·
Πλὴν ποία τῶν ἡ τύχη, καὶ τίς ἡ ἴστορία;

Καὶ τὰ ἐν σοί, ὡς κόσμε, ὡς τὰ ἐνθάδε φέουν:
Γεννῶνται μυριάδες, καὶ θνήσκουν μυριάδες
Καὶ μυριάδες χαίρονται, καὶ μυριάδες κλαίουν,
Καὶ νυμφίκαι μαρμαίρονται, καὶ νεκρικαὶ λαμπάδες·

Τίς νόμος τῶν οἰών σου τὰ δίκαια εὐθύνει;
·Αγνὴ ἐλευθερία εἰς τὰς βουλάς των ἄρχει;
·Η ὁ λαός σου γόνυ πρὸ τῶν τυράννων κλίνει,
Καὶ θῦμα τοῦ κρατοῦντος ὁ ἀσθενὴς ὑπάρχει;

Κ' ἐνῷ ὁ δόθαλμός μου, ὡς ἀστρον σ' ἀτενίζει,
Σὲ διαπρόσσουν ἵσως στρατεύματα καὶ στόλοι,
·Υπὸ τὰ βήματά των τὸ ἔδαφός σου τρίζει,
Καὶ μάχαι συγκροτοῦνται, καὶ πίπτουν στρατοῖς·

Καὶ ὅμως τόσα ὄντα, βοὴ καὶ τύφον τόση,
·Ἐντὸς στενῶν τὰ πάντα, ἐγκλείονται ὄριών.
Πέραν δὲ τούτων μένουν νεκρά, καὶ σιωπῶσι,
Κ' εἰς ἐν μικρὸν τὰ πάντα συγχέονται σημεῖον.

Καὶ τὸ σημεῖον τοῦτο ποῦ στίλβει εἰς τὰ ὕψη,
Κι' οὐδέποτε ἡ θέσιν ἡ ὥραν δὲν ἀλλάσσει,
·Αν ἐλθῃ νῦξ, κ' ἐκεῖνο δὲν ἐλθῃ, — τί θὰ λείψῃ;
Εἰς κόκκος εἰς τὴν ἄμμον, ἐν φύλλον εἰς τὰ δάσον!

·Ω ἀστρον ἀνατέλλεις αἰώνια καὶ ἀνεῖς,
Κ' εἰς τὴν πληθὺν τῶν ἀστρων ἡμεῖς σὲ παρορῶμεν
Πιστῶς τὴν ὁρισμένην δόδον σου διανύεις,
Καὶ εἰσαι ἡ δὲν εἰσαι ποτὲ δὲν ἐρωτῶμεν.

·Η νῦξ ὅταν ἐπέλθῃ ὡσὰν δειλῆ τις κόρη
·Ἐσχατον σὺ τῶν ἀγρων μὲ συστολὴν προκύπτεις·

Γλυκοχαράζει μόλις, κι' όπίσω εἰς τὰ δρη
Σὺ πρῶτον ἀπὸ δύλα τὸ πρόσωπόν σου κρύπτεις.

'Ανώνυμον σ' ἀφῆκεν ὁ "Αργος"¹⁾ δστρονόμος,
Πλὴν σὺ ἐπανατέλλεις αείποτε ὀδραῖον,
κ' εἰς τὸ γλαυκὸν αἴθέρα μαρμαρίεις ἀστρον,—ὅμως
Θὰ ἔλθῃ ἡ νέξιος ὄπόταν δὲν θ' ἀνατείλῃς πλέον!

Ιωάννης Καραδούτδας

ΜΕΓΑΛΟΦΓΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Πολλοὶ ἀπεποιήθησκαν τῷ Ἀλεξανδρῷ τὰ τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς προτερήματα· καὶ οὗτοι ὅμως ὠμολογοῦσαν ὅτι ὡς πολεμικὸς ἀντίρο ἀνεδειχθῆ ἀπαραίτηλος. Ἡ τόλμη αὐτοῦ καὶ ἀνδρεία ἦν τοσαύτη, ὥστε εὑρέθησαν ἀνθρώποι στηλίτευσαντες αὐτὴν ὡς μανίαν τινὰ καὶ παραφροσύνην· ἡ δὲ ἀδάμαστος δραστηριότης καὶ ἡ πρὸς πάντα πόνον καὶ πάσαν ταλαιπωρίαν καρτερίᾳ ἐφίνοντο ὑπερβαίνουσαι τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως. Τοιαῦται ἀρεταί, ὁσάλις συμπέσῃ νὰ ἔχῃ αὐτὰς βασιλεύς, καθ' ὃ ἰσχυρῶς ἐπενεργοῦσαι εἰς τὰ ἵπ' αὐτὸν τεταγμένα πλήθη, πολλάκις καθ' ἐστὰς ἀρκοῦσιν ἵνα προκαλέσωσι τὰ λαμπρότερα τῶν μεγαλουργημάτων. 'Αλλ' ὁ Ἀλεξανδρὸς δὲν ἦτο μόνον στρατιώτης τέλειος· ἦτο καὶ στρατηγὸς τελειότατος. Οἱ στρατηγικοὶ αὐτοῦ συνδυασμοί, ἡ ἔξαρτετος ἐπιτηδειότης μεθ' ἡς σείποτε μετεχειρίσθη δυνάμεις ποικιλωτάτας πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοπούμενου, τὰ εὑρύτατα πολεμικὰ βουλεύματα, ἡ ἀδιάλειπτος πρόνοια, τὸ πολυμηχανὸν πνεῦμα δι' οὓς κατίσχει τῶν ἀδικηπόων ἀνανεούμενων δυσχεριῶν καὶ ἡ ταχύτης τῶν κινημάτων αὐτοῦ ἐν πάσῃ χωρᾷ καὶ ἐν πάσῃ περιστάσει, ἀνέδειξαν αὐτὸν τὸν μέγιστον οὐ μόνον τῶν ἀρχαίων ἡγεμόνων, ἀλλὰ δυνάμεικα θυρούντως εἰπεῖν, τὸν μέγιστον τῶν ἡγεμόνων, ὅσους ἀναφέρει ἔχοι τοῦδε ἡ ἱστορία· τούλαχιστον τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ τὴν ἀχανῆ ἔκτασιν, τὴν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν καὶ τὰ ἀκαταλόγιστα ἀποτελέσματα, ὑπερέxαινει ὁμολογουμένως πᾶσαν ἀλλην ὑπὲν ἀνδρὸς ἐνὸς ὄπουδήποτε καὶ ὄποτε διαπραγματεῖσαν ἐπιχείρησιν. 'Ηγεμών τοιοῦτος ἦτο βεβαίως

1) 'Ο "Αργος" ἦτο τέρας ἔχον ὄφθαλμους καθ' ὅλον τὸ σῶμα· ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεταχροικῶς ἀποδίδεται πρὸς δήλωσιν ἀγρυπνίας καὶ ἐκτάκτου ὀξυδερκείας.

πολλών στρατῶν ἀντάξιος. Ὁποία δέ τις ἦν ἡ ὑπερσχή κύτου προσεπι-
μχρτυρεῖται ἵσως καὶ ἐκ τούτου, ὅτι οὐδέποτε κατωρθώῃ νὰ εἰσόρηθῇ
προσηκόντως. Ὁ Ἀλεξανδρος ἐμακάρισε τὸν Ἀχιλλέα, διότι τέλευτή-
σας ἔτυχεν Ὁμήρου κήρυκος τῶν μεγαλουργημάτων, αὐτοῦ καὶ εἶνε
βέματιον ὅτι ὁ δορυκτήτωρ τῆς Ἀσίας, τοικύτης τύχης δὲν ἔξιώθη. Ἰσως
οἱ χρόνοι καθ' οὓς ἔζη ἦσκεν ἐν πιτίδειοι πρὸς παρχγωὴν ἐτέρου ὅμη-
ρικοῦ ἐπους, διότι ἡ ἐπική μάλιστα ποίησις εἶναι τῆς νεανικῆς τῶν
ἐθνῶν ἡλικίας συμπάρεδρος, τοῦ δὲ θετικωτέρου καὶ ὠριμωτέρου αὐτῶν
βίου ἀλλοτρία. Ἀλλ' ὁ Ἀλεξανδρος δὲν ἔτυχεν οὐδ' Ἡροδότου ἢ Ειενο-
φῶντος ἀφηγητοῦ, οὐδὲ Θουκυδίδου δραματουργοῦ. Πολλοὶ μὲν τῶν περὶ¹
αὐτὸν ἐπεχειρησαν νὰ ἔξιστορήσωσι τὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην.
Πτολεμαῖος ὁ Λάζης, ὁ μετέπειτα ἰδρυτὴς τῆς κατὰ τὸν Αἴγυπτον
ἔλληνικῆς Βασιλείας, ὁ Ἀριστόθουλος, ὁ Διόδοτος, ὁ Καρδιανὸς Εὔμε-
νης ὁ διαπελέσσες ἀρχιγραμματεὺς αὐτοῦ, ὁ Νέαρχος, ὁ Μεγασθένης,
ἔτερος Καρδιανὸς ἢ Ιερώνυμος, ὁ Κλείταρχος, ὁ Μαρσύας, ὁ Καλλισθέ-
νης, ὁ Ονησίκριτος. Παρεκτὸς δόμως ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τού-
των ἦσαν ἡμερολόγια (ἐφημερίδες) μᾶλλον ἢ ιστορίαι, καὶ ὅτι τινὰ ἥδη
παρὰ τοὺς ἀρχαῖοις διαβόητα διὰ τὴν φευδολογίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν
αὐτῶν, τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι οὐδὲ διεσώθησαν ἐξ αὐτῶν εἰρήνη λίγα
τινά, οἱ δὲ συγγραφεῖς ἐφ' ὧν σήμερον γνωρίζομεν τὰ κατὰ τὸν Ἀλέ-
ξανδρον εἶναι ὅλοι μεταγενέστεροι, ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὁ Ηλού-
ταρχος καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἀρριανός. Οἱ δύο πρῶτοι οἱ ἐρανισθέντες ὥστε
περὶ Ἀλεξανδρου ἔγραψαν ἀπὸ Διοδότου καὶ Εὔμενους, ἡκυρτσκαν, ὁ μὲν
Διόδωρος περὶ τὰ τέλη τῆς πρώτης π.Χ. ἐκπαντετηρίδος, ὁ δὲ Ηλού-
ταρχος περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας μετὰ Χριστόν. Τὸ δὲ κυριώτατον
νῦν σωζόμενον ίστορικὸν περὶ τῆς προκειμένης ἐκστρατείας μνημεῖον εἶναι
τὸ «Περὶ ἀναβάσεως Ἀλεξανδρου» ὑπὸ Ἀρριανοῦ συνταχθέν. Ὁ Φλάβιος
Ἀρριανός, ἐκ Νικομηδείας, ἀκμάσκες ἐν τῇ δευτέρᾳ μ.Χ. ἐκπαντετη-
ρίδι, ἔξιστορησε τὰ κατὰ τὴν ἀναβάσιν ταύτην εἰς βιβλία ἐπτά, ἐπὶ τῇ
βάσει τῶν ὅσων οἱ περὶ τὸν Ἀλεξανδρον ἀπεμνημόνευσαν, ἰδίως δὲ Ηπο-
λεμαῖος ὁ Λάζης καὶ Ἀριστόθουλος ὁ Ἀριστόθουλου. Ήδε ίστορία αὐ-
τοῦ εἰ καὶ εἰς πολλὰ βραχεῖα καὶ ἀτελῆς, ἐπικινεῖται δικκίως διὰ τὸν
ἀφελῆ τοῦ λόγου χαρκκτῆρα, τὴν εἰς πολλὰ ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων
ἔκθεσιν, τὴν ἀσφαλῆ περὶ αὐτὸν κρίσιν. Ἀλλὰ τὰ προτερήματα ταῦτα
δὲν ἀποτελοῦσιν ἔτι τὸν μέγαν ίστορικόν ἀποκιτεῖται πρὸς τούτους; ἴδια-
ζουσέ τις περὶ τὴν παράστασιν τῶν χαρκκτῆρων τέχνη, ἴδιαζουσα τις
περὶ τὴν ἔξεικόνισιν τῶν πραγμάτων φυντατική, ἴδιαζουσά τις ἐν γένει
περὶ τὴν ἀφήγησιν λακυπόρτης καὶ δύναμις λίγων· καθ' ὅλη δὲ ταῦτα ἡ
τοῦ Ἀρριανοῦ συγγραφὴ πόρρω ἀπέχει τῶν ίστορικῶν ἀριστοτεχνημάτων,
ὅταν παρόγγεγον ἔτεροι μεγάλαι ἐποχαί, καὶ ὅταν ἐνίστη θεωρούνται ὡς ἔργα

ἥς ἀνθρωπότητος θαυμαστότερος καὶ αὐτῶν τῶν δικιωνισθέντων ὑπ' αὐτῶν γεγονότων, οἷςν λ. γ. τὸ περὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔρον τοῦ Θουκυδίδου. Τοιαύτην ἀξίαν δὲν ἔχει βεβαίως ἡ ιστορία τοῦ Αρριανοῦ. Εἰς δι' τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἐγράφησαν μέν τινα περὶ τοῦ ειγαλού ἀνδρὸς πλείστου λόγου ἀξίαν ἔργα, μάλιστα δὲ τὸ ἐν ἔτει 1842 πὸ τοῦ Γερμανοῦ Δρούτενου ἐκδοθέν. Ἀλλὰ τὰ νεώτερα ταῦτα ἔργα, οἰδαπότε καὶ ἂν ἥναι ἡ εὐρύτερη καὶ ἡ πολυμαθεῖς αὐτῶν, οὐδετοτε δύνανται ν' ἀναπληρώσωσι τοὺς ἐλλείποντας ἀποχρωντας πρωτόπους ὁδηγούς. Ωστε ὡς προφήτης ἐλάλησεν ὁ Ἀλεξανδρος, ὅτε ἐπὶ τοῦ τέφρου τοῦ Ἀχιλλέως τῆρος μᾶλλον ἡ ἡλιπίζε νὰ τύχῃ ἀνταξίου τῶν ακτοφυμάτων κήρυκος. Εἰς δὲ τὴν ἔλλειψιν ταύτην ιστορικοῦ ἀντιτορογνήσικτος δὲν εἶναι δύνατόν νὰ μὴ παραδεχθῆμεν ὅτι συνετέλεσε καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ μεγεθος, ἡ ταχύτης, ἡ διάρκεια τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρου πεπραγμένων ὑπερέθικον ἵσως οὐ μόνον τοὺς ὄρους τῆς ἐποποιίας καὶ τοῦ δράματος, ὑπερέθικον καὶ αὐτὴν τὴν δύναμιν καὶ τὴν τέχνην τῆς ιστορικῆς μούσης. Δὲν θέλομεν ἐνθυμίσει ἐνταῦθα ὅτι οἱ ακτακτηθέντες λαοὶ ἐτίμησαν αὐτὸν ὡς θεόν καὶ ὅτι αὐτὸς οὗτος ἔφερεν, ὃς λέγεται, εἰς μέσον τοιαύτην ἀξίωσιν διότι τὸ μὲν δύναται νὰ θεω. Ἀληθῆ ὡς συνήθη τῶν ἀνατολικῶν ἔξις, τὸ δὲ ὡς ἰλιγγιστεῖς ἀνθρώπου μετεωρισθέντος εἰς ἀκαταμέτρητον περιωπὴν τύχης καὶ δοξῆς. Οὐδὲ θέλομεν ἀποδώσει πλείστον ἀξίαν εἰς τὴν γνώμην τοῦ συγχρόνου επισής τεχνίτου Δεινοκράτους, ὅστις δὲν ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ είκονίσῃ προστηρόντως τὸν Ἀλέξανδρον εἰμὴν προτείνων νὰ μετασκευάσῃ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἀθω εἰς ἔγχλυτα αὐτοῦ, τῇ μὲν ἀριστερῇ χειρὶ πειλακισθέντον μυρίανδρον πόλιν, ἐκ δὲ τῆς δεξιᾶς σπένδον εἰς τὴν θάλασσαν φίλυμα ποταμοῦ ἀέναον! Ἀλλὰ μήπως καὶ τῶν μεταγενεστέρων οἱ πλεῖστοι δὲν περιπλήθον εἰς ἀληθῆ τινα ἔκπτωσιν ἐνώπιον τοῦ μεγαλείου ἐκείνου; Μήπως αἱ παραδόσεις ὅλων τῶν ἔθνων, ἀνατολικῶν τε καὶ εὐρωπαϊκῶν, δὲν μετέβησαν τὸν ἀνθρώπον εἰς ημίθεόν τινα ἡρωκῶν; Μήπως ὁ περιώνυμος Γάλλος φιλέλλην Σατωροίανδος, δὲν ἀνεκράξει που, ὅις ἔχει ἀνθρωπός ποτε ὡμοίχεος θεόν, ὁ ἀνθρωπός οὗτος εἶναι ὁ Ἀλεξανδρος; Μήπως ὁ ἔγκριτος Γερμανὸς φιλόσοφος Ἐγέλιος δὲν παραξίστηται αὐτὸν ὡς τὸν ἴδεωδη τύπον τῆς ἀνθρωπότητος ἐν τῷ νεότητι αὐτᾶς; Ωστε οὐ μόνον οἱ σύγχρονοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μεταγενέστεροι, καὶ ἔνη ὅλη ἡ ιδίαν ἀνδρες περιφρανεῖς ἔμεώρησαν τὸν μὲν Ἀλεξανδρον μετέχοντα τὸν περιφρανθέντα τὸν πόλιν τοῦ λαγούν καὶ τῆς τέχνης ἀναλογίας. Καὶ ἔξηγειται λοιπὸν οἵτω μέχρι τινάς, διατί οὐδέποτε ιστορήθη ἡ ἀλλως πᾶς εἰκονίθη ἐπεξίως τῶν ακτοφυμάτων οὐδὲ εἶναι ἀρ' ἔτερον ἀ-

πορον πῶς ὑπάντοι κακοδηγούμενος ὁ Μακεδονικὸς στρατός, εἰ καὶ εὐάριθμος, ἐπειθετο ὅτι τὰ πάντα ἡδύνατο νὰ τολμήῃ, τὰ πάντα νὰ διαπραξῃ. Καὶ τῷ ὅντι ἐτέλμησε καὶ διέπραξεν, ὅταν οὐδεὶς ποτὲ ἔτερος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

κ. Παπαρρηγόπουλος.

ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

‘Ο μέγχις Κωνσταντῖνος ἰδρύσας τὴν νέαν αὔτοῦ πρωτεύουσαν ἐκόσμησεν αὐτὴν διὰ πολλῶν εὔκτηρίων οἰκουν. ‘Ο πρώτιστος τῶν εὔκτηρίων τούτων οἰκουν ἀφιερώθη ἔκτοτε καὶ παρέμεινεν ἀφιερωμένος εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ Θεοῦ Σοφίαν, οὐχὶ διεἰς γυναικά τινα ἄγιαν, ὡς ὑπέλαθον καὶ ἔχοι τοῦδε ὑπολαμβάνουσι πολλοὶ ἐκ τῶν τοῦ ὄχλου. Τὸ ἑορτολόγιον τῆς ἔκκλησίας ἔκναφει μὲν γυναικας Σοφίας καλουμένας ὧν ἡ μὲν ἐμαρτυρήσεν ἐπί ‘Αδριανοῦ μετὰ τῶν τριῶν αὐτῆς θυγατέρων, Πίστιοι, Ἐλπίδος καὶ Ἀγάπης, ἑτέρα δὲ ὑπέστη τὸν θάνατον τοῦ μαρτυρίου ἐπὶ τοῦ τελευταῖου διωγμοῦ περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καθ’ οὓς καὶ ἡ ἄγια Εἰρήνη. ‘Αλλ’ ὁ ναὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰς ἄγιας ταύτας. ‘Ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκατονταετηρίδι ὁ χριστιανισμὸς ἔσωζεν εἰσέτι μέχρι τινὸς τὸν ἀρχικὸν ἰδεώδη χρυστῆρα, οἱ δὲ ὄπαδοι αὐτοῦ ἐνεφοροῦντο διαυγῶν περὶ θεότητος ἀντιλήψεων. ‘Οθεν ὁ ἰδρυτής τῆς Κωνσταντίνου πύλεως ἀφίεωσε τὸν πρωτεύοντα τῆς νέας πόλεως ναὸν εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ Θεοῦ σοφίαν, μὴ περικαλύψας τὴν ἀκαταμέτρητον ταύτης ἔννοιαν δι’ ἔξωτερικοῦ τινος τύπου, ὅπως ἐπράξαν οἱ ἀρχαιότεροι ἡμῶν προπάτορες, οἱ στήσαντες μὲν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν ιερὸν τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, ἀλλὰ σωματοποιήσαντες τὴν ἔννοιαν ταύτην διὰ τοῦ ὄντος καὶ τῆς εἰκόνος τῆς Ἀθηνᾶς. Τῷ ὅντι ὁ Παρθενών τοῦ Ηερικλέους, τοῦ Ἰετίνου καὶ τοῦ Φειδίου οὐδὲν ἀλλοῦ ἢ τὸ ἔθνικὸν τῆς ἄγιας Σοφίας ιερόν καὶ πάλιν ἡ ἄγια Σοφία τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου οὐδὲν ἀλλοῦ εἰναι ἢ ὁ Παρθενών τῆς χριστιανικῆς πίστεως. ‘Αλλ’ ἐν τῷ διαφόρῳ τρόπῳ καθ’ ὃν ἔξεδηλωθη ἡ αὐτὴ ἔννοια εἰς τοὺς δύο τούτους νησούς, ἀπεικονίζεται ὁλόκληρος ἡ μεταξὺ τῶν δύο θρησκευμάτων διαφορά.

‘Ο πρώτος οὗτος τῆς ἄγιας Σοφίας ναός, ἀγοικοδομηθεὶς εὐρυχωρότερος ὑπὸ Κωνσταντοῦ τοῦ νεοῦ καὶ διαδόχου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, διετέλεσεν ἀκμάζων μέχρις Ἀρκαδίου, ὡς πρωταύουσα τῆς βασιλευούσης καὶ ἀπάστης τῆς Ἀνατολικῆς ἔκκλησίας. ‘Ἐκεῖ ἐθριάμβευσεν ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς διὰ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, τοῦ ἀνορθώσαντος μὲν τὴν ὄρθοδοξίαν, παρηγκωνίσαντος δὲ τῶν ἀριανῶν ἀίρεσιν· καὶ

έκει ἀπεχχιρέτησε τὸν πατριάρχικὸν θρόνον, ἐκφωνήσας τὸν συντακτήριον αὐτοῦ λόγον ἐνώπιον τῶν πατέρων τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἃς ὁ ιερὸς ἀνὴρ ὑπῆρξε τὸ ἀγλαῖσμα ἡμα καὶ τὸ θύμα. Ἐκεῖ ἀντήχησεν ἡ φωνὴ τοῦ Χρυσοστόμου· ἔκει κατέφυγεν ὑπὸ τὴν ἀγίαν τράπεζαν ὁ Εὐπρόπιος καὶ ἐσώπη διὰ τῆς εὐγλωττίας τοῦ ὑπάτου τῶν ἐκκλησιαστικῶν ῥήτορῶν· εὐγλωττίας, ἵτις τοσοῦτον ἐφάινετο συνδεδεμένη μετὰ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ναοῦ, ὥστε ὅτε μετὰ ταῦτα ἑζωρίσθη ὁ Χρυσοστόμος, ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐνόμισεν ὅτι εἶναι περιττὸν γὰρ ἴστικι πλέον τοῦ λοιποῦ ὅρθιον τὸ θέατρον ἔκεινο τῶν ἀποχριμίλων τοῦ χρυσορρήματος πατρὸς τῆς ἐκκλησίας ἡλικίων, καὶ κατεπυρπόλησεν αὐτό.

‘Αλλ’ ἡ τύχη τοῦ ναοῦ τῆς ἀγίας Σοφίας δὲν ἔξηρτετο ἀπὸ τῆς τύχης ἀνδρὸς ἑνός, ὅπον μέγας καὶ ἡν ἦτο οὗτος. ‘Ο βίος τοῦ ναοῦ τούτου ἐπέπρωτο νὰ συνδεθῇ μετὰ τοῦ βίου ὀλοκλήρου τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. ‘Οὗν ἀνεκτισθη τῷ 415 ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Β' καὶ ἐν αὐτῷ πολιν, ἐν διαστήματι ὀλοκλήρου ἔκαποντεπτηρίδος, συνέβησαν τὰ κρισιμώτατα τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν γεγονότων. ‘Ἐν αὐτῷ ὁ Νεστόριος, διαστείλας ἀποτόμως τὰς δύο τοῦ Σωτῆρος φύσεις, ἀπεφήνατο τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ Χριστοῦ φύσιν ως τὸ ἔνδυμα, τὸ ὄργανον καὶ τὸν ναὸν οὕτως εἰπεῖν τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως καὶ ἐδωκεν οὕτως ἀφορμὴν εἰς τὴν πολύκροτον τῶν Νεστοριανῶν αἵρεσιν. ‘Ἐν αὐτῷ ὁ Θεοδόσιος Β' καὶ ὁ Λέων, στεφθέντες ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐκύρωσαν πρώτοι αὐτοὶ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων διὰ τῶν εὐχῶν τῆς ἐκκλησίας τὴν ἀναγύρευσιν αὐτῶν. ‘Ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος αὐτοῦ προεκήρυξεν ὁ βασιλεὺς Ζήνων τὸ ‘Ἐνωτικόν, δι' οὐ προηρεῖτο νὰ ἀποκκταστήσῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους εἰρήνην. ‘Ἐν αὐτῷ ἐτέλεσθη τὸ πρῶτον μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας διαζύγιον, διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀκακίου ἔξαλειψεως τοῦ ὄνοματος τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης ἀπὸ τῶν ιερῶν διπτύχων καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν κατέπικσεν προτοτοινῶς ἡ ἔρις αὐτη διὰ τῆς ἐπὶ Ιουστίνου γενομένης συμφίλιωτεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν. ‘Ωστε ἀπόρουν δὲν εἶναι, ὅτι ὁ Ιουστίνιανος, ἡμα κατισχύσας ἐν ἔτει 533 τῆς συστάσεως τοῦ Νίκα, καθ' ἣν ἐπιπολήθη τὸ δεύτερον ὁ ναὸς τῆς ἀγίας Σοφίας, ἐνόμισε καθῆκον ἀπαρχίτητον γὰρ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἔξ υπαρχῆς ἀνεγερσιν τοῦ ναοῦ τούτου, ὅστις ὑπελαμβάνετο ως τὸ ιερώτατον τῶν συμβίλων τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς τοῦ ἔθνους ὑπάρχειας.

‘Ανεθηκε δὲ τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς γέας ἐκκλησίας εἰς δύο ἔνδρας, οἵτινες εἶναι βεβίωτες δύο τῶν περιφκεντέρων ἀρχιτεκτόνων ἔξ ὅσων ἀναφέρει ἡ ιστορία. ‘Ο οίκος εἰς διάγκεν ὁ ‘Αγιομίος ὁ Τραχλικὸς συνέκειτο ἔξ ἔνδρων ὑλῶν διακεκριμένων. ‘Ο ἀδελφὸς αὐτοῦ Ὁλύμπιος ὑπῆρξεν εἰς τῶν κορυφαίων νομομάχθων τῆς ἐποχῆς

ἐκείνης· ἔτερος ἀδελφός, ὁ Μητρόδωρος, ἀπέκτησε φῆμην πολλὴν ὡς γραμματικός· καὶ ἄλλοι πάλιν δύο ἀδελφοί, ὁ Διόσκορος καὶ ὁ Ἀλεξανδρος διετέλεσαν ἵκτοι ἀριστοί· ἀλλὰ πάντας τοὺς λοιποὺς ὑπερηκόντισεν ὁ ἀνὴρ ὁ διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ εὐτυχήσας νὰ συνάψῃ τὸ ὄνομακ τοῦ μετὰ τοῦ ὄνοματος τῆς ἀγίας Σοφίας. Οὐδὲν ἡττον δὲ ἀναπόσπαστον ἀπὸ τοῦ ναοῦ εἶναι καὶ τοῦ ἔτερου ἀριστοτέχνου ὄνομακ, Ἱσιδώρου τοῦ Μιλησίου· τοσοῦτῷ μᾶλλον ὅσῳ καταπεσόντος τοῦ μεγάλου θόλου ἐπὶ τοῦ ἐν ἔτει 558 σεισμοῦ, ὅτε δὲν ὑπῆρχον πλέον οὔτε Ἀνθέμιος οὔτε Ἱσιδώρος, τὸ ἔργον τῆς ἐπισκευῆς ἀνετέθη εἰς Ἱσιδώρου τὸν νεώτερον, ἀνέψιον τοῦ πρεσβυτέρου, τὸν ἀνακακινίσαντα τὸν θόλον στερεώτερον οἷος μέχρι σήμερον ὑπάρχει. Τὸ ἀρχικὸν ὅμας σχέδιον ἔντικει εἰς τοὺς δύο πρώτους ἀρχιτέκτονας, καὶ κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο τὸ σχῆμα τῆς νέας ἐκκλησίας δὲν διεγράφετο πλέον δρομικόν, ἢ τοις ἐπίμηκες τετράγωνον ἀποληπγον εἰς ἀψίδα, οἵας ὑπῆρχαν ἀπασαὶ σχεδὸν αἱ προηγούμεναι ἐκκλησίαι, ἀλλὰ σταυροειδὲς κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν τούλαχιστον οίκονομιαν, ὥπως ἔκτοτε δὲν ἔπιπσαν διαγραφόμεναι αἱ ἀνατολικαὶ ἐκκλησίαι, οἵας αἱ ὄνομαστοτεροι εἴξανταν ἢ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἢ ἐν Τραπεζοῦντι, ἢ ἐν Κιέδῳ τῆς Φωσίας. Ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις πολυχριθμῶν μεσαιωνικῶν ἐκκλησιῶν, ἡ μᾶλλον ὅλων τῶν λοιπῶν παρέχουσα ἔνιοιάν τινα τῆς ἀγίας Σοφίας, εἴνε ἢ τοῦ ἀγίου Νικοδήμου ἢ ὑπὸ τῆς ῥωτικῆς κυθερονήσεως πρό τινων ἐνιστάμενην ἀνακακινίσθεσα. Ἀλλὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μᾶλιστα ἔργων ἡ ἀξία ἔξαρτηται πολὺ ἀπὸ τῶν μεγάλων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡττον διαστάσεων τῆς ἔκτελέσεως· περὶ δὲ τὴν κατασκευὴν τῆς καλοσσοκίας τοῦ Ἑλληνοκοῦ θρησκεύματος μητροπόλεως, οἱ τρεῖς ἀρχιτέκτονες ἀνέδειξαν τοσοῦτον δικιμόνιον τῇ ἀληθείᾳ πνεῦμα, ὥστε συνέθη ἐνταῦθα ὅτι συμβινέντες πολλάκις εἰς τὰ ἔργα τῆς μεγαλοφυΐας, παρήγαγον δῆλα δὴ σχῆμα μὲν νέος ναοῦ τύπος, ἥμα δὲ καλλιστον τοῦ τύπου τούτου προέιν.

Ἐν φύδε ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἱσιδώρος παρεσκεύαζον τὸ σχέδιον καὶ ἐμελέτων τὰ ποικιλαίπιστημονικὰ καὶ τεχνικάζητηματα ὅσασυνεδέοντο μετὰ τῆς ἔκτελέσεως αὐτοῦ, ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπεμελεῖτο μετὰ τῆς διακρινῆσης αὐτὸν δραστηριότητος τὴν συλλογὴν τοῦ ἀναγκαίου ὄλικοῦ καὶ τὴν προετοιμασίαν τοῦ ἀπαχτούμενου χώρου. Ἀπανταχόθεν τοῦ κράτους μᾶλλον δὲ ἀπανταχόθεν τῆς οἰκουμένης, ἐγνηθησαν τὰ πολυτιμότατα καὶ λαμπρότατα τῶν μαρμάρων, ἐν οἷς καὶ πολλὰ ἔτοιμα ἔργα τέχνης ἐκ τῶν σωζομένων εἰς διάφορα ιερὰ τῆς ἀρχαιότητος· καὶ μέχρι τῆς σπάνερον ἐν τῷ πυκνῷ δάσει τῶν περὶ τὸν μέγαν θόλον κιόνων διακρίνονται τὰ λειψίαν τοῦ ναοῦ τῆς Ἡλιουπόλεως, τοῦ ναοῦ τῆς ἐν Ἐφέσῳ Ἀρτέμιδος καὶ πολλῶν ἄλλων ιερῶν τῆς κλασικῆς καὶ βαρβάρου ἀρχαιότητος, τὰ ἀποτελέσματα τῶν πορός διακόσμησιν τοῦ πρωτεύοντος τῆς νέας

Θρησκείας Ιεροῦ, ώς εἰ σέναγνωριζούται τὸν ὄριστικὸν καὶ παγκόσμιον· τῆς θρησκείας ταύτης θοίαμεν.

Συγχρόνως, ως προειπομέν, ήτοι μαζεύετο ἐν τάχει ὁ χώρος ἐπὶ τοῦ διποίου ἔμελλε νὰ κατασκευασθῇ ὁ ναός. Διότι ὁ ἀρχαῖος χώρος δὲν ἤρχει πρὸς τοῦτο τὸ νέον κτίριον ἔμελλε νὰ γίνῃ πολὺ τοῦ προτέρου εὐρυχωρότερον. Ὁπερ ἐδέησε νὰ ἔξχυροφασθῶσι πολλαὶ παρακείμεναι οἰκίαι καὶ πολλὰ οἰκόπεδα ἐπειδὴ δὲ οἱ ἰδιοκτῆται αὐτῶν ἡληκόντες νάρωφε ληθῶσιν ἀπὸ τὴν προθυμίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἀπαιτοῦντες τιμᾶς ὑπερογκους, οἱ χρονογράφοι, καὶ μάλιστα οἱ μεταγενεστεροί, πολλὲ διηγοῦνται περὶ τῶν τρόπων, δι' ὧν ὁ Ἰουστινιανὸς ἡδυνήθη νὰ ἀποφύγῃ τὴν πλεονεξίαν ταῦτην. Ἀλλὰ τινὰ τὸν διηγημάτων τούτων εἶναι προδόλως ἀνυπόπτατα, λέγεται λ. χ. ὅτι ὁ αὐλικὸς εὐνοῦχος Ἀντιοχος, ἐχων οἰκίαν ἡτὶ τοῖς ἔκειτο ὑποκέτω τοῦ σημερινοῦ θόλου καὶ ἐτίμηθη ἀντὶ 35 λιτρῶν χουσίου, ὃτοι περὶ που 43.000 δραχ., ἀπῆτε τιμὴν δεκαπλασιαν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν βασιλέα, γνωμονίες ὅτι ὁ Ἀντιοχος ἡγάπε πειπαθεῖς τοὺς ἵπποδρομικοὺς ἀγώνας ἐφυλάκισεν τὸν ἀνθρωπὸν ἐπὶ τῇ τυχούσῃ προφάσει εἰς τὰς παρακμῶντας τοιαύτης τιμῆς πανηγυρεως. Ὁ δέ, ἐπιστάντως τοῦ ἀγώνος, ἐκρυχγάσεν ὅτι προσθύμως παραχωρεῖ τὴν οἰκίαν ἀντὶ τῆς προταθείσης τιμῆς, ἥρκει νὰ ἐπιτραπῇ αὐτῷ νὰ πουσελθῇ εἰς τὸν ἵπποδρομον. Ἀλλος δέ τις πάλιν βεβκιούσται ὅτι δινὶ συνήνετε νὰ κατεδαψισθῇ χαριν τοῦ ναοῦ τὸ πενιχρὸν ἐργαστήριον του εἰρηκέπι τῷ ὄρῳ τοῦ νὰ προσκυνήσωσιν αὐτὸν παρελαύνοντες οἱ ἡγούχοι τοῦ ἵπποδρομου. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἶνε προδῆλα μιλεύματα, διότι μετὰ τὴν στασιν τοῦ Νίκα οἱ ἵπποδρομικοὶ ἀγώνες διεκόπησαν ἐπὶ πεντεκαὶ δέκα ἔτη. Πιθανώτερον φάνεται τὸ θριλούμενον περὶ τῆς χήρας Ἀννης, ἡτὶς ἀπήτε: 400 λιτρας χουσίου, ὃτοι ὑπερ τὰς 600,000 δραχ. ἀντὶ τῶν 85 λιτρῶν εἰς δι: ἐξετιμήθη ἡ πειρουσία αὐτῆς μαθεῖσα δε ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ εὔσεβει αὐτοῦ ζήλω ἐρχεται αὐτὸς πρὸς αὐτὴν, ἵνα τελειώσῃ τὴν ἀγρούν, ἔπεισεν εἰς τὸν πύδας τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ παρεχωρεῖς διωσεῖν τὰ οἰκήματα αὐτῆς παρακαλεσασα μόνον νὰ ταῦτη μετὰ θανάτουν παρὸ τὴν εἰσιδόν τοῦ ναοῦ, ἵνα ἔγγι μισθίνεν ὑμέσιον κρισεως.

Αλλ' οπως και ξν έχωσι τα περι τῶν διηγημάτων τούτων και τὰ περι τῶν θαυμάτων, δι' αν λέγεται ότι παρεσκευόσθη και εξήχθη ἡ κκτασκευὴ τοῦ ναοῦ, βεβίων εἶναι ότι ὁ Ἰουστινιανὸς ἐζετέλεσε τὰ πάντα μετὰ καταπληκτικῆς δοκστηρούτητος· διστὶ τεσσαράκοντα μεν ἡμέρας ἀπὸ τῆς πυρπολήσεως τοῦ ναοῦ, ἥτοι τῇ 13 Ἰανουαρίου 532, ἔθετο τὸν θειελίον τοῦ νέου κτιρίου λιμόν, ἐντος δὲ ἐνικυτῶν πέντε, και μη ὃν ἐνδέκα και ἡμερῶν δέκα συνεπάκρωσε τὸ ἔργον παντογυρισας τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου ναοῦ τῇ 24 Δεκεμβρίου 537. Μη λαζαρούσωμεν ότι τοῦ μεν ἀγίου Πέτρου τῆς Ρώμης, ἥτοι τοῦ μεγίστου ἵεροῦ τῆς καθολικῆς

Έκκλησίας τὰ ἔγκαινικά δὲν ἐπανηγυρίσθησαν εἰμὴ τῷ 1626, ὡς τοι 120
ἔτη ἀπὸ τῆς ἐγκαταθέσεως τοῦ θ μελίου λίθου· οὐδὲ ἐλογίσθη συμπε-
πληρωμένος ὁ ναὸς εἰμὴ μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἡμισυ ἑκατονταετηρί-
δων ἀπὸ τῆς τοῦ ἔργου ἐνόρξεως. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἐν Λευδίνῳ ἄγιος
Παύλος, τὸ μέγιστον τέμενος τῆς τῶν διαμαρτυρομένων ἔκκλησίας,
φυσιδορεῖτο 34 ὅλα ἔτη, ἀπὸ τοῦ 1676 μέχρι τοῦ 1710.

Εἶναι κλήθεις ὅτι ἡ ἄγιος Σοφία εἶναι μικροτέρχ ὀμφοτέρων τῶν δύο ἔ-
κεινων κολοσσαίων κατασκευασμάτων· διότι ὁ μὲν ἄγιος Πέτρος εἶναι ύ-
περβιπλάσιος, ὁ δὲ ἄγιος Παύλος μήκος τούλαχιστον ἔχει κατὰ τὸ ἡ-
μισυ πλειότερον. Ἀλλὰ τὸ μέγεθος τῶν ὀικοδομημάτων δὲν παρέχει
πάντοτε ἀσφαλῆ ἔννυταν τῆς ἐν αὐτοῖς γεννομένης ἔργασίας. Ἀκοίβε-
στερον, μέχρι τινὸς τούλαχιστον, δυνάμειθα νὰ κρινωμεν περὶ τῆς ἔργα-
σίας ταῦτης ἐν τοῦ χρηματικοῦ ποσοῦ τοῦ ἔνεκκ αὐτῆς κατακλω-
θέντος. Ἐδηπανήθησαν λοιπὸν διὰ μὲν τὴν κατασκευὴν τοῦ ἄγιου
Παύλου 1,500,000 λιρῶν στερλινῶν, ὡς τοι περὶ τὰ 42,000,000 δραχ-
μῶν, διὰ δὲ τὴν ἀνέργειαν τοῦ ἄγιου Πέτρου 50,000,000 ρωμαϊκῶν
σκουόδων, ὡς τοι 300,000,000 δραχμῶν, εἰς δὲ τὴν ἄγιαν Σοφίαν, κα-
τὰ τοὺς ὀλιγώτερον ἀπιθάνους ὑπολογισμούς 3,000 κεντηνάρια χρυσί-
ου, ὡς τοι περὶ τὰ 360,000,000 δραχμῶν. Ναὶ μὲν τὸ ποσὸν τοῦτο
ἐκπροσωπεῖ ὅχι μόνον τὴν ἀξίαν τῆς γεννομένης ἔργασίας, ἀλλὰ καὶ
τὴν ἀξίαν τῆς ὅλης, ὡς τοι ὑπήρξε πολυτιμοτάτη περὶ τὴν διακόσμη-
σιν τῆς ἄγιας Σοφίας. Ἀλλ' ὁσονδήποτε μέρος καὶ ἀν ἀφριζέσωμεν
τοῦ ὀλικοῦ ποσοῦ ὡς ἀντίτιμον τῆς ὅλης, καὶ ὁσονδήποτε μετριάσωμεν
ἀναλόγως τὴν δαπάνην τῆς ἔργασίας, πάλιν ἔχεισιν ἀποθέκνειν χρῆμα,
ὅτι τὸ ἔργον ἔξετελέσθη ἐν διαστήματι βροχυτέρῳ τῶν ἐξ ἐνισυτῶν
αὐτῇ δὲ ἡ τῆς ἀποπερατώσεως αὐτοῦ ταχύτης εἶναι τοσούτῳ μελλον
ἀξιοτημείωτος ὅσῳ δύναται μέχρι τινὸς νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς μέτρον
τῶν ἀκαταλογίστων πόρων τοῦ δημοσίου θησαυροῦ τοῦ ἐποχεπαντος ἐν-
τὸς τοῦ βροχέος διαστήματος εἰς τοσούτον ὑπερογκὸν ἀνάλωμα.

Καὶ ἡδη πῶς θέλομεν παραστήσει τὸ προτὶ τῶν ἀγώνων τούτων καὶ
τῶν θυσιῶν, τὸ καλλιτέχνημα ἐκεῖνο τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ; Ἰνχ
δώσωμεν ἔννοιαν τίνος αὐτοῦ, πρέπει ἡρά γε νὰ ἀριθμήσωμεν τὰ ιερά¹
κειμήλια, ἐπιπλα καὶ σκεύη, ὃν ἔδριθεν ὁ ναὸς τῆς ἀγίας Σοφίας, καὶ ὡν
τὰ πλειστα ἐφιλοτεχνήθησαν μὲν ἐκ χρυσοῦ καθαροῦ, ἐκοσμήθησαν δὲ
δι' ἀδικαίων καὶ μαργαριτῶν καὶ ποικίλων ἀλλων τιμιωτάτων λίθων;
Ἀλλ' οὐιλοῦντες πρὸς Ἑλληνας ἀναγνώστας πεποιθώμεν, ὅτι ἡ λεπτὴ
αὐτῶν φιλοκαλία ἀποδιδεῖ πολὺ πλειόνας ἀξίαν εἰς τὴν τεχνικὴν τοῦ ἔρ-
γου διασκευὴν ἡ εἰς τοὺς ἐν αὐτῷ σωρευθέντας ἀμυθήτους θησαυρούς,
καὶ ὅτι ἐπιθυμοῦσι μελλον νὰ γνωρίσωσιν ἐν τῇ φυσικῇ οὐτως εἰπεῖν καὶ
τοῦ γυμνότητι τὸ ἀριστοτέχνημα τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου, τὸ

λέχοι ταῦθε θυμουργόμενον καὶ αἰνούμενον, ἥπ' αὖ πρὸ πολλοῦ ἡδη ἐπανειλημαχεῖν καὶ ἰεροσυλίκι εἶναι τράνταν πᾶν ἔγνος τῶν κοσμημάτων ὑπ' ὃν ἐξητάσκετεν ἀλλοτε ὁ νκός. Πάλιν δύως προαιρούμενοι νὰ λαλήσωμεν περὶ τῆς τεχνικῆς αὐτοῦ διατεκνῆς, μὴ νομισῃ τις ὅτι θέλομεν ἐπιχειρήσας νὰ περιγράψωμεν, νὰ καταμετοχήσωμεν, νὰ ἐξονυχίσωμεν διὸ τεχνικῶν ὅρων διατήχων καὶ δισκατελήπτων, καθ' ἕκαστα τὰ διάφοροτοῦ ναοῦ μέσην τὴν αὐλὴν τὴν ὑπαίθριον, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὥποιας ἡγείρετο ἡ κομψὴ φιάλη, ἥτις ἔφερε τὴν περίφημον καρκινικὴν¹ ἐπιγραφήν.

ΝΙΨΩΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ

τὸν ἔξω νάρθηκα, τὸν κυρίας νάρθηκα, τὸν χορόν, τὸ βῆμα, τὸ διακονικόν, τὸν ἄμβωνα, τὸν γυναικιωνίτην, τὸν κίονας, τὰ μικρὰ καὶ μεγάλα ἡμιθόλια καὶ εἴ τι ἀλλο. Τοιαῦται λεπτομέρειαι προσήκουσιν εἰς τοὺς ἔξι ἐπαγγέλματας τεχνίτης, τοὺς ἐντρίβεις περὶ τὰ μυστήρια τῆς ἐπιστήμης τῶν Ἀνθεμίων καὶ τῶν Ἰκτίνων. Ήμεις δὲ οἱ ἀρελέστεροι τοῦ καλοῦ θιασῶται εἰσελθωμεν διὰ μίσης ἐντὸς τοῦ νκοῦ καὶ σταθμώμεν ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ, καὶ φίψωμεν τὰ βλέμματα πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ πέριξ, εἰς τὰ παραστήσωμεν τὴν ἐντύπωσιν, ἢν προζενεῖ ἐν συνόλῳ ἡ ὄψις αὐτοῦ, εἰς τὰ συνηρθεῖσθημεν τῷντει αὐτὴν ὅτε πρό τινων ἐτῶν ηὗτυχήσαμεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸν ἑτεροθαλῆ ἑκεῖνον τοῦ Παρθενῶνος ἀδείαφόν. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἀγίας Σοφίας σχεδὸνεῖναι ἀπλούστερον. Μεγάλαι καὶ εὐρέχει ἡμιθόλικ, ἐκφύσιμεν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, προσαναθεῖνουσιν εὐπετεῖς διὶς ἀλλων μικροτέρων πρὸς τὸν κορυφαῖον θόλον, τὸν συνάπτοντα περὶ ξαυτὸν ἥπατα τὰ λοιπὰ τοῦ αἰκοδομήματος μέρη καὶ συναποτελοῦντα μετ' αὐτῶν ἐν σύνολον, ὅπερ φαίνεται τῆς φύσεως μᾶλλον προέὸν ἢ τῆς τέχνης ἔργον. Τὸ φῶς τὸ ὄπιον ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ τεσσάρων παραθύρων τοῦ θόλου ἑκείνου ἐξκοντίζεται ἐπὶ ἀπαστραν τὴν ἀγκυρὴν ἐκκλησίαν, εἰναῖς τοσοῦτον ὥστε νομίζεις ὅτι ἔχεις ὑπὲρ κεφαλὴν αὐτὸν τὰ στερεώματα ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταυγαζόμενον· Ὅπροκόπιος μᾶλιστα λέγει πλειότερον, λέγει ὅτι ἡ αἴγλη φαίνεται ἐν αὐτῷ τῷ ἵερῷ φυομένη, τοσαύτη τις περιουσία φωτός ἐν αὐτῷ περικέχυται. Ὁποιας δικφορὰ πρὸς τὸ μυστηριῶδες σκότος² πὸ τοῦ ὄπιον περικαλύπτονται οἵνας οἱ τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης! Ἐν τῇ ἀγίᾳ Σοφίᾳ τὸ φῶς δὲν ἐλλατοῦται καὶ δὲν ἐκλείπει εἰμὴ ὅτε καὶ ἐν τῇ φύσει αὐτῇ. Η δὲ σύνηθως τῷ ναῷ θλαρά φαιδρότης μαρτυρεῖ ἐκ πρώτης ὅψεως ὅτι ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσιδωρος, τὰ χαριέστατα ἑκείνοις τῆς Ἰωνίας τέκνα, ἔσωζον εἰσέτι ἀκέραιον τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τέχνης, τροπολογήσαντες αὐτὴν κατὰ τοῦτο μο-

1) Κακινεῖαι φράσσεις ἡ στίχοι: λέγονται αἱ ἀποτελούμεναι ἐκ τοιούτων γραμμάτων, ὡς ταὶ ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν νὰ εἴναι δυνατή καὶ ἐξ ἀριστερῶν καὶ ἐκ δεξιῶν, ὡς ἡ ἐνταῦθι παρατηθημένη ἐπιγραφή.

νον, ὅτι οἱ μὲν διδάσκεις καύτῶν οὐδένας ἐπίθετον ἐπὶ τοὺς ναοὺς αὐτῶν θόλον· οἱ νυκοὶ ἔκεινοι ἦσαν ἀσκεπεῖς, ἀντὶ θόλου ἔχοντες αὐτὸ τὸ στερέωμα ἀχανῶς ὑπεράγνω καύτῶν κυριούμενον· ἐνῷ οἱ συνεργάται τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀναγκασθέντες νὰ ἐπιστεγάσωσι τὸ σίκοδόμημα, αὐτὸν τὸν ἀκτινοδόλον οὐρανόν, οὔτως εἰπεῖν, ἐπ' αὐτοῦ κατεβίσασαν.

Τῷ ὄντι κατ' ἀρχὰς οἱ τολμητίαι ἔκεινοι ἀνεπέτασαν τὸν θόλον αὐτῶν ἀπλῶς ἐπὶ τεσσάρων πεσσῶν, ὅγκων κολοσσιαίων μέν, ἀλλὰ δι' οὐδενὸς ἐν τῷ μεταξὺ κατασκευάσματος συνδεθέντων καὶ ἀσφαλισθέντων· ὥστε τὸ σφαιροειδὲς ἐπικάλυψμα ἐφάκινετο εἰς τὸν ἀέρα μετεωριζόμενον· τούλαχιστον ὁ Προκόπιος, ὁ ἴδων αὐτὸ οὔτως ἔχον, βεβαίοις, ὅτι ὑπελάμβανε τὴν σφαῖραν οὐχὶ ἐπὶ στερεῆς σίκοδομῆς ισταμένην, ἀλλὰ ἐξηρτημένην διὰ χρυσῆς σειρᾶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Ὡπάρχουσιν οἵμως ὅρια τινὰ τόλμης τὰ ὄποια οὐδὲν εἰς αὐτὴν τὴν μεγαλασφύρων εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ ὑπερβῇ. "Ἐπι τὸν Ἰουστινιανοῦ θόλον ἔκεινος κατέπεσε, καὶ διὰ προειπουν, διὰ σεισμοῦ καὶ ἐδέησε νὰ ἐγερθῇ ἔτερος ἐπὶ πλειότερων ἐρεισμάτων στηριζόμενος. Διέπραξε δὲ τοῦτο ὁ νεώτερος Ἰσιδωρος χωρὶς νὰ ἐλατιώσῃ, καὶ ξέρεις μάλιστα τὴν κυριψότητα τοῦ πρώτου ἀριστούργηματος. Διότι ἀνύψωσε τὸν ἀρχικὸν θόλον κατὰ 25 ποδὰς καὶ ἡγειρε μὲν πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς μεσημβρίαν, ἐν τῷ μεταξὺ τῶν πεσσῶν, κιονας καὶ ἀψίδας, ἀλλὰ τὰ κατασκευάσματα ταῦτα τεχνήντως συναρμολογηθέντα κατ' οὐδὲν ἐλάττωσαν τὸ ἀπερον καὶ τὸ ἀσπιδον τοῦ οὐρανοῦ ὃν ὑποστηρίζουσι, παρίστανται δὲ μᾶλλον ὡς φυσικὸν ἀτοῦ συμπλήρωμα καὶ κόσμημα. Ὁ Γαλλος Τεκξιέρος, ὁ δοκιμότερον παντὸς ἀλλού μελετήσας καὶ χαρακτηρίσας τὴν βιζαντινὴν τεχνην, λέγει, ὅτι ἀκατανόητος εἴνε τῷ ὄντι ἡ ἐλαφρότης καὶ ἡ διαύγεια τοῦ θόλου τούτου κατασκευάσματος. Καὶ τὸ αὐτὸν παρατηρεῖται περὶ τῶν πολυκριθμῶν καὶ ποικιλῶν κιόνων ὅσοι ὑπερειδουσι τὰ ἡμιθόλια, τὰς στούδιες καὶ τὰ προπύλαια. Οἱ κιόνες οὗτοι ἐλήφθησαν μὲν ἔτοιμοι ἐκ τῶν ὀραιωτέρων ναῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ τοποῦτον ἐναρμονιῶς ὥστε νομίζεις ἐξεπίτηδες ἐλκτομῆθησαν καὶ ἐφίλοτεχνήθησαν ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν προκείμενον ναόν.

Φῶτς λοιπόν, καὶ ἐλαφρότης, καὶ ἀρμονία, εἶνε αἱ τρεῖς κυριώταται ἐντυπώσεις αἰτινες καταπλάττουσιν ἡμᾶς ὅταν, εἰσιλθόντες ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς ἀγίας Σοφίας, σταθῶμεν ὑποκατώτοι μεγάλου θόλου καὶ περιθλεψωμενπερὶ ἡμᾶς· φῶς, ἐλαφρότης καὶ ἀρμονία τὰ τρία προσόντα τῆς ὀραιακῆς φύσεως, τὰ ὄποια μόνη ἡ μεγαλοφυεστέα τεχνη ἕξενει: νὰ ἡ πομπημῆται. Ὁ Προκόπιος ὁ ἴδων τονναὸν τῆς ἀγίας Σοφίας ἐν πάσῃ τῇ λαμπρότητι καὶ πολυτελείᾳ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ στολῆς καὶ διακοσμήσεως, παραβαλλει αὐτὸν πρὸς λειμῶνα, ἐνῷ ἀπανθεύει καὶ ἀπαστράπτει τὰ ποικιλώτατα τῶν χρωμάτων. Ὁ εἰσερχόμενος ἵνα προσευχηθῇ, λέγει, αἰσθάνεται μὲν εὐήνῃς ὅτι εὐχὴ ἀνθεψεῖ: καὶ δυνάμει ἥτε-

η, ἀλλὰ Θεοῦ ῥοπῆ τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτετόργευται· ὁ δὲ νοῦς αὐτοῦ
οὐδὲς τὸν Θεὸν ἐπαιρόμενος νομίζει αὐτὸν οὐ μακρὰν δοῦται, ἀλλ' ἐμφιλο-
φροῦνται μάλιστα ἐν τῷ ἐκλεκτῷ ἑκείνῳ αὐτοῦ σκηνώματι. Νεώτερος
τις, δοτὶς εἰδε τὸν ναὸν γυμνὸν ἥδη καὶ πολλαχθεὶς παραμεμορφωμέ-
ν, παρατηρεῖ οὐδὲν ἡττον ὅλος ἔγθους, διτι παρόμοιος πρὸς τὴν φύσιν
τὴν, πρὸς τὸ κατάφωτον τῆς μεσημβρίας δάσος ἢ πρὸς τὸ δάσος τὸ
ιφακὲς τῶν ἀρχτικῶν χωρῶν, ὁ ναὸς οὗτος ἀνταποκρίνεται εἰς πᾶσαν
χὴν καὶ εἰς πᾶσαν προσευχὴν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καὶ τῆς ἀνθρω-
πίνης διανοίας. Ὑπὸ τοὺς θόλους αὐτοῦ ὁ ἀνθρωπὸς ὁ θεοπεπέντε δύναται
λατρεύσῃ τὸ ὑπέρτατον ὃν χωρὶς νὰ προκαλέσῃ τὸ μειδίαμα τοῦ
κνητεῖστοῦ, δοτὶς, μὴ πιστεύων τὸ καθ' ἐαυτὸν εἰμὴ εἰς μόνον τὸ κάλλος,
εριφέρεται εἰς τὰ προπύλαια ἑκείνα διπλαὶς περιπατήσει εἰς τοὺς
ποὺς τοῦ Ἀκαδήμου ἢ περὶ τὴν ἄκραν τοῦ Σουνίου. Οὕτω δὲ παρα-
κάσας τὸν εὔκτήριον αὐτὸν οἶκον ὡς κοσμολίτην τινὰ ναόν, ἀνακρά-
ι ἐπὶ τέλους· «τοιαύτη ἡ Ἀγία Σοφία» τίς δύναται νὰ περιγράψῃ
τὴν! «Ἄ! βεβαίως, τίς δύναται λὰ περιγράψῃ αὐτὴν; Ἄρκει νὰ
πωμεν διτι ἐν τῷ ναῷ τούτῳ συνηρμολογήθῃ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν
εῦμα κατὰ τοῦ νέου χριστιανικοῦ κόσμου, καὶ διτι διὰ τοιούτου συν-
ασμοῦ τέχνης ἀνθρωπίνης ἀμιμήτου πρὸς θεόπνευστον θρησκευτικὸν
γμα ἀπηρτίσθη ἐν τῶν τελειοτάτων ἔργων, ἀφ' ὃσα ἥγειρε ποτε ὁ ἀν-
ωπος ἀπὸ καταβολῆς κόσμου εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ὑπέρτατου Θεοῦ.
Καὶ διτι συνεπληρώθη τὸ οἰκοδόμημα καὶ ἀνέτειλεν ἡ ἡμέρᾳ τῶν ἐγ-
νιών ὁ Ιουστινιανὸς ἔτελεσε θρίαμβον πολυτελῆ καὶ ἀντάξιον τοῦ κα-
ρθώματος. Λαὸς καὶ εὐπατρίδαι ἔλαθον παρ' αὐτοῦ δῶρα δαψιλῆ. Ἡ
δὲ οἱ δῆλη ἡτο ὅρθια, ἐπει φημοῦσα τὴν πομπικὴν πορείαν τοῦ βασιλέως,
οὐ πατριάρχου, τῶν ἐν τέλει ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων μέχρι τοῦ ναοῦ. Ἔκει
ικόμενος καὶ πεζεύσας ἐδραμεν διτι Ιουστινιανὸς πρῶτος ἀπὸ τῶν βα-
σιλικῶν πυλῶν μέχρι τοῦ ἀμφωνος, ἔξετεινε τὰς χεῖρας, ἐδοξολόγησε
τὸν Θεὸν τὸν καταξιώσαντα αὐτὸν νὰ τελέσῃ ἔργον τηλικοῦτον, καὶ ἐν
πλησμονῇ τῆς ἀγαλλιάσεως, ἀνέκραξεν, ὡς βεβαιοῦσι, «κερίκασε σε,
οὐλομάρ». Θρησκευτικὴ ἀδιαφορία, ιστορικὴ εἰρωνεία, καρδίαι καὶ διά-
κα ἀλλότριαι τῶν πόθων ἡμῶν καὶ τῶν ἀξιώσεων, ἡδυνήθησαν νὰ μυ-
ηρίσωσι τὸ φρόνημα τὸ προκαλέσαν τὴν κραυγὴν ἑκείνην τοῦ Ιου-
στινοῦ. Ἀλλ' ἡμεῖς, οἵτινες γνωρίζομεν διτι ὀλόκληρος ὁ μεταιωνικὸς
ῶν βίος πειρό δύο περιεστρέφετο πόλους, τὴν μοναρχίαν καὶ τὴν ἐκ-
ησίαν διτι τῆς ἐκκλησίας κιβωτὸς ὑπῆρξεν ἡ Ἀγία Σοφία, καὶ διτι ἐν τῇ
τῇ Σοφίᾳ ὡς ἐν βουλευτρίῳ τινὶ ἀπεφασίσθησαν καὶ ἐδραματουργή-
σαν αἱ τύχαι τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ χιλίους ὅλους ἐνιαυτούς, ἡμεῖς,
τινες γνωρίζομεν διτι καὶ βραδύτερον, ἐπὶ τετρακοσίους ἔτι ἐνιαυτούς
ιθερῶν περιπετειῶν, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν ὃλην ἐπαυσαν νὰ

πιστεύωσιν ὅτι θέλει ἀντηχῆσαι πάλιν ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς ἀγίας Σφίκας ἡ Ἱερὰ τῆς πίστεως ἡμῶν δοξολογία, ἡμεῖς, πῶς νὰ μὴ κλίνει μὲν γόνυ ἐνώπιον τῆς προνοίας τοῦ ἀνδρὸς, τοῦ σωματοποιήσαντος δὲ τοῦ ἀριστοτεχνήματος ἔκεινου τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ συμφέροντα, ἀναμνήσεις καὶ τὰς ἐλπίδας τεσσαράκοντα περίπου γενεῶν !

Κ. Παπαρρηγόπουλος.

ΜΑΪΟΣ

Ω ἀνθοφόρε Μάιε μετὰ παλμῶν σὲ προσφωνῶ.
Ἡ δψις σου, ἦν τοῦ παντὸς ἡ ἀρμονία ψάλλει,
εἰν' ἑορτὴ ἐπὶ τῆς γῆς, πανήγυρις ἐν οὐρανῷ,
κ' εἰς τὴν σκιάν σου ἡ ζωὴ μὲ τ' ἄνθη ἀναθάλλει.

Τὴν γῆν θωπεύει χλιαρὰ καὶ ζωοδότις ἡ ἀκτὶς
μυριανθῆς ποικίλλεται τῶν λόφων ὁ μανδύας.
Ως κατοπτρίζῃ ἡ θάλασσα τὰ τερπνά κάλλη τῆς ἀκτῆς
ἡ φύσις κατοπτρίζεται εἰς τὰς θερμὰς καρδίας.

Τυπερχειλῆς τῶν μύρων σου κιρνᾶται ἡ φιάλη.
Σκιρτᾶ ἡ ποίμνη, φλέγεται τὸ βλέψια, ὁ ποιμὴν ἐργάζεται
τὸ γλυκὺ φόδον προκαλοῦν τὴν ἀνδόνα θάλλει,
καὶ ἡ ζωὴ νέα πανταχοῦ, καὶ πανταχοῦ Θεοῦ χαρά.

Τί εἶπεν ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος ὁ μελαγχολῶν;
«Ἐπὶ τοῦ κόσμου, ἀνθρώπε, ἐρρίφθης ἵνα κλαύσῃς». Οἱ δόθαλμοί σου, σοφιστά, ἀμβλυωποῦσ’ εἰς τὸ καλόν
Καὶ ἡ ξηρὰ καρδία σου κωφεύει εἰς ἀπολαύσεις.

Φαντασιῶν ἀπόστηθι κενῶν καὶ μεμψιμοίρων.
Ως θάλλ’ ἡ φύσις πέριξ σου, ἀνάθαλε καὶ σὺ ἐντός
Ἐλθέ, καὶ εἰς τὸ πέλαγος μεθύσθητι τῶν μύρων.
καὶ τὴν ψυχήν σου κόρεσον τῆς ἀρμονίας τοῦ παντού
»Α. · Ρ. · Ραγκαβῆς.

ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ
ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

1 2 0 4

Οἱ ἡγεμόνες τῶν σταυροφόρων εἶχον ἀποφασίσει νὰ ματαιώτωσι τὴν ἐπιοῦσαν πᾶσαν ἀντίστασιν παραλαμβάνοντες σύμμαχον τὸ πῦρ. Ἀλλὰ τινὲς τῶν Γερμανῶν ἀντὶ νὰ περιμένωσι τὴν ἔπομενην ἡμέραν, κατέφυγον εἰς τὸ ἀδυσάπητον ἑκεῖνο διπλὸν τὴν νύκτα τῆς 12 πρὸς τὴν 13 Ἀπριλίου, καὶ νέον φλογῶν ῥεῦμα φοβερώτερον μὲν τῶν δύο προτέρων, διαρκέσαν δὲ 24 ὥρας συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν τὴν ὑπ' ἑκείνων ἀρξαμένην. Οἱ Βίλλεαρδουνίος λέγει δτὶ κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας πυρκαϊκὲς ἐπιρρολήθησαν πλειότεροι οἰκίαι ἀφ' ὅσας περιεῖχον αἱ τρεῖς μεγαλήτεραι τῆς Γαλλίας πόλεις. Ἐν ᾧ δὲ ὁ μὲν Ἄλεξιος Ε' ἔρευγεν, ἡ δὲ πόλις ἐκαίετο, τινὲς τῶν ἀρχόντων, ὅσοι δὲν εἶχον ἀποβάλει ἔτι πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας, συγελθόντες μετὰ τοῦ πλήθους εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἐπεχείρησαν τὴν ἐκλογὴν αὐτοκράτορος. Τὰ βλέμματα πάντων ἐστράφησαν εἰς δύο νέους εἰς τὸν Θεόδωρον Δούκαν καὶ τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν, ἐξ Ἰση γενναίους καὶ δεξιοὺς τὰ πολέμια. Ὅστε ἐδέσσεν ὁ κλῆρος νὰ ἀποφασίσῃ μεταξὺ αὐτῶν. Οἱ δὲ κληροὶ ἀπένειμε τὴν ψυχορραγοῦσαν ταύτην βασιλείαν εἰς τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν. Οἱ Λάσκαρης ἐμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀποδείξῃ δτὶ δικαίως ἡξιώθη τῆς τιμῆς ταύτης κατὰ τὴν ἀπαισίκην ἑκείνην στιγμὴν. Ἀλλὰ τότε οὐδὲν ἡδυνάθη νὰ κατόρθωσῃ. Μάτην παρέστησεν εἰς τὸν λαὸν ὅποιας οἰκτρὰ περιμένει αὐτὸν τύχη, ἐὰν δὲν ἀντιταχθῇ καρτερικῶς εἰς τοὺς πολεμίους· μάτην ὑπέμνησεν εἰς τοὺς Βαριάγους τὴν ἐπιβεβλημένην αὐτοῖς ὑπὸ τῆς τιμῆς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος· οἱ μὲν ἔνοι οἴζητον αὐξῆστιν μισθοῦ, οἱ δὲ ιθαγενεῖς δὲν ἐτόλμησαν νὰ δράξωσι τὰ διπλα. Οἵτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε ἔζημέρωσεν ἡ 13 Ἀπριλίου. Οἱ ἵππες καὶ οἱ πεζοί, οἵτινες, ἀπὸ τῆς προτεραικίας ἐμβαλόντες εἰς τὴν πόλιν κατέλαβον τὸ μεταξὺ Πετρίων καὶ Βλαχερνῶν τμῆμα, δὲν εἶχον μάθει ἔτι τὴν φυγὴν τοῦ Ἄλεξιού Ε' καὶ περιέμενον συντεταγμένοι τὸν τελευταῖον κρίσιμον ἀγῶνα. Ἀλλὰ τὰ γερμανικὰ στίφη ἀφηνιάσαντα ὥμησαν δηοῦντα καὶ πορθοῦντα πρὸς τὸν μέγαν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ ἐπλησίασαν πρὸς τὸ Μίλιον, τὴν μεγάλην πλατεῖαν, ἡτὶς περιστοιχισμένη ὑπὸ πολλῶν στοῶν καὶ λαμπρῶν οἰκοδομημάτων ἐπειχε τὴν θέσιν ἡν ἔχουσι σήμερον ἡ πρώτη τοῦ σεραγίου αὐλὴ καὶ τὰ περὶ τὴν πύλην Μπάμπυ Χουμαγιοῦν μέρη. Ἐκεὶ ἴστατο ὁ Λάσκαρις μετὰ τῶν Βαριάγων, οἵτινες δμως ἄμμις ιδόντες

τοὺς πολεμίους ἐπερχομένους, διελύθησαν· ὥστε ὁ νέος βασιλεύς, πει-
σθεὶς διτὶ οὐδεὶς ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ παρόντος τρόπος σωτηρίας ὑπεγώρησε
καὶ περάσας διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἐπεχείρησεν αὐ-
τόθι τὴν ἄμυναν ἔκεινην, ἦτις ἔμελλε νὰ παραχγάγῃ τὴν ἴδρυσιν τοῦ
ἐν Νικαίᾳ βασιλείου, ἀπὸ τοῦ δποίου ἦτο πεπρωμένον μετὰ πεντή-
κοντα καὶ ἐπτὰ ἔτη νὰ ἀνακτηθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις.

Ἄποχωρήσαντος δὲ τοῦ Λασκάρεως, ἡ πόλις ἔμεινεν εἰς τὴν διάκρισιν
τῶν Φράγκων ἀπὸ τῶν Βλαχερνῶν μέχρι τοῦ Βουκουλέοντος καὶ μέχρι
τῆς χρυσῆς πύλης, ἣτοι ὡς θελομεν εἴπει σήμερον ἀπὸ τοῦ Εγκύπτου ἐνσοὶ
μέχρι τοῦ Κάτεργα-λιμανί καὶ τοῦ Γεντί Κουλε, τῶν ἐπτὰ πύργων
καὶ προελθοντες λοιπὸν οἱ κατακτηταὶ ἐπεισθησαν μετ' ὀλίγον διτὶ¹
οὐδεμίαν οὐδαμοῦ εἶχον νὰ φοβηθῶσιν ἀντίστασιν. Εκ τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ
Θεοῦ Σοφίας ἔξηλθον ἐν λιτανείᾳ ἵερεῖς καὶ πολὺς λαός, οἵτινες εἶχον
ζητήσει ἀσυλον ἐν αὐτῷ, καὶ προσπεσόντες εἰς τοὺς πόδας τοῦ Βονιφάτιου
ἐκράγγαζον ἐλεεινῶς ἀγιε βασιλεῦ μαρκίων, ἐλέησον ἡμᾶς· ἀλλὰ μόλις
ἔσωσαν τὴν ζωὴν αὐτῶν. Ἡ λεηλασία, ἡ δήσωσις καὶ αὐτὴ ἡ σφργη
ἐξεγείλισαν ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἀκατάσχετοι. Βεβαίως ἡ ἀτακτος
αὗτη διαρπαγή καὶ βία δὲν συνέφερε κατ' οὐδένα λόγον εἰς τοὺς ἡγε-
μόνας. Ως ἔξ αὐτῆς πολλοὶ τῶν προκειμένων θησαυρῶν ἔμελλον νὰ ὑπε-
ξιερθῶσι, πολλοὶ δὲν εἶχαν καταστραφῶσιν· οὐδεμία δὲ εὔλογος καὶ δι-
καία διανομὴ ἥδυνατο νὰ γίνη, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἔμελλον ἐκ πρώτης ἀφ-
τηρίας νὰ διαλυθῶσι πάντες τῆς πειθαρχίας οἱ δεσμοί. Οὐθενὸς ἐπανελήφθη
καὶ ἡ πρότερον εἰς τὸν στρατὸν δοθεῖσα διαταγὴ νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν
βίαιων πραγίαν καὶ πᾶσαν λεηλασίαν, καταλαμβάνων δὲ τὰ διάφορα τῆς
πόλεως τμῆματα νὰ περιμείνῃ μέχρις οὗ οἱ ἡγεμόνες νὰ διατάξωσι τὰ δε-
οντα περὶ τῆς λείας. Ἀλλὰ τίς ἤκουε τὰ προστάγματα ταῦτα; Οἱ μὲν
Ἐνετοὶ οἱ μᾶλλον τῶν ἀλλων εὐλαβούμενοι τὴν φωνὴν τοῦ γέροντος Δό-
γου, ἥσαν κατ' ἀρχὰς εὐδιάθετοι νὰ τηρήσωσι τὰ παραχγελλόμενα. Οἱ
Γαλλοὶ δμως καὶ οἱ Γερμανοὶ, φοβούμενοι μήπως ἀπατηθῶσιν ὑπὸ τῶν
πανούργων αὐτῶν συνεταίρων ἥθελον ἔξ ἀπαντος νὰ γυμνώσωσι τὴν πό-
λιν. Καὶ ἔπειτα οἱ ἡγεμόνες ἐν ᾧ ἀπήτουν παρὰ τῶν κατωτέρων πᾶσαν
ἀπὸ διαρπαγῆς ἀποχήν, αὐτοὶ πρῶτοι ἐσφετερίσθησαν τὰ κάλλιστα τῆς
πόλεως κτήματα, ὁ μὲν Ἐρρήκος τὰς Βλαχέρνας, ὁ δὲ Βονιφάτιος τὸν
Βουκολέοντα. Ἐλησμονήθησαν λοιπὸν μετ' ὀλίγον πᾶσαι αἱ δοθεῖ-
σαι διαταγαί, καὶ ἡ μεγάλη ἔκεινη πόλις ἡ ἐπὶ ἐνεακόσια ἔτη ἀπὸ²
τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς παρέθεντος πάσης ἀλώσεως διατελέσασκα, καὶ ἐν τῷ
μακρῷ τούτῳ διαστήματι συγκεντρώσασκα μὲν ἐν ἔσωτῇ τοὺς θησαυροὺς
ὅλοκλήρου τοῦ κόσμου, διασώτατα δὲ ὡς ἐν κιβωτῷ τὰ κάλιστα κει-
μήλια τῆς ἀργαίας τέχνης καὶ τῆς ἀρχαίας διανοίας, ἐγένετο ἐπὶ τέσ-
σαρας ἡμέρας ὅλοκλήρους θῦμος τῆς φιδερωτέρας βίκις καὶ καταστροφῆς.

Οι σταυροφόροι διασπαρέντες εἰς ὅλα αὐτῆς τὰ τμήματα, ἥρπαζον, ἀνηλεῶς πᾶν τὸ ἐπιτήδειον νὰ ἐρεθίσῃ τὴν ἀπληστίαν αὐτῶν· χωσόν, ἄργυρον, πολυτίμους λίθους, μεταξῶτά οὐφάσματα, γουναρικά βρύστιμα. Εἰσέβαλον δὲ οὐ μόνον εἰς τὰ μέγαρα τῶν πλούσιων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πτωχοτάτας οἰκίας. Μάτην οἱ κάτοικοι ἐπεκάλοῦντο τὴν φιλανθρωπίαν τῶν κομήτων καὶ τῶν βρώνων· οὐδεμία εἰσηκούετο ἐπιεικείας φωνά. Ἡ θέα τῆς λειας ὑπεξέκαιε τὴν ἀκολασίαν τῶν πολλῶν, ἡ δὲ μεθη τῆς νίκης εἰς οὐδένας ὑπετάσσετο χαλινόν. Μετὰ τῶν ἔξωθεν ἐπελθόντων πολεμίων συνέπρωτον οἱ πρὸ μικροῦ ἐν τῇ πόλει ἐγκατεστημένοι ἀποικοι, Πισάται, Γενουάται, Σικελοί, Ἀπουλοί, Οὔγγροι, Ἰσπανοί, Γερμανοί· Ο φόνος δὲν ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, ἀνάλογος τῆς ἄλλης καταστροφῆς. Ἐν τούτοις δισχίλιοι πολῖται κατεκρεουργήθησαν τὴν πρώτην ἡμέραν. Κύριος δὲ οἶδε πόσοι ἐθανατώθησαν κατὰ τὰς ἐπομένας. Ἀλλ' οἱ ἐπιζῶντες ἦσαν δυστυχέστεροι τῶν θνητούντων διότι δὲν ἔγυμνοῦντο μόνον, ἀλλὰ καὶ ιδρίζοντα καὶ ἔβιδόντο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, οἵτινες οὐδὲν ἐσεβάσθησαν, οὔτε γυναικά, οὔτε οἱρά, οὔτε τάφους. Εἰσερχόμενοι εἰς τὰς ἐκκλησίας ἔχεον κατάγγεις καὶ ἔρριπτον τὸ θεῖον αἷμα καὶ σῶμα τοῦ Χριστοῦ διαρπάζοντες τὰ τιμαλφῆ τούτων δοχεῖα, ὃν τὰ μὲν ἔθραυσον ἵνα σφετερισθῶσι τοὺς ἔγκειμένους κόσμους, τὰ δὲ παρέθετον ἐπὶ τῶν ἐκυτῶν τραπεζῶν ὡς οὖν κεράσματα καὶ ὡς φαγητῶν σκεύη. Δεινότατα δὲ ἦσχημόνησαν καὶ ἡσέβησαν ἐν τῷ μεγάλῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ναῷ. Ἡ θυωρὸς τράπεζα, τὸ ἐκ πασῶν τῶν τιμίων ὑλικῶν κάλλιστον ἐκεῖνο καὶ ἔξαιστον καὶ ἀξιάγαστον σύνθημα, κατεκερματίσθη καὶ διεμερίσθη μεταξὺ τῶν σκυλευτῶν· ὡσάντως καὶ ἀπας ὁ ἀπέρχοντος πλοῦτος, διτις ἰκούσμει τὰ ίερὰ καὶ τεχνικῶτατα σκεύη καὶ ἐπιπλα, καὶ προσέτι τὸ βῆμα, τὸν θριγκόν, τὸν ἀμβωνα, τὰς πύλας, ἀφρούρη καὶ διηρπάγη. Ινα δὲ φρετωθῶσι τὰ λάφυρα ταῦτα εἰσήγοντο εἰς τὸν ναὸν ἡμίονος καὶ ὑποζύγια σεσαγμένα. Καὶ ἐπειδὴ πολλὰ ἔξ αὐτῶν ἔξωλισθουν καὶ ἐπιπτον διὰ τὴν τῶν ἐπιπέδων λίθων στιλπνότητα, οἱ στρατιῶται ἐξεκάντουν αὐτά, ὥστε τὸ θεῖον δάπεδον ἐμοιλύνθη ἐκ τε προχυθέντος αἴματος καὶ ἐκ τῆς κόπρου τῶν ζώων. Γυναικάριον δὲ πορνικὸν ἀνελθὸν εἰς τὴν πατριαρχικὴν καθεδραν ἀφῆκεν διεμνον ἀπ' αὐτῆς μέλος καὶ ἔχρευσε ἐν τῷ ναῷ εἰς οὐριν τῶν ιερωτέρων τῆς θρησκείας τελετῶν. Καὶ τούτων ἐν τοῖς ναοῖς γινομένων, συνέβαινον συγχρόνως εἰς τὰς πλατείας, εἰς τὰς τριόδους, εἰς τὰς στενωπούς, θρῆνοις καὶ κλαυθυμοῖς καὶ δύμυροις καὶ ἀνδρῶν οἰμωγαῖς, καὶ γυναικῶν ὀλολυγκί, ἔλκυσμοί, ἀνδραποδιτοί. Οὐδὲ ὑπερβολὰς λέγομεν συνοψίζοντες οὕτως δσα περὶ τῶν συμφορῶν τούτων ἐκτρχγωδοῦσιν οἱ ἡμετεροί διότι, οἱ μὲν φράγκοι συγγραφεῖς καὶ ιδίως ὁ πολιτικῶτας; Βιλλεκρήσουντος, ἀπεσιώπησαν πολλά, ἀλλ' αὐταὶ τοῦ Ἰν-

νοκεντίου Γ' αἱ ἐπιστολαὶ παρέχουσιν ἀπόδειξιν τραγωτάτην τῆς ἡληθείας τῶν ὅσα οἱ ἀνατολικοὶ περὶ πάντων τούτων ἀνέφερον.

"Οθεν δικαίως ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης ὁ αὐτόπτης τῆς τραγῳδίας ἔκεινης μάρτυς ἀνακράζει. «Τοιαῦθ' ὡς ἐκ πολλῶν βραχέων δοῦναι τῇ ιστορίᾳ οἱ ἐξ ἑσπέρας στρατοὶ κατὰ τῆς Χριστοῦ κληρονομίας παρηνομήκασιν, ἐπ' οὐδὲν τῶν ὅλων τὸ φιλάνθρωπον ἐνδειξάμενοι, ἀλλὰ πάντας ἀποξενώσαντες χρημάτων καὶ κτημάτων, οἰκημάτων τε καὶ αἰσθημάτων καὶ μηδενὸς τῶν πάντων μεταδόντες τοῖς ἔχουσι. Ταῦτα ὡς χαλκοῦς αὐχήνη, ἡ ἀλαζών φρήν, ἡ ὄρθη ὀρφῆς, ἡ ἀεὶ ξυρῷς καὶ νεκνιστευομένη παρειά, ἡ φιλαίματος δεξιά, ἡ ἀκρόχολις ῥίς, ὁ μετέωρος ὀρθαλμός, ἡ ἄπληστος γνάθος, ἡ ἀστοργὸς γνώμη, ἡ τορὴ καὶ τροχάλη λαλιά, καὶ μόνον οὐκ ἐπορχουμένη τοῖς χείλεσι, μᾶλλον δέ οἱ παρ᾽ ἔσυτοις ἐπιστήμονες καὶ σοφοί, οἱ εὔορκοι καὶ φιλαλήθεις καὶ μισοπόνηροι καὶ τῶν Γραικῶν ὥμινων εὐσεβεστεροί τε καὶ δικαιότεροι καὶ τῶν Χριστοῦ διαταγμάτων φύλακες ἀκριβέστεροι, τὸ δὲ πλέον, οἱ τὸν σταυρὸν ἐπ' ὕμινων ἀράμενοι καὶ πολλάκις κατὰ τούτου καὶ τῶν θείων λογίων ἐπομοσάμενοι, τὰς μὲν τῶν Χριστωνύμων χώρας παρελθεῖν ἀνακιμωτί, μὴ προσγενεύσαντες ἀριστερὰ μηδὲ ἐκκλίναντες δεξιά, κατὰ δὲ Σαρακηνῶν ὄπλισαι τὰς χεῖρας καὶ τὰ ξίφη πορφυρῶσαι τοῖς αἷμασιν, οἱ τὴν Ἱερουσαλήμ ἔξεπόρθησαν. "Οντως λογοποιοὶ ἔξεφάνθησαν, καὶ τοῦ θείου τάφου διψῶντες ἐκδίκησιν, κατὰ Χριστοῦ προδότων ἐλύττησαν, καὶ μετὰ σταυροῦ τὴν τοῦ σταυροῦ κατάλυσιν ἡνομήκασιν, ὃν ἐπινώτιον ἔφερον, τοῦτον πρὸ ποδῶν τιθέναι μὴ φρίττοντες διὰ χρυσίν βραχὺν καὶ ἀργύριον. Οἱ δὲ ἐξ Ἰσμαήλ οὐχ οὕτως, διτε μὴ καὶ πάνυ φιλανθρώπως καὶ προστηγῶς τοῖς ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν προσηνέγκθησαν, τῆς Σιών κατισχύσαντες.

Τὸ θέαμα ὅπερ παρίσταντον τὰ περίχωρα τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὰς ἀποφράδας ἔκεινας ἡμέρας, δὲν ἦτο δίλιγωτερον οἰκτρὸν τῶν σκηνῶν ὅσκην ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτοῦ διεδραματίζοντο. Χιλιάδες φυγάδων ἐκάλυπτοι δλας τὰς πέριξ τῆς πόλεως ὅδούς, ἀπέλπιδες, γυμνοὶ, καὶ οὐδὲν ἦτον μακαρίζοντες ἐσαυτοὺς ὀσάκις ἔβλεπον ὅτι ἡδυνήθησαν νὰ σώσωσι τούλαχιστον τὴν ζωὴν τῶν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Συγκλητικοί, πατοίκιοι, συγγενεῖς βασιλέων, μέχρι τῆς χθὲς οἰκοῦντες εἰς πολυτελὴ δώματα καὶ βρίθοντα πάντων τῶν ἀγροῦ τοῦ τελειοτάτου τότε πολιτισμοῦ, περιεφέροντο τὴδε κάκενσε ζητοῦντες νὰ εὔρωσιν εὐτελέστατόν τι ἀσυλον. Ἐνῷ ἐλεηλατεῖτο ὁ ναός τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὁ πατριάρχης ἔφυγεν ἐπικαλούμενος τὴν ἐλεημοσύνην τῶν διαβατῶν. Ἐν γένει ἔπαθον μάλιστα τὰ πάνδεινα αἱ ἀνώτεραι τῆς κοινωνίας, τάξεις διότι ὁ ὅχλος οὐ μόνον δὲν εἶχε πολλὰ ἵστορες ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ συμμαχήσας μετὰ τῶν λωποδυτῶν ηὗδησε τὴν

ορμάς τῆς δημοσίας συμφορᾶς, ληστεύων καὶ ὑδρίζων ἔκεινους ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἔκλινεν ἀλλοτε περίφοδος τὴν κεφαλήν, ἐπιχαίρων ἐπὶ τῆς δυστυχήμασιν αὐτῶν καὶ ἐλέγχων αὐτοὺς ὡς πρωταιτίους τῆς κακοτροφῆς. Βεβαίως τοῦτο ἦτο μέχρι τινὸς ἀληθέρου μήπως δύμως ὁ λαός επλήρωσε τὸ καθῆκον αὐτοῦ; Μήπως δὲν ἔκάφευσεν εἰς τὰς νναῖς προτροπὰς τοῦ Ἀλεξίου Ε' καὶ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Δασάρεως; Μήπως δὲν συνετέλεσε διὰ τῆς ἀδρανείας καὶ τῆς ὀνανδρίας τοῦ εἰς τὴν ἀλόκοτον ἔκεινην καταστροφήν; Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι αν τὰ ἔθνη ἡ κακῶς κυβερνῶνται ἢ πίπτωσιν, δῆλοι πταιόυσιν εἰς τοῦτο, μικροὶ καὶ μεγάλοι, καὶ οἱ ἄνω καὶ οἱ κάτω ἰστάμενοι· αἱ δὲ ἀμοιβαὶ μεμψιμοιράι καὶ ἀντεγκλήσεις οὐδὲν ἀλλο μαρτυροῦσιν εἰμήν ὅτι κακὸν ἦτο ἀνεπανόρθωτον. Καὶ ἐπιτίτα δὲν τῷ ὄντι μείζων εἰνε ἡ θύνη τῶν ἀνωτέρων τάξεων μείζονα εἶναι καὶ τὰ παθήματα αὐτῶν ταῖς ἐπερχομέναις καταστροφαῖς. Τούλαχιστον τὰ δεινὰ ὅσα ὑπέντησαν οἱ ἀρχοντες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν τῇ προκειμένῃ ἀλώπαι, ὑπῆρξαν οἰκτρότατα, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν ὅσα περὶ ἑαυτοῦ δηνίται ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης.

Οἱ ιστορικὸς ἡμῶν εἶχεν ὑπὸν «ἀμαχον τῷ κάλλει καὶ τῷ μεγέθει γιστον» ἐν τῇ συνοικίᾳ ἡτοις ἐκαλεῖτο τὰ Σφραγίδια, ἀπὸ ἀρχαίου νός πατρικίου κτίσαντος αὐτόθι τὸν γαὸν τοῦ Ἀγίου Θεοδώρου τοῦ ἱρώνος, τοῦ μεταβληθέντος νῦν εἰς Βερβά-Τσαμισί. Ἄλλη ἡ οἰκία ὡτοῦ την κακεπυρπολήθη ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν ὅσων προαναφέραμεν τριῶν πυριῶν, ὥστε ὁ Νικήτας ἡγαγκάσθη νὰ μετακομισθῇ ἔκτοτε εἰς οἰκηματον, τοῦ ὁποίου ἡ εἰσόδος ἦτο δυσπρασπέλαστος καὶ ζοφώδης. Ἐπειδὴ ὡς οὐδὲν τῆς πόλεως μέρος ἔμεινεν ἀνεξερεύνητον εἰς τὰ φραγκικὰ ρατεύματα, ὁ Νικήτας ἐλαθε τὴν προνοιαν νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν προστακὸν Ἐνετοῦ ἐμπόρου, τὸν ὄποιον ἀλλοτε εἶχε διασώσει ἀπὸ τῆς τοῦ λου καταδρομῆς. Καὶ ὁ καλὸς κάγαθὸς ἐκεῖνος ἀνήρ μεταμφιεσθεὶς σταυροφόρον καὶ ὄπλισθεὶς διὰ σπάθης καὶ λόγχης ἔστη πρὸ τῆς οἰκαποκρούων τοὺς θέλοντας νὰ ἐμβάλωσιν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι αὐτὸς οκατέλαβεν αὐτήν. Κατ' ἀρχὰς ηδοκίμησε τὸ στρατήγημα· μετ' οὐλὺν δύμως βλέπων ὁ Ἐνετὸς πολλαπλασιαζομένους τοὺς πολεμίους, μάστιχα δὲ τοὺς Φράγκους τοὺς κομπάζοντας «μόνον τὸν οὐρανὸν δεδίεναι εἴη σφίσιν ἐπιπεσών», σύνεβούλευσε τὸν φίλον του νὰ ἀναχωρήσωσιν εἰθενὶ ἵνα μὴ αὐτὸς καὶ αἱ γυναῖκες αὐτοῦ ἀπαχθῶσι δέσμιοι· ὅθεν ἀλλοθον παραπειπόμενοι ὑπὸ τοῦ χρηστοῦ Ἐνετοῦ ὡς διορύκητος θεν ἔκεινου κλῆρος. Μετὰ τοῦ Νικήτα συνηνώθησαν καὶ τινες λοι καὶ συγγενεῖς καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἔντρομοι, ἔχοντες ἐν τῷ οὐρανῷ τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας. Ἄλλη αἱ ὄδοι ἔθριθον φατιωτῶν, οἵτινες μὴ φέροντες πλέον πανοπλίαν, ἀλλὰ μόνον μα-

χαίρας ἐπιμηκεις παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἵππου καὶ παραξιφίδια εἰς τὰ ζώνας, ἄλλοι μὲν ἡσαν φορτωμένοι λάφυρα, ἄλλοι δὲ ἑζήτουν ἀρπάσωσι πᾶν ὅ, τι ἀπήντων πολύτιμον. Τοῦτο λοιπὸν συνέβη εἰς τὰ συνοδίαν ἡμῶν· εἰς τῶν πολεμίων ἔκεινων ἀρπάζει ἐκ μέσου αὐτῆς καὶ φην εὐπλόκαμον θυγατέρα οὖταν ἐνὸς τῶν συνοδοιπόρων τοῦ Νικήτα, γροντος ἀσθενοῦς, δικαστοῦ δικτελέσαντος. Οἱ πατὴρ μὴ δυνάμενος τρέξῃ καὶ πεσὼν μάλιστα κατὰ γῆς. ἐπικαλεῖται ὁλοφυρόμενος τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Νικήτα, ὃ δὲ ὅρμα εἰς τὰ ἔχνη τοῦ ἀρπαγος, ἀποτείνεται πρὸς τοὺς μαχητὰς, δοσοὺς ἀπήντα, καὶ ἑζορίζει αὐτοὺς ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τοῦ προστάτου τῆς ἀρετῆς, ἐν ὀνόματι τῶν ἰδίων αὐτῶν τέκνων καὶ γυναικῶν, νὰ σωσται τὴν κόρην, νὰ παρκμυθήσωσι τὸν πιτέραν. Τελευταῖον οἱ ἀνδρες ἔκεινοι μαχάσσονται καὶ ἀποδίδεται εἰς τὸν δυτικὴν ἀνθρωπὸν ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ, ἡ μόνη ἐλπὶς τῆς ἑζορίκης του, ἐσχάτη παραμυθία τῆς πολιδεῖς αὐτοῦ κεφαλῆς. Ἀλλὰ καὶ ἄλλους καὶ δύνους διέτρεξαν οἱ ταλαιπωροὶ φυγάδες, ἔως οὗ ἑζῆλθον τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τῆς Χρυσῆς πύλης, εὐτυχεῖς λογιζόμενοι διὰ ἡδυνόθησκαν νὰ ἐγκαταλίπωσι πατρίδα, ἢν πρὸ μικροῦ ἔτι ὑπελάμβανον ως τιμιώτατον ἀγαθόν. Οἱ γενναῖοι Ἐνετὸς ἀπεχαιρέτισεν αὐτοὺς παρακαλῶν τὸν Υψιστὸν νὰ τοὺς προστατεύῃ ἐν τῇ ἑζορίᾳ. Οἱ δὲ Νικήτης ἀσπασάμενοις τὸν σωτῆρα ἔκεινον μετὰ δακρύων, ἔρριψεν ἔπειτα ἐν τὴν λευταῖον βλέμμα ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ στενάζων ἀνέκραζε «ὦ πόλις βασιλίς τῶν πόλεων, τίς ὁ διασπάσχες ἡμᾶς ἀπὸ σοῦ ώς ἐκ μητρὸς φίλης τέκνα φιλούμενα; τίνες γενοίμεθα, ποι τραπούμεθα; ποίησε παραψυχὴν εὔροιμεν γυμνοὶ ώς ἐκ κοιλίας μητρὸς τῶν σῶν ἐκσπασθεῖτες κόλπων καὶ φανέντες παρ᾽ ἔθνεσι κιθάρα καὶ θρύλημα, ἔταξε στρουθῶν καὶ ψωμίζόμενοι μὲν ἀνάγκας ὅδωρ δὲ χολῆς ποτιζόμενοι? Εφθασε δὲ σῶος εἰς Σηλυδρίαν καὶ ἔκειθεν διεπεραιώθη εἰς Νίκαια δύπου συνετέλεσεν εἰς τὴν Ἰδρυσιν τῆς νέας βασιλείας, καὶ συνεπληρώσει τὴν χρονικὴν αὐτοῦ διήγησιν.

Ἄλλος ἡ λεηλασία καὶ οἱ φόνοι δὲν ἡσαν οἱ μόνοι τρόποι, διὸ οἱ δυτικοὶ κατακτηταὶ ἐκκενούργησαν τότε κατὰ τῆς πόλεως ἡ τῇ μέθη τῆς νίκης διεκωμόδουν τοὺς ἡττηθέντας, οἱ μὲν περιβάλλόμενοι γελοιωδῶς τὰ πλατύσημα αὐτῶν ἴματικ, οἱ δὲ περιτιθέντες τὰς κεφαλὰς τῶν ἵππων αὐτῶν τὰς διθυνοσκεπεῖς καλύπτρας καὶ ἄλλα κοσμήματα τῶν Βυζαντινῶν, οἱ δὲ χρατοῦντες ἀνὰ χεῖρας ἀντισπάθης χάρτην καὶ μελανοδοχεῖται καὶ βιβλία, περιφερόμενοι οὖτες εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ ἐμπατίζοντες τοὺς κατοίκους αὐτῆς ώς λιγιωτάτους. Τὸ δὲ χείριστον οὐδὲ τῶν κακλιτεχνημάτων δια ἐκ σμουν τὰς πλατείας καὶ τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ δημοσία οἰκοδομήματα ἐφείσθησαν. Πολλὰ τῶν κειμηλίων τούτων ἡσαν ἔργα της

Πράξιτέλους, τοῦ Φειδίου, καὶ τῶν ἄλλων δαιμονίων τῆς τέχνης λειτουργῶν. Κατεστράφησαν δὲ ὑπὸ τῶν βικρέων ἐκείνων, τὰ μὲν γάλικα πάντα σχεδόν ἐκ βιναύσου πλεονεξίας, καὶ τῶν λιθίνων δὲ τὰ πλεῖστα ἐξ ἀπειροκαλλίκες τῇ ἀληθείᾳ κτηνώδους.

Ἐπὶ τῆς Κωνσταντινείου ἀγορᾶς, ἐκεῖ δῆπου νῦν εἰναι τὸ Ταούκ-παζάρ, ἴστατο πολύχαλκος Ἡραὶ καὶ Πάρις χειρίζων τῇ Ἀφροδίτῃ τὸ χρύσεον μῆλον τῆς θείδος. Τὸ τῆς Ἡρας ἄγαλμα τὸ ὅποιον πάλαι ποτὲ ἐκόσμει τὸ ἐν Σάμῳ ἵερὸν τῆς θεῖς, ὅτο τοσοῦτον κολοσσιαῖον, ὥστε δὲ ἀνετράπητ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἵνα χωνευθῇ καὶ μεταβληθῇ εἰς νόμιμα, τέσσαρα ριζέα γηγένη διατίθησαν νὰ ἀποκομίσωσι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μόνην εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Βουκολέοντος. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλατείας ἀνέβινε μετέωρον τευράπλευρον χρυσοῦν μηχάνημα θαυμαστὸν διὰ τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν πληθὺν τῶν ἀναγλύφων αὐτοῦ. «Ἄπας μουσικὸς ὅρνις τὸ ἔαρινά μελῳδῶν ἐκεῖ ἐντετύπωτο· γαιοπόνιων ἔργα καὶ αὐλοὶ καὶ γαυλοὶ καὶ προβάτων βληχήματα καὶ ἀρνῶν σκιρτήματα ἔξεικόνιστο· ὑφήπλωτο καὶ θαλάττιον πέλαγος, καὶ νεοπόδων ἀγέλαι καθωρῶντο, οἱ μὲν ζωγρούμενοι, οἱ δὲ τὰ δίκτυα τυραννοῦντες καὶ κατὰ βυθοῦ πάλιν ἀνέτως φερόμενοι. Τοῦ δὲ τοιούτου τετραπλεύρου εἰς δὲν σηματικὴν εκκατὰ περικαλλίδα τελευτῶντος ἀπηρώητο ἀνωθεν γυναικικόμορφον εἰκασμα καὶ ταῖς πρώταις τῶν ἀνέμων κινήσεις περισσούμενον, δόπιθεν Ἀνεμοδούλιον ἐκέλητο». Άλλὰ καὶ τοῦτο τὸ περικαλλέστατον, ἔργον παρεδόθη εἰς τοὺς χωνευτάς. Ἐπὶ δὲ τῆς πλατείας τῆς καλουμένης διὰ ταῦρος, ἐκεῖ δῆπου σύμερον ὑπάρχει τὸ Γενι—παζάρ, ἴστατο ἐπὶ τραπέζωδους βάσεως ἀνήρ ἔφιπτος, αὐτὸς μὲν ἡρωϊκὸς τὸ εἶδος, δὲ δὲ πίπος αὐτοῦ ἀχάλινος, ἀνετα κροκίνων κατὰ πεδίων καὶ πάντα ἀδοξῶν ἀναβάτης ὁ πτηνὸς ἀσια καὶ πεζὸς φερόμενος. Ἐπειδὴ ὁ ἀνήρ ἐξέτεινε τὴν χειρὸν πρὸς ἡλιον, ἥδη τῆς πρὸς δύσιν πορείκες ἔχόμενον, τινὲς ἐνόψιζον ὅτι εἰκονίζει τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναοῦ ἐπιτάσσοντα στάσιν τῷ φωστήρι τῆς γῆς, οἱ δὲ πλείονες ἔλεγον ὅρθότερον διτε εἶχον πρὸ δρῦσταλμῶν τὸν Βελλερεφόντην Πηγάσῳ ἐπι καθήμενον. Κατεκερματίσθη δὲ καὶ ἵππος καὶ ἀναβάτης. Ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ πάλιν ὑπῆρχεν ἐνιδρυμένο. Τριέσπερος μέγας Ἡρακλῆς, ἔργον ταῦ Λυσίππου· δὲ ἡρώως οὐδὲ τόξον ἔφερεν οὐδὲ ὁρπαλον· ἐκάθητο δὲ ἔγων μὲν ἐξηπλωμένην τὴν δεξιὰν βάσιν καὶ τὴν δεξιὰν χειρὸν ἐπί ἀγκῶνος στηρίζων, καὶ τῷ πλατεῖ τῆς χειρὸς ταύτης, ἀθυμίκες πλήρης καθυποκλίνων ἡρέματα τὴν κεφαλήν, καὶ τὰς ιδίας οὖτα τύχας ἀποκλισιόμενος, καὶ δυσχεραίνων τοῖς ἀθλοῖς, οὔσους αὐτῷ Εὑρυθείς οὐ κατὰ χρείαν, κατὰ φθόνον δὲ μαζλλον ἡγωνοθέτει. Ἡτο δὲ τὸ μὲν στέρνον εὐρύς, τοὺς ὄμοις πλατύς, τὴν τρίχα οὐλος καὶ εἰς τόσον προέχων μέγεθος, ὅττε μόνη ἡ κνήμη αὐτοῦ ὑπερέβινε κατὰ τὸ ὄφος

τὸ ἀνάστημα συγήθευς ἀνδρός. Οἱ δὲ καθήμενοι οὗτοι Ἡρακλῆς εἶχεν ὑπεστρωμένην τὴν λεοντῆν, καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ θηρίου δεινὸν ὁρῶσσε καὶ μικροῦ βρυχηθμὸν ἀφιεῖσα ἐνέπνεε τρόμον εἰς τοὺς διαβάτας, οἵτινες ἴσταντο γὰρ θεωρήσωσι τὸ ἀριστούργημα τοῦ Σικουωνίου τεχνίτου. Οἱ αἰώνες τὸ ἔσεβάσθησαν, ἀλλ' ἐν μιᾳ στιγμῇ ἀνθρωποι βάναυσοι τὸ ἔξη-
φάνισαν, μὴ εὐλαβούμενοι τινάλαχιστον τὴν εἰκόνα τοῦ ἥρωος τῆς ἀν-
δρείας, ἦτις ἡτο τὸ μόνον αὐτῶν προτέρημα «Τοιοῦτον δ' ὄντα τὸν Ἡρα-
κλῆν, λέγει ὁ Νικήτας, οὐ παρηλθον ἀκαθάρτετον οὐ τὴν ἀδρείαν τῶν
συννύμων ἀρετῶν διίσταντες καὶ ταύτην ἔστιοις οἰκειοῦντες καὶ περὶ
πλείστου τιθέμενοι. Οὐ μακρὰν τοῦ Ἡρακλέους τούτου ὑπῆρχεν ὅνος
καὶ ὄνηγός, τοὺς ὅποιούς ἔστησεν ἐν' Ἀκτίῳ¹ ὁ Αὔγουστος εἰς μνήμην τοῦ
ὅτι ἐξελθὼν πρὸ τῆς μάχης διὰ νυκτὸς ἵνα κατασκοπεύσῃ τὸ τοῦ Ἀν-
τωνίου στράτευμα ἀπήντησεν ἄνδρος ὅνον ἐλαύνοντα καὶ ἐρωτήσας αὐ-
τὸν τίς εἴναι καὶ ποῦ παρεύεται, ἤκουσεν δὲ ἐκαλεῖτο Νίκων, καὶ διε-
πήρχετο μετὰ τοῦ ὅνου αὐτοῦ, ὄνομαζομένου Νικάδρου, εἰς τὴν τοῦ
Καίσαρος στρατιάν. Ἐκεῖ ὠσαύτως ὑπῆρχεν ὕαινα καὶ λύκαινα, διε-
Ρῶμος καὶ Ρωμύλος ἐθήλασαν· ἀνὴρ παλαίων λέοντι· ἵππος Νειλῷος
ἔχων· τὰ ὄπισθεν τοῦ σώματος ἡκανθωμένα λεπίσιν· ἐλέφας σείων τὴν
προβοσκίδα· σφίγγες εὐειδεῖς ὡς γυναικες τὰ ἔμπροσθεν καὶ φρικταὶ ὡς
θηρία, τὰ ὄπισθεν, αἰτινες εἰ καὶ πεζῇ βαίνουσαι, ἐφέροντο ἐλαφρῷς διὰ
τοῦ πτεροῦ καὶ διημιιλλῶντο πρὸς τὰ μεγαλόπτερα πτηνά· ἵππος ἀχά-
λινος ὀρθίαζων τὸ οὖς καὶ φριμάσσων, γαυρος δὲ καὶ εὐήνοις προποδίζων
καὶ τὸ ἀρχαῖον κακόν, ἡ Σκύλλα, μέχρι μὲν ἰξὺος² γυναικεῖον εἶδος πα-
ριεστῶσα μεστὴν ἀγριότητος, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ θῆρας ἔμπηδῶντας εἰς
τὴν ναῦν τοῦ Ὄδυσσέως καὶ καταβροχθίζοντας ποιλοὺς τῶν ἑταίρων
καὶ προτέτι χάλκεος ἀετὸς σπαράσσων διὰ τῶν ὀνύχων αὐτοῦ ὅφιν καὶ
δι' ἀέρος φερόμενος. Ἐνταῦθος ἡ τέχνη θαυμασίως εἰκόνισε τὴν τε ἀγω-
νίαν τοῦ ἑρπετοῦ καὶ τὸν ἡγεμόνα τῶν πτηνῶν ὑπερηφάνως ὁρῶντας καὶ
μεονονουχὶ τὰ ἐπινίκεια κλάζοντας. «Οταν δὲ ἐλαχιπεν ὁ ἡλιος ἐπὶ τοῦ
ὄριζοντος, αἱ ἡπλωμέναι τοῦ ἀετοῦ πτέρυγες ὑπεδήλουν διὰ γραμμῶν
ἐπιτηδείως κεχαραγμένων τὰς δώδεκα ὥρας τῆς ἡμέρας. Ἀλλὰ πάντα
ταῦτα, πάντα κατεστράφησαν, ἵνα κοπῶσιν εἰς νόμισμα εύτελές.

Καὶ δὲν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος τῆς οἰκτρᾶς αὐτῆς ἀφηγήσεως. Εν

1) Τὸ Ἀκτιον εἶνε ἀκρωτήριον τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ Ἀμερακικῷ κόλπῳ. Πλη-
σίον τούτου συνεχροτήθη τῷ 31 π. Χ ναυμαχία, καθ' ἣν ὁ Ὁκτάδιος ἐνίκησε
τὸν Ἀντώνιον βοηθούμενον ὑπὸ τῆς βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας.

2) Ἰξὺς (ἡ)=λαγών, τὸ μεταξὺ τῶν ἵσχιων καὶ τῶν πλευρῶν μέρος, ὃπου
ζώνυνται τις.

ῷ ἵπποδρόμῳ ἀνέκειτο γυνὴ ἔχουσα μὲν κόμην συνετράκυμένην ἐπ' ἡμφύτερα τοῦ μετώπου. Τὸ χαριέστατον τοῦτο πλάσμα ἐκράτει ὡς διὰ κύματος ἐπὶ τῆς χειρὸς ἀνδρὸς ἐφιππον, ἀφ' ἑνὸς ἵππείου ποδὸς ἐπ' αὐτῆς ἐλαφρότατα ἐρειδόμενον. Ἡτο δὲ ὁ μὲν ἀναβάτης σφριγῶν τὸ σῶμα, τεριβεβλημένος θώρακα καὶ κνημῖδας καὶ πνέων ἐν πᾶσι πόλεμον. Ὁ δὲ ἵππος εἶχεν ὅρθιον τὸ οὖς ὡς πρὸς σάλπιγγα καὶ ἦτο ὑψηλὸς τὸν εὐχένα, τὰς ὄψεις δρμὸς καὶ τὸν ἐκ τοῦ θυμοῦ δρόμον προφαίνων τοὺς φθιταλμοῖς¹⁾ οἵ δὲ πόδες ἀνεφέροντο ἀεριοι, τὸ πολεμικὸν ἐπιδεικνύοντες ὄλευμα. Πλησίον τοῦ ἀνατολικοῦ καμπτήρος ὑπῆρχον ἀναστυλωμένοι φραγματηλάται ἀνδρες, ὅρθοι ἀπὸ τῶν δίφρων ἐλαύνοντες καὶ νῦν μὲν εὐνέχοντες νῦν δὲ ἀφίνοντες τὰ χαλινὰ καὶ τοὺς ἵππους τῷ μύωπι²⁾ καὶ τῇ φωνῇ ἐμψυχοῦντες. Οὐ μακρὰν δ' ἐκεῖ ἐπὶ λιθίνης βάσεως πολλὰ τῆς Αἰγύπτου ζῷα, ἀσπίς, βασιλίσκος κροκόδειλος, ἀντεπάλαιον πρὸς ἔλληλα μέχρι θανάτου, είκονιζοντα τὴν ὀλεθρίαν τῶν πονηρῶν ἄμιλλαν. Λί οὐδεχθεῖς τῶν ζώων τούτων μορφάι, τὰ πελιδνὰ δηλητήρια τὰ ἀπὸ τῶν δηγμάτων αὐτῶν ἀκοντίζομενα, ἥλυσσα καὶ ἡ ὀδύνη, αἱ καθ' ἔπαν τὸ σῶμα αὐτῶν ἐκδηλούμεναι, ἐνέπνεον τρόμον καὶ φρίκην εἰς τοὺς θεωρέμένους. Καὶ ταῦτα πάντα ωσαύτως τότε ἡφανίσθησαν. Ἀλλὰ μῆτρας ἐμάλακες τούλαχιστον τοὺς σιδηρόφρονας αὐτοὺς ἡ λευκώλενος καὶ αιλίσφυρος Ἐλένη, ἔργον κάλλιστον; Τὰ χείλη αὐτῆς παρηνοίγοντο ἡρέμαχά ὡς ἀν ἡσαν ἔτοιμα ν' ἀφήσωσι φωνήν. Τὸ χάριεν μειδίαμα καὶ τὸ τοῦ βλέμματος χαρωπὸν καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ σώματος εὐφυΐα ἦτο ἀδύοχτον διὲ τοῦ λόγου νὰ περιγραφῶσι. Κατεσπάσθη δμως καὶ αὐτὴ καὶ ἐψήθη ἀντὶ δλίγων κερματίων. Βιαιοπραγίαι τερατώδεις ἐνώπιον τῶν ἵππων δὲν ἦξεύρει τις τῇ ὀληθείᾳ τὶ μᾶλλον νὰ θρηνήσῃ, ἡ τὴν τῶν ὀλεθρώπων καταστροφήν, ἡ τὸν ὄλεθρον τῶν καλλιτεχνημάτων. Διότι ἐπὶ τέλους οἱ ἀνθρώποι ὑπῆρξαν ἀξιοι τῆς τύχης των. "Αν οἱ κατατηταὶ τὸν περέβαλον πᾶν μέτρον βαρβαρότητος, οἱ κατακτηθίντες ὑπερέβαλον πᾶν μέτρον ἀφροσύνης, καὶ ἐτιμωρήθησαν τόσῳ δικαιότερον διφερεστέος· οὐ πολὺ οἱ Λασκάρεις, οἱ Μιχαὴλ Κομνηνοί, οἱ Βατάτσαι, οἱ Παλαιολόγοι ἀντέστησαν μυριάκις εἰς τοὺς Φράγκους καὶ ἀνέκτησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν." Αφ' οὐ λοιπὸν τὴν ἀνέκτησαν, διατί νὰ τὴν ἀπωλέσωσιν; "Αλλ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὰς συμφορὰς τῆς πόλεως ἐκείνης.

Τὰ μόνα διασωθέντα τότε ἔργα τῆς τέχνης ὑπῆρξαν οἱ τέσσαρες κάλλιστοι χαλκοὶ τοῦ ἵπποδρόμου ἵπποι, τοὺς ὄποιους ὁ Δάνδολος κατορθώσας νὴ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὰς βεβήλους τῶν συντρόφων του χειρας, προσήνεγκε τῇ ίδιᾳ πατρίδι· ίδιοποιήθη δὲ καὶ τινὰ ιερὰ σκεύη τοῦ με-

1) Μύωψ-ωπος—ἡ μυῖα, ἥτις κεντῷ τοὺς ἵππους καὶ βόας, καὶ οἴστρος καλεούμενη. Ἐνταῦθα μεταφορικῶς τὸ κέντρον, ὁ πτερυγιστὴρ τοῦ ἵππέως,

γάλου ναοῦ, τὰ ὄποια ἀφέρωσεν ὡσαύτως εἰς τὴν ἐν Ἐνετίῳ ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Μάρκου. Λείψυνα διωριστικά καὶ τεμάχια τοῦ τιμίου Σταυροῦ, καὶ ἀλλα τοιαῦτα ἵερὰ ἀντικείμενα, τὰ ὄποια δὲν ἡδύνανται φέρωσιν εἰς πειρασμὸν τὴν φιλοσυρηματίαν τοῦ στρατιωτικοῦ ὅχλου διεσώθησαν πολλὰ ὑπό τε τῶν παρακολουθούντων τοὺς σταυροφόρούς ιερέων καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ, καὶ διεσπάρθησαν ἔκτοτε ἀπανταχοῦ τῆς Εύρωπης. Ἀλλὰ συνέβη ἐπὶ τῆς ἀλώσεως ταῦτα καὶ ἀλλή συμφορά, ἡ δεινοτέρα ἵσως ὅλων ὅσας προεξεθέραμεν. Ή ἀπογιώγη τῶν ιερῶν τῆς πίστεως ἀντικειμένων ἐλύπησε βεβίως τοὺς Χριστιανούς τῆς ἀνατολῆς οὔτοι διωριστικά οὐτε διανοητικά τοῦτο γάζιζμενοι δτι τὰ κειμήλια ταῦτα μετηνέγχθησαν εἰς χώρας ἐπίσης χριστιανικάς. Ή καταστροφὴ τῶν ἔργων τῆς τέχνης ὑπῆρξε θλιβερώτερος ἀλλὰ τίς θέλει ὑπολογίσει τὴν ζημίαν, ἢν μπέστη ὁ διανοητικὸς τὸν θυμωπότητος βίος διὰ τῆς ἐξαφανίσεως πολλῶν τῆς ἀρχαιότητος συγγραφῶν ὃς ἐκ τριῶν πυρκαϊῶν τὰς ὄποιας ἔβαλεν οἱ σταυροφόροι εἰς Κωνσταντινούπολιν; Ὁπόστα καὶ ὄποιας ἦσαν τὰ νῦν μὲν ἀπολεσθέντα μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σωζόμενα διανοητικὰ τῆς ἀρχαιότητος ἔργα, δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῆς λεγομένης Μυριοβίθου τοῦ Φωτίου ἥτις περιέχει ἀπογραφὴν καὶ κρίσιν καὶ ἀποσπάσματα 280 ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγνωσμένων ῥητορικῶν, ἴστορικῶν, φιλοσοφικῶν, φυσικῶν, ἱστορικῶν, ἐκ ληπτικῶν, γραμματικῶν, λεξικογραφικῶν καὶ ἀλλαγῆς συγγραφῶν, ὃν πολλαὶ δὲν περιῆλθον ἔκτοτε εἰς ἡμᾶς. Καὶ σημειεύεται δτι ὁ Φωτίος οὐδένας ἀναφέρει ποιητήν, ἀλλ' οὐδέτες ὑπάρχει λόγος ἵνα μὴ παραδεχθῶμεν δτι καθὼς πολλὰ ἀλλὰ τοῦ πεζοῦ λόγου προελάνηται καὶ πολλὰ ἀριστουργήματα τῆς καωμικῆς, τῆς τραγικῆς, τῆς ἐπεικῆς καὶ τῆς λυρικῆς μούσης, ἀτιναχτικά διετήροῦντο μέχρι τῆς 12ης ἑκατοντακτηρίδος, ἐξηργανίσθησαν τάτε διὰ παντός. Ή Κωνσταντινούπολις οὐ μόνον ἡ πολιτικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ διανοητικὴ τοῦ κράτους πρωτεύει τοσα. Εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῶν πλουσίων καὶ φιλοκάλων αὐτῆς μεγάλων ὑπῆρχον τεταμιευμένα δῆλα σχεδὸν τὰ χειρόγραφα τῆς ἀρχαιότητος φιλολογίας. Οὕτε μεταξὺ Φωτίου καὶ ἀλώσεως οὔτε μετά της ἀλώσιν ἀναφέρεται ἀνάλογός τις καταστροφή. Ωστε τὸ μέγα καυάγιο τῶν πρωτότων τοῦ ἀρχαίου διανοητικοῦ βίου ἐγένετο ἐντὸς τοῦ πελάγος τῶν φλογῶν τὰς ὄποιας ἀνήψαν καὶ βέβηλοι τῶν σταυροφόρων χεῖρες

Κ. Παπαδρηγόπουλος

ΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ύπο Μιχαήλ Παλαιολόγου 1261

‘Η σάλπιγξ τῆς ἀπελευθερώσεως ἦχεῖ· ἡ μόρσιμος ὥρα τῶν Βυζαντίων Λατίνων πλησιάζει· ἡ τρισαθλία αὐτῶν μοναρχία παρὰ Βαλδουίνου τοῦ Β' κατερχομένη· παρακμάζει· ἥδη μετά ἐξῆλοντα ἔτη ζωῆς, καὶ μετ’ αὐτὸν πάντα τὰ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει γαλλικὰ εἰς τὸν εθρὸν συγκαταφέρονται.

Συνεννοήσεις κρύψιαι μετά τῶν δρθιδόξων ἐγκατοίκων τῆς πρωτευούσης, καὶ μετά τῶν ἐν Γχλατῷ Γενουατῶν, προσέτι δὲ μετὰ τοῦ Πάπα, όσς ὁν τὸ μορμολύκειον τοῦ αἰωνίου σχίσματος τῶν ἐκκλησιῶν κνούργως ὑπεδεικνύετο, ἔδιδον τῷ Μιχαήλ Παλαιολόγῳ ἐλπίδας περὶ προσεγοῦς ἀνακτήσεως. Οἱ τολμηρὸς ἀνήρ, ἐπειδὴ «ἐπίδοτος ἔντονος ἐξοχλεῖν εἰς τὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως προαύλια, πειρασθεῖν τοὺς πολεμικῆς», ὄχυροτ τὰ πρὸ Βυζαντίδος φρούρια, καὶ ἀφεῖναυτοῖς στρατιώτας θεληματαρίους, σπεύδει νὰ διπλασιάσῃ τὰς προσταθείας, ποιῶν συνεχεῖς ἐπιδρομὰς καὶ ἐνέδρας κατὰ τῶν Λατίνων. Οἱ εληματάριοι ωτοὶ προσμαρτυροῦσι τὸν διακαῆ πυριωτικὸν ζῆλον τῆς ποχῆς. Δαρδόντες διὰ σύνθημα, ἢ ἐλευθερίᾳ ἢ θάρατος, πλούσιοι καὶ τωχοί, νέοι καὶ γέροντες, δλοι ἐδραμον εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Οἱ ἀρθροὶ αὐτῶν ἀνέβη ἕως 30.000.

Οἱ πέντες καὶ δειλέστεροι τῶν Γάλλων βασιλεὺς πολλάκις ἔστειλε πρεσβείας τοῦ Εὐρώπην ἐπικαλούμενος τὴν βοήθειαν τῶν συναδέλφων του. ‘Ἄλλ’ ὁ καρδίς τῶν σταυροφορικῶν ἐκστρατειῶν εἶχεν ἥδη παρείλθει· ὁ δύπερ τοῦ οἴου Τάφου ἐνθουσιασμὸς εἶχε ψυχρανθῆ, ἢ καν τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦν ἐμέτριαζον ἄλλαι πολιτικαὶ φροντίδες ἀναγκαιότεραι. Οἱ Πάπας ὁ ἑτέρου, βασιλέμενος ἐπὶ τῶν ὑποσχέσεων καὶ διαβεβαιώσεων τοῦ Μιχαήλ περὶ ἐνώσεως Ἐκκλησῶν, προστρέπεν τοὺς ἐσπερίους γεμοναὶ ἵνα μὴ λάβωσιν ἐπέμβασιν εἰς τὰς ὑποθέσεις· τῆς Ἀνατολῆς· ὅτις τοῦτο δὲ τὸ τέλος περιέπλεχεν ἐπιδεξίως τὰ δυτικὰ καὶ περιησχόν τὴν διπλωματίαν εἰς ἀλλότρια δικαιημάτα. Τότε δέ, ὅπως τούχιστον ἐφελκύσῃ πρὸς ἑκυτόν τὸν βασιλέα τῆς Γχλλίας, ὁ Βαλδουίνος κάμνει; βάλλει χειρά εἰς τὰ δυτικά τῶν Ἀγίων, ἀποκενοῖ τὸ αὐτοκτονικὸν θησαυροφυλάκιον, ἔξ οὖν ἀκόμη περιείχεν ἵστων λειψίων,

καὶ περὸς τοῖς ἀλλοῖς πέμπει εἰς Γαλλίαν μέγχ μέρος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τὴν ἑσθῆτα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν σιδηρᾶν λόγχην, τὸν σπόργον, καὶ ἔτερα τοῦ Ἅγιου Πάθους δῷγκα. Οἱ εἱρὸς καὶ περιβόητος ἀκέθυινος στέφανος, τὸ κατάλληλον τοῦτο σύμβολον τῆς ὄλοκαυτώσεως τογένους μας ὑπὲρ διαδόσεως ἀνθρωπίνου φωτισμοῦ, εἶχεν ἡδη προηγουμένως γίνει λάζαρον τῶν φιλαρπταγών Γαλλων.

Ἄλλ' ἐπέπρωτο πᾶσα προσπάθεια ν' ἀποδῇ ματαία. Κομήτης τοφενεὶς ἐν οὐρανῷ καὶ λάμψκης ἀπαισίως ἐπὶ τρεῖς μῆνας ὄλοκλήρου προεμύητεν εἰς τοὺς Λατίνους τὸ ἀφευκτὸν καὶ προσεχὲς τέρμης σφρετερισμοῦ τῶν.

Ως τόσον ἡ ἐσχάτη πενία κατεμάστιξε τοὺς κατοίκους τῆς, Κωσταντινουπόλεως καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν αὐλήν. Οἱ Βαλδουΐνος πωλεῖ πρὸ τὸν βασιλέα τῶν Γαλλων τὴν κομητείαν του, εἰς ἀπότισιν τῶν ὑπερόκιων χεῶν του πωλεῖ τὰ σκεύη του· ἀπαλλοτριοῦ τὰ ἀναγκαιότερά τῶν ἀνακτόρων ἐπιπλα, πλὴν εἰς μάτην· οἱ κίνδυνοι τῆς μοναρχίας της πανταχόθεν καὶ ἀδιακόπως πολυεπλασιάζονται, ἐν ᾧ οὗτος καθ' ἔκαστην ἐπὶ μαλλον ἐπτώχευε. Τότε ἀποστεγάζει τὰς ὁρθοδόξους ἐκκλησίας, ὅπου ἐκ τοῦ ἐξαγόμενου μολύbdου κόψη νομίσματα, καὶ κατεδαφίζει τὴν λαμπροτέρας οἰκίας τῆς πρωτευούστης καὶ τὰς τῶν πέριξ ἀγρῶν πρὸς ἐξαγωγὴν ὅλης καυσίμου. Τέλος πάντων ἀπογυμνώσας ὀλοτελῶς τηνασούς ἀπὸ τὰς ἀργυρᾶς αὐτῶν κανδήλας, ἀπὸ τὰς εὐχαριστίας καὶ μακουνάλια, ἀποσπάσας ἐκ τῶν ἀγίων εἰκόνων τὰς χρυσᾶς ἐπενδυμαστὰς καὶ τὰ πολύτιμα ἀφιερώματα, ἀπερ εἰς εὐτελεστάτην τιμὴν ἡγόρασσοι τοῦ Γαλλικαὶ τοκογλύφοι, ἐξαπέστειλεν εἰς Ἰταλίαν, καὶ μὴ ἐχαλλο προπόρισμα, κατκανγκάζεται νὰ δινεισθῇ χρήματα παρὰ τοῦ Ἐνετίχος οἴκου τῶν Καπέλλων, οἵτινες εἰς ἀσράλειαν τοῦ δικαιού τηλαμβάνουσιν ἐνέχυρον τὸν ἐπίδοξον τοῦ θρόνου διάδοχον, Φίλιππον, ἀνήλικα καὶ μονογενὴν οἰδον τοῦ αὐτοκράτορος.

Τούτων οὕτω διακειμένων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Ἀλέξιος Στρατόποδος, ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, μετὰ δικτακοσμούντος στρατιωτῶν περιφερόμενος περὰ τὰ προάστεια τοῦ Βυζαντίου, ἐδέχετο μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον διαταράσσων τοὺς Λατίνους, χωρὶς οὐδὲς ἄλλου σκοποῦ, πλὴν εἰμήν, τὴν ἐσωτερικὴν γυνώτκων κατάστασιν τηρογμάτων, ἐκαιροφυλάκτει περιμένων τοῦ ῥήγματος τὴν ἀρμοδιότητα.

"Ἐτρεχε τὸ ἔτος 1261. Εἰς ἄγνωστος ἴδιωτης τὸν πλησιάζει καὶ τεί μυστικὴν συνέντευξιν πάρ' αὐτοῦ. — Οἱ Στρατηγόποδος δέχεται τὴν πρότασιν. «Ἐὰν θέλῃς, ὁ ἀγνωστος λέγει χαμηλὴ τῇ φωνῇ, εἰσέλθης μεθ' ὃλου τοῦ στρατοῦ σου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵδον θὴν ζωὴν μου εἰς τὰς χειράς σου πρὸς βεβχίωσιν τῆς εἰλικρινείας

ὑπόσχομαι, καθ' ἦν ὕραν νυκτὸς ἀποφασίσης, νὰ σᾶς ἐμβιβάσω παν-
στρατιῷ διά τενος πρὸς ἐμὲ γνωστῆς ὑπονόμου».

“Ο Στρατηγόπουλος ἐπανέρχεται νύκτωρ μετὰ τοῦ ἀγγώστου ἐπὶ^{τοῦ} σημειωμένου τόπου, καὶ ἐπαληθεύει τὸ δυνατὸν τῆς εἰσβιβάσεως.

Καὶ οὕτως ἐγένετο.

Τὴν ἐπομένην νύκτα λαβὼν ὄλιγους ἐλεκτούς, πρὸς οὓς οὐδὲ τὸ
μυστήριον τοῦ πράγματος ἔκοινώνησεν, εἰσδύει διὰ τῆς κρυφίας διόδου
εἰς Κωνσταντινούπολιν, διαμάρτυρος δὲ ταχέως πρὸς τὴν Χρυσείαν Πύ-
λην, διδει εἰσόδον εἰς τοὺς δικτακοσίους του.

Οἱ κάτοικοι Γραικοὶ αἰφνιδίως ἀπὸ τοῦ ὅπνου ἐγερθέντες καὶ ὁρῶντες
τοῦ τολμήλατος τὸ περάδοξον, ἀμέσως συνενοῦνται μετὰ τῶν ὄμοδόζων
στρατιωτῶν· ὑψοῦται διὰ μιᾶς γενικὴ βοὴ καθ' ὅλας τὰς ὄδους· ἀπὸ
τὰς στέγας, ἀπὸ τὰς θύρας ἐφώναζον αἱ γυναικες, ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις οἱ
θεληματάριοι «Μιχαὴλ Παλαιολόγου πολλὰ τὰ ἔτη»· Ή πολις ἀτηχεῖ
ἐν ἀκαρεὶ ἐπὸ ζητωκραυγάς, ἀπὸ ἀλλαλαγμούς, ἀπὸ θόρυβον ὅπλων,
καὶ σημάντρων, καὶ ποδοταραχῆς. Αἱ δὲ φλόγες διεφώτιζον τὸ πληκτι-
κώτατον θέαμα. Πρὸν ἡ καταλάβωσι τον ἄκρον κίνδυνον οἱ Λατίνοι,
φρούριά τινα ἤδη εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Γραικῶν, ἡ πρωτεύουσα
ἡτο δηλη παραδεδομένη, καὶ αἱ πέριξ τῶν ἀνακτόρων γειτονίαι κατε-
φλέγοντο ὑπὸ τοῦ πυρός.

Ο ταλαιπωρος· Βελῶνιος καιρὸν δὲν ἔχει νὰ χάσῃ δὲν ἡ-
εύρει ποῦ νὰ καταφύγῃ· δὲν φροντίζει οὐδὲ κἄν νὰ σαναθροίσῃ
τοὺς ὄλιγους πιστοὺς σωματοφύλακκας. — Τρέχει ἀσκεπής καὶ ἀσ-
πλος πρὸς τὸν αἴγικλόν, δπου διὰ κκλήν του τύχην τῇ αὐτῇ στιγμῇ
ἡγκυροβόλει· δυτικὸς στόλος, καὶ αἴθμαίνων καὶ λιποψυχῶν σώ-
ζεται ἐν τῇ πρώτῃ τυχούσῃ τῶν τριήρεων. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἐνε-
τολ τὸν ἀκολουθεύσιν, ἄλλοι γυμνοί, ἄλλοι ἡμιενδεδυμένοι, ἐν ἀπερι-
γράπτῳ ἀταξίᾳ· λέγουσι τινες, δτι τοσοῦτον ὑπῆρξεν τὸ πλῆθος τῶν
φευγόντων Φράγκων, ὥστε κατὰ τὸν πρὸς τὴν Εὔβοιαν διάπλουν, ἀπέ-
θανον οἱ πλειστοι· διὰ τὴν ἔλλειψιν ζωτροφιῶν.

Σπυρίδων Ζαυπέλαιος

Η ΘΑΛΑΣΣΑ

“Ο τοῦ πόντου διαβάτης βλέπει ἐκθαῦμος τὸ λειον,
Τὸ χωρὶς ἀρχὴν καὶ τέλος ὥκεάνειον πεδίον.

Εἰς τὸ κέντρον μένων κύκλου, δοτις πάντοτε αὔξανει,
Πώποτε τὴν φεύγουσάν του περιφέρειαν δὲν φθάνει.

Τοῦ νοὸς ἐκεὶ δὲν ἔχει πέρας ἢ ταχυπορία,
Οὐδ' ὅρζοντα ἐμπρός της ἀπαντᾶ ἢ φαντασία.

Ἡ ψυχὴ του ἐλευθέρα

Διατρέχει τὰς ἑκτάσεις ὑπὸ οὐριον ἀέρα...

Κύλιε τὰ κύματά σου, θέλασσα!... μυρίοι στόλοι

Ἐρχονται, ύπαγουν, τρέχουν εἰς τὸν τράχηλόν σου δλοι.

Σείσαι καὶ τῶν μελῶν σου τῶν βαρέων τῶν μεγάλων

Καὶ ὁ εἰς κι' ὁ ἄλλος πόλος συναισθάνονται τὸν σάλον.

Θάλασσα! ὁ ἄμετρός σου καὶ ἀγήρατος βραχίων

Ἐγκολποῦται τὴν γῆν δλην ὡς ἢ μῆτρο τὸ παιδίον.

Καὶ ἀτίθασσος, ἀγρία,

Μάχεσαι πέδος τους τυφῶνας, μάχεσαι πρὸς τὰ στοιχεῖα.

Τὴν γῆν δλην ἢ θρασύτερης τοῦ ἀνθρώπου μεταλάττει

Ἄλλ' εὐρίσκει ὅριά της τὸν ἀναλλοίωτά σου κράτη,

Οτε ἥχησεν ἢ πρώτη ὥρα τῆς δημιουργίας

Νέα ἔρθευσες καὶ νέα φεύσεις μέχρι συντελείας.

Τὴν παλίρροιαν τῆς τύχης καὶ τὸ ἀστατόν της πνεῦμα

Παριστᾶ τὸ ὑπάνεμων περιδίνητόν σου φεῦμα,

Καὶ εἰς σὲ ἢ τοῦ ἀπείρου

Ἐκτασίς ἀντανακλᾶται ὡς εἰς κάτοπτρον σαπφείρου...

A. Σούτσος.

Ο ΟΛΥΜΠΟΣ

Αἰθερογείτων "Ογυμπε! ποῦ οἱ σταυραετοί σου;

Ποῦ οἱ ἀνδρεῖοι Κλέφται σου, καὶ οἱ Ἀρματωλοί σου;

Αφ'οῦ δὲν λάμπουν ἀστραπαὶ ξιφῶν εἰς τὰ πλευρά σου,

Αφ'οῦ δὲν πίπτουν κεραυνοὶ ἀπὸ τὰς κορυφὰς σου,

Αφ' οὗ ὁ Τοῦρκος πύσχος σιμά σου διαβαίνων

'Επάνω βλέπει χαίνων

Τὸ ὑψός τῆς δξείας σου, αἴθριας σου χίονος

Νὰ ἱσαι ἐπαυσας Διὸς τερπικεραύνου θρόνος!

Ανάλαβε, ὡς γηραιὲ μονάρχα τῶν ὁρέων,

Τὴν πρώτην σου λαμπρότητα, τὸ κλέος τὸ ἀρχαῖον

Ανάδος ἐκ τῶν σπλάγχνων σου καὶ αὖθις πελωρίους

Θυητούς, οἵτινες ἔχουσι τοὺς ὁφθαλμοὺς ἀγρίους,

Τὸ μέτωπον ὑψηρεφὲς καὶ λάσιον τὸ στῆθος,

Καὶ σιδηροῦν τὸ ἥθος,

Καὶ ἄλλον δὲν γνωρίζουσι θεὸν παρὰ τὸν Ἀρην,
Κι' ἀρκοῦνται εἰς τὸ εὐγενὲς τοῦ τίτλου Παλληκάρι!
Φεῦ!! Φεῦ!! ὁ μέγας ὁ τραχὺς ἐτιθασσεύθη λέων.

Κατέπεσεν ὁ γεραρὸς μονάρχης τῶν ὅρέων.

Αἱ χαῖται πίπτουν χαλαρὰ τῶν ἀνδρικῶν του ὕμων.

Καὶ ὁ θολός του ὁφθαλμὸς δὲν πνέει πλέον τρόμον,

Εὔρειαν θέλει ἔκτασιν ὁ ἄνεμος νὰ πνέῃ,

Κι' οὐ θάλασσα νὰ δέη.

Οταν δὲν ἔχῃ πλέον τι οὐ φλόξ νὰ ἐπιβόσκῃ,

Συστρέψεται καθ' έαυτῆς, καὶ έαυτὴν βιβρώσκει.

I. Καραδούτδας.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΙΑΚΟΣ

Ο Ἀθανάσιος, δυτικὸς Διάκος φέρεται διὰ στόματος, γεννηθεὶς εἰς
οτίνην, καθημόποιον τῆς Δωρίδος, ἔμεινεν ἐξ ἀπαλῶν ὄνυχων ὁρφα-
κατρός· οὐδὲ μήτηρ αὐτοῦ καὶ τῶν πρὸς τὸ ζῆν στερουμένη, τὸν
οὐατες δωδεκαετές μειράκιον εἰς τὴν πλησίον μονὴν Ιωάννου τοῦ Προ-
σού, διπού μετὰ τοεῖ: ἐνικαυτοὺς ἔχειροτονήθη διάκονος. Ἀλλὰ καθὼς
τοῦ Ηηλέως ὑπὸ τὴν γυναῖκεν στολήν, καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὸ μο-
λύν σχῆμα ἔκρυπτε καρδίλιαν ὅργασσαν πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν πολέμων
τοῦ. Διὰ τοῦτο δράξας μετ' ὀλίγον τὰ ὅπλα συνετάχθη μετὰ τοῦ Κρ-
ους Τσάμη, διακριθεντος ἀλλοτε ὑπὸ τὸν μέγαν Ἀνδρούτσον, καὶ
ἐκείνου μετέβη πρὸς τὸν Σκαλτσοδῆμον, μετὰ τοῦ ὄποιου συνῆρξε
οἶην τὴν Λοκρίδα ἐπὶ πεντακείαν, ἀπονέμων πάντοτε εἰς τὸν
οὖτην ἀρματωλὸν τὰ πρωτεῖα ὡς φύσει ματριόφρων καὶ πειθήνιος.
Τε δὲ τὸ πρῶτον τῆς ἐλευθερίας σάλπισμα ἤχησεν ἀπὸ Ἰστρου μέ-
Εύρωτα, ὁ Διάκος πρῶτος τὴν 28 Μαρτίου 1821 ὑψώσεν εἰς Λο-
τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας καὶ ταχὺς ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν
εβαδείχ. Οθωμανῶν, συγκρατούντων ἔτι καὶ τοὺς ἔκει Ἑλληνας ἀ-
τους δι' ἀπουσίαν τοῦ Ὁδυτσέως Ἀνδρούτσου, κατέστρεψεν αὐ-
τοὺς παρέλαβε τὴν ἄκραν τῆς πόλεως, ἀπέστειλε δύο μοίρας ὅπλοιοφόρων
ἥβαις καὶ εἰς Ἀταλάντην, ἀπεδίωξε καὶ τοὺς ἔκει Οθωμανοὺς καὶ
κτῷ ἡμέρας ἀνεστάτωσεν ἀπασαν τὴν Ἀνατολικὴν Ἐλλάδα.
Ιαθὼν ταῦτα ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς Τουρκίας Μεχμέτης Χουρσίτης,
οὐ κατ' αὐτοῦ ὀκτακισχιλίους πεζοὺς καὶ ὀκτακοσίους ἵππεις ὑπὸ
τροχηγίαν τοῦ Ὁμέρ Βριώνη καὶ τοῦ Κιοσε—Μεχμέτου, οἵτινες

κατέρχοντο ἥδη ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας καὶ προσεβίαζον τὰς στενάς παδίους. Ὁ Διάκος μετὰ τοῦ Ἰω. Δυοῖσονιώτου, τοῦ γέροντος Πανουριᾶ καὶ Μήτρου Κοντογιάννου συλλέξας περὶ τοὺς τετρακισχιλίους Ἑλληνούς ἔτρεξε πρὸς φύλαξιν τῶν Θερμοπυλῶν καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ πεντακοσίων κατέλαβε τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν καὶ τὰς ἀντιπέραν ὅχλους ποταμοῦ, ἔχων τὸ ἄβατον ἔλος εἰς τὰ δεξιά, εἰς δὲ τὸ ἀριστερόν τοὺς τρεῖς συναρχηγούς τους μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς.

Τὴν αὐγὴν τῆς 14 Ἀπριλίου ἐφάνησαν προβαίνοντες οἱ ἔχθροι μὲν διάγονον ἐστάθησαν ἀφ'ού μετὰ κατανύξεως ἡκροάσθησαν τὴν πρὸς τὸ Μωάμεθ δοξολογίαν τῶν δερβίσῶν, ἐκινήθησαν πάλιν συναλαλάζοντες καὶ δὲ μὲν Βριώνης μετὰ τοῦ πεζικοῦ ὥρμησε κατὰ τοῦ Διάκου, δὲ Μεχμέτης μετὰ τοῦ ἵππικοῦ κατὰ τοῦ Δυοῖσονιώτου, Πανουριᾶ καὶ Κατογιάννου. Μετὰ κρατερὰν μιᾶς ὥρας συμπλοκὴν ὁ Διάκος ἔτρεψε τοὺς πολυαριθμούς τοῦ Βριώνην φάλαγγας, αἵτινες ἔμειναν εἰς τὴν πεδιάδα ἐντρομοι. Ἀλλ᾽ εἰς τὴν ἔφοδον τοῦ Μεχμέτου ἔστρεψαν ἥδη τὰ νῶν οἱ ἔξι εὐωνύμων τοῦ Διάκου τεταγμένοι. Θαρρήσας τότε ὁ Βριώνης ἐπειδὴν ἤλλος ἔχειδαιστέρος. Ταῦτα ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Διάκονον ἀπεχώρουν; παρεκίνουν τὸν στρατηγὸν νὰ ἀποχωρήσῃ καὶ αὐτὸς πρὶν κυκλωθῆ παταχόθεν, καὶ δὲ Διάκος ἔκραξε. «Μὴ φύγωμεν Ἑλληνες!.. Βλέπουν ἡμᾶς ἐκεῖθεν οἱ τριακόσιοι τῆς Σπάρτης, καὶ μὴ κατασχύνωμεν ἐκ νους!...» Ἀλλ᾽ εἰς μάτην μόνοι δὲ ἐπίσκοπος Ἀμφίστης Ἡσαΐας ἀξιος τούτου ἀδελφὸς Παππᾶ-Ιωάννης καὶ τεσσαράκοντα πέντε παλαιοὶ στρατιῶται μένουσι περὶ τὸν Διάκονον ἱππεῖς καὶ πεζοὶ συρρέουσιν ἔξι κατέρων τῶν μερῶν ἀμιλλώμενοι τίς ν' ἀποκύψῃ πρῶτον τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀποστάτου; βλέπει αὐτὸς τὸν ἀδελφόν του πίπτοντα νεκρὸν, ἀλλὰ θέτει τὸ πτῶμα τοῦ ἀδελφοῦ ὡς προμαχῶνα καὶ πολεμεῖ· βλέπει τὸ δεξιόν του βραχίονα ἐκ μολυβδούσιον συντετριμμένον, ἀλλ᾽ ἐκκενόδικι τοῦ ἀλλού δύο πυροβόλα καὶ προστατεύει τὴν ζωὴν τῶν Ἱερωμένων δύο ἀδελφῶν καὶ τριῶν τεσσάρων ἀλλων τελευτάσιων συναγωνιστῶν τοῦ ζητεῖ τὸν θάνατον παρ' αὐτῶν, ἀλλ᾽ αὐτοὶ νομίζουσι τὴν πρᾶξιν ἀσίον καὶ τὸν δέχονται παρὰ τοῦ ἔχθροῦ· ὑπὸ μυρίων τότε κυκλωθεῖσι λαμβάνεται ζῶν δὲ ἡρως.

Αἰχμάλωτος καὶ τραυματίας μετεφέρθη πάραντα πρὸς τὸν Ὁρμοντανην, ὅστις ἡρώτησεν αὐτόν. «Σὺ οὐ Διάκος εἶσαι;»

— «Ἐγὼ αὐτός. Δός με τὸν θάνατον, ὅστις μὲν ἀπίστησεν. Βάρβαρος τὸν ἔδωκαν ὅδυνηρότατον.

Τὸν ὀβέλισαν αἱ τίγρεις εἰς ἐλάτινον σουβλιον, Καὶ εἰς τὸν πυρὸν ἐψήθη ζωντανὸς ὡς τὸ ἀρνίον. Ἔρρευσαν δὲ δύθαλμοι του οἱ αἴματωθέντες πρῶτοι Καὶ τὸ δέρμα του πλησίον τῆς πυρκαϊᾶς ἐκρότει.

Ἐπριζότριζαν αἱ σάρκες, ἐπριζότριζε τὸ σῶμα,
Πλὴν δὲν ἀφῆσε καμμίαν οἰμωγὴν αὐτοῦ τὸ στόμα.

Π. Σοῦπρος.

Οἱ ἀνασκολοπισθεῖς μάρτυς τῆς Ἐλευθερίας ἐτελεύτησεν εἰς τὴν
Δαμίκην τὸ τριακοστὸν τρίτον ἔτος τῆς ζωῆς του, καθ' ἣν ἡλικίαν ἐτε-
λεύτησεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ὁ σταυρωθεὶς Μάρτυς τῆς Ἀληθείας.

Εὔσωμος, εὐπρόσωπος, ἔχων μικρὸν τὸ γένειον, σοβαρὸν τὴν ἔλε-
ψιν, ἀνδρικὸν τὸ βέβαιμα, ὥμοιαζε τὸν παρὰ τοῦ Γάλλου Δαυΐδ¹ ἐξεικονισθέντα Λεωνίδαν.

Α. Σοῦπρος.

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ

Οἱ θάνατος τοῦ Διάκου ἐπλάτυνε τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν πρὸς
τὸν Ὁμέρο-Βριώνην, δοστὶς διαβάζεις αὐτὰ μετὰ δικτακισχιλίων ἐπροχώρει
ἀκαλύτως. Ἄλλος ἐν φῷ οἱ ἄλλοι τῆς Λοκρίδος, τῆς Φωκίδος καὶ τῆς
Βοιωτίας ὅπλαρχηγοι κατέτριβον τὸν καιρὸν σκεπτόμενοι, ὁ κατὰ πρῶ-
τον ἀπὸ τῆς Ἐπτανήσου εἰς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα εἰσπηδήσας τότε
Ὀδυσσεὺς ἀπεφάστησε ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν ἔχθρον, καταβάντα ἥδη πκν-
στροτικὴ εἰς τὴν εὐρεῖαν πεδιάδα τῆς Γρεβίδης καὶ διαπεράσκυτα τὸν
Βοάγριον. ἔλεπων δὲ ὅτι ἐκ τῶν χιλίων πεντακοσίων στρατιωτῶν του
ἐκατὸν μόνον ἐτόλμων νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι, κατέλαβε μετ' αὐτῶν
μικρὸν τὶ πανδοχεῖον περιτετειχίσμενον ἐκ πλίνθων καὶ πέντε ὥρας
ἀπέχον τῆς Ἀμπλιανῆς. Τὴν 27 Ιουλίου 1821 μόλις εἶχεν ἐκεῖ ὀχυ-
ρωθῆ ὅτε ἡ τουρκικὴ στρατιὰ ἐφάνη καὶ δερβίσης τις καλπάζων πρὸ²
αὐτῆς ἐπαρουσιάσθη πρὸς τοὺς ἐν τῷ περιβόλῳ Ἐλληνας. «Ποῦ τρέ-
χεις», τὸν ἥρωτῆσεν τουρκὸςτὶ ὁ Ὀδυσσεὺς. «Τρέχω κατὰ τῶν ἔχθρῶν
τοῦ προφήτου, ἀπεκρίθη ὁ Δερβίσης· τρέχω εἰς τὰς ἐκκλησίας των
νὰ ὑψοκράξω τὴν πρωΐην καὶ τὴν ἐπεριουὴν προσευχὴν τούς».

— «Ἡμεῖς δὲν ἔχομεν ἐδῶ μινκροπύργους, ἐπανέλαβεν ὁ Ὀδυσσεὺς;
δροντοφύνως» μοιλυβδόοιλας ἔχομεν· ἴδούν ἡ φωνὴ των. Καὶ ὁ πιστὸς τοῦ
Μωάμεθ ἐπεσε πυροβοληθεὶς εἰς τὰ στήθη. Παροργισθέντες τότε οἱ Ὁ-
θωμανοὶ διὰ τὸν φόνον τοῦ ἁγίου τῶν, ὥρμησαν μετ' ἀλαλαγμῶν κατὰ
τοῦ περιφράγματος· πόλλοι δὲ στοιχηδὸν συγκρατούμενοι καὶ διὰ τῶν
ῶμων συνωθοῦντες αὐτὸν ἔζητον νὰ τὸ ὕψωσιν, ἐνῷ οἱ Ἐλληνες ἐκ προ-
παρεσκευασμένων εἰς τὸν τοῖχον ὅπὸν πυροβολοῦντες ἐφόνευσον ἐκείνους
ἔσωθεν. Μετὰ μεγάλην θραῦσιν τῶν οἱ ἔχθροι ὡπισθοδρόμητον καὶ ν-
κτὸς ἐπελθούσης, ἐκ δωδεκαώρου ἀγῶνος ἀπηνδηκότες περιεστρατοπέ-
δευτῶν ἐκτὸς βιολῆς σπλουσὶ καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν ὕπνον. Ἄλλαξ περὶ
τὸ μεσονύκτιον ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τῶν ἀνδρείων του ἀνοίξας τὴν θύραν

1.) Ἐξίστος Καλλιτέχνης

ἀψιφητὶ ἔξηλθε ξιφήρης καὶ κατασφάξας ὀκτακοσίους τοὺς μὲν ὁγγέζοντας ἔτι, τοὺς δὲ πρηνεῖς διὰ τὸν φόδον μένοντας, ἔφθασεν αἴμοστάζων εἰς τοὺς πλησίους πρόποδας τοῦ βουνοῦ, ὅπου κείται χωρίδιόν τι, Χλομὸς καλούμενον. Ἐκεῖ ἐμετρήθησαν οἱ Ἑλλῆνες τὴν αὐγὴν καὶ τρεῖς μόνον ἔλειπον, οἱ δύο πεσόντες ἐντὸς τῆς μάνδρας καὶ ὁ ἄλλος κατὰ τὴν ἔξοδον. Οἱ δὲ Βριώνης ἴδων τὴν φθορὰν τοῦ σρατοῦ του, ἔστρεψε τὰ νῶτα.

Α. Σοῦτδος.

Ο ΒΟΤΣΑΡΗΣ

Ο λέων ὅταν ἔξαφνα
Τὴν ἄλυσίν του σπάσῃ
Τὴν ἀλαζόνα χαίτην του
Βουχώμενος τινάσσει,
Καὶ βλέμματα τριγύρω του
Τοξεύει φλογερά.

Μὲ τοὺς ἀλκίμους ὄνυχας
Τοὺς φύλακάς του σχίζει.
Κ' αίματωμένα, σπαρούντα
Τὰ σπλάχνα των ακορπίζει,
Καὶ σπυμαδεύει μὲν αἷματα
Τὸν δρόμον ποῦ περᾶ.

Ἐλλάς ! καὶ σὺ τοῦ λέοντος
Φοβερωτέρα ἀκόμα,
Ὕγερθης περιστρέφουσα
Κεραυνοβόλον δυῦμα,
Ἄπὸ τὰ δοῦλα δάκρυα
Σχεδὸν ἀκόμ' ὑγρόν.

Κ' ἡγέρθη βαρυσίδηρος
Ἡ σπάθη τῆς ὁργῆς σου,
Καὶ ἐθέρισε τὰ ἀμέτρonta
Καθάρματα τῆς γῆς σου,
Καθὼς θερίζει δρέπανον
Τεὺς στάχεις τῶν ἀγρῶν.

Ἡ φῆμη ἡ μυριόστομος,
Τοῦ λόγου ταχυτέρα,
Εἰς τὴν Τουρκίαν ἄγγελος
Καταστροφῆς ἐπέρα,
Καὶ πανταχοῦ διέχυνε
Σαλπίσματα φρικτά.

Πᾶς ἀπιστος ὠχρίασεν
Ἄπὸ θυμὸν καὶ λύσαν,
Κ' εἰς μιναρέδες, ἔτοιμα
Ἐνῷ νὰ κράζουν ἥσαν,
Τῶν ἀσεβῶν ἀπέμενον
Τὰ στόματα ἀνοικτά.

Ἄπὸ τὴν φρίκην ἔτρεμον
Τὰ χείλη τοῦ Μαχμούτη,
Ἄλλὰ θαρρῶν εἰς τ' ἀμετρα
Τῆς δυναστείας πλούτη,
Καὶ στόλους καὶ στρατεύματα
Ἡτοίμαζε θρασύς.

Περὶ τὴν ἡμισέληνον
Πᾶς ὄσμανλῆς ἐκλήθη,
Φυλῶν βαρβάρων δ' ἐνοπλοι
Συνεπικνοῦντο πλήθη,
Καὶ στόλοι τὸν Ἑλλήσποντον
Κατέβαινον δασεῖς.

Καὶ στρατιὰ τὰ σπλάγχνα σου
Εἰσέδυεν ἀγρία,
Καὶ πανταχόθεν σ' ἔζωνον
Ἀστραπηφόρα πλοῖα,
Νὰ σὲ σπαράξουν σπεύδοντα
Μὲ σίδηρον καὶ πῦρ.

Ἄλλὰ μὲ πῦρ καὶ σίδηρον
Ἡ βία τῆς ζειρός σου,
Καθημαγμένα θύματα
Ἐξήπλωνεν ἐμπρόσις οου,
Καὶ δίκροτα κατέστρεψε
Μὲ σίδηρον καὶ πῦρ.

Πᾶν κατ' ἔχθρῶν σου κτύπημα
Ἐχειροκρότ' ἢ Νίκη,
Κ' ἐτρέφοντο μὲ σάρκας των
Ἀλώπεκες καὶ λύκοι,
Καὶ κόρακες ἡλάλαζον
Τοὺς ὑμνους τῶν νεκρῶν.

Καὶ τῶν νεῶν ἐρρύγνυντο
Τὰ γιγαντῶδη σκάφη.
Καὶ τοῦ πυρὸς τὰ δείψανα
Κατέπινον οἱ τάφοι,
Οπου κοχλάζον ἥνοιγε
Τὸ κῦμα τὸ πικρόν.

Ἐν τούτοις ἀδυσώπητος
Ο χρόνος διαβαίνει
Κ' ἔξοπισθεν ἐκτείνεται
Ψυχεὰ τῆς λήθης χλαίνη,
Καὶ τῶν μεγάλων πράξεων
Ἡ μνῆμη τελευτᾶ.

Καὶ μαχηταὶ περίβλεπτοι
Οσοι ποτὲ δομφαίαν
Τυρανοκτόνον ἔσεισαν
Μὲ χεῖρα δραμαλέαν
Ἡ κατοικοῦν τὰ μνήματα
Ἡ σπεύδουν πρὸς αὐτά.

Εἰς τ' ἄγια σας χώματα,
Ἄνδρεῖοι κοιμηθῆτε,
Ἡ μνῆμη τῶν ἀγώνων σας
Ἐγχαραγμένη κεῖται
Εἰς τῶν Μουσῶν τὸν ἄφθαρτον
Τὸν ἱερὸν βωμόν.

Καὶ σὺ θεὰ ποῦ φείδεσαι
Τῶν εὔκλεῶν ἀγώνων,
Λάβε τὴν λύραν, πότνια,
Δαμάτειρα τῶν χρόνων,
Καὶ πλῆξε την μ' ἀνάλογον
Τῶν πράξεων δυθμόν.

Ἄν δέ τις κοῦφος λόγιος,
Ἐν τῇ ψυχρᾷ καρδίᾳ
Εἴπε· Δὲν εἶναι σῆμερον
Λύρας χορδὴ καμψία
Νὰ συγκινῇ μελίθογγος
Τοὺς Ἑλληνας ἡμᾶς.

Ω, σὺ μὴν ἀποκρίνεσαι
Τὸν συκοφάντην, Μοῦσα,
Ἄλλὰ πολεμοκέλαδον
Τὴν λύραν σου κρατοῦσα,
Ἀπόδος εἰς τοὺς μάρτυρας
Τοῦ Πίνδου τὰς τιμᾶς.

Πυρὸς σπιωθῆρας κύκλωθεν
Ἄς διαχύσῃ ἡ χείρ σου,
Κ' ἐγὼ θερμὸς παράφορος
Ἀπὸ τὸ θεῖον πῦρ σου
Τοῦ χρόνου τὸ προπέτασμα
Θὰ σχίσω τὸ βαθὺ.

Καὶ τὴν Ἑλλάδα κάθοπλον
Θὰ μεταφέρω δπίσω,
Καὶ τὸν στρατὸν τὸν ἄγριον
Τῆς Σκόδρας θ' ἀναστήσω,
Οπού λαμπρὸν ἀνέλαμψε
Τοῦ Μάρκου τὸ σπαθί.

Ἄκουεις εἰς τὴν γέφυραν ὁ χείμαρος πῶς ὥει;
Ἄκουεις εἰς τὸ φύλλωμα ὁ ἄνευμος πῶς πνέει,
Καὶ τί πικρὸν παράπονρ ἐκφράζουν τὰ πτηνὰ;
Ω, τὴν σελήνην κύτταξε πῶς φέγγει λυπημένη.
Τώρα εἰς νέφος κρύπτεται, τώρα θολὴ προβαίνει,
Καὶ χίλι' ἀλλάζουν χρώματα τὸ ἀπόκρυμνα βουνὸν.

Εἰς τὴν κοιλάδα ἀπλόνεται λευκοῦ καπνοῦ μανδύας,
Καὶ ὑπ' αὐτὸν ταρράσσονται τὰ πλήθη τῆς Τευρκίας,
Καὶ χρεμετίζουν ἵπποι.
Παντοῦ βοὴ καὶ κτύποι
Κυμβάλων καὶ φωνῶν.
Ιδὲ πῶς φέγγουν τὸ ἄμετρα πυρὰ τῶν Ἀλβανῶν!

Τὸ ἔνδυμα παράξενοι, τὸν ὄπλαισμὸν ποικίλοι,
"Η δέκα δέκα κάθηνται εἰς κάθε πῦρ οἱ σκύλοι,
"Η σπεύδουν ὅπου πλέκεται ὁ τσάμικος χορός.
"Η λάμψις κάτω θλιβερὰ φαντάσματα ὑφαίνει·
Θαρρεῖς δτὶ ταράσσοντοι δραπέται κολασμένοι,
Καὶ τοὺς διώκουν δαίμονες ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς.

'Ανὴρ τις Ἐλλην ἄντικρος, ἀπὸ κρημνῶδες χάσμα,
Τὸν θόρυβον ἐπισκοπεῖ σιωπηλὸς ὡς φάσμα,

'Ακίνητος ὡς στήλη,
Μὲ χλευασμὸν τὰ χειλάν
'Ο μαχητὴς κινῶν,

Κυττάζει τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων Ἀλβανῶν.

Πλὴν μετ' ὀδίγον ἐλαφρὸς τὸν βράχον καταβαίνει.
Ἐπέρασε τὸν χείμωναρον, τὴν δχθν ἀναβαίνει·
Χορὸς παρέκει πλέκεται τὸν τριγυρνοῦν πολλοὶ,
Ἀφίνει τὸ τουφέκι του εἰς φύλλωμα κρυμμένον,
Καὶ ψαύων τὰ πιστόλια κ' ἐκεῖθεν ὀλισθαίνων,
Μὲ τοὺς ἔχθρούς μιγνύεται τὴν γλῶσσάν των λαλεῖ.

'Εδῶ πλὴν παίζουν κύμβαλα καὶ θορυβοῦν τὰ πλάθη.
Ἀλλοῦ θρασὺς κατάσκοπος ὁ Ἐλλην ἐκινήθη.

'Ανάμεσα πλατάνων
Εἰς ἄθροισμα Σκοδράνων
Πηγαίνει τολμηρὸς,

Καὶ χαιρετᾶ καὶ κάθηται πάνσιον τοῦ πυρὸς.

— Καλὴν ἔσπεραν, σύντροφοι. — Καλῶς τὸ παλληκάρι.
Ποῦ τόσον νέος δέχεται τοῦ μαχητοῦ τὰ βάρη.
Ζωγραφιστὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὴν φωνὴν γλυκὺς.
— Κανεὶς ἀπὸ τὸ πρόσωπον τὸν ἀνδρα δὲν γνωρίζει,
Ποῖος γυμνόνει τὸ σπαθί, καὶ ποῖος κιτρινίζει,
Εἰς μάχας μόνον φαίνειαι ἐν ὅρᾳ συμπλοκῆς.

— "Ω, πῶς ἀνάπτεις εὔκολα, πῶς εὔκολα θυμόνεις!
Εἶναι καιρὸς, ἀνδρεῖέ μου, ἀφ' οὗ τὴν σπάθην ζώνεις;

— Εἰς νέον ἥλικιαν
'Ησπάσθην μὲ μανίαν
Τὸν πόλεμον, ἀφοῦ

Τὸ Σοῦλι μὲ ὠρφάνευσε πατρὸς καὶ ἀδελφοῦ

— 'Ακόνισε τὸ ξίφος σου, καὶ ἄμα ξημερώσῃ....

— Πόσ' εἴμεθα,—Τρισχίλιοι—Καὶ τί με μέλει πόσοι;

Μὲ τοὺς ἔχθρούς τῆς πίστεως νὰ μετρηθῶ μ' ἀρκεῖ.

Διαφορουμένην ἔλεγεν ἀδήθειαν ὁ Ἐλλην.

Ἐγείρεται καὶ χαιρετᾶ, καὶ τὴν λοιπὴν ἀγέλην

Μὲ θάρρος περιέρχεται περῶν ἐδῶ κ' ἐκεῖ.

Τὸ θορυβῶδες θέαμα τοῦ ἐπληξεῖ τὸ πνεῦμα,

Παντοῦ φωναὶ καὶ κίνησις καὶ ὀπλισμένον ὁρεῦμα,

Καὶ ἀσματὰ ἢ μέθη

Ἐνώπιον εύρεθη

Σκηνῆς πολυτελοῦς.

Καὶ ὅπλα εἶδε στίλβοντα καὶ φύλακας πολλούς.

Εἶπεν ὁ νοῦς του. Ὁ πασᾶς εἰς τοῦ στρατοῦ τὴν μέσον.

Καὶ μὲ τὰ βλέψματα μετρῶν τὰ δένδρα καὶ τὴν θέσιν

Ὀπίσω ἀπὸ δεύματα πολεμιστῶν περᾶ.

Καὶ εἰς τὴν ὅχθην ἔφθασε μὲ προσοχὴν προοδαίνων,

Ἐν δὲ κύψας ἥπλωσεν εἰς τ' ὅπλον τὸ κρυμμένον,

Εἰς μύλον εἶδεν ἄντικυν ἀνέλπιστα πυρά.

Τὸν χείμαρρον ἀκολουθεῖ καὶ καταβαίνει ψάλλων.

Τὸ ἄσμα ἵτο ἀλβανόν. Μακρὰν ἀπὸ τὸν σάλον,

Μακρὰν ἀπὸ τοὺς κτύπους

Ἐφύλαττον τοὺς ἵππους

Τινὲς τῶν μαχητῶν.

— Τίς εἶσαι ; εἶπον.—Σύντροφος, τὸν ἵππον μου ζητῶν.

Μακρὰν τῶν ἄλλων, παρεκεῖ. εἰς τὴν κοιλίδα κάτω

Δετὸς εἰς ἵππος ἔβοσκε, εἰς Τοῦρκος ἴκοινάτο.

Ὁ Ἐλλην ἔθανάτωσε τὸν Τοῦρκον μαχητήν.

Τίς, Τούσον (¹) δὲν σ' ἔγνωρισεν ἀπὸ τὸν μέγαν κτύπον ;

Ταχὺς τὴν πέδην ἔκοψες, καὶ ἀναβάς τὸν ἵππον,

Εἰς τὸ βουνὸν ἐπέστρεψες μὲ λείαν ζηλευτήν.

Ἀπανταχοῦ ἔκτείνονται εἰς τὴν κοιλάδα σκότη.

Ἐσίγνοσάν τὰ κύμβαλα καὶ τ' ἄσματα κ' οἱ κρότοι,

Κ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ σπαρμένα

Πυρὰ ἡμισβεσμένα

¹) Ἐννοεῖ τὸν Τούσην Βέτσαρην, συγγενῆ τοῦ Μάρκου φονευθέντα ἐν Φελήρῳ τῷ 1827.

Ἐμφαίνουν ἀπροφύλακτον τὸν ὑπνον τοῦ στρατοῦ.

Οὐ πνος συνεχώνευσε τὴν τύρβην τὴν προτοῦ.

Πλὴν τίνες ἄντικρυ σκαλεύουν εἰς τὰ δάση;

Ἄκριτος ποία ταραχὴ τὸ φύλλωμα ταράσσει;

Ἀκούω κοῦφα βίηματα,

Σπαθία καὶ τουφέκια παντοῦ φεγγοβολοῦν.

Καὶ μὲν χρυσᾶ ἐνδύματα

Ὀπλῖται πρὸς τοῦ φύακος τὴν ὅχθην φοβολοῦν.

Οπου χωρίζουν τὸ βουνὸν καὶ τὴν κοιλάδα βράχοι,

Ἐκεῖ ὥμοι συνέρχονται γενναῖοι νυκτομάχοι,

Καὶ μένουν πυκνωμένοι,

Τὸ σκότος τὸ βαθὺ

Ο Μάρκος διαβαίνει,

Καὶ τοὺς μοιράζει σύνθημα! «Σκοτάδι» καὶ «Σπαθί».

Τοῦρκοι, δὲν τὸ προσμένετε τὸ φοβερὸν τὸ βράδυ!

Ω, τίς κλαυθμὸς καὶ θρῆνος

Ω, δυστυχῆς ἔκεινος,

Οστις ἐρωτηθῆ,

Καὶ δὲν εἰπῇ «Σκοτάδι»,

Καὶ δὲν εἰπῇ «Σπαθί».

Νῦξ ιερά, ποῦ ζώνεσαι μυστηριώδη σκότη,

Ποῦ ἔχεις τὸ ἀστρα φόρεμα καὶ τὴν σελήνην στέμμα,

Τοὺς κοιμωμένους νάρκονε μὲν ὑπνον μαγικόν,

Καὶ πρὸν χυθῆ τὸ αἷμα,

Πρὸν ἔκοαγοῦν οἱ κρότοι

Νανούριζέ τους μὲν δνειρά λαφύρων καὶ νικῶν.

Τὸ πτελέαν μεταξὺ συντρόφων κοιμωμένων,

Αγᾶς τις δασυγένειος ἔξυπνοσεν ἐν ζάλῃ.

Τοὺς δόθαλμοὺς του ἔτριψε, καὶ ἴδων τὸ πῦρ σβεσμένον.

Μὲ θολωμένα βλέμματα τὸν δοῦλον του ζητεῖ,

— Εξύπνα, ζῶν, ἔκραζεν· ή χθεσίνη κραιπάλη

Ακόμη σὲ κρατεῖ;

Λοξὰ δὲ Μάρκος θεωρῶν τὸν Τοῦρκον ἀναστάντα

Τὸν πλήντει λέγων. — Κάθαρία, κοιμήσου διὰ πάντα,

Καὶ σπεύδε εἰς ἄλλα θύματα

Καὶ ἀρχεται ἡ φοβερὰ πανήγυρις τῶν φόνων.

Δικάζουσα τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὰς σφαγάς αἰώνων

Τεσσάρων ἀδικήματα.

μία ἐπικρέμαται θολὴ σκιὰ. . Ἰδὲ τν
ῶς ἀνορθοὶ φρυάττουσα τὸν ἡμαγμένην χαῖτν.

Πῶς τριγυρνᾶ τὰ βλέμματα.

εἰν' ἔκεινη· ἀφοσες τὸν τόπον τῆς σφαγῆς σου,
αὶ ἥλθες. Ρήγα, νὰ ἴδῃς τοὺς μισοποὺς φονεῖς σου
Πινιγμένος εἰς τὰ αἷματα.

ξεῖα σάλπιγγος φωνὴ, κραυγαὶ πυρὰ καὶ κτύποι!
οὺς ἀγωγεῖς των ὁናንታς οἱ πτονθέντες ἵπποι,

Σκόπτουν τῆς γῆς τὰ χώματα.
αὶ σπινθηρίζουν πέταλα, καὶ σπινθηρίζουν λίθοι,
αὶ ἡ μεγάλη ταραχὴ ἀντίφωνος ἔχύθη

Εἰς ἄντρα καὶ κοιλώματα.

Ταν τὸν νύκτα καταιγὶς ἀνεμοδέρη πλοῖον,
αὶ φλέγωνται τὰ σύννεφα ὑπ' ἀστραπῶν μυρίων,
ἢ πλοῖον τότε φαίνεται εἰς τὸ ὑγρόν του μνῆμα

Μὲ τ' ἅρμενα σχισμένα.
οἱ ναυαγοὶ.. ὡς, δυστυχεῖς· πῶς εἰν' ἀπυλπισμένα

Τὰ πρόσωπα, οἱ τρόποι των...
ατὰ σκοπέλων φοβερῶν τοὺς ἀταθεῖ τὸ κῦμα,
Τὸ κῦμα τ' ἀδυσώπιτον.

Ἔδω ἐκπληκτικώτερον μυστήριον τέλειται.
αὶ ὅλα εἶναι φοβερά, ἡ λάμψις ἡ ἀγρία,
ἢ θυελλώδης θόρυβος, ὁ κρότος ὁ φρικτός.

Ἐδῶ ἡ γῆ κλονεῖται,
εἰς βιούσαλοι οὐαὶ σφάζωνται, ὡς νὰ βοοῦν θηρία
Ἐν μέσῳ τῆς νυκτός.

εἰς τὸν σκηνὴν τῆς ταραχῆς καὶ τῶν σκληρῶν ἀγώνων
Τὸ πᾶν ἀναστατώνεται.

Θαρρεῖ ὅτι εἰν' ἔχθρος του,
Καὶ σδελφὸν πληγόνων
Ἄπ' ἀδελφὸν πληγόνεται.

ὕτω καὶ πρόβατα δειλὰ, ἀν ἐπιπίπτη λύκος,
Μὲ λυπτρὰ βελάσματα
Ωθοῦνται πυκνωμένα.
κληρὸς ὁ λύκος, πλὴν πολλά, ἀφ' ἔαυτῶν σπρωγμένα,
Φονεύονται ἀδίκως
Εἰς τὰ κρημνῶδη χάπματα.

Ἐν φ τὸ πῦρ τὸ στράτευμα τῶν μουσουλμάνων φλέγει,
Εἰς ἔξ αὐτῶν ἡ προσταχθεὶς ἡ θέλων νὰ φοβήσῃ,
Διαλαλεῖ καὶ λέγει.

— Βαρεῖτε, μουσουλμάνοι!

Ο φέρων κεφαλὴν ὄκτὼ πουγγία θὰ κερδίσῃ,
Αλλ' ὅστις φέρει ζωντανὸν κερδίζει καὶ καφτάνι¹.

Στηρίζων τὴν παλάμην του εἰς τὸ βαρὺ τουφέκι,
Εἰς Ἐλλην τότε μαχητὴς τὸν πόλεμον ἀφίνει,

Καὶ ἀπὸ στήθη λάσια

Αὐτοὺς τοὺς λόγους χύνει.

— Ο φέρων Τούρκου κεφαλὴν κερδίζει ἐν φυσέκι,
Αν ζωντανὸν, διπλάσια.

Καὶ γέλωτος ἀκούεται ὁ θορυβώδης κρότος,

Πνίγων τὸ μῆσος πρόδει στιγμὴν, πλὴν πάλιν ἐπιστρέφει
Τὸ μῆσος φονικώτερον.

Ομοίως λάμπ' ἡ ἀστραπὴ χαράττουσα τὰ νέφη,
Καὶ γίνεται τὸ σκότος

Ακόμη φοβερώτερον.

Φεύγουν, γυρίζουν οἱ ἔχθροι ἀκέφαλοι καὶ κρύοι.

Εἰς μάτην τὰ προστάγματα

Καὶ τῶν κραυγῶν ἡ ζάλη,

Ο τρόμος, ὅστις τὴν ψυχήν καὶ σάρκα παραλύει,
Τὰ δένδρα μεταβαλλει.

Εἰς λογχοφόρα τόγματα.

Αλλ' ω, τὶ δρᾶμα παίζεται πρὸ τῆς σκνηῆς ἐκείνης!

Ο Μάρκος μὲ τοὺς δέκα του πανήγυριν ἀνοίγει....

Γυμνὸς ἀπὸ τὸ στρῶμά του πηδᾷ ὁ Τσαλατίνης,

Καὶ φεύγει... ποῦ νὰ φύγῃ;

Ποῦ φεύγων νὰ σωθῇ;

Παντοῦ συρίζ' ἡ σφαῖρα,

Καὶ λόγοι πλήττουν μυστικοὶ τὸν μυστικὸν δέρα!

«Σκοτάδι» καὶ «σπαθί».

Ἀπὸ τοῦ ὑπνου τιναχθεὶς τὴν λήθαργον ἀγκάλην

Ο κρύος Φόβος, ἐμψυσῶν τὸν τρόμον καὶ τὴν ζάλην,
Φρένας καὶ νοῦν λυμαίνεται.

1) Εἶδος ἐπανοφωρίου Τουρκικοῦ

δαίμων τις ἀόρατος εἰς τῆς νυκτὸς τὴν φρίκην
κτηριάζων τὴν φυγὴν κ' ἐπικροτῶν τὴν νίκην
Ἐπιβοᾶ καὶ μαίνεται.

οἵεις κρότον σύμμικτον βροντῶν κραυγῶν, τραυμάτων
ὅποιαι φοβεραὶ μυρμηκιὰ φασμάτων

Νυκτοπλανεῖς κυμαίνονται.

πῶς μεγαλοποιοῦν τὸ τερατῶδες δρᾶμα
μαύρην ὄψις τῆς νυκτὸς καὶ τὰ πυρὰ ποῦ ζυμα
Φωτοβολοῦν καὶ σβέννενται.

λοὶ Σκοδράνοι ἔπεσαν βάρη τῆς γῆς καὶ ὅλοι
Σκορπίουν οἱ λοιποί.

λέ ένα ἐκ τῶν ἔνδεκα Ἐλλήνων ἐφορμῶντα
Τυφλὸν εὐρῆκε βόλι,
Κ' οἱ δέκα τὸν πεσόντα
Κυκλώνουν σκυθρωποί.

ἄν φωτίζει προπομπὴν ἡ δύνουσα σελήνη,
Ὑποχωροῦν κ' οἱ ἄλλοι
Καὶ παύ' ἡ πρώτη ζάλη
Σπαθία δὲν συγκρούονται

«Σ κότάδι» καὶ «Σ παθί», ψιθυρισμοὶ καὶ θρῆνοι
Σιωπηλοὶ ἀκούονται
οιος μόνον, καθ' ὁδὸν ἄν Τοῦρκον ἀπαντήσῃ,
γίαν σύρει σπαθιάν καὶ δίχως νὰ συλήσῃ
Τὸ πτῶμα, πρὸς τὴν δάχιν
Οδεύει σιωπῶν.

φές ἡλίου δύοντος δ θεριστῆς γυρίζει,
ἄν που τύχῃ ἀπαντῶν μονήρη τινὰ στάχυν,
Ως πεδιάν θερίζει
Τὸν πάρεργον καρπόν.

νέος εἰς πολεμιστὴς δὲ φίλεπει τοὺς συντρόφους.
Ἡ δὲν νοεῖ ἀκόμα
Τριγύρω του τι γίνεται,
διαβαίνων φεύματα καὶ ἀναβαίνων λόφους
Μὲ σπινθοβόλον ὅμμα
Κατὰ φυγάδων χύνεται.
κ' ἔκει μακροσκελῆς πετῷ, καὶ ἡ σελήνη
ἄν νεφέλην υχίζουσα τὴν ὄψιν μεγαλύνει
Μὲ τ' ἀμυδρόν της φῶς.

Κ' ίδου τὰ φύλλα πορφυροῦν καὶ φοβολῆ μὲ τάχος
Εἰς γέρων νυκτομάχος.

*Οπλίτης ἀδελφός.

— Νεότης ἄφρων....Κάσκαρη, ποῦ σὲ πλανᾶ ὁ ζῆλος :
Σπεῦσον ταχύς· Τοῦρκοι πολλοί, οὐδεὶς τριγύρω φίλος,
Δύω νῦν δὲν φθάνομεν.

— Τί λέγεις, φεύγουν οἱ ἔχθροι, οἱ ικπταὶ ποῦ εἶναι ;
— 'Απὸ τῆς νίκης ἔσταξαν τὴν ποδιάν ὁδύναι.
'Ελθέ, καιρὸν μὴ χάνωμεν.

Γεώργιος Χ. Ζανοκώδητας

Η ΕΝ ΤΡΟΙΖΗΝΙ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

‘Η περιοχὴ ἐν ᾧ συνεκροτοῦντο αἱ συνεδριάστεις, ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐνοντο αἱ συσκέψεις καὶ αἱ ἀγορεύσεις, ἡ διεξαγωγὴ τῶν γραφικῶν ἐργασιῶν, ἡ δίκιτα τῶν περὶ τὴν Συνέλευσιν, πάντα ταῦτα φαίνονταί θέζαι ἀναμηνήσεως, διότι οἱ μὴ εύτυχήσαντες νὰ ἔδωσιν ἀθλοῦσσαν ‘Ελλάδα, ἀδυνατοῦσι νὰ φαντασθῶσι τὰς θλίψεις, τὰς στερήσεις, κακουχίας, πρὸς ἡς ἐπάλαιον οἱ ἀγωνιζόμενοι. Πολλάκις δὲν ἡ πίστη δὲν ὑπεστήριζε τὰς δυνάμεις, δὲν ἡ ἐλπὶς δὲν ἔχρησίμενη ἀντὶ ἀρτουρίου στέγην, δὲν ὁ ἔρως τῆς πατρίδος δὲν ἔθερμανεν αὐτοὺς γυμνητεύοντας ὥρᾳ γειμῶνος, δὲν περιεκάλυπτε περιπλανωμένους ἀσκεπεῖς ἐν καύσωνος, πολλάκις λέγω θὰ ἐφθόνουν τὸν θάνατον τῶν πεδίων μετρησάντων. Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν διετρίβουεν ἐν ‘Ερμιόνῃ αἱ συνεδριάστεις συνεκροτοῦντο ἐντὸς προμήκους αἰθούσης, δόπου ἐκαθήμεθα συσσωρευοντο ἀναμέζ, διεσταυρουμένους ἔχοντες τοὺς πόδας. Οἱ δὲ ὄντορες, δοσθελοντες ἡγορεύσωσι, στηρίζοντες ὅλόκληρον τὴν προτομὴν ἡ πλατεία τῆς ἑτέρας τῶν γειτῶν ἡ κατέμπροσθεν καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἡγείοντο πνευστιῶντες, δὲν μάλιστα ἦσαν γέροντες πολύσαρκοι, νοῦς ἀνεπιθύμητος ποδῶν. οἵτινες ναρκούμενοι συνήθωσαν ἐν τῆς χαμαιζής ἐκείνης κατακλίσεως ἀνέπτυσσον περιέργως καὶ ζωηρότατα καθίστηκαν τὸν τοῖχον, ἢ σοι προνοητικῶτεροι τῶν ἀλλων ἔφερον μαγγραφας! Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων διεκρίνετο τις Βασίλειος Μπαρζής καὶ διεκρίνετο οὐ μόνον ἐπὶ προνοίᾳ μαγγούρικη, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ «πολλούμονι Νείλῳ» εὐγλωττίας· διεκρίνετο τις Βασίλειος αὐτός, ‘Ηρακλῆς τὸ ἀνάστητο Στέντωρ τὴν φωνήν, ἥρχετο πάντοτε, ἐφόδιον ἔχων ῥάβδον πολλούς.

νικήν εύπαγη ἀναθείνουσιν μέχρι πώγωνος, ἐφ' ἣς στηρίζων ἀμφοτέρους τοὺς βραχίονας, διέχεεν ὡς ἀπὸ βήματος ὑψηλοῦ χρυσᾶ νάματα χρυσορύτου ῥητορείας.

Ἄλλ' ἐν Τροιζῆνι, δόπου τὸ στῖφος τῶν διπλασίων καὶ τριπλασίων πληρεξουσίων ἀπετέλει ὀλόκληρον φάλαγγα, περιέχουσαν καὶ στρατηγούς, καὶ συνταγματάρχας, καὶ χιλιάρχους καὶ λοχαγούς μαχομένους οὐχὶ πρὸς τὸν μαχαίραν καὶ πυρὶ ἐρημοῦντα τὴν Πελοπόννησον. Ἰεραίμην ἦ πρὸς τὸν ἀπειλοῦντα τὴν κλεινὴν Ἀκρόπολιν Κιουταχῆν, ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους, ποῦ αἴθουσα χωρητικὴ τοσούτου ἀρειμανίου πλήθους; Διότι τὴν εὑρυχωροτέραν οἰκίαν τοῦ χωριδίου κατέφκει ὁ πρόσδρος τῆς συνέλευσεως, καὶ αὐτήν, ὀλόκληρην ἵσως, ἡδύνατο νὰ περιλάβῃ τὸ ἔλαχιστον τῶν δωματίων τοῦ ἐν Ἀθήναις βουλευτηρίου. Ὁθεν ἀπεφασίσθη νὰ μετασκευασθῇ εἰς χῶρον συνεδριάσεων κῆπός τις παρακείμενος.

Ἄλλ' ἵσως νομίσῃ ὁ ἀναγνώστης, διτὶ διὰ τὴν μετασκευὴν ταύτην ἐγένετο χρεία νὰ συνεννοθῶσι τὰ ὑπουργεῖα τῶν Στρατιωτικῶν, τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῶν Ἐσωτερικῶν, ν' ἀνταλλαγῶσιν ἔγγραφα, νὰ ὀνομασθῶσιν ἐπιτροπαὶ ἀρχιτεκτόνων καὶ μηχανικῶν, νὰ συνταχθῶσιν σχέδια καὶ προϋπολογισμοί, καὶ νὰ ἐκδοθῶσιν ἐντάλματα· τοιαύτη δρμας ἐνέργεια ἦτο ἀγνώστος τὸν χρόνον ἐκεῖνον.

Ολίγῳ δοκοὶ μετακομισθεῖσαι ὑπὸ στρατιωτῶν, ἔχοησίμευσαν ἐντὶ ἐδρῶν εἰς τοὺς λογαδάς τοῦ ἔθνους. Συνετελέσθη δὲ ἡ ἀιάταξις τῆς αἰθίουσῆς ὡς ἔντεις: Αἱ δοκοί, τεθεῖσαι τετραγώνως, ὅπως ἐφάπτεται κατὰ τὰς ἄκρας ἡ μία τῆς ἀλλης ἐσχημάτιζον περιοχήν, πρὸς τὸ κεντρὸν σχεδὸν ἡς τινας ἀνυψοῦτο εὐρύκλαδος καὶ χλοερὰ λεμονέα. Οἱ δὲ πρόσδροις, καθήμενοι ἐπὶ θρανίους ἀγροίκως κατεσκευασμένου, ἐστήριζε τὴν ὁράχιν ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τῆς λεμονέκς ταύτης, ἡς οἱ εὐθαλεῖς κλῶνες ἐξαπλούμενοι ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἐπεῖχον τόπον πλατείας καὶ εὐώδους σκιάδος ὥραιοτέρας καὶ τῶν οὐρανῶν τῶν βασιλικῶν θρόνων. Μικρὰ δὲ τράπεζα, ἀγροίκως ἐπίστης, ξυλουργῆθεῖσα, ἔκειτο ἐνώπιον τοῦ προέδρου, καὶ ἐπὶ αὐτῆς ἔλαμψεν ὁ κώδων τῆς εὐταξίας, ἣν δύμας σπανίως παρεισῆγεν εἰς τὸ δυσήνιον ἐκεῖνο πλήθος. Καὶ δεξιὰ μὲν τοῦ προέδρου ἐκάθητο κατὰ γῆθι πλοιόδην ὁ γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως ἀναδιφῶν καὶ μελαίνων χριτία· ἔτερος δὲ γραμματεὺς ἴσταμενος, ὅρθιος ἐξ εὐωνύμων, ἀνεγίνωσκε τὰ πρακτικά, τὰς ἀναφορὰς καὶ εἰ τι ἄλλο ἔγγραφον. Εκ δεξιῶν δὲ πάλιν, βήματά τινα μακράν, ἔθαλε καὶ ἐτέρα λεμονέα, δισχιδῆ ἔχουσα τὸν κορμόν, εἰς ὃν ἀναπηδῶν καὶ καθήμενος ὁ γέρων Κολοκοτρώνης, τὸ μέτωπον ἔχων ἐπηρμένον καὶ σύνοφρον, τὸ ἥθος ἀκακον, τὴν φωνὴν βροντώδην, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε ἀδρυπτον, καὶ τοὺς πόδας παλιμπλανεῖς, ἐπώπτευεν ὡς ἄλλος Ξέρξης, οὐχὶ τὴν μάχην

τῆς Σαλαμίνος, ἀλλὰ τὴν μηταιόσπουδον τῆς Τροιζήνος λογομάχικν.

Περὶ δὲ τὰς τέσσαρας πλευράς, ἐντὸς δάσους λεμονεῶν, ἐκάθηντο οἱ πληρεζούσιοι παντοειδές ἔνδυμα φέροντες καὶ φουστανέλλας, καὶ βάσας, καὶ φραγκικὰ καὶ κάνδες² ἀσιατικούς καὶ βράκας, καὶ ἀρνακίδας, ἢ καπότας. Οἱ μὲν κατηφεῖς καὶ σιγαλοί, ἐμέτρουν τὰ σφαιρίδια τῶν κομβολογίων αὐτῶν, ἀναμετροῦντες ἵσως κατὰ διάνοιαν τὰς συμφοράς τῆς πατρίδος· οἱ δέ, συνδιαλεγόμενοι ἐντόνως ἐπελαμβάνοντο καὶ νομοθετικῶν καὶ διοικητικῶν καὶ στρατιωτικῶν ζητημάτων, ὡς εἰς ἔζων μεταξὺ πολιτείας γαληνιώσῃς, ὡς εἰς μὴ κατέκλυζεν δὲ ἔχθρος τὴν Ἑλλάδαν καὶ ἄλλοι, λίαν εὐάριθμοι, σείοντες τὴν κεφαλήν, ἐμκρήσουν δὲ οὐ πέρ πᾶν ἄλλο ἥσθανοντο τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, καὶ ἕσπευδον τὸ τέλος τῶν ἀκαίρων καὶ ἐθνοβλαβῶν συζητήσεων.

Πέρον δὲ τοῦ βουλευτικοῦ περιβόλου, πρὸς τὸ στενὸν καὶ χθαμαλὸν θυρίδιον, δι' οὗ καὶ οἱ βραχύτεροι εἰσῆρχοντο διχοτομοῦντες τὸ σώμα, ἀκροστάτι τινες ὅρθιοι, ἐνέκρινον ἢ κατέκρινον ἐν σιωπῇ τὰ λεγόμενα περὶ δὲ τὸ φράγμα τοῦ κάπου οἱ στρατιῶται τοῦ φρουράργου τῆς Συγελεύσεως Νικηταρᾶ, προεστάτευον τῶν πατέρων τοῦ ἔθνους· ἢ ἀποδοκιμασία σύμως ἢ ἢ ἔγκρισις αὐτῶν ἐγίνετο ἐμφαντικῶτερον. Καὶ ποτε ἀγορεύσαντος τοῦ διδασκάλου Γενναδίου κατὰ τῶν τίτλων, καὶ εἰπόντος εὐτραπέλως δὲ οὕτε δὲ Μαυροκορδάτος, οὕτε δὲ Κουντουριώτης, οὕτε δὲ Κοιλέττης, οὕτε ἄλλος τις τῶν προύχόντων ἥσχαν πυγολακμπίδες ἵνα ὀνομάζωνται ἐκλαμπρότατοι, οἱ στρατιῶται ἐπευρήμησαν, καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυτιν τῆς συνεδριάσεως ἡμιλλῶντο τίς νὰ προσφέρῃ καφέν πρὸς τὸν ἀδυσώπητον ἑκείνον δημοκράτην.

Καὶ μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν μία μόνη γυνὴ, ἡ ἀντιστράτηγος Μαντώ Μαυρογένειος, ἡτις πωλήσασα τὰ ἐν Μυκόνῳ ὑπάρχοντα αὐτῆς, ὡρμήσεν εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἀγώνος φοροῦσα μέλαιναν ἐσθῆτα χρυσοπάρυφον καὶ πῖλον εὐρωπαϊκόν, οὐχὶ βεβαίως τοῦ τελευταίου τῶν Παρισιων συρμόος, καὶ διὰ νευμάτων αἰτουμένη τὴν ἀνάγνωσιν τῆς οὐδέποτε ἀνγυνωσθείσης κατὰ τοῦ Ψυλλάντου ἀναφορᾶς αὐτῆς, ἐφαίνετο προοιωνιζομένη τὸν χρόνον καθ ὃν οἱ κοινωνικοὶ Ἀθηναί Δύσεως θεσμοὶ ἐμελλον νὰ κατισχύσωσι· τῆς ἀπειροκάλου αὐτηρότητος τῆς Ἀσίας.

Τοικύτη ἐν συνόψει ἡ φυσιογνωμία τοῦ αὐτοσχεδίου βουλευτηρίου. Έκεῖ ὑπὸ τοὺς κειθαλεῖς καὶ ἀρωματικούς κλέδους, οἵτινες οὕτε τοῦ

1) Κάνδις = Ηερσικὸν ἐπανωφέριον μὲ γειρόν, ὁ κοινῶς λεγόμενος τζουκάπες.

ηλίου τὸς φλογερὰς ἀκτίνας, οἵτε τῶν νεφῶν τοὺς ψυχροὺς σταλαγμοὺς
θέουν ν' ἀντικρούσωσιν, ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς ἀγροίκου ἐκείνης τραπέζης,
ώρκιαθησαν καὶ ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τσώρτς, οὓς ὡς σωτῆρας ὑπεδέχθημεν
δακρύοντες· ἐκεῖ ὑπεγράψη τὸ φύφισμα, δι' οὐ ἀνηγορεύθη Κυβερνήτης
τῆς Ἑλλάδος ὁ Καποδίστριας, καὶ ἐκεῖθεν καταβάντες ἀθρόοι καὶ κα-
τηφεῖς εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Πόρου ἀκτήν, προεπέμψαμεν τοῦ Καραϊ-
σκάκη τὴν σκιάν, καὶ προεπέμψαμεν κοπτόμενοι, διότι ἐβλέπομεν συ-
αποθήκουσαν καὶ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐλευθερίαν.

Φέρε δὲ ἕδωμεν καὶ πῶς ἐγίνοντο αἱ συζητήσεις. Πρόεδρος τῆς Συ-
νελεύσεως εἶχεν ἐκλεγθῆ ἀπὸ τῆς Ἐρμιόνης ὅτι ὁ Γ. Σισίνης, ἐκ τῶν
ἐγκρίτων ή μᾶλλον ὁ ἐγκριτώτατος τῶν προεστώτων τῆς Ἡλείας,
ἦστις μετερχόμενος πρὸ τοῦ ἀγῶνος τὸν ἱατρόν, καὶ ἐνεκκ τούτου πα-
ραχτρίεις μετὰ μεγάλων καὶ μικρῶν, ἀπέβαλε τὸν τύφον δι' οὐ διεκρί-
νοντο οἱ δοῦλοι κοτζαμπασίδες, καὶ ἐφέρετο πρὸς πάντας προσηγῶς.
Ὕγαπα τοὺς λογίους συνδιελέγετο ἀσμένως μετ' αὐτῶν, καὶ ἡκροῦτο
μετὰ προσοχῆς, διότι, εἰ καὶ πριεθικῶς τὴν ἡλικίαν, ἔσωζε πολλὴν
ζωηρότητα πνεύματος. Εἶχε δὲ τὸ ἀνάστημα μικρόν, τοὺς δρθαλμοὺς
εμπύρους, καὶ πειπλανεῖς, καὶ τὸ ὑπ' αὐτοὺς πρόσωπον ἐσχημάτιζεν
ἡμίσεληνον, ἦς τὰς δύο ἄκρας ἀπετέλουν ἡ φίς καὶ ὁ πώγων, τὸ δὲ
κέντρον τὸ γαδὸν στόμα. Ἐρχόμενος δρομαίως εἰς τὸν τόπον τῶν συνε-
δριάσεων ἐκάθητο πάραυτα ἐπὶ τῆς ἔδρας καὶ ἀναλαμβάνων τὸν κώδωνα
ἔδιδε τὸ σημεῖον τῆς ἐνάρξεως. Καὶ εὐθὺς ἀνεγινώσκοντο τὰ πρακτικά,
ὅτινα ἐγράφοντο συγκριτικά.

Αἱ συζητήσεις ἐγίνοντο ἀτάκτως, διότι μὴ ὑπάρχοντος βήματος, οἱ
μὲν ἡγρέων συγχρόνως, οἱ δὲ ἀπετείνοντο οὐχὶ πρὸς τὸν πρόεδρον ἀλλὰ
πρὸς καλλήλους καὶ συνίστων δάλογον καὶ ἄλλοι, ἀντιποιούμενοι προε-
δρικῶν καθηκόντων ἐπέπληττον καὶ ἐπέταττον σιωπήν, καὶ ἀνεκρύγαζον
ιὰ σημανθῆ ὁ κώδων. Καὶ ὅτε ἥκμαζεν ἡ συμπλοκή, ὁ πρόεδρος ἐξα-
πτόμενος ἀνήρπεζε τὸν κώδωνα διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ ἐκροτάλει ἀκατά-
σχετος, καὶ ὡς καταρράκται εξήρχοντο ἐκ τῶν ἴσχυντων αὐτοῦ χειλέων
προστάγματα δυσδιάκριτα· ἐνῷ διὰ τῆς ἑτέρας ἔδιδε πρὸς τὸν ἔξ αρι-
στερῶν γραμματέα τὸ προστυχὸν ἔγγραφον, καὶ γρονθοκοπῶν λάθρως
τὸ στήθος αὐτοῦ, διέταττε νὰ ἀναγνωσθῇ βροντοφωνίας, διποις διὰ τῆς
φωνῆς καταβάλῃ τὸν θόρυβον. "Ω! τὸ στήθος μου ἀναμιμνήσκεται
μετὰ πόθου τὰ γενναῖα γρονθοκοπήματα τοῦ φιλοπάτριδος γέροντος.

Τότε δὴ τότε ἐξερρήγνυτο δύκιν κεραυνοῦ ἡ φωνὴ τοῦ στέντορος
Μπαζλή, ἐνῷ πάντα ἥσαν ἐκτακτα· καὶ ἀνάστημα, καὶ μακρόθριξ
μύσταξ, καὶ μυωδές βραχίονες, καὶ μακρόσκελεῖς πόδες, καὶ ἀδολε-
σχία, καὶ σκαιότης καὶ σμάθεια.

Τὰ δὲ πρακτικὰ συνταττόμενα ἐκ μνήμης ὑπὸ τοῦ πρώτου γραμμα-
(ΤΟΜΟΣ Β')

τέως τῆς Συνελεύσεως ἐν τῷ γραφείῳ, διπερ ἐχρησίμευεν αὐτῷ καὶ ἀντικείμενος, ἔγράφοντο, ὡς εἶπον, συνοπτικῶς. Ὁ γραμματεὺς οὗτος, πέντε ώρας καὶ οἱ λοιποί, κλίνην ἄμμα δὲ καὶ σκίμποδα ἔχων τάπητα πολύθυρον καὶ πεντήρον, ἔξεγειρόμενος τὸ πρωτεύοντες τοὺς ὕψους διετοῦ αἰγάλευχος ἐπενδύτου, δστις, ἥντις πρὸ μικροῦ, ἐχρησίμευεν κύτῳ ἀντινυκτερινοῦ σκεπάσματος, καὶ ἀνάπτων σπιθαμίαιν καπνοσύριγγα, ἥροφῶν δὲ καὶ καφέ κυαθίσκον ῥράκισ, μετεσκεύαζε τὸ ἐν τῶν γονάτεων τράπεζαν ἐφ' ἣς στηρίζων τὸν χάρτην συνέταττε τὰ πρακτικά.

N. Δραγούμης.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ

Ἐγεννήθη ἐν Μηλιαῖς τῆς Θετταλομαγνησίας κατὰ τὸ 1753 ἔτος ἐγονέων ἀξιοτίμων δειξικῶν δὲ ἐκ παιδὸς εὐφύειν ἔξαρτετον καὶ κλίσιν εἰς τὰ μαθήματα προσῆλθη ὑπὸ τῶν γονέων αὐτοῦ εἰς τὸν ἑλληνικὸν διδάσκαλον τῆς πατρίδος των "Ανθιμον, διὸν νὰ διδχθῇ παρ' αὐτῷ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ προτελεσθῇ εἰς τὴν ἱεροσύνην." Ἐνταῦθα στοιχειώθησαν ὁ Κωνσταντᾶς κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, νέος ἔτι ἐν δύθη τὸ κληρικὸν σχῆμα, χειροτονιθεὶς ἱεροδιάκονος. "Ἐπειτα δὲ μετέβη πρὸς τελειοτέραν του παιδεύσιν εἰς τὸ ὑπὸ τὴν σχολαρχίαν Νικολάου τοῦ Κασσαβέτου ἀκμάζον τότε σχολεῖον τῆς Ζαχορᾶς, διόπου πρὸ αὐτοῦ καὶ οἱ πατριάρχαι Προκόπιος καὶ Καλλίνικος καὶ ὁ πρῶτος τῆς Δημητριάδος Μητροπολίτης Γρηγόριος, καὶ οἱ ἀδελφοὶ Λαζαράται Εὐστάθιος καὶ Γεώργιος, οἱ ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ διαπρέψαντες, καὶ Ρήγας ὁ Φεραρίτης, ἡττησαν τὰ πρῶτα τῆς παιδείας τῶν νάματα. Ἐκεῖθεν διὰ πάθον εύρυτερας μαθήσεως εἰς Βλαχίαν ἀποδημήσας ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ εὐκλεῶς σχολαρχοῦντι τότε ἐν Βουκουρεστίῳ Νεοφύτῳ τὸ Καυσοκαλυβίτη, καὶ παρ' αὐτῷ τὴν ἑλληνικὴν γραμματικήν, τὴν ῥήτορικὴν καὶ πᾶσαν τὴν ἐγκύκλιον κκλουμένην παιδείαν ἔξεπαιδεύθη, καὶ τῶν ὁμιλητῶν τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς ἔξοχος καὶ προσφιλέστατος ἀνερεύθη. διὸ καὶ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν ἐκείνου, τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ σχολαρχικῆς καθέδρας διάδοχος ἔξελέχθη ὁ Κωνσταντᾶς, καὶ πολλῆς τιμῆς ἤζησθη παρὰ τοῦ τότε τῆς Βλαχίας ἡγεμονεύσαντος. Διψῶν ἐπιστήμητος ὑψηλοτέραν ἀπεφάσισε μετ' ὀλίγον νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν σοφὴν Γερμανίαν καὶ ἀναχωρήσας κατὰ τὸ 1790 ἔτος εἰς Βιέννην, διέμεινεν ἐν αὐτῇ δύο περίπου ἔτη, διδάσκων τοὺς υἱούς, ὅμογενῶν τινῶν ἐμπόρων, καὶ διδάσκομένεος τάς τε εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ τὰς γενικὰς ἐπιστήμας. Ἀκαλούθως μετέβη εἰς τὴν τότε ἀκμάζουσαν Ἀκαδημίαν τῆς "Αλλης, διηνὸν ἀκροατοῦ τὴν ὑψηλοτέραν φιλοσοφίαν καὶ τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας, ἀλλ' ἔχων ὑγείαν ἀκροσφαλῆ, καὶ πάσχων αἷμοπτον

σίαν παρεκινήθη ύπό τῶν ἵστρῶν νὰ καταλείπῃ μετὰ βραχεῖκη διαμονὴν τὸ δόρειον τῆς "Αλλης κλίμα καὶ νὰ ζητήσῃ θεραπείαν τοῦ πάθους του ὑπὸ οὐρανὸν εὔδιον καὶ θερμότερον· οὕτως δὲ Κωνσταντᾶς ἡναγκάσθη νὰ κατεχθῇ εἰς Πατάσιον, ὅπου εὑρὼν παρχμαθίαν τινὰ τοῦ νοσηματός του διέτριψε χρόνον ίκανὸν ἀκροώμενος· ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τὰς γενικὰς ἐπιστήμας.

"Ἐπειδὴ δὲ τῆς διηνεκοῦς μελέτης οἱ πόνοι ἐπέτειναν πάλιν τὸ πάθος του, ἀπεφάσισε, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν μαθημάτων του, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς φίλης πατρίδος του· ἡ ἀνεσις τῶν μόρθων, ὁ ζωογόνος ἀλλὰ τῆς πατρίδος, τῆς ζώσις γηραιᾶς αὐτοῦ μητρὸς ἡ πεφροντισμένη περίθαλψις, ἐνήργησαν θαυματάν τινὰ μεταβολὴν εἰς τὴν κακηκτικὴν τοῦ σώματός του κατάστασιν, καὶ ὁ Κωνσταντᾶς ἀπαλλαγεὶς κατ' ὄλιγον τοῦ πάθους του, ἀπέκτησε τὴν σιδηρᾶν ἔκείνην ὑγείαν, οἵτις ἔμελλε νὰ μείνῃ ἀχώριστος σύντροφὸς του καθ' ὅλον τοῦ μακροῦ βίου του τὸ διάστημα. "Αμας ἀναρρωθεὶς προσεκλήθη δημόσιος διδάσκαλος εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Ἀμπελακίων. Μεταβὰς ἐκεῖσε, καὶ χρόνον ίκανὸν σχολαρχήσας, εἴλκυστε διὰ τῆς φήμης του πολλαχόθεν πολλοὺς θεοὺς φιλομαθεῖς, καὶ διὰ τῆς σοφῆς καὶ ἀκριβεστάτης του διδασκαλίας πολλοὺς τῶν προςφυιτησάντων ἐφώτισεν. Ἐοίδαξε δὲ οὐχὶ μόνον τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν, τὴν δόποιαν κατὰ Βάθος ἐγίνωσκε καὶ μετὰ πολλῆς κομψότητος ἔγραψεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴταλικήν, καὶ τὰ μαθηματικά, καὶ τὴν φιλοσοφίαν, εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ὁποίας ἔξελεγεν ὀδηγὸν τὸν Σοάζιον. Καταλιπὼν ἀκολούθως τὰ Ἀμπελάκια, ἀπεδήμασε κατὰ τὸ 1803 ἔτος εἰς Βιέννην, ζητῶν νέαν τοῦ πνεύματός του τροφὴν εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῶν δημοσίων βιβλιοθηκῶν, καὶ σκοπῶν νὰ ἐκδώσῃ τὴν δόποιαν εἰχεις μεταφράσει φιλοσοφίαν τοῦ Σοάζιου· ἔτυχον τότε διατρίβοντες ἐν Βιέννη καὶ ἀλλοι ἐκ Θεσσαλίας λόγιοι, "Ανθίμος ὁ Γαζῆς, Δανιὴλ ὁ Φιλιππίδης, Στέφανος ὁ Δούγκας, Δημήτριος δὲ Ἀλεξανδρίδης καὶ Ζήτης Κάρδας ὁ ἵστρος, πάντες ζηλωταὶ τοῦ φωτισμοῦ τῶν ὁμογενῶν. Αἱ μετὰ τούτων περὶ τῆς παιδείας καθημερινὰ καὶ συνδιαλέξεις τοῦ Κωνσταντᾶ περήγαγον τὴν κοινὴν αὐτῶν βουλὴν καὶ ἀπόφασιν τοῦ νὰ ἐπιχειρισθῶσι τὴν σύστασιν Ἀκαδημίας ἐν Θεσσαλίᾳ εἰς τὴν δόποιαν ἔμελλον νὰ διδάσκωνται· ὅπ' ἀρτῶν ἡ Ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ φιλολογία, καὶ οἱ μαθηματικαὶ καὶ φυσικαὶ ἐπιστήμαι.

"Ἡ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τολμηρὸς αὐτὴν βουλὴν ἐφάνη εἰς τὸν θεοφοιοτάτων αὐτῶν εὐκατόρθωτος, ἀφ' οὗ τινες μάλιστα τῶν ὁμογενῶν μεγαλεμπόρων, εἰς τοὺς δόποιους τὴν ἐκοινοποίησαν, ὑπεσχέθησαν τὴν γενναίαν τῶν συνδρομὴν καὶ προεθυμήθησαν νὰ καταβάλωσιν ἀμέσως τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα εἰς ἀγορὰν βιβλίων, ἐργαλείων τῆς φυσικῆς καὶ χημείας, συλλογῶν φυσιογραφικῶν καὶ ἀλλων εἰς διδασκαλίαν ἀναγ-

καίων." Οθεν ταῦτα μὲν ἀγορασθέντα ἐστάλησαν εἰς Ζαγοράν, ὁ δὲ Δούγκας ἐνεκρίθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς Βλαχίαν καὶ ἔκειθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ λάβῃ, διὰ συνεργίας τῶν ἔκει φίλων του, τὴν εἰς σύστασιν τοῦ ὑψηλοτέρου τούτου καὶ καινοφανοῦς σχολείου ἀπαιτούμενην ἀδειαν τοῦ Σουλτάνου. Κατόπιν τούτου μετέβη καὶ ὁ Κωνσταντῖς ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ εἰς Βυζάντιον. 'Αλλ' ἀμφότεροι εὗρον ἐκ τῆς φιλυπόπτου διαθέσεως τῶν κρατούντων τηλικαῦτα προσκόμματα, δύοτα οὕτε ὅ διακκῆς ζῆταις τῶν οὕτε ἡ ἴσχυρὰ μεσιτεία τῶν φίλων των ἡδύνατο νὰ ὑπερικήσῃ Ματαιωθέντος οὕτω τοῦ σκοποῦ, διὸ ὁ Κωνσταντῖς ἐπεσκέψθη ταῦτας τοῦ Βοσπόρου, ἡ οἱρά Σύνοδος καὶ εἰς πρόκριτοι τοῦ ἔθνους, παρατῶν δύοιν οὕτοις ἔνεκα τῆς βασίμου παιδείας καὶ ἀγγινοίας του ἡγαπήθη καὶ ἐτιμήθη, προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἀναδεχθῇ τὴν σχολαρχίαν τοῦ κατοτὸν Ξηράν λεγομενην Πηγήν (Κουρούτζεσμέ) σχολείου τοῦ γένους καὶ μισθὸν ἀδρὸν προσφέροντες εἰς αὐτὸν : αἱ ὑποσχέσεις μεγαλητέρων ἀραιῶν προστιθέντες. 'Αλλ' ὁ Κωνσταντῖς φιλοχρυμματίας καὶ φιλοδοξίας ἀλλότριος ὅν, ἀνένευσε πρὸς τὴν πρόσκλησιν ταύτην, καὶ ἀπεράσισε να ἐπανέλθῃ εἰς τὸ Πόλιον· τοῦτο μὲν κρίνων συντελεστικωτέραν εἰς τὴν ἐκληητικὴν παλιγγενεσίαν τὴν σύστασιν σχελείων εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Ἐλλάδος, τοῦτο δὲ ἐμψυχούμενος ὑπὸ τοῦ ἐν Βιέννη τότε ἐφημερεύοντος ἀρχιμανδρίτου Ἀνθίμου τοῦ Γαζῆ, διτις μετά τὴν ματαίωσιν τοῦ περὶ Ἀκαδημίας σχεδίου, ἐπόλιπιζεν αὐτὸν, διτις ἂθελε δυνηθῆ νὰ συναγάγῃ ἐξ ἐράνων τῶν φιλογενῶν τὴν ἀπαιτούμενην χρηματειαὴν δαπάνην εἰς σύστασιν καὶ συντήρησιν λυκείου τινός ἐπὶ τοῦ Ι. ηλίου.

"Ανισθι τῆς κώμης τῶν Μηλιῶν κεῖται τερπνόν τι μονήδριον ἐπ' ὄντο ματι τοῦ ἀγίου Νικολάου τιμώμενον. Τὸ ταπεινὸν κελλίον τοῦ μονυδρίου ἔξελεξεν εἰς κατοικίαν του ὁ δλιγχρόκεστατος Κωνσταντῖς· ὑπὸ δὲ τὴν σκιὰν τῆς τανάτις καὶ πυκνοφύλλου δρυὸς ἐπὶ στοιβάδος καθήκενος ἐδίδασκεν ἀπὸ πρώτης ἔως ἐσπέρας τοὺς πανταχόθεν προσερχομένους νέους οὐδένα παρ' οὐδενὸς λαμβάνων μισθὸν τῆς πολυτίμου διδασκαλίας του Μόλις μετά τινα ἔτη ἡδυνήθη ὁ Γαζῆς νὰ πέμψῃ εἰς τὸν Κωνσταντῖτην ὀλίγον ἀργύριον ἐκ τῶν ἐν Βιέννη καὶ ἀλλαχοῦ γενομένων ἐράνων, παραργγελλων αὐτῷ νὰ ἀρχίσῃ τὴν οἰκοδομὴν τρῦ λυκείου καὶ ὑπισχνούμενος νὰ στείλῃ ἀκολούθως εἰς αὐτὸν τὰ εἰς ἀποκεράτωσιν τοῦ ἔγρου ἀρχοῦντα. 'Ο Κωνσταντῖς προθύμως ἐπεχειρίσθη τὴν οἰκοδομὴν ἀναδεγμένης πρὸς τὴν πολυκόπιφ διδασκαλίχ τῶν νέων καὶ τὴν καματηρὰν ἐπτῶν οἰκοδομῶν ἐπιστασίαν. Περατώσας δὲ διὰ τοῦ ἀκριμάτου ζήλου τοτὸ ἔρον προσεδόκα τὴν ἔκεισιν τοῦ Γαζῆ, διὰ νὰ κανονισθῇ τὸ Λύκειον καὶ τετῆῃ εἰς ἐνεργειαν πλήρη. Κατεβη τέλος πάντων κατά τοις 181 ἔτοις ὁ πρὸ πολλοῦ προσδοκώμενος Γαζῆς· αλλὰ κατέβη παρ' ἐπίδικ μετερας κενάς, δικανήσας εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν βιβλίων καὶ ὀργάνων, τι-

όποτε είχε προπέμψει, πάντα τὰ ἐκ τῶν ἑράνων περιλειπό· εναὶ χρήματα· οὕτω τὸ Λύκειον ἔμεινε χωρίς τίνος βιοθείας καὶ οὐχὶ μόνον ἔματαιοῦτο ἡ ἐλπὶς τῆς προσκλήσεως καὶ ὅλων διδασκαλῶν εἰς συμπλήρωσιν τῆς διδασκαλίας, ὅλλα καὶ οἱ δύο παρόντες διδάσκαλοι, δ.τε Κωνσταντᾶς καὶ ὁ Γαζῆς, ἔμενον παντὸς πόρου ἔστερημένοι. Άεν ἥθυμης πρὸς τοῦτο ὁ Κωνσταντᾶς, οὔτε ἥθελησε νὰ ἐπιβιωύῃ μὲ διδασκαλικὴν μιτθοδοσίαν τὸ δημόσιον τακμείον τῆς, ἔνεκχ τῶν περιστάσεων, καταχρέον τότε πατρίδος του· ἔξηνεγκεν ἐκ τοῦ ἐλαφροῦ κιβωτίου του τὰ ὀλίγα λείψανα τῶν ἐν τῇ γεύτητι αὐτοῦ, διὰ πολυμόρθου διδασκαλίας προσκτηθεντῶν γρηγοριών καὶ προστέθηκεν αὐτὰς εἰς τὸ κεφάλαιον τὸ ὄποιον ἔξικοῦ ὅρος τὸν αὐτὸν σκοπὸν κατέβαλεν ὁ Γαζῆς. Διὰ τῶν γρημάτων τούτων ἥγοράσθη ἐλαϊόν τις μοναστηριακός, ἐκ τῆς προσόδου τοῦ ὄποιού ἔμελλον οἱ διδάσκαλοι νὰ ζῶσιν ὀλιγαρκῶς. Οὕτως ὁ Κωνσταντᾶς ἔξηκο λούθησε διδασκαλὸν ἀμισθί ἐν τῷ ῥηθέντι σχολείῳ τὰ ὑψηλότερα μαθήματα, φωτίζων τοὺς πανταχόθεν προσφοιτῶντας νέους καὶ εὐεργετῶν διὰ τῆς σφῆς ἀκαμάτου διδασκαλίας του καὶ τὴν ἴδιαιτέραν του πατρίδα, καὶ ὀλόκληρον τὸ ἔθνος μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ σάλπιγξ τῆς ἔθνεγερσίκ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἥχησῃ ἐκκαλοῦσσα ἀπὸ τῶν τάφων τὴν ἔξι αἰώνων ἐν αὐτοῖς τεθαμμένην ἐλευθερίαν. Ὁ Κωνσταντᾶς συμμερισθεὶς αὐτὴν ἐλαβεν εἰς χεῖρας τὸς καλαμον καὶ ἔγραψε πανταχοῦ προτρέπων εἰς ὅμονοιαν καὶ ἀγάπην. Παραχληθεὶς ὑπὲ τῶν ἐν Θετταλομχηνοῖς προύχόντων ἀπῆλθεν εἰς Ψ'χρὰ διὰ νὰ ἀγοράσῃ πολεμικὰς ἀποσκευάς, καὶ νὸς πείσῃ τοὺς κατοίκους τῆς νῆσου πρὸς ἀποστολὴν πλοίων. Ἔν τῷ μεταξὺ ὁ Δράμυλης εἰσβαλὼν εἰς τὴν ἀτυχῆ ταύτην χώραν παρέδωκεν τὰ πάντα εἰς τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον. Εἰς Ψ'χρὰ ἔμαθεν ὁ σεβάτμιος διδάσκαλος καὶ ἔθρηνησε τῆς Θετταλομαγνησίας τὴν δυστυχίαν. Μεταβάξεις εἰς Ἐπτάνητον διεπερχιώθη ὑστέρον εἰς τὴν Δακωνίαν, καὶ ἐκεῖθεν ἀνέβη εἰς τὰ Τρίκοφα τῆς Τριπόλεως.

Ἐθδομηκοντούτης σχεδόν τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὸ γῆρας χρείαν ἔχων ἀνέσεως, δὲν ἀπεδειλίασε πρὸς τοὺς κινδύνους τοῦ στρατοπέδου. Δέν ἀπώκνησε τὰς κακουχίας καὶ παντοειδεῖς στερήσεις τοῦ πλάνητος βίου· ὅλλα θερμακινόμενος ὑπὸ τοῦ ἀσβέστου ἔρωτος τῆς Πατρίδος, ἀπεφάτισε νὰ δράμῃ πανταχοῦ, ὅπου ἡ παρουσία του ἥδυνατο νὰ φέρῃ ὠφέλειαν τινα. Ἔν Ἀργολίδι εύρων πολλοὺς τῶν ἐκ τῆς Στερεάς καὶ τῶν νήσων προκρίτων καὶ λογίων, καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἀποφασισθέντος ἵνα μεταβῶσι πάντες εἰς τὴν Στερεάν καὶ μορφώσωσι κυβέρνησιν, ἔγραψεν ὁ Κωνσταντᾶς ποὺς τοὺς συμπατριώτας του προτρέπων ἵνα ἐκλεξῶσι τρεῖς πληρεξουσίους καὶ πέμψωσιν αὐτοὺς εἰς "Ἄμφισσαν, ὅπου μετέβαινε καὶ ὁ Ἰδιος· ἐκλεγθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Θετταλομάγνητίων πληρεξέσύσιος αὐτὸς πρώτος, καὶ ἔχων συμπληρεξουσίους του τὸν Γαζῆν καὶ τὸν Κυριακῆν

Αναγνώστου συνέπραξε δραστηρίως εις τὴν ἐν Ἀμφίστη μερικὴν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος συγέλευσιν, καὶ εἰς τὴν ἐν τῇ αὐτῇ σύστασιν τοῦ Ἀρείου Πάγου. Μεταβάτης δὲ κατόπιν μετὰ τῶν συμπληρεζοπίων του εἰς τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτην πανελλήνιον συνέλευσιν ὑπῆρξεν εἰς τῶν πεντήκοντα ἐννέα ἑκαίνων ἀνδρῶν. οἵτινες κατέβαλον ἐν αὐτῇ τὸν θεμέλιον λίθον τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τῆς Ἑλλάδος. Οὐχὶ δὲ μόνον εἰς τὴν πρώτην πανελλήνιον συγέλευσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς λοιπάς, πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Κυθερνήτου, ἔξων οἱ κληρικοὶ ἀπεκλείσθησαν, ὑπῆρξεν δὲ Κωνσταντᾶς σταθερὸς τῆς Μαγνησίας πληρεζούσιος, ἔχων πάντοτε συμπληρεζούσιον, ἑκείνους, τοὺς ὅποίους ἀντός συνίστα εἰς τοὺς συγεπαρχιώτας του. Τυσοῦτον οὗτοι ἐσέβοντο τὸν Κωνσταντᾶν, ὥστε τὸν λόγον αὐτοῦ ἐδέχοντο πάντοτε ὡς χρησμόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐρρυθμίζοντο.

Ἡ τότε συσταθεῖσα κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, καίτοι ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων καὶ τοῦ βόμβου τῶν πυροβόλων κυθερώντα τὸ ἔθνος, δὲν ἐλησμόνησεν, διτὶ οἱ ἐλεύθεροι "Ἐλληνες εἶχον τόσῳ μᾶλλον χρείαν παιδείας, δεσμὸν κινδυνωδεστέρᾳ χωρὶς τοῦ ἡθικοῦ τούτου χαλινοῦ, καθιστᾶται η ἐλεύθερία." Εχουσα δὲ χρεῖαν ἀνδρὸς ἴκανον νὰ ἔφορῷ καὶ διευθύνῃ τὰ σχολεῖα καθ' ὅλην τὴν ἐλεύθεραν Ἑλλάδα, ἀπέβλεψεν εἰς τὰ φῶτα, τὴν μακρὰν πείραν καὶ τὸν ζῆλον τοῦ Κωνσταντᾶ, καὶ τοῦτον διώρισε γενικὸν ἔφορον τῆς παιδείας. Ο Κωνσταντᾶς διέμεινεν ὡς τοιοῦτος ἀπὸ τοῦ 1822 ἔτους μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἀειμνήστου Κυθερνήτου. Πολλὰ δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος μοχύθσας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος, καὶ πολλαχῷς συνεργήσας εἰς τὴν εὐτυχῆ τούτου ἔκβασιν, προσεκλήθη κατὰ τὸ 1828 ἔτος ὑπὸ τοῦ Κυθερνήτου νὰ ἀναδεχθῇ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ ἐν Αίγινῃ ἀνεγερθέντος Ὁρφανοτροφείου. Ἐδέχθη δὲ προθύμως τὴν πρόσκλησιν, εἰς μόνην ἀποβλέπων τὴν ἔξ αὐτοῦ ἐν παντὶ δυνατήν ὠρέλεικν τῆς Πατρίδος, καὶ ὡκονόμησε τὸ φιλανθρωπικὸν τοῦτο καθίδρυμα ἐπαινετῶς, οὐχὶ ζῶντος μόνου τοῦ Κυθερνήτου, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀναρχίᾳ καὶ γενικῇ ἑκείνῃ τῶν πραγμάτων παραλυσίᾳ. Μετὰ τὴν ἐλεύσιν τοῦ βασιλέως "Οθωνος ἀπεφάσισε γὰ καταλίπη τὴν ἐλεύθεραν Ἑλλάδαν ὑπὲρ τῆς ὅποίκις τοσαῦτα ἐποίησε, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν δούλην Μαγνησίαν, νὰ καθίσῃ πάλῳ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς συνήθους δρυός του καὶ νὰ διδάσκῃ τοὺς νέους τῆς πατρίδος του, ἀποζῶν γλίσχρως ἐκ τῆς προσόδου τοῦ ἐλαιῶνός του.

Τὴν 6ην Αύγουστου 1844 χωρὶς νόσου καὶ ὁδύνης ἐσβέσθη ὡς λύχνος ἡ ὑπὲρ τὰ ἐνεγκόντα ἔτη ὡς λυχνος αὐγάσσασα ζωὴ τοῦ γηραιοῦ διδά-

1) Ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ Μαγνησίᾳ ἐμεινεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας μέχρις ἐσχάτων, διτὶ προσηρτήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα.

σκάλου. Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχεν ἥθος ἀληθοῦς φιλοσάφου καὶ τρόπον ἀρχαϊκόν. Ἡτο ἀπλούς, ἀκέραιος, εἰλικρινής, χρηστός, φίλος τῆς ἀρετῆς καὶ τιμιότητος, ἔχθρὸς τῆς πονηρίας καὶ τῆς πακουργίας, εὐεργετικός, πρόδυμος νὰ πράξῃ πᾶν ὅ, τι ἐδύνατο εἰς βοήθειαν τοῦ ὄπως δήποτε δυστυχοῦντος. Μισῶν πᾶσαν ἐπίδειξιν καὶ πᾶν ἐπιτηδευτὸν, οὓς μόνον κατὰ τὸν ἴματισμὸν ἥτο σεμνός καὶ ἀκαλλώπιστος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διάλεκτον ἀπερίεργος ἀπονεύων ἐπὶ τὸ ἀγροικότερον καὶ ἀπαιδευτον. Συνήθως βραχυλογώτατος ὅν καὶ πρὸς τοὺς ἀσυνήθεις σιωπηλούς, εἰς τὰς μετὰ τῶν φίλων καὶ συνήθων συναναστροφὰς ἐγένετο διηγηματικός καὶ ἀστειότατος, πηγὴ ἀκένωτος ἀνεκδότων χαριεστάτων, τῶν ὁποίων τὴν χάριν ἐπηγέρανεν ὁ ἀφελῆς τρόπος τῆς διηγήσεως.

Πεπροικισμένος μὲ οὖσαν δέρκειαν, δὲν εἶχε χρείαν ὄμιλίας μακρὰς διὰ τὰ γνωρίση τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐν βραχεῖ διαβλέπων εἰς τοὺς μυχοὺς αὐτῶν φύειούτο μὲν τοὺς ἀγαθούς, ἀπεσόβει δὲ τοὺς πονηρούς διὰ τῆς σκυθρωτότητός του καὶ τῆς δηκτικωτάτης του γλώσσης. Ἐνεκκινήσας ἀγχινοίας του ἥτο ἑτοιμόλογος καὶ ἀποφθεγματικώτατος, τὰ δὲ ἀποφθέγματα αὐτοῦ, τῶν ὁποίων πολλὰ σώζονται εἰς τὴν μνήμην τῶν φίλων αὐτοῦ καὶ συνήθων, ἔχουσι δλην ἐκείνην τὴν εὔστοχίαν καὶ χάριν, ἥτις εἰς τὰ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων θαυμαζεται παρὰ πάντων. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Κωνσταντῖνος.

Φιλιππος Ιωάννου.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΥΡΩΝΑ

Καθὼς τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου του τὸν δίσκον
ὁ Πέρσης προσευχόμενος μὲ δῦμα βλέπει θνῆσκον,
πρὸς σὲ ὁ νοῦς μου στρέφεται, ὦ Βαΐρών, ὦ νέε
τῆς ἀθανάτου πάλης μας ἀθάνατε Τυρταΐε !

Τὴν τετριμμένην παραιτῶν κονίαν τῶν αἰώνων
Τοὺς διαβῆτας ἔρριψες τῶν κλασικῶν κανόνων,
ώς βρέφος τὰ παιγνίδια τῆς χθεσινῆς ἡμέρας,
καὶ ἕνοιξες ποιήσεως ἀγνῶστους ἀτμοσφαιρας.

Τὰ ἴδιά σου ζωγραφῶν τρικυμιώδη πάθη
καὶ εἰς ἀδύνσσων θλιβερῶν πλανώμενος τὰ βάθη,
τὰ δάκρυά μας ἀποσῆς μὲ τοὺς πικροὺς κλαυθύνες σου,
Ἴξιών συστρεφόμενος ἐπάνω τοῦ τροχοῦ σου.
ἢ Μοῦσά σου δὲ πένθιμος καὶ μεγαλείου τόσον
ὑψόνεται ως πυραμὶς ἐπὶ τοῦ μνήματός σου.

Απὸ τὰ σπλάγχνα ἔμελλε λοιπὸν τῆς Βρεττανίας,
αὐτὸς ὁ ἕχος ν' ἀκουσθῇ τῆς τόσης θρηνῳδίας,
ὁ τὴν Εύρωπην ἄπασαν εἰς συντριβὴν κινήσας !

Απὸ τὰς ὅχθας τῆς χυμοῦ, τῆς ζηλωτῆς Ταμίσας¹
καὶ οἵτις εἰς τὴν δόξαν της, εἰς τὸν πολύν της πλαζτὸν
εἰς τὴν ἐλευθερίαν της ἐπαίρεται τοσοῦτον,
νὰ ἐκχυθῇ ἐπέπρωτο φωνὴ δακρυθροσῦσα,
τὴν ὅλην ἀθλιότητα τοῦ κόσμου μαρτυροῦσα !

Ω Βαῦρών, τῆς νήσου σου καὶ ἡ μεγαλειότης
καὶ τῶν ἀρχαίων της ἥθων ἡ τόσην αὔστηρότης
καὶ ἡ νομοθεσία της ἡ τόσον θρυλούμένη
ώς τύπος τελειότητος εἰς τῶν θνητῶν τὰ γένη,
αὐτὸς τὸ οἰκοδόμημα δεκαοκτὼ αἰώνων
ἀνεκαλύψθη ἀπὸ σὲ σκηνογραφία μόνον.

Διέσεισες τὸ κάλυμμα κ' ἔφαντ—πικρὰ θέα !
εἰς ὅλην της τὴν γύμνωσιν ἡ μάτηρ σου ἡ γραία.

Καθώς δὲ τὴν φορφαίαν του, ἐφ' ὅλης τῆς γῆς σείων
ὁ Βρέννος² τῶν Κορσικανῶν ἐπὶ τῶν Παρισίων
τὸν χάλκινόν του ἵδρυσε καὶ μέγαν ἀνδριάντα,
εἰς στήλην παριστάνουσαν τερράστια συμβάντα,
ὅμοιως τῆς ποιήσεως καὶ σὺ ὁ Ναπολέων
τὸ ἄγαλμά σου ἐστησες ἐπάνω τῶν τροπαίων,
κ' ἐπὶ τοῦ θριαμβεύοντος ἐλληνικοῦ ἑδάφους
τὸν τάφον σου συνήνωσας μὲν ἡμιθέων τάφους³ . . .

Α. Σοῦτσος

1) Ταῦθα εἶναι ὁ ποταμὸς τῆς Βρεττανίας Τάμεσις-ἐως, διστις διαβρέγει Λονδίνον.

2) Διὰ τὸ ὄνομάτος τοῦ Γαλάτου στρατηγοῦ Βρέννου καλεῖται μεταφορικά ἐνταῦθα ὁ μας Ναπολέων, διστις ἐγεννήθη ἐν Κορσικῇ

3) Ο ἀείμιλιστος φιλλέλην καὶ ποιητὴς Βύρων ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν Μεσολογγίᾳ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Β' ΤΟΜΟΥ

Ηθική ένότης του Ελληνισμού, όπ. Κ. Παπαρηγοπούλου	Σελ.	5
Εις τὴν Ἰωνίαν, ὅπ. Ι. Καρασούτσα	»	10
Ἡ Πατοίς, ὅπ. Κ. Οἰκονόμου	»	11
Ἡ Ἀκρόπολις, ὅπ. Σ. Ν. Βασιλειάδου	»	16
Ολυμπιακοὶ ἀγῶνες, ὅπ. Κ. Παπαρηγοπούλου	»	16
Τὸ δάκρυ του Ξέρξου, ὅπ. Σ. Ν. Βασιλειάδου	»	20
Ο λοιμὸς τῶν Ἀθηνῶν, ὅπ. Κ. Παπαρηγοπούλου	»	23
Σωκράτης καὶ Ἀριστοφάνης, ὅπ. Ἀλ. Βυζαντίου	»	24
Βασίλειος ὁ μέγας, ὅπ. Κ. Παπαρηγοπούλου	»	41
Ο ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπ. Ἀλ. Σούτσου	»	46
Ανάκτησις τῆς Κοντῆς ὑπὸ Φωκᾶ, ὅπ. Κ. Πα- παρηγοπούλου	»	48
Ιπποτικὸς ἀγών. ὅπ. Ἀ. Ῥ. Ράγκαβη	»	53
Ο Πύργος τῆς Ηέρας, ὅπ. Θ. Ὁρφανίδου	»	58
Προτροπαι πρὸς τοὺς Ἔλληνας, ὅπ. Κ. Οἰκονόμου	»	59
Σόφοδος ὁ Κρής, ὅπ. Α. Μυστοξύδου	»	64
Ο Κοραῆς ἐν τῷ Σπουδαστηρίῳ του, ὅπ. Π. Ἀργυροπούλου	»	67
Η καταστοφὴ τῆς Χίου καὶ ἡ πυρόπλησις τῆς ναυαρχίδος, ὅπ. Ἀλ. Σούτσου	»	68
Οἱ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες, ὅπ. Κ. Οἰκονόμου	»	84
Ο Κολοκθρώνης καὶ ἡ ἐν Βαλτετσίῳ γάζη, ὑπὸ Κ. Παπαρηγοπούλου	»	87
Ἡ χολέρα ἐν Ἀθήναις, ὅπ. Ν. Δραγύνη	»	91
Τὸ ρόδον, ὅπ. Ἀ. Ῥ. Ράγκαβη	»	93
Ἐλλάς, ὅπ. Ἀλ. Σούτσου	»	94
Ἐπανάστασις τῆς Σάμου, ὅπ. Κ. Παπαρηγοπούλου	»	94
Μερότος Ἐπιτάφιος Νεροτικέους, ὅπ. Κ. Παπαρ- ηγοπούλου	»	97
Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, ὅπ. Δ. Παπαρηγοπούλου	»	98
Ρωμαϊκὸν δεῖπνον, ὅπ. Δ. Παπαρηγοπούλου	»	99
Ο Μωάμεθ, ὅπ. Δ. Καρασούτσα	»	104
Ἐπιδροῦν τῶν Νοσμανῶν κατὰ τῆς Ἐλλά- δος, ὅπ. Κ. Παπαρηγοπούλου	»	106

Τελευταία ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ τελετή, ὑπὸ Σ.	
Ζημπελίου	» 112
Κωνσταντινούπολις, ὑπὸ Ἐ. Ῥ. Ράγκαβη	» 116
Αἱ πυρκαϊαὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ Σ.	
'Α. Βοζαντίου	» 117
Ἄλης Τεπελενδῆς, ὑπὸ Ἀ. Βαλαωαίτου	» 122
Τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ	
Ἐ', ὑπὸ Ἀ. Παράσχου	» 126
Ἐναρξίες τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὑπὸ	
Κ. Παπαρρηγοπούλου	» 128
Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη,	
ὑπὸ Ἀ. Σούτσου	» 134
Τὸ Ναύπλιον, ὑπὸ Ν. Δραγούμη	» 157
Ἐπιστολαὶ ἐκ Βερολίνου, ὑπὸ Ἐ. Ῥ. Ράγκαβη ..	» 158
Ἡ παντεχνία τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ Ἰ. Καρασούτσα	» 171
Ο Λίνος, ὑπὸ Δ. Παπαρρηγοπούλου	» 173
Ἡ ἐν Σαλαμῖνι Ναυμαχία, ὑπὸ Κ. Παπαρρηγο-	
πούλου	» 175
Φειδέας καὶ Περικλῆς, ὑπὸ Ἀ. Βλάχου	» 182
Κλεάνθης ὁ Στωϊκός, ὑπὸ Δ. Παπαρρηγοπούλου	» 187
Εἰς ἐν ἄστρον, ὑπὸ Ἰ. Καρασούτσα	» 197
Μεγαλοφυία Ἀλεξάνδρου, ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου	» 199
Ἡ Ἀγία Σοφία, ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου	» 202
Μάϊος, ὑπὸ Ἀ. Ῥ. Ράγκαβη	» 210
Ἀλωσίς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν	
Φράγκων, ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου	» 210
Ἀνάκτηαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μι-	
χαὶλη Παλαιολόγου, ὑπὸ Σ. Ζημπελίου ..	» 221
Ἡ Θάλασσα, ὑπὸ Ἀ. Σούτσου	» 223
Ο "Ολυμπος. ὑπὸ Ι. Καρασούτσα	» 224
Ἀθανάσιος Διάκος, ὑπὸ Ἰ. Σούτσου	» 225
Οδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος, ὑπὸ Ἀ. Σούτσου	» 227
Ο Εύτσαρης, ὑπὸ Γ. Ζαλοκώστου	» 228
Ἡ ἐν Τροιζῆνι συνέλευσις, ὑπὸ Ν. Δραγούμη ..	» 238
Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, ὑπὸ Φιλίππου Ἰωάννου ..	» 242
Εἰς τὸν Βύρωνα, ὑπὸ Ἀ. Σούτσου	» 237

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ Β' ΤΟΜΩ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ. — Έγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1815. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Δημήτριος ἐκ Βυτίνης τῆς Πελοποννήσου καταγόμενος, μέγας ἵσχυων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφραγὰς τῶν χριστιανῶν, τὰς γενομένας τῷ 1821 ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἡ δὲ περιουσία του ἐδημεύθη. Ἡ δὲ μάτηρ αὐτοῦ μετὰ τῶν περισσωτέων ἀνηλίκων τέκνων τῆς κατέφυγε εἰς Ὀδησσόν^{ενθα μετ'} ἔλλων ἑλληνοπαῖδων ἔζεπαιδεύθη ὁ Κωνσταντίνος ἐν τῷ Λυκείῳ τοῦ Πριστείας, αὐτοκρατορικῇ δαπάνῃ. Ἐκεῖθεν κατελθὼν τῷ 1830 εἰς Ἑλλάδα διαβρίσθη πρῶτον μὲν ὑπάλληλος, εἰτα δὲ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τοῖς γυμνασίοις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τέλος, μετὰ τὴν δημοσίευσιν πολλῶν ἱστορικῶν μονογραφιῶν καὶ ἄλλων ἱστορικῶν βιβλίων πολοῦ λόγου ἀξίων, ἔγενετο καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, τὴν ἔδραν τῆς ὥποιας ἐπαξίως κατεῖχε μέχρι τοῦ θανάτου του, συμβάντος πρό τινων ἐτῶν. Τὸ κυριώτατον τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, διπερ κατέστησε τὸ ὄνομά του περίδοξον καὶ κατέλιπεν αὐτῷ μνήμην ἀείμνηστον, εἰναι ἡ μεγάλη ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἰς τόμους πέντε, ἐξ ἣς ἀποσπῶνται αἱ ἐν τῷ παρόντι τόμῳ περικοπαί.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ. — Γεννηθεὶς ἐν Σμύρνῃ τῷ 1842 διήκουσε τὰ ἐγκύλια μαθήματα ἐν τῷ ἐν Σύρῳ γυμνασίῳ, ἔνθα δεκαπενταετὴς μόλις ἔξεδοτο τοὺς πρώτους αὐτοῦ στίχους. Καθηγητὴς τῆς γαλλικῆς γλώσσης διορισθεὶς ἔξεδωκε Χρηστομάθειαν καὶ Γραμματικὴν τῆς γλώσσης ταύτης. Τῷ 1846 ἐδημοσίευσε πλειότερα ποιήματα τὰς Ἔωθινάς αὔρας εἰς τὸν παιητικὸν διαγωνισμὸν τοῦ 1855 ἐπηγένθησαν τὰ ποιήματά του «πρὸς τὸν παιητὴν Λ. μαρτίνον». Τῷ 1857 ἐπήγενετο ἐπίσης ἡ *Κλεονίκη*, τῷ δὲ 1860 ἔξεδωκε συλλογὴν ποιημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Βάρβιτος» καὶ ἄλλα ποιήματα. Ἀπέθανε τὸν Μάρτιον τοῦ 1873.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ὁ ἔξι Οἰκονόμων. — Έγεννήθη τῷ 1780 ἐν Τσαριτσάνη τῆς Θεσσαλίας, ἐδιδάχθη δὲ παρὰ τοῦ πρεσβυτεροῦ πατρός του τὰ ἐγκύλια μαθήματα ὡς καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Παιδιόθεν ἐπεδόθη εἰς τὸ ιερατικὸν ἐπάγγελμα προχειρισθεὶς ἀναγνώστης, ἐν ἡλικίᾳ δώδεκα ἑταῖρον, εἰκοσαετὴς δὲ μόλις γενόμενος διάκονος καὶ πρεσβύτερος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, εἰκοσιπενταετὴς ὡν, προεχειρισθεὶς οἰκονόμος καὶ ιεροκήρυξ, διδάσκων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καθ' ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν. Κατὰ τὸ 1806 λαταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ αἷμοδόρου Ἀλῆ πασᾶ μόλις δι' ἀδρῶν λύτρων διεψυγε τὸν θάνατον. Ἐδίδαχεν ἐν Σέρραις τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ 1808, ὅτε προσεκλήθη

ώς διδάσκαλος εἰς τὸ ἐν Σμύρνῃ φιλολογικὸν γυμνάσιον, ἐνθα διέμενε μέχρι τοῦ 1819, ὅτε μετεκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα διδάσκῃ τὸν θεῖον λόγον.

'Εκραγείσης δὲ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως μετέβη εἰς Ὀδησσόν ἐνθα ἐξεφώνησε πολλοὺς λόγους, ἐν οἷς διαχρίνεται ὁ θαύμασιος ἐπικῆδειος λόγος εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ πατρὸς ἀρχοῦ Γρηγορίου Β'. Προσκληθεὶς τὰ εἰς Πετρούπολιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξανδροῦ ἐγένετο ἔταχτο τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας, συνέγραψε δ' ἐκεὶ ποικίλη συγγράμματα. Ἀπελθὼν ἐκ Ρωσίας κατῆλθεν εἰς Γερμανίαν, ἐπεσκέφθη τὴν Ἰταλίαν, ἔφθασεν εἰς Ναύπλιον, κακεῖθεν εἰς Ἀθήνας τῷ 1834 καὶ διέμενε πάντοτε ἐν αὐταῖς συγγράφων καὶ κηρύττων ἀπ' ἀμβωνος τὸ λόγον τοῦ Θεοῦ μέχρι τοῦ θανάτου του, συμβάντος τὴν 9 Μαρτίου 1857. Ὁ Οἰκονόμος διεκρίθη ὡς φιλόλογος διαπρεπής, δεινὸς ἐλληνιστὴς καὶ θεολόγος ἥριστος. Αἱώνια μαρτύρια τῆς πολυμαθείας καὶ σοφίας τοῦ δαιδίμου ἀνδρὸς πρόσεινται τὰ πολυάριθμα πονήματά του, πολλοῦ λόγου ἄξια ἀπαντά.

ΣΗΠΥΡΙΔΩΝ Ν. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ. — Ἐγενήθη ἐν Πάτραις τῷ 1845 Διακούσας ἐν τῷ γυμνασίῳ Πατρῶν τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, μετέβη εἰς Ἀθήνας πρὸς σπουδὴν τῆς Νομικῆς καὶ τῷ 1868 ἀνηγορεύθη διδάσκαλος αὐτῆς. Ὁ Βκσιλειάδης ἔχων ζωηρὸν φυντασίαν καὶ εὐχισθησίαν ἔθεψε πενταλίσιαν ἐπιτυχῶς τὰς Μούσας. Τῷ 1869 ἐξέδωκε τα πρῶτα δράματα αὐτοῦ, τοὺς *Καλλέογας* καὶ τὸν *Δουκᾶν Νοταρᾶν*, καὶ τῷ 1873 τὰ πρῶτα τόμου τῶν *Ἀττικῶν* νυκτῶν, περιλαμβάνοντα νέα δράματα ἐν οἷς καὶ τὸν *Γαλάτειαν*. Ἀπέθανεν ἐν Περισσοῖς τῷ 1874 μετὰ τὸ θάνατον δὲ αὐτοῦ ἐδημοσιεύθησαν ὁ Β'. καὶ Γ'. τόμος τῶν *Ἀττικῶν* Νυκτῶν, πολλὰ ἔργα πεζά τε καὶ ἔμμετρα περιλαμβάνοντες.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ. — Γίδης τοῦ λεξικογράφου Σκαρλάτου Βυζαντίου, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις κατὰ τῷ 1839, ἐνθα καὶ διήνυσε τὰς τε γυμνασιακὰς καὶ τὰς πανεπιστημιακὰς σπουδάς. Νέος ἔτι δὲ ἐδημοσίευσε δύο τεύχη ποιημάτων, ἐν οἷς τὸν *Σωκράτη* καὶ *Ἀριστοφάνην*. Ἐπιδιοθείς ἔκτοτε εἰς τὸ δημοσιογραφικὸν στάδιον ἀπέτηξε πασὶς φιλολογικῆς ἔργασίας.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ. — Γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1803 διήκουσεν ἐν τῷ ἐν Χίῳ γυμνασίῳ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, τὸ δὲ 1828 μετέβη εἰς Περιζήνους καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν ἀνωτέρας σπουδῆς χάριν. Κατελθὼν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα ἐξέδωκε τῷ 1829 τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἔργα, τὰς *Σατύρας*, εἰτα τὸν *Ἄσωτον* καμφδίαν, καὶ ἐν πεζῷ τὸν *Ἐξόριστον*. Ἄλλα ἔργα αὐτοῦ εἶναι τὰς ἔξης: ἡ *Ἐλληνικὴ Πλάσιγξ*, ὁ *Περιπλανῶν*, ἡ *Τουρκομάχος*, *Ἐλλάς*, ἦτοι ποιημάτιον ἐξιστοροῦγεν τὰ κακά τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν καὶ τελευταῖς

τὸν Ἀπομημονεύματα τοῦ ἀνατολικοῦ πολέμου (1857). Ὁ Ἀλέξανδρος Σούτσος δικαίως θεωρεῖται ὡς πατήρ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως. "Ενεκα τῶν πολιτικῶν ὅρονημάτων ὑποστάς πολλὰς περιπετείας κατὰ τὸν βίον του, πάσχων δὲ καὶ ταλαιπωρούμενος ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ ἀπέθανεν ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς Σμύρνης κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1863.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Γ. ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ. — Ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τῷ 1817 Τὰ ἔγκυντα μαθόμαται δίκουουσεν εἰς τὸ ἐν Ναυπλίῳ γυμνάσιον, σπουδάσας δὲ εἰτα τὴν βοτανικὴν ἐν Εὐρώπῃ διωρίσθη καθηγητὴς ταύτης ἐγ τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ διετέλεσε τοιούτος μέχρι τοῦ 1881, διε νοσήσας ἀπεγώρησεν. "Ἐγράψε πολλὰ ἐπικολυωτικὰ ποιήματα, ἀλλὰ τὰ ἔργα ἀτινα κατέστησαν αὐτὸν γνωστότατον τοῖς πᾶσιν εἶναι ἡ Χίος Λούλη, ὁ Πύργος τῆς Πέτρας, ὁ "Άγιος Μηνᾶς καὶ τὸ σατυρικὸν ἔπος Τύρι-Λύρι ἢ Κυνηγέπον ἐν Σύ φ.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗΣ. — Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῇ 6 Ἱανουαρίου 1785 παιδευθεὶς δ' ἐν Ιταλίᾳ ἐγένετο διδάκτωρ τῆς Νομικῆς τῷ 1805 καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του ἐγένετο καθηγητὴς εἰς τὸ ἐν αὐτῇ Λύκειον, ἀνηγορεύθη δ' ἄμα ὑπὸ τῆς Γερουσίας τῆς Ἐπτανήσου ἴστοριογράφος τοῦ κατότους, διότι καὶ εἰς τὴν ἴστορίαν καὶ φιλολογίαν καθόλου ἐπεδόθη. Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἔγραψεν ἐν Εὐρώπῃ γαλλιστὶ περιοδικὸν σύγγραμμα ἵνα πληροφορῇ τοὺς Εὐρωπαίους περὶ τῶν κατὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Τῷ 1829 κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Κυθερώντος ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα, ἐνθα ἀνελαβε τὴν διοργάνωσιν τοῦ ἐν Αίγινῃ δημοσίου σχολείου, τῷ δὲ 1833 ἐγένετο γερουσιαστὴς ἐν Ἐπτανήσῳ, εἰτα δὲ ἀρχων τῆς Παιδείας Ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν τῆς Ἐπτανήσου ἐξέδωκεν ἐν Κερκύρᾳ πολιτικὰς δικτυίδας, ἰδιωτεύων δὲ ἀπὸ τοῦ 1843 ἐπεδόθη καὶ πάλιν εἰς ἴστορικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας ἐκδοὺς τὸν Ἐλληρομηνόν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του διωρίσθη καὶ παῖδιν ἀρχων τῆς Παιδείας. Ἀπεβίωσεν ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1860 καταλιπὼν πλεῖστα συγγράμματα ἀξια λόγου Ἐλληνιστή, Γαλλιστὶ καὶ Ιταλιστί.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ. — Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς κατὰ τὸ 1809, παιδευθεὶς δ' ἐν Παρισίοις τὰ Νομικὰ ἐδίδαξε τὸ Διοικητικὸν δίκαιον ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ ἀπὸ τοῦ 1837—1860, διε ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις. Ἐγένετο πολλάκις βουλευτὴς καὶ ἀπεξ ὑπουργὸς τῶν Ἑζωτερικῶν (1845). Αναλαμβάνων τὴν Πρυτανείαν τῷ 1850 ἀπήγγειλε τὸν περὶ Κορασῆ λόγον, ἐξ οὗ ἡ παρατιθέμενον ἐν τῷ παρόντι τόμῳ ἀπόσπασμα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΑΓΚΑΒΗΣ. — Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1810 καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν Γερμανίᾳ. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, ὑπουργὸς τῶν Εξωτερικῶν

(1855—1857), καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Γερμανίᾳ. Ὁ Ραχκαβῆς εἶναι ὁ μόνος σχεδὸν ἐκ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. ὃς ἔγραψεν εἰς πάντα τὰ εἰδὴ τοῦ λόγου, καταστάς οὕτως εἰς τῶν πολυγραφωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων ἑκδόντες ἀρχαιολογικά, ἴστορικά, ἰδίᾳ δὲ φιλολογικά συγγράμματα πολλοῦ λόγου ἀξια. Πάντα ταῦτα ἔχει πρό τινων ἔτῶν εἰς δέκα δύκαρδεις τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον Φιλολογικῆς παντας, περιλαμβάνοντα ποιήματα, δράματα, κωμῳδίας, διηγήματα πρωτότυπα ἢ ἐν μεταφράσει, καὶ ἐμμέτρους μεταφράσεις ἀρχαίων ἐλληνικῶν δραμάτων. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1892.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ.—Ἐγεννήθη ἐν Μακεδονίᾳ τῷ 1808. Μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦ πατρός του καὶ τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας τοῦ ἥλθε τῷ 1821 εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐγένετο ἐπὶ Καπσδιστρίου ὑπάλληλος. Ἀπὸ τοῦ 1850 ἤρξατο ἑκδίδων ἐπὶ εἰκοστείαν ὅλην τὸ περιοδικὸ σύγγραμμα «Πανδώρων». Τῷ 1862 διωρίσθη ὑπουργός τῶν Ἑξωτερικῶν. Κατὰ δὲ τὸ 1874 ἐδημοσίευσε τὰς Ἰστορικὰς Ἀναμνήσεις, ἐξ ὧν ἐλήφθησαν οἱ ἐν τῷ τεμαφω τούτῳ περικοπαί. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1879.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.—Ἡτοῦ υἱὸς τοῦ καθηγητοῦ καὶ ἐπιφρονοῦς τῆς Ἑλλάδος ἴστοριογράφου Κ. Παπαρρηγοπούλου. Γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1853 καὶ σπουδάσας τὴν ἐπιστήμην τοῦ Δικαίου ἐγένετο δικηγόρος. Ἡτοῦ ἐκ τῶν ἀρίστων λυρικῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ἀλλ' ἀτυχῶς ἀπέθανεν αἰφνιδίως νεκρώτατος τὸν Μάρτιον τοῦ 1873 ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα. ἔτῶν. Ἐξέδωκεν εἰς βιβλία καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ περιοδικῷ τύπῳ πλείστα ἔργα φιλολογικά, ἐμμετρά τε καὶ πιζά, ἢ φιλοσοφικά καὶ ἴστορικά μελέτας. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔργων αὐτοῦ είναι ἡ Ἀγορὰ καὶ ἡ Συζύγου ἐκ λογίης, κωμῳδίαι καὶ οἱ Χαρακτῆρες, σκηναὶ διαλογικαί. Ἐμμετραὶ διαιρέσεις καὶ ὁ Ορφεὺς καὶ Πυγμαλίων.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ.—Υἱὸς τοῦ Ι. Ζαμπελίου, γεννηθεὶς ἐν Λευκάδῃ ὑπῆρχεν εἰς τῶν μάλιστα διάκεκριμένων τοῦ ἔθνους λογογράφων, συγγράψκις διάφορα πονήματα, οἷον τὰς Βυζαντινὰς μελέτας (1857 ἐν Ἀθήναις). ἀποτελεῖται δημοτικά τῆς Ἑλλάδος (1852 ἐν Κερκύρᾳ μετὰ εἰσαγωγῆς) τὰ ἴστορικὰ σκηνογραφήματα (1860), τοὺς Κρητικούς γάμους καὶ πλ. Ἀπέθανε τῇ 10 Αὐγούστου 1881 ἐν Ἐλευθερίᾳ.

ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ Δ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ.—Ἐγεννήθη τῷ 1790 ἐν Ἰασίοι τῆς Μολδαύιας. Μεταβὰς ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διήκουσε τοῖς ἔγκυκλιαις μαθήματα ἐν τῷ σχολείῳ τῆς Εηρᾶς Κρήνης, δι' ἀνενδότου δὲ καὶ διηνεκοῦς μελέτης ἐτελειώποιησεν εἰτα τὰς ἑκατοῦ γνώσεις. Μετὰ δὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ Καποδιστρίου ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διωρίσθη εἰς τὴν Γραμματείαν τῶν Ἑξωτερικῶν, κατόπιν εἰς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Β.' Επίτροπος παρὰ τῇ Ιερῷ Συνόδῳ, ἐξ ἦς θέσεως μετε-

ταῦτα παρητήθη. Τῷ 1854 ἐγένετο διευθυντὴς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ὁποίας συνετέλεσε σπουδαίως. Τὸ ὄνομα τοῦ Βυζαντίου εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὸν ἐκ τῶν λεξικῶν, τὰ ὅποια ἔχεδωκεν. Ἐκτὸς δὲ τούτων συνέγραψε καὶ μετέφρασε καὶ ἄλλα ἵστορικά καὶ φιλολογικά συγγράμματα. Ἐν τῶν σπουδαιοτέρων συγγραμμάτων αὐτοῦ εἶναι ἡ τρίτομος περιγραφὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1878.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ. — Ἐγεννήθη ἐν Λευκάδῃ τῷ 1824, κατάγετο ὅμως ἐξ Ἡπείρου. Διδαχθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τὰ πρῶτα ραθήματα, ἐπέρχαντα τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν Παρισίοις.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἰδίαν πατρίδα ἔξελέγη ἀντιπρόσωπος τῶν Λευκαδίων ἐν τῇ τελευταίᾳ βουλῇ τῶν Ἐπτανησίων, καὶ εἴτα πληρεζούσιος εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων τῷ 1862 καὶ μετὰ ταῦτα πάντοτε βουλευτὴς τῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ 1868. Ἐτελεύτης τὴν 24 Ἰουλίου 1879.

Οὐδὲν τοῦ Βαλαωρίτης ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν μελέτην τῆς νέας ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἴδια δέ τῶν ἀφορώντων τὰ κατά τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτας ἔγντλησεν ἐκ τοῦ ἔθνικοῦ βίου τὰς ὑποθέσεις τῶν πλείστων ποιημάτων αὐτοῦ, ὡς τοῦ Διάκου τοῦ Ἀστραπόγιαννου, τῆς Κυρα Φροσύνης κλπ., οἵτινα ἔγραψεν εἰς γλῶσσαν δημόδη.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ. — Οὐδεὶς τῶν νεωτέρων λυρικῶν ποιητῶν ἐγεννήθη ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1838 καὶ ἔγραψεν εἰς γλῶσσαν δημόδη καὶ καθορεύουσαν πλείστα λυρικά ποιήματα, ὡν πολλὰ ἀναφέρονται εἰς ἔθνικὰς ὑποθέσεις. Τὰ ἔργα αὐτοῦ ἔξεδόθησαν εἰς τρεῖς τόμους. Ἀπέθανε δὲ ἐν Ἀθήναις πρό τινων ἐτῶν.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ. — Ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1716. Ἐκπαιδεύθεὶς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἰδίαν πατρίδα ἔγειροτονήθη Ἱεροδιάκονος, Εὐγένιος μετονομασθείς, ἐν δὲ πρότερον ἐκαλεῖτο Ἐλευθέριος. Ἐδίδαξεν ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἐν Ἀθῷ, τὸ δὲ 1761 προσεκλήθη ὡς διδάσκαλος τῶν ἐπιστημῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν τῇ μεγαλῇ τοῦ Γένους Σχολῇ. Παρακινηθεὶς δὲ μετέβη εἰς Γερμανίαν καὶ εκεῖθεν εἰς Ῥωσίαν, τῇ προσκλήσει τῆς αὐτοκρατείρας Αἰκατερίνης τῆς Β' ὥρ' ἡς μεγάλως ἐτιμήθη. Χειροτονηθεὶς ἐν Μόσχῃ ἰερεὺς προσεχειρίσθηεις Ἀρχιεπίσκοπον Σλαβονίας καὶ Χερσῶνος μετὰ ἓντος. Παρακινηθεὶς δὲ τῷ 1787 τῆς θέσεως ταύτης, διήγαγε τὸ ἐπίλοιπον τοῦ βίου ἐν Ῥωσίᾳ συγγράφων, ἀποβιώσας τῷ 1806 ἐν ἡλικίᾳ 90 ἐτῶν.

Οὐδὲν τοῦ Εὐγένιος ἢν ἐκ τῶν πολυμαθεστάτων τοῦ αἰῶνός του σοφῶν. Ἐγίνωσκε δέκα ὅλας εὐρωπαϊκὰς καὶ ἀνατολικὰς γλώσσας, κατέλιπε δὲ διάφορα καὶ ποικίλης ὅλης συγγράμματα. Οὐδένιος θεωρεῖται ἐφάμιλλος τῷ Κοραῆ, πανδαήμων καὶ χαλκέντερος συγγραφεύς, ὡς ἐκείνος, ἀν-

δειχθεὶς διὰ τῶν πολλαπλῶν συγγραφῶν του, πειραθεῖς νὰ βελτιώσῃ τὸ τῆς κοινῆς διαλέκτου ὕρος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΔΟΚΩΣΤΑΣ.— Γεννηθεὶς ἐν Συράκω τῆς Ἡπείρου ἔξεπαιδεύθη ἐν Ἰταλίᾳ. Κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἡγωνίσθη ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τῶν Τούρκων, ἀποδειχθεὶς εἰς τῶν προμάχων τοῦ ἑβνικοῦ ἄγωνος. Μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἡκολούθησε τὸ στρατιωτικὸν στάδιον. Καίπερ δὲ στρατιωτικὸς ὅν διετέλεσε θεραπεύων τὰς Μούσας, ἥδων τὰ τρόπαια τοῦ ἄγωνος ἢ θρηνῶν τὰς συμφοράς, διὸ τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἀγαφέρονται εἰς ἐπεισόδια τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Τοιαῦτα δὲ εἴναι τὸ Μεσολόγγιον, τὸ Στόμιον τῆς Πρεβέζης, τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς, Ἀρματωλοὶ καὶ Κλέφται, ὁ Βόισαρης κτλ. ὅν πολλὰ ἔβρασεύθησαν. Ἀπέθανε τῷ 1858.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ.— Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1838 καὶ ἐσπούδασε τὰ Νομικὰ ἐν Γερμανίᾳ. Ἐπανελθὼν κατέλαβεν ἐπὶ μακρὸν δημοσίες θέσεις ἐν τοῖς ὑπουργείοις τῶν Ἑσωτερικῶν, τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ἑξωτερικῶν ὡς τμηματάρχης ἢ γενικὸς γραμματεὺς, διωρίσθη δὲ ἐπὶ τινα χρόνον πρέσβυς ἐν Βερολίνῳ καὶ εἶτα ὑπουργὸς παλιν τῆς Παιδείας. Διεκρίνεται ὡς ποιητὴς καὶ λογογράφος δημοσιεύσας ἔργα πρωτότυπα, ἡτοι κωμῳδίας ποιήματα κλπ. καὶ μεταφράσεις ἐμμέτρους ζενυγλώσσων δραμάτων καὶ ποιημάτων. Συνέγραψεν ἔτι «Ιστορίαν τοῦ Ὁμηρικοῦ Κητήματος» ἡτις ἔβρασεύθη εἰς τὸν Ροδοκανάκειον φιλολογικὸν διαγωνισμόν.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ.— Ἐγεννήθη ἐν Ζαγορᾷ τῷ 1800 καὶ διέκουσεν ἐν τῇ πατρὶ τοῦ τὰ πρῶτα μαθήματα. Αρξαμένης τῆς ἐπαναστάσεως ἔλαβε μέρος ἐν τῇ κατὰ τὴν Θετταλίμαγνησίαν ἔξεγρσε καὶ μετέσχε τῆς κατὰ τῶν Φερών ἀποτυχούσης ἐκστρατείας. Τῷ 1826 μετέβη εἰς Σύρον, ἔνθα ἀνέλαβε νὰ διδάσκῃ Ἑλληνικάν τῇ συσταθείσῃ αὐτόθι σχολῇ καὶ ἐδιδάξει μέχρι τοῦ 1828. Μετέβη εἶτα εἰς Μόναχον μετὰ τῶν τέκνων τοῦ ναυάρχου Μιαούλη, ἔνθα ἐσπούδασε τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Ἐνταῦθα διατρίβων ἐδιδάξει τὸν Ἑλληνικὰ τὸν βασιλέα Ὅλωνα, καὶ βρεδύτερον ἐν Ἑλλάδι τὴν Ἀμαλίαν. Ἐπανελθὼν διωρίσθη πρῶτος σύμβουλος ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας, ἔπειτα δὲ καθηγητής τῆς φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ ἀπὸ τοῦ 1839 μέχρι τοῦ 1880, ὅτε ἀπεβίωσεν. Οἱ Φίλιππος Ἰωάννου ἦτο δεινὸς ἐλληνιστὴς καὶ λατινιστὴς, ὡς δεικνύουσσα τὰ ὑπὸ τὸν τίτλον Φιλολογὴν Πάρεργα ἐκδοθέντα ἔργα αὐτοῦ, ἐν οἷς περιέχονται πλεῖστα ἐπιτράπματα, φύσαι κλπ. εἰς ἀρχαίαν γλώσσαν ἀπαντά, ἣν εὔχερῶς ἔγραψε καὶ ἐν πεζῷ λόγῳ καὶ ἐμμέτρως.

τελεσθεῖσαν τοῦ οὐρανοῦ πάντα τὸν οὐρανόν τε καὶ τὴν γῆν

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ “ΑΙ ΜΟΥΣΑΙ., I. N. ΣΙΔΕΡΗ
15 ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ — ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ — ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ 45

Άριθ. τρωτ. 12307
Διεκπ. 14531

Ἐν Ἀθήναις τῇ 13 Αύγούστου 1903

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Δεαν. Ε. Κολοκοτσᾶν.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ Β. Διάταγμα τῆς Ἰουλίου 1884 περὶ διδακτικῶν βιβλίων καὶ τὴν συμφώνως τούτῳ, ὑποβληθεῖσαν ἡμῖν ἔκθεσιν τῆς ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς Μέσης Ἐκπαίδεύσεως, γνωρίζομεν ὑμῖν, διτὶ ἐγκρίνομεν τοὺς ὑφ' ὑμῶν ἐκδοθέντας Α' Β' καὶ Γ' τόμους Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων τῆς Α', Β' καὶ Γ' τάξεως τοῦ Ἐλληνικοῦ Σχολείου, ως συναδούσης τῆς ἐκλογῆς τῷ, διὰ Β. Διατάγματος τῆς 23 Ἰουλίου 1884, κάνοντος θέντι προγράμματι καὶ τῶν τόμων καλῶς τε καὶ κατὰ τὸν νόμον τετυπωμένων, ὁρίζομεν τῷ μὴ τοῦ Β. τόμου εἰς δραχμὴν 1, 72.

Θ. Κ. ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Στέφ. Μ. Παρίσης